

**MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE
I RURALNOG RAZVOJA**

IZVJEŠTAJ

***O RADU I STANJU U UPRAVNIM OBLASTIMA IZ NADLEŽNOSTI MINISTARSTVA
POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA ZA 2010. GODINU***

Maj, 2011. godine

1. UVOD

Izveštaj o radu i stanju u upravnoj oblasti institucija iz nadležnosti Ministarstva poljoprivrede, i ruralnog razvoja (MPRR) u 2010. godini pripremljen je u skladu sa Zakonom o državnoj upravi (Sl. list RCG br 38/03) i Programom rada Vlade Crne Gore za 2010 godinu.

Ovaj izveštaj je prikaz najvažnijih aktivnosti Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, odnosno uprava pod nadležnošću ovog ministarstva i sadrži ostvarene rezultate institucija u ovoj oblasti.

2. NADLEŽNOST I ORGANIZACIJA RADA

Ministarstvo predlaže sistemska rješenja u poljoprivredi, utvrđuje agrarnu politiku i preduzima mjere za njeno sprovođenje i ono predlaže Vladi obim podsticajnih mjera za poljoprivredu i ruralni razvoj (Agrobudžet) u okviru budžeta Crne Gore i niz drugih dokumenata, propisa i akata koji su neophodni za skladno funkcionisanje poljoprivrednog sektora. Predlaže donošenje zakona i drugih propisa u oblasti poljoprivrede i veterinarstva, predlaže mjere i analizira njihov uticaj na ekonomski položaj i uslove privređivanja u poljoprivredi i agroindustriji. Prati uslove proizvodnje i kretanje cijena, vrši nadzor nad izvršavanjem zakona iz ove oblasti, vrši poslove inspekcijske kontrole i sl.

Do usvajanja novog Akta o sistematizaciji (mart 2011. godine), Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja u svom sastavu je imalo 3 sektora:

- Sektor poljoprivrede
- Sektor šumarstva i lovstva
- Sektor vodoprivrede

Sektor poljoprivrede ima dva odjeljenja, Odjeljenje za poljoprivredu i Odjeljenje za inspekcijski nadzor. Odjeljenje za poljoprivredu, kroz šest specijalizovanih jedinica¹, svaka sa jednim zaposlenim, bavi se razvojem politike i propisa u oblasti poljoprivrede i agroindustrije, administrativnim nadzorom poljoprivrednih politika, i sprovođenjem zakona. Odjeljenje za inspekcijski nadzor ima dvije jedinice, jednu za kontrolu na granici (5 zaposlenih koja se uglavnom transformisalo u Fitosanitarnu upravu) i jednu za unutrašnju kontrolu – poljoprivredna inspekcija (7 zaposlenih; plus jedan šef odjeljenja). Od početka 2009. godine formirana je Fitosanitarna uprava koja zapošljava 18 lica uključujući i fitosanitarne inspektore, koje poslove je preuzela iz nadležnosti Ministarstva.

Ministarstvo vrši upravni nadzor Veterinarske uprave, Specijalističke veterinarske laboratorije, Fitosanitarne uprave i Agencije za duvan, koje su nezavisne budžetske organizacije i o njihovom radu informiše Vladu Crne Gore (Izveštaj o radu i Program rada).

Sektor šumarstva i lovstva ima 19 zaposlenih koji izrađuju propise u oblasti šumarstva i nadgledaju njihovo sprovođenje, kao i adekvatnu realizaciju koncesija za šume. Sektor šumarstva je u procesu razvoja svoje nacionalne strategije koja ukazuje kako se šumski resursi mogu ubuduće koristiti na održiv način. Elementi od presudne važnosti su suzbijanje nelegalne sječe, uključujući i kroz razvoj sistema koncesija koji omogućava lokalnom stanovništvu kontrolisanu upotrebu šumskih resursa; razvoj drvno-prerađivačke industrije; pošumljavanje (posebno u centralnom dijelu Crne Gore); razvoj šumskih oblasti za potrebe nacionalnih parkova turizma (posebno na sjeveru). Sektor šumarstva nadgleda rad Uprave za šume (koja ima oko 400 zaposlenih u 15 regionalnih kancelarija), koja je nezavisna budžetska organizacija. Ona je nadležna za održavanje šuma i nadzor nad sječom koju sprovode preduzeća koja se bave eksploatacijom šuma. Osamdeset procenata sektora je privatizovano.

¹ Stočarstvo; voćarstvo i vinogradarstvo; ratarstvo i povrtarstvo; ribarstvo i pčelarstvo; organska poljoprivreda i agroindustrija; međunarodna saradnja.

Sektor vodoprivrede je zadužen za politike i propise upravljanja voda. On svake godine finansira investicije u seoske vodovode i zaštitu vodnih resursa, kako je i utvrđeno Zakonom o vodama i Zakonom o finansiranju voda. Trenutni nivo kapitalnih investicija u seoske vodovodne sisteme je nedovoljan i potrebne su dodatne investicije da bi se poboljšao životni standard na selu. Ovaj sektor nadgleda rad Uporave za vode, koja je nezavisna budžetska organizacija.

Pored sektora, MPRR sadrži i Odjeljenje za praćenje podsticajnih mjera, tržište i cijene (6-zaposlenih), Službu za opšte poslove (10 zaposlenih) i četiri savjetnika Ministra (za ekonomiju, pravo-dva zaposlena i veterinu). Ukupno sada ima 72 zaposlenih u Ministarstvu.

3. STANJE PO POJEDINIM SEKTORIMA

A) SEKTOR POLJOPRIVREDE

2010. GODINA NAPRETKA I IZAZOVA

NAPREDAK

- Ostvaren kontinuitet pozitivnih trendova
- Nastavak integracionih procesa
- Nastavak reformi i realizacije strateških i programskih dokumenata
- Intenzivna međunarodna saradnja

IZAZOVI

- Ispunjavanje uslova za sticanje statusa kandidata
- Godina velikih elementarnih nepogoda
- Suočavanje sa posljedicama globalne ekonomske krize (slaba bankarska podrška, izražena nelikvidnost, realizovani programi reorganizacije)

OSTVARENI REZULTATI U 2010.

- Da podsjetimo, u 2009. godini, u uslovima ekonomske krize, stopa rasta poljoprivrede bila je +1,8% a BDP je pao 5,7%. Učešće poljoprivrede u BDP povećano je sa 7,5 na 8%. (MONSTAT)
- Nastavljen trend rasta primarne poljoprivredne proizvodnje od 3% (259,8 mil. € u odnosu na 2009. kada je ostvareno 251,3 mil. € za 10 mjeseci. Još snažniji rast agroindustrije.
- Rast izvoza hrane 18% i pad uvoza 0,5% u odnosu na 2009.
- Ostvaren prodor na nova tržišta – regionalna i šira
- Relizovane značajne investicije – rast konkurentnosti

GODINA NASTAVKA INTEGRACIONIH PROCESA

- EU integracije – Odgovori na dopunska pitanja (12.04.2010), održan privremeni pododbor sa Evropskom komisijom za poljoprivredu, ruralni razvoj i ribarstvo, intenzivirana komunikacija sa direktoratima DGAGRI, DGSANCO i DGFISH (23.03.2010). Pripremljen nacrt NPI za period 2011-2015. Nastavljena dosljedna primjena Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.
- STO – nastavljene pregovori sa Ukrajinom uz puno istrajavanje na STO integraciji uz očuvanje nacionalnih ekonomskih interesa. Aktuelna naša ponuda o slobodnoj trgovini sa Ukrajinom.
- CEFTA – nastavak dalje liberalizacije. U prvom kvartalu 2011. stupiće na snagu dogovorena liberalizacija što će omogućiti potpuno otvaranje tržišta Hrvatske, Albanije i Moldavije.
- Novi bilateralni sporazumi sa Turskom (stupio na snagu 1. marta 2010), Ruskom Federacijom, Bjelorusijom i Kazahstanom (prvi kvartal 2011)

REFORMA ZAKONODAVSTVA

- U 2010. doneseni su:
- Zakon o stočarstvu
- Izmjene i dopune Zakona o identifikaciji i registraciji životinja
- Zakon o oznakama geografskog porijekla i garantovanim tradicionalnim proizvodima
- U pripremi je prijedlog:
- Zakona o veterini

- U pripremi su nacrti:
- Zakon o bezbjednosti hrane
- Zakon o maslinarstvu
- Zakona o poljoprivrednim zadrugama i
- Zakona o poljoprivrednom zemljištu
- Paralelno sa zakonima donose se i implementiraju podzakonski propisi – 5 iz fitosanitarne oblasti, 9 iz ribarstva i 16 iz oblasti veterine

MEĐUNARODNI PROJEKTI

- Identifikacija i registracija životinja (I&R) faza II, IPA 2007. - EU
- Podrška kontroli i iskorjenjavanju bjesnila i klasične kuge svinja u Crnoj Gori – IPA 2008. - EU
- Razvoj sistema bezbjednosti hrane – IPA 2008. - EU
- Twinning projekat "Podrška formiranju IPARD sistema u Crnoj Gori" - IPA 2008. – EU
- Twinning program sa Slovenijom IPA MN 07 IBJLS01 - Pravna harmonizacija.
- Izrada Sektorskih Analiza – meso, mlijeko i voće i povrće – (Apolonia – Italija, GTZ – Njemačka i Evropska delegacija)
- Organska poljoprivreda u Crnoj Gori: Zajednička podrška malim proizvođačima u organskoj poljoprivredi – TCP/MNE/3201 - FAO
- Program razvoja organske poljoprivrede u Crnoj Gori - Danska
- Tehnička pomoć u razvoju farmerima u planinskim oblastima Kosova i Crne Gore, GCP/RER/019/LUX FAO
- Podrška ekonomskom razvoju i zapošljavanju u Crnoj Gori (GTZ WBF) – Sektor vina - Njemačka
- Izgradnja sirara u Crnoj Gori – Njemačka
- Održivi razvoj regiona Bjelasica, Komovi i Prokletije - Austrija
- SEEDNet - Mreža razvoja biljnih genetičkih resursa za Jugoistočnu Evropu - Švedska
- ADRIAMED PROJEKAT Naučna saradnja u pomoći odgovornom ribarstvu na Jadranskom moru – FAO
- Održivo upravljanje morskim ribarstvom - IPA 2009.EU

NASTAVAK REALIZACIJE MIDAS PROJEKTA

- Do sada povučeno 1,9 mil. €, preostalo 9,1 mil. € (kredit Svjetske Banke) – period 2011-2014, stepen realizacije 17.3%.
- Finansijski uslovi kredita su grejs period 5,5 godina, otplata kredita 11,5 godina, godišnja kamatna stopa je manja od 1,5%
- Iznos granta 4 mil. USD (GEF- Globalni fond za zaštitu prirodne okoline) za periodu 2011-2014
- Potpisano 20 ugovora sa firmama i ekspertima i isplaćeno 1.564.414.28€

Komponente projekta

- Jačanje programa ruralnog razvoja kroz:
- Podršku investicijama u poljoprivredna gazdinstva (priprijeđen operativni priručnik za grantove) u skladu sa IPARD zahtjevima.
- Jačanje terenskih i savjetodavnih službi (nabavljen kancelarijski namještaj, 16 automobila - januar 2011, kompjuterska oprema, angažovani eksperti za dobru poljoprivrednu praksu – GAP i za implementaciju mjera za zaštitu životne sredine.)
- Jačanje administrativnih i upravljačkih kapaciteta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

- Uspostavljanje nukleusa Jedinice za ruralni razvoj i Agencije - sektor za plaćanje (sagledana iskustva iz regiona, studijske posjete, obuka kadra, nabavljena oprema i namještaj.)
- Pripremljena sistematizacija MPRR-A
- Poljoprivredni popis (sproveden u junu ove godine, objavljeni prvi rezultati u julu, detaljni rezultati u februaru 2011 uz učešće međunarodne agencije za implementaciju)
- Izrada registra farmi i izradu povezanih katastarskih mapa za vina, masline i/ili voće (urađen presjek stanja postojećih registara a u narednoj godini uradiće se zajednički registar gazdinstava)
- Kreiranje modernog sistema bezbjednosti hrane
- Opremanje Specijalističke Veterinarske laboratorije i poboljšanje kapaciteta Nacionalnih referentnih laboratorija (urađen biznis plan, pripremljena dokumenta za akreditaciju specijalističke veterinarske laboratorije, u toku tender za nabavku laboratorijske opreme)
- Unaprijeđenje fitosanitarnih i veterinarskih punktova granične kontrole u Luci Bar (određena lokacija, pripremljen biznis plan u skladu sa EU standardima kontrole)
- Uspostavljanje sistema bezbjednog odlaganja nus proizvoda životinjskog porijekla (u toku je tenderska procedura za izbor kompanije za izradu fizibiliti studije)
- Rekonstrukcija i opremanje zgrade Instituta za biologiju mora – Kotor (urađen arhitektonski projekat i pripremljena dokumentacija za nabavke)

IZAZOVI

“SA VAMA I KADA JE TEŠKO”

- Relizovane redovne mjere kojima je 715 poljoprivrednih proizvođača ostvarilo pravo na nadoknadu štete po raznim osnovama
- Pored toga, u uslovima elementarnih nepogoda za 1.860 porodica ugroženih u poplavama, iskazana je solidarnost i društvena odgovornost kompanija iz agroindustrije, šumarstva i drvoprerađivača donacijama u vrijednosti oko 500.000€
- Data je podrška u hrani, vodi za piće, ogrijevu, stočnoj hrani, zbrinjavanju i veterinarskoj zaštiti ugroženog stočnog fonda

REALIZACIJA AGROBUDŽETA U 2010. GODINI

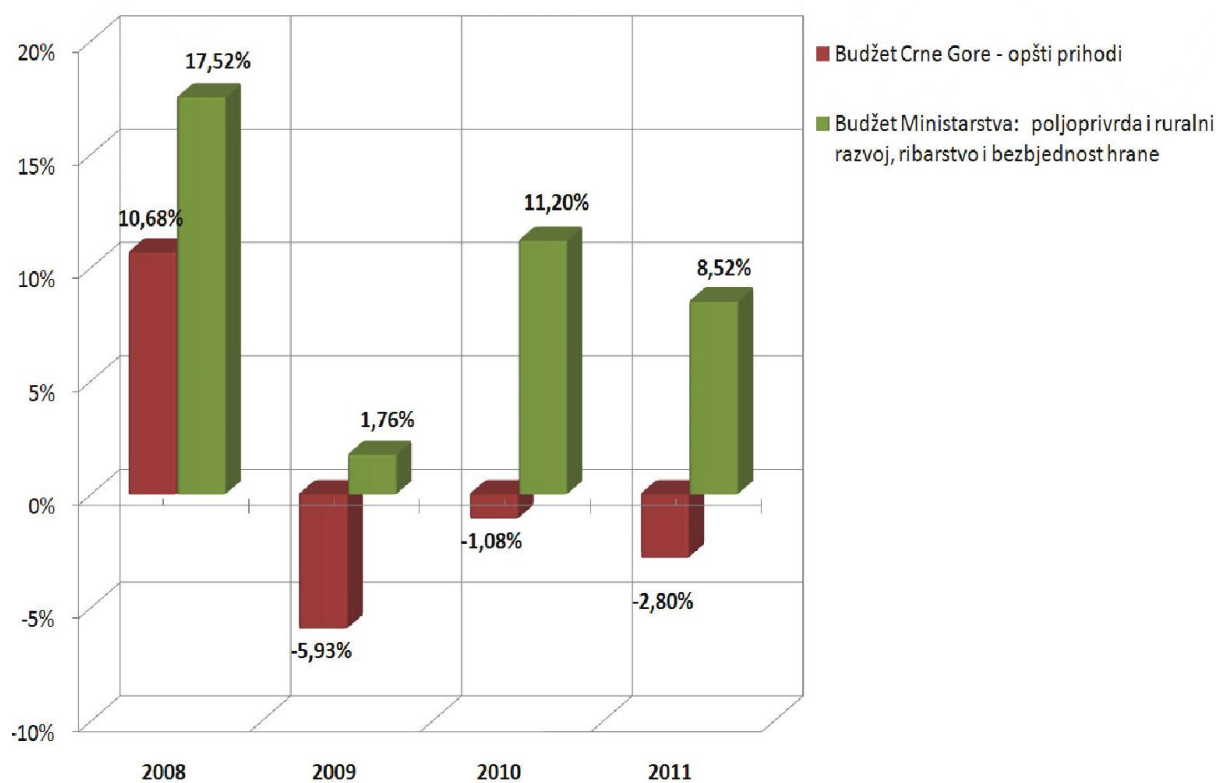
Budžet Crne Gore i Agrobudžet (2007-2011*)

	2007	2008	2009	2010	2011
BDP (GDP)	2.680.500	3.085.600	2.981.000	3.117.000*	3.179.100*
Budžet Crne Gore - opšti prihodi	630.900	698.300	656.900	649.800	631.600
Budžet Ministarstva - poljoprivreda i ruralni razvoj, ribarstvo i bezbjednost hrane	14.040	16.500	16.790	18.671	20.261

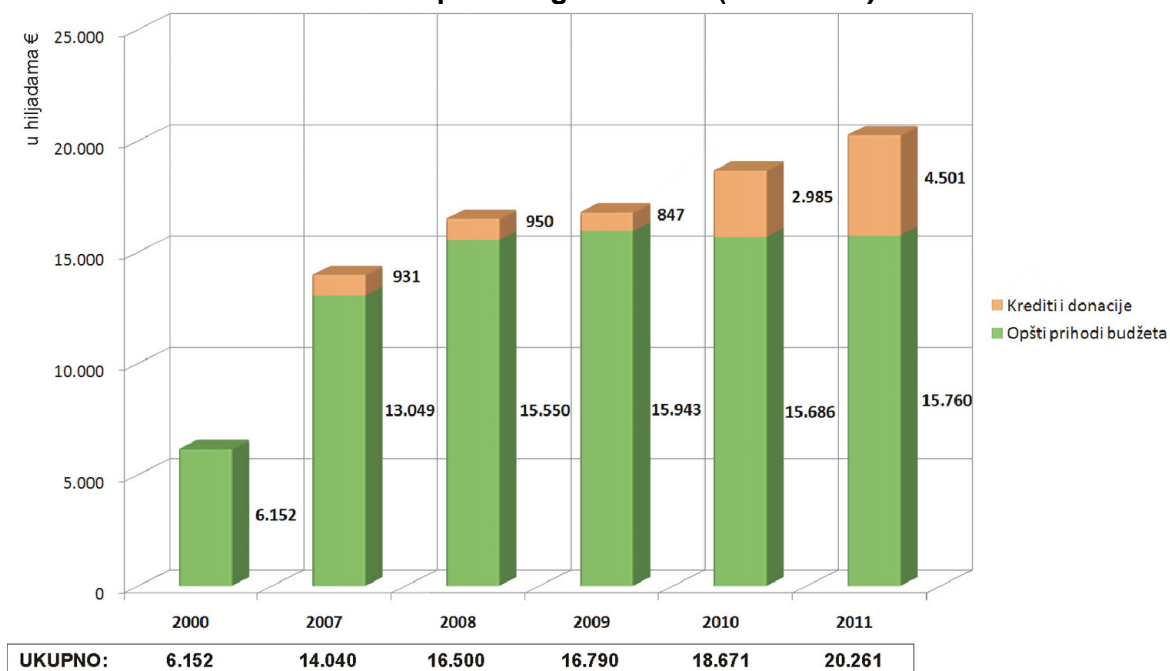
u hiljadama €

*procjena

Grafički prikaz kretanja Budžeta Crne Gore i Agrobudžeta (2008-2011*)

Grafički prikaz Agrobudžeta (2000-2011)

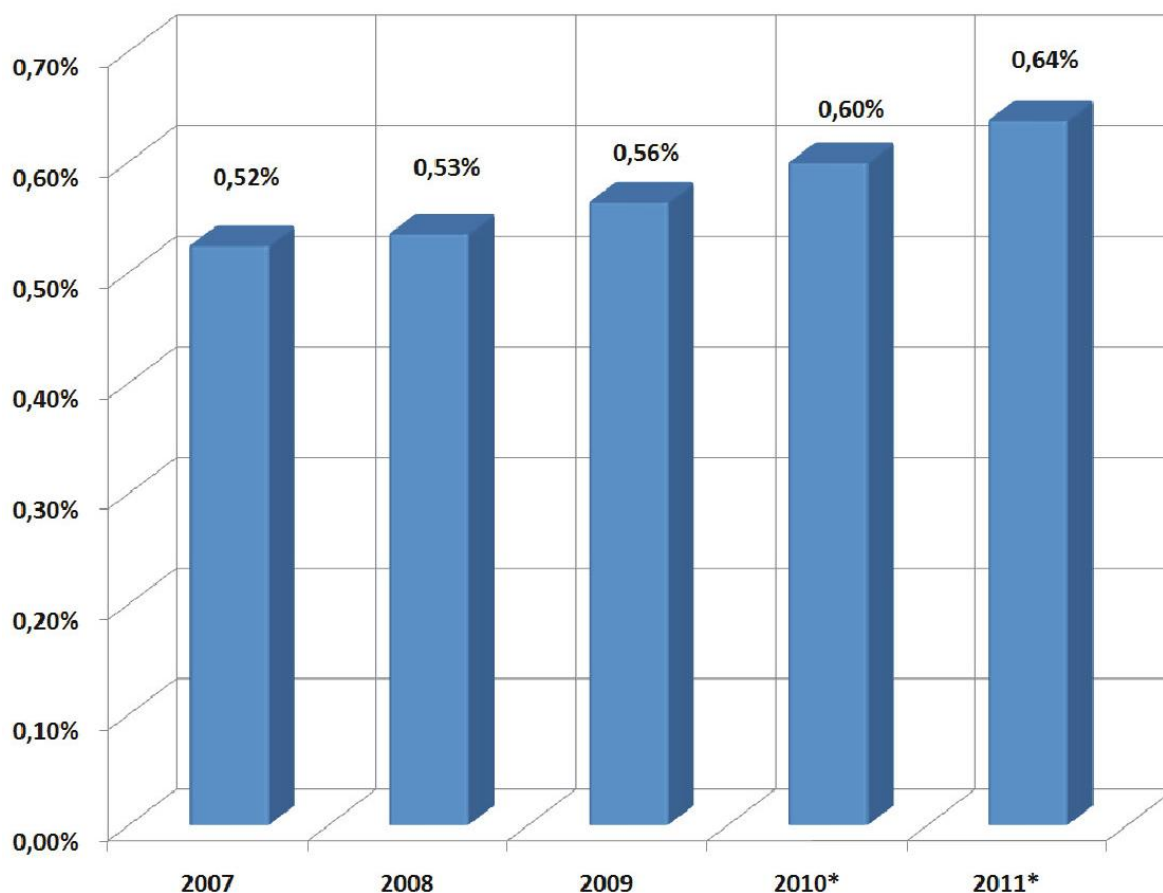

Kredit i donacije	2010	2011
Kredit Svjetske Banke i GEF	2065000	3381000
Razvoj ribarskog sektora	720000	720000
Danski projekat - organska hrana	200000	400000
UKUPNO	2985000	4501000

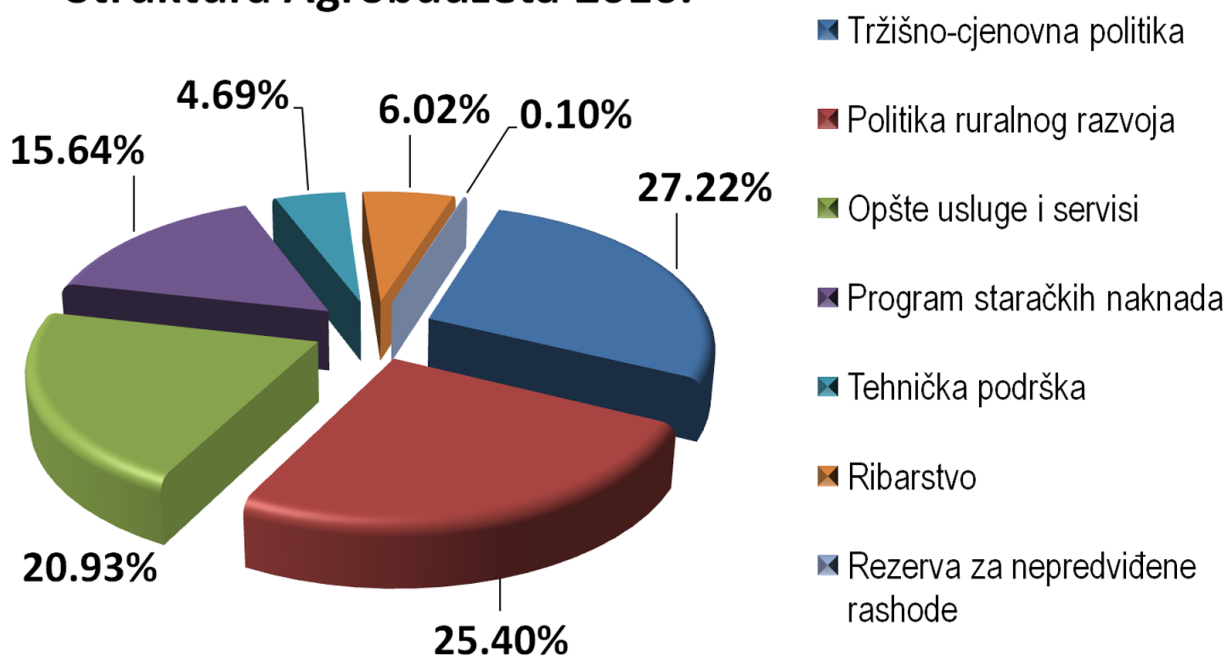
Učešće Agrobudžeta u Budžetu Crne Gore (2007-2011)

Učešće Agrobudžeta u BDP (2007-2011)

Struktura Agrobudžeta 2010.

Tržišno cjenovna politika

- Direktna plaćanja (7 programa)
- Stabilizacija tržišta (2 programa)

Politika ruralnog razvoja

- Jačanje konkurentnosti (11 programa)
- Održivo gazdovanje resursima (3 programa)
- Poboljšanje kvaliteta života, podrška ekonomskim aktivnostima u ruralnim područjima

Opšte usluge i servisi (8 programa)

Socijalni transferi (1 program)

Ribarstvo (3 programa)

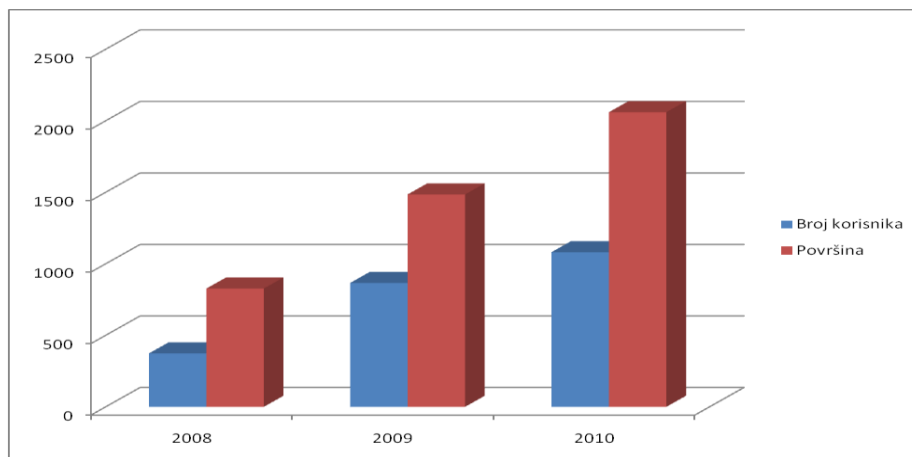
TRŽIŠNO CJENOVNA POLITIKA

Direktna plaćanja

- Isplaćene premije za 7,532 farmera (za krave, junice, licencirane bikove, pastuve, tov junadi, ovce i koze)
- Evidentirana prava za 7.717 farmera u 2010. koja će biti isplaćena u narednoj godini (rast 2,4% u odnosu na 2009)
- Isplaćene klanične premije za 793 farmera (rast 32% u odnosu na 2009. godinu)
- Podrška za proizvodnju mlijeka:
 - Obezbijeđena redovna podrška od 5,5 centi za proizvođače
 - 2,5 centi za mljekare + 2 centa za povećanje otkupa + 3 centa za otkup u udaljenim zonama
 - Godišnji otkup 28,4 mil. litara (3% veći u odnosu na 2009. na godinu)
 - 24 mljekare i sirare se bavile otkupom (u 2009. godini 21)
 - Podrškom obuhvaćeno 2.775 farmera

PODRŠKA RATARSTVU

- 1.081 proizvođača ostvarilo pravo na premiju – povećanje 13% u odnosu na 2009.
- Proizvodnja na 2.060 ha – povećanje 40%
- Subvencionisana žetva za 350 proizvođača u ruralnom području
- Podrška proizvodnji sjemenskog krompira i žitarica na 115.2 ha
- Podrška proizvodnji duvana na 66,1 ha za 106 proizvođača

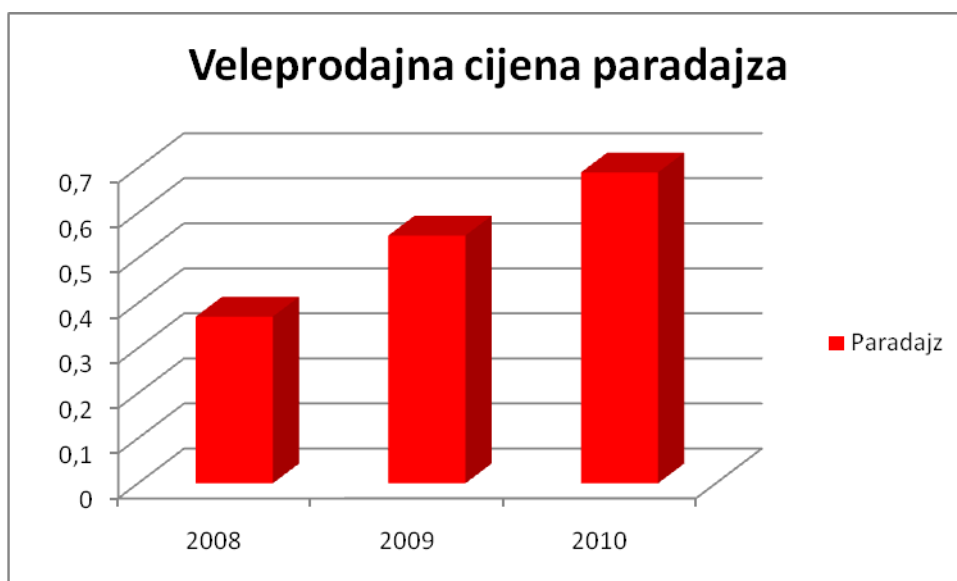

PODRŠKA PČELARSTVU

- Nastavljeno sa proizvodnjom selekcionisanih matice od majki rodonačelnica – isporučeno 7.618 matice (za 65% više nego u 2009)
- Podrška za nabavku 2.774 komada podnjača
- Podrška u nabavci organskog lijeka za 1.000 pčelara
- Podrška nabavci opreme do 40% investicije (opreme za vrcanje, punjenje, skladištenje meda i poboljšanje higijena)
- Podržano 30 mladih pčelara početnika kroz učešće u formiranju pčelinjih zajednica
- U Savez pčelara Crne Gore ukupno učlanjeno 1.800 pčelara
- Podrška časopisu „Pčelarstvo“, pripremljen priručnik za dobru pčelarsku praksu
- Podržane manifestacije pčelarskih manifestacija i odlazak pčelara na međunarodne manifestacije (Ljubljana)

PROGRAM INTERVENCIJA NA TRŽIŠTU

- Rekordan izvoz od 9.568 t voća i povrća od čega 5.917t povrća, 3.474 t voća i 177 t ljekobilja (u 2009. godini 3.600 t)
- Izvozilo se u preko 20 zemalja (zemlje EU, zemlje potpisnice CEFTA sporazuma i Rusiju)
- Ostvarene dobre otkupne i veleprodajne cijene
- Prosječna veleprodajna cijena paradajza za period 1. jul 7. septembar iznosila je 69 centi
-

- Otkupna cijena maline u Crnoj Gori bila 1,65€ a u okruženju se kretala do 1€
- Otkupljeni tržišni viškovi jagnjadi – 16.362 grla po 2,4€ kg/žive mjere
- Izvoz mesnih prerađevina, kože, vune, ribe – 3.552 t (za 11 mjeseci 2010)

POLITIKA RURALNOG RAZVOJA

Mjere za jačanje konkurentnosti

- U 2010. ukupno 1.930 korisnika podrške investicijama u poljoprivredi u iznosu 2.163.183€ (22,8%) kroz dva javna poziva za 9.479.014€ investicija utvrđenih na terenu
- Imena svih korisnika podrške su, u skladu sa dosadašnjom praksom, objavljena na sajtu ministarstva.
- Nabavljeno je novih 186 traktora i motokultivatora i 714 priključnih oruđa.
- Podržana je adaptacija i izgradnja 343 farme i nabavka 3.447 grla
- Podrškom je obuhvaćena i izgradnja 48.000 m² zaštićenog prostora
- Podržano 66 pogona za preradu

Prvi poziv u 2010. godini

	Poljoprivredna oprema i mekanizacija	Stočarske farme	Izgradnja i opremanje zaštićenog prostora	Prerada animalnih proizvoda	Čuvanje, pakovanje i prerada biljnih proizvoda	UKUPNO
Broj zahtjeva	214	295	24	18	13	564
Odobreni zahtjevi	189	182	23	11	10	415
Investicije utvrđene na terenu €	677.520,23	870.850,32	120.170,66	811.465,41	262.512,94	2.742.519,56
Iznos podrške €	203.256,07	261.255,10	36.051,20	208.478,80	78.753,88	787.794,95

- Nabavljeno je novih 29 traktora, 29 motokultivatora, 64 motorne kosačice, 34 freze, 23 prikolice, 17 sakupljača sjena, 14 atomizera, 7 sadilica za krompir, 7 prevrtača sjena, 2 vadilice za krompir, 4 muzilice, 2 cistijerne, 2 vitla, 2 grabilice, jedan rasturač stajnjaka, jedna sijačica kukuruza.
- Podržana je adaptacija i izgradnja 43 farme krava, 11 farmi ovaca i koza, 6 farmi za tov junadi, 3 farme svinja, 7 živinarskih farmi, kao i nabavka priplodnih grla (krava, ovaca, koza – ukupno 1063 grla)
- Podrškom je obuhvaćena i izgradnja 30.000 m² zaštićenog prostora

Sektor prerade mesa

- Izgradnja i modernizacija 4 klanice,
- Opremanje 5 pogona za preradu i sušenje mesa i mesnih prerađevina,

Sektor mljekarstva

- Dva pogona za preradu mlječnih proizvoda

Sektor vinarstva

- Izgradnja, adaptacija i opremanje 2 vinska podruma

Sektor maslinarstva

- Adaptacija i opremanje jednog pogona za preradu maslina

Sektor ljekovitog bilja

- Izgradnja i opremanje jednog pogona za preradu ljekovitog bilja

Ostalo

- Adaptacija dva objekta za proizvodnju pečuraka
- Pogona za pakovanje i skladištenje sitnozrnastih materijala i proizvodnju ratluka
- Pogona za proizvodnju stočne hrane
- Jedne pekare
- I jednog pogona za otkup, skladištenje i preradu voća i povrća

Drugi poziv u 2010. godini

	Poljoprivredna oprema i mekanizacija	Stočarske farme	Izgradnja i opremanje zaštićenog prostora	Prerada animalnih proizvoda	Čuvanje, pakovanje i prerada biljnih proizvoda	UKUPNO
Broj zahtjeva	795	942	42	35	27	1,841
Odobreni zahtjevi	699	648	23	30	15	1,415
Investicije utvrđene na terenu €	1.886.849,82	2.363.622,05	147.197,45	2.081.089,00	257.736,22	6.736.495
Iznos podrške €	382.971,94	472.724,41	44.159,24	398.212,11	77.320,87	1.375.389
Procenat podrške	20%	20%	30%	20%	30%	

- Nabavljeno je novih 44 traktora, 84 motokultivatora, 278 motorne kosačice, 68 sakupljača sjena, 54 freze, 34 pluga, 31 prikolica, 24 grabilice, 10 vadilica za krompir, 9 atomizera, 7 prevrtača sjena, 4 sadilice za krompir, 4 sjetvo spremača, 3 mašine za rezanje loze, 2 šizel tilera, 2 rasturača stajnjaka, jedna cistijerna, jedan kombajn, jednog vitla, jedna sijačica kukuruza.
- Podržana ja adaptacija i izgradnja 169 farmi krava, 55 farmi koza i ovaca, 30 farmi za tov junadi, 6 farmi svinja, 11 živinarskih farmi, 2 ribnjaka, kao i nabavka 67 muzilica i nabavka priplodnih grla (krava, ovaca, koza – ukupno 2,384)
- Podrškom je obuhvaćena i izgradnja 18.000 m² zaštićenog prostora

Sektor prerade mesa

- Izgradnja i modernizacija 5 klanica,
- Opremanje 14 pogona za preradu i sušenje mesa i mesnih prerađevina,

Sektor mljekarstva

- deset pogona za preradu mlječnih proizvoda

Sektor pčelarstva

- Jedan pogon za proizvodnju pogača za ishranu pčela

Sektor vinarstva

- Izgradnja, adaptacija i opremanje 4 vinska podruma
- Adaptacija jednog objekta za proizvodnju pečuraka

Sektor voća i povrća

- Jedan pogon za preradu malina
- Jedan pogon za otkup, skladištenje i preradu voća i povrća
- Pogon za proizvodnju, uvoz i prodaju sadnog materijala

Sektor ljekovitog bilja i šumskih plodova

- Izgradnja i opremanje dva pogona za preradu ljekovitog bilja i jednog pogona za preradu šumskih plodova

Ostalo

- Pogon za pakovanje i skladištenje sitnozrnastih materijala i proizvodnju ratluka
- Objekat za skladištenje krompira i žitarica
- Jedan pogon za proizvodnju integralnog brašna
- Jedan pogon za proizvodnju konditorskih proizvoda

MJERE JAČANJA KONKURENTNOSTI

Podrška podizanju višegodišnjih zasada

- Podignuto novih 104,35 ha vinograda, 175,02 ha voćnjaka uključujući 13,3 ha maslinjaka
- U registar proizvođača grožđa i vina u 2010. upisana nova 42 proizvođača (ukupno 135 proizvođača)
- Revitalizovano 9.300 stabala maslina kod 144 maslinara
- Obavljene fizičko-hemijske analize za 600 uzoraka zemljišta

MJERE JAČANJA KONKURENTNOSTI

Podrška investicijama u preradu na porodičnim gazdinstvima

- U cilju jačanja konkurentnosti, očuvanja proizvodnje tradicionalnih proizvoda data podrška za 5 porodičnih gazinstava (3 vinska podruma, jedna sušara i jedna prerada maslina)

Podrška politici kvaliteta

- Nastavljena podrška za uvođenje HACCP sistema (podržano 8 subjekta, sada 40 subjekata primjenjuje HACCP)
- Podržana 6 proizvođača tradicionalnih proizvoda (adaptacija objekata, primjena dobre higijenske prakse, primjena dobre proizvođačke prakse i drugih opštih i higijenskih zahtjeva)
- Podržan rad Laboratorije za mljekarstvo u cilju akreditacije i Laboratorija za vino
- Podržan rad „Monteorganike“ (uvođenje sistema kvaliteta i procedura ISO 65)

Promotivne aktivnosti

- Ponovljeni uspješni nastupi poljoprivrednih proizvođača, udruženja i agroindustrije na međunarodnim sajmovima u Novom Sadu, Bariju i Zenici i osvojena značajna priznanja – titule apsolutnih šampiona, šampionski pehari i brojne medalje... Na sajmovima su nagrađivani proizvodi vinske, mesne i mljekarske industrije zatim industrije bezalkoholnih pića, pčelarstva, flaširanih voda i drugi.
- Projekat Privredne komore „**Dobro iz Crne Gore**“. Pravo na ovaj prestižni žig garancije kvaliteta dobilo 12 kompanija iz oblasti agroindustrije za 70 proizvoda.
- Podržane 32 manifestacije širom Crne Gore od nacionalnog, regionalnog i lokalnog značaja.

MJERE ZA ODRŽIVO GAZDOVANJE PRIRODNIM RESURSIMA

- Data podrška za očuvanje genetskih resursa u stočarskom i biljnom sektoru
- Podrška organskoj poljoprivredi - U registar proizvođača u organskoj poljoprivredi upisano 67 proizvođača i 9 u okviru grupne sertifikacije – ukupno 76 proizvođača. U procesu kontrole i sertifikacije u organskoj proizvodnji isključeno 8 proizvođača
- Prihvaćene aplikacije za podršku 13 projekata proizvođača organske hrane u saradnji sa danskom Vladom, od čega je do sada 5 isplaćeno
- 2,025 farmera dobilo premije za izdig na katune (5% više u odnosu na 2009. godinu)

MJERE ZA POBOLJŠANJE KVALITETA ŽIVOTA I PODRŠKA EKONOMSKIM AKTIVNOSTIMA U RURALNIM PODRUČJIMA

- Probijeno, nasuto i pročišćeno 164 km. seoskih puteva
- Izgradnja seoskih vodovoda, nabavka cijevi, izgradnja i sanacija bistijerni, istražnih bušotina na području opštine Žabljak
- Podrška radu seoskih škola i elektrifikacija katuna putem solarnog sistema (Lukavica, Sinjajevina, Ponikvice i Trešnjevo)

DIVERZIFIKACIJA EKONOMSKIH AKTIVNOSTI

- Podrška poljoprivrednim aktivnostima u cilju dodatnih prihoda, očuvanja kulturnog nasljeđa i tradicije
- Data podrška za 5 korisnika – seoski turizam
- Data podrška razvoju domaćih zanata – 7 korisnika (poljoprivredni alati, ručna radinost, obrada kamena)

OPŠTE USLUGE I SERVISI

- Podržan rad laboratorija
- Rad Selekcijske službe i Savjetodavne službe u biljnoj proizvodnji (terenski obilasci, neposredne demonstracije na terenu, stručni seminari za proizvođače i zaposlene u službama, savjeti putem medija, izrada brošura i priručnika, realizacija Agrobudžeta, učešće u realizaciji međunarodnih projekata i realizacija AMIS-a...)
- Podrška radu Agrobiznis Info Centra na Žabljaku

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA ŽIVOTINJA

- Realizovan operativni program zdravstvene zaštite životinja preko Veterinarske uprave
- Realizovano 18 mjera u cilju ranog otkrivanja, sprječavanja širenja i suzbijanja zaraznih i parazitskih oboljenja životinja, praćenja rezidua (Veterinarska uprava, 29 veterinarskih ambulanti, SVL, CETI)
- Obrađeno 209 zahtjeva za utvrđivanje ispunjenosti uslova za upis objekata u registar

PROGRAM FITOSANITARNIH MJERA

- Realizovano 27 programa fitosanitarnih mjera Preko Fitosanitarne uprave
- Realizovani programi monitoringa nitrata u lisnatom povrću, pesticida u hrani biljnog porijekla i praćenje stanja kadmijuma

SOCIJALNI TRANSFERI

- Nastavljena realizacija programa staračke naknade
- 5.757 korisnik
- Isplaćeno 12 naknada u iznosu od 2,83 mil. €

RIBARSTVO

- Nastavljena podrška u cilju izgradnje efikasnog sektora ribarstva i marikulture
- Podrška profesionalnim ribarima kroz izmirenje poreskog duga i pomoć za opravku brodova, kao i podrška uzgajalištima pastrmke i školjki i kompletiranje centra za purifikaciju kod udruženja marikulturista
- Urađena ribolovna osnova Pivskog jezera
- Sproveden monitoring kvaliteta vode za uzgajališta školjki i nastavljen monitoring resursa bijele i plave ribe
- Data podrška za 7 ribnjaka za nabavku riblje mlađi
- Nastavljeno poribljavanje rijeka i jezera

B) SEKTOR ŠUMARSTVA

REALIZACIJA NACIONALNOG ŠUMARSKOG PROGRAMA U 2010.

Nacionalna inventura šuma

- Postavljena mreža klastera, osnovnih mjernih jedinica za inventuru, 2x2 km preko cijele teritorije Crne Gore;
- Ukupno 3.505 klastera na kojima se prikupljaju podaci o stanju šumskog fonda.
- Urađena je priprema radnih i preglednih karata (oko 7.000 digitalizovanih karata)
- Prikupljanje podataka počelo je u maju, a završeno krajem novembra.

Razvijena je i Nova metodologija za planiranje gazdovanja šumama

- Softver OSNOVA je unaprijeđen i prilagođen za upotrebu u Crnoj Gori ;

Sjemenska i rasadničarska proizvodnja

- Implementira se Akcioni plan za unapređenje procesa sakupljanja šumskog sjemena sa dodatnim preporukama;
- Izrađen je **Registar sjemenskih objekata** i ažuriran je **Priručnik za proizvodnju šumskog sjemena**

Harmonizacija domaćih propisa sa evropskim

- **Zakon o šumama** je urađen uz podršku međunarodnih organizacija (SNV-a i FODEMO projekta) i 9. decembra usvojen u Skupštini Crne Gore;
- Izrađeno sedam pravilnika u vezi **Zakona o reproduktivnom materijalu šumskog drveća** čime je upotpunosti zaokružen cjelokupan zakonski okvir u ovoj oblasti
- Uspostavljen je i stalni **Monitoring zdravstvenog stanja šuma** zasnovan na međunarodno ustanovljenoj ICP metodologiji.
- Crna Gora je dostavila podatke za novo izdanje izvještaja **"Šume država Evrope "**
- U cilju ostvarivanja otvorenih diskusija i aktivnog učešća svih zainteresovanih strana u procesima reforme sektora šumarstva, u februaru je održan **Prvi crnogorski šumarski forum**.

GAZDOVANJE ŠUMAMA

- Realizovala Uprava za šume
- U prvih deset mjeseci 2010. godine ostvarena je proizvodnja od 222.583 m³ bruto drvne mase (četinara i lišćara).
- Povećanje proizvodnje u odnosu na 2009. godinu za 36%.
- Izrađene su **Posebne osnove** gazdovanja šumama za 9 gazdinskih jedinica na površini od **33.000 ha**.
- U 2010. godini posađeno je 2.110.625 sadnica (redovno pošumljavanje - 1.678.025 sadnica, privatnim licima, NVO, školama, klubovima i dr. podijeljeno je 396.100 sadnica a pčelarima 36.500 sadnica bagrema).
- Za bespravne sječe u državnim šumama podnesena je 141 prijava za poznate počinioce, 131 prijava za NN lica i 9 prekršajnih prijava. U državnim šumama za 11 mjeseci 2010. godine bespravno je posječeno 4.551 m³ drvne mase (od čega je 1.370 m³ zaplijenjeno) a u privatnim 937 m³ bespravnih sječa i podneseno 38 prijava.

LOVSTVO

- Vlada Crne Gore, je shodno odredbama Zakona o divljači i lovstvu, na predlog Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, usvojila **Inovirani elaborat o ustanovljavanju lovišta** ;
- Odlukom je ustanovljeno 31 lovište i osnovano 4 lovišta sa posebnom namjenom.

- Lovišta sa posebnom namjenom su: „Piva“ na dijelu teritorije opštine Plužine, „Ljubišnja“ na dijelu teritorije opštine Pljevlja, „Dragišnica“ na dijelu teritorije opštine Šavnik i „Komovi“ – lovište sa posebnom namjenom koje obuhvata dijelove teritorija opština Podgorica, Andrijevica i Kolašin, kao jedinstvenu cjelinu za gazdovanje sa divljači.
- Postupak dodjele lovišta na korišćenje se na osnovu pokreće se na osnovu javnog konkursa, čija priprema je u toku.
- Sa Lovačkim savezom CG organizovane su brojne aktivnosti na promovisanju lovstva i njegovog značaja. U tom pravcu povodom 100 godina od donošenja prvog zakona o Lovstvu pripremljena je monografija „**Lovno zakonodavstvo u Crnoj Gori**“.

MEĐUNARODNI PROJEKTI U ŠUMARSTVU

U ovom trenutku realizujemo sljedeće međunarodne projekte

- Sa Vladom Velikog Vojvodstva Luksemburga -FODEMO projekat “Razvoj šumarstva u Crnoj Gori”,
- Sa Vladom Norveške – NFG projekat: “Turizam zasnovan na prirodnoj baštini”,
- Sa Vladom Holandije tehnička podrška od strane holandske razvojne organizacije (SNV Montenegro),
- Predlog projekta „Podrška za izgradnju kapaciteta u sektoru šumarstva” koji je pripremljen od strane Ministarstva i Uprave za šume odobren je od strane EU za finansiranje putem IPA 2010 fonda.

C) SEKTOR VODOPRIVREDE

PROGRAM UPOTREBE SREDSTAVA U VODOPRIVREDI ZA 2010.

Finansiranjem izgradnje objekata vodosnabdijevanja seoskih područja obuhvaćena je izgradnja 22 vodovoda, kao i drugih objekata koji su u funkciji poboljšanja uslova vodosnabdijevanja na selu

Red. br.	OPŠTINA	NAMJENA - OPIS	REALIZOVANO €
1.	ANDRIJEVICA	1. Vodovod Slatina 2. Vodovod G. Grudice u MZ Gračanica	50.000 10.000
		UKUPNO	60.000
2.	B E R A N E	1. Vodovod Polica	50.000
		UKUPNO	50.000
3.	BIJELO POLJE	1. Vodovod za selo Sipanje 2. Vodovod u MZ Tomaševo 3. Vodovod za naselje Zminjac 4. Vodovod za MZ Pavino Polje	15.000 15.000 10.000 10.000
		UKUPNO	50.000
4.	DANILOVGRAD	1. Vodovod Pavkovići	50.000
		UKUPNO	50.000
5.	KOLAŠIN	1. Vodovod Manastir Morača	20.000
		UKUPNO	20.000
6.	MOJKOVAC	1. Vodovod Štitarica	40.000
		UKUPNO	40.000
7.	NIKŠIĆ	1. Vodovod Šipačno 2. Vodovod Lukovo	40.000 10.000
		UKUPNO	50.000
8.	P L A V	1. Vodovod Murina	30.000
		UKUPNO	30.000
9.	PLUŽINE	1. Izgradnja objekata na području Opštine Plužine	20.000
		UKUPNO	20.000
10.	P L J E V L J A	1. Vodovod u selu Maoče u MZ Maoče 2. Vodovod Vrioci u selu Jakupov Grob u MZ Boljanići 3. Vodovod Milunići u MZ Gotovuša 4. Vodovod Borovica u MZ Zabrdje	20.000 10.000 10.000 20.000
		UKUPNO	60.000
11.	R O Ž A J E	1. Vodovod Malindubrava – Pripeč – Vuča	30.000
		UKUPNO	30.000
12.	C E T I N J E	1. Vodovod Dubovik 2. Vodovod Prekornica – Boguti – Krkorin 3. Vodovod u MZ Dodoši	25.000 10.000 10.000
		UKUPNO	45.000
13.	Š A V N I K	1. Vodovod Kruševice 2. Sanacija izvorišta i kaptaže u Gornjoj Bijeloj 3. izgradnja rezervoara u Donjoj Bijeloj	10.000 10.000 10.000
		UKUPNO	30.000

FABRIKE ZA FLAŠIRANJE VODE

- U funkciji je 7 fabrika za flaširanje vode
- Instalirani kapacitet svih 7 fabrika 344,5 mil. litara godišnje
- Ukupno zaposlenih – 225

PROGRAM UPOTREBE SREDSTAVA ZA UPRAVLJANJE VODAMA, ZAŠTITU VODA I ZAŠTITU OD VODA ZA 2010.

- Realizovala Uprava za vode
- Opredijeljeno 630.000,00 €
- Urađeni koncesioni akti za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe i za davanje koncesija za eksploataciju riječnih nanosa (šljunak i pijesak).
- Izrada Projekta regulacije rijeke Morače na potezu od ušća rijeke Sitnice (Botun) do Ponara i izrada Projekta održavanja protočnosti desnog rukavca rijeke Bojane u zoni ušća.
- Učešće u realizaciji Projekta na izradi obaloutvrda na rijeci Lim u opštini Berane.
- Izgradnja vodovoda za vodosnabdijevanje Rijeke Crnojevića - 320.000,00€ - nastavak radova iz prethodne godine)
- Izvođenje hidroloških istražnih radova na području opštine Žabljak, Cetinje - 72,000€
- Učešće u gradnji mostova, seoskih vodovoda, bistijerni, regulacija korita rijeka, izgradnja nasipa i zaštitnih brana,

IZVJEŠTAJ

VETERINARSKE UPRAVE ZA 2010. GODINU SA IZVJEŠTAJEM O RADU
SPECIJALISTIČKE VETERINARSKE LABORATORIJE

IZVJEŠTAJ O RADU VETERINARSKE UPRAVE

Veterinarska uprava Crne Gore osnovana je Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave (« Sl. List RCG» br. 54/04).

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji utvrđene su organizacione jedinice i to:

1. SEKTOR ZA VETERINARSTVO

- Odsjek za zaštitu zdravlja i dobrobit životinja
- Odsjek za veterinarsko javno zdravlje
- Odsjek za inspekcijski nadzor

2. SLUŽBA ZA OPŠTE POSLOVE

Veterinarska uprava obavlja poslove koji se odnose na:

- praćenje i spriječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje određenih zaraznih bolesti životinja;
- sprovođenje veterinarske preventive kod životinja, proizvoda životinjskog porijekla, sirovina, otpadaka,
- kontrola namirnica životinjskog porijekla, hrane za životinje, sjemena za vještačko osjemenjivanje, jajnih ćelija i oplodjenih jajnih ćelija u unutrašnjem prometu i prometu preko granice Republike Crne Gore;
- sprovođenje obaveznog obima zdravstvene zaštite životinja
- obezbjedjenje vršenja poslova od javnog interesa
- utvrđivanje ispunjenosti veterinarsko-sanitarnih uslova za obavljanje veterinarske djelatnosti i davanje dozvola za obavljanje te djelatnosti;
- vršenje inspekcijskog nadzora u oblasti veterinarske djelatnosti;
- izradu analiza, programa i informacija koje služe kao stručna osnova za utvrđivanje i sprovođenje politike u veterinarstvu;
- izradu godišnjih programa monitoringa i prevencije pojedinih zaraznih bolesti životinja i zoonoza na teritoriji Crne Gore (bruceloze, enzootske leukoze goveda, tuberkuloze, mastitisa, antraksa, kuge živine i dr.);
- praćenje realizacije programa prevencije;
- vođenje jedinstvenog registra objekata koji podliježu veterinarsko- sanitarnoj kontroli;
- saradnju i koordinaciju sa međunarodnim veterinarskim organizacijama (OIE i sl.), ustanovama, privrednim subjektima i drugim institucijama u oblasti veterinarsta;
- kao i druge poslove koji su joj određeni u nadležnost.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja vrši nadzor nad zakonitošću i cjelishodnošću rada Veterinarske uprava.

ODSJEKA ZA ZAŠTITU ZDRAVLJA I DOBROBIT ŽIVOTINJA

Zdravlje životinja

Veterinarskoj upravi je u periodu od **01.01-31.12.2010** predato **55** zahtjeva za **naknadu štete** i to:

- **14** zahtjeva za naknadu šteta od bjesnila;
- **16** zahtjeva za naknadu štete od tuberkuloze goveda
- **14** zahtjeva za naknadu štete od američke kuge
- **7** zahtjeva za naknadu štete od enzootske leukoze goveda
- **4** zahtjeva za naknadu štete od anthraxa

Na osnovu člana 58.Zakona o veterinarstvu, Veterinarska Uprava je formirala komisiju za naknadu štete, a procjenu tržišne vrijednosti životinja ili sirovina, određivala je na osnovu podataka iz Agrarnog Marketinškog Informacionog sistema (AMIS) navedenih u izvještaju o cijenama žive stoke na dan uginuća ili uništenja životinje. Komisija je sastavljena od veterinara, inženjera stočarstva i veterinarskog inspektora. Članovi komisije su izlazili na teren i na licu mjesta vršili procjenu. Po dobijenim nalazima komisije.

54 zahtjeva su odobrena **1** je **odbijen** u skladu sa članom 56.Zakona o veterinarstvu.

U periodu od 01.01-31.12.2010 predato i obrađeno **118** zahtjeva za **karantin životinja**. Odobrenih zahtjeva je ukupno **116** a **2** zahtjeva su **odbijena**.

Odobreni su slijedeći zahtjevi:

- 3 zahtjeva za karantin ćuraka
- 32 zahtjeva za karantin pilića
- 23 zahtjeva za karantin koka nosilja
- 29 zahtjeva za svinje i prasad
- 3 zahtjev za karantin konja
- 14 zahtjeva za karantin goveda
- 3 zahtjeva za karantin ovaca
- 1 zahtjev za karantin koza
- 1 zahtjev za karantin mačke
- 2 zahtjeva za karantin pasa
- 7 zahtjeva za karantin riblje mlađi

U oktobru 2010 godine poslat odgovor na Upitnik za analizu rizika unosa uzročnika zaraznih bolesti kod životinja na teritoriji Ruske Federacije.

Veterinarska uprava prati pojavljivanja i kretanja zaraznih bolesti životinja kod nas i u svijetu, priprema redovne mjesečne izvještaje o pojavi i kretanju zaraznih bolesti, koji se mogu naći na sajtu uprave, i redovno razmjenjuje podatke sa inostranim službama i OiE-om.

Podaci o bolestima koje su bile prisutne na teritoriji Crne Gore tokom 2010.godine prosljeđeni su **OIE-u**.

Izvještaji o pojavi bjesnila na teritoriji Crne Gore. šalju se redovno **WHO**.

Na osnovu mjesečnih izvještaja napravljena je tabela, data u prilogu. Iz tabele se može vidjeti trenutna epizootiološka situaciji na teritoriji CG.

Izvještaj o bolestima životinja za 2010 godinu

Tabela 1.

Naziv bolesti	Broj žarišta	Broj i vrsta životinja kod kojih je potvrđen uzročnik	Broj ubijenih /zaklanih /uništenih
Naročito opasne zarazne bolesti			
Bjesnilo Domaće Divlje	11	7 goveda, 2 psa, 1 jare, 1 ovca, 1 kunice, 2 jazavca, 55 lisice	11
	58		69
Opasne bolesti			
Tuberkuloza	2	2 goveda	2
Enzotska leukoza goveda	3	11 goveda	11
Bedrenica/Anthrax	1	4 goveda	4
Infektivni rinotraheitis goveda/ Infektivni pustulozni vulvovaginitis	1	1 govedo	1
Američka kuga pčelinjeg legla	5	66 pčelinja društva	66
Varooza	1	2 pčelinja društva	
Druge bolesti životinja			
Lajšmanioza pasa	74	74 psa	

Pojava ostalih bolesti koje nijesu obavezne za prijavljivanje:

Tabela 2.

Naziv bolesti	Broj žarišta	Broj i vrsta životinja kod kojih je potvrđen uzročnik
Nozemoza	4	7 pčelinjih društava
Babesiosis	2	2 goveda

Legislativa

Pripremljeni su slijedeći nacrti Pravilnika:

- Pravilnik o mjerama za kontrolu i suzbijanje avijarne influence;
- Pravilnik o biosigurnosnim mjerama za smanjenje rizika od prenosa avijarne influence ptica i uspostavljanju sistema ranog otkrivanja na rizičnim područjima;
- Pravilnik o nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu za prehranu ljudi i
- Nacrt Vanrednog kriznog plana za avijarnu influencu.

Veterinarska Uprava je krajnji korisnik IPA projekta 2008- Podrška kontroli i iskorjenjivanju bjesnila i klasične kuge svinja koji je počeo 22.novembra 2010.godine. Ovaj Projekat treba da omogući uspostavljanje EU standarda u kontroli, suzbijanju i iskorjenjivanju bjesnila i klasične kuge svinja, čime će se poboljšati epizootiološka situacija po pitanju ovih bolesti u Crnoj Gori, kod domaćih i divljih životinja. Projekat je regionalnog karaktera, tako da se njegovom implementacijom u zemljama regiona očekuje značajno poboljšanje epizootiološke situacije u regionu. Institucije koje su uključene u realizaciju ovog Projekta su : Specijalistička Veterinarska laboratorija, Ministarstvo zdravlja-Institut za javno zdravlje, Lovački Savez CG i Nacionalni parkovi CG..

Evropska agencija je raspisala tendere za expertski tim koji će implementirati projekat i za nabavku vakcina protiv bjesnila i klasične kuge svinja.. Predstavnik Veterinarske uprave, koji je ujedno i Nacionalni koordinator za ovaj projekat, je učestvovao u ocjenjivanju ponuda. Za expertski tim. izabrana je konsultantska kuća "NIRAS" iz Poljske a za dobavljača vakcina "BIOVETA iz Češke.

U martu 2011 godine očekujemo distribuciju vakcina protiv klasične kuge svinja. U jesenjem periodu je planirana prva vakcinalna kampanja tj.distribucija vakcina protiv bjesnila iz aviona po cijeloj teritoriji Crne Gore.

Sprovedene preventivne mjere predviđene operativnim programom u periodu od 01.01.-31.12.2010. godine

U cilju sprječavanja pojave, ranog otkrivanja, sprječavanja širenja, suzbijanja i iskorjenjivanja zaraznih i parazitskih bolesti životinja, kao i praćenja rezidua veterinarskih lijekova i drugih štetnih materija i zoonoza u hrani životinjskog porijekla, vršeno je sistematsko praćenje zdravstvenog stanja životinja i preduzimanje mjera na cijelom epizootiološkom području Crne Gore. Operativni program o zdravstvenoj zaštiti životinja u 2010 realizovan je kroz 18 posebnih programa na cijeloj teritoriji Crne Gore.

Za spovodjenje mjera predviđenih Operativnim programom za 2010. godinu, u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama izvršena je nabavka lijekova i medicinskih sredstava putem tendera. Skladištenje je vršeno u Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji koja je obavljala distribuciju istih, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu, pravnim licima koji su ispunili uslove Konkursa za sprovedjenje mjera iz Operativnog programa (Član 64 stav 2 Zakona o veterinarstvu) i zaključili Ugovor sa Veterinarskom upravom.

U toku 2010. godine izvršene su sljedeće mjere:

- Dijagnostičko ispitivanje na tuberkulozu goveda – 64.359 goveda
- Dijagnostičko ispitivanje na brucelozu goveda –53.050 goveda
- Dijagnostičko ispitivanje na brucelozu ovaca i koza – 36.582 ovaca i koza
- Dijagnostičko ispitivanje na enzootsku leukozu goveda –46.647
- Dijagnostika bolesti pčela – kroz preventivne preglede pčelinjaka kao i preglede i dijagnostiku u slučaju sumnje na bolesti pčela- 567 uzoraka
- Monitoring bolesti slatkovodnih riba- 90 uzoraka
- Monitoring bolesti plavi jezik- 2068 uzoraka
- Monitoring bolesti slinavka i šap- 300 uzoraka
- Mjere za preveniranje i suzbijanje klasične kuge svinja – vakcinisano 54.193
- Mjere za preveniranje i suzbijanje bjesnila pasa i mačaka, a u zavisnosti od epizootiološke situacije i ostalih domaćih životinja

- Preveniranje i suzbijanje antraksa – vakcinacija prijemčivih vrsta životinja u antraksnom distriktu;
- Nabavka vakcine i provjera imunog statusa živine na atipičnu kugu živine-1392
- Monitoring na prisustvo avijarne influence – 1392 ispitana krvna seruma domaće živine i 152 uzorka tahealnih i kloakalnih briseva od divljih- vodednih prica.
- Poslovi identifikacije i registracije goveda
- Monitoring zoonoza – ispitivanje na prisustvo salmonele i listerije u hrani životinjskog porijekla
- Monitoring rezidua veterinarskih lijekova, teških metala, organohlorinih i organofosforinih jedinjenja, mikotoksina i zabranjenih supstanci, u živim životinjama i hrani životinjskog porijekla

Tabela 3. Realizacija pojedinih programa, prema veterinarskim pravnim licima:

Opština	Veterinarski pravno lice	Tuberkulinizacija - ispitano	Enzootska leukoza goveda - ispitano	Bruceloza		Vakcinacija protiv klasične kuge svinja - vakcinisano	Vakcinacija protiv Newcastle bolesti - zaduženo	Vakcinacija protiv bjesnila - zaduženo
				goveda	ovce			
Podgorica	Animavet	1281	991	1090	1093	1619		650
Podgorica	Podgorica d.o.o.	2018	1589	1735	1989	2588	22500	
Podgorica	Montvet	1405	1209	1229	1557	2140		1000
Cetinje	Vetmedica	323	231	188	139	476		150
Cetinje	Cetinje d.o.o.	448	320	423	350	391		400
Pljevlja	Savić	4564	3536	3855	2275	1336	2500	
Pljevlja	Dr Karanfilovski	4497	3512	3948	2327	625		700
Andrijevica	Berane d.o.o.	1111	775	949	1414	860		
Berane	Berane d.o.o.	4323	3201	3584	3385	3405		
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.	4689	3206	3551	2129	1243		200
Bijelo Polje	Grandov	3888	2562	3017	1291	940		
Bijelo Polje	Vet Sanus	3126	1397	1510	1123	1274	70350	
Herceg Novi	Vet Medić	291	243	264	567	440	1000	400
Herceg Novi	Herceg Novi d.o.o.	88	97	99	560	400		300
Danilovgrad	Primavet	1410	1060	1184	349	1581		100
Danilovgrad	AMV Provita	727	649	708	229	1265	1000	
Mojkovac	Vaso Đurović	2008	1624	1818	1400	1280		
Nikšić	Nikšić d.o.o.	6120	4944	5676	4475	8505		1000
Nikšić	Gorašević	2073	1266	1447	1216	4222		200
Bar	Bar d.o.o.	693	595	598	507	1229	2500	1250
Bar	Canis	469	378	415	450	1104		600
Ulcinj	Veterinum	1502	1094	1218	975	187	10000	50
Ulcinj	Veterinaria	826	592	654	481	129		50
Kotor	Kotorska	107	100	100		800		100
Kotor	Vet Porta	33	45	48				230
Rožaje	Rožaje d.o.o.	5917	3995	4087	1018	80		2500
Tivat	Vetmed	32	34	34		145		300
Plav	Plav d.o.o.	3760	2815	3582	725	689		
Kolašin	Kolašin d.o.o.	1722	1130	1343	700	980		
Žabljak	Žabljak d.o.o.	2007	1383	1604	1500	420		

Plužine	Nikšić d.o.o.	1611	1140	1223	861			
Šavnik	Podgorica d.o.o.	1286	934	1149	1497			
Danilovgrad	Svinjogojska farma "Spuž"	1290				13840		
Ulcinj	Toplica							30
		60731	46647	53050	36582	54193	109.850	10210

Dijagnostika tuberkuloze

U svrhu blagovremenog otkrivanja, i suzbijanja tuberkuloze izvršeno je dijagnostičko ispitivanje- tuberkulinizacija kod goveda starijih od šest nedjelja primjenom intradermalnih tuberkulinskih testova. Ispitano je 60.731 govedo. Izolacijom uzročnika *Mycobacterium spp.* u Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji utvrđeno je 2 pozitivna slučaja, na teritoriji opštine Danilovgrad.

Dijagnostika bruceloze

U okviru programa 5 Operativnog programa o zdravstvenoj zaštiti životinja vršeno je dijagnostičko ispitivanje krvnih seruma svih goveda starijih od 12 mjeseci, osim mužjaka namijenjenih za tov, i ovaca i koza starijih od šest mjeseci. Ispitano je 53050 uzoraka krvi goveda i 36.582 uzoraka krvi malih preživara. Ispitivanjem dostavljenih uzoraka krvi goveda nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela *Brucellae spp.* Dok je ispitivanjem uzoraka krvi ovaca utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela u dva stada na teritoriji opština Rožaje i Bijelo Polje. Naknadnim epizootiološkim ispitivanjem koje je sprovedla veterinarska inspekcija je utvrđeno da se radi o nelegalnom transportu stada ovaca sa Kosova u pogranično područje. Ova stada su stavljena odmah pod veterinarsku kontrolu i vraćena isporučiocu na Kosovo.

Dijagnostika leukoze

U cilju blagovremenog otkrivanja i suzbijanje enzootske leukoze goveda sprovedeno je dijagnostičko ispitivanje na enzootsku leukozu goveda starijih od 24 mjeseca života. Ispitano je 46.647 uzoraka krvi, i utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na enzootsku leukozu u ukupno 11 uzoraka, 7 sa područja opštine Ulcinj i po 1 sa područja opština Herceg Novi, Nikšić, Berane i Rožaje.

Dijagnostika bolesti plavi jezik

Dijagnostičko-serološko ispitivanje na bolest plavi jezik sprovedeno je na osnovu programa Veterinarske uprave. Uzorkovanje za potrebe ispitivanja vršile su veterinarske ambulante u okviru sprovođenja programa monitoringa ovaca na brucelozu i goveda na brucelozu i enzootsku leukozu. Specijalistička veterinarska laboratorija je metodom slučajnog uzorka vršila odabir uzoraka koji su ispitivani i na bolest plavi jezik, u skladu sa obimom i teritorijalnim rasporedom predviđenim Programom monitoringa bolesti plavi jezik Veterinarske uprave.

Ispitivanje ovaca sprovedeno je najvećim dijelom tokom ljeta i jeseni. Ispitano je ukupno 1034 uzoraka krvinih seruma ovaca. Laboratorijskim ispitivanjem je utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa uzročnika bolesti plavi jezik u 7 uzorka krvnog seruma ovaca, sa područja opština Bar, Bijelo Polje, Cetinje, Berane i Plav (0.67% seropozitivnih u odnosu na broj ispitanih životinja).

Ispitivanje goveda sprovedeno je tokom proljeća i jeseni. Ispitivani su samo uzorci krvnih seruma goveda mlađih od dvije godine. Ukupno je ispitano 1034 uzoraka, a laboratorijskim ispitivanjem je utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa uzročnika bolesti plavi jezik u ukupno 16 uzoraka, sa područja 8 opština, i to: Andrijevića, Rožaje, Berane, Plav, Bijelo Polje, Bar, Tivat i Ulcinj (1,55% sero- pozitivnih u odnosu na broj ispitanih životinja).

Klasična kuga svinja

U svrhu utvrđivanja prisustva virusa KKS u prirodi, među populacijom divljih svinja, ispitano je 7 uzoraka slezine na prisustvo virusa KKS. Ni u jednom ispitanom uzorku nije utvrđeno prisustvo virusnog antigena klasične kuge svinja.

Dijagnostika bolesti pčela

U cilju blagovremenog otkrivanja i suzbijanje pojave zaraznih bolesti pčela na teritoriji Crne Gore sproveden je preventivni klinički pregled pčelinjih društava, na pčelinjacima čiji su vlasnici članovi Udruženja pčelara po registru Udruženja pčelara Crne Gore. U Specijalističku veterinarsku laboratoriju je dostavljeno 567 uzoraka pčela i pčelinjeih legala na analizu. Američka kuga pčelinjeg legla je registrovana na teritoriji pet opština- Podgorica, Rožaje, Bijelo Polje, Mojkovac i Pljevlja, u 16 pčelinjaka i ukupno 66 pčelinjih društava.

Kontrola uspjehnosti vakcinacije protiv atipične kuge živine- Newcastle bolesti

U svrhu kontrole uspjehnosti vakcinacije živine protiv Newcastle bolesti, tokom proljeća- ljeta 2010. godine vršeno je serološko ispitivanje uzoraka dostavljenih od strane veterinarskih ambulanti na cijeloj teritoriji Crne Gore, na osnovu programa Veterinarske uprave. Uzorkovanje je vršeno metodom slučajnog uzorkovanja kako u intenzivnoj- farmskoj proizvodnji, tako i na gazdinstvima sa ekstenzivnim uslovima držanja, nakon završetka akcije vakcinacije živine inaktivisanom vakcinom. Ispitano je 1392 uzorka, od kojih je u 1294 uzoraka (92.96%) utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus atipične kuge živine, u titru većem od graničnog (vjerovatno kao posljedica uspješne vakcinacije živine). U 98 uzoraka (7.2%) nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus atipične kuge živine, što govori da ove jedinke nijesu dolazile u kontakt sa virusom atipične kuge živine, ni infektivnim ni vakcinalnim sojem.

Aktivni monitoring na avijarnu influencu

U svrhu praćenja i brzog blagovremenog otkrivanja pojave avijarne influence (pričjeg gripa) sprovedeno je dijagnostičko serološko ispitivanje na avijarnu influencu kod domaće živine, na osnovu programa Veterinarske uprave. Veterinarske ambulante su vršile uzorkovanje krvi na teritoriji cijele Crne Gore, metodom slučajnog uzorka kako u intenzivnoj proizvodnji, tako i u ekstenzivnim uslovima držanja živine. Uzorkovanje je sprovedeno tokom ljeta i jeseni 2010. godine, neposredno nakon migratornog talasa divljih ptica preko Crne Gore u pravcu sjevera, i time povećanog rizika od unošenja virusa tokom tog perioda. Ispitano je ukupno 1392 uzorka krvi živine.

Ni u jednom dostavljenom i ispitanom uzorku krvi kokošaka nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus avijarne influence.

Tokom mjeseca decembra je sprovedeno molekularno- dijagnostičko ispitivanje na avijarnu influencu u svrhu praćenja i blagovremenog otkrivanja eventualne pojave ove bolesti kod divljih ptica. Ispitivanje je sprovedeno nakon migratornog talasa preko Crne Gore u pravcu juga. Uzorci- takhealni i kloakalni brisevi su uzimani od divljih- vodenih prica. Uzorci briseva su obrađivani Real- time PCR dijagnostičkom metodom. Ispitano je

ukupno 152 uzorka. Ni u jednom dostavljenom uzorku nije detektovano prisustvo sekvence RNA virusa avijarne influence.

Dijagnostičko ispitivanje na bolest slinavka i šap

U svrhu zadržavanja zvaničnog statusa zemlje slobodne od slinavke i šapa – bez vakcinacije, kod Međunarodne organizacije za zdravlje životinja- OIE, sprovedeno je serološko ispitivanje goveda i ovaca na ovu bolest. Za ispitivanje su korišćeni uzorci iz banke seruma Specijalističke veterinarske laboratorije za 2010. godinu, metodom slučajnog odabira sa područja 10 opština, ukupno 300 uzoraka (150 uzoraka goveda i 150 ovaca). Ni u jednom ispitanom uzorku nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus slinavke i šapa.

Sistem identifikacije i registracije životinja u Crnoj Gori

Projekat obilježavanja životinja počeo je 2006.U bazi podataka Veterinarske uprave registrovana su obilježena goveda kao i gazdinstva na kojima se nalaze.Broj registrovanih gazdinstva 31.12.2010 je 31 500 a broj obilježenih živih životinja je 114 092.

Pravila, obaveze i dužnosti svih učesnika sistema odredjen je Zakonom o identifikaciji životinja "Službeni list RCG", broj 48/07 kao i Pravilnikom o načinu identifikacije i registracije goveda i vođenju registra i elektronske baze podataka "Službenom listu RCG", br. 58/2007.

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o identifikaciji i registraciji životinja objavljen je u 10.12.2010, "Službeni list RCG", broj 73/2010.

Napravljen je nacrt slijedećih pravilnika:

- Pravilnik o načinu identifikacije ovaca i koza, vođenju registra i elektronske baze podataka;
- Pravilnik o visini troškova za zamjenu ušnih markica i za izdavanje duplikata pasoša;
- Pravilnik o način vršenja kontrole nad identifikacijom i registracijom gazdinstava na kojima se drže goveda, obrascu zapisnika i bližem sadržaju godišnjeg izvještaja;
- Pravilnik o način vršenja kontrole nad identifikacijom i registracijom gazdinstava na kojima se drže ovce i koze, obrascu zapisnika i bližem sadržaju godišnjeg izvještaja.

Projekata obilježavanja malih preživara počeo je u agustu 2009 godine i trebao je da bude završen do februara 2011. Medjutim traženo je produženje projekta tako da bi projekat trebao trajati do 17 maja 2011 godine.

Svrha ovog projekta jeste uspostavljanje efikasnog sistema Identifikacije i registracije i kontrole veterinarskog nadzora kao i kompjuterizovanog registra ovaca i koza koji su skladu EU standarda.

Predvidjeni broj gazdinstava na kojima se nalaze ovce je oko 5000 a koza 1000. Prema rezultatima poljoprivrednog popisa koji je bio održan ove godine u Crnoj Gori ima 227 000 ovaca i 35 000 koza.

Tri glavne komponente ovog projekta su: unaprijedjenje sistema identifikacije i registracije goveda, identifikacija malih preživara i registracija gazdinstava na kojima se nalaze kao i firmiranje VIS (veterinarskog informacionog sistema).

Tender za Software, Hardware, printani materijal i ušne markice koji se odnosi na projekat malih preživara je uspješno realizovan.

Pilot projekat obilježavanja malih preživara planiran je u decembru 2010 godine i obaviće se u tri opštine i to: Podgorica, Danilovgrad i Bar. Sa Veterinarskim ambulantama ovih opština održan je sastanak o potrebnim aktivnostima za pilot projekat.

Na sajtu Veterinarske uprave je objavljeno obavještenje o pilot projektu koje je distribuirano i medijima.

Glavno obilježavanje planirano je za period mart maj 2011.

Veterinarski informacioni sistem je formiran i operativan u pogledu I&R goveda, ovaca i koza, sa posebnim naglaskom na veterinarski nadzor bolesti i kontrolu kretanja, koji Veterinarskoj upravi i Veterinarskoj inspekciji omogućava vezu sa Specijalističkom veterinarskom laboratorijom, veterinarskim ambulantama i ostalim učesnicima sistema. Prenos veterinarskih informacija između zainteresovanih strana se odvija brzo i precizno i omogućena je razmjena podataka sa ostalim bazama podataka u oblasti upravljanja u poljoprivredi.

I&R za koze/ovce

Tokom projekta napravljene su specifikacije i implementacija sistema za koze i ovce. To uključuje slijedeće glavne funkcionalnosti:

- administracija ušnih markica za koze/ovce
- registracija životinja
- različite vrste kretanja (na nivou grupe životinja)
- preobelježavanje životinja
- godišnji popis
- pregled dokumenata o kretanjima
- druge funkcionalnosti, koje su uključene u već postojeće aplikacije ali se vežu na podršku I&R za koze/ovce
- sve relevantne funkcije su implementirane i na PDA-u.

Nadogradnja registra gazdinstava

Do sada je registar gazdinstava obuhvatao samo držaoce goveda. Sa uvođenjem koza/ovaca i Vet. Inf. Sistema je potrebno dodati ne samo dodatne uloge na gazdinstvu, nego dolučiti i odgovorno lice za čitavo gazdinstvo, postaviti mogućnost unošenja različitih tipova produkcije i slično. U tu svrhu napravljena je nova aplikacija, koja omogućava unos tih podataka korak po korak (wizard based) kao i unos samo dijela podataka (recimo dodatne uloge istog subjekta, dodjeljivanje različitih vrsta proizvodnje i slično).

Laboratorijski informacioni Sistem

Sistem je instaliran, na testu je nekoliko puta bila napravljena razmijena podataka sa centralnom sistemom za uzorkovanje (tu VIS služi kao posrijednik između sample managementa i Lab. Inf. sistema, da bi mogli sumljivi i pozitivni rezultati automatski da

pokrenu procese vezane za follow-up odnosno eradikaciju). Edukacija korisnika je obavljena (6-10.12.2010).

Postojeći registar gazdinstava Veterinarske uprave može se efikasno ažurirati drugim poljoprivrednim gazdinstvima u cilju stvaranja jedinstvenog registra poljoprivrednih gazdinstava.

Monitoring na bolesti slatkovodnih riba

Na ribnjacima je vršen klinički pregled riba i uzorkovanje, od strane Specijalističke veterinarske laboratorije, tokom proljeća i jeseni, na 12 ribnjaka, na teritorijama opština Berane, Plužine, Podgorica, Šavnik, Nikšić, Bijelo Polje i Cetinje. Uzeto je ukupno 90 uzoraka ribe. Ni u jednom uzorku nije izolovan patogen opasan po zdravlje ljudi, niti je utvrđen izazivač bolesti koje se obavezno prijavljuju OIE.

Monitoring zoonoza- Salmonele i Listerije

U cilju preventivnog djelovanja- otkrivanja bolesti prenosivih hranom, veterinarska inspekcija je vršila uzorkovanje hrane životinjskog porijekla i hrane za živinu. Uzorkovanje je vršeno metodom slučajnog odabira hrane životinjskog porijekla iz proizvodnih objekata i iz prometa.

Monitoring rezidua

Monitoring rezidua je sproveden u objektima u kojima se životinje uzgajaju i drže odnosno objektima za klanje, mljekarama, objektima za uzgoj i preradu ribe, meda, objektima za proizvodnju jaja, u skladu sa Programom monitoringa rezidua za 2010. godinu i Pravilnikom o monitoringu rezidua u životinjama, namjernicama životinjskog porijekla i hrani za životinje i Uputstvom za uzorkovanje. U skladu sa Zakonom o javnim nabavkama raspisan je otvoreni postupak javne nabavke za izbor najpovoljnije ponude za vršenje laboratorijskih analiza rezidua u životinjama, namjernicama životinjskog porijekla i hrani za životinje za potrebe sprovođenja Programa monitoringa rezidua. Ovlašćen je J.U. Centar za ekotoksikološka ispitivanja za vršenje ovih analiza.

Realizacija Programa monitoringa rezidua za 2010. godinu prema broju uzetih uzoraka:

Grupa Supstanci	Goveda		Ovce		Svinje		Živina		Divljač		Kravlje i kozije mlijeko		Jaja		Med		Akvakultur a	
	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o
A 1 – Stilbeni, derivati stilbena i njihove soli i estri	12	13	3	3	1	1	1	1									2	1
A 2- Antitireoidne supstance	12	10	3	3	1	1	1											
A3- Steroidi	12	13	2	2	1	1	1	1									2	1
A4 – Laktoni rezorcilne kiseline i zeranol	12	12	3	3	1	1	1	1										
A5 – Beta- agonisti	12	13	2	2	1	1	2	2										
A 6 – Chlorampheni col	4	4	2	1	1		2	4			20	19	3	7	2	2	2	2
A 6 – Nitrofurani: AMAZ SEM AOZ	4	3	2	2	1	1	2	3			20	20	3	3	2	2	2	2
A 6 – Nitroimidazoli: Dimetridazol Metronidazol Ronidazol	4	5	2	1	1	1	2	3			20	21	3	2			2	2

Iprnidazol																		
B1 – Antibakterijske supstance uključujući sulfonamide i hinoline	17	19	10	9	4	3	4	3			54	50	3	3	4	4	9	9
Grupa Supstanci	Goveda		Ovce		Svinje		Živina		Divljač		Kravlje mlijeko		Jaja		Med		Akvakultur a	
	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o	planira no	ispitan o
B2a – Antihelmintici	5	4	4	2	1	1	1	1			54	47					3	2
B2b – Kokcidistatici (uključujući nitroimidazole)	5	4	4	3	1	2	2	2					3	2				
B2c – Karbamati i piretroidi	4	4	5	4	2	2	1	1							3	4		
B2d – Sedativi	2	2	2	1	1		1											
B2e – Nesteroidni antiinflamatorni lijekovi	3	2	1	1	1	1	1	1			5	3						
B2 f – Druge farmakološki aktivne supstance	2	2	1	1	2	3									3	3		

B3 a – Organohlorna jedinjenja uključujući PCB	1	1	3	3	1	1	1	1			5	6	7	7	2	2	2	2
B3b – Organofosforna jedinjenja	1	1	2	1	1	1					4	4			2	2		
B3c – Hemijski elementi	1	1	2	1	1	1	1	1	100	7	4	3			2	2	2	2
B3d – Mikotoksini	1		3	1	1	1	1	1			4	3					2	1
B3e – Boje																	2	2
Ukupno	114	113	56	44	24	23	24	26	100	7	190	176	22	24	20	21	30	26

Dobrobit životinja:

Rad na pravilnicima iz oblasti zaštite dobrobiti životinja i praporatnim dokumentima za sprovođenje pravilnika:

Pravilnik	Oblast	Status	Predviđeno usvajanje	Planirane aktivnosti u skladu sa zahtjevima iz pravilnika
Pravilnik o bližim uslovima koje moraju da ispunjavaju objekti i oprema za držanje i uzgoj i način držanja životinja za proizvodnju	Zaštita dobrobiti životinja za proizvodnju	Konačna verzija je u zakonodavstvu	April 2011	▪ izrada ček lista za kontrolu uslova iz pravilnika; ▪ sprovođenje godišnjeg monitoringa gazdinstava-uslovi za dobrobit ▪ definisanje načina registracije objekata za držanje životinja do konačne identifikacije svih životinja,
Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju skloništa	Zaštita dobrobiti napuštenih životinja-pasa	Konačna verzija je u zakonodavstvu	Maj 2011	▪ izrada registra skloništa; ▪ registrovanje ne registrovanih skloništa po objavi pravilnika ▪ izrda priručnika za rad zaposlenih u skloništu
Pravilnik o zaštiti životinja tokom ubijanja i klanja	Zaštita dobrobiti životinja za proizvodnju	U zakonodavstvu	Maj 2011	▪ izrada uputstva za sprovođenje pravilnika; ▪ izrada priručnika za zaposlene u klanici-metode omamljivanja; ▪ u februaru 2011. planirana TAIEX obuka za zaštitu životinja tokom klanja- za ovlašćene veterinare ▪ izrada smjernica prilikom depopulacije životinja zbog bolesti
Pravilnik o zaštiti životinja tokom transporta	Zaštita dobrobiti životinja za proizvodnju	U pripremi		▪ izrada priručnika za prevoznike i pratioc ▪ izrada registara prevoznika i pratioca ▪ izrada registara prevoznih sredstva za transport životinja-(putovanja do 8 sati i preko 8 sati) ▪ u 2011. planirana TAIEX obuka za inspektore i ovlašćene veterinare- zaštita životinja tokom transporta
Pravilnik o načinu registracije objekata za držanje kokošaka nosilja	Zaštita dobrobiti životinja za proizvodnju; Registracija i identifikacija životinja	U pripremi		▪ registracija objekata za držanje koka nosilja uz dodjeljivanje broja na osnovu kojeg krajnji potrošač može identifikovati način držanja životinja (kavezni, slobodni, štalski ili organski uzgoj)- primjenljivo kada počne obilježavanje jaja

U cilju zaštite kućnih ljubimaca, smanjenja broja napuštenih pasa i prevencije bjesnila planirano je usvajanje smjernica OIE za kontrolu pasa lualica- Terrestrial Code 2009 http://www.oie.int/eng/normes/mcode/code2009/en_chapitre_1.7.7.htm#rubrique_chiens_errants.

U skladu sa ovim smjernicama, planirana je izrada i usvajanje sledećih pravilnika:

Pravilnik	Oblast	Status	Predviđeno usvajanje	Planirane aktivnosti u skladu sa zahtjevima iz pravilnika
Pravilnik o označavanju pasa	Zaštita zdravlja i dobrobiti kućnih ljubimaca Registracija i identifikacija životinja Medjunarodni promet	U pripremi	Jun 2011	▪ pravljenje centralnog registra pasa (u okviru VISa) ▪ nabavka čipova i čitača u skladu sa ISO 11784 i 11785 ▪ izrada flajera za vlasnike radi informisanja o projektu čipovanja pasa ▪ izrada priručnika o odgovornom vlasništvu
Pravilnik o potvrdi (pasošu) za kućne ljubimce	Zaštita zdravlja i dobrobiti kućnih ljubimaca Registracija i identifikacija životinja Medjunarodni promet	U pripremi	Jun 2011	▪ Izrada, štampanje i distribucija MNE pasoša u skladu sa pasošima iz EU

Projekti:

Naziv	Učesnici	Cilj mreže
Formirana regionalna mreža za zaštitu dobrobiti životinja WBVN (Western Balkan Veterinary Network) www.welfare.fvm.ukim.edu.mk	▪ Predstavници nadležnih organa i veterinarskih fakulteta zemalja u regionu ▪ RSPCA (Kraljevsko društvo za zaštitu životinja protiv okrutnosti – Britanija)	▪ promovisanje zaštite dobrobit životinja u regionu kroz istraživanja, obuke i saradnju sa vladinim i ne vladinim organizacijama.

Aktivnosti u okviru mreže:

Naziv projekta	Učesnici	Cilj	Status	Rezultat	Planirano
Procjena pasa lualica u glavnim gradovima Zapadnog Balkana finansiran od strane RSPCA (Podgorica)	Veterinarska uprava Crne Gore i Nevladina organizacija za zaštitu životinja Podgorica , RSPCA	Procijena broja pasa u Podgorici u cilju izrade namjenskog programa za kontrolu pasa lualica			
brojanje pasa u izabranim blokovima-bilježenje parametara dobrobiti i reproduktivnog statusa			završeno	Izveštaj engleska verzija/prevod u pripremi	
spvođenje ankete građana			završeno	Izveštaj engleska verzija / prevod u pripremi	Izrada konačnog izvještaja, sa prapratnim dokumentima o metodologiji za spvođenje brojanja i ankete, kao i distribucija opštinama i NVO-prvi korak pri pravljenu programa za smanjenje broja pasa lualica
Obuka trenera za zaštitu životinja za proizvodnju crvenog mesa prilikom klanja	Službenici veterinarske uprave	Obučavanje trenera	završeno	obučena 3 službenika veterinarske uprave za zaštitu životinja tokom klanja –Crveno meso	-učešće u izradi programa obuke za zaposlene u klanicama; -učešće u izradi uputstva za spvođenje pravilnika; -izrada priručnika za zaposlene u klanici-metode omamljivanja.

Planirane aktivnosti u okviru mreže:

Jun 2011-početak obuke trenera za zaštitu dobrobiti životinja za proizvodnju bijelog mesa prilikom klanju.

Ostale aktivnosti iz dobrobiti životinja:

- Izrada registra objekata za držanje životinja;
- Rad na NPI iz oblasti zaštite dobrobiti životinja;
- Intenzivna komunikacija sa TAIEXom u cilju organizovanja TAIEX događaja za dobrobit životinja, u Crnoj Gori;
- Komunikacija i saradnja sa NVO i medijima.

Ostale aktivnosti

- Početkom 2010. Godine je Evropskoj Komisiji, Kancelariji za hranu i veterinu (FVO- Food Veterinary Office) dostavljen Upitnik za period prije misije (bez živinskog mesa i ribe) o veterinarskim kontrolama, kontrolama bezbjednosti hrane i zdravlja životinja;
- Učešće u ažuriranju Prednacrtu profila države u pogledu bezbjednosti hrane i hrane za životinje, zdravlja i dobrobiti životinja i zdravlja bilja, dostavljenog od strane Direktorata F DG SANCO;
- Dostavljanje izvještaja o epizootiološkoj situaciji u Crnoj Gori i komunikacija sa međunarodnim organizacijama (WAHIS i WHO) i nevladinim organizacijama;
- U junu 2010 godine, popunjavanje Crnogorske Giljotine Propisa iz oblasti zaštite zdravlja i dobrobiti životinja.
- Tokom cijele godine, Odsjek za zaštitu zdravlja i dobrobiti životinja aktivno je učestvovalo na uspostavljanju VIS-a (veterinarsko informacionog sistema)
- Učešće u izradi Nacionalnog plana za integracije Crne Gore u EU;
- Ažuriranje sajta Veterinarske uprave;
- U periodu od 11-18 Oktobra 2010. godine sprovedena inspekcijska posjeta Crnoj Gori u oblasti kontrole rezidua u životinjama i hrani životinjskog porijekla, i kontrole veterinarskih lijekova od strane Direktorata F- Kancelarije za hranu i veterinu (Food and Veterinary Office- FVO) Evropske Komisije, Generalnog Direktorata za zdravlje i zaštitu potrošača (Health and Consumers Directorate General- DG SANCO).

FVO inspekcija je 26.11.2010. dostavila izvještaj nakon sprovedene misije, i uz preporuke za unapređenje programa monitoringa i kontrole veterinarskih lijekova, dala sljedeće zaključke:

Ukupni zaključci

U cjelini, zaključak je da sistem kontrole rezidua koji postoji u principu zadovoljava uslove Direktive br. 96/23/EZ , a uzorkovanje se obavlja u skladu sa Odlukom Komisije br. 98/179/EZ iako bi se njegova djelotvornost mogla poboljšati povećanjem djelokruga ispitivanja i obezbjeđivanjem da uzorci budu ciljni na prihvatljiv način i da se uzimaju tokom cijele godine. Jedan nedoslijedan uzorak je otkriven 2010. godine i bez odlaganja su preduzete aktivnosti nakon toga.

Ugovor je sklopljen sa jednom akreditovanom laboratorijom za svrhe obavljanja analiza svih uzoraka koji se sakupе za svrhe Nacionalnog plana kontrole rezidua ,a usluge koje zadovoljavaju kvalitet postoje kako bi se obezbijedilo da nadležni organ može imati povjerenje u dobijene rezultate.

Zakonske odredbe / propisi za autorizaciju, distribuciju i korišćenje veterinarskih lijekova postoje, ali se ne sprovode u cjelosti i, u međuvremenu, interventni uvoz proizvoda odobrenih u jednom broju država koristi se za svrhe snabdijevanja tržišta. Iako se redovne službene kontrole sprovode u veleprodajama i apotekama, nikakve kontrole se ne sprovode na farmama, što ograničava vjerovatnoću identifikovanja nezakonitog korišćenja lijekova. Ovo se ublažava činjenicom da se liječenja sprovode pod kontrolom veterinara i da se od vlasnika zahtijeva da prijave svako liječenje koje je sprovedeno u period od tri sedmice prije klanja životinje.“

Na preporuke FVO je dostavljan akcioni plan za sprovođenje preporuka, radi unaprijeđenja sprovođenja kontrole rezidua u životinjama i hrani životinjskog porijekla, i kontrole veterinarskih lijekova u Crnoj Gori.

Projekti

- IPA 2007 Razvoj i implementacija sistema identifikacije i registracije domaćih životinja / Faza II
Svrha ovog projekta je da se poboljšaju standardi bezbjednosti hrane životinjskog porijekla, jačanje i proširivanje koncepta integrisanog I&R sistema i Veterinarskog informacionog sistema (VIS) u skladu sa EU standardima za stoku, ovce i koze, sa mogućnošću njegovog proširenja na ostale životinjske vrste. Status: Projekat je pokrenut u avgustu 2009.
- IPA 2008-Projekat Razvoj sistema bezbjednosti hrane uz komponentu za podršku daljeg usaglašavanja legislative i unaprijeđivanje postojećeg sistema bezbjednosti hrane, posebno u dijelu koordinacije između nadležnih organa.
- IPA 2008 Podrška kontroli i iskorjenjivanju bjesnila i klasične svinjske kuge u Crnoj Gori (regionalni projekat)

Projekat podrške kontroli i iskorjenjivanju bjesnila i klasične svinjske kuge u Crnoj Gori treba da omogućí implementaciju EU standarda u oblasti kontrole i iskorjenjivanja bjesnila i klasične svinjske kuge. To je regionalni projekat, tako da se očekuje da njegova implementacija donese značajan napredak epizootičke situacije u zemljama regiona. Korisnik projekta je Veterinarska uprava. Status: projekat započeo u decembru 2010. godine Trajanje projekta: 2010-2012.

BEZBJEDNOST HRANE I HRANE ZA ŽIVOTINJE :

Projekat "Razvoj službi za bezbjednost hrane u Crnoj Gori":

Komponente	Aktivnosti	Rezultati
Usklađivanje propisa sa propisima iz EU Uspostavljanje sistema za bezbjednost hrane u skladu sa sistemom iz EU	formirana radna grupa za legislativu iz Bezbjednosti hrane analiza postojeće zakonske regulative rad na Zakonu o bezbjednosti hrane (tabela uskladenosti) rad na pravilnicima iz bezbjednosti hrane i hrane za životinje formirana radna grupa za institucionalnu analizu postojećeg sistema bezbjednosti hrane analiza postojećeg sistema za bezbjednost hrane rad na strategiji za kategorizaciju objekata	predlog novog zakona o bezbjednosti hrane nacrt pravilnika za registraciju i odobravanje objekata za hranu životinjskog porijekla nacrt pravilnika za higijenu hrane za životinje izvještaj eksperta za institucionalnu analizu o postojećem sistemu bezbjednosti hrane strategija za kategorizaciju objekata koji posluju sa hranom (odobreni)
Obuka i pomoć zaposlenima u institucijama za bezbjednost hrane i obuka proizvođača hrane	analiza postojećeg stanja u objektima za proizvodnju hrane obuke za zaposlene, inspektore i za proizvođače pružanje pomoći i savjeta zaposlenima	izvještaj eksperta o stanju u objektima izrada Priručnika za registraciju i odobravanje objekata za hranu održane obuke u okviru IPA i planirane u prilogu
Jačanje laboratorija za bezbjednost hrane i dalja saradnja	analiza postojećeg sistema laboratorija raspisivanje tendera i nabavka opreme za laboratorije obuka zaposlenih u laboratorijama	izvještaj eksperta o postojećem stanju laboratorija i potrebnoj opremi završena nabavka opreme za laboratorije i inspekciju očekuje se isporuke opreme
Uvođenje integrisanih informacionih sistema za podatke pomoću kojih se omogućava razmjena podataka između različitih institucija u sistemu bezbjednosti hrane Priprema smjernica za uspostavljanje efikasne IT mreže Priprema osnova za učešće u sistemima komunikacije sa EU	analiza postojećeg IT sistema; sradnja sa ekspertskim timom projekta za identifikaciju i registraciju malih preživara ; rad na usklađivanju Sistema za bezbjednost hrane sa Veterinarskim informacionim sistemom; priprema web sajta za projekat.	izvještaj eksperta o postojećem IT sistemu za bezbjednost hrane;

Ostale aktivnosti u vezi sa projektom bezbjednosti hrane:

- Sradanja i komunikacija sa Evropskom agencijom za bezbjednost hrane (EFSA) u okviru IPA programa za 2011-2013, u vidu :
- Slanja redovnih izvještaja o postojećem stanju iz oblasti bezbjednosti hrane u Crnoj Gori ;
- Logistika u slanju odgovarajućih eksperata iz Crne Gore na brojne seminare koje organizuje ovo tijelo u okviru predpristupnih programa saradnje.
- Učestvovanje u izradi indikatora za praćenje projekta "Rzvoj službi za bezbjednost hrane u Crnoj Gori";
- Učestvovanje i organizovanje sastanaka Upravnog odbora projekta;
- Intenzivna saradnja i komunikacija sa institucijama uključenim u projekat i ekspertima sa projekta.
- Bezbjednost hrane za životinje:
- Izradjen nacrt pravilnika o higijeni hrane za životinje- poslat pravnom ekspertu iz projekta na dalje uskladjivanje sa EU zakonima.
- Ostale aktivnosti iz bezbjednosti hrane i hrane za životinje:
- Učešće u izradi registara objekata za hranu za životinje;
- Rad na NPI iz oblasti hrane za životinje;
- Saradnja sa TAIEX om u cilju organizovanja događaja u Crnoj Gori iz oblasti hrane i hrane za životinje.
- PlaniraneTAIEX posjete i radionice za 2011 :

Naziv ekspertske posjete	Oblast	Datum
Implementacija kontrolnih tehnika-audit, inspekcija, monitoring i nadzor za meso i proizvode od mesa	Bezbjednost hrane životinjskog porijekla	24-28 januar 2011.
Harmonizacija pravilnika za higijenu hrane za životinje u skladu sa regulativom Regulation (EC) No 183/2005	Bezbjednost hrane za životinje	2011
Higijenski paket - radionica za subjekte u poslovanju sa hranom	Bezbjednost hrane	30 maj 2011

Učešće u FVO misiji za rezidue.

Prilog : obuke u okviru IPA projekta za Bezbjednost hrane (održane i u pripremi) :

Naziv obuke	Institucija	Učesnici	Broj učesnika	Teme	Datum
Obuka trenera	IPA projekat FS	Savjetnici i inspektori iz Veterinarske uprave, Sanitarne inspekcije, Fitosanitarne uprave	6 Veterinara 3	Obučiti određen broj ljudi vještinama trenera	Oktobar 2010
Generalni principi bezbjednosti hrane	IPA projekat FS	Savjetnici i inspektori iz Veterinarske uprave, Sanitarne		Sledljivost RASFF ADNS	Novembar2010

		inspekcije, Fitosanitarne uprave		TRACES	
Bezbjednost hrane- analiza rizika	IPA projekat FS	Savjetnici i inspektori iz Veterinarske uprave, Sanitarne inspekcije, Fitosanitarne uprave		Procjenu rizika Upravljanje rizikom Razmjena informacija vezanih za rizik Utvrđivanje prioriteta tokom zvaničnih kontrola na osnovu na analize rizika	Decembar 2010
Zvanične kontrole zagađivača i rezidua u hrani i metodi analize	IPA projekat FS	Laboratorijsko odoblje, Savjetnici i inspektori iz Veterinarske uprave, Sanitarne inspekcije, Fitosanitarne uprave		Rezidue u hrani, kontrola rezidua i laboratorijske procedure i izvještaji	14, 15, 16 Decembar 2010
Preduslovi i haccp principi	IPA projekat FS	Savjetnici i inspektori iz Veterinarske uprave, Sanitarne inspekcije, Fitosanitarne uprave		Glavni principi EU bezbjednost hrane Preduslovi, GMP, GHP, HACCP Implementacija HACCP	Februar/ Mart 2011
Treba da se održe					
Obuka za preduslove i haccp principe	IPA projekat FS u saradnji sa Privrednom komorom	Operateri u poslovanju hranom		Glavni principi EU bezbjednost hrane Preduslovi, GMP, GHP, HACCP Implementacija HACCP	April 2011
Obuka za pisanje propisa iz bezbjednosti hrane	IPA projekat FS	Službenici koji učestvuju u pisanju propisa iz bezbjednosti hrane		Upoznavanje sa Evropskom unijom i EU propisima iz bezbjednosti hrane Prezentacija principa	Mart/April 2011

				EU Zakona o hrani – Regulativa 178/2002 (MNE Nacrt Zakonom o hrani) Prezentacija procedura i pisanja zakona u EU i Crnoj Gori	
--	--	--	--	---	--

ODSJEK ZA VETERINARSKO JAVNO ZDRAVLJE

Odsjek za veterinarsko javno zdravlje obavlja stručne poslove koji se odnose na:

- pripremanje i sprovođenje programa monitoringa zoonoza prenosivih hranom
- pripremanje i sprovođenje programa monitoringa rezidua,
- pripremanje i sprovođenje planova za upravljanje kriznim situacijama u oblasti bezbjednosti hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje
- vođenje evidencije i izrada izvještaja o realizaciji utvrđenih programa
- pripremu i izradu certifikata i drugih veterinarskih dokumenata,
- usklađivanje uslova uvoza i izvoza,
- utvrđivanje ispunjenosti propisanih zahtjeva za obavljanje djelatnosti proizvodnje i prometa hrane životinjskog porijekla i drugih objekata iz nadležnosti Veterinarske uprave,
- izdavanje rješenja o odobravanju obavljanja djelatnosti ,
- upis u registar odobrenih i registrovanih objekata i brisanje iz registra u skladu sa zakonom,
- kategorizacija objekata,
- vođenje registra objekata
- pripremanje programa obuke, priručnika, vodičai instrukcija iz oblasti higijene hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje
- saradnja sa međunarodnim i domaćim organizacijama

Stručni poslovi u odsjeku za veterinarsko javno zdravlje obavljaju se u skladu sa sljedećim zakonima i podzakonskim aktima:

- Zakon o bezbjednosti hrane (Sl.list CG br.14/07);
- Zakon o veterinarstvu (Sl. List RCG 11/04; 27/07);
- Zakon o dobrobiti životinja (Sl.list CG br.14/08).
- Pravilnik o higijenskim zahtjevima za hranu životinjskog ili biljnog porijekla („Sl. List CG“ broj14/09)
- Pravilnik o posebnim higijenskim zahtjevima za hranu životinjskog porijekla („Sl. list CG“ broj 14/09)
- Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati veterinarske ambulante, veterinarske ambulante za kućne ljubimce, veterinarske klinike, specijalističke veterinarske laboratorije i Nacionalni veterinarski institut za obavljanje veterinarske djelatnosti („Sl. list RCG“ broj 73/05).
- Pravilnik o obliku, sadržaju i postupku upisa u Registar pravnih lica za obavljanje veterinarske djelatnosti („Sl. list RCG“ broj 73/05).

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Veterinarske uprave predviđeno je da stručne poslove u odsjeku za veterinarsko javno zdravlje obavljaju tri samostalna savjetnika sa završenim fakultetom veterinarske medicine.

Tenutno u odsjeku za veterinarsko javno zdravlje su zaposlena dva samostalna savjetnika. S obzirom na obimnost i zahtjevnost stručnih poslova koji su predviđeni sistematizacijom u odsjeku za veterinarsko javno zdravlje kao i zahtjeve u pogledu bezbjednosti hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje, mišljenja sam da je potrebno planirati povećanje broja zaposlenih u odsjeku (minimum 6 DVM).

Zakonom bezbjednosti hrane (Sl.list CG br.14/07); je definisano da proizvodnju i promet hrane ili hrane za životinje mogu obavljati privredna društva, druga pravna lica, preduzetnici i fizička lica samo u objektima upisanim u registar odobrenih objekata koji ispunjavaju zahtjeve utvrđene zakonom i propisima donesenim na osnovu ovog zakona i ne smiju otpočeti obavljanje djelatnosti prije dobijanja rješenja nadležnog organa.

U skladu sa Pravilnikom o higijenskim zahtjevima za hranu životinjskog ili biljnog porijekla („Sl. list CG“ broj 14/09)

Organ uprave nadležan za poslove veterinarstva na zahtjev privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika ili fizičkog lica koje obavlja djelatnost proizvodnje i prometa hrane životinjskog porijekla odnosno djelatnost u primarnoj proizvodnji hrane životinjskog i biljnog porijekla s pratećim djelatnostima, vrši upis u registar registrovanih objekata u skladu sa propisom.

Organ uprave nadležan za poslove veterinarstva (u daljem tekstu: nadležni organ), na zahtjev subjekta poslovanja koji obavlja djelatnost proizvodnje i prometa: mesa domaćih papkara i kopitara, živine, lagomorfa, uzgajane divljači, divljači, mljevenog mesa, mesnih prerađevina, mehanički odvojenog mesa, proizvoda od mesa, topljene životinjske masti, čvaraka, tretiranih želudaca, bešike i crijeva, želatina, kolagena, živih školjki, bodljokožaca, plaštaša, morskih puževa, proizvoda ribarstva, žabljih bataka i puževa, mlijeka i proizvoda od mlijeka, jaja i proizvoda od jaja vrši upis u registar odobrenih objekata u skladu sa propisom.

Zahtjev za odobravanje objekata za proizvodnju i promet hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje i propisana dokumentacija podnosi se organu uprave nadležnom za poslove veterinarstva.

Ispunjenost zahtjeva propisanih ovim zakonom za objekte, na osnovu neposredno izvršenog pregleda, utvrđuje rješenjem organ uprave nadležan za poslove veterinarstva. Izuzetno, može se izdati privremeno rješenje za period do 180 dana od dana izvršenog pregleda za proizvodne objekte koji ispunjavaju opšte higijenske zahtjeve u pogledu objekta, prostorija, opreme, snabdijevanja vodom i energijom i uklanjanja otpada, do ispunjavanja posebnih higijenskih zahtjeva.

Objekat za koji je utvrđeno da ispunjava propisane zahtjeve upisuju se u registar odobrenih objekata na osnovu rješenja o ispunjenosti propisanih zahtjeva nadležnog organa

Registar odobrenih objekata vodi organ uprave nadležan za poslove veterinarstva.

Objekat će se brisati iz registra odobrenih objekata rješenjem nadležnog organa i to :

- na zahtjev subjekta u poslovanju s hranom i hranom za životinje;
- kada se u postupku kontrole utvrdi da je objekat prestao da ispunjava propisane zahtjeve, a u roku određenom za otklanjanje nedostataka nedostaci nijesu otklonjeni;
- prestankom obavljanja djelatnosti subjekta u poslovanju s hranom ili hranom za životinje, odnosno otuđenjem objekta;
- izricanjem zaštitne mjere trajne zabrane obavljanja djelatnosti

Pod veterinarskom kontrolom u skladu sa Zakon o veterinarstvu (Sl. List RCG 11/04; 27/07);

su: životinje; sirovine; hrana za životinje; voda za napajanje životinja; otpadne vode i otpaci; objekti, sredstva, pribor i oprema za njihov uzgoj, sakupljanje, proizvodnju, obradu, doradu, preradu, transport i skladištenje, kao i prevoznici i trgovci i u skladu sa zakonom mora se Registrovati i prijaviti objekat, prevoznika, sabirnih centara, trgovaca i životinja

Fizička i pravna lica koja se bave uzgojem, čuvanjem, prodajom, transportom i prometom životinja, proizvodnjom, preradom, skladištenjem i prodajom proizvoda, sirovina, namirnica, otpadaka i hrane za životinje moraju, u roku od sedam dana, organu uprave prijaviti životinje, objekat i opremu, kao i svaku promjenu u vezi sa njima.

Rezultati rada

U periodu od **01.01.2010** do **31.10.2010** Veterinarskoj upravi podnjeto je **262** zahtjeva za utvrđivanje ispunjenosti propisanih uslova u objektima u kojima se obavlja djelatnost proizvodnje i prometa hrane životinjskog porijekla, hrane za životinje i djelatnosti u primarnoj proizvodnji hrane životinjskog porijekla.

Shodno odredbama Zakona o bezbjednosti hrane ("Sl.CG", br. 14/07), Zakona o Veterinarstvu («Sl. list RCG», br. 11/04), odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o veterinarstvu ("Sl.RCG", br. 27/07), i određenih podzakonskih akata, u navedenom periodu obrađeno je 258 podnetih zahtjeva, na osnovu predhodnog pregleda objekta i objekti su upisani u registar Veterinarske uprave.

U postupku za rješavanje je 4 podnjeta zahtjeva.

Odbijeno zahtjeva 2.

Privremeno odobrenje 19 zahtjeva

Tabela br 1: Prikaz podnetih zahtjeva po vrsti djelatnosti koja se obavlja u objektu

DJELATNOST	BROJ PODNETIH ZAHTJEVA
Klanje i rasjecanje mesa	2
Pakovanje mesa	1
Prerada mesa	2
Prerada ribe	4
Prerada mlijeka	4
Prodaja na malo svežeg mesa	113
Prodaja na veliko i malo hrane životinjskog porijekla	15
Prodaja na veliko i malo hrane za životinje	76
Objekti za proizvodnju hrane za životinje	1
Objekat za proizvodnju konzumnih jaja	10
Farma koza	4
Objekti za tov pilića	4
Objekat za držanje goveda i teladi	10
Objekat za tov svinja	7
Uzgajalište ribe	4
Uzgajalište školjki	1
Veterinarske ambulante	3
Proizvodnja hrane za kućne ljubimce	1

Budžetski prihod

Administrativna taksa 7860 eura.

Troškovi rada komisije 26200 eura.

Najčešće utvrđivane nepravilnosti i razlog zbog kojih su odbijeni zahtjevi ili izdato privremeno rješenje su:

- neusklađenost opštih higijenskih infrastrukturnih zahtjeva u objektima (postorije, oprema, snabdijevanje vodom, odvod otpadnih voda, obuka zaposlenih, lična higijena zaposlenih, transport hrane, zbrinjavanje nus proizvoda životinjskog porijekla);

Ostale aktivnosti tokom izvještajnog perioda:

- Aktivno učešće u projektu “ Razvoj službi za bezbjednost hrane u Crnoj Gori”

Komponente	Aktivnosti	Rezultati
▪ Usklađivanje propisa sa propisima iz EU ▪ Uspostavljanje sistema za bezbjednost hrane u skladu sa sistemom iz EU	▪ formirana radna grupa za legislativu iz BH ▪ analiza postojeće zakonske regulative ▪ rad na Zakonu o bezbjednosti hrane (tabela uskladenosti) ▪ rad na pravilnicima ▪ formirana radna grupa za institucionalnu analizu postojećeg sistema bezbjednosti hrane ▪ analiza postojećeg sistema za bezbjednost hrane	▪ predlog novog zakona o bezbjednosti hrane ▪ nacrt pravilnika za registraciju i odobravanje objekata za hranu životinjskog porijekla ▪ nact pravilnika za higijenu hrane za životinje ▪ izvještaj eksperta za institucionalnu analizu o postojećem sistemu bezbjednosti hrane
Obuka i pomoć zaposlenima u institucijama za bezbjednost hrane i obuka proizvođača hrane	▪ analiza postojećeg stanja u objektima za proizvodnju hrane ▪ obuke za zaposlene i za proizvođače ▪ pružanje pomoći i savjeta zaposlenima	▪ izvještaj eksperta o stanju u objektima ▪ održana prva obuka za inspektore na temu : Generalni principi bezbjednosti hrane -novembar ▪ organizacija obuka planiranih za decembar ▪ izrada priručnika za registraciju i odobravanje objekata za hranu ▪ izrada Strategije za kategorizaciju objekata
▪ Uvođenje integrisanih informacionih sistema za podatke pomoću kojih se omogućava razmjena podataka između različitih tjela u oblasti bezbjednosti hrane ▪ Priprema smjernica za uspostavljanje efikasne IT mreže ▪ Priprema osnova za učešće u sistemima komunikacije sa EU	▪ analiza postojećeg IT sistema; ▪ sradnja sa ekspertskim timom projekta za identifikaciju i registraciju malih preživara ; ▪ rad na usklađivanju Sistema za bezbjednost hrane sa Veterinarskim informacionim sistemom; ▪ priprema web sajta za projekat.	▪ izvještaj eksperta o postojećem IT sistemu za bezbjednost hrane;

- **Ostale aktivnosti u vezi sa projektom bezbjednosti hrane:**
- Saradnja sa TAIEX om u cilju organizovanja događaja u Crnoj Gori iz oblasti hrane i hrane za životinje.
- Članstvo i učestvovanje na sastancima Upravnog odbora projekta;
- Intenzivna saradnja i komunikacija sa ekspertima sa projekta
- Učešće u FVO misiji za rezidue.

Planirane aktivnosti tokom 2011

- Usvajanje Pravilnika o postupku registracije i odobravanja objekata za proizvodnju i promet hrane životinjskog porijekla, sadržaju, načinu vođenja registara registrovanih i odobrenih objekata i postupku upisa u registre
- Priprema za procjenu stepena usaglašenosti objekata za proizvodnju hrane životinjskog porijekla sa standardima EU.
- kategorizacija objekata za proizvodnju hrane životinjskog porijekla prema stepenu usaglašenosti sa standardima EU koji su propisani u higijenskom paketu.
- Unapređenje stanja u objektima za proizvodnju hrane životinjskog porijekla

Tabela2. Prikaz aktivnosti koje treba preduzeti za unapređenje objekata za proizvodnju hrane životinjskog porijekla

	<u>Aktivnost</u>	<u>Odgovornost</u>	<u>Očekivani rezultati/indikator</u>
1	-Kreiranje liste objekata -Unošenje podataka u bazu koja će sadržati i podatke o unapređenju	Veterinarska uprava	-Lista objekata revidirana -Pripremljena baza podataka
2	-Imenovanje određenje "Radne grupe" koja će vršiti procenu objekata i kategorisati ih prema rezultatima procjene i vršiće nadgledanje poboljšanja u objektima	Veterinarska uprava	-Imenovana radna grupa
3	-Priprema kontrolnih listi i smjernica za ocjenu objekata	Radna grupa veterinarske uprave	-kontrolne liste i procedure pripremljene i usvojene od strane "Radne grupe"
4	-Obuka radne grupe	Veterinarska uprava	-Obuka održana
5	-Priprema procedura za subjekte u poslovanju s hranom u vezi implementacije procesa unapređenja objekata i	Veterinarska uprava	-definisanje procedura za prezentaciju planova za unapređenje objekata

	prezentacija planova unapređenja, uključujući i krajnje rokove		
6	-Organizacija sastanaka sa subjektima u poslovanju s hranom	Radna grupa Veterinarske uprave	Održani sastanci sa zainteresovanim stranama
7	Ocenjivanje objekata na terenu i svrstavanje u određenu kategoriju od 1-4	Radna grupa Veterinarske uprave	Sprovedeno ocenjivanje i izvršena odgovarajuća kategorizacija
8	Obavješćavanje o rezultatima kategorizacije subjekata u poslovanju hranom i odgovarajući krajnji rokovi i korektivne mjere koje treba preduzeti	Veterinarska uprava	-rezultati ocenjivanja su objavljeni -Sprovedene su aktivnosti shodno kategorizaciji
9	Sakupljanje i ocenjivanje planova unapređenja kategorije 3 objekata	Veterinarska uprava	-Sakupljeni su projekti i ocjenjeni za kategoriju 3 objekata – -Sprovedene su aktivnosti shodno rezultatima ocenjivanja
10	Novo ocenjivanje kategorije 2 objekata na dan krajnjeg roka za unapređenje	Radna grupa Veterinarske uprave	-Novo ocenjivanje je sprovedeno - Sprovedene su aktivnosti shodno rezultatima novog ocenjivanja
11	Novo ocenjivanje kategorije 3 objekata na dan krajnjeg roka za unapređenje	Radna grupa Veterinarske uprave	Novo ocenjivanje je sprovedeno - Sprovedene su aktivnosti shodno rezultatima novog ocenjivanja

ODSJEK ZA VETERINARSKO JAVNO ZDRAVLJE

Veterinarska uprava je u periodu od 01. Januar – 31. Decembar 2010. god. obradila 2324 zahtjeva za utvrđivanje veterinarsko-zdravstvenih uslova za uvoz životinja, sjemena, mesa, proizvoda od mesa, mlijeka, proizvoda od mlijeka, jaja, proizvoda od jaja, riba i proizvoda od riba, hrane za životinje, vitaminsko- mineralnih preparata –dodatak hrani za životinje.

Isti su razmatrani i obrađeni od strane komisije Veterinarske uprave u skladu sa Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o bezbjednosti hrane, Zakonom o spoljnoj trgovini, Zakonom o opštem upravnom postupku, Zakonom o državnoj upravi kao i Međunarodnim sporazumima i standardima kojim je regulisan spoljno trgovinski promet.

Od 2324 zahtjeva: 39 je stornirano, 8 odbijenih.

Urađeni i štampani su modeli novih Sertifikata za izvoz:

- Sertifikat za izvoz domaće i divlje peradi u R. Srbiju
- Sertifikat za privremeni izvoz golubova u R. Srbiju
- Sertifikat za izvoz jaja za valjanje, peradi i drugih vrsta ptica u R. Albaniju
- Sertifikat za izvoz na teritoriju EU registrovanih kopitara, kopitara za gajanje i proizvodnju
- Sertifikat za izvoz hrane za životinje u R. Hrvatsku

- Sertifikat za izvoz pčela u BIH

Realizovane odnosno uvezene količine prikazane su tabelarno:

- Uvoz životinja i životinja akvakulture
 - Uvoz bikovskog sjemena
 - Uvoz mesa i proizvoda od mesa
 - Uvoz mlijeka i proizvoda od mlijeka
 - Uvoz ribe i proizvoda od riba
 - Uvoz meda
 - Uvoz hrane za životinje
 - Vitaminsko-mineralni preparati (dodatak hrani za životinje)
 - Satne osnove
-

Uvoz životinja, životinja akvakulture, riblje mladi i riblje ikre za period**01. Januar – 31. Decembar 2010. god.**

Vrsta životinje	Količina kom.
Svinje za klanje iz EU	780.877,00 kg.
Koke nosilje	210.799 kom.
Jednodnevni tovni pilići	523.290 kom.
Ćurići	5.500 kom.
Svinje za klanje iz Srbije	1.920 kom.
Prasad za klanje	5.852 kom.
Telad za klanje	13.119 grla
Junad za klanje	7.463 grla
Krave za klanje	2.635 grla
Bikovi za klanje	3.282 grla
Jagnjad za klanje	8.468 kom.
Ovce za klanje	1.645 kom.
Steone junice	62 grla
Svinje za tov	257 kom.
Prasad za tov	19.049 kom.
Ovce za tov	52 kom.
Koze	84 kom.
Pastrmka	69.200,00 kg.
Riblja mlad Orada i Brancin	300.000 kom.
Kalifornijska riblja mlad	120.000 kom.
Riblja mlad jesetra	2.000 kom.
Mlad kamenica	11.200 kom.
Konj	8 grla
Pas	10 kom.
Uvoz bikovskog sjemena za period 01. Januar – 31. Decembar 2010. god.	
Sjeme bikova	50.667 doza

Uvoz mesa, proizvoda od mesa, svinjska crijeva, kolageni omotači, masnoće jestive, želatin za period 01. Januar - 31. Decembar 2010. god.

Meso svinja	17.829.973,06 kg.
Meso živine	4.350.564,47 kg.
Meso goveda	1.529.494,66 kg.
Jagnjeće meso	662.00 kg.
Pr.od mesa	6.159.786,75 kg.
Kombinovani proizvodi	673.823,39 kg.
Svinjska crijeva	12.027,70 kg.
Kolageni omotači	10.330,00 kg.
Dehidrirana svinjska kožica	10.009,00 kg.
Želatin svinjskog porijekla	584,5 kg.

Uvoz jaja i proizvoda od jaja za period 01. Januar – 31. Decembar 2010. God.

Jaja	7.352.560 kom.
Proizvodi od jaja – majonez	403.762,65 kg.

Uvoz mlijeka i proizvoda od mlijeka za period 01. Januar - 31. Decembar 2010. God.

Mlijeko	24.635.011,72 lit.
Proizvodi od mlijeka	18.177.464,09 kg.

Uvoz ribe i proizvoda od riba za period 01. Januar - 31. Decembar 2010. God.

Riba i proizvodi od riba	2.789.473,49 kg.
--------------------------	------------------

Uvoz meda za period 01. Januar - 31. Decembar 2010. God.	
Med	171.782,15 kg.
Satne osnove	3.777,00 kg.

Uvoz hrane za životinje za period 01. Januar - 31. Decembar 2010. god.	
Hrana za životinje	76.900.926,16 kg.
Hrana za pse i mačke	977.025,53 kg.
Riblja hr.	666.925,00 kg.
Premiksi	650.429,00 kg.
Vitaminsko-mineralni preparati (dodatak hrani za životinje)	12.250,00 kg.

ODSJEK ZA INSPEKCIJSKI NADZOR

Veterinarska inspekcija je organizovana u 10 područnih jedinica i na 9 graničnih prelaza. U Odsjeku veterinarske inspekcije poslove nadzora izvršava 20 inspektora. Odsjekom rukovodi glavni veterinarski inspektor.

Inspeksijske preglede mesa (linija klanja) u odobrenim objektima za klanje u 2010.godini po ovlaštenju Veterinarske uprave vršili su ovlašćeni veterinari zaposleni u veterinarskim ambulantomama (21 DVM).

Planom inspeksijskog nadzora za 2010. godinu definisne su prioriteti nadzora uzimajući u obzir ukupan broj izvršilaca, djelokrug rada (obaveze i ovlaštenja veterinarskih inspektora) broj subjekata nadzora, ranije utvrđivane nepravilnosti i sl. Planom nadzora definisani su subjekti kontrole, predmet kontrole i dinamika (učestalost) inspeksijskih kontrola u oblastima nadzora koje je moguće staviti u okvire plana.

Veterinarski inspektori vrše nadzor nad sprovođenjem sljedećih zakona :

- Zakon o veterinarstvu (Sl. List RCG 11/04; 27/07);
- Zakon o inspeksijskom nadzoru (Sl.list RC G br.39/03);
- Zakon o bezbjednosti hrane (Sl.list CG br.14/07);
- Zakon o identifikaciji i registraciji životinja(Sl.list CG br.48/07);
- Zakon o dobrobiti životinja (Sl.list CG br.14/08).
- Zakon o zaštiti potrošača i velikim brojem podzakonskih akata donijetih na osnovu ovih zakona.

VETERINARSKI INSPEKCIJSKI NADZOR U UNUTRAŠNJOJ KONTROLI OBUHVATA:

- kontrolu objekata za proizvodnju i promet hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje;
-

- kontrolu upravljanja i zbrinjavanja otpada životinjskog porijekla;
- kontrolu rada veterinarskih pravnih lica koji izvršavaju javne poslove po ovlašćenju Veterinarske uprave;
- kontrolu sprovođenja obilježavanja i registracije životinja(kontrola 5% registrovanih gazdinstava u CG);
- kontrolu zaštite dobrobiti životinja u objektima za držanje, uzgoj i promet životinja, prevoznika i trgovaca životinjama, skloništa za napuštene životinje, sajmovi i izložbi životinja;
- uzimanje uzoraka po uspostavljenim monitoring programima
- monitoring rezidua štetnih materija u sirovinama životinjskog porijekla –mesu, sirovom mlijeku, jajima, medu i ribi;
- monitoring salmonele u proizvodima životinjskog porijekla i hrani za životinje
- i monitoring listerije u proizvodima životinjskog porijekla.
- kontrole po predstavkama građana,
- kontrole na zahtjev drugih organa
- i druge kontrole po službenoj dužnosti.

VETERINARSKI INSPEKCIJSKI NADZOR U SPOLJNO TRGOVINSKOJ KONTROLI OBUHVATA:

Kontrolu pošiljki živih životinja, hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje pri uvozu, tranzitu i izvozu.

Obzirom da je tokom godine 9 inspektora svakodnevno vršilo graničnu kontrolu, ostali inspektori su zvršavali poslove u unutrašnjoj kontroli, zbog čega plan nadzora nije realizovan u očeivanom obimu, posebno u dijelu broja planiranih kontrola proizvodnih objekata u pojedinim opštinama (Bijelo Polje, Podgorica, Ulcinj, Nikšić.) .

Zbog potrebe ujednačavanja sistema kontrole a posebno ispunjenosti novousvojenih zahtjeva u objektima za proizvodnju hrane glavni veterinarski inspektor je organizovao radne grupe od tri inspektora za kontrolu objekata po djelatnostima (klanje, prerada mesa i mlijeka, skladištenje i prerada ribe, sakupljanje jaja, skladištenje hrane sa temperaturnim režimom održavnja i dr). Cilj rada u grupi jeste primjena preporučenih tehnika kontrole i povećanje efektivnosti korišćenjem ček listi i pisanih instrukcija.

S obzirom da su se ove aktivnosti pokazale kao uspješne one će biti nastavljene i u narednom periodu.

Određeni broj inspektora je bio stalno uključen i u radne grupe za izradu naredbi, pravilnika, komisije za registraciju objekata, komisije za procjenu štete kod sprovođenja mjera za iskorjenjivanje zaraznih bolesti životinja, regionalne komisije za sprovođenje Integrisanog upravljanja granicama i drugim aktivnostima..

Rezultati rada

U izvještajnom periodu izvršeno je ukupno 24.144 inspeksijska kontrola od čega 19138 kontrola u spoljnotrgovinskom prometu i 5006 unutrašnjih kontrola.

Unutrašnja kontrola

U unutrašnjem prometu izvršeno je ukupno **5006** kontrola. Ukupan broj utvrđenih nepravilnosti 913.

Najčešće utvrđivane nepravilnosti odnosile su se na:

- neusklađenost opštih higijenskih infrastrukturnih zahtjeva u objektima (postorije, oprema, snabdijevanje vodom, odvod otpadnih voda, obuka zaposlenih, lična higijena zaposlenih, transport hrane, zbrinjavanje nus proizvoda životinjskog porijekla);
- posebnih higijenskih zahtjeva (uspostavljanje i kontinuirano održavanje HACCP sistema i sistema sljedljivosti);
- kao i drugih obaveza subjekata u poslovanju s hranom, vlasnika životinja i pravnih lica u oblasti veterinarstva definisanim zakonima

Zbog utvrđenih nepravilnosti preduzeto je 498 upravnih mjera i radnji to: 117 ukaza; 288 rješenja; 45 mandatnih kazni.

Izrečena je mjera zabrane obavljanje djelatnosti u 12 objekta za promet na malo mesa zbog neispunjavanja opštih higijenskih zahtjeva u objektima.

Podnijeto je i 36 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka Odjeljenju za vođenje prekršajnog postupka Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Veterinarski inspektori su primjenjivali preventivni pristup tokom kontrola, upoznavanjem operatera sa novim zakonskim obavezama, putem ukaza i rješenja o otklanjanju nepravilnosti sa određenim, razumnim rokovima ali samo u slučajevima kada utvrđene neusaglašenosti nijesu predstavljale neposrednu opasnost za zdravlje ljudi.

U 2010.godini uzeto je ukupno 5889 uzorka hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje iz proizvodnje, prometa i uvoza.

Uzorkovanje je vršeno kroz redovni službeni nadzor i u sklopu tri uspostavljena programa monitoringa i to:

1. **zvanično - službeno uzorkovanje iz proizvodnje, prometa i uvoza** – **3373** uzorka proizvoda životinjskog porijekla i hrane za životinje.
2. **monitoring rezidua iz proizvodnje** –533 uzorka mesa, sirovog mlijeka, jaja i ribe radi utvrđivanja ostataka veterinarskih lijekova i nedozvoljenih štetnih materija
3. **monitoring listerije** (mikrobiološko ispitivanje na zoonozu uzrokovanu bakterijom *Listeria monocytogenes*) – **501 uzorak** gotove hrane životinjskog porijekla (hrane spremne za konzumiranje – prerađevine od mesa, sirevi),
4. **monitoring salmonele** (mikrobiološko ispitivanje na zoonozu Salmonelozu – bolest prenosivu hranom) - **251 uzorak** hrane za životinje, mesa, jaja, proizvoda od mesa, mlijeka i drugo).
5. **uzorkovanje briseva** radnih površina sa opreme i ruku zaposlenih radi ocjene higijene tokom procesa proizvodnje i rukovanja hranom – ukupno je **uzet 871 bris** (90,13% ispitanih briseva ispunjava propisane mikrobiološke standarde)

Tabela br 1: Prikaz ostvarenih rezultata inspekcijskog nadzora u unutrašnjoj kontroli

Ukupan broj inspekcijskih nadzora	5006
Ukupan broj utvrđenih nepravilnosti	913
Ukupan broj preduzetih upravnih mjera	498
donijetih ukaza o otklanjanju nepravilnosti	117
donijetih rješenja o otklanjanju nepravilnosti	288
donijetih rješenja o zabrani obavljanja djelatnosti	12
Broj izrečenih mandatnih kazni	45
Iznos naplaćenih mandatnih kazni	9.800,00 €
Podnijeto zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	36
Admnistrativno izvršenje rješenja	9 20.350,00 €
Uzeto uzoraka hrane životinjskog porijekla - ukupno	1772
Službeno uzorkovanje iz proizvodnje i prometa	501
Monitoring listerije	251
Monitoring salmonеле	
Monitoring rezidau	1651
Iz uvoza	
hrane za životinje	12
Stavljeno van prometa i uništeno hrane u proizvodnji i prometu u kg	8089 kg
Na zahtjev subjekata u poslovanju s hranom (zbog isteklog roka , promijenjenih organoleptičkih osobina, zaplijenjenih roba od strane službi MUP I Uprava CaRINA)	116.876. 00 kg

Spoljno-trgovinska kontrola

Ukupno 19138 inspekcijskih pregleda pošiljki životinja, hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje po zahtjevu stranke (uvoznika ili njegovog zastupnika). Od tog pri uvozu 10907 pošiljke, u tranzitu 7836 pošiljki i pr izvozu 395 pošiljki.

Sve pošiljke pri uvozu podvrgnute su dokumentacijskom, identifikacijskom i fizičkom pregledu. Dodatnoj laboratorijskoj provjeri podvrgnuta je 1651 pošiljka. Uzorkovanje se vrši u skladu sa analizom rizika (zemlja porijekla, proizvođački objekat iz kog potiče pošiljka, epizootiološka situacija u zemlji porijekla i dr.). Preko 90 % pošiljki uvozi se godinama iz istih zemalja i iz istih objekata (proizvođača).

Zbog utvrđenih odstupanja koja su se odnosila na prateću dokumentaciju, transport, odstupanja koja se odnose na temperaturne zahtjeve i deklarisanje proizvoda nije odobren uvoz 34 pošiljke i iste su sa graničnih prelaza vraćene inoisporučiocu

Zbog mikrobiološke neispravnosti 5 pošiljki je nakon laboratorijskh ispitivanja ocijenjeno je nebezbednim. Na zahtjev uvoznika nebezbedne pošiljke su uništene na propisan način.

Tabela br 1: Prikaz obima spoljnotrgovinskog prometa po graničnim prelazima

Granični prelaz	UVOZ	TRANZIT	IZVOZ	UKUPNO POŠILJKI
Luka Bar	67	570	-	637
Božaj	159	2280	77	2516
Ilijino Brdo	805	515	168	1488
Debeli Brijeg	1406	1062	76	2544
Dobrakovo	6837	1687	65	8589
Dračanovac	1473	9	-	1482
Ranče	160	-	-	160
Metaljka	-	-	9	9
Kula	-	1713	-	1713
UKUPNO	10907	7836	395	19138

Tabela br 2: Prikaz inspekcijskog nadzora u spoljnotrgovinskom prometu

Ukupan broj pregledanih pošiljki u spoljnotrgovinskog prometu	19138
Izvršena laboratorijska provjera pošiljki iz uvoza	1578
Izvršeno karantinskih nadzora	73
Zabranjen uvoz i vraćeno pošiljki zbog neusaglašenosti	38
Broj nebezbednih pošiljki nakon laboratorijske provjere	5
Po zahtjevu uvoznika uništeno zbog mikrobiološke neispravnosti li isteklog roka upotrebe (meso, mom - 4 kont.pošiljke u SCZ), supe, proizvodi od mesa, sir, dodatak hrani za životinje)	119.205 kg

Finansijski efekat

Na osnovu Odluke o visini naknade za izvršene veterinarske preglede u prometu preko državne granice obračunato je i u uplaćeno u Budzet Crne Gore 900 490,93€

Po osnovu izrečenih mandatnih kazni uplaćeno je 9.800,00 € po osnovu administrativnih izvršenja rješenja 20.350,00 €

Ukupan Budzetski prihod iznosi 940.640,93€.

Značajan dio aktivnosti Odsjeka za inspekcijski nadzor odnosio se i na:

- izradu instrukcija i uputstava za rad veterinarskim inspektorima i ovlaštenim veterinarima;
- izradu nacrtu pravilnika o
 - načinu vršenja kontrole pošilji živih životinja u prometu preko granice Crne Gore
 - načinu vršenja kontrole pošilji hrane životinjskog porijekla u prometu preko granice Crne Gore
 - listi proizvoda životinjskog porijekla koji podliježu kontroli kod uvoza
 - obrascu dokumenta za prijavljivanju pošiljki živih životinja pri uvozu

- obrascu dokumenta za prijavljivanju pošiljki proizvoda životinjskog porijekla

- davanje mišljenja, odgovora i tumačenja drugim državnim organima u vezi sa nadležnostima Veterinarske uprave u skladu sa novim zakonima;
- davanje mišljenja, predloga i sugestija na dostavljene nacрте ugovora i sporazuma o kontroli između graničnih službi Crne Gore i graničnih službi zemalja u okruženju;
- pripremanje odgovora na pitanja iz Upitnika Evropske Komisije a u vezi FVO misije 2006 godine (dopuna kantri profila od 2006 godine do kraja 2010)
- odgovor na Upitnik FVO za misiju - kontrola sprovođenja programa monitoringa rezidua u Crnoj Gori
- Aktivno učešće u realizaciji aktivnosti u sklopu MIDAS projekta Svjetske banke; komponenta Izgradnja graničnog inspeksijskog mjesta Luka Bar i unapređenje prehrambenih objekata
- saradnja sa Evropskim tijelom za bezbjednost hrane EFSA ;
- aktivno učešće na planiranju aktivnosti definisanih projektima u oblasti veterine i bezbjednosti hrane Projekat IPA 2008 „Razvoj službi za bezbjednost hrane“ Projekat Identifikacije i registracije životinja faza II (ovce i koze), IPA 2007, koji je otpočeo u avgustu 2009. godine. MIDAS PROJEKTA (Svjetska banka) - Podrška neškodljivom uklanjanju nusproizvoda životinjskog porijekla i Izgradnja BIP Bar.
- Izrada kvartalnih izvještaja sa predlogom mjera za dalje aktivnosti u cilju efektivnog sprovođenja Strategije i akcionog plana za Integrirano upravljanje granicama, učešće i izradi nacрта sporazuma o međunarodnoj pograničnoj saradnji, priručnika o operativnim procedurama na graničnim prelazima i dr.
- Saradnja sa društvima za zaštitu životinja, lovačkim društvima, udruženjima proizvođača mesa, Pčelarskim savezom Crne Gore, Zadružnim savezom, Privrednom komorom i dr;
- saradnja sa drugim inspeksijskim službama na državnom i lokalnom nivou, građanima, medijima i dr.
- saradnju sa drugim državnim organima koja prije svega podrazumijeva razmjenu podataka između pojedinih organa, usaglašavanje mjera na otklanjanju identifikovanih problema i kreiranje najefikasnijih postupaka za postizanje efekata kontrole (Ministarstvom zdravlja, Upravom policije Ministarstvom zaštite životne sredine, Ministarstvom turizma, Ministarstvom unutrašnjih poslova, Ministarstvo za ekonomski razvoj i dr).

ZAKLJUČCI

Indikatori rada veterinarske inspekcije suštinski se mogu izvesti iz sljedećeg;

- spriječeno je širenje zaraznih bolesti, prvenstveno zoonoza (TBC, bjesnilo, trihineloz, salmoneloza) blagovremenim preduzimanjem mjera utvrđenih zakonom;
 - uspostavljen je HACCP sistem u 60% većih objekata za klanje, preradu mesa i mlijeka a u ostalim objektima je otpočeo postupak uspostavljanja istog. Zbog neusaglašenosti sa propisanim infrastrukturnim zahtjevima u većem broju objekata je neophodna rekonstrukcija i dogradnja što zahtijeva duže vrijeme i velika ulaganja.
 - nije registrovana nijedna epidemija čiji je uzročnik nebezbedna hrana životinjskog porijekla ni trovanja životinja čiji je uzročnik nebezbedna hrana za životinje;
 - obezbijeđen efikasan nadzor u graničnom prometu;
-

PREDLOZI ZA UNAPRJEĐENJE SISTEMA VETERINARSKOG INSPEKCIJSKOG NADZORA

SPOLJNOTRGOVINSKA KONTROLA

- formirati organizacionu jedinicu granične veterinarske inspekcije sa jednim koordinatorom u kojoj bi bilo zaposleno najmanje 12 inspektora za 9 graničnih prelaza - Ilino Brdo, Luka Bar, Debeli Brijeg, Kula, Božaj i Aerodrom PG, Dračanovac i Dobrakovo;
- odrediti Dobrakovo kao jedini granični prelaz sa Srbijom za pošiljke hrane životinjskog porijekla a Dračanovac za životinje i hranu za životinje (zbog specifičnih infrastrukturnih zahtjeva);
- Pokrenuti inicijativu za potpisivanje Sporazuma o veterinarskoj saradnji sa veterinarskom službe Crne Gore i veterinarske službe Srbije;
- na prelazu Ranče ukinuti graničnu veterinarsku inspekciju;
- organizovati rad u dvije smjene na prelazima Debeli Brijeg i Dobrakovo u periodu od 1 juna do 1 oktobra (od 7 do 14 i od 14 do 22 sata);
- inicirati što hitnije usvajanje seta Pravilnika o načinu pregleda pošiljki hrane životinjskog porijekla i životinja u spoljnotrgovinskom prometu preko granice Crne Gore
- Neophodno je obezbijediti odgovarajuću IT opremu za primjenu TRACES sistema. Sistem je od strane EC uspostavljen i verifikovan, i sprovedena je obuka graničnih veterinarskih inspektora;
- organizovati što je moguće prije obuku za najmanje dva granična inspektora trenera na način da provedu najmanje dvije - tri nedjelje na graničnom prelazu između Slovenije i Hrvatske ili Mađarske i Srbije radi nastavka obuke i kontinuiteta održavanja uraditi što prije kompjuterski softverski program evidencije na graničnim prelazima,
- tehnički opremiti kancelarije graničnih inspektora gdje to da sada nije urađeno (internet, mejl, faks, fotokopir, skener, štampač, oprema za uzorkovanje)

UNUTRAŠNJA KONTROLA

- Raspisati konkurs za popunjavanje slobodnih radnih mjesta za veterinarske inspektore (Cetinje, Nikšić, Bijelo Polje, Podgorica);
- inspektore rasporediti prema ovlašćenjima i obavezama koji proističu iz pojedinih Zakona tako da određenu oblast prate u svim ili pak određenom broju opština;
- U cilju efektivnog nadzora Sektor za zaštitu zdravlja treba da izradi uputstva:
 1. načinu kontrole sprovođenja Operativnog programa i ovlašćenih poslova;
 2. o sprovođenju mjera za suzbijanje zaraznih bolesti;
 3. načinu kontrole identifikacije i obilježavanja goveda,
 4. o kontroli dobrobiti životinja.
- obučiti dva inspektora za trenere za provjeru uspostavljenih HACCP-a sistema, DHP i DPP,
- organizovati obuke za veterinarske inspektore u unutrašnjoj kontroli prema djelatnostima koje vrše određeni subjekti u poslovanju s hranom (kontrola mesa, mlijeka, jaja, ribe ...), procedurama pregleda, analizi rizika, program uzorkovanja;
- obezbijediti kompjuterski program za vođenje potrebnih evidencija o radu veterinarskih inspektora u unutrašnjoj kontroli.

Izuzetno mali broj inspektora u odnosu na djelokrug rada zahtijeva da se hitno razmotri mogućnost o stimulaciji trenutno zaposlenih, povećanjem ličnih dohodaka, plaćanjem za prekovremeni rad i dežurstva i povećan obim posla, pomoć pri rješavanju stambenih pitanja, jer je to jedini način da se zadrže formirani kadrovi u upravi posebno imajući u vidu zahtjeve koje ova služba mora ispuniti u narednom periodu.

U izvještajnom periodu određeni broj inspektora je koristio bolovanje (dva inspektora u trajanju od 6 mjeseci; dva u trajanju od po dva mjeseca), što je objektivno predstavljalo izuzetan problem u organizovanju rada ove inspekcije.

Krajem 2010 godine jedan veterinarski inspektor je prešao na novo radno mjesto – savjetnika.

Obzirom da veterinarski inspektori prate sprovođenja zakona i izriču upravne mjere, zbog izraženog problema nekopletnosti i nedovoljno usaglašene legislative (na snazi su novi zakoni a veliki broj podzakonskih akata je iz ranijeg perioda) često se dešava da se inspektori ne odlučuju za represivne mjere, zbog neophodnog opreza i izbjegavanja tužbi i žalbi po rješenjima ili prijavama.

Takođe, iz pomenutih razloga često se i po podnijetim zahtjevima za pokretanje prekršajnog postupka rješava obustavljanjem postupka ili opomenama što inspektore dodatno ograničava u radu i destimuliše.

SLUŽBA ZA OPŠTE POSLOVE

Vrši poslove koji se odnose na: izradu opštih akata Uprave; objedinjavanje programa i planova rada i izvještaja o radu organizacionih jedinica i priprema nacrtu ovih dokumenata; pripremu pojedinačnih akata o ostvarivanju prava iz radnih odnosa; priprema akata za obračun zarada, naknada i drugih primanja zaposlenih; vođenje personalne evidencije, evidencije o stambenoj problematiki i drugih evidencija iz oblasti rada; javne nabavke; praćenje analiza i projekcije potrebnih sredstava za rad, obezbjeđivanje tehničkih i drugih uslova rada, informisanje javnosti o radu Uprave; vođenje personalne evidencije iz oblasti rada, poslove vezane za realizaciju zakonskih sredstava veterinarstva; priprema finansijski plan potrebnih sredstava za rad Uprave i Veterinarske laboratorije i izvještaj o realizaciji ovih sredstava; planira sredstva za sprovođenje obaveznog obima zdravstvene zaštite životinja; vreši izradu finansijskih iskaza (bilans uspjeha, bilans stanja), ovjerava tačnost i punovažnost plaćanja državnim novcem; dostavlja podatke trezoru i fondu PIO; vodi sintetičke i analitičke evidencije; vodi osnovne poslovne knjige; u glavnoj knjizi obezbjeđuje evidenciju i praćenje prihoda i drugih primanja, rashoda i drugih izdataka, imovine, evidentiranje potraživanja; priprema obračunske liste za obračun plata zaposlenih i drugih ličnih primanja; vodi blagajničko poslovanje (podizanje i isplatu gotovine); vodi knjigu blagajne i usaglašava stvarno stanje sa knjigovodstvenim stanjem; kancelarijske i pomoćne poslove za potrebe direktora; poslove pisarnice i arhive, daktilografske poslove, fotokopiranje dokumenata i druge poslove u skladu sa propisima.

PRAVNA SLUŽBA

Pravna služba za period 01-01-31.12.2010.godine obavila je sljedeće poslove:

Na zahtjev Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede dostavljeni su odgovori sa spisima predmeta u upravnim postupcima: UP 060-11/10-0401-9 od 15.09.2010.godine UP 060-11/09-0401-17 od 15.01.2010.godine; dostavljeni odgovori sa spisima predmeta vezano za obraćanja zainteresovanih, pravnih i fizičkih lica; Osnovnom državnim tužiocu dostavljeno je izjašnjenje u Ktr.br.634/10; nadležnim sudovima na nivou Crne Gore blagovremeno su dostavljena izjašnjenja i dokazi u vezi tužbi koje joj se stavljaju na teret; pružana je pravna pomoć službenicima Veterinarske uprave; podnositelima zahtjeva omogućen je blagovremen pristup traženoj informaciji shodno Zakonu o slobodnom pristupu informacijama; Za sprovođenje projekta "Giljotina propisa"- izvršen je popis svih propisa iz nadležnosti Veterinarske uprave; vodjenje i ažuriranje jedinstvene kadrovske evidencije; Postupanje po žalbama na rješenja veterinarskih inspektora br.060-323/10-0101-1911, br 060-323/10-0310-112, br.060-323/10-0310-114, br.060-323/10-0310-111; Izrađene su prepiske iz domena opštih i pravnih poslova; Vodjen je i okončan jedan disciplinski postupak; shodno odredbama Zakona o javnim nabavkama i Planu javnih nabavki za 2010.godinu sprovela je procedure i izvršila nabavku veterinarskih lijekova i medicinskih

sredstava za sprovođenje mjera po Operativnom programu za 2010.godinu; zaključila je ugovor sa JU Centar za ekotoksikolška ispitivanja Crne Gore za vršenje usluga laboratorijskih analiza , rezidua(ostaci štetnih materija u životinjama, hrani životinjskog porijekla i hrani za životinje); zaključila je ugovore sa veterinarskim pravnim licima za vršenje javnih poslova po Operativnom programu o zdravstvenoj zaštiti životinja za 2010.godinu u Opštinama: Podgorica, Danilovgrad, Nikšić, Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Bar, Herceg Novi , Ulcinj, Mojkovac i Cetinje, a neposrednim rješenjem ustupljeni su poslovi od javnog interesa pravnim licima u Opštinama: Kolašin, Plužine, Rožaje, Tivat, Plav, Andrijevica, Žabljak i Kotor.

EKONOMSKO FINANSIJSKA SLUŽBA

Zakonom o budžetu („ Službeni list RCG”, broj 87/09) Veterinarskoj upravi su za rad organa opredjeljena sredstva u iznosu od **2.012.082,11 eura** za 2010 godinu, a od cega je utrošeno 1.998.904,13 eura .

Za rad organa (zarade, rashodi za materijal i usluge, zakup i sl.) utrošeno je 491.680,10 eura sto je za 56.737,05 eura manje nego 2009 godine zbog mjera stednje Vlade Crne Gore i racionalnog poslovanja Veterinarske uprave.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede za svaku godinu donosi Operativni program zdravstvene zaštite životinja za čije je sprovođenje odgovorna Veterinarska uprava . Operativni program za 2010 godinu sadrži 18 programa , gdje je precizno utvrdjen cilj, zakonski osnov, odgovorna institucija, nosioc posla, obuhvat rok izvršenja, način suzbijanja , finansiranje i način plaćanja. Sredstva za sprovođenje Operativnog programa zdravstvene zaštite životinja iz člana 55 Zakona o veterinarstvu obezbjeđuju se iz Budžeta Republike.

Kontrolu sprovođenja Operativnog programa vrši veterinarska inspekcija, koja nakon dostavljanja propisane dokumentacije od veterinarskih ambulanti, provjerava na licu mjesta i ovjerava spiskove vakcinisanih životinja i ukoliko nema nepravilnosti, veterinarske ambulante dostavljaju fakture za izvršeni posao Veterinarskoj upravi, koja ih plaća sa budžetske pozicije 4171.

Raspoloživa sredstva za 2010 godinu na budžetskoj poziciji **4171-Subvencije za proizvodnju i pružanje usluga** su iznosila **1.500.000,00 eura**, sto je za 350.000,00 eura manje nego 2009 godine. Sredstva su namjenski utrošena u iznosu od 1.469.085,60 eura u skladu sa Operativnim programom zdravstvene zaštite životinja i Zakonom o veterinarstvu. Iz ovog programa se takođe finansira i laboratorijska dijagnostika bolesti na osnovu zaključenog Ugovora sa Specijalističkom veterinarskom laboratorijom. Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji za izvršene usluge u 2010 godine isplaćeno 355.506,80 eura.

Veterinarska uprava je ostvarila prihode za 2010 godinu u iznosu od **1.154.414,60 eura**, sa tendencijom rasta.

Struktura bužetskih prihoda po osnovu obavljanja veterinarske djelatnosti

- Od ukupnog prihoda Veterinarske uprave na osnovu Odluke o visini naknade za izvršene veterinarske preglede u unutrašnjem prometu i preko državne granice (prihod od inspekcijskog nadzora) ostvaren je bužetski prihod u iznosu od **940.640,93 eura**
 - Budžetski prihodi ostvareni po osnovu 235 zahtjeva za izdavanje veterinarske saglasnosti i 115 zahtjeva za karantin iznose **17.550,00 eura**.
-

- Veterinarska uprava je u skladu sa Zakonom o veterinarstvu i Zakonom o administrativnim taksama (tarifni broj 56). u 2010 godini obradila 2.277 zahtjeva za utvrđivanje veterinarsko-sanitarnih uslova za uvoz zivotinja, sjemena, sirovina, hrane zivotinjskog porijekla i hrane za zivotinje i po ovom osnovu ostvarila bužetski prihod od **136.320,00 eura**, sto je za 80.460,00 eura više u odnosu na 2009 godinu, kada je ovaj prihod iznosio 55.860,00 eura.
- Odlukom o iznosu naknada za izvršene veterinarsko-sanitarne preglede u unutrašnjem prometu, od ukupno uplacenih sredstava u Budžet RCG, izvrsiocu veterinarsko sanitarnog pregleda koji je izdao racun, za izvršene veterinarsko-sanitarne preglede pripada 75% iznosa uplacenih sredstava, Veterinarskoj komori 10% i budžetu 15%. Iznos od 75% uplacenih sredstava se isplaćuje izvrsiocima veterinarskih pregleda nakon prispjeca sredstava u budžet, a najkasnije jednom mjesecno na osnovu mjesecnog obracuna naknada za izvršene veterinarske preglede. U 2010 godini budžetski prihod po ovom osnovu iznosi **59.903,67 eura**.

U Veterinarskoj upravi je u toku 2008. godine, od strane DRI, izvršena pojedinačna revizija i interna revizija od strane Ministarstva finansija . U konačnim Izvještajima su date preporuke koje je potrebno realizovati radi eliminisanja utvrdjenih nepravilnosti i unapredjenja rada.

Pored odredjenih odstupanja kod izvršenja u odnosu na budžetom odobrenu strukturu trošenja , kao i nedosljednosti u dijelu internih kontrola Izvještaj DRI iskazao je pozitivno mišljenje na rad Veterinarske uprave za 2007 godinu. U septembru mjesecu 2009 DRI je izvršila kontrolnu reviziju finansijskog poslovanja Veterinarske uprave za 2008 godinu. U izvjestaju je konstatovano da je Veterinarska uprava postupila u skladu sa preporukama DRI kod otklanjanja većine nepravilnosti .S obzirom da je rok za otklanjanje nepravilnosti bio veoma kratak Veterinarska uprava je i u 2010 godini pristupila realizaciji preostalih naloženih preporuka .

Veterinarska uprava je preduzela aktivnosti na unapredjenju svog rada, otklanjanju svih nepravilnosti, jačanju sistema interne kontrole i sprečavanju mogucih propusta i nepravilnosti u korišćenju javnih sredstava.

Veterinarska uprava je sa Drzavnom revizorskom institucijom Crne Gore ostvarila veoma kvalitetnu saradnju, da možemo zaključiti da je osim kontrolne revizije , DRI djelovala i veoma pozitivno ukazujući nam na najefikasniji način uvođenja internih kontrola, kako bi unaprijedili kvalitet rada i obezbijedili racionalnije i efikasnije upravljanje državnim novcem.

Sistem evidencije

Veterinarska uprava je u 2010 godini unaprijedila internu evidencije o prilivima po osnovu sopstvene djelatnosti i internu evidenciju mjesečno usaglasavanja sa knjigom Drzavnog tezora u cilju obezbjedjenja efikasnije naplate svojih potraživanja i objektivnog izvještavanja.

Planiranje I izvršenje budžeta

Veterinarska uprava je u 2010 uskladila svoju potrošnju sa visinom odobrenog budžeta ,uz maksimalnu štednju i racionalizaciju po svim budžetskim pozicijama, dajući svoj skromni doprinos prevazilazenju efekata globalne ekonomske krize.

Veterinarska uprava je otklonila manje nepravilnosti kod zasnivanja radnog odnosa i postupila po preporuci DRI.

Sistem internih kontrola

Kontrolnom revizijom utvrđeno je da je Veterinarska uprava unaprijedila sistem internih kontrola sa ambicijom da ga i dalje unapređuje, kako bi se spriječili mogući propusti i nepravilnosti u korišćenju javnih sredstava.

Veterinarska uprava od 2009 godine prati realizaciju sredstava po programima, sa pozije 4171-Subvencije, a skladu sa Operativnim programom mjera zdravstvene zaštite životinja.

Veterinarska uprava je u 2010 godini zaključila ugovore o ustupanju poslova od javnog interesa sa veterinarskim ambulantama .

Zaključeni su ugovori o zakupu poslovnih prostorija i opreme sa veterinarskim ambulantama.

Svake godine se uredno zaključuje Ugovor sa Specijalističkom veterinarskom laboratorijom kojom su ustanovljena međusobna prava i obaveze u skladu sa Operativnim programom.

Zapisnici komisija , na osnovu kojih se vrši procjena tržišne vrijednosti uginulih i zaklanih životinja su modifikovani sa preciznim podacima o ubijenoj životinji.

Gotovina i neizmirene obaveze

Veterinarska uprava je donijela Odluku da se sredstva po osnovu prihoda od sopstvene djelatnosti uplacuju na žiro račun Trezora Crne Gore, tako da po ovom osnovu nema gotovine u blagajni.

Veterinarska uprava je obezbijedila program za praćenje obaveza i potraživanja , kako bi raspoloživi podaci poslužili za tačno prikazivanje neizmirenih obaveza na kraju poslovne godine.

Napominjemo, da je Veterinarska uprava u 2009 godini imala neizmirene obaveze u iznosu od 60.496,36 eura, sto je opteretilo poslovanje u 2010 godini. Maksimalnom štednjom i racionalizacijom uspjeli smo da neizmirene obaveze u 2010 godine iznose 61.215,97 eura .

Veterinarska uprava je u zakonskom roku uredno dostavila Izvještaj o godisnjem popisu.

- Obezbijedjena je adekvatna evidencija i primjena Pravilnika o jedinstvenoj klasifikaciji računa za budžet , vanbudžetskih fondova i budžeta opština, Zakona o imovini i Uputstva o radu Državnog trezora u cilju objektivnijeg izvještavanja i efikasne implementacije internih kontrolnih postupaka.
 - Obezbijedjena je interna evidencija o prilikama po osnovu inspeksijskog nadzora i periodično se usaglasava sa glavnom knjigom Državnog trezora u cilju obezbijedjenja efikasnije naplate i objektivnijeg izvještavanja.
 - Veterinarska uprava je svoj godišnji plan budžeta uskladila sa stvarnim potrebama i prilikom njegovog izvršenja minimizirala odstupanja u odnosu na planom odobrena sredstva.
 - Plaćanje izdataka vrši se na osnovu validne i prethodno detaljno kontrolisane dokumentacije, tj. uspostavljena je fiskalna disciplina i sredstva se koriste u skladu sa strukturom izdataka koji su odobreni godišnjim zakonom o budžetu.
 - Pojačane su aktivnosti i dogradjen sistem internih kontrola u svim poslovnim procesima, kako bi se spriječili mogući propusti i nepravilnosti u korišćenju javnih
-

sredstava na način što je Instaliran program kojim se prati i kontroliše trošenje javnih sredstava namijenjenih preventivnoj zdravstvenoj zaštiti životinja po Operativnom programu o zdravstvenoj zaštiti životinja. Program omogućava praćenje i kontrolu trošenja sredstava po podprogramima (bolestima životinja) iz Operativnog programa, po veterinarskim ambulancama kojima su dodijeljeni javni poslovi po konkursu, ali i broju životinja obuhvaćenih zakonom predviđenim mjerama.

- Zapisnici komisija, na osnovu kojih se vrši procjena tržišne vrijednosti uginulih ili zaklanih životinja u cilju suzbijanja opasnih zaraznih bolesti, su modifikovani sa preciznijim pojedinostima o ubijenoj životinji, iz razloga što se na osnovu istih isplaćuje naknada vlasnicima životinja.
- Veterinarska uprava je usaglasila stanje neizmirenih obaveza za prethodnu godinu sa Ministarstvom finansija.
- Prihodi Veterinarske uprave se uplaćuju i evidentiraju u skladu sa Uputstvom o radu državnog Trezora.
- Veterinarska uprava je na osnovu popisnih lista (fizičkog popisa) sredstava i opreme za 2010 godinu, sačinila izvještaj o popisu i izvršila verifikaciju sa stvarnim stanjem sredstava.

Tabela: Prikaz obuka službenika VETERINARSKE UPRAVE u 2010. godini

	Datum	Tema obuke	Mjesto održavanja	Broj učesnika	U organizaciji
1	29-31 januar 2010	Mikrobiloški kriterijumi z hranu	Podgorica	4	TAIEX
2	25-26 januar 2010	Zaštita životinja tokom klanja	Beograd	2	TAIEX
3	27-29 januar 2010	Distribucija rezultata iz FP 6 projekta- Makedonija za bolesti KS, PJ, SIŠ, AI	Ohrid, Makedonija	2	Evropska komisija FP 6
4	2-5 februar 2010	Dobrobit životinja tokom prevoza	Peruća, Italija	1	SANCO-BTSF
5	17-18 februar 2010	Zaštita životinja za proizvodnju	Podgorica	30	TAIEX
6	1-3 marta 2010	Izrada legislativa za način pregleda pošiljku životinja i proizvoda za uvoz	Podgorica	8	TAIEX
7	22 -25 marta 2010	Izrada legislaiva za TSE	Pogorica	6	TAIEX
8	24-25 mart 2010	Od liječenja do prevencije	Beograd	2	TAIEX
9	15-19 mart	Legislativa iz hrane za životinje	Brisel, Belgija	1	SANCO-BTSF

10	29-30 mart .2010	Kontrola uspostavljenih HACCP sistema u objektima za preradu mesa i mlijeka	Podgorica Bijelo Polje Nikšić Rožaje	13	TAIEX
11	21-23 aprila 2010	Izrada legislative za bolesti akvakulture	Pogorica	4	TAIEX
12	27-28 aprila	Regionalni astanak u vezi sa IPA prjektima- Podrška kontroli i iskorjenjivanju bjesnila i klasične kuge svinja	Mokra Gora, Srbija	2	TAIEX
13	29.30 aprila 2010	Izrada legislative za način pregleda pošiljku životinja i proizvoda za uvoz	Pogorica	8	TAIEX
14	5-6 maj 2010	Obuka nadležnog organa u zaštiti laboratorijskih životinja	Zagreb, Hrvatska	6	TAIEX/RSPCA
15	11 maj	Sastanak predstavnika zemalja Zapadnog Balkana o aktivnostima u oblasti zdravlja životinja	Sofija, Bugarska	1	FAO/OIE
16	19-20 maj 2010	izrada vodiča za imlementacija legislative za bolesti akvakulture	Podgorica	4	TAIEX
17	25 maj 2010	Izrada legislative za mikrobiološke kriterijume u hrani	Podgorica	5	TAIEX
18	25-27 maj 2010	Zaštita životinjatokom klanja – Crveno meso	Bečići	3	WBVN/RSPCA
19	23-24 jun 2010	Upravljanje kriznim situacija i pojava rizika u hrani	Parma talija	2	EFSA
20	5 jul 2010	Iskustava i najbolji primjeri prema EU standardima u oblasti bezbjednosti hrane	Podgorica	10	Ambasada Italije u CG
21	26-28 jul 2010	Radionica o veterinarskim lijekovima	Beograd	1	OIE

22	23-27 avgust 2010	Izrada legislative za način pregleda pošiljku životinja i proizvoda za uvoz	Sutomore	8	TAIEX
23	6-10 septembar	Priprema tvininga u oblasti veterinarske politike	Podgorica	5	TAIEX
24	oktobar 2010	Trening trenera	Bečići	3	IPA 2008 Food safety
25	Novembar 2010	Network TSE/BSE	Parma, Italija	1	EFSA
26	8-10 novembra 2010	Izrada legislative – kontrolni sistem u unutrašnjem tržištu za žive životinje i certifikaija	Podgorica	4	TAIEX
27	25-26 novembar 2010	Vještine korespodencije	Podgorica	1	Uprava za kadrove, British Councle
28	29-30 novembar 2010	EU Regulativa od lijekovima	Beograd, Srbija	2	EMA
29	Novembar 2010	Generalni principi bezbjednosti hrane	Podgorica Kolašin Budva	23	IPA 2008 Food safety
30	13-14 decembra 2010	Konrola populacije pasa lualica	Podgorica	5	TAIEX
31	20-24 decembra 2010	Kontrola rezidua	Podgorica	9	TAIEX
32	Decembar 2010	Analiza rizika	Podgorica Kolašin Budva	23	IPA 2008 Food safety
33	20-24 decembra 2010	Kontrola kontaminenata i rezidua u hrani	Podgorica	4	IPA 2008 Food safety

IZVJEŠTAJ O RADU SPECIJALISTIČKE VETERINARSKE LABORATORIJE

OPŠTI PRIKAZ STANJA

Javnu ustanovu Specijalistička veterinarska laboratorija osnovala je Vlada Republike Crne Gore Odlukom o osnivanju Javne ustanove Specijalistička veterinarska laboratorija („Sl. list RCG“ broj 68/04) u oktobru 2004. godine, a novoformirana JU Specijalistička veterinarska laboratorija počela je zvanično sa radom 1. marta 2005. godine. Svoje aktivnosti Laboratorija obavlja u svom poslovnom objektu u Podgorici.

Laboratorija, na osnovu zakona o veterinarstvu (»Sl.list RCG« br. 11/04) obavlja djelatnost koja obuhvata specijalističko-dijagnostičku i istraživačku veterinarsku djelatnost na teritoriji Crne Gore u cilju: zaštite i poboljšanja zdravlja životinja, zaštite životinja od zaraznih i drugih bolesti, otkrivanja i dijagnostikovanja bolesti životinja, sprovođenja programa zdravstvene zaštite životinja, kontrole radi obezbjeđivanja zdravstvene ispravnosti sirovina, namirnica i proizvoda životinjskog porijekla, hrane za životinje i vode za napajanje, istraživačkog rada, veterinarske edukacije i prosvjećivanja javnosti i drugog.

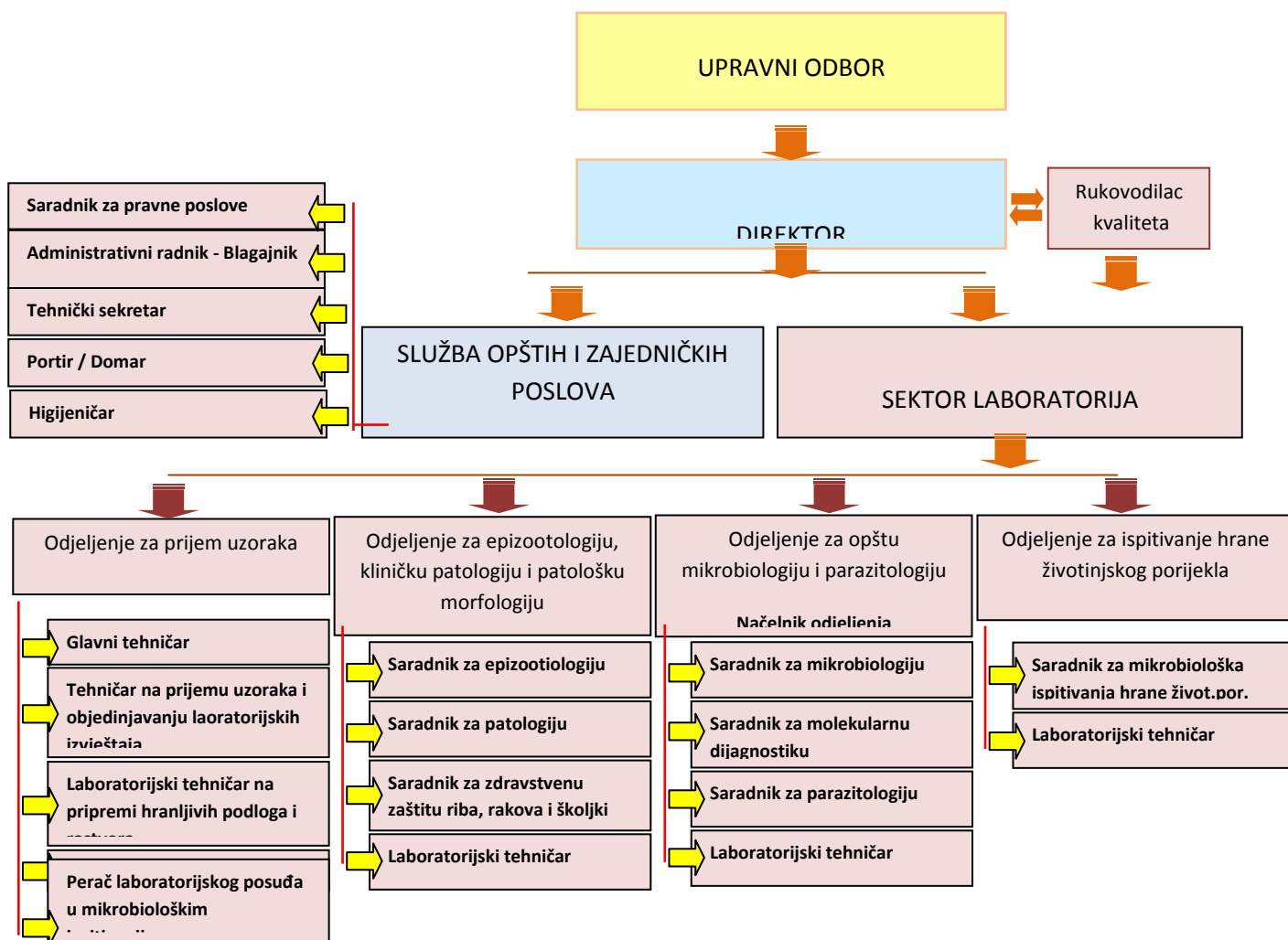
U obavljanju svoje djelatnosti Laboratorija vrši naročito, sljedeće poslove:

- 1) sistematski prati epizootiološku situaciju na epizootiološkom području Crne Gore;
- 2) predlaže mjere za sprječavanje, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje zaraznih, parazitskih i uzgojnih bolesti životinja;
- 3) laboratorijsku (bakteriološku, serološku, virusološku, parazitološku, hemijsku, biohemijsku i radiološku) dijagnostiku bolesti životinja;
- 4) laboratorijska ispitivanja zdravstvene i kvalitativne ispravnosti namirnica, proizvoda i sirovina životinjskog porijekla;
- 5) laboratorijsko ispitivanje hrane za životinje, sirovina, dodataka hrani za životinje i vode radi utvrđivanja njihove zdravstvene i kvalitativne ispravnosti;
- 6) prati izradu i učestvuje u sprovođenju kurseva o osnovnim znanjima iz oblasti veterinarske medicine za vlasnike životinja i druga lica;
- 7) prati i sprovodi mjere zaštite životinja i životne sredine od negativnih uticaja nastalih držanjem životinja;
- 8) promet seruma, vakcina i dijagnostičkih sredstava iz Operativnog programa zdravstvene zaštite životinja;
- 9) o pojavi utvrđenih zaraznih bolesti životinja odmah obavještava ministarstvo nadležno za poslove veterinarstva i Veterinarsku upravu, a u slučaju pojave zoonoza i ministarstvo nadležno za poslove zdravlja;

U Laboratoriji je na dan 31.12.2010. godine radilo 23 zaposlena radnika, a broj i struktura zaposlenih je sljedeća:

- magistar veterinarskih nauka	6
- specijalista veterinarskih nauka	1
- ekonomista	1
- veterinarski tehničar	3
- poljoprivredni tehničar	3
- hemijski tehničar	3
- mikrobiološki tehničar	1
- administrativni radnik	2
- portir / domar	1
- higijeničar (NK radnik)	1
- pripravnik – dr. vet. med.	1

Djelatnost Laboratorije obavlja se kroz djelovanje nekoliko organizacionih cjelina prikazanih na sljedećem grafikonu:

Aktivnosti Upravnog odbora SVL

Tokom 2010. godine Upravni odbor SVL radio je u sastavu: Sunčica Boljević, dr.vet.med., savjetnik ministra poljoprivrede, predsjednica; Biljana Blečić, glavni veterinarski inspektor, član; i mr Nikola Pejović, načelnik Odjeljenja za epizootologiju, patologiju i patološku morfologiju SVL, član. Upravni odbor je tokom 2010. godine održao pet sjednica i usvojio sljedeća važnija opšta akta Laboratorije:

- Odluku o usvajanju Izvještaja o radu SVL tokom 2009. godine;
- Odluku o usvajanju izvještaja popisne komisije za 2009. godinu;
- Odluku o usvajanju Godišnjeg izvještaja (završnog računa) za 2009. g.;
- Odluku o usvajanju Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadataka JU SVL;
- Program rada Specijalističke veterinarske laboratorije u 2010. godini;
- Izvještaj o realizaciji Plana rada SVL za 2010. godinu u periodu I-VII 2010. godine;
- Odluku o dokumentima, ispravama i podacima koji se smatraju poslovnim tajnom SVL

kao i druge odluke iz svoje nadležnosti bitne za redovno funkcionisanje Specijalističke veterinarske laboratorije.

Aktivnosti na akreditaciji

Specijalistička veterinarska laboratorija je tokom 2010. godine privela kraju aktivnosti na procesu usvajanja zahtjeva standarda MENST ISO/IEC 17025:2006 za akreditaciju laboratorija za ispitivanje. Sve planirane aktivnosti na izradi obimne dokumentacije, nabavke standarda, etaloniranju opreme, međulaboratorijskih ispitivanja, adaptaciji prostorija i nabavci dodatne laboratorijske opreme uspješno su sprovedene. U okviru ovih aktivnosti ostvarena je intenzivna saradnja sa angažovanim stručnim konsultantom za izradu sve potrebne dokumentacije kao i pripremu ispitnih kapaciteta laboratorije za predstojeći postupak ocjenjivanja i akreditacije kod Akreditacionog tijela Crne Gore.

Zvaničnu aplikaciju za akreditaciju, Laboratorija je podnijela Akreditacionom tijelu Crne Gore 02. jula 2010. godine, dostavila pismenu saglasnost na sastav ocjenjivačkog tima za akreditaciju i unaprijed uplatila sve troškove ocjenjivanja Akreditacionom tijelu u iznosu od 3.660,00 €. Ocjenjivačka posjeta se očekuje u prvom kvartalu 2011. godine.

II. LABORATORIJSKA ISPITIVANJA

Tokom 2010. godine, Laboratorija je izvršila sljedeći obim laboratorijskih ispitivanja koja se mogu podijeliti u dvije grupe i to:

A. Izvršena ispitivanja u skladu sa Operativnim programom zdravstvene zaštite životinja u 2010. godini („Sl. list Crne Gore“ broj 1/10)

B. Izvršena ispitivanja po zahtjevima vlasnika životinja i subjekata u poslovanu sa hranom životinjskog porijekla i hrane za životinje.

A. IZVRŠENA ISPITIVANJA U SKLADU SA OPERATIVNIM PROGRAMOM ZDRAVSTVENE ZAŠTITE ŽIVOTINJA:

Ispitivanju su vršena na osnovu Operativnog programa zdravstve zaštite životinja u („Sl. list CG“ broj 1/10) i na osnovu Ugovora između SVL i Veterinarske uprave Crne Gore broj: 12 od 02.02.2010., odnosno broj 323/10-0101-370 od 15.02.2010. godine.

Bruceloza goveda

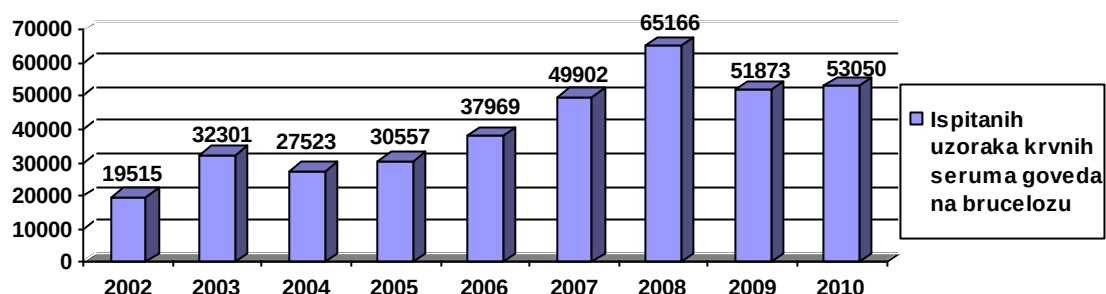
Tabela 1: Prikaz broja ispitanih uzoraka krvnih seruma goveda na brucelozu tokom 2010. godine po opštinama i veterinarskim ambulantama.

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.	1735	4054
	AnimaVet	1090	
	MontVet	1229	
Cetinje	Cetinje d.o.o.	423	611
	Vet - Medica	188	
Ulcinj	Veterinum	1218	1872
	Veterinaria d.o.o.	654	
Nikšić	Nikšić d.o.o.	5676	7123
	Gorasevic	1447	
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.	3551	8078
	Grandov	3017	
	Vet - Sanus	1510	

Berane	Ralević	0	3584
	Berane d.o.o.	3584	
Pljevlja	Savić	3855	7803
	Dr Karanfilovski	3948	
Rožaje	Rožaje d.o.o.	4807	4807
Andrijevica	Berane d.o.o. - Andrijevica	949	949
Mojkovac	Vaso Đurović	1818	1818
Danilovgrad	PrimaVet	1184	1892
	AMV Provita	708	
Kolašin	Kolašin d.o.o.	1343	1343
Kotor	Kotorska d.o.o	100	148
	Vet - Port	48	
Plav	Plav d.o.o.	3582	3582
Plužine	Niksic d.o.o.	1223	1223
Žabljak	Žabljak d.o.o.	1604	1604
Bar	Bar d.o.o.	598	1013
	Canis	415	
Herceg Novi	Herceg Novi d.o.o.	99	363
	Vet Medić	264	
Tivat	VetMed	34	34
Šavnik	Podgorica d.o.o	1149	1149
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			53050

Ispitivanje bruceloze kod goveda vršeno je serološkom metodom: Puferizovani brucela antigen test (Rose Bengal test – *BENGATEST*, *Synbiotics - France*), a sumnjivi uzorci su, radi isključivanja sumnje ili potvrde dijagnoze, dodatno ispitivani serološkom metodom ELISA test (*Institute Pourquier - France*) i cELISA test (*Svanova – Švedska*). Uzorke pune krvi goveda dostavljale su veterinarske ambulante u sterilnim sistemima za uzimanje krvi (vakutainerima) obilježene odgovarajućim bar-kodom i uz odgovarajući uput za laboratorijsko ispitivanje. Svi bar-kodovi dostavljenih uzoraka su prije laboratorijskog ispitivanja skenirani kako bi se utvrdila njihova prisutnost u bazi podataka Veterinarske uprave Crne Gore.

Ni u jednom dostavljenom i ispitanom uzorku nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela protiv *Brucellae spp.*

Tokom 2010. godine zadržao se obima ispitivanja sličan kao i godinu ranije odnosno, **ispitano je 2,27% više uzoraka na brucelozu goveda nego godinu dana ranije. Bitno je napomenuti da je u 2010. godini zacrtani plan iz Operativnog programa ispunjen 100,09% (planirano 53.000 goveda).** Tokom dužeg niza godina bila je prisutna tendencija stalnog povećanja godišnjeg obima ove vrste ispitivanja sve do 2008. godine kada je

izvršeno ispitivanje najvećeg broja goveda ikad – 65.166. Ovo je bila posljedica namjere postepenog obuhvata svih goveda u Crnoj Gori ovom vrstom ispitivanja, a sve u cilju dobijanja statusa zemlje zvanično slobodne od bruceloze. Međutim, i pored toga, imajući u vidu da na tom obimu ispitivanja nije utvrđen ni jedan pozitivan slučaj, može se zaključiti da je epizootiološka situacija, kada je u pitanju bruceloza goveda u Crnoj Gori i dalje veoma dobra, posebno ako se uzme u obzir stalno prisustvo ove bolesti i zemljama u okruženju i prisustvi transport i promet životinja i hrane životinjskog porijekla sa tim istim zemljama.

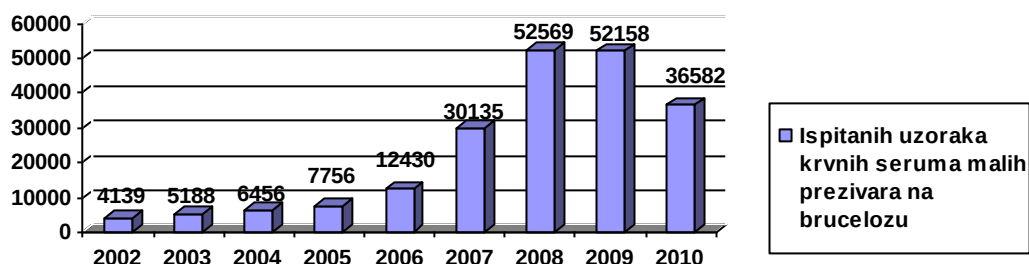
Bruceloza malih preživara (ovaca i koza)

Tabela 2: Prikaz broja obrađenih uzoraka krvnih seruma malih preživara na brucelozu tokom 2010. godine po opštinama i veterinarskim ambulantama.

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.	1989	4639
	AnimaVet	1093	
	MontVet	1557	
Cetinje	Cetinje d.o.o.	350	489
	Vet - Medica	139	
Ulcinj	Veterinum	975	1456
	Veterinaria d.o.o.	481	
Nikšić	Nikšić d.o.o.	4475	5691
	Gorašević	1216	
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.	2129	4543
	Grandov	1291	
	Vet - Sanus	1123	
Berane	Ralević	0	3385
	Berane d.o.o.	3385	
Pljevlja	Savić	2275	4602
	Dr Karanfilovski	2327	
Rožaje	Rožaje d.o.o.	1018	1018
Andrijevica	Berane d.o.o. - Andrijevica	1414	1414
Mojkovac	Vaso Đurović	1400	1400
Danilovgrad	PrimaVet	349	578
	AMV Provita	229	
Kolašin	Kolašin d.o.o.	700	700
Kotor	Kotorska d.o.o	0	0
	Vet - port	0	
Plav	Plav d.o.o.	725	725
Plužine	Niksic d.o.o.	861	861
Žabljak	Žabljak d.o.o.	1500	1500
Bar	Bar d.o.o.	507	957
	Canis	450	
Herceg Novi	Herceg Novi d.o.o.	567	1127
	Vet Medić	560	
Tivat	VetMed	0	0
Šavnik	Podgorica d.o.o	1497	1497
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			36582

Ispitivanje bruceloze kod malih preživara vršeno je serološkom metodom brze serumske aglutinacije (Rose Bengal test – *BENGATEST*, *Synbiotics - France*), a sumnjivi uzorci su, radi isključivanja sumnje ili potvrde dijagnoze, dodatno ispitivani serološkom metodom cELISA test (*Svanova - Švedska*). Uzorke pune krvi malih preživara su dostavljale veterinarske ambulante u sterilnim sistemima za uzimanje krvi (vakutainerima) i uz odgovarajući uput.

Tokom 2010. godine, u SVL je ispitano 29,86% manje uzoraka u odnosu na prethodnu godinu. Operativnim programom za 2010. godinu nije ispunjen u potpunosti (91,46%) – planirano 40.000 uzoraka.

Ispitivanjem svih dostavljenih uzoraka utvrđeno je prisustvo specifičnih antitijela protiv *Brucella spp.* u ukupno 54 slučaja, u 2 stada, na teritoriji opština Rožaje i Bijelo Polje. Ovi pozitivni slučajevi kod ovaca otkriveni su u stadima za koje je naknadnim epizootiološkim ispitivanjem koje je sprovedla veterinarska inspekcija utvrđeno da se radi o nelegalnom transportu – uvozu sa Kosova u pogranično područje. Ova stada su, prema raspoloživim informacijama, odmah stavljena pod veterinarsku kontrolu i vraćena isporučiocu na Kosovo.

Tabela 3: Pregled sero-pozitivnih uzoraka krvi ovaca na brucelozu

Red. br.	Datum	Br. lab. izvješt.	Pošiljalac (vet. ambulanta)	Lokacija	Broj uzoraka
1.	16.08.2010	1383	Rožaje d.o.o	Katun Štedim	9
2.	30.08.2010	1494	Rožaje d.o.o	-	42
3.	08.11.2010	2263	B.Polje d.o.o	Korita , B.Polje	3

Iako nema registrovanih slučajeva oboljenja, osim kod nelegalno uvezenih ovaca nad kojima su sprovedene hitne veterinarske mjere zbog čega se ne smatraju „domaćim“ slučajevima, mora se imati u vidu da je ispitivanje obuhvatio samo ograničeni broj malih preživara odnosno 13,94% u odnosu na broj malih preživara u Crnoj Gori (262.404) utvrđen poljoprivrednim popisom 2010. godine, što nije dovoljno za sveobuhvatnu procjenu stvarnog odsustva ove bolesti iz Crne Gore, kada su mali preživari u pitanju.

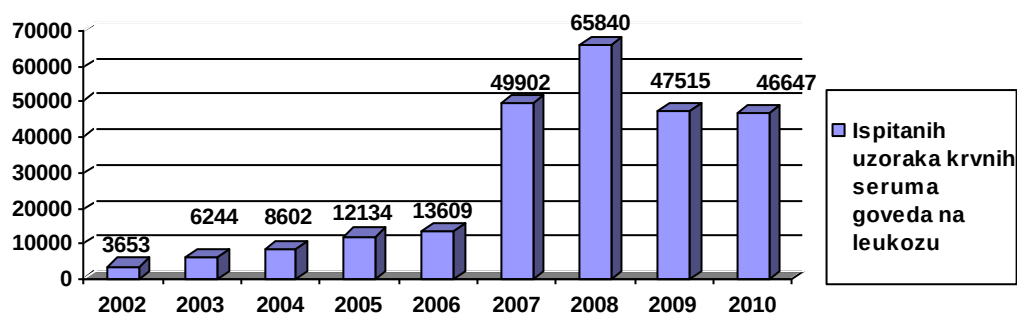
Enzootska leukoza goveda

Tabela 4: Prikaz broja obrađenih uzoraka krvnih seruma goveda na enzootsku leukozu tokom 2010. godine po opštinama i veterinarskim ambulantama.

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.	1589	3789
	AnimaVet	991	
	MontVet	1209	
Cetinje	Cetinje d.o.o.	320	551
	Vet - Medica	231	
Ulcinj	Veterinum	1094	1686
	Veterinaria d.o.o.	592	
Nikšić	Nikšić d.o.o.	4944	6210
	Gorašević	1266	
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.	3206	7165
	Grandov	2562	
	Vet - Sanus	1397	
Berane	Ralević	0	3201
	Berane d.o.o.	3201	
Pljevlja	Savić	3536	7048
	Dr Karanfilovski	3512	
Rožaje	Rožaje d.o.o.	3995	3995
Andrijevica	Berane d.o.o. - Andrijevica	775	775
Mojkovac	Vaso Đurović	1624	1624
Danilovgrad	PrimaVet	1060	1709
	AMV Provita	649	
Kolašin	Kolašin d.o.o.	1130	1130
Kotor	Kotorska d.o.o	100	145
	Vet - Port	45	
Plav	Plav d.o.o.	2815	2815
Plužine	Niksic d.o.o.	1140	1140
Žabljak	Žabljak d.o.o.	1383	1383
Bar	Bar d.o.o.	595	973
	Canis	378	
Herceg Novi	Herceg Novi d.o.o.	97	340
	Vet Medić	243	
Tivat	VetMed	34	34
Šavnik	Podgorica d.o.o	934	934
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			46647

Ispitivanje Enzootske leukoze goveda vršeno je serološkom metodom - indirektni ELISA test (*Idexx* – Švajcarska). Uzorke pune krvi goveda su dostavljale veterinarske ambulante u sterilnim sistemima za uzimanje krvi (vakutainerima) obilježene odgovarajućim bar-kodom i uz odgovarajući uput za laboratorijsko ispitivanje. Svi bar-kodovi dostavljenih uzoraka su prije laboratorijskog ispitivanja skenirani kako bi se utvrdila njihova prisutnost u bazi podataka Veterinarske uprave Crne Gore, kao i njihova starost jer su ispitivanjima, u skladu sa propisima, bila obuhvaćena samo grla starija od 24 mjeseca.

Broj ispitanih uzoraka na enzootsku leukozu goveda neznatno je opao u 2010. godini u odnosu na godinu ranije – za 1,83%. Međutim, u 2010. godini, zacrtani plan iz Operativnog programa ispunjen je svega 93,3%.

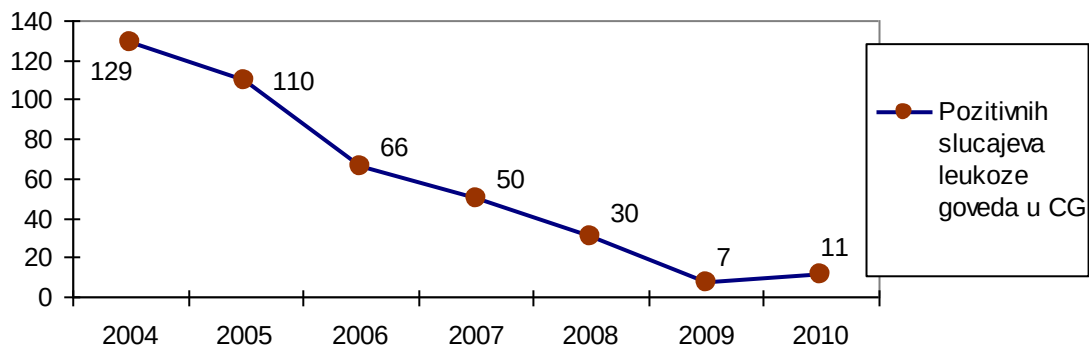

Laboratorijskim ispitivanjima utvrđeno je prisustvo specifičnih antitijela na enzootsku leukozu goveda u ukupno 11 uzoraka i to: 7 sa područja opštine Ulcinj, 1 sa područja opštine Herceg Novi, 1 sa područja Nikšića, 1 sa područja Berane i 1 sa područja opštine Rožaja. (Tabela 5).

Tabela 5: Pregled sero-pozitivnih uzoraka krvi goveda na enzootsku leukozu

Red. br.	Datum	Br. lab. izvješt.	Pošiljalac (vet. ambulanta)	Lokacija	Broj uzoraka
1.	08.10.2010.	1901	Nikšić d.o.o	Nikšić	1
2.	08.10.2010	1912	Berane d.o.o	-	1
3.	26.10.2010	2075	Rožaje d.o.o	Paučina - Biševo	1
4.	17.11.2010	2310	Veterinum, Ulcinj	Reč	5
5.	26.11.2010.	2362	Veterinum, Ulcinj	Štoj, Reč	2
6.	05.11.2010.	2192	Vet – Medic,H.Novi	Kameno, Petijevići, Kruševica	1

Tokom 2010. godine, povećan je ukupni broj utvrđenih sero-pozitivnih goveda. Time je prekinuta šestogodišnja tendencija opadanja broja otkrivenih sero-pozitivnih grla u Crnoj Gori. Međutim, broj otkrivenih slučajeva (ukupno 11) u uslovima brzog i stručnog sprovođenja svih propisanih veterinarskih mjera, nije zabrinjavajući, ali ukazuje na permanentno prisustvo virusa enzootske leukoze goveda u populaciji goveda u Crnoj Gori zbog čega ovo oboljenje mora i u narednom periodu biti predmet pažnje i nadzora veterinarske službe.

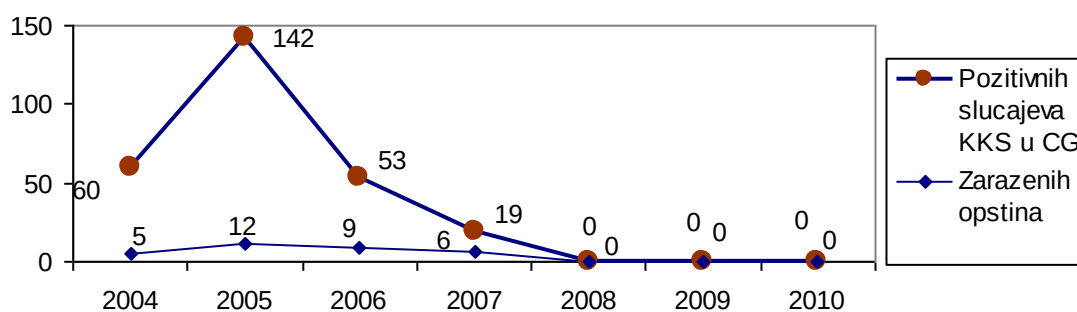
Klasična kuga svinja

Tabela 6: Prikaz broja ispitanih uzoraka na KKS tokom 2010. godine po opštinama i veterinarskim ambulantama.

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.	1	2
	AnimaVet	1	
	MontVet		
Nikšić	Nikšić d.o.o.	1	1
	Gorašević		
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.		6
	Grandov	6	
	Vet - Sanus		
Berane	Ralević		
	Berane d.o.o.		
Danilovgrad	PrimaVet	1	1
Kotor	Vet - Port	1	1
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			11

Dijagnostičko ispitivanje na KKS sprovedeno je korišćenjem, od strane OIE-a preporučenih dijagnostičkih testova i to: direktnom TFA tehnikom na kriostatskom isječku tkiva tonzila ili limfnih čvorova i Ag ELISA metodom. **Tokom 2010. godine, ni u jednom ispitanom uzorku koji je Laboratoriji dostavljen pod sumnjom da se radi o KKS, zaraza nije laboratorijski potvrđena.**

Informacije da se ova zaraza ne registruje ni u zemljama iz okruženja, iz kojih Crna Gora tradicionalno doprema prasad tokom proljeća, ide u prilog pretpostavki da je ova bolest ranije ulazila u zemlju putem prometa (dopreme - uvoza) prasadi, odnosno svinja. Međutim, epizootiološka situacija posljednjih godina, kada je u pitanju KKS u zemljama regiona, kao i planirane regionalne aktivnosti na eradikaciji ove bolesti, daju osnova za očekivanja da će se ovako povoljna situacija nastaviti u narednom periodu.

Ali, i pored činjenica koje ukazuju kako se, i da se virus „unosio“ u Crnu Goru ranijih godina sa dopremom prasadi za tov u proljećnim mjesecima, monitoring divljih svinja na KKS predstavlja jedini način utvrđivanja postojanja mogućih izvora ove zaraze i na teritoriji Crne Gore. Specijalistička veterinarska laboratorija je, na osnovu Operativnog programa tokom 2010. godine sprovela **monitoring divljih svinja na bolest klasičnu kugu**. Uzorke su Laboratoriji dostavljale veterinarske ambulante – prikaz dat u Tabeli 7.

Tabela 7: Ispitani uzorci divljih svinja na KKS po opštinama i vet. ambulantama:

Opstina	Vet. ambulanta	Broj protokola	Broj uputa vet. ambulante	Broj uzoraka	Rezultat
Niksić	Niksić d.o.o.	13	1/2010 od 11.01.2010.	1	neg
		14	2/2010 od 11.01.2010.	1	neg
		39	8/2010 od 18.01.2010.	1	neg
		89	30/10 od 01.02.2010.	2	neg
		117	35/10 oOd 12.02.2010.	2	neg
UKUPNO:				7	

Kontrola prisustva uzročnika klasične kuge kod divljih svinja urađena je metodom direktne imunofluorescencije (*Monoclonal-Mouse anti-CSFV-FITC-conjugated, proizvođača Bio-X Diagnostics - Belgium*) i Ag ELISA testom. Ispitivanja su sprovedena u Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji tokom 2010. godine, a u svrhu praćenja i otkrivanja ove bolesti na prostoru Crne Gore kod divljih svinja koje u epizootiologiji bolesti kod domaćih svinja mogu imati ulogu rezervoara infekcije. Za ispitivanja prisustva uzročnika klasične kuge divljih svinja dostavljeno je svega 7 uzorka slezine od strane samo jedne veterinarskih ambulante (Vet. ambulanta Niksić) i **ni u jednom ispitanom uzorku nije utvrđeno** prisustvo virusnog antigena klasične kuge svinja.

Dostavljeni uzorci mesa divljih svinja za monitoring rezidua, koji su Laboratoriji dostavljani zajedno sa uzorcima slezine divljih svinja, odmah su prosljeđivani u JU Centar za ekotoksikološka ispitivanja Crne Gore prema zahtjevu Veterinarske uprave.

Tokom 2010. godine, iako je bilo planirano Operativnim programom, nije izvršena kontrola uspjehnosti imunizacije domaćih svinja protiv klasične kuge svinja. U skladu sa Operativnim programom, veterinarska inspekcija je bila zadužena da metodom slučajnog odabira odredi vakcinisane svinje od kojih bi veterinarke ambulante uzele uzorke krvi radi dostave laboratoriji na ispitivanje prisustva specifičnih antitijela protiv virusa KKS, najmanje 35 dana nakon izvršene vakcinacije. Nažalost, nije sprovedena i nijedan uzorak ove vrste nije dostavljen Laboratoriji radi ispitivanja iako je Laboratorija obezbijedila sve laboratorijske kapacitete (oprema, kadrovi i reagensi) na vrijeme.

Bjesnilo

Tabela 8: Prikaz broja obrađenih uzoraka porijeklom od životinja sumnjivih na bjesnilo tokom 2010. godine po opštinama i veterinarskim ambulantama.

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.		6
	Animavet	3	
	Mont - Vet	2	
	Vet. insp. Podgorica	1	
Cetinje	Cetinje d.o.o.	3	5
	Vet - Medica	2	
Ulcinj	Veterinum	2	2
	Veterinaria d.o.o.		

Nikšić	Nikšić d.o.o.	41	44
	Gorašević	3	
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.	2	2
	Grandov		
	Vet - Sanus		
Berane	Ralević		
	Berane d.o.o.		
Pljevlja	Savić	5	19
	Dr Karanfilovski	14	
Rožaje	Rožaje d.o.o.		
Andrijevica	Berane d.o.o.		
Mojkovac	Mojkovac d.o.o.		1
	Vaso Đurović	1	
Danilovgrad	PrimaVet	8	8
Kolašin	Kolašin d.o.o.		
Kotor	Kotorska d.o.o.	1	1
Plav	Plav d.o.o.		
Plužine	Plužine d.o.o.	4	4
Žabljak	Žabljak d.o.o.	8	8
Bar	Bar d.o.o.	1	2
	Canis	1	
Herceg Novi	Herceg Novi d.o.o.		7
	Vet Medić	7	
Tivat	Tivat d.o.o.		
	VetMed		
Šavnik	Podgorica d.o.o.	9	9
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			118

Bjesnilo je u 2010. godini i dalje predstavljalo najvažniji epizootiološki problem u Crnoj Gori. Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji su dostavljani uzorci mozga, a najčešće cijela glava životinja uginulih ili ubijenih zbog sumnje da su oboljeli od bjesnila, ali i određeni broj glava lisica ulovljenih u akciji depopulacije lisica na ugroženim područjima (najviše sa područja opštine Nikšić).

Od ukupno 118 dostavljenih materijala na ispitivanje, oboljenje je potvrđeno u ukupno 69 slučajeva i to: 55 kod lisica, 2 kod jazavaca, 1 kod kunice, 7 kod goveda, 1 kod jareta, 1 kod ovce i 2 kod pasa.

Bjesnilo je registrovano na teritoriji 10 opština i to: Nikšić (17 lisica + 1 pas + 1 kunica + 1 krava), Žabljak (7 lisica), Pljevlja (10 lisica + 2 govečeta + 1 ovca), Šavnik (6 lisica), Plužine (2 lisice + 1 krava), Cetinje (3 lisice + 1 pas), Bijelo Polje (1 licica), Danilovgrad (2 lisice + 2 jazavca + 1 goveče + 1 jare), Podgorica (1 licica + 1 krava), Ulcinj (1 krava), Bar (1 lisica) i Hereg Novi (3 lisice).

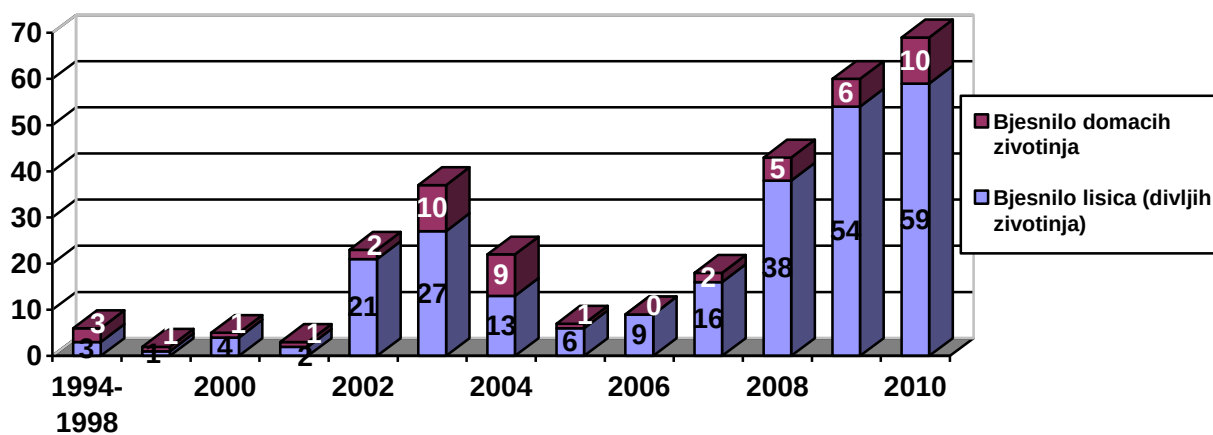
Tabela 10: Pregled dijagnostikovanih slučajeva bjesnila tokom 2010. godine

Red. br.	Datum	Br. lab. izvješt.	Pošiljalac (vet. ambulanta)	Lokacija	Vrsta životinje
1.	11.01.2010.	7	Dr Gojko Karanfil.	Kosanica, Pljevlja	lisica
2.	11.01.201	8	Savić, Pljevlja	Otilovići, Pljevlja	junica

	0.				
3.	19.01.2010.	31	Nikšić d.o.o	-	lisica
4.	27.01.2010.	61	Dr Gojko Karanfil.	Odžak, Pljevlja	lisica
5.	28.01.2010	62	Cetinje d.o.o	Rvaši, Cetinje	lisica
6.	28.01.2010.	71	Prima –Vet	Glava Zete, Danilovg.	june
7.	01.02.2010.	73	B.Polje d.o.o	Pobretići , B.Polje	lisica
8.	08.02.2010.	103	Podgorica d.o.o Šavnik	Šavnik	lisica
9.	08.02.2010.	104	Žabljak d.o.o	M.Gaj, Žabljak	lisica
10.	17.02.2010.	118	Nikšić d.o.o	Nikšić	lisica
11.	22.02.2010.	153	Dr Gojko Karanfil.	Odžak, Pljevlja	ovca
12.	22.02.2010.	156	Nikšić d.o.o	-	lisica
13.	22.02.2010.	157	Nikšić d.o.o	-	lisica
14.	26.02.2010.	160	Prima - Vet	Šarena ploča, Danilovgrad	lisica
15.	26.02.2010.	181	Nikšić d.o.o	-	lisica
16.	26.02.2010.	182	Nikšić d.o.o	Šume, Nikšić	lisica
17.	02.03.2010.	192	Kotorska d.o.o	-	lisica
18.	04.03.2010.	217	Nikšić d.o.o	-	3 lisice
19.	08.03.2010.	228	Prima - Vet	-	lisica
20.	15.03.2010.	251	Podgorica d.o.o , Šavnik	Sirovac - Šavnik	lisica
21.	15.03.2010	252	Žabljak d.o.o	Pašina Voda, Žabljak	lisica
22.	19.03.2010.	273	Žabljak d.o.o	Ivan Do, Žabljak	lisica
23.	23.03.2010.	297	Cetinje d.o.o	Čukovići , Cetinje	lisica
24.	29.03.2010.	364	Podgorica d.o.o, Šavnik	Malinsko - Šavnik	lisica
25.	29.03.2010.	369	Žabljak d.o.o	Borje - Žabljak	lisica
26.	29.03.2010.	370	Animavet	Komani - Podgorica	lisica
27.	09.04.2010.	407	Podgorica d.o.o, Šavnik	Sirovac – Šavnik	lisica
28.	15.04.2010.	446	Cetinje d.o.o	Poseljani – Cetinje	lisica
29.	16.04.201	456	Nikšić d.o.o	Rastovac	lisica

	0.				
30.	16.04.2010.	457	Nikšić d.o.o	Brezna - Plužine	lisica
31.	22.04.2010.	508	Nikšić d.o.o	-	lisica
32.	22.04.2010.	509	Nikšić d.o.o	Duga – Nikšić	lisica
33.	24.04.2010.	518	Savić, Pljevlja	-	lisica
34.	05.05.2010.	565	Nikšić d.o.o	Golija	pas
35.	05.05.2010.	566	Veterinum , Ulcinj	Mrkojevići	krava
36.	05.05.2010.	568	Prima – Vet, Danilovgrad	Podglavice, Danilovgrad	jare
37.	18.05.2010.	606	Canis , Bar	Godinje - Bar	lisica
38.	18.05.2010.	608	Prima-vet, Danilovgrad	D.Rsojevići-Danilovgrad	jazavac
39.	18.05.2010.	612	Dr Gojko Karanfil	Vijenac – Pljevlja	lisica
40.	19.05.2010.	638	Dr Gojko Karanfil	Borovo – Pljevlja	goveče
41.	20.05.2010.	647	Gorašević, Nikšić	Petrovo – Polje , Dragovoljići	lisica
42.	26.05.2010.	664	Nikšić d.o.o	Nikšić	kunica
43.	31.05.2010.	715	Nikšić d.o.o	Plužine	lisica
44.	02.06.2010.	728	Gorašević Nikšić	Topsude - Grahovo	lisica
45.	09.06.2010.	775	Dr Gojko Karanfil	Vijenac – Pljevlja	lisica
46.	09.06.2010.	798	Dr Gojko Karanfil	Otilovići – Pljevlja	lisica
47.	16.06.2010.	874	Vet – Medic, H.Novi	Prijevor – H.Novi	lisica
48.	25.06.2010.	977	Žabljak d.o.o	Tmajevica - Žabljak	lisica
49.	01.07.2010.	1069	Žabljak d.o.o	Žabljak	lisica
50.	06.07.2010.	1121	Nikšić d.o.o	Pertovići	krava
51.	09.07.2010.	1164	Nikšić d.o.o	Zaborje – Nikšić	lisica
52.	09.07.2010.	1166	Nikšić d.o.o	D.Unač – Plužine	krava
53.	21.07.2010.	1212	Vet – Medic, H.Novi	Prijevor – H.Novi	lisica
54.	11.08.2010.	1359	Prima –Vet, Danilovgrad	-	lisica
55.	11.08.2010.	1369	Dr Gojko Karanfil.	Lijeska – Pljevlja	lisica
56.	25.08.2010.	1484	Nikšić d.o.o	Banjani - Nikšić	lisica

	0.				
57.	01.09.2010.	1537	Žabljak d.o.o	Njegovuđa - Žabljak	lisica
58.	09.09.2010.	1618	Dr Gojko Karanfil	Lijeska – Pljevlja	lisica
59.	09.09.2010.	1619	Vet – Medic, H.Novi	Morinj – H.Novi	lisica
60.	16.09.2010.	1704	Dr Gojko Karanfil	Kosanica – Pljevlja	lisica
61.	12.10.2010.	1970	Podgorica d.o.o , Šavnik	Godijelja - Šavnik	lisica
62.	28.09.2010.	1845	Podgorica d.o.o , Šavnik	Bare -Šavnik	lisica
63.	20.10.2010.	2081	Vet – Medica, Cetinje	Cetinje	pas
64.	03.11.2010.	2222	Mont – Vet, Podgorica	Tološi - Podgorica	krava
65.	23.11.2010.	2417	Nikšić d.o.o	Orah - Nikšić	lisica
66.	02.12.2010.	2576	Prima – Vet, Danilovgrad	-	jazavac
67.	17.12.2010.	2721	Dr Gojko Karanfil	Mijakovići -Pljevlja	lisica

Grafikon 1: Geografska distribucija dijagnostikovanih slučajeva bjesnila tokom 2010.

Bolesti pčela – Američka kuća pčelinjeg legla

Tabela 11: Prikaz broja obrađenih uzoraka pčela i pčelinjeg legla tokom 2010. godine po opštinama i veterinarskim ambulantama

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.	10	12
	AnimaVet		
	MontVet		
	Vet. inspekcija	2	
Nikšić	Nikšić d.o.o.		
	Gorašević		
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.	302	391
	Grandov	49	
	Vet - Sanus	40	
Berane	Ralević		
	Berane d.o.o.		

Pljevlja	Savić		8
	Dr Karanfilovski	8	
Rožaje	Rožaje d.o.o.	33	33
Andrijevisa	Berane d.o.o. - Andrijevisa		
Mojkovac	Mojkovac d.o.o.	23	123
	Vaso Đurović	100	
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			567

Broj ispitanih uzoraka pčela i/ili pčelinjeg legla tokom 2010. godine znatno je povećan u odnosu na prethodnu 2009. godinu. **Obim laboratorijskih ispitivanja pčela tokom 2010. godine je u odnosu na prethodnu godinu veći za 162%, i za 13% je veći u odnosu na obim ispitivanja planiran Operativnim programom za 2010. godinu.**

Tokom 2010. godine, od 567 dostavljenih i obrađenih uzoraka pčela i/ili pčelinjeg legla, američka kuga, kao najopasnija bolest pčela na našim prostorima, je registrovana na teritoriji 5 opština (Podgorica, Rožaje, Mojkovac, Bijelo Polje i Pljevlja), u 16 pčelinjaka i ukupno 66 pčelinjih društava.

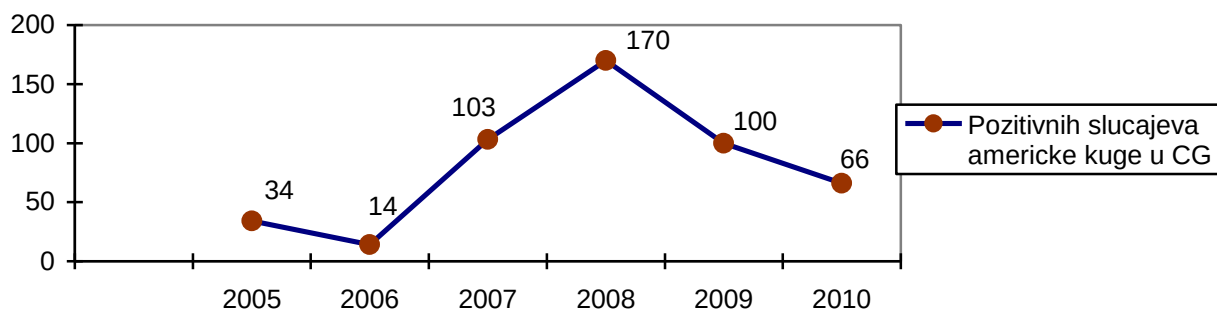
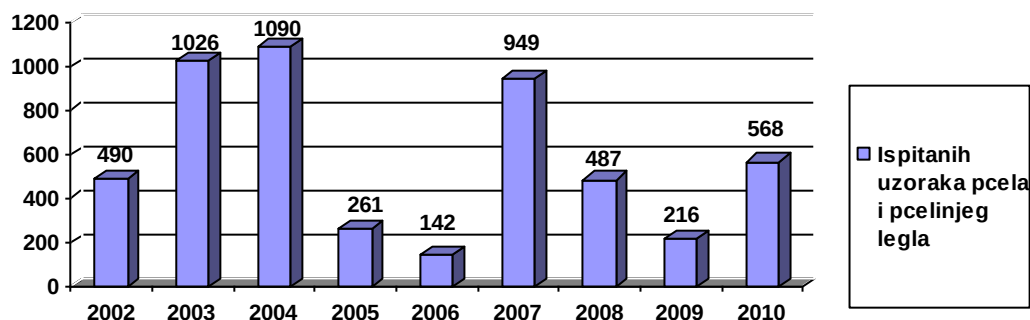
Tabela 12: Pregled dijagnostikovanih slučajeva američke kuge pčelinjeg legla u 2010.

Red. br.	Datum	Br. lab. izvješt.	Pošiljalac (vet. ambulanta)	Lokacija/vlasnik	Broj uzoraka
1.	17.03.2010.	278	Vet. inspekcija Podgorica	Radunović Miodrag, Lješanska nahija, Podgorica	2
2.	12.07.2010.	1172	Rožaje d.o.o	Nurković Aldin, Rožaje	5
3.	15.07.2010.	1181	Mojkovac d.o.o	Delić Milisav, Rudnica	1
4.	30.07.2010.	1292	Dr Vaso Đurović	Kljajević Dragomir, Mojkovac	15
5.	21.08.2010.	1445	B.Polje d.o.o	Vujadin Božović, Zminac	2
6.	21.08.2010.	1446	B.Polje d.o.o	Zindović Željko, Zaton	1
7.	20.08.2010.	1447	B.Polje d.o.o	Ljuca Hajrudin, Zaton	1
8.	21.08.2010.	1448	B.Polje d.o.o	Gačević Miraš, Zaton	3
9.	21.08.2010.	1449	B.Polje d.o.o	Zlajić Slobodan, Zaton	1
10.	21.08.2010.	1450	B.Polje d.o.o	Rajo Raičević, Zaton	2
11.	27.08.2010.	1504	Vet – Sanus, B.Polje	Crnovršanin Zaim, Rasovo	4
12.	01.09.2010.	1530	B.Polje d.o.o	Raičević Rajo, Zaton	4
13.	01.09.2010.	1531	B.Polje d.o.o	Ljuca Hajrudin, Zaton	4
14.	31.08.2010.	1533	B.Polje d.o.o	Gačević Miraš, Zaton	5
15.	02.09.2010.	1534	B.Polje d.o.o	Zlajić Slobodan, Zaton	1

16.	07.09.2010.	1592	Dr Vaso Đurović	Nedović Milovan , Lepenac	4
17.	10.09.2010.	1632	Dr Vaso Đurović	Bulatović Vuksan,Bjeloevići	1
18.	06.10.2010.	1914	Grandov, B.Polje	Hot Muhamed Lješnica, Lipnica, B.Polje	1
19.	05.10.2010.	1915	Dr Gojko Karanfilovski	Peruničić Dragomir, Pljevlja	3
20.	14.10.2010.	2036	Grandov, B.Polje	Hot Muhamed, Liješnica	5
21.	19.10.2010.	2069	Dr Gojko Karanfilovski	Đaković , Rečko Brdo, Maoče - Pljevlja	1

Ovaj broj dijagnostikovanih slučajeva američke kuge legla navodi na zaključak da je u Crnoj Gori nepovoljna epizootološka situacija kada je u pitanju ova zarazna bolest pčelinjeg legla. Dodatno tome, mora se imati u vidu da je Crnoj Gori potreban sistematični pristup problematici zdravstvene zaštite pčela od strane veterinarske službe, kao i pretpostavka da pčelari vrlo često samostalno brinu o zdravstvenoj zaštiti pčelinjih društava bez ikakvih konsultacija sa veterinarima.

Kada se ovi podaci uporede za podacima registrovanih slučajeva američke kuge tokom posljednjih pet godina, uočava se da se i pored povećanja ukupnog broja ispitanih uzoraka, smanjuje broj dijagnostikovanih slučajeva u odnosu na broj ispitanih uzoraka. To neminovno navodi na zaključak da epizootološka situacija, kada je u pitanju ova bolest, ide u poželjnom pravcu. Međutim, povećanje broja pčelinjaka u kojima je zaraza registrovana upućuje na oprez prilikom procjena obima pojavljivanja bolesti u narednom periodu.

Bolest plavi jezik

Dijagnostičko - serološko ispitivanje na bolest plavi jezik (Bluetongue) sprovedeno je tokom 2010. godine na osnovu Operativnog programa zdravstvene zaštite životina za 2010. godinu

(„Sl.list CG“ broj 1/10), a u svrhu otkrivanja i praćenja kretanja ove bolesti na prostorima Crne Gore kod ovaca, koza i goveda.

Uzorkovanje za potrebe ispitivanja vršile su veterinarske ambulante na terenu u okviru redovnog sprovođenja programa monitoringa ovaca na brucelozu, i goveda na brucelozu i enzootsku leukozu. Uzorci krvi su dostavljani po kuriru u sterilnim vakutejnerima, obilježeni bar-kodovima (goveda) ili numeričkim oznakama (ovce) uz zahtjev za ispitivanje.

Dostavljeni uzorci krvi su prethodno centrifugovani 10 min. na 1.500 ob. radi kvalitetnog izdvajanja krvnog seruma. Serumi su prelivani u posebne mikrotitar ploče, obilježene brojem i posebnom oznakom za svaki pojedinačni uzorak. Mikrotitar ploče su poklopljene čuvane na temperaturi od -20°C do konačne laboratorijske obrade. Laboratorijsko ispitivanje prethodno pripremljenih i konzerviranih uzoraka vršeno je serološkim cELISA testom, proizvođača: *Institut Purquier*, Francuska.

Ispitivanje ovaca

Ispitivanje ovaca na prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa uzročnika bolesti plavi jezik sprovedeno je najvećim dijelom tokom ljeta i jeseni – (jul-oktobar mjesec 2010. godine). Specijalistička veterinarska laboratorija je na osnovu dopisa Veterinarske uprave Crne Gore broj 323/10-0302-1351 od 04.06.2010. godine, metodom slučajnog uzorka od uzoraka krvi ovaca koji su Laboratoriji dostavljani radi rutinskog ispitivanja na brucelozu vršila odabir uzoraka koji su ispitivani i na bolest plavi jezik, u skladu sa obimom i teritorijalnim rasporedom navedenim u gore pomenutom dopisu Veterinarske uprave Crne Gore. U odabiru uzoraka posebna pažnja je posvećena što ravnomjernijoj teritorijalnoj zastupljenosti svih regiona u Crnoj Gori, uzimajući u obzir i zvanične podatke o brojnom stanju ovaca u pojedinim područjima posebno imajući u vidu tradicionalno veću zastupljenost ovčarske proizvodnje na sjeveru Crne Gore.

Na taj način je sa područja skoro svih opština Crne Gore (izuzetak su samo opštine Tivat, Budva i Kotor) odabrano je i ispitano ukupno 1.034 uzoraka krvih seruma. Broj dostavljenih, odabranih i ispitanih uzoraka krvi ovaca po pošiljaocima (veterinarskim ambulantama) i teritorijalnom porijeklu dat je u Tabeli 13.

Tabela 13: Prikaz broja ispitanih uzoraka krvnih seruma ovaca na bolest plavi jezik po pošiljaocima.

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.	106	151
	AnimaVet	16	
	Montvet	29	
Cetinje	Vet Medica	22	22
Ulcinj	Veterinaria d.o.o.	32	32
Nikšić	Nikšić d.o.o.	102	132
	Gorašević	30	
Bijelo Polje	Grandov	30	116
	Vet - Sanus	96	
Berane	Berane d.o.o.	90	90
Pljevlja	Savić	-	120
	Dr Karanfilovski	120	
Rožaje	Rožaje d.o.o.	24	24
Andrijevica	Berane d.o.o. -Andrijevica	35	35
Mojkovac	Vaso Đurović	30	30

Danilovgrad	ProVita	10	10
Kolašin	Kolašin d.o.o.	20	20
Tivat	VetMed	-	-
Plav	Plav d.o.o.	23	23
Plužine	Nikšić d.o.o.	44	44
Žabljak	Žabljak d.o.o.	40	40
Bar	Canis	25	50
	Bar d.o.o.	25	
Herceg Novi	Herceg Novi d.o.o.	30	30
Šavnik	Podgorica d.o.o.	75	75
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			1034

Laboratorijskim ispitivanjem gore navedenih uzoraka utvrđeno je prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa uzročnika bolesti plavi jezik u 7 uzorka krvnog seruma ovaca prikazanih u Tabeli 14. Seropozitivne ovce otkrivene su na području opština Bar, Bijelo Polje, Cetinje, Berane i Plav.

Tabela 14: Pregled sero-pozitivnih uzoraka krvi ovaca

Red. br.	Oznaka uzorka	Uput broj	Br. lab. protokola	Pošiljalac (veterinaska ambulanta)	Opština
1.	22	Bb	1136	„Canis“ - Bar	Bar
2.	33	Bb	1136	„Canis“ - Bar	Bar
3.	34	Bb	1136	„Canis“ - Bar	Bar
4.	Bb, Gojačani Radoica	49/10	1306	„Vet Sanus“	Bijelo Polje
5.	6	02/010-60	1422	Cetinje d.o.o.	Cetinje
6.	97	103	1856	Berane. Do.o.	Berane
7.	5	65	2089	Plav d.o.o.	Plav

Procenat sero-pozitivnih ovaca u odnosu na broj ispitanih je 0,67 %.

Ispitivanje goveda

Ispitivanje goveda na prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa uzročnika bolesti plavi jezik sprovedeno je tokom proljeća i jeseni – najvećim dijelom tokom maja i juna, a manjim dijelom tokom septembra i oktobra mjeseca 2010. godine. Specijalistička veterinarska laboratorija je metodom slučajnog uzorka od uzoraka krvi goveda koji su Laboratoriji dostavljani radi rutinskog ispitivanja na brucelozi i enzootsku leukozu goveda, vršila odabir uzoraka koji su laboratorijski ispitivani i na bolest plavi jezik, u skladu sa obimom i teritorijalnim rasporedom navedenim u dopisu Veterinarske uprave Crne Gore broj 323/10-0302-1351 od 04.06.2010. godine.

Ispitivani su samo uzorci krvnih seruma goveda mlađih od dvije godine na osnovu podataka o starosti goveda iz baze podataka Veterinarske uprave. Samo su mlađa grla ispitivana kako bi se utvrdile skorašnje („svježije“, u posljednjih 1-2 godine nastale) infekcije, na osnovu kojih bi se mogao izvući zaključak o skorijoj prisustnosti virusa bolesti plavi jezik na prostoru Crne Gore

U odabiru uzoraka posebna pažnja je posvećena što ravnomjernijoj teritorijalnoj zastupljenosti svih regiona u Crnoj Gori, uzimajući u obzir i zvanične podatke o brojnom stanju goveda u pojedinim područjima.

Na taj način je sa područja skoro svih opština Crne Gore (izuzetak su samo opštine Kotor i Budva) odabrano je i ispitano ukupno 1.034 uzoraka krvih seruma. Broj dostavljenih, odabranih i ispitanih uzoraka krvi goveda po pošiljaocima (veterinarskim ambulantama) i teritorijalnom porijeklu dat je u Tabeli 15.

Tabela 15: Prikaz broja ispitanih uzoraka krvi goveda na bolest plavi jezik po pošiljaocima.

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
Podgorica	Podgorica d.o.o.	56	90
	AnimaVet	32	
	MontVet	2	
Cetinje	Cetinje d.o.o.	12	15
	Vet-Medica	3	
Ulcinj	Veterinum	21	24
	Bambi	3	
Nikšić	Nikšić d.o.o.	93	106
	Gorašević	13	
Bijelo Polje	Bijelo Polje d.o.o.	51	156
	Grandov	70	
	Vet - Sanus	5	
Berane	Berane d.o.o.	90	90
Pljevlja	Savić	25	160
	Dr Karanfilovski	135	
Rožaje	Rožaje d.o.o.	93	93
Andrijevica	Berane d.o.o. - Andrijevica	28	28
Mojkovac	Vaso Đurović	32	32
Danilovgrad	PrimaVet	18	34
	ProVita	16	
Kolašin	Kolašin d.o.o.	39	39
Tivat	VetMed	5	5
Plav	Plav d.o.o.	65	65
Plužine	Nikšić d.o.o.	36	36
Žabljak	Žabljak d.o.o.	23	23
Bar	Canis	19	19
Herceg Novi	Vet Medić	4	4
Šavnik	Podgorica d.o.o.	15	15
UKUPNO ISPITANO UZORAKA U CG:			1034

Laboratorijskim ispitivanjem gore navedenih uzoraka utvrđeno je prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa uzročnika bolesti plavi jezik u ukupno 16 uzoraka krvnih seruma goveda prikazanih u Tabeli 16. Seropozitivna grla otkrivena su na području 8 opština i to:

- u sjevernom regionu u opštinama: Andrijevica (2 slučaja), Rožaje (2 slučaja), Berane (2 slučaja), Plav (3 slučaja) i Bijelo Polje (1 slučaj),
- u srednjem regionu nije bilo detektovanih slučajeva,
- u južnom – primorskom regionu u opštinama Bar (2 slučaja), Tivat (3 slučaja) i Ulcinj (1 slučaj).

Tabela 16: Pregled sero-pozitivnih uzoraka krvi goveda

Red. br.	Oznaka uzorka	Uput broj	Br. lab. protokola	Pošiljalac (veterinaska ambulanta)	Opština
1.	20848240	078/10	668	VA Rožaje	Rožaje
2.	20848307	078/10	668	VA Rožaje	Rožaje
3.	20437882	32	676	VA Andrijevica	Andrijevica
4.	20437879	32	676	VA Andrijevica	Andrijevica
5.	20869410	47	777	VA Berane	Berane
6.	20868433	47	777	VA Berane	Berane
7.	20760645	31	969	VA Plav	Plav
8.	20764904	33	990	VA Plav	Plav
9.	20628457	33	990	VA Plav	Plav
10.	20723819	107/2010	1708	VA Bijelo Polje	Bijelo Polje
11.	279718	Bb	1727	"Canis"	Bar
12.	279745	Bb	1727	"Canis"	Bar
13.	20594653	50/10	2045	"Vet-Med"	Tivat
14.	20592800	50/10	2045	"Vet-Med"	Tivat
15.	20588937	50/10	2045	"Vet-Med"	Tivat
16.	20775571	492/10	1958	"Veterinum"	Ulcinj

Procenat sero-pozitivnih goveda u odnosu na broj ispitanih je 1,55%.

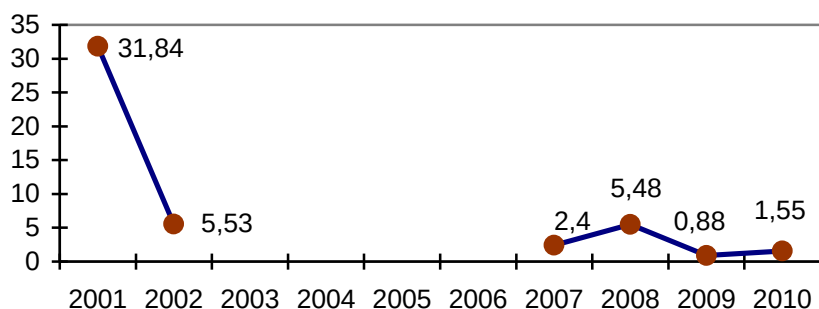
Tabela 17: Sumirani rezultati ispitivanja goveda i ovaca na bolest plavi jezik u 2010. god.

OPŠTINA	GOVEDA			OVCE		
	pregledanih	pozitivnih	%	pregledanih	pozitivnih	%
Bijelo Polje	156	1	0,64	116	1	0,86
Berane	90	2	2,22	80	1	1,25
Rožaje	93	2	2,15	24	0	0
Plav	65	3	4,61	23	1	4,35
Andrijevica	28	2	7,14	35	0	0
Podgorica	90	0	0	151	0	0
Bar	19	2	10,53	50	3	6
Ulcinj	24	1	4,17	32	0	0
Cetinje	15	0	0	22	1	4,55
Danilovgrad	34	0	0	10	0	0
Nikšić	106	0	0	132	0	0
Pljevlja	160	0	0	120	0	0
Mojkovac	32	0	0	30	0	0

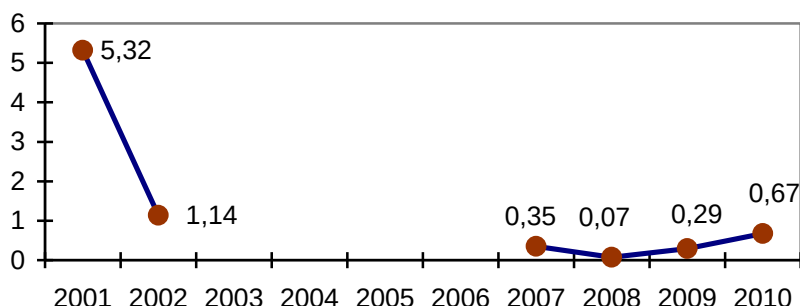
Kolašin	39	0	0	20	0	0
Plužine	36	0	0	44	0	0
Žabljak	23	0	0	40	0	0
Herceg Novi	4	0	0	30	0	0
Tivat	5	3	60	-	-	-
Šavnik	15	0	0	75	0	0
UKUPNO:	1.034	16	1,55	1.034	7	0,67

Serološka ispitivanja goveda i ovaca na plavi jezik u Crnoj Gori su sprovedena i 2001. 2002., 2007., 2008. i 2009. godine. Rezultati seroloških ispitivanja goveda i ovaca u 2001. godini pokazali su veoma visok procenat seropozitivnih životinja u odnosu na broj ispitivanih pri čemu je mnogo veći broj seropozitivnih goveda u odnosu na broj seropozitivnih ovaca. Slični rezultati su dobijeni u ispitivanjima 2002., 2007., 2008. i 2009. godine u svim tada ispitivanim opštinama sa zajedničkim karakteristikama: veoma nizak ili odsustvo morbiditeta i izostanak mortaliteta. Veoma rijetko su bili ispoljeni klinički simptomi bolesti (i to samo tokom 2001. godine) što ukazuje na slabu virulentnost uzročnika koja najčešće dovodi do latentnog oblika oboljenja prepoznatljivog samo nakon laboratorijskih-seroloških ispitivanja.

Rezultati seroloških ispitivanja goveda i ovaca tokom 2010. godine pokazali su i dalje prisustvo većeg broja seropozitivnih goveda u odnosu na ovce, ali je primijetno prisustvo niskog procenta ukupnog broja seropozitivnih goveda u odnosu na početna ispitivanja. Broj seropozitivnih ovaca je i dalje mali (0,67%), ali isto tako i broj seropozitivnih goveda (1,55%), tako da se on ne može smatrati značajnim epizootiološkim problemom u smislu sagledavanja problematike plavog jezika u Crnoj Gori, ali svakako upućuje na oprez u smislu saznanja da se uzročnik bolesti najvjerovatnije nalazi na prostoru Crne Gore i da u svjetlu tog saznanja treba usmjeriti dalje epizootiološke aktivnosti.

—●— Procenat seropozitivnih goveda u odnosu na broj

—●— Procenat seropozitivnih ovaca u odnosu na broj

Dijagnostičko - serološko ispitivanje

Dijagnostičko - serološko ispitivanje na avijarnu influencu (ptičiji grip) sprovedeno je tokom ljeta -jeseni 2010. godine na osnovu Programa Veterinarske uprave Crne Gore, a u svrhu praćenja i brzog blagovremenog otkrivanja eventualne pojave ove bolesti na prostorima Crne Gore kod domaće živine - prvenstveno kokošaka.

Uzorkovanje je vršilo pet koordinacionih timova na terenu i to:

1. **Južni – primorski region:** Veterinarska ambulanta Herceg Novi d.o.o., Veterinarska ambulanta Vet-Medic, Herceg Novi, Veterinarska ustanova Veterinaria Ulcinj;
2. **Srednji – centralni region:** Veterinarska ambulanta Podgorica d.o.o.
3. **Sjeverni region:** Veterinarska ambulanta Vet-Sanus Bijelo Polje

Ispitivanje je sprovedeno tokom ljeta i jeseni 2010. godine, neposredno tokom migratornog talasa kojim su migratorne ptice preko teritorije Crne Gore migrirale u pravcu juga. Osnovni cilj ispitivanja je bilo utvrđivanje eventulanog prisustva virusa avijarne influence na teritoriji Crne Gore tokom i nakon „preleta“ velikog broja migratornih ptica tokom jesenje migratorne sezone, imajući u vidu povećani rizik od unošenja virusa tokom tog perioda.

Uzorkovanje je vršeno metodom „slučajnog uzorkovanja“ kod domaće živine kako u intenzivnoj farmskoj proizvodnji, tako i sa gazdinstava sa ekstenzivnim – slobodnim držanjem živine. Izbor gazdinstava sa kojih su se uzimali uzorci za ispitivanje vršili su samostalno regionalni koordinacioni timovi na osnovu sopstvenih saznanja i iskustava o specifičnostima uzgoja živine na teritorijama koje pokrivaju svojim radom.

Prikupljani su uzorci krvi živine i dostavljani Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji u Podgorici radi laboratorijske obrade. Broj prikupljenih, dostavljenih i ispitanih uzoraka krvi živine po pošiljaocima (koordinacionim timovima) dat je u Tabeli 18.

Tabela 18: Prikaz broja ispitanih uzoraka krvnih seruma domaće živine na avijarnu influencu po pošiljaocima.

Pošiljalac	Lab. Protok.	Br. uputa vet. amb.	Vlasnik / Lokacija	Broj uzor.	Pozitivn o
Vet. amb. Vet – Sanus B.Polje	1503	59/10	B.Polje: Sen-Prom(89), Beganović CO (89), Farma Rovčanin (11)	189	
	1579	61/10	farma Crnovršanin, B.Polje	11	
Veterinarska ambulanta Herceg Novi d.o.o	1370	01-160-10	Murišić Vuko, Simović Milena, Tomašević Dragan	30	
Veterinarska ambulanta Vet – Medic H.Novi	2509	66/11-10	Đoretić Tonko, Baošići	19	
	2567	75/11-10	Zorić Neđo, Kuti	12	
	1336	Bez broja	Višnjić Commerce (150)- Tuzi; Fetić Emin (50)- Kuća Rakića	200	
	1341	Bez broja	Danilovgrad: Pantomarket (200); D.O.O Andio(20)	220	
	1364	Bez broja	Purović Adnan(50)- Fundiina;	100	

Veterinarska ambulanta Podgorica d.o.o			MK Top Commerce(50)Golubovci		
	1368	Bez broja	Danilovgrad; Rašović (30)- Kosić; Babić(40)Kosić; Šikmanović(40) Novo Selo; Kalezić Miodrag (20) Spuž	130	
	1375	Bez broja	Božo Jokić (50)Nikšić; Jovanović Zoran (100)Nikšić; Radinović (20)Farmaci	170	
	1382	Bez broja	Drecun Ivo(30)Cetinje; Šaltić Jakob (40)Bar	70	
	1393	Bez broja	Berane: Novović Milan (30), d.o.o Milošević (40), Paunović Mihailo (10); Rožaje: Pepić Safet(10)	90	
	1412	Bez broja	Pljevlja : Đurović Zorica(20), Mrdak Milan (20), Mrdak Željko (10), Džogazović Ivan (50)	100	
Vet. ambulanta Veterinaria Ulcinj	1620	63/10	Halil Elezagić, Ulcinj	51	
UKUPNO:				1392	

Uzorci krvi domaće živine obrađivani su serološkim ELISA testom (*Avian Influenza Virus Antibody Test Kit* Idexx, USA). Test je dizajniran da određuje relativni nivo antitijela na virus avijarne influence u krvnim serumima kokošaka, prvenstveno.

Ispitivanja su vršena u, za tu namjenu, posebno izolovanoj laboratoriji uz sve rigorozne mjere predostrožnosti u cilju zaštite zaposlenih u laboratoriji od mogućnosti pojave laboratorijske infekcije.

Ni u jednom dostavljenom i ispitanim uzorku krvi kokošaka nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus avijarne influence, što upućuje na zaključak da živina koja je ispitivana nije bila u kontaktu sa virusom avijarne influence.

Molekularno-dijagnostičko ispitivanje (Real-Time PCR)

Molekularno-dijagnostičko ispitivanje na avijarnu influencu (ptičiji grip) sprovedeno je tokom mjeseca decembra 2010. godine u svrhu praćenja i blagovremenog otkrivanja eventualne pojave ove bolesti na prostorima Crne Gore kod divljih ptica.

Uzorkovanje je vršio Andrej Vizi, ornitolog – Prirodnjački muzej Crne Gore .

Ispitivanje je sprovedeno krajem godine, nakon migratornog talasa kojim su migratorne ptice preko teritorije Crne Gore migrirale u pravcu juga. Osnovni cilj ispitivanja je bilo utvrđivanje eventulanog prisustva virusa avijarne influence na teritoriji Crne Gore nakon „preleta“ velikog broja migratornih ptica tokom jesenje migratorne sezone, imajući u vidu povećani rizik od unošenja virusa tokom tog perioda. Uzorci su uzimani od divljih - vodenih ptica. Prikupljeni trahealni i kloakalni brisevi dostavljani su Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji u Podgorici radi laboratorijske obrade. Broj prikupljenih, dostavljenih i ispitanih uzoraka briseva divljih ptica po pošiljaocima dat je u Tabeli 19 i Tabeli 20.

Tabela 19: Prikaz broja ispitanih uzoraka trahealnih briseva divljih ptica na avijarnu influencu po pošiljaocima.

Ustanova	Broj zahtjeva za ispitivanje	Broj protokola	Broj dostavljenih uzoraka
Podgorica d.o.o	Bez broja	2733	1
Prirodnjački muzej CG	Bez broja	2802	75
UKUPNO:			

Tabela 20: Prikaz broja ispitanih uzoraka kloakalnih briseva na avijarnu influencu po pošiljaocima.

Ustanova	Broj zahtjeva za ispitivanje	Broj protokola	Broj dostavljenih uzoraka
Podgorica d.o.o	Bez broja	2733	1
Prirodnjački muzej CG	Bez broja	2802	75
UKUPNO:			

Uzorci briseva divljih ptica (ukupno 152) obrađivani su molekularno dijagnostičkom metodom Real-time PCR (kvalitativna determinacija). Za ekstrakciju RNK iz uzoraka briseva korišćen je *High Pure Viral Nucleic Acid kit*, komercijalnog proizvođača *Roche*. Za pripremu Master i PCR mixa korišćen je *Quantitect probe RT-PCR kit*, proizvođača *Qiagen*. Takođe, za pripremu Master mixa korišćeni su prajmeri i probe proizvođača *Applied biosystems*. Ispitivanja su vršena u, za tu namjenu, posebno izolovanoj laboratoriji uz sve rigorozne mjere predostrožnosti u cilju zaštite zaposlenih u laboratoriji od mogućnosti pojave laboratorijske infekcije (biosigurnosni nivo II +).

Ni u jednom dostavljenom i ispitanom uzorku trahealnih i kloakalnih briseva divljih ptica nije detektovano prisustvo sekvence RNA virusa avijarne influence.

Epizootiološki, najveći rizik za pojavljivanje avijarne influence u Crnoj Gori prijati od velikog broja migratornih ptica i za očekivati je da će ovim putem virus, eventualno, ući u zemlju. Time bi najugroženija bila domaća živina u blizini velikih zimovališta migratornih ptica. Zato je i neophodno intenzivirati aktivnosti i na aktivnom i na pasivnom monitoringu avijarne influence kod divljih migratornih ptica u smislu obima ispitivanja i načina izvođenja. Time bi se vjerovatnoća detektovanja eventualno prisutnog virusa uvećala, a pouzdanost godišnjih rezultata ispitivanja povećala.

Kontrola uspješnosti imunizacije nakon vakcinacije protiv atipične kuge živine

Serološko ispitivanje na atipičnu kugu živine (Newcastle bolest) sprovedeno je tokom proljeća-ljeta 2010. godine na osnovu Programa Veterinarske uprave Crne Gore, a u svrhu kontrole uspješnosti imunizacije živine nakon izvršene vakcinacije lentogenim sojem (Lasota) virusa atipične kuge živine (Newcastle bolesti) na prostorima Crne Gore. U skladu sa Operativnim programom, veterinarska inspekcija je bila zadužena da metodom slučajnog odabira odredi vakcinisane jedinke od kojih bi veterinarske ambulante uzele uzorke krvi radi dostave laboratoriji na ispitivanje prisustva specifičnih antitijela protiv virusa atipične kuge živine.

Ispitivanje je sprovedeno tokom proljeća i ljeta 2010. godine, neposredno nakon završetka akcije vakcinacije živine svih vrsta i starosne dobi inaktivisanom vakcinom pripremljenom od lentogenog soja virusa uzročnika bolesti.

Uzorkovanje je vršeno metodom „slučajnog uzorkovanja“ kod domaće živine kako u intenzivnoj farmskoj proizvodnji, tako i sa gazdinstava sa ekstenzivnim – slobodnim držanjem živine. Izbor gazdinstava sa kojih su se uzimali uzorci za ispitivanje vršili su samostalno veterinarske ambulante na osnovu naloga nadležnih veterinarskih inspektora.

Prikupljani su uzorci krvi živine i dostavljani Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji u Podgorici radi laboratorijske obrade. Broj prikupljenih, dostavljenih i ispitanih uzoraka krvi živine po pošiljaocima dat je u Tabeli 21 .

Tabela 21: Prikaz broja ispitanih uzoraka krvnih seruma domaće živine na Newcastle bolest po pošiljaocima tokom 2010.

Pošiljalac	Lab. Protok.	Br. uputa vet. amb.	Vlasnik / Lokacija	Broj uzor.	Pozitivno
Vet. amb. Vet – Sanus B.Polje	1503	59/10	B.Polje: Sen-Prom(89), Beganović CO (89), Farma Rovčanin (11)	189	186 poz. farma Rovčanin(10) Sen – Prom(87) Beganovic (89)
	1579	61/10	farma Crnovršanin, B.Polje	11	6 uzoraka poz. farma Crnovršanin
Veterinarska ambulanta Herceg Novi d.o.o	1370	01-160-10	Murišić Vuko, Simović Milena, Tomašević Dragan	30	29 poz. Murišić Vuko, Simović Milena, Tomašević Dragan
Veterinarska ambulanta Vet – Medic H.Novi	2509	66/11-10	Đoretić Tonko, Baošići	19	19 poz. Đoretić Tonko, Baošići
	2567	75/11-10	Zorić Neđo, Kuti	12	12 poz. Zorić Neđo, Kuti
Veterinarska ambulanta Podgorica d.o.o	1336	Bez broja	Višnjic Commerce (150)-Tuzi; Fetić Emin (50)- Kuća Rakića	200	169 poz. Visnjic komerc Tuzi (129), Fetić Emin, - Kuća Rakica (50)
	1341	Bez broja	Danilovgrad: Pantomarket (200); D.O.O Andio(20)	220	218 poz. Pantomarket (200)Martinići , D.O.O Andio Martinići(18)
	1364	Bez broja	Purović Adnan(50)- Fundiina; MK Top Commerce(50)Golubovci	100	92 poz. Purović Adnan Fundina(45), MK Top Komerc Golubovci(47)
	1368	Bez broja	Danilovgrad; Rašović (30)- Kosić; Babić(40)Kosić; Šikmanović(40)Novo Selo; Kalezić Miodrag(20)Spuz	130	87 poz. Rašović Kosić(27), Babić Kosić(40), Kalezić Spuz(20)
	1375	Bez broja	Božo Jokić (50)Nikšić; Jovović Zoran (100)Nikšić; Radinović (20)Farmaci	170	168 poz. Božo Jokić- Nikšić(50), Radinović

					Farmaci(20); Jovović Zoran Nikšić (98)
	1382	Bez broja	Drecun Ivo(30) Cetinje; Šaltić Jakob (40) Bar	70	68 poz. Decun Ivo- Cetinje (30); Šaltić Jakob – Bar(38)
	1393	Bez broja	Berane: Novović Milan (30), d.o.o Milošević (40), Paunović Mihailo (10); Rožaje: Pepić Safet(10)	90	90 poz. Novović Milan , Milošević , Paunović Mihailo - Berane ; Pepić Safet - Rožaje
	1412	Bez broja	Pljevlja : Đurović Zorica(20), Mrdak Milan (20), Mrdak Željko (10), Džogazović Ivan (50)	100	100 poz. Đurović Zorica, Mrdak Milan i Željko, Džogazović Ivan - Pljevlja
Vet. ambulanta Veterinaria Ulcinj	1620	63/10	Halil Elezagić, Ulcinj	51	50 uzoraka poz. vl. Elezagić Halil, Ulcinj
U K U P N O :				1392	UKUPNO: 1294

Uzorci krvi domaće živine obrađivani su serološkim ELISA testom (*Newcastle Virus Antibody Test Kit Idexx Laboratories, USA*). Test je dizajniran da određuje relativni nivo antitijela na virus newcastle bolesti u krvnim serumima kokošaka, sa mogućnošću određivanja visine titra antitijela u svakom ispitanom serumu pojedinačno. Nakon izvršenog svakog pojedinačnog ispitivanja, zvanični izvještaj o laboratorijskom ispitivanju odmah je dostavljan pošiljaocu – veterinarskoj ambulanti i Veterinarskoj upravi Crne Gore.

U ukupno 1294 uzoraka krvnih seruma kokošaka, od ukupno ispitanih 1392, ili 92,96%, utvrđeno je prisustvo specifičnih antitijela na virus atipične kuge živine (Newcastle bolest) u titru većem od graničnog. Ovi podaci ukazuju na izloženost ispitivanih jedinki virusu Newcastle bolesti – vjerovatno kao posljedica uspješne vakcinacije živine.

U 98 dostavljenih i ispitanih uzoraka krvnih seruma živine od ukupno ispitanih 1392, ili 7,04%, nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus atipične kuge živine (Newcastle bolest), što upućuje na zaključak da ove ispitivane jedinke nijesu dolazile u kontakt sa virusom atipične kuge živine ni terenskim – infektivnim sojem, ni vakcinalnim sojem.

Serološko ispitivanje goveda i ovaca na bolest slinavka i šap

Serološko ispitivanje goveda i ovaca na bolest slinavka i šap izvršeno je na osnovu Programa 1 Operativnog programa zdravstvene zaštite životinja, a u svrhu zadržavanja zvaničnog statusa zemlje slobodne od slinavke i šapa – bez vakcinacije kod OIE-a.

Za laboratorijsko ispitivanje korišćeni su uzorci iz banke seruma za 2010. godinu (uzorci krvnih seruma koji su tokom 2010. ispitani na brucelozi i čuvani u zamrzivaču), odabrani metodom slučajnog odabira na područja ukupno 10 opština i to po 15 uzoraka seruma goveda i 15 uzoraka seruma ovaca iz svake od 10 odabranih opština. Ispitivanjem su bile obuhvaćene opštine:

Tabela 22 : Prikaz broja ispitanih uzoraka krvnih seruma goveda i ovaca na Slinavku i šap tokom 2010. godine

Opština	Veterinarska ambulanta	Broj protokola	Broj ispitanih uzoraka po VA	Ukupno ispitano u opštini
GOVEDA				
Podgorica	Podgorica d.o.o	1995	15	15
Ulcinj	Veterinum	2014	15	15
Nikšić	Gorašević	2002	15	15
B.Polje	Bijelo Polje d.o.o.	2019	15	15
Berane	Berane d.o.o	2107	15	15
Pljevlja	Savić	2051	15	15
Danilovgrad	AMV "Provita"	2118	15	15
Žabljak	Žabljak d.o.o	2015	15	15
Bar	Canis	2184	15	15
H.Novi	Vet - Medic	2131	15	15
UKUPNO ISPITANO GOVEDA U CG:				150
OVCE				
Podgorica	Mont - Vet	2127	15	15
Ulcinj	Veterinaria d.o.o	1252	15	15
Nikšić	Nikšić d.o.o	2179	15	15
B.Polje	B.Polje d.o.o	2149	6	15
	B.Polje d.o.o	2146	9	
Berane	Berane d.o.o	1856	15	15
Pljevlja	Savić	2052	15	15
Danilovgrad	AMV "Provita"	1647	15	15
Žabljak	Žabljak d.o.o	1538	15	15
Bar	Bar. d.o.o.	1736	15	15
H.Novi	Vet - Medic	2194	15	15
UKUPNO ISPITANO OVACA U CG:				150

Uzorci krvnih seruma goveda i ovaca obrađivani su serološkim ELISA testom (*FMD-3ABC CHEKIT Antibody Test Kit Idexx Laboratories*).

Ispitivanjem svih 300 uzoraka (150 goveda + 150 ovaca) nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus slinavke i šapa.

Ispitivanja u okviru programa monitoringa na *Listeria monocitogenes*

Mikrobiološko ispitivanje na zoonozu uzrokovanu bakterijom *Listeria monocitogenes* sprovedeno je tokom 2010. godine na osnovu Programa 17. Monitoring zoonoza – *Listeria*, Operativnog programa o zdravstvenoj zaštiti životinja u 2010 godini („Sl. list Crne Gore“, broj 1/2010), a u svrhu praćenja i blagovremenog otkrivanja prisustva bakterije *Listeria monocitogenes* u namirnicama životinjskog porijekla u Crnoj Gori.

Uzorkovanje i dostavu uzoraka na laboratorijsko ispitivanje vršila je veterinarska inspekcija Veterinarske uprave Crne Gore, a po potrebi i u saradnji sa ekipom za uzorkovanje Specijalističke veterinarske laboratorije. Uzorkovanje je vršeno metodom „slučajnog odabira“ hrane životinjskog porijekla iz proizvodnih objekata industrija mesa i iz prometa, kao i iz

prometa na pijacama kada su u pitanju sirevi i kajmak. Izbor objekata i vrste uzoraka za ispitivanje vršila je veterinarska inspekcija po nalogu Glavnog veterinarskog inspektora.

Tokom perioda monitoringa, ukupno je laboratorijski ispitano 501 uzoraka hrane životinjskog porijekla i to:

- 8 uzoraka mesa iz proizvodnje;
- 351 uzorak mesnih proizvoda (165 uzorka iz proizvodnje i 186 iz prometa);
- 142 uzoraka mlječnih proizvoda (2 iz proizvodnje i 140 iz prometa).

Tabela 24: Prikaz broja ispitanih uzoraka namirnica životinjskog porijekla na prisustvo bakterije *L. monocitogenes*

Pošiljalac	Vrsta proizvoda					Ukupn o
	Meso	Mesni proizvodi		Mlječni proizvodi		
	Prom et	Proizo- dnja	Promet	Proizvo- - dnja	Promet	
Veterinarska inspekcija Podgorica		75	18		42	135
Veterinarska inspekcija B.Polje	8	13	4			25
Veterinarska inspekcija Bar			38		12	50
Veterinarska inspekcija Nikšić			4		2	6
Veterinarska inspekcija H.Novi		39	24		17	80
Veterinarska inspekcija Rožaje		13			16	29
Veterinarska inspekcija Tivat			59		9	68
Veterinarska inspekcija Pljevlja				2	30	32
Veterinarska inspekcija Budva		25	29		10	64
Veterinarska inspekcija Berane			10		2	12
UKUPNO:	8	165	186	2	140	501

Regulativa EU br. 2073/2005 o mikrobiološkim kriterijumima za prehrambene proizvode, u poglavlju Kriterijumi za bezbjednost hrane, propisuje da se ispitivanje prisustva *L. monocytogenes* vrši u gotovoj hrani (hrani spremnoj za konzumiranje). Ova vrsta ispitivanja nije neophodna za proizvode koji su prošli termičku obradu ili neku drugu vrstu obrade koja efikasno uništava bakteriju *L. monocytogenes* u slučaju kada ponovna kontaminacija nije

moguća nakon ovakve prerade (npr. proizvodi koji su termički obrađeni u svom finalnom pakovanju).

Ista Regulativa propisuje i sljedeće granične vrijednosti za *L. monocytogenes* u hrani:

1. Odsustvo u 25 gr za proizvode u fazi prije nego što subjekat koji se bavi hranom i koji je proizveo hranu prestane da bude direktno odgovoran za istu – u fazi proizvodnje;
2. 100 cfu/g za proizvode stavljene u promet tokom roka trajanja proizvoda.

U prvom slučaju referentni metod ispitivanja je EN/ISO 11290-1, pri čemu se vrši izolacija *L. monocytogenes*, a u drugom slučaju referentni metod ispitivanja je EN/ISO 11290-2 gdje se izvodi numeričko određivanje *L. monocytogenes*.

Iako još uvijek ne postoji domaća zakonska regulative koja bliže definiše ovaj mikrobiološki kriterijum hrane životinjskog porijekla, Operativnim programom o zdravstvenoj zaštiti životinja kojeg donosi Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, već treću godinu zaredom sprovodi se monitoring na zoonozu - *L. monocytogenes* u hrani životinjskog porijekla. Ranije ova vrsta ispitivanja nije vršena. U cilju adekvatnog tumačenje dobijenih rezultata ispitivanja treba imati u vidu da je na ovaj način, za proizvode iz prometa korišćen strožiji kriterijum u pogledu granične vrijednosti.

Slučajevi (uzorci) u kojima je tokom ispitivanja u 2010. godini utvrđeno prisustvo *L. monocytogenes* prikazani su u Tabeli 25.

Tabela 25: Prikaz prisustva *L. monocytogenes* u uzorcima namirnica životinjskog porijekla tokom 2010. godine

Red. broj	Vrsta uzorka	Lab. Protocol/ oznaka uz.	Uput vet. Insp.	Porijeklo Proivodnja/pro met	Proizvođač
1	Njeguška goveđa pršuta, rezana, v.p.	863/1	H.Novi	proizvodnja	Doo"Pantomarket" H.Novi
2	Njeguški pršut rezani, v.p.	863/3	H.Novi	proizvodnja	Doo"Pantomarket" H.Novi
3	Njeguška pečenica rezana, v.p.	863/4	H.Novi	proizvodnja	Doo"Pantomarket" H.Novi
4	Svježi kajmak	895/43	Tivat	promet	Slavko Skrobanović, Mojanovići bb, Podgorica
5	Njeguška pečenica rezana, v.p.	1071/4	H.Novi	proizvodnja	Doo"Pantomarket" H.Novi
6	Viršla	1081/22	Budva	proizvodnja	Doo"Golijanin" Budva
7	Roštiljska kobasica	1127/VB4	Bar	promet	Bez deklaracije
8	Čajna kobasica	1145/7	Berane	promet	Doo"Mesopromet" B.Polje
9	Njeguška suva kobasica	1206/23	Bar	promet	Doo"Niksen Trade Čavor" Kotor
10	Suvi pršut rezani, v.p.	1209/36	Bar	promet	Doo "Interprodukt"Cetinje
11	Bareni svinjski vrat, komad	1261/13	Podgorica	Promet	Doo"Point" Podgorica MI "Martinović"
12	Njeguška pečenica rezana, v.p.	1263/4	Tivat	promet	Doo"Pantomarket" H.Novi
13	Suva njeguška pečenica komad, v.p.	1283/14	B.Polje	proizvodnja	Doo"Mesopromet" B.Polje

14	Čevapi	1284/31	B.Polje	proizvodnja	Doo"Burko" B.Polje
15	Pljeskavica	1284/32	B.Polje	proizvodnja	Doo"Burko" B.Polje
16	Pljeskavica	1285/38	B.Polje	proizvodnja	Doo"Denko" B.Polje
17	Pileća jetra i srca	1286/43	B.Polje	proizvodnja	Doo"Aka Trade" B.Polje
18	Suva pančeta rezana, v.p.	2645/19	Cetinje	proizvodnja	Doo"Zrnožit" Cetinje
19	Njeguška kobasica rifuz	2656/34	Cetinje	proizvodnja	Doo"Monstate" Cetinje
20	Vrat rezani, v.p.	2656/39	Cetinje	proizvodnja	Doo"Monstate" Cetinje
21	Pršut rezani, v.p.	2656/41	Cetinje	proizvodnja	Doo"Monstate" Cetinje
22	Njeguška kobasica, v.p.	2659/56	Cetinje	proizvodnja	"Mianja" Cetinje
23	Rezani vrat, v.p.	2659/63	Cetinje	proizvodnja	"Mianja" Cetinje

Izvršenim ispitivanjem ukupno 501 dostavljena uzoraka hrane životinjskog porijekla, *L. monocytogenes* je izolovana u 23 uzorku (Tabela 25.) što ukupno predstavlja 4,59%. Treba posebno napomenuti da izvršenim ispitivanjem 142 dostavljena uzoraka iz grupe mlječnih proizvoda, utvrđeno je prisustvo *L. Monocytogenes* u samo 1 uzorku (0,7%). Izvršenim ispitivanjem 351 dostavljenih uzoraka iz grupe mesnih proizvoda, *L. monocytogenes* je izolovana u 22 uzoraka (6,27%) .

Dobijeni rezultati trebali bi biti uzeti u obzir u usmjeravanju daljeg ispitivanja i dati konture za izradu Plana monitoringa u pogledu vrste uzoraka, njihovog broja, kao i lokacije tj. vrste objekata u kojima bi se uzorci uzimali i dostavljali kontinuirano tokom 12 mjeseci, koristeći preporuke EFSA – Evropske tijela za bezbjednost hrane.

Ispitivanja u okviru programa monitoringa na salmonelozi

Mikrobiološko ispitivanje na zoonozu Salmonelozi je tokom 2010. godine sprovedeno u Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji na osnovu Programa 16. Monitoring zoonoza – Salmonele Operativnog programa o zdravstvenoj zaštiti životinja u 2010. godini („Sl.list Crne Gore“, broj 1/2010), a u svrhu praćenja i blagovremenog otkrivanja eventualnog prisustva bakterije *Salmonella spp.*

Uzorkovanje i dostavu uzoraka vršila je veterinarska inspekcija Veterinarske uprave Crne Gore u saradnji sa ekipom za uzorkovanje Specijalističke veterinarske laboratorije. Uzimani su uzorci hrane za životinje, fecesa i svježih konzumnih jaja u registrovanim objektima za uzgoj živine za tov i živine za uzgoj i proizvodnju konzumnih jaja, kao i uzorci mesnih i mlječnih proizvoda iz proizvodnje i prometa.

Ukupno je ispitano 421 uzorak na prisustvo bakterija iz roda *Salmonella* vrsta:

- 68 uzoraka fecesa živine
- 102 uzoraka hrane za životinje
- 185 uzoraka jaja (114 iz proizvodnje i 41 iz prometa)
- 58 uzoraka mesa (13 iz proizvodnje i 45 iz prometa)
- 8 uzorka mesnih proizvoda (iz proizvodnje)

Tabela 26 . Prikaz broja ispitanih uzoraka fecesa živine i hrane za životinje po pošiljaocima

Pošiljalac	Lab. protokol	Br. zapisnika vet.insp.	Vlasnik / Lokacija	Broj uzoraka	
				Feces	Hrana za životinje
Veterinarska inspekcija Herceg Novi	413	323/09-0310-84 od 08.04.2010.	Farma Rebra commerce H.Novi	10	5
	414	323/09-0310-84 od 08.04.2010.	Farma Rebra commerce H.Novi	10	10
Veterinarska inspekcija Herceg Novi	861	323/10-0310- 169 od 15.06.2010.	Farma Rebra commerce H.Novi	1	1
	862	323/10-0310- 170 od 15.06.2010.	Farma Rebra commerce H.Novi	1	1
Veterinarska inspekcija Nikšić	916	323/09-0310-80 od 18.06.2010	D.O.O. Ostojić Nikšić		3
	917	323/09-0310-79 18.06.2010.	D.O.O. Popović Nikšić		3
	918	323/09-0310-83 od 18.06.2010.	Ribnjak Vir Nikšić		2
Veterinarska inspekcija Pljevlja	1046	323/09-0310-53 od 29.06.2010.	Prehrana AD Pljevlja		1
	1047	323/09-0310-54 od 29.06.2010.	D.O.O.Plješ, Pljevlja		2
	1048	323/09-0310-55 od 29.06.2010.	D.O.O.Inče, Pljevlja		3
	1049	323/09-0310-56 od 29.06.2010.	Dujo Comerc Pljevlja		3
	1050	323/09-0310- 57 od 28.06.2010.	Jelena Promet, magacin stočne hrane, Pljevlja		1
Veterinarska inspekcija Rožaje	1140/2	323/09-0310-08.07./10 od 06.07.2010.			1
	1141	323/09-0310-10.07/10 od 06.07. 2010.			1
Veterinarska inspekcija Berane	1147	323/09-0310-4 od 07.07.2010.	Prodavnica br. 4		4
	1148	323/09-0310-6 od 07.07.2010.	Prodavnica br. 6		1
	1149	323/09-0310-1 od 07.07.2010	Prodavnica br. 1		3
Veterinarska inspekcija Berane	1150	323/09-0310-3 od 02.07.2010	Prodavnica br. 3		3
	1151	323/09-0310-2 od 02.07.2010	Prodavnica br. 2		4
	1152	323/09-0310-5 od 02.07.2010	Prodavnica br. 5		3
Veterinarska inspekcija Danilovgrad	1637	323/09-0310-1/09 od 09.09.2010	Farma koka nosilja RJ Martinići Pantomarket	20	20

Veterinarska inspekcija Podgorica	1673	323/09-0310-2/IX od 14.10.2010	Farma koka nosilja Višnjić Komerc D.O.O.	20	20
	1723	323/09-0310-3/IX od 16.11.2010	Farma koka nosilja Fetić Emin	5	3
	1817	323/09-0310-4/9 od 24.09.2010	Purović Adnan Fundina	3	3
Veterinarska inspekcija Nikšić	1802	323/09-0310-90 od 23.09.2010	Farma koka nosilja Alkose, Nikšić	6	5
	1803	323/09-0310-91 od 23.09.2010		5	5
	1804	323/09-0310-92 od 23.09.2010		3	3
	1805	323/09-0310-93 od 23.09.2010		3	3
Veterinarska inspekcija Herceg Novi	2320	323/09-0310-303 od 09.10.2010	Rebra commerce D.O.O, farma Murišić, Kamen	1	
UKUPNO :				68	102

Mikrobiološko ispitivanje hrane za životinje na prisustvo *Salmonella* spp. u 50g rađeno je prema *Pravilniku o maksimalnim količinama štetnih materija i sastojaka u stočnoj hrani* (SL. list SFRJ br.2/90). Mikrobiološko ispitivanje fecesa vršeno je tako što je materijal inokulisan u tečne podloge (Selenit bujon) i poslije inkubisanja na 37°C u aerobnim uslovima izrasle kolonije presijavane su na selektivne i diferencijalne podloge. S obzirom da nije bilo sumnjivih kolonija nisu ređene biohemijske reakcije u cilju diferenciranja *Salmonella* vrsta od drugih enterobakterija.

U dostavljenim i ispitivanim uzorcima hrane za životinje nije utvrđeno prisustvo bakterija *Salmonella* spp., dok je u u uzorcima fecesa živine utvrđeno prisustvo bakterija *Salmonella* spp. u 4 slučaja prikazana u Tabeli 27.

Tabela 27: Prikaz prisustva *Salmonella* spp. u uzorcima fecesa životinjskog porijekla

Red broj	Vrsta uzorka	Lab. Protocol/ oznaka uz.	Vet. insp.	Serotip <i>Salmonella</i>	Proizvođač
1.	Feces	413	H.Novi	<i>Salmonella</i> spp	Farma Rebra commerce H.Novi
2.	Feces	414	H.Novi	<i>Salmonella</i> partyphi	Farma Rebra commerce H.Novi
3.	Feces	1637	Danilovgrad	<i>Salmonella</i> spp (grupa D)	Farma koka nosilja RJ Martinići Danilovgrad
4.	Feces	1673	Podgorica	<i>Salmonella</i> spp	Farma koka nosilja Višnjić Komerc D.O.O.

Tabela 28: Prikaz broja ispitanih uzoraka namirnica životinjskog porijekla po pošiljaocima.

Pošiljalac	Vrsta proizvoda						Ukupno
	Jaja		Meso		Mesni proiz.		
	Proiz .	Promet	Proiz .	Prom et	Proiz. .	Prom et	
Veterinarska inspekcija Podgorica	107						107
Veterinarska inspekcija B.Polje			13		8		21
Veterinarska inspekcija Nikšić	27						27
Veterinarska inspekcija H.Novi	4	3					7
Veterinarska inspekcija Bar		6		14			20
Veterinarska inspekcija Rožaje		3		4			7
Veterinarska inspekcija Tivat		7		7			14
Veterinarska inspekcija Pljevlja	6	16		12			21
Veterinarska inspekcija Budva		6		5			11
Veterinarska inspekcija Berane				3			3
UKUPNO:	144	41	13	45	8		251
	185		58		8		

Mikrobiološko ispitivanje namirnica životinjskog porijekla na prisustvo *Salmonella spp.* rađeno je shodno *Pravilniku o mikrobiološkoj ispravnosti namirnica u prometu* ("Sl.list SRJ", br.26/93, 53/95 i 46/ 20002), a izolacija identifikacija metodom predviđenom *Pravilnikom o metodama vršenja analiza i superanaliza životnih namirnica*("Sl.list SFRJ", br.25/80).

Prisustvo bakterija *Salmonella spp.* u uzorcima hrane životinjskog porijekla je utvrđeno u 1 uzorku prikazanim u Tabeli 29.

Tabela 29: Prikaz prisustva *Salmonella spp.* u uzorcima namirnica životinjskog porijekla

Red . broj	Vrsta uzorka	Lab. Protocol/ oznaka uz.	Uput vet. Insp.	Porijeklo Proivodnja/ promet	Proizvođač
1.	Pileće meso	1125/BB2	Bar	promet	Bez deklaracije

Ispitivanja u okviru programa monitoringa na bolesti slatkovodnih riba

Ispitivanje zdravstvenog stanja sprovedeno je tokom proljeća i jeseni 2010. godine. Uzorkovanje je vršio tim Specijalističke veterinarske laboratorije. Pred svako uzorkovanje, o tome je obavještan nadležni veterinarski inspektor. Uzorci kalifornijske pastrmke su uzimani sa 12 ribnjaka na teritoriji Crne Gore. To su bili sledeći ribnjaci:

1. Ribnjak Buče; Buče, opština Berane
2. Ribnjak Aqua d'or; Goransko, opština Plužine
3. Ribnjak Plantaže; Mareza, opština Podgorica
4. Ribnjak Koljčević; Vrela Ribnička, opština Podgorica
5. Ribnjak Mikaš; Šavnik, opština Šavnik
6. Ribnjak Bijela; Bijela, opština Šavnik
7. Ribnjak Krupac; Krupac, opština Nikšić
8. Ribnjak Rastovac; Rastovac, opština Nikšić
9. Ribnjak Vir; Vir, opština Nikšić
10. Ribnjak Bistrica; Bistrica, opština Bijelo Polje
11. Ribnjak Em Kom; Bistrica, opština Bijelo Polje
12. Ribnjak Karuč; Karuč, opština Cetinje

Ribnjaci Aqua d'or, Karuč i Krupac su sa kavezim sistemom, dok su ostali ribnjaci protočnog tipa.

Ukupan broj uzorka je bio 90 i to po sledećem programu:

	Ribnjaci	Broj uzorkovanja godišnje	Ukupan broj uzoraka u sve 3 kategorije (mlađ, predkonzum, odrasle ribe)	Ukupan broj uzoraka godišnje
1.	Mareza- Podgorica	2	5	10
2.	Ribnjak Rastovac- Nikšić	2	5	10
3.	Aqua d' Or- Plužine	2	5	10
4.	Ribnjak Buče-Berane	2	4	8
5.	Ribnjak Koljčević- Podgorica	2	4	8
6.	Ribnjak Krupac- Nikšić	2	4	8
7.	Ribnjak Vir- Nikšić	2	3	6
8.	Ribnjak Karuč-Cetinje	2	3	6
9.	Ribnjak Bistrica- Bijelo Polje	2	3	6
10.	Ribnjak Em Kom-Bijelo polje	2	3	6
11.	Ribnjak Mikaš- Šavnik	2	3	6
12.	Ribnjak Bijela-Šavnik	2	3	6
Ukupan broj uzoraka				90

Cilj monitoringa je bio utvrđivanje zdravstvenog stanje kalifornijske pastrmke na crnogorskim ribnjacima sa posebnim osvrtom na bakterijske (naročito furunkulozu) i parazitske bolesti. Izveštaji o ispitivanjima su dostavljani Veterinarskoj upravi Crne Gore i nadležnom veterinarskom inspektoru.

Na samim ribnjacima vršen je klinički pregled riba, a po dolasku u Specijalističku veterinarsku laboratoriju patomorfološki i parazitolški pregled. Zatim su vršena bakteriološka ispitivanja kultivisanjem uzoraka uzetih iz unutrašnjih organa riba na selektivnim

bakteriološkim podlogama. Serološka ispitivanja su vršena metodom Ag ELISA, a korišćeni su kitovi firme Test-Line iz Češke.

Parazitološkim pregledom utvrđeno je prisustvo parazita *Gyrodactylus spp.* (klasa *Monogenea*) na koži ribe u jednom uzorku, zatim prisustvo parazita *Ichthyobodo necator* (kolo *Mastigophora*) u 2 uzorka, te prisustvo parazita *Trichodina spp.* (kolo *Ciliophora*) na koži i škragama (17 uzoraka).

Bakteriološkim ispitivanjima iz većine uzoraka nijesu izolovane patogene bakterije. Iz unutrašnjih organa u dva uzorka je izolovana bakterija *Streptococcus spp.* a, iz šest uzoraka bakterija *Aeromonas hydrophila*, sekundarni patogen, koja u izmjenjenim uslovima sredine ili pri stresu može izazvati oboljenje.

Serološkim ispitivanjima (Ag ELISA) ni u jednom slučaju nije utvrđeno prisustvo virusa izazivača virusne hemoragične septicemije (VHS).

Ni u jednom uzorku nije izolovan patogen opasan po zdravlje ljudi, niti je utvrđen izazivač bolesti koje se obavezno prijavljuju OIE.

Antax

Tokom 2010. godine, nakon 14 godina, ponovo je laboratorijski izolovan *Bacillus anthracis* – uzročnika antrax-a u četiri slučaja i to na teritoriji opštine Ulcinj (Tabela 33).

Tuberkuloza

Tokom 2010. godine, laboratorijski je izolovan *Mycobacterium spp.* (uzročnik tuberkuloze goveda) u dva slučaja i to na teritoriji opštine Danilovgrad (Tabela 33).

Ostala izvršena dijagnostička ispitivanja po Operativnom programu

Q-groznica goveda.....	19
Bruceloza goveda.....	19
Bruceloza ovaca	41
Leukoza	4
M. paratuberkuloza.....	12
Plavi jezik ovaca.....	41
IBR/IPV.....	70
BVD.	23
Neospora caninum.....	19
Babesioza	8
Maedivisna bolest.....	6
T.B.C goveda.....	13
Aujetzký bolest.....	3

B. IZVRŠENA ISPITIVANJA NA ZAHTJEV VLASNIKA ŽIVOTINJA, I SUBJEKATA U POSLOVANJU SA HRANOM ŽIVOTINJSKOG PORIJEKLA I HRANOM ZA ŽIVOTINJE:

Tabela 30: Broj ispitanih uzoraka po vrstama laboratorijskih ispitivanja

VRSTA ISPITIVANJA		Broj uzoraka
Mikrobiološko ispitivanje hrane životinjskog porijekla		1722
Mikrobiološko ispitivanje briseva za kontrolu higijenskog stanja		871
Ispitivanje prisustva goveđih proteina u namirnicama životinjskog porijekla		-
Mikrobiološko ispitivanje hrane za životinje		58
Mikrobiološki pregledi briseva životinja (grlo, nos, uho, vagina,...)		16
Mikrobiološko ispitivanje kloakalnih briseva živine na salmonelozi		299
Mikrobiološko ispitivanje transportnih podložki živine – na salmonelozi		10
Mikrobiološko ispitivanje fecesa živine – na salmonelozi		83
Mikrobiološko ispitivanje ugrinuća živine - na salmonelozi		88
Mikrobiološko ispitivanje unutrašnjih organa životinja (patološki materijal)		29
Mikrobiološko ispitivanje fecesa , urina		9
Klinički, patomorfološki pregled riba		3
Mikrobiološko ispitivanje mastitisa krava		692
Mikrobiološki pregledi briseva (površine objekata za životinje)		17
Bakteriološko ispitivanje na antrax (patološki materijal)		17
Ispitivanje uzoraka koža na antrax za izvoz (<i>askoli precipitacija</i>)		40
Koprološki pregledi		11
Parazitološki pregledi – razni		11
Patoanatomski pregledi		7
Pregled mesa domaćih svinja na trihinelozu		24
Pregled mesa divljih svinja na trihinelozu		8
Lajšmanioza pasa (IFA-test)		132
Erlihioza pasa		2
Dirofilarioza pasa		1
Ispitivanje uvezene živine tokom trajanja karantina:	Avijarna influenza	140
	Infektivni burzitis	140
	Infektivni bronhitis	140
	Newcastle bolest	140
	Mikoplazmoza	140
Ispitivanje uvezenih goveda tokom trajanja karantina:	Bruceloza	81
	Leukoza	81
	Plavi jezik	81
	Q – groznica	81
	IBR/IPV	81
	Paratuberkuloza	81
Ispitivanje uvezenih svinja tokom trajanja karantina:	Bruceloza	9
	KKS	9
	Aujeszky bolest	9
	PRRS	9
	H ₁ N ₁	9
	Mycoplasma hyopneumoniae	9
Ispitivanje uvezenih koza tokom trajanja karantina:	Bruceloza	4
	Q – groznica	4
	Plavi jezik	4
	CAEV	4

Tabela 31: Pregled dijagnostikovanih slučajeva *Leishmania infantum* tokom 2010. godine

Red. Br.	Datum	Br. Lab. Izvješt.	Pošiljalac (vet. Ambul.)	Lokacija/vlasnik	Broj slučajeva	Vrsta bolesti
1.	11.01.2010.	1	Animavet	Racković Marinko, Beri	1	L. infantum
2.	11.01.2010.	2	Animavet	Gogić Darko, Podgorica	1	L. infantum
3.	15.01.2010.	28	Animavet	Mulesković Faruk, Tuzi	1	L. infantum
4.	15.01.2010.	29	Mont Vet	Boro Vulićević, Podgorica	1	L. infantum
5.	29.01.2010.	74	Animavet	Pavićević Miloš, Podgorica	1	L. infantum
6.	05.02.2010.	101	Mont Vet	Stojanović Čedomir, Podgorica	1	L. infantum
7.	12.02.2010.	105	Canis, Bar	Milić Aleksandar , Bar	1	L. infantum
8.	12.02.2010.	109	Canis, Bar	Perazić Omer, Bar	1	L. infantum
9.	12.02.2010.	113	Na lični zahtjev, Podgorica	Globarević Momčilo, Zagorič	1	L. infantum
10.	12.02.2010.	115	Bar d.o.o	Drpljnain Đuka, Bar	1	L. infantum
11.	19.02.2010.	149	Mont - Vet	Nikola Antović, Danilovgrad	1	L. infantum
12.	19.02.2010.	152	Canis Bar	Marković Stevo, Čeluga	1	L. infantum
13.	19.02.2010.	155	Animavet	Raičević Marinko, Tološi	1	L. infantum
14.	05.03.2010.	223	Vet – Port , Kotor	Iva Gobet, Lipci	1	L. infantum
15.	12.03.2010.	230	Veterinum, Ulcinj	Karadinović Ivan, Ulcinj	1	L. infantum
16.	12.03.2010.	243	Animavet	Stanišić Milka, N.Selo	1	L. infantum
17.	16.03.2010.	259	Animavet	Azil Konik, Podgorica	1	L. infantum
18.	19.03.2010.	275	Mont - Vet	Azil Konik, Podgorica	1	L. infantum
19.	20.03.2010.	289	Mont – Vet	Cerović Radovan	1	L. infantum
20.	26.03.2010.	355	Veterinum, Ulcinj	Gjelosmi Getoar, Štodra	1	L. infantum
21.	26.03.2010.	356	Mont- Vet	Kalezić Mladenka	1	L. infantum
22.	09.04.2010.	398	Veterinum	Novović Jasmin, Pinješ	1	L. infantum
23.	09.04.2010.	399	Veterinum	Berjasm Arben, Djerane	1	L. infantum
24.	16.04.2010.	426	Veterinum	Tunder Osterich,	1	L. infantum

	0.			Pristan		
25.	16.04.2010.	427	Veterinum	Di Carlo Silvana, Kruče	1	L. infantum
26.	23.04.2010.	496	Canis, Bar	Lekić Đorđe, Šušanj	1	L. infantum
27.	23.04.2010.	506	Canis, Bar	Željko Bujić, Bar	1	L. infantum
28.	30.04.2010.	552	Vet – Medica, Cetinje	Slavica Derjung, Cetinje	1	L. infantum
29.	14.05.2010.	592	Animavet	Lopičić Ćedo, R. Crnojevića	1	L. infantum
30.	14.05.2010.	597	Mont- Vet	Kažić Bato, Tološi	1	L. infantum
31.	20.05.2010.	605	Animavet	Vukčević Braniskav, Podgorica	1	L. infantum
32.	20.05.2010.	643	Bar d.o.o	Knežević Nebojša, Bar	1	L. infantum
33.	20.05.2010.	644	Veterinum	Dabović Veselin, Šušanj	1	L. infantum
34.	20.05.2010.	648	Animavet	Stojanović Čedomir, Zagarač - Danilovgrad	1	L. infantum
35.	28.05.2010.	685	Na lični zahtjev	Ljubo Ranđelović Budva	1	L. infantum
36.	28.05.2010.	695	Mont - vet	Begić Kenan,	1	L. infantum
37.	04.06.2010.	733	Veterinum	Taganović Alban, Zoganje	1	L. infantum
38.	04.06.2010.	749	Canis, bar	Vreteničić Miodrag, Zubci - Bar	1	L. infantum
39.	11.06.2010.	809	Mont - Vet	Perković Rajko	1	L. infantum
40.	18.06.2010.	911	Canis, Bar	Mugoša Vasko, Cetinje	1	L. infantum
41.	18.06.2010.	923	Bar d.o.o	Svetlana Novaković, Budva	1	L. infantum
42.	02.07.2010.	1073	Bar d.o.o	Rađenović Petar, Sv.Stefan	1	L. infantum
43.	02.07.2010.	1076	Mont - Vet	Brkan Dejan, Tivat	1	L. infantum
44.	23.07.2010.	1241	Veterinum	Vukmanović Jovana, Bar	1	L. infantum
45.	23.07.2010.	1244	Animavet	Joković Danijel, Podgorica	1	L. infantum
46.	30.07.2010.	1277	Animavet	Krusić Zoran, Podgorica	1	L. infantum
47.	02.08.2010.	1308	Canis, Bar	Pavićević Miloš, Podgorica	1	L. infantum
48.	13.08.2010.	1367	Vet – Medica, Cetinje	Jablan Ratko, Cetinje	1	L. infantum
49.	20.08.2010.	1413	Veterinum, Ulcinj	Taganović, Zoganje - Ulcinj	1	L. infantum
50.	20.08.2010.	1425	Vet – Medica, Cetinje	Vojejkova Katerina	1	L. infantum
51.	10.09.2010.	1621	Vet – Medica,	Jablan Ratko, Cetinje	1	L. infantum

	0.		Cetinje			
52.	24.09.2010.	1815	Animavet	Gogić Darko, Podgorica	1	L. infantum
53.	01.10.2010.	1857	Mont - Vet	Danilović Vladimir	1	L. infantum
54.	01.10.2010.	1898	Veterinum	Vračar Zoran, Ulcinj	1	L. infantum
55.	08.10.2010.	1923	Canis Bar	Vretenić Sanja Zupci, Bar	1	L. infantum
56.	08.10.2010.	1940	Vet – Medica, Cetinje	Adžić Stevo, Cetinje	1	L. infantum
57.	15.10.2010.	2003	Vet – Port Kotor	Dejan Bujković, Dub Kotor	1	L. infantum
58.	15.10.2010.	2032	Canis Bar	Milačić Siniša Sutomore	1	L. infantum
59.	05.11.2010.	2207	Canis Bar	Bobo Čelebić Bar	1	L. infantum
60.	05.11.2010.	2231	Podgorica d.o.o	Šušavčević Vesko , Podgorica	1	L. infantum
61.	19.11.2010.	2355	Vet – Medica Cetinje	Ana Kovač , Cetinje	1	L. infantum
62.	19.11.2010.	2400	Canis Bar	Lazarević Svetlana Šušanj Bar	1	L. infantum
63.	23.11.2010.	2407	Canis Bar	Zorić Igor	1	L. infantum
64.	26.11.2010.	2488	Na lični zahtjev	Ivanović Senka, Budva	1	L. infantum
65.	26.11.2010.	2484	Animavet	Mahmutović Anis, Podgorica	1	L. infantum
66.	26.11.2010.	2483	Veterinaria d.o.o	Nedžad Djeka, Ulcinj	1	L. infantum
67.	03.12.2010.	2571	Canis Bar	Irena Pešalj, Bar	1	L. infantum
68.	14.12.2010.	2646	Mont - Vet	Aleksandar Šoć	1	L. infantum
69.	17.12.2010.	2716	Veterinum	Talić Niko, Šušanj, Bar	1	L. infantum
70.	24.12.2010.	2744	Canis Bar	Kažić Zoran, Podgorica	1	L. infantum
71.	24.12.2010.	2773	Animavet	Lazović Vesko Vukovci	1	L. infantum
72.	24.12.2010.	2779	Mont - Vet	Zečević Ana	1	L. infantum
73.	31.12.2010.	2785	Na lični zahtjev	Lazović Vesko Golubovci	1	L. infantum
74.	31.12.2010.	2792	Canis Bar	Ivan Lagunov	1	L. infantum

Tokom 2010. godine Specijalistička veterinarska laboratorija je nastavila sa laboratorijskom dijagnostikom **lajšmanioze** pasa koju je uvela u 2006. god. **Tokom 2010. godine ispitano je 36,08% više uzoraka (ukupno 132) u odnosu na godinu ranije**, a oboljenje je dijagnostikovano u 74 slučaja (23,33% više u odnosu na 2009. god.(60)) i to kod pasa sa teritorije opština: Podgorica (31), Ulcinj (10), Bar (18), Kotor (2), Danilovgrad (1), Budva (4), Cetinje (7), Tivat (1). Imajući u vidu informacije Instituta za javno zdravlje Crne Gore o

stalnom porastu dijagnostikovanih slučajeva lajšmanijaze kod ljudi na ovim prostorima, za očekivati je da će potreba za dijagnostičkim ispitivanjima kod pasa stalno rasti narednih godina, čime se zalaganje SVL za uspostavljanje ove vrste ispitivanja u potpunosti pokazuje kao opravdano.

Tabela 32 : Pregled slučajeva izolacije bakterija *Salmonella spp.* tokom 2010. god.
(kloakalni brisevi, feces, uginula pilad)

Red. Br.	Datum	Br. lab. izvješt.	Pošiljalac (vet. ambul.)	Lokacija/vlasnik	Broj slučajeva	Vrsta uzročnika
1.	12.03.2010.	226	B.Polje d.o.o	Farma Franca, Nedakusi – B.Polje	2	<i>Salmonella enteritidis</i> , uginuli pilići
2.	12.03.2010.	227	B.Polje d.o.o	Farma Franca, Nedakusi – B.Polje	1	<i>Salmonella enteritidis</i> , uginuli pilići
3.	19.03.2010.	246	Na lični zahtjev	Šiljak Milenko, Kosić b.b. - Danilovgrad	1	<i>Salmonella spp.</i> , feces tovnih pilića
4.	30.03.2010.	322	B.Polje d.o.o	Farma Franca Nedakusi, B.Polje	1	<i>Salmonella spp.</i> , feces tovnih piladi
5.	05.04.2010.	376	H.Novi d.o.o	Rebracommerce, H.Novi	10	<i>Salmonella spp.</i> , kloakalni brisevi
6.	01.02.2010.	47	Na lični zahtjev	Delibašić Goran, Spuž - Danilovgrad	1	<i>Salmonella enteritidis</i> , feces piladi
7.	05.04.2010.	385	B.Polje d.o.o	Farma Franca Nedakusi B.Polje	1	<i>Salmonella spp.</i> , feces piladi
8.	19.04.2010.	439	Vet – Sanus, B.Polje	Senprom, Oluja B.Polje	1	<i>Salmonella spp.</i> uginula pilad
9.	02.05.2010.	523	B.Polje d.o.o	Farma Franca 1, Nedakusi – B.Polje	1	<i>Salmonella spp.</i> feces pilića
10.	17.06.2010.	759	Prima – Vet, Danilovgrad	AD Acronim, Danilovgrad	5	<i>Salmonella spp.</i> Kloakalni brisevi
11.	31.07.2010.	1257	Vet – Sanus, B.Polje	PEX – IMP 6, Rasovo- B.Polje	1	<i>Salmonella spp.</i> uginula pilad
12.	02.09.2010.	1513	B.Polje d.o.o	Farma Franca 1, 2, Nedakusi B.Polje	1	<i>Salmonella spp.</i> uginula pilad
13.	16.12.2010.	2633	Podgorica d.o.o	Radinović Company, Podgorica	1	<i>Salmonella spp.</i> , uginuli pilići
14.	31.12.2010	2750	Vet – Sanus, B.Polje	Aka Trade, Farma Podbišće, Mojkovac	1	<i>Salmonella spp.</i> (Grupa D) uginuli pilići
UKUPNO :					28	

Tokom 2010. godine ispitano je 19,74% manje kloakalnih briseva živine na salmonelozi (ukupno 299), ali i znatno manje uzoraka transportnih uginuća živine (ukupno 88 u odnosu na 135 uzorka u 2009. godini), ali i 83 uzoraka fecesa živine na salmonelozi za potrebe farmara, proizvođača i uvoznika što je na sličnom nivou kao i prethodne godine. Na potrebu kontinuirane i obimnije kontrole ovakve vrste, upućuju i rezultati dobijeni tokom ove godine koji su pokazali da je i pored smanjenog obima ispitivanja – kontrole, odnosno manjeg obima obrađenih uzoraka, utvrđen značajan broj uzročnika – bakterija iz roda *Salmonella* tokom 2010. godine (ukupno 28 izolata). Ovi

rezultati doprinijeli su pravovremenom reagovanju u sprovođenju korektivnih mjera prije nego što zdravlje ljudi bude ugroženo, što je i osnovni cilj ove vrste ispitivanja. Ipak, ostvareni rezultati predstavljaju veliki napredak u odnosu na ranije godine kada je kontrola ove bolesti u pitanju, posebno ako se u obzir uzmu i rezultati redovnog monitoringa na salmonellu kojeg sprovodi Veterinarska uprava u saradnji sa Specijalističkom veterinarskom laboratorijom.

Tabela 33: Pregled dijagnostikovanih slučajeva ostalih zaraza životinja u 2010. god.

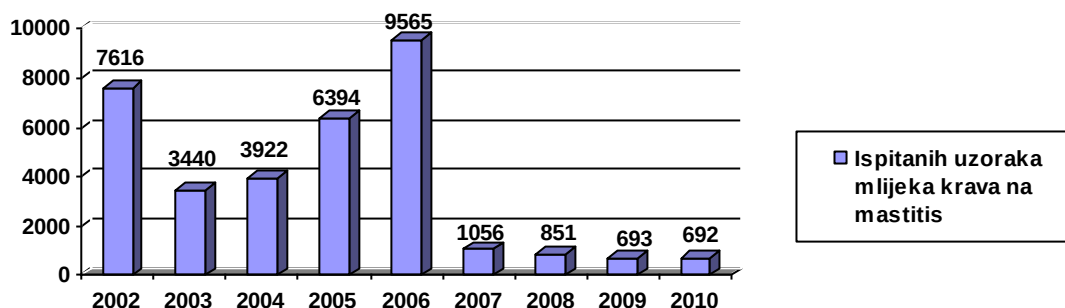
Red. Br.	Datum	Br. Lab. Izvješt.	Pošiljalac (vet. Ambul.)	Lokacija/vlasnik	Br. slučajeva	Vrsta bolesti
1.	23.04.2010.	42	Vet. inspekcija	Bojić Radivoje, Luke b.b., Danilovgrad	1	Mycobacterium spp. govedo
2.	23.04.2010.	43	Vet. inspekcija	Knežević Ljiljana Lazine b.b. - Danilovgrad	1	Mycobacterium spp., govedo
3.	01.04.2010.	365	AMV Provita, Danilovgrad	Dragović Novak, Grbe - Danilovgrad	1	IBR/IPV goveda
4.	14.04.2010.	438	Vet – Sanus, B.Polje	Raković Boško	1	Neospora caninum , krava
5.	24.06.2010.	928	Vet – Sanus, B.Polje	Furundžić Rade, Njegnjevo	1	Neospora caninum , krava
6.	24.06.2010.	929	Vet – Sanus, B.Polje	Zoronjić Hanefija, Bistrica	1	Neospora caninum ,krava
7.	24.06.2010.	930	Vet – Sanus, B.Polje	Gredić Raif, Rasovo, B.Polje	1	Neospora caninum , BVD - krava
8.	16.11.2010.	2340	Prima – Vet, Danilovgrad	Radeč Željko, N.Selo - Danilovgrad	1	IBR/IPV goveda
9.	01.12.2010.	2495	Prima – Vet, Danilovgrad	Radeč Željko, N.Selo - Danilovgrad	4	IBR/IPV goveda
10.	01.12.2010.	2495	Prima – Vet, Danilovgrad	Radeč Željko, N.Selo - Danilovgrad	1	BVD
11.	06.12.2010.	2544	Dr Gojko Karanfilovski	Lijeska, Kruševo, Kosanica, S.Grob	2	E.coli (hemolitična) feces krava
12.	03.12.2010.	2563	Prima – Vet, Danilovgrad	Radulović Mijodrag, Lužnica - Danilovgrad	1	IBR/IPV i Neospora caninum krave
13.	08.12.2010.	2627	Prima – Vet, Danilovgrad	Radeč Željko, N.Selo - Danilovgrad	12	IBR/IPV
14.	15.12.2010.	2650	Prima – Vet, Danilovgrad	Jovanović Borislav, Kujava - Danilovgrad	1	Neospora caninum krave
15.	23.12.2010.	2745	Prima – Vet, Danilovgrad	Đukić Ilija , Zagorak - Danilovgrad	1	IBR/IPV Neospora caninum krave
16.	23.12.2010.	2746	Prima – Vet, Danilovgrad	Popović Vaso , N.Selo - Danilovgrad	1	BVD
17.	04.02.2010.	63	Animavet, Podgorica	Jelenić Vujadin, Rogami	1	E.coli (hemolitična) jagnje
18.	23.02.2010.	148	Podgorica d.o.o Šavnik	Zeković Mitar, Sirovac - Šavnik	1	E.coli (hemolitična)

						koza
19.	11.03.2010.	225	B.Polje d.o.o	Tošić Ranko, Grab, B.Polje	1	E.coli (hemolitična) jagnje
20.	17.03.2010.	248	Podgorica d.o.o Šavnik	Nenezić Mile , Bijela Šavnik	1	E.coli (hemolitična) jagnje
21.	17.03.2010.	249	Podgorica d.o.o Šavnik	Vilotijević Đorđije, Duži – Šavnik	1	E.coli (hemolitična) jagnje
22.	17.03.2010.	250	Podgorica d.o.o Šavnik	Malović Radoš Duži - Šavnik	1	E.coli (hemolitična) fetus ovce
23.	10.06.2010.	803	B.Polje d.o.o	Mesopromet , B.Polje	1	Cysticercus ovis
24.	10.07.2010.	1146	Kolašin d.o.o	Bulatović Branko, G.Rovca	1	E.coli (hemolitična) ovca
25.	25.10.2010.	2080	Mont – Vet, Podgorica	Škatarić Milan , Mataguži	1	E.coli (hemolitična) prase
26.	14.06.2010.	763	Veterinum , Ulcinj	Popović Nikola Sv. Đorđe, Ulcinj	1	Bacillus anthracis -krava
27.	18.06.2010.	872	Veterinum Ulcinj	Popović Nikola SV.Đorđe, Ulcinj	1	Bacillus anthracis -govedo
28.	18.06.2010.	873	Veterinum Ulcinj	Zadrina Deda , Sutjel Ulcinj	1	Bacillus anthracis -krava
29.	29.06.2010.	979	Veterinum Ulcinj	Nelović Ljatif, Lisne Bore Ulcinj	1	Bacillus anthracis -krava
30.	20.09.2010.	1733	ZU Institut za javno zdravlje	-	1	Merkantilni kukuruz (gljivice i plijesni)
31.	01.10.2010	1636	Vet. inspekcija	Farma koka Martinići , Pantomarket	1	potpuna krmna smjesa za koke nosilje(Nije bezbjedan)
32.	19.02.2010.	125	Podgorica d.o.o	Nataša i sinovi , Mahala Podgorica	35	Infektivni bronhitis , Newcastle, infektivni burzitis KARANTIN
33.	19.02.2010.	125	Podgorica d.o.o	Nataša i sinovi , Mahala Podgorica	2	Mycoplasmae gallisepticum/Sinoviae KARANTIN
34.	13.05.2010.	583	Mont - Vet	Milosava Martić Drezga	10	IBR KARANTIN
35.	28.05.2010.	672	H.Novi. d.o.o	Murišić Miloš , Meljine	10	Infektivni bronhitis , Newcastle, infektivni burzitis KARANTIN
36.	16.06.2010.	816	H.Novi d.o.o	Rebraceommerce, H.Novi	10	Infektivni bronhitis , Newcastle, infektivni burzitis KARANTIN

37.	16.06.2010.	816	H.Novi d.o.o	Rebraceommerce, H.Novi	2	Mycoplasmae gallisepticum/Sino viae KARANTIN
38.	30.07.2010.	1289	Podgorica d.o.o	farma koka Martinići - Danilovgrad	75	Newcastle, infektivni burzitis KARANTIN
39.	30.07.2010.	1289	Podgorica d.o.o	farma koka Martinići - Danilovgrad	73	Infektivni bronhitis , KARANTIN
40.	30.07.2010.	1289	Podgorica d.o.o	farma koka Martinići - Danilovgrad	53	Mycoplasmae gallisepticum/Sino viae KARANTIN
41.	06.10.2010.	1904	H.novi d.o.o	Rebracommerce, H.Novi	10	Infektivni bronhitis , Newcastle, infektivni burzitis KARANTIN
42.	06.10.2010.	1904	H.novi d.o.o	Rebracommerce, H.Novi	1	Mycoplasmae gallisepticum/Sino viae KARANTIN
43.	11.11.2010.	2244	Vet – Medic, H.Novi	Radman Željko, Ratiševina	4	Arteritis/encefaliti s koza (CAEV) KARANTIN
44.	04.03.2010.	219	Nikšić d.o.o	Miljanić Vojin, Čemence	1	Nosema
45.	10.03.2010.	236	Grandov, B.POLje	Kovijanić Miljan Tustro	1	Varroa
46.	18.03.2010.	279	Mont - Vet	Jovica Popović , Podgorica	1	Varroa
47.	20.04.2010.	479	Dr Vaso Đurović	Lutovac Mile, Mojkovac	1	Nosema
48.	20.04.2010.	480	Dr Vaso Đurović	Šćepanović Milan, Mojkovac	1	Nosema
49.	06.04.2010.	400	Vet – Medic, H.Novi	Manesković Petar, H.Novi	1	Nosema
50.	27.04.2010.	539	Na lični zahtjev	Rakočević Rajko, Popović b.b. Bar	1	Varroa
51.	28.05.2010.	701	Savić, Pljevlja	Živković Radoje, Potkovač	1	Nosema
52.	31.05.2010.	720	Na lični zahtjev	Mitrić Željko, Sinjac - Plužine	1	Nosema
53.	02.06.2010.	739	B.Polje d.o.o	Minić Dejan Sutivan	3	Nosema
54.	10.06.2010.	808	B.Polje d.o.o	Kijamet Abdulah, Godijevo	1	Nosema
55.	10.06.2010.	808	B.Polje d.o.o	Kijamet Abdulah, Godijevo	1	Varroa
56.	21.08.2010.	1449	B.Polje d.o.o	Zlajić Slobodan, Zaton	1	Varroa

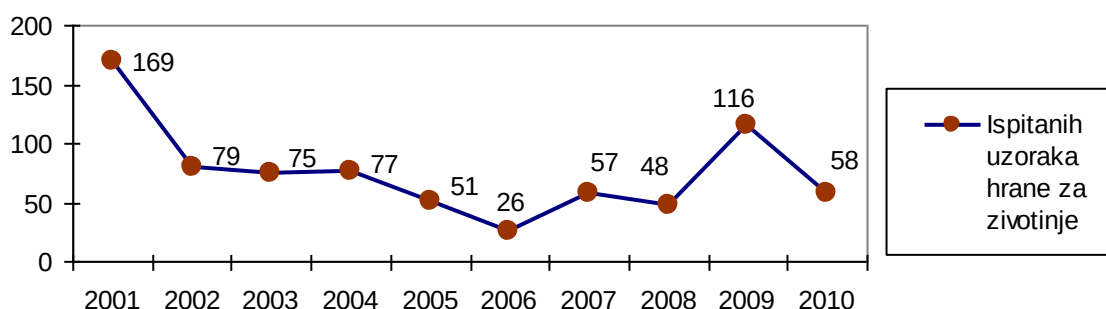
Ispitivanje **mastitisa** kod krava vršeno je standardnim bakteriološkim metodama izolacije i utvrđivanja antibiotezistencije. Uzorke sirovog mlijeka od krava kod kojih je CMT testom utvrđen mastitis, dostavljale su veterinarske ambulante u sterilnim epruvetama koje je obezbjeđivala SVL i uz uputni akt. Kao i ranijih godina, kao dominantni uzročnici mastitisa na

području Crne Gore i dalje se pojavljuju *Streptococcus agalactiae* i *Staphylococcus aureus*, dok se u manjem obimu pojavljuju ostale bakterije: *Streptococcus spp.*, *E.coli* i druge.

Broj ispitanih uzoraka mlijeka goveda tokom perioda 2007. - 2010. godine na uzročnike mastitisa pokazuje trend opadanja. Razlog tome je što je Operativnim programom zdravstvene zaštite životinja od 2007. godine izostavljeno finansiranje ove mjere iz Budžeta Crne Gore.

Pored toga što se izostavljanje ove mjere izrazito negativno odrazilo na finansijsko poslovanje Laboratorije, ostaje, kao i protekle dvije godine, i dalje otvoreno pitanje efikasnosti načina terapijanja krava oboljelih od mastitisa, s obzirom da nije traženo, ili je rijetko traženo od Laboratorije da utvrdi uzročnika i predloži način terapije (antibiogram). Značaj ovoga treba posmatrati u svjetlu činjenice da mlijeko krava ide u javnu potrošnju i dostupno je širokom krugu građana Crne Gore.

Ispitivanje uzoraka **hrane za životinje** je u pogledu ukupnog broja uzoraka smanjeno tokom 2010. godine **za 50% u odnosu na godinu ranije**. Treba imati na umu da je to posljedica izostanka opsežne akcije veterinarske inspekcije u kontroli ispravnosti hrane za životinje na crnogorskom tržištu koja je sprovedena tokom juna 2009. godine i koja je uticala na uvećan obim ispitivanja tokom te 2009. godine. Ipak, obim ispitivanja tokom 2010. godine je na približnom nivou kao i ranijih godina.

Ispitivanja u Odjeljenju za higijenu namirnica životinjskog porijekla

U odnosu na 2009. godinu u 2010. je povećan broj laboratorijski ispitanih uzoraka hrane životinjskog porijekla za 40% (ukupno 1.722 – bez monitoringa na salmonele i listerie) i briseva za kontrolu higijenskog stanja za 12,68% (ukupno 871). Ovo povećanje ostvareno je najvećim dijelom kao posljedica saradnje sa Biotehničkim fakultetom – Laboratorijom za mljekarstvo za čije potrebe je vršeno redovno određivanje ukupnog broja bakterija u sirovom mlijeku (ukupno 542 uzoraka), ali takođe i zahvaljujući povećanom broju sklopljenih ugovora o saradnji sa subjektima u poslovanju hranom u svim djelovima Crne Gore. Stručna ekipa SVL je samostalno po ugovorima ili na poziv veterinarske inspekcije

organizovala: prevoz, opremu i pribor za propisno uzorkovanje, stručno uzimanje uzoraka, čuvanje uzoraka, kao i dostavu uzoraka do Laboratorije. Akcije uzorkovanja su mahom izvođene na pijacama, mesarama i drugim objektima za maloprodaju hrane životinjskog porijekla, dok je znatno manji broj uzoraka hrane porijeklom iz kontrola koje inspekcija samostalno vrši na granici.

Takođe, tokom 2010. godine nastavljen je organizovani monitoring na prisustvo *Listeria monocitogenes* u hrani životinjskog porijekla, što je zajedno sa monitoringom na prisustvo *Salmonellae spp.* u hrani životinjskog porijekla imalo veliki uticaj na ukupan broj uzoraka hrane i briseva koji je mikrobiološki ispitan u Odjeljenju – ukupno **3.389 uzoraka/briseva** i to:

- 2.518 uzorka hrane životinjskog porijekla od čega:
 - o iz redovnih kontrola po zahtjevu 1.722
 - o iz monitorings na *Salmonellae* 251
 - o iz monitoringa na *Listeria monocitogenes* 501
- 871 brisa u svrhu kontrole higijene procesa.

Pored ovoga, izvršena su i parazitološka ispitivanja mesa divljih i domaćih svinja (uzoraka dijafragme) na prisustvo larvi *Trichinellae spiralis*. Metodom vještačke digestije ispitano je ukupno 33 uzoraka, od čega 25 uzorka domaćih i 8 uzorka divljih svinja. Ni u jednom uzorku nije utvrđeno je prisustvo larvi *Trichinellae spiralis*. U Tabeli 33. prikazan je broj izvršenih mikrobioloških analiza uzoraka namirnica prema vrstama i porijeklu.

Tabela 33: Ispitivanja u Odjeljenju za higijenu namirnica po vrsti uzoraka i porijeklu

Po zahtjev u	VRSTA PROIZVODA																		Σ
	Meso			Mesni proizvodi			Mlijeko			Mlječni proizvodi			Riba i riblji proizvodi			Jaja i proizvodi			
	Uv	Pr	Pro m	Uv	Pr	Pro m	Uv	Pro	Pro m	Uv	Pro	Pro m	Uv	Pro	Pro m	Uv	Pro	Pro m	
Inspek c.	9	9	24	37	8	112	10	1	-	36	32	88	2	-	-	5	4	-	372
Ugovo r	-	-	22	-	49	275	-	12	-	-	119	1	-	-	-	-	-	-	478
Vlasni ka	1	12	6	-	34	18	-	1	-	-	180	51	-	1	-	-	2	-	306
Druge lab.	-	-	-	-	-	3	-	542	-	3	-	-	2	-	-	-	-	-	550
Ukupn o	10	21	52	37	91	408	10	556	-	39	331	140	4	1	-	5	6	-	1711
Σ	83			536			566			510			5			11			1711

Pored navedenog u tabeli, ispitano je još i 7 uzoraka meda i 4 uzorka usoljenih crijeva.

Međutim, i pored značajnog porasta broja ispitanih uzoraka u odnosu na prethodnu godinu, bitno je napomenuti da postoje mogućnosti za još veći obim ispitivanja u narednom periodu. Ostvaren je značajan pomak u pozitivnoj komunikaciji sa subjektima u poslovanju sa hranom i sa veterinarskom inspekcijom što je i dovelo do unaprjeđenja postignutih rezultata. Ali treba napomenuti da ni u 2010. godini kapaciteti SVL nijesu adekvatno bili iskorišćeni i da ostaje prostor za dalje bitno povećanje obima mikrobioloških ispitivanja hrane životinjskog porijekla koji će umnogome zavisiti od uspjehnosti dalje saradnje sa veterinarskom inspekcijom, ali i sa domaćim proizvođačima i prerađivačima.

U tabelama 34. i 35. prikazani su rezultati mikrobioloških ispitivanja namirnica i briseva.

Tabela 34: Rezultati mikrobiološkog ispitivanja hrane u slučajevima odstupanja od propisanih vrijednosti

Vrsta proizvoda	UVOZ					PROIZVODNJA					PROMET				
	odgovara	ne odgovara				odgovara	ne odgovara				odgovara	ne odgovara			
		sal	K.P. Stafil.	E. coli	ost		sal	K.P. Stafil.	E. coli	ost		sal	K.P. Stafil.	E. coli	ost
Meso								1	5				3		1
Mesni proizvodi					2			2					85	95	121
Mlijeko										2					
Mlječni proizvodi				2				25	58				29	20	2
Riba															
Ribljí proizvodi															
Jaja															
Ostalo															
UKUPNO:				2	2			28	63	2			117	115	124

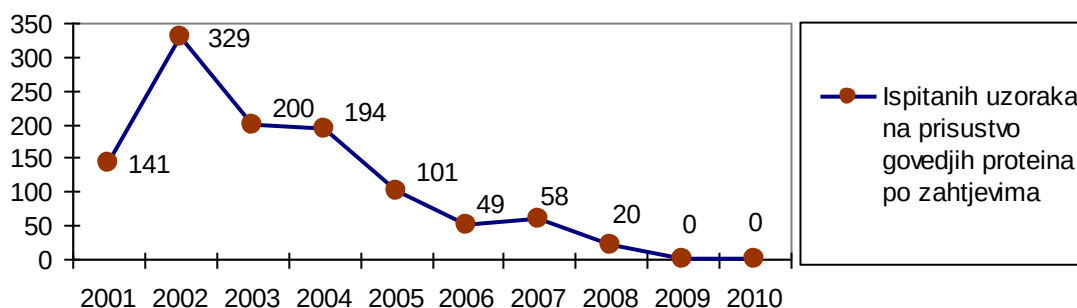
Tabela 35: Rezultati mikrobiološkog ispitivanja briseva za kontrolu higijenskog stanja

Po zahtjevu	Broj uzoraka	Odgovara		Ne odgovara		Izolovan/a		
		uzor.	%	uzor.	%	Staph. aureus	E. coli	E. faecalis
Po ugovoru	529	483	91.30	46	8.7	20	22	4
Na zahtjev vlasnika	43	40	93.02	3	6.98	2	1	-
Na zahtjev vet. insp.	299	262	87.62	37	12.38	14	14	9
UKUPNO:	871	785	90.13	86	9.87	37	37	13

SVL će uložiti sve svoje resurse da se isključivo kvalitetom rezultata svojih ispitivanja nametne korisnicima usluga. Taj kvalitet će, prije ili kasnije, biti jedini kriterijum u procjeni nečije stručne osposobljenosti što SVL spremno dočekuje. Proces pripreme SVL za akreditaciju po ISO/IEC 17025 standardu kvaliteta, koji je u završnoj fazi, u potpunosti je u skladu sa tim opredjeljenjem. Rezultat ovoga su novi potpisani ugovori o saradnji sa mljekarama i nekim proizvođačima-prerađivačima mesa i mesnih proizvoda.

Da bi u potpunosti izašla u susret zahtjevima korisnika svojih usluga u pogledu ispitivanja bezbjednosti hrane životinjskog porijekla, SVL ostvaruje stalnu saradnju sa jedinom akreditovanom laboratorijom u Crnoj Gori: JU Centar za ekotoksikološka ispitivanja, ali i sa Institutom za javno zdravlje. Ta saradnja se ogleda u vidu aktivnosti kroz koje ove institucije za potrebe SVL vršie ispitivanja svih potrebnih hemijskih parametara u hrani životinjskog

porijekla i hrani za životinje, kako bi SVL uz svoje mikrobiološke rezultate mogla u potpunosti kompletirati ispitivanja bezbjednosti hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje i dostaviti ih korisniku (veterinarskoj inspekciji ili vlasniku). Saradnja sa Institutom za javno zdravlje ogleda se kroz aktivnosti na krajnjoj tipizaciji izolovanih bakterija iz roda *Salmonella*, kao i kroz vršenje mikrobioloških ispitivanja hrane za životinje za potrebe Instituta za javno zdravlje.

U 2010. godini u SVL nije bilo ispitivanja na prisustvo govedjih proteina jer nije ni bilo zahtjeva takve vrste. Sama potreba ovakve vrste ispitivanja, u svjetlu savremenih saznanja i iskustava u kontroli uvoznih proizvoda životinjskog porijekla kada su transmisivne spongiformene encefalopatije u pitanju, izgubila je na značaju i ne očekuje se da će u narednom periodu biti predmet zahtjeva za ispitivanje. Samim tim SVL je svoje ispitne kapacitete za ovu vrstu ispitivanja preusmjerila na vrste ispitivanja koje se zahtijevaju od strane korisnika usluga.

Nakon izvršenih laboratorijskih ispitivanja, kompletirani gotovi laboratorijski izvještaji su redovno dostavljani veterinarskim ambulantama, vlasnicima životinja ili, u slučaju dijagnostikovanja neke zarazne bolesti koja po Zakonu podliježe obavezi prijavljivanja, i veterinarskoj inspekciji i Veterinarskoj upravi Crne Gore.

Pored pomenutih laboratorijskih ispitivanja, Specijalistička veterinarska laboratorija je za potrebe Veterinarske uprave, a u skladu sa Operativnim programom zdravstvene zaštite životinja u 2010. godini („Sl. list CG“ broj 1/10) obezbijedila adekvatno skladištenje, čuvanje i pravovremenu raspodjelu vakcina i bioloških dijagnostičkih sredstava ovlaštenim veterinarskim ambulantama u Crnoj Gori i to:

Vrsta biološkog sredstva	količina
Antravet	500
Lasovak	127 500
Kilapin	65 000
Avitubal	500
Bovitubal	40 000
Tuberkulin A	500
Tuberkulin B	30 000
Rabisin	13 000
Prazikvantel a 12 tabl	1 250
Epruvete (vakutainer)	95 000
Igle za vakutainer	95 000

Detaljan raspored raspodjele vakcina i dijagnostičkih sredstava tokom 2010. godine, po veterinarskim pravnim licima dat je u Prilogu 1 ovog Izvještaja i čini njegov sastavni dio.

U toku svakodnevnog obavljanja svoje djelatnosti, zaposleni Specijalističke veterinarske laboratorije ostvarivali su stalne stručne kontakte i saradnju sa veterinarskim kadrom

veterinarskih i poljoprivrednih organizacija, veterinarskom inspekcijom, Veterinarskom upravom, pojedinim katedrama Fakulteta veterinarske medicine u Beogradu, kao i drugim specijalističkim ustanovama unutar i van Crne Gore.

III. USAVRŠAVANJA I STRUČNA OSPOSOBLJAVANJA

- U januaru 2010. godine mr Dejan Laušević učestvovao je na workshop-u u okviru projekta unaprjeđenja i uvođenja dijagnostike za glavne zarazne bolesti životinja u Makedoniji u Ohridu, Makedonija;
 - U maju 2010. godine mr Dejan Laušević učestvovao je na workshop-u o dobrobiti životinja – laboratorijske / eksperimentalne životinje (TALEX workshop) u Zagrebu, Hrvatska.
 - U junu 2010. godine Snežana Vučinić, spec. higijene i tehnologije namirnica, učestvovala je na EFSA - XIV Scientific Colloquium on Food Classification, Parma, Italija.
 - U junu 2010. godine Bojan Adžić, dvm, je odbranio magistarsku tezu pod nazivom: *Parazitofauna i parazitske bolesti riba u kaveznim sistemima gajenja*, na Departmanu za veterinarstvo, Poljoprivrednog fakulteta, Univerziteta u Novom Sadu. Mentor na izradi teze je bio prof.dr. Miroslav Ćirković
 - U julu 2010. godine, Lidija Božarić, dvm, je odbranila magistarski rad pod nazivom: *Mikrobiološki kvalitet vazduha u objektima za gajenje živine*, na Prirodno – matematičkom fakultetu, Univerziteta Crne Gore.
 - U septembru 2010. godine mr Dejan Laušević učestvovao je na sastanku tehničkog komiteta EU za bolest slinavka i šap (EuFMD) u Beču, Austrija.
 - U periodu od 30.09.2010. do 30.10.2010., mr Nikola Pejovic je boravio na College of Veterinary Medicine - Pathology department - Iowa State University, Ames, SAD, radeci na patomorfoloskoj, patohistoloskoj i imunohistohemijskoj dijagnostici bolesti domaćih životinja.
 - Tokom 2010. godine, saradnici Specijalističke veterinarske laboratorije bili su i učesnici u radu više stručnih skupova:
 - Mr Zorica Pavićević i mr Dejan Laušević – XII Epizootiološki dani, Topola, Oplenac, Srbija, april 2010., Prezentovan rad: Zorica Pavićević, D. Laušević, N. Pejović: *Osetljivost direktnog aglutinacionog testa u dijagnostici Lajšmanijaze pasa*;
 - mr Bojan Adžić – Simpozijum Stočarstvo, veterinarska medicina i ekonomika u ruralnom razvoju i proizvodnji zdravstveno bezbedne hrane, Divčibare, Srbija, jun 2010., Prezentovan rad: Adžić B., Milošević Nikolina, Božarić Lidija, Pavićević Zorica, Aleksić Nevenka, Ćirković M.: *Paraziti škrge orade gajene u kaveznom sistemu*;
 - Mr Lidija Božarić, mr Irina Filipović, mr Zorica Pavićević, Radoš Miković i mr Dejan Laušević - Seminar Veterinarski dani, Veterinarska komora Crne gore, Podgorica, 3 - 4. novembra 2010. godine;
 - Snežana Vučinić, spec.vet.med., - II Simpozijum Bezbednost i kvalitet namirnica animalnog porijekla, Beograd, novembar 2010 god.;
 - Mr Lidija Božarić i mr Irina Filipović - Službene kontrole kontaminenata u hrani i metode analize – obuka (Projekat EU - unaprjeđenje sistema bezbjednosti hrane u Crnoj Gori), Podgorica, 14 - 16. decembra 2010.
 - Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar Javne nabavke, Zakonska regulativa, nadzor i praksa- Podgorica, 28.04.2010. – TAZ;
 - Dušanka Sarić, dipl.ecc, Program obuke u oblasti javnih nabavki za naručioce i ponuđače, Modul II Certificate of attendance, Podgorica, 28.05.2010., Public Procurement Training
-

- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Program obuke u oblasti javnih nabavki za naručioce i ponuđače, Modul III Certificate of attendance, Podgorica, 03.06.2010., Public Procurement Training.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Program obuke u oblasti javnih nabavki za naručioce i ponuđače, Modul IV Certificate of attendance, Podgorica, 04.06.2010., Public Procurement Training.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Program obuke u oblasti javnih nabavki za naručioce i ponuđače, Modul V Certificate of attendance, Podgorica, 11.06.2010., Public Procurement
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Program obuke u oblasti javnih nabavki za naručioce i ponuđače, Modul I Certificate of attendance, Bar, 15.06.2010., PublicProcurement Training.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar Javne nabavke u Crnoj Gori i budući pravci unapređenja - Podgorica, 13.10.2010 - TAZ.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar Godišnji finansijski izvještaj za 2009.godinu, Podgorica, 11.02.2010., ISRCG.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar Zakon o računovodstvu i reviziji, Podgorica, 29.04.2010., TAZ
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar kontinuirane edukacije – Izmjene i dopune MSFI, Podgorica, 07.05.2010., ISRCG.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar kontinuirane edukacije za privredne i budžetske korisnike, Podgorica, 30.09.2010. ISRCG.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar kontinuirane edukacije MRS, IES-7, Podgorica, 29.10.2010., ISRCG.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Seminar kontinuirane edukacije,-Priznavanje i vrednovanje bilansnih pozicija, Podgorica, 14.10.2010. -TAZ .
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Godišnji finansijski izvještaj za 2010., Podgorica,16.12.2010., ISRCG.
- Dušanka Sarić, dipl.ecc, Godišnji finansijski izvještaj za 2010., Podgorica,17.12.2010., ISRCG.

IV. BUDUĆE AKTIVNOSTI

Sprovođenje Operativnog programa zdravstvene zaštite životinja za 2011. godinu u dijelu koji se odnosi na Specijalističku veterinarsku laboratoriju biće u 2011. godini prioritetni zadatak, o čemu će SVL donijeti poseban program.

Važna aktivnost Specijalističke veterinarske laboratorije u 2011. godini biće dovršetak aktivnosti za akreditaciju po međunarodnom standardu ISO/IEC 17025. Aktivnosti će se voditi u cilju konačne implementacije kompletne dokumentacije, procedura i postupaka, usvajanja i sprovođenja standarda kvaliteta u svim segmentima rada Laboratorije. U isto vrijeme radiće se na: uspostavljanju svih propisanih i traženih procedura i metoda i završetku cjelokupnog posla tokom prvog kvartala godine.

Tokom 2011. godine planira se dalje intenziviranje rada Odjeljenja za ispitivanje hrane životinjskog porijekla. Laboratorija će još intenzivnije ponuditi širu i obuhvatniju saradnju subjektima u poslovanju hranom i veterinarskoj inspekciji u kontroli ispravnosti hrane životinjskog porijekla u domaćem prometu (klanice, mesare, pijace i sl.), ali i u kontroli proizvoda životinjskog porijekla u prometu. Ovaj segment posla, osim stručnih rezultata u oblasti ispitivanja hrane, trebalo bi da donese i znatan finansijski efekat za Laboratoriju što je u skladu sa opredjeljenjem da Laboratorija mora naći svoje mjesto na tržištu i znatan dio sredstava obezbjeđivati i van Budžeta Crne Gore.

Tokom 2011. godine planira se da Laboratorija nastavi dalje razvijanje novouvedenih molekularnih tehnika dijagnostike bolesti domaćih životinja. Napori će biti prvenstveno

usmjereni na dodatnoj obuci Bojana Adžića, dvm, u pogledu razvijanja i daljeg unaprjeđivanja Real-Time PCR tehnike u dijagnostici Klasične kuge svinja i bolesti plavi jezik kako bi on stekao neophodna znanja i rutinu za ovu vrstu dijagnostičkih ispitivanja koja nesumljivo predstavljaju budućnost laboratorijske dijagnostike. Napori će se usmjeriti i ka obezbjeđivanju sredstava za nabavku reagenasa kako bi se ova molekularna dijagnostička ispitivanja primijenila i u dijagnostici drugih virusnih bolesti. Laboratorija će i u ovom poslu vjerovatno morati tražiti pomoć jer će sama teško imati snage sve to isfinansirati, posebno ako se ima u vidu potpunu finansijsku neisplativost PCR tehnike u rutinskoj dijagnostici bolesti domaćih životinja u Crnoj Gori !

Specijalistička veterinarska laboratorija će od 2011. godine aktivno participirati u nastavku realizacije trogodišnjeg regionalnog projekta Međunarodne agencije za nuklearnu energiju sa sjedištem u Beču, Austrija – *RER 5015 Supporting Early Warning and Surveillance of Avian Influenza Infection in Wild and Domestic Birds and Assessing Genetic Markers for Bird Resistance*, kao predstavnik Crne Gore zajedno sa još 12 zemalja Istočne Evrope.

Takođe, Laboratorija će tokom 2011. godine intenzivno raditi na realizaciji MIDAS projekta sa Svjetskom bankom, u okviru kojeg je planiran završetak tendera za nabavku laboratorijske opreme za dodatno opremanje Specijalističke veterinarske laboratorije za potrebe osavremenjivanja metoda mikrobioloških ispitivanja, kao i završetak rada sa angažovanim ekspertom Svjetske banke (dr. Inavčom Naletoskim) za izradu Bussines plana rada Laboratorije.

Takođe, Laboratorija će tokom 2011. godine sarađivati u realizaciji Projekta uneprijeđenja sistema bezbjednosti hrane finansiranog od strane EU, u okviru kojeg je planirana isporuka laboratorijske opreme za dodatno opremanje Specijalističke veterinarske laboratorije za potrebe osavremenjivanja metoda mikrobioloških ispitivanja. Istovremeno, u okviru ovog projekta očekuju se i obuke zaposlenih u oblasti savremenih mikrobioloških kriterijuma bezbjednosti hrane životinjskog porijekla.

Nastaviće se sa učešćem veterinara iz Laboratorije na domaćim i međunarodnim stručnim i naučnim skupovima na kojima će se prezentovati i rezultati rada Specijalističke veterinarske laboratorije.

IZVJEŠTAJ

FITOSANITARNE UPRAVE ZA 2010. GODINU

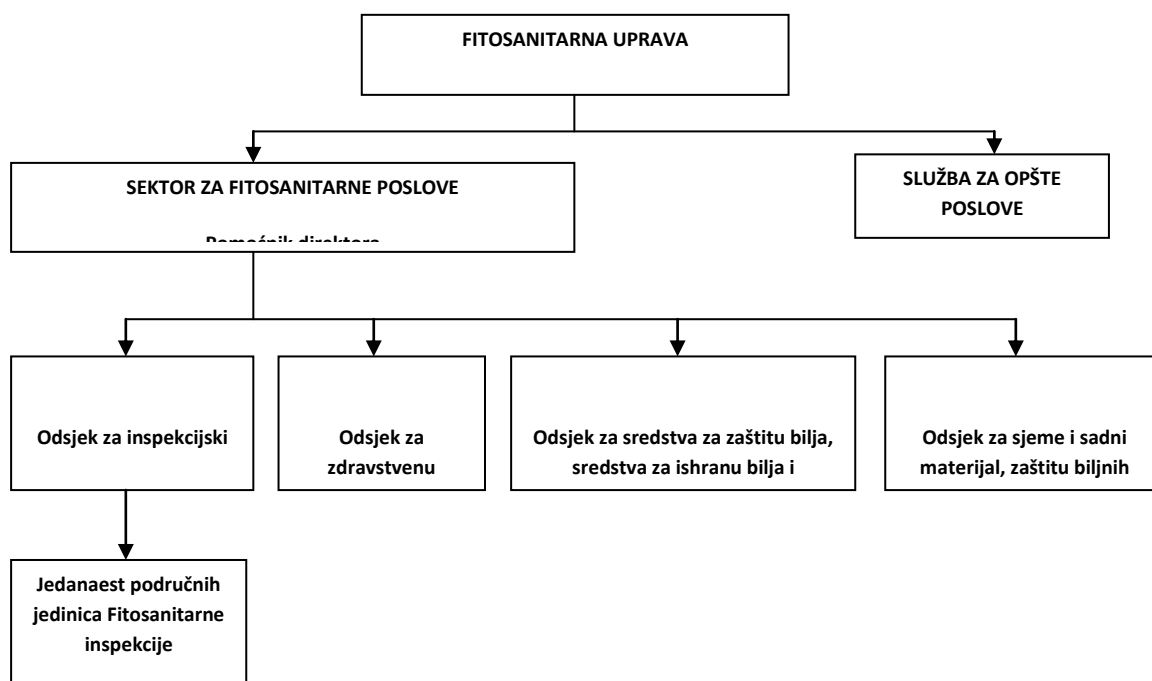
Uvodne napomene

Fitosanitarna uprava je osnovana Uredbom o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave ("Sl. list CG", br. 43/2008), a usvajanjem Zakona o budžetu Crne Gore za 2009. godinu ("Sl. list CG", br. 82/2008) stvorili su se uslovi za početak njenog rada.

Fitosanitarna uprava je počela sa radom 1. marta 2009.godine.

Izveštaj se dostavlja u skladu sa članom 72 Zakona o državnoj upravi (Sl. list RCG br. 38/03, 22/08) i obavezom Fitosanitarne uprave da najmanje jednom godišnje podnosi Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja izveštaj o radu i stanju u fitosanitarnoj oblasti, o realizaciji svojih aktivnosti i preuzetih obaveza, kao i o izvršavanju zakona i drugih propisa, realizaciji programa i zaključaka Vlade, mjera koje su preduzete i njihovih rezultata.

Organigram Fitosanitarne uprave

U skladu sa aktom o sistematizaciji radnih mjesta u Fitosanitarnoj upravi predviđeno je ukupno 38 službeničkih i namješteničkih radnih mjesta. Trenutno sva predviđena radna mjesta nijesu popunjena te je u Fitosanitarnoj upravi zaposleno ukupno 27 službenika i namještenika.

Ljudski resursi Fitosanitarne uprave – sadašnje stanje

FITOSANITARNA UPRAVA	Broj zaposlenih	obrazovanje
Direktor	1	Dipl. ing. polj.
pomoćnik direktora	1	Dipl. ing. polj.
1. Sektor za fitosanitarne poslove		
Odsjek zdravstvene zaštite bilja	3	2 Dipl. ing. polj. 1 magistar/bakteriolog
Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti i GMO	1	Dipl. ing. polj.
Odsjek za sredstva za zaštitu bilja, sredstva za ishranu bilja i bezbjednost hrane	1	Dipl. ing. polj.
Odsjek za inspekcijski nadzor (fitosanitarna inspekcija)	16	Dipl. ing. polj.
2.Služba za opšte poslove	4	1 magistar. ecc 1 dipl. pravnik 2 SSS
UKUPNO	27	

*dipl. ing. polj. – diplomirani inženjer poljoprivrede, sa odgovarajućom specijalizacijom

* SSS -Srednja stručna sprema

AKTIVNOSTI

Aktivnosti Fitosanitarne uprave u 2010.godini uglavnom su se odnosile na: pravno-administrativne i organizacione poslove, izradu pravnih i drugih akata, realizaciju programa i slične poslove u skladu sa dodjeljenim nadležnostima:

- Rješenje o unutrašnjim organizacionim jedinicama Fitosanitarne uprave 11/10-0101-1 od 12.01.2010.godine;
- Izrada programa fitosanitarnih mjera za 2010. godinu;
- Lista kategorija registraturskog materijala br.320/10-0101-46;
- Formiranje sindikalne organizacije Fitosanitarne uprave;
- Formiranje komisije za internu kontrolu br. 320/10-0101-274;
- Upustvo o korišćenju mobilnih telefona, reperezentacije, službenih vozila i privatnih vozila u službene svrhe br. 320/10-0101-276;
- Upustvo za kontrolu poslovanja br. 320/10-0101-275;
- Odluka o radnom vremenu za rad sa strankama br.320/10-0101-282;
- Vodič za slobodan pristup informacijama br. 320/10-0101-412;
- Rad u pododboru za poljoprivredu - poglavlje 11;
- Rad u pododboru za bezbjednost hrane, veterinarsku i fitosanitarnu politiku - poglavlje 12;
- Rad u pododboru za unutrašnje tržište i konkurenciju;
- aktivnostima na pripremi Nacionalnog programa za integraciju 2010-2014;
- Izrada legitimacija za Fitosanitarne inspektore;
- Uspostavljanje, sprovođenje i razvoj finansijskog upravljanja i kontrola u Fitosanitarnoj upravi;

Objavljeni su sljedeći propisi:

- Zakon o potvrđivanju međunarodnog ugovora o biljnim genetičkim resursima za hranu i poljoprivredu („Sl.list CG Međunarodni ugovori br.03/10);

- Program fitosanitarnih mjera za 2010. godinu („Sl. list Crne Gore“ br. 6/10);
 - Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za drveni materijal za pakovanje u međunarodnom prometu („Sl. list CG“, broj 4/10);
 - Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje gljive *Synchytrium endobioticum* (Schilb) Perc., uzročnika raka krompira („Sl. list CG“, broj 15/10);
 - Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje krompirovih cistolikih nematoda („Sl. list CG“, broj 43/10);
 - Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje prstenaste truleži krtola krompira (potato ring rot) koju prouzrokuje bakterija *Clavibacter michiganensis* (Smith) Davis et al. ssp. *sepedonicus* (Spieckermann et Kothhoff) Davis et al. („Sl. list CG“, broj 66/10);
 - Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje smeđe truleži krtola krompira i bakterijskog uvenuća krompira i paradajza (potato brown rot) koju prouzrokuje bakterija *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi et al. („Sl. list CG“, broj 67/10).
 - Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog porijekla za 2010. godinu („Sl. list CG“, br. 12/2010);
 - Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog i životinjskog porijekla za 2011. godinu („Sl. list CG“, br. 77/2010);
 - Program Monitoringa nitrata u hrani biljnog porijekla-lisnato povrće za 2010. godinu („Sl. list CG“, broj 16/10)
- Pripremljeni nacrti sljedećih pravnih akata:
 - Učestvovanje u izradi pravilnika o uslovima koje treba da ispuni pravno ili fizičko lice za osnivanje banke gena;
 - Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za drveni materijal za pakovanje u međunarodnom prometu;
 - Pravilnik o mjerama kontrole krompirovih cistolikih nematoda;
 - Pravilnik o zaštitnim mjerama protiv gljive *Synchytrium endobioticum*, prouzrokovaca raka krompira;
 - Pravilnik o zaštitnim mjerama protiv bakterije *Ralstonia solanacearum*, prouzrokovaca smeđe truleži krtola krompira i bakterijskog uvenuća krompira i paradajza;
 - Pravilnik o zaštitnim mjerama protiv bakterije *Clavibacter michiganensis*, ssp. *sepedonicus*, prouzrokovaca prstenaste truleži krtola krompira;
 - Učestvovanje u izradi Pravilnika o razvrstavanju, označavanju, obilježavanju i pakovanju opasnih hemikalija;
 - Učestvovanje u izradi izmjena i dopuna Zakona o bezbjednosti hrane;
 - Pravilnik o metodama uzorkovanja za sprovođenje službene kontrole ostataka pesticida u i na proizvodima biljnog i životinjskog porijekla;
 - Lista aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja za 2011;
 - Pravilnik o postupku registracije sredstava za zaštitu bilja;
 - Pripremljen predlog Zakona o izmjenama i dopunama zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja;

Redovne aktivnosti:

- Propisivanje fitosanitarnih uslova za uvoz;
 - Registracija objekata za proizvodnju i prodaju sjemena, sadnog materijala, pesticida i đubriva;
-

- Prikupljanje podataka o stanju zaliha sredstava za zaštitu bilja na teritoriji Crne Gore;
- Aktivnosti na izgradnji, rekonstrukciji i održavanju graničnih prelaza;
- Fitosanitarni nadzor u međunarodnom prometu;
- Sastanci sa proizvođačima bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom;
- Obavljanje fitosanitarnih pregleda od strane fitosanitarnih inspektora;
- Izrada finansijskog plana potrošnje;
- Realizacija Programa fitosanitarnih mjera za 2010.godinu;
- Praćenje prijava proizvodnje;
- Davanje mišljenja na izmjene i dopune zakona i drugih akata;
- Ažuriranje web stranice i dr.

Rad u Komisijama:

- Komisija za sprovođenje integrisanog upravljanja granicom;
- Komisija za sredstva za zaštitu bilja;
- Komisija za ispunjavanje uslova registracije maloprodajnih i veleprodajnih objekata;
- Operativni tim za regulatornu reformu;
- Komisija za drveni pakovni materijal;
- Komisija za odabiranje i priznavanje matičnih stabala koja se koriste kao reprodukcioni materijal za proizvodnju sadnog materijala u voćarstvu;
- Komisija za naknadu štete;
- Komisije za izradu pravnih akata;
- Komisija za internu kontrolu;
- Radna grupa za evropske integracije za poglavlje fitosanitarna politika, bezbjednost hrane i GMO i dr.;

Međunarodne aktivnosti:

- Predlog IPA 2010 – Jačanje fitosanitarnog sektora Crne Gore;

Institucije:

- **IPPC** (International Plant Protection Commision – Međunarodna komisija za zaštitu bilja); **UPOV** (International Union for the Protection of New Varieties of Plants – Međunarodna Unija za zaštitu biljnih sorti), **CEFTA** (Central European Free Trade Agreement – Centralni Evropski Sporazum o Slobodnoj Trgovini); **EFSA** (European Food Safety Authority – Evropska agencija za bezbjednost hrane); **ECPGR** (European Cooperative Programme for Plant Genetic Resources – Evropski Kooperativni Program za Biljne Genetske Resurse); **AEGIS** (European Genebank Integrated System – Evropski Integrisani Sistem Banke Gena); **FERA** (Food and Environment and Research Agency – Agencija za hranu i životnu sredinu UK); **EK** (European Commision – Evropska Komisija); **FAO / The International Treaty** on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (Međunarodni Ugovor o biljnim genetičkim resursima za hranu i poljoprivredu); **TAIEX** (Technical Assistance and Information Exchange – Tehnička asistencija i razmjena informacija) i dr.

Zemlje:

- Albanija, Austrija, BIH, Hrvatska, Njemačka, Srbija i dr.

Obuka:

- **TAIEX AGR IND/EXP 33581** / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o razmjeni informacija o zadržavanju pošiljki bilja, biljnih proizvoda i drugih objekata pod nadzorom ili štetnih organizama u izolovanom stanju, koji se unose iz trećih zemalja (Celex 31994D0003) - Ekspert iz Rumunije – Cojanu Monica Maria / **02 – 03. februara 2010.godine;**
 - **TAIEX AGR IND/EXP 33596** / Obuka Fitosanitarnih inspektora za otkrivanje štetnih organizama - Ekspert iz Slovenije – Lešnik Mojca, Licen Radovan, Milinović Sanja, Seljak Gabrijel / **08- 10. februara 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu pravilnika o stavljanju u promet sjemena žita - Ekspert iz Slovenije – dr Jože Ileršič / **15- 19. februar 2010.godine;**
 - **TAIEX AGR IND/EXP 40224** / Godišnji sastanak oficira za vezu za izradu plana obuke za 2010.godinu - / **18. februar 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za način vođenja i sadržaj registra sredstava za zaštitu bilja - Ekspert iz Slovenije – Milena Koprivnikar Bobek / **01- 03. mart 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu pravilnika o stavljanju u promet sjemena krompira - Ekspert iz Slovenije – Marinka Pečnik / **08- 12. marta 2010.godine;**
 - **TAIEX AGR IND/EXP 33580** / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o uslovima za upis u Registar proizvođača, prerađivača, uvoznika, skladištara i distributera određenog bilja, biljnih proizvoda i drugih objekata (Celex 31992L0090) - Ekspert iz Rumunije – Corina Padurariu / **15- 16. mart 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za informacione sisteme u fitosanitarnoj oblasti - Ekspert iz Slovenije – Stanislav Gomboc / **29- 31. mart 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o hitnim fitosanitarnim mjerama u slučaju pojave ili unosa Phytophthora ramorum (Celex 32002D0757), Nacrta Pravilnika o hitnim fitosanitarnim mjerama u slučaju pojave ili unosa Pepino mosaik virus (Celex 32004D0200) i Nacrta Pravilnika o hitnim fitosanitarnim mjerama u slučaju pojave ili unosa Potato Spindle Tuber Viroid (Celex 32007D0410);) - Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić / **12- 15. aprila 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Pravilnika o stavljanju u promet sjemena žita i Pravilnika o upisu sorti u sortnu listu - Ekspert iz Slovenije – dr Jože Ileršič / **31. maj - 04. jun 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za Nacrt priručnika za fitosanitarne inspektore - Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić i Anita Benko / **01- 03. jun 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za registraciju sredstava za zaštitu bilja - Ekspert iz Slovenije – dr Jernej Drofenik / **23. juna - 01.jula 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta Zakona o izmjenama i dopunama zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja (sa TOC tabelom) - Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić / **26. - 28. jula 2010.godine;**
 - **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje Phytophthora ramorum (Celex 32002D0757) i Nacrta Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje borove nematode
-

Bursaphelenchus xylophilus (Steiner et Buhrer) Nickle et al. Commission (Celex 32006D0133) - Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić / **07. - 09. septembar 2010.godine;**

- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za laboratorijsko osoblje Fitosanitarne laboratorije oblast nematologija i fitopatologija - Eksperti iz Slovenije – Gregor Urek i Metka Žerjav / **07. - 09. septembar 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu pravilnika o stavljanju u promet materijala za vegetativno umnožavanje vinove loze - Ekspert iz Slovenije – Marinka Pečnik / **20- 24. septembar 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Studijska posjeta Fitosanitarnoj upravi Slovenije – predstavnici fitosanitarne uprave Crne Gore / **03. - 10. oktobar 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta priručnika za fitosanitarne inspektore - Ekspert iz Slovenije – Anita Benko / **19. - 22. oktobar 2010.godine;**
- **IPA 2008 Europe Aid/128268/C/SER/ME** Obuka za zvanične kontrole kontaminenata u hrani i metode analiza - **decembar 2010.godine;**

Članstvo u međunarodnim organizacijama:

- U avgustu 2009, Crna Gora je postala članica Međunarodne organizacije o zaštiti bilja IPPC (International Plant Protection Organization);

Sporazumi:

- Potpisan Sporazum između Vlade Crne Gore i Vijeća Ministara Bosne i Hercegovine o graničnim prelazima za međunarodni saobraćaj (oktobar 2010);
- Potpisan Sporazum između Vlade Crne Gore i Vijeća Ministara Bosne i Hercegovine o graničnim prelazima za pogranični saobraćaj (oktobar 2010);
- Potpisan protokol između Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije o graničnoj fitosanitarnoj i veterinarskoj inspekcijskoj kontroli u željezničkom saobraćaju (oktobar 2010);
- Potpisan Memorandum o razumjevanju za uspostavljanje Integracionog sistema evropske banke gena / AEGIS (decembar 2010);

Obuke:

- Pripremni sastanak za realizaciju obuke za 2010. godinu (januar 2010);
- Uprava za kadrove – kako Crna Gora koristi sredstva IPA (februar 2010);
- Uprava za kadrove – Postupak donošenja propisa (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Sistem javnih nabavki u Crnoj Gori (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Slobodan pristup informacijama (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Budžetski sistem u Crnoj Gori (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Planiranje i izvršenje programskog budžeta (april 2010);
- Uprava za kadrove – Posebni postupci javnih nabavki i postupci javnih nabavki male vrijednosti (april 2010);

Saradnja:

- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja; Ministarstvo finansija; Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo vanjskih poslova; Ministarstvo za informaciono društvo; Ministarstvo ekonomije; Ministarstvo za evropske integracije; Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo rada i socijalnog staranja; Ministarstvo saobraćaja; Ministarstvo za ljudska i manjinska prava; Uprava Carina; Uprava za kadrove; Poreska Uprava; Uprava za šume; Uprava za imovinu; Uprava policije; Veterinarska uprava; Biotehnički fakultet; Institut za javno zdravlje; Cetar za ekotoksikološka ispitivanja; Agencija za zaštitu životne sredine;
-

Hidrometeorološki zavod; Direkcija za javne nabavke; Državna revizorska institucija; Državni Arhiv; Zavod za statistiku; Privredna komora Crne Gore; Savjetodavna služba za biljnu proizvodnju; Nacionalni savjet za procjenu bezbjednosti hrane; Gradska opština Golubovci; Odbor udruženja špeditera; NVO, mediji i ostalo.

FINANSIJE:

Planirani budžet Fitosanitarne uprave za 2010. godinu je bio **573.571,02€**.

U toku godine, ukupno je otpušteno, odnosno odobreno **558.800,05€**.

Od tog iznosa Fitosanitarne uprava je potrošila **544.141,44€**, odnosno procenat realizacije je iznosio **97,4%**.

Fitosanitarne uprave je u toku prošle godine ostvarila **prihod** Budžetu Crne Gore u iznosu od **611.055,13€**.

Što se tiče **Programa fitosanitarnih mjera za 2010. godinu** („Sl. list Crne Gore“ br. 6/10), Budžetom su bila predviđena sredstva u iznosu od **220.000,00€**.

U toku 2010. godine za realizaciju ovog programa utrošeno je 202.396,97€.

PREGLED PROGRAMA FOTOSANITARNIH MJERA ZA 2010.godinu

	Programa fitosanitarnih mjera za 2010. godinu	Vrijednost €	Utroseno €	Ostalo €
1	Program zdravstvene zaštite bilja			
1.1	Operativni program stalnog nadzora nad karantinskim štetnim organ	76.790,50	76.405,20	385,30
1.1.1	Stalni nadzor krompirovih cistolikih nematoda KCN (dio programa 3.1)	7.000,00	6.984,90	15,10
1.1.2	Stalni nadzor drveta i materijala od drveta - Bursaphelenchus xylophilus	3.000,00	2.983,50	16,50
1.1.3	Stalni nadzor - Pepino mosaic virus	5.440,00	5.440,00	0
1.1.4	Stalni nadzor - Potato spindle tuber viroid	5.850,00	5.850,00	0
1.1.5	Stalni nadzor - Ralstonia solanacearum (Smith) Yabuuchi et al.	5.480,00	5.480,00	0
1.1.6	Stalni nadzor - Clavibacter michiganensis	5.180,00	5.180,00	0
1.1.7	Stalni nadzor - Potato Wart Disease	5.300,50	5.300,50	0
1.1.8	Stalni nadzor - Phytophthora ramorum	3.520,00	3.520,00	0
1.1.9	Stalni nadzor - smotavac karanfila	3.000,00	3.000,00	0
1.1.10	Stalni nadzor - San José Scale	2.500,00	2.500,00	0
1.1.11	Stalni nadzor - Diabrotica virgifera La Conte	2.500,00	2.500,00	0
1.1.12	Stalni nadzor - Dryocosmus kuriphilus Yumatsu	2.000,00	2.000,00	0
1.1.13	Stalni nadzor - Rhynchophorus ferrugineus (Olivier)	2.000,00	2.000,00	0
1.1.14	Stalni nadzor - Anoplophora chinensis (Forster)	2.000,00	2.000,00	0
1.1.15	Stalni nadzor - Bemisia tabaci Gennadius	5.520,00	5.520,00	0
1.1.16	Postkontrola sjemenskog krompira – virusi (dio programa 3.1)	13.500,00	13.146,30	353,70
1.1.17	Stalni nadzor nad nekim karantinskim virusima	3.000,00	3.000,00	0
1.2	Operativni program posebnog nadzora nad nekarantinskim štetnim organizmima	50.149,94	50.106,00	43,94
1.2.1	Posebni nadzor - muva masline Bactrocera oleae Gmel	9.000,00	9.000,00	0

1.2.2	Posebni nadzor - voćna muva <i>Ceratitis capitata</i> Wiedemann	5.670,00	5.670,00	0
1.2.3	Posebni nadzor - cikade vinove loze - prenosioči fitoplazmi	5.060,00	5.060,00	0
1.2.4	Posebni nadzor - bolesti vinove loze i njihovo praćenje – ESKA i dr.	5.000,00	5.000,00	0
1.2.5	Posebni nadzor - sprječavanje najezde biljnih štetočina	3.890,00	3.890,00	0
1.2.6	Posebni nadzor - invazivne vrste insekata u plasticima	4.020,00	4.020,00	0
1.2.7	Posebni nadzor - nematoda jagode <i>Aphelenchoides fragariae</i>	3.099,12	3.088,80	10,32
1.2.8	Posebni nadzor - <i>Phytophthora infestans</i>	3.560,00	3.560,00	0
1.2.9	Posebni nadzor - fitoparazitne nematode u plasticima <i>Meloidogyne</i>	5.017,82	4.984,20	33,62
1.2.10	Posebni nadzor nad nekim bolestima masline i njihovo praćenje	5.833,00	5.833,00	0
1.3	Hitne fitosanitarne mjere i naknada šteta	7.000,00	5.731,11	1.268,89
	Ukupno 1:	133.940,44	132.242,31	1.698,13
2	Program praćenja sredstava za zaštitu i ishranu bilja i bezbjednost hrane			
2.1	Monitoring rezidua pesticida u hrani biljnog porijekla	10.000,00	0	10.000,00
2.2	Monitoring nitrata	2.500,00	1.579,00	921,00
2.3	Monitoring i postregistracijsko praćenje sredstava za ishranu bilja	5.000,00	5.000,00	0
2.4	Program praćenja sredstava za zaštitu bilja i praćenje rezidua pesticida u proizvodnji jagode	7.515,00	7.515,00	0
2.5	Mjere u oblasti bezbjednosti hrane biljnog porijekla na nivou prim pr	5.000,00	630,59	4.369,41
	Ukupno 2:	30.015,00	14.724,59	15.290,41
3	Program za sjemenski i sadni materijal i biljne genetičke resurse			
3.1	Sertifikacija sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja	26.000,00	24.459,60	1.540,40
3.2	Program biljnih genetičkih resursa	10.000,00	10.000,00	0
	Ukupno 3:	36.000,00	34.459,60	1.540,40
4	Tehnička i administrativna podrška implementaciji programa	20.044,56	19.970,47	74,09

Realizacija Programa fitosanitarnih mjera za 2010.godinu:

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA BILJA

Komponenta 1.1: Operativni program stalnog nadzora nad karantinskim štetnim organizmima

U sklopu ovog programa praćeno je 17 štetnih organizama i to:

1.1.1. Stalni nadzor krompirovih cistolikih nematoda KCN (dio programa 3.1)

Program podrazumijeva monitoring prisustva nematoda krompira: *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis*, koje se nalaze na EPPO listi štetnih organizama, odnosno organizama čija se introdukcija i širenje mora spriječiti u zemljama članicama Evropske Unije, kako se navodi u EU zakonodavstvu. (Council Directive 2007/33/EC od 11. Juna 2007 o kontroli KCN i Directive 69/465/EEC (od 01/06/2010)). Monitoring je obuhvatio dio koji se odnosi na nastavak ranije započetog praćenja površina pod sjemenskim usjevom krompira, dio koji se odnosi na praćenje usjeva merkantilnog krompira i dio koji se odnosi na kontrolu unutrašnjeg prometa krompira.

Poslovi na pokretanju komponente odpočeti su krajem prošle i početkom tekuće godine. Do 29.04.2010. pregledano je 60 uzoraka krompira u unutrašnjem prometu iz dijela koji se odnosi na promet krompira čime je taj dio projektne linije zaokružen na vrijeme. U pregledanim uzorcima nijesu konstatovane KCN.

Tokom aprila i maja uzeto je sa njiva za proizvodnju merkantilnog krompira ukupno 30 uzoraka, sa 5,3 hektara. U uzorcima nijesu nađene KCN, sa čime je kompletiran dio programa koji se odnosi na usjeve merkantilnog krompira.

Slika 01.: Stanje usjeva merkantilnog krompira 22.04.2010., Malesija

Slika 02.: Stanje usjeva merkantilnog krompira 22.04.2010., Malesija

Sastavni dio ovog programa je i program praćenja nematoda u sklopu programa sertifikacije sjemenskog krompira koji je dat pod 3.1

Krompirove cistolike nematode (KCN) nijesu nađene ni u jednom uzorku, ni na merkantilnom, ni na sjemenskom krompiru, ni u uzorcima uzetim u unutrašnjem prometu tako da se krompir sa pregledanih površina može deklarirati kao provjeren i nezaražen krompirovim nematodama.

1.1.2. Stalni nadzor drveta i materijala od drveta- *Bursaphelenchus xylophilus*

Odlukom Evropske Komisije 2006/133/EC, sve zemlje u Evropi imaju obavezu praćenja i eventualne eradikacije u slučaju pojave borove nematode ***Bursaphelenchus xylophilus***, izuzetno destruktivne i invazivne nematode, koja se širi vektorima iz reda Coleoptera, familije Cerambycidae.

Sistematsko istraživanje nad ovim karantinskim štetnim organizmom je od izuzetnog značaja, ne samo zbog obaveze prema Evropskoj Komisiji već i radi zaštite šuma Crne Gore. Najveća opasnost od unosa navedenih organizama prijeto preko graničnih prelaza, odnosno unosom netretiranih drvenih paleta iz Kine ili Kanade.

Krajem aprila uzeti su prvi uzorci u Luci Bar. Uzimanje uzoraka vršeno je jednom u dva mjeseca do kraja monitoringa za ovu sezonu, odnosno početka novembra.

U uzetim uzorcima nije konstatovano prisustvo vrste, odnosno nijesu utvrđene jedinice vrste *Bursaphelenchus xylophilus*.

Slika 01 i 02.: uzorci drveta i njihovo procesuiranje u laboratoriji. Postupak sa uzorcima uzetim sa granice.

Slike 03 i 04.: procesuiranje uzoraka na Baermanovim lijevcima. Postupak je isti i za uzorke uzete sa granice i iz zemlje.

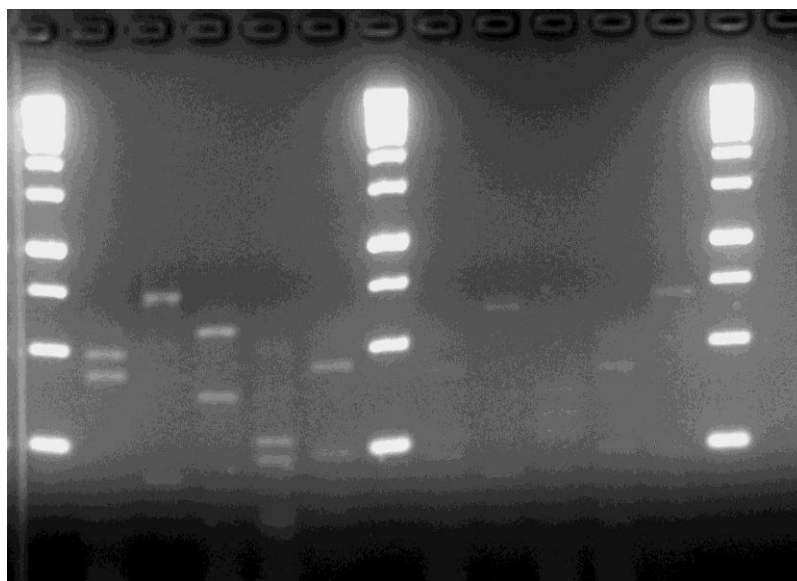
Poslije 48 sati djelovi drveta i voda se prenose na Baermanove lijevke gdje stoje još 24h, nakon čega se estrahovane nematode morfometrijski analiziraju pod mikroskopom.

Slike prikazuju cjelokupnu proceduru ekstrakcije nematoda iz drveta od dolaska materijala u laboratoriju do sakupljanja estrahovanog materijala sa Baermanovih lijevaka i nošenja na mikroskopski pregled.

Naime, vrste unutar roda *Bursaphelenchus* se jako teško razlikuju po morfološkim karakteristikama zato je za njihovu potpunu identifikaciju neophodno koristiti PCR metode (slika 05. – prvi urađeni PCR za identifikaciju nematoda na Biotehničkom fakultetu).

Slike 03 i 04.: Uzimanje uzoraka iz borovih šuma u okolini Podgorice. Postupak važi za uzorke uzete iz zemlje.

Slika 05.: Razlike između *B. xylophilus* i *B. mucronatus* na slajdu poslije urađenog PCR.

U saradnji sa ekspertima iz Slovenije iz oblasti nematologije (dr Gregor Urek), koji su tokom 2010. godine u dva navrata posjetili Fitosanitarnu upravu i Fitosanitarnu laboratoriju odnosno Laboratoriju za fitonematologiju na Biotehničkom fakultetu, analizirani su dosadšnji rezultati kao i planovi za narednu godinu u cilju proširenja monitoringa na sastojine bora, odnosno borovih šuma, posebno u okolini graničnih prelaza i pilana i drugih objekata za preradu drveta.

1.1.3. Stalni nadzor - Pepino mosaik virus

Realizacija programa tokom perioda april-novembar 2010. godine, obuhvatila je obilazak 29 lokaliteta na teritorijama opština Podgorica (13), Danilovgrad (5), Nikšić (3), Herceg-Novi (1), Tivat (1), Bar (2) i Ulcinj (4) i pregled različitih povrtarskih, ukrasnih i korovskih biljnih vrsta.

Na osnovu vizuelnih pregleda biljaka, za dalja laboratorijska testiranja odabran je određen broj uzoraka sa simptomima virusnih zaraza i određen broj asimptomatičnih uzoraka u cilju ispitivanja prikrivenih (latentnih) infekcija. Biljke su uzorkovane u fazi rasada i kasnije, u toku vegetacije u zaštićenom prostoru i na otvorenom polju.

Serološke analize su obuhvatile testiranje 370 uzoraka, od čega 113 uzoraka ukrasnih (petunija, cinija, *Datura* sp., *Solanum pseudomonas*, *Solanum jasminoides*), 252 uzoraka povrtarskih (paradajz, paprika i plavi patlidžan) i 5 uzoraka korovskih biljnih vrsta (*Solanum nigrum*).

Nakon vizuelnih pregleda, obavljena su testiranja sakupljenih uzoraka i to primjenom serološke metode DAS-ELISA uz korišćenje komercijalnih poliklonalnih antitijela specifičnih za detekciju virusa mozaika pepina (PepMV).

Serološke analize ukazale su na odsustvo PepMV u svim ispitivanim uzorcima tokom 2010. godine. Obzirom da je izvođenje molekularnih analiza u projektu planirano u cilju potvrde pozitivnih rezultata ELISA testa, sredstva opredijeljena za molekularna istraživanja iskorišćena su za serološke analize većeg broja uzoraka od planiranog (umjesto 200 testirano je ukupno 370 uzoraka).

Tabela 1. Broj tesiranih uzoraka po biljnim vrstama i lokalitetima

Opština	Lokalitet	Biljna vrsta	Br. testiranih uzoraka
Danilovgrad	Sige	paradajz	12
		paprika	11
		plavi patlidžan	1
	Pazići	cinija	4
		paprika	2
	Lalevići	paprika	10
	Bare Šumanovića	paprika	8
		paradajz	7
	Martinići	paradajz	35
Podgorica	Tološi	petunija	8
		cinija	4
	Golubovci	paprika	4
	Zlatica	petunija	7
	Pothum	paprika	4
	Drešaj	paprika	9
	Vuksanlekići	paprika	8
		paradajz	9
	Dušići	paprika	19
		paradajz	2
	Sukuruć	paprika	6
	Vranj	paradajz	9
		paprika	5
	Vladne	paprika	3
		paradajz	2
	Mataguži	paprika	19
		paradajz	5
	Balabani	paprika	3

	Dahna	paradajz	14
Nikšić	Gornje Polje	Petunija	9
		paradajz	17
	Trebjesa	petunija	3
	Duklo	petunija	11
		paradajz	9
Tivat	Radanovići	petunija	4
		Datura	7
		paprika	2
		Solanum nigrum	3
Herceg Novi	Sutorina	paprika	1
		petunija	12
Bar	Makedonsko nas.	petunija	3
		Solanum pseudocap.	4
	Zupci	Solanum jasminoides	6
		Datura	4
		Petunija	14
Ulcinj	Štoj	plavi patlidžan	2
		paradajz	3
	Darza	paprika	1
	Ulcinj	petunija	8
		paradajz	2
		paprika	7
		plavi patlidžan	2
		petunija	2
	Kodra	plavi patlidžan	1
		Solanum nigrum	2

1.1.4. Stalni nadzor - Potato spindle tuber viroid

Projekat je tokom perioda april – septembar 2010. godine, obuhvatio sakupljanje uzoraka na 14 lokaliteta u opštini Podgorica, Danilovgrad, Kolašin, Nikšić, Plužine, Tivat, Bar i Ulcinj i laboratorijsko testiranje uzoraka primjenom metode reverzne transkripcije praćene lančanom reakcijom polimeraze (RT-PCR). Analize su obuhvatile testiranje 57 uzoraka, koji su pripadali povrtarskim (paradajz, plavi patlidžan i krompir) i ukrasnim biljnim vrstama (*Datura* sp., *Surfinia* sp., *Jasminum* sp., *Solanum jasminoides*). Na određenom broju sakupljenih biljaka, tokom vizuelnih pregleda, zapažene su određene promjene koje su podsjećale na one prouzrokovane viroidima, dok određeni broj biljaka (ukrasne biljke) nije ispoljavao bilo kakve simptome. Broj testiranih uzoraka po biljnim vrstama i lokalitetima prikazan je u tabeli 1.

U cilju molekularnog dokazivanja PSTVd, RT-PCR metoda primjenjena je uz korišćenje sljedećih parova prajmera:

Pospi1 – RE 5'-AGC TTC AGT TGT (T/A)TC CAC CGG GT-3'

Pospi1 – FW 5'-GGG ATC CCC GGG GAA AC-3'

Vid-RE 5'-CCA ACT GCG GTT CCA AGG G-3'

Vid-FW 5'-TTC CTC GGA ACT AAA CTC GTG-3'

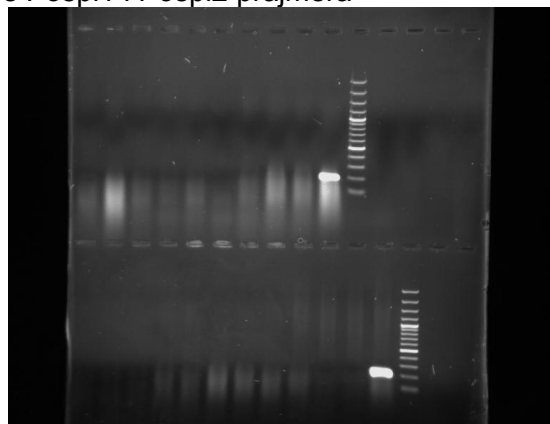
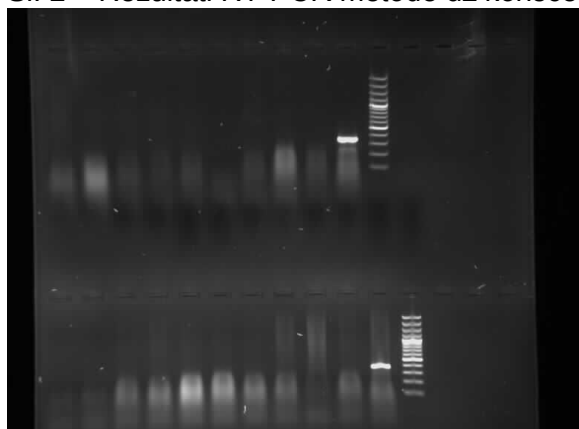
Rezultati testiranja ukazali su na odsustvo viroida vretenavosti krtola krompira u svim testiranim uzorcima (slika 1 i 2).

Tabela 1. Broj testiranih uzoraka po biljnim vrstama i lokalitetima za 2010. god.

Opština	Lokalitet	Biljna vrsta	Br. testiranih uzoraka
Danilovgrad	Sige	paradajz	2
	Martinići	paradajz	5
		plavi patlidžan	1
	Bare Šumanovića	paradajz	1
Podgorica	Golubovci	paradajz	5
	Ponari, Kokoti	paradajz	5
Kolašin	Trebaljevo	krompir	4
	Breza Gornja	krompir	1
	Rogobore	krompir	1
Nikšić	Gornje polje	paradajz	4
Plužine	Brezna	krompir	1
		Datura sp.	1
	Muratovica	krompir	2
Tivat	Radanovići	Datura sp.	7
Bar	Zupci	surfinija	5
		Datura sp.	1
		Jasminum sp.	1
		Solanum jasminoides	3
Ulcinj	Štoj	paradajz	3
		plavi patlidžan	2
UKUPNO UZORAKA			57

Sl. 1 – Rezultati RT-PCR metode uz korišćenje Vid-RE i Vid-FW prajmera

Sl. 2 – Rezultati RT-PCR metode uz korišćenje Pospi1 i Pospi2 prajmera

Kao pozitivna kontrola korišćen je biljni materijal zaražen PSTVd, dobijen iz Kmetijskog instituta Slovenije. DNA marker: Invitrogen 1kb DNA Ladder

1.1.5. Stalni nadzor - *Ralstonia solanacearum*

Posebnim nadzorom *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi et al. u Crnoj Gori, u vremenskom periodu od marta do decembra mjeseca, 2010. godine, ostvarene su sljedeće aktivnosti:

- **I faza**, obezbjeđeni su uslovi rada u laboratoriji:
 - nabavka laboratorijskog posuđa;
 - nabavka potrošnog laboratorijskog materijala;
 - nabavka hemikalija za vještačke hranjive podloge i
 - nabavka kitova za ekstrakciju DNA .

- **II faza** istraživanja odnosila se na nadzor (kontrolu) mogućeg prisustva ili pojave fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum* (uzročnika bakteriozne uvelosti i mrke truleži krompira i drugih biljaka) **na biljkama muškatle** (*Pelargonium spp.*). Posebni nadzor je izvršen po određenoj metodologiji koju nalažu protokoli EPPO standarda (Diagnostic protocols for regulated pests PM 7/21 /1/) putem:
 - **terenskih istraživanja** (iznalaženja i prikupljanja simptomatološko sumnjivih uzoraka muškatle: Sl. 1-3 izvor: internet (<http://www.ppd.l.purdue.edu/ppdl/hot04/1-8.html>)) i
 - **laboratorijskih istraživanja** (uzgojno-morfoloških i seroloških-ELISA) koja su podrazumjevala obradu prikupljenih simptomatološko sumnjivih uzoraka muškatle porijeklom iz različitih lokaliteta).

Terenskim istraživanjima su obuhvaćeni rasadnici i držaoci cvijeća na teritoriji Podgorice, Ulcinja, Bara, Tivta, Herceg Novog i Nikšića. Pri tome je sakupljeno ukupno 35 simptomatološko-sumnjivih uzoraka muškatle koji su poticali iz 7 lokaliteta, odnosno 4 opštine u Crnoj Gori (Podgorice-14 uzoraka, Ulcinja-12 uzoraka, Bara-8 uzoraka i Tivata-1 uzorak), što se sagledava u sljedećem:

- Podgorica – 14 uzoraka (Tološi - 3 uzorka iz rasadnika Škoflek Bora i 3 uzorka iz rasadnika Mirković; Golubovci – 8 uzoraka iz AD Veletex-Kalija);
- Ulcinj – 12 uzoraka (Ulcinj -2 uzorka iz rasadnika Abedin Peraja; Kodra - 9 uzorka iz rasadnika Pejović Zorana i 1 uzorka iz rasadnika Lika Rasima);
- Bar – 8 uzoraka (Makedonsko naselje – 6 uzorka iz rasadnika Atić Hudina; Zupci - 2 uzorka iz rasadnika Ivović Niko);
- Tivat – 1 uzorak (Radanovići – 1 uzorak iz rasadnika Odža Sanje).

SIMPTOMI:

Sl.1: Simptomi uvelosti biljke muškatle

Sl.2: Simptomi uvelosti uz prisustvo nekroza na lišću muškatle

Sl.3 Simptom tamne nekroze prizemnog dijela stabla na biljci muškatle

U cilju izolacije i identifikacije fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum*, **svi prikupljeni simptomatološko-sumnjivi uzorci** su pojedinačno podvrgnuti **laboratorijskim istraživanjima** koja su obuhvatala sljedeći redosled koraka:

- maceraciju oboljelog tkiva,
- zasijavanje vještačkih hranljivih podloga maceriranim tkivom i
- obradu maceriranog tkiva serološkim ELISA testom.

Pokušaj izolacije patogena u segmentu uzgojno-morfoloških istraživanja, izvršen je na vještačkim hranljivim podlogama (standardne hranjive podloge: hranjivi agar - NA i mesopeptonski agar - MPA) i to putem maceriranog tkiva porijeklom iz lista ili prizemnog dijela stabla simptomatološko sumnjivih uzoraka muškatle.

Pokušaj izolacije patogena u segmentu seroloških istraživanja, izvršen je primjenom serološkog testa DAS-ELISA i korišćenjem komercijalnih antiseruma (Bioreba, Švajcarska) specifičnih za detekciju fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum*.

Dakle, u slučaju seroloških analiza ELISA testom, kao početni biljni materijal, korišćeno je lišće biljaka muškatle na kojima su prilikom vizuelnih pregleda konstatovani simptomi uvelosti. Svaki uzorak testiran je u dva ponavljanja (dva susjedna bunarčića na mikrotitarskoj pločici). Pozitivna kontrola obezbjeđena je od firme Bioreba (Švajcarska), dok je kao negativna kontrola korišćeno zdravo lišće test-biljaka duvana *Nicotiana tabacum* var. *samsun*, proizvedeno u komori za rastenje biljaka u virusološkoj laboratoriji Biotehničkog fakulteta.

Dobijeni rezultati u okviru II faze istraživanja, ukazali su da svi prikupljeni, a ujedno i analizirani uzorci (ukupno 35 uzoraka), bili su negativni na prisustvo fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum*.

Tokom 2010. godine, prisustvo bakterije *Ralstonia solanacearum* nije dokazano ni u jednom testiranom uzorku muškatle porijeklom iz različitih lokaliteta Crne Gore. Zbog toga isti nijesu bili podvrgnuti molekularnim istraživanjima PCR metodom.

- **III faza istraživanja** odnosila se na **nadzor** (kontrolu) mogućeg prisustva ili pojave fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum* (uzročnika bakteriozne uvelosti i mrke truleži krompira i drugih biljaka) **na biljkama krompira** (*Solanum tuberosum*).

Nadzor je izvršen po određenoj metodologiji koju nalažu protokoli EPPO standarda (Diagnostic protocols for regulated pests PM 7/21 /1/) putem:

- **terenskih istraživanja** (iznalaženja i prikupljanja simptomatološko sumnjivih uzoraka krompira: Sl. 4-8 izvor: Internet
<http://www.plantmanagementnetwork.org/elements/view.aspx?ID=4413>;

<http://www.cgiar.org/monthlystory/may2005.html>;

<http://www.massnrc.org/pests/pestFAQsheets/ralstonia.html>) i

- **laboratorijskih istraživanja** (uzgojno-morfoloških i seroloških-ELISA) koja su podrazumijevala obradu prikupljenih uzoraka krompira porijeklom iz različitih lokaliteta.

Terenskim istraživanjima prikupljeni su uzorci biljaka krompira porijeklom iz 17 lokaliteta, odnosno 7 opština u Crnoj Gori (Bijelo Polje-3 uzorka, Berane-3 uzorka, Nikšić-3 uzorka, Kolašin-4 uzorka, Plužine-2 uzorka, Plav-1 uzorak i Žabljak-1 uzorak) koji su pripadali nekoj od sedam različitih sorti krompira (Agria, Aladin, Kondor, Kennebec, Margarita, Michigan purple i Tresor), što je predstavljeno u Tab.1. Pri tome je sakupljeno ukupno 374 simptomatološko-sumnjivih uzoraka krompira koji su poticali iz usjeva za proizvodnju sertifikovanog sjemenskog krompira (kategorije „original“ i „prva sortna reprodukcija“).

Tabela 1. Broj testiranih biljaka krompira po lokalitetima i sortama u 2010. godini

Opština	Lokalitet	Sorta	Prijavljena kategorija	Deklarisana kategorija	Broj uzoraka
Berane	Crno vrelo	Agria	E	OR	10
	Lješnica	Aladin	OR	I SR	10
	Petnjica	Agria	OR	I SR	12
Bijelo Polje	Tomaševo	Agria	E	OR	24
	Sokolac	Tresor	E	OR	11
		Agria	E	OR	12
	Čokrlje	Kennebec	E	I SR	10
Kolašin	Drijenak	Michigan purple	OR	nije deklarisan	10
	Rogobore	Aladin	E	OR	12
	Lipovo	Kennebec	E	OR	24
		Agria	E	OR	12
	Trebaljevo	Kennebec	E	OR	23
		Agria	OR	nije deklarisan	12
Nikšić	Krnovo	Agria	E	OR	36
		Kennebec	E	OR	23
	Lukavica	Kennebec	E	I SR	11
	Vučje	Kennebec	E	I SR	24
Plav	Plav	Aladin	OR	nije deklarisan	12
Plužine	Brezna	Margarita	E	OR	10
		Agria	E	OR	12
	Muratovica	Agria	E	OR	10
Žabljak	Jezera	Aladin	E	OR	12
		Agria	E	OR	21
		Kennebec	E	OR	21

SIMPTOMI

Sl.4: Gubljenje turgora biljke

Sl.5: Uvelost biljke

Sl.6: Uvelost biljke sa ili bez prisutnih nekroza lista i sušenja lista

Sl.7: krtole sa površinskim nekrozama

Sl.8: Krtole sa nekrozama sprovednog prstena

U cilju izolacije i identifikacije fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum*, **svi prikupljeni simptomatološko-sumnjivi uzorci krompira** su pojedinačno podvrgnuti **laboratorijskim istraživanjima** koja su obuhvatala sljedeći redosled koraka:

- maceraciju oboljelog tkiva,
- zasijavanje vještačkih hranljivih podloga maceriranim tkivom i
- obradu maceriranog tkiva serološkim ELISA testom.

Pokušaj izolacije patogena u segmentu uzgojno-morfoloških istraživanja, izvršen je na vještačkim hranljivim podlogama (standardne hranjive podloge: hranjivi agar - NA i mesopeptonski agar - MPA) i to putem maceriranog tkiva porijeklom iz lista ili krtola simptomatološko sumnjivih uzoraka krompira.

Pokušaj izolacije patogena u segmentu seroloških istraživanja, izvršen je primjenom serološkog testa DAS-ELISA i korišćenjem komercijalnih antiseruma (Bioreba, Švajcarska) specifičnih za detekciju fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum*.

Dakle, u slučaju seroloških analiza ELISA testom, kao početni biljni materijal, korišćeno je **lišće biljaka krompira** na kojima su prilikom vizuelnih pregleda konstatovani simptomi uvelosti ili atipični simptomi. Svaki uzorak testiran je u dva ponavljanja (dva susjedna bunarčića na mikrotitarskoj pločici). Pozitivna kontrola obezbjeđena je od firme Bioreba (Švajcarska), dok je kao negativna kontrola korišćeno zdravo lišće test-biljaka duvana *Nicotiana tabacum* var. *samsun*, proizvedeno u komori za rastenje biljaka u virusološkoj laboratoriji Biotehničkog fakulteta.

Dobijeni rezultati u okviru III faze istraživanja, ukazali su da svi prikupljeni, a ujedno i analizirani uzorci (ukupno 374 uzoraka), bili su negativni na prisustvo fitopatogene bakterije *Ralstonia solanacearum*.

Drugim riječima, **tokom 2010. godine, prisustvo bakterije *Ralstonia solanacearum* nije dokazano ni u jednom testiranom uzorku krompira porijeklom iz različitih lokaliteta Crne Gore**. Zbog toga isti nijesu bili podvrgnuti molekularnim istraživanjima PCR metodom.

Laboratorijske analize (uzgojno morfološke i serološke – Sl.9) prikupljenih simptomatološki sumnjivih uzoraka kako muškatrlje, tako i **krompira su ukazale na odsustvo bakterije *Ralstonia solanacearum* u svim uzorcima testiranim tokom 2010. godine**.

Sl. 9: Rezultati DAS-ELISA testa: svi testirani uzorci ispoljili su negativnu reakciju sa antitelima specifičnim za *R. solanacearum*; žuti bunarčići na slici – pozitivne kontrole

1.1.6. Stalni nadzor - *Clavibacter michigenensis*

Posebnim nadzorom *Clavibacter michigenensis* subsp. *sepedonocus* (Spieckermann & Kottthof) Davis, Gilaspie, Vidaver & Harris u Crnoj Gori, koji je predviđen na krtolama krompira, u vremenskom periodu od jula do decembra mjeseca 2010. godine, ostvarene su sljedeće aktivnosti:

- **I faza** istraživanja obuhvata:
 - nabavku laboratorijskog posuđa;
 - nabavku potrošnog laboratorijskog materijala;
 - nabavku hemikalija za vještačke hranljive podloge i
 - nabavku kitova za ekstrakciju DNA .
- **II faza** istraživanja odnosila se na nadzor (kontrolu) mogućeg prisustva ili pojave fitopatogene bakterije *Clavibacter michigenensis* subsp. *sepedonocus* (uzročnika prstenaste truleži krtola krompira) **na biljkama krompira** (*Solanum tuberosum*).

Posebni nadzor je izvršen po određenoj metodologiji koju nalažu protokoli EPPO standarda putem:

- **terenskih istraživanja** (iznalaženja i prikupljanja simptomatološko sumnjivih uzoraka krompira: simptomi Sl. od 1-5 izvor: <http://www.forestryimages.org/browse/detail.cfm?imgnum=0656026>; <http://gardener.wikia.com/wiki/Anthracnose>; http://www.srpv-midi-pyrenees.com/publicque/sante_vgtx/organismes_nuisibles_et_lutte_obligatoire/fiches/clavibacter_michi_sep.htm) i
- **laboratorijskih istraživanja** (uzgojno-morfoloških i seroloških-ELISA) koja su podrazumijevala obradu prikupljenih uzoraka krompira porijeklom iz različitih lokaliteta.

Sl.1: Uvenuće i sušenje liski sa oboda lista

Sl.2: Propadanje zaraženog lista

Sl.3: Propadanje zaraženog lista i stabljike

Sl.4: Zaostajanje biljaka u razvoju

Sl.5: Nekroza sprovodnog prstena

Terenskim istraživanjima prikupljeni su uzorci biljaka krompira porijeklom iz 9 lokaliteta, odnosno pet opština u Crnoj Gori (Bijelo Polje-1 uzorak, Berane -1 uzorak, Nikšić-3 uzorka, Kolašin-2 uzorka i Žabljak-1 uzorak) koji su pripadali nekoj od pet različitih sorti krompira (Agria, Aladin, Kondor, Kennebec i Tresor) što je predstavljeno u Tabeli 1.

Pri tome je sakupljeno ukupno 189 uzoraka biljaka krompira koji su poticali iz usjeva za proizvodnju sertifikovanog sjemenskog krompira (kategorije „original“ i „prva sortna reprodukcija“).

Tabela 1. Broj testiranih biljaka krompira po lokalitetima i sortama tokom 2010. godine

Opština	Lokalitet	Sorta	Prijavljena kategorija	Deklarisana kategorija	Broj uzoraka
Berane	Lješnica	Kondor	OR	I SR	11
Bijelo Polje	Sokolac	Agria	E	OR	12
		Tresor	E	OR	12
Nikšić	Vučje	Kennebec	E	OR	12
	Pliskovci	Agria	OR	I SR	12
	Krново	Agria	E	OR	12
		Aladin	E	OR	12
	Lukavica	Kennebec	E	I SR	11
Kolašin	Lipovo	Kennebec	E	OR	24
		Agria	E	OR	12
	Trebiljevo	Kennebec	E	OR	24
		Agria	OR	nije deklarisan	12
Žabljak	Jezera	Agria	E	OR	11
		Aladin	E	OR	12

U cilju izolacije i identifikacije fitopatogene bakterije *Clavibacter michiganensis subsp. sepedonocus*, **svi prikupljeni** simptomatološko-sumnjivi **uzorci krompira** su pojedinačno podvrgnuti **laboratorijskim istraživanjima** koja su obuhvatala sljedeći redosled koraka:

- maceraciju oboljelog tkiva,
- zasijavanje vještačkih hranljivih podloga maceriranim tkivom i
- obradu maceriranog tkiva serološkim ELISA testom.

Pokušaj izolacije patogena u segmentu uzgojno-morfoloških istraživanja, izvršen je na vještačkim hranljivim podlogama (standardne hranjive podloge: hranjivi agar - NA i mesopeptonski agar - MPA) i to putem maceriranog tkiva porijeklom iz lista ili krtola 189 simptomatološko sumnjivih uzoraka krompira.

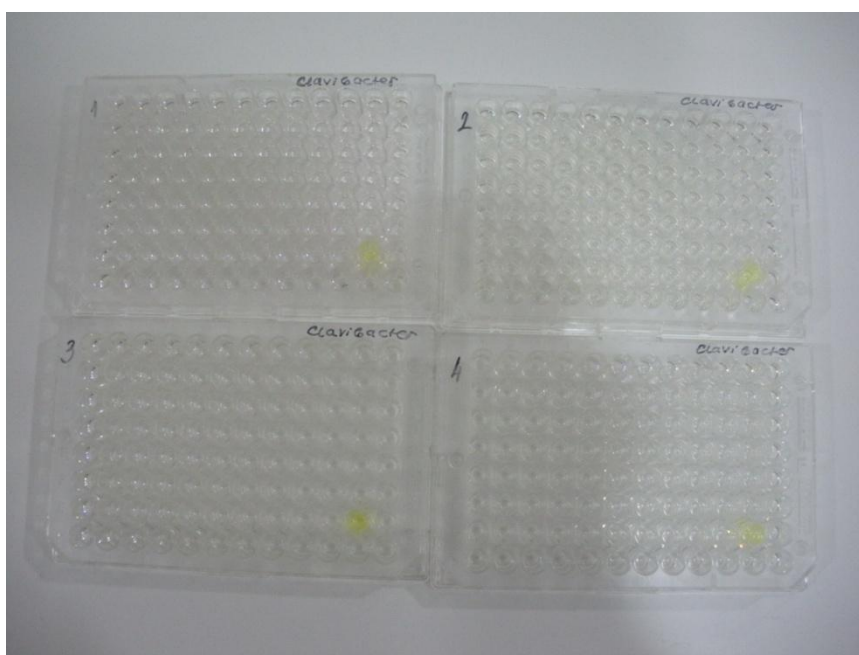
Uzgojno-morfološka istraživanja su ukazala na odsustvo bakterije *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus* u svim uzorcima testiranim tokom 2010. godine

Pokušaj izolacije patogena putem seroloških istraživanja, obuhvatao je laboratorijska testiranja 189 uzoraka biljaka krompira primjenom serološkog testa PTA-ELISA i korišćenjem komercijalnih antitela (Sediag, Francuska) specifičnih za detekciju *Clavibacter michigenensis ssp. sepedonicus*. Kao početni biljni materijal korišćeno je lišće krompira na kojima su prilikom vizuelnih pregleda konstatovani simptomi uvelosti, kao i određeni broj asimptomatičnih biljaka. Svaki uzorak testiran je u dva ponavljanja (dva susjedna bunarčića na mikrotitarskoj pločici). Pozitivna kontrola obezbijedena je od firme Sediag (Francuska), dok je kao negativna kontrola korišćeno zdravo lišće test-biljaka duvana *Nicotiana tabacum* var. *samsun*, proizvedeno u komori za rastenje biljaka u virusološkoj laboratoriji Biotehničkog fakulteta.

Serološke analize su ukazale na odsustvo bakterije *Clavibacter michigenensis ssp. sepedonicus* u svim uzorcima testiranim tokom 2010. godine (slika 6).

Dobijeni rezultati u okviru II faze istraživanja, ukazali su da svi prikupljeni, a ujedno i analizirani uzorci (ukupno 189 uzorka), bili su negativni na prisustvo fitopatogene bakterije *Clavibacter michigenensis ssp. sepedonicus*.

Drugim riječima, **tokom 2010. godine, prisustvo bakterije *Clavibacter michigenensis ssp. sepedonicus* nije dokazano ni u jednom testiranom uzorku krompira porijeklom iz različitih lokaliteta Crne Gore**. Zbog toga isti nijesu bili podvrgnuti molekularnim istraživanjima PCR metodom.

Sl. 6: Rezultati PTA-ELISA testa:
svi testirani uzorci ispoljili su negativnu reakciju sa antitijelima specifičnim za
Clavibacter michigenensis ssp. sepedonicus;
žuti bunarčići na slici – pozitivne kontrole

1.1.7. Stalni nadzor - Potato Wart Disease

U okviru Projekta „Prisustvo *Synchytrium endobioticum* u području Lijeve Rijeke (*Potato Wart Disease*)“, u vremenskom periodu od februara do septembra mjeseca, 2010. godine, ostvarene su sljedeće aktivnosti:

- U okviru **faze I**, a u cilju pravljenja plana aktivnosti,
 - izvršeni su intervjui lokalnog stanovništva, na osnovu kojih su registrovane parcele na kojima je 1968. god., utvrđeno prisustvo *Synchytrium endobioticum* i pomoću GPS-a određen je njihov geografski položaj;
 - izvršeno je i prikupljanje sumnjivih uzoraka uskladištenog krompira porijeklom sa potencijalno zaraženih parcela i laboratorijska obrada istih u fitopatološkoj laboratoriji Biotehničkog fakulteta radi sagledavanja sadašnjeg statusa fitopatogene gljive *Synchytrium endobioticum* u okviru trenutno gajenog sortimenta krompira.

Na osnovu izvršenih aktivnosti iz faze I:

- napravljen je plan rada za sagledavanje mikrobiološkog statusa prethodno zaraženog zemljišta fitopatogenom gljivom *Synchytrium endobioticum* u okviru odabranih parcela sljedećih lokaliteta:
 - **Veliko Slacko** (R. M.) koordinate GPS: N 42° 3957,2' ; E 019° 2821,0' ; 1273 mnv,
 - **Veliko Slacko** (R. M.) koordinate GPS: N 42° 3955,2' ; E 019° 2821,1' ; 1270 mnv,
 - **Malo Slacko** (D.V.) koordinate GPS: N 42° 3915,5' ; E 019° 2774,4' ; 1200 mnv,
 - **Malo Slacko** (D.V.) koordinate GPS: N 42° 3934,4' ; E 019° 2773,4' ; 1211 mnv,
 - **Malo Slacko** (D. V.) koordinate GPS: N 42° 3935,5' ; E 019° 2765,7' ; 1196 mnv,
 - **Lopate** (M. R.) koordinate GPS: N 42° 2454,3' ; E 019° 3231,7' ; 1120 mnv,
 - **Lopate** (Đ. M.) koordinate GPS: N 42° 3919,1' ; E 019° 2920,2' ; 1104 mnv,
 - **Uvač** (M. M.) koordinate GPS: N 42° 4244,0' ; E 019° 3018,9' ; 1061 mnv,
 - **Uvač** (M. M.) koordinate GPS: N 42° 4247,3' ; E 019° 3019,6' ; 1060 mnv,
 - **Uvač** (M. M.M.) koordinate GPS: N 42° 4218,9' ; E 019° 3109,0' ; 1054 mnv;
- sagledan je sadašnji status fitopatogene gljive *Synchytrium endobioticum* u okviru trenutno gajenog sortimenta krompira porijeklom sa potencijalno zaraženih parcela. Drugim riječima, mikrobiološkom obradom istog, dobijeni su negativni rezultati, što govori da ni jedna od pregledanih krtola nije bila zaražena fitopatogenom gljivom *Synchytrium endobioticum*.

Ovaj podatak upućuje na divije pretpostavke: ili je u pitanju otporni sortiment krompira ili zemljište nije više zaraženo ispitivanim patogenom. Da bi se dileme razjasnile, neophodno je bilo realizovati predviđeni plan rada metodologijom (Pot test sa krompirom) koju nalažu protokoli EPPO standarda (Diagnostic protocols for regulated pests PM 7/28 /1/) i to kroz II i III fazu istraživanja.

U okviru **faze II**, a u cilju realizacije predviđenog plana rada po navedenoj metodologiji, izvršeno je:

- prikupljanje osjetljivog sortimenta krompira na fitopatogenu gljivu *Synchytrium endobioticum* i
- uzorkovanje zemljišnih uzoraka sa registrovanih parcela

Nakon izvršenih aktivnosti iz faze II:

- prikupljane su krtole krompira nepoznatog sortimenta (okruglog oblika, svijetlo-žutog mesa i pokožice) koji je u neprekidnoj reprodukciji više od trideset godina i za koji se gotovo sa sigurnošću može reći da vodi porijeklo od sortimenta koji je 1968. godine pokazao izuzetnu osjetljivost prema fitopatogenoj gljivi *Synchytrium endobioticum*, predmetu istraživanja ovoga Programa. Da bi bilo jasnije, ovakav odabir krompira je učinjen iz razloga što ne postoje zapisi o vrsti sortimenta koji je te, 1968. godine, katastrofalno stradao u ispitivanom području od navedenog patogena. Dakle, postupak se

opravdava spoznajom da je u današnje vrijeme veoma teško (gotovo nemoguće) doći do osjetljivog sortimenta krompira jer se isključivo koriste selekcionirano otporne sorte na uzročnika raka krompira;

- uzeti su uzorci zemljišta sa lokaliteta odabranih parcela (lokaliteti sa koordinatama parcela navedeni u prethodnom tekstu u okviru faze I) i to po metodologiji koju nalažu protokoli EPPO standarda:
 - sa svake parcele je formiran po jedan uzorak koji je sastavljen od 60 poduzoraka;
 - poduzorkom se podrazumijeva ona količina zemljišta koja je dobijena jednim ubodom pedološke sonde na dubinu od 20 cm;
 - sa svake parcele, ravnomernim rasporedom uzeto je po 60 poduzoraka;
 - dobijena količina zemljišta od 60 poduzoraka je dobro izmiješana i na taj način formiran je uzorak.

Pripremljeni materijal (osjetljivi sortiment krompira i uzorci zemljišta), u okviru faze II, stvorio je preduslove za realizaciju planiranih aktivnosti u okviru faze III.

U okviru **faze III**, postavljen je biološki ogled na imanju Biotehničkog fakulteta i to na sljedeći način:

- nabavljeni su kontejneri zapremine od 5l;
- kontejneri su napunjeni pripremljenim uzorcima zemljišta;
- svaki uzorak je postavljen u petnaest ponavljanja tj. u petnaest kontejnera;
- u svaki kontejner je zasađena po 1 krtola osjetljivog sortimenta krompira.

Nakon postavljanja ogleda, zasad krompira je u narednih 100 dana redovno zalivan i njegovan sve do formiranja novih krtola koje su potom vađene iz kontejnera.

Sl. ogled na imanju Biotehničkog fakulteta (autor: J. Tiodorović)

Sl. ogled na imanju Biotehničkog fakulteta (autor: J. Todorović)

Na izvađenim krtolama je izvršena ocjena prisustva ili odsustva bradavica na njima, a time i ocjena prisustva ili odsustva fitopatoge gljive *Synchytrium endobioticum* u ispitivanim uzorcima zemljišta, porijeklom sa potencijalno zaraženih lokaliteta tj. parcela.

U okviru **faze IV**, na osnovu biološkog ogleda utvrđeno je sljedeće:

- na krtolama krompira formiranim u uzorcima zemljišta, porijeklom iz 10 lokaliteta regiona Lijeve Rijeke, u svih 15 ponavljanja nijesu konstatovani simptomi oboljenja koje uzrokuje ispitivana fitopatogena gljiva. Time je nakon prve godine istraživanja dobijen rezultat da zemljišta porijeklom sa ispitivanih lokaliteta nijesu zaražena fitopatogenom gljivom *Synchytrium endobioticum*.

Da bi ovaj rezultat bio pouzdan i konačan, po protokolima EPPO standarda (Diagnostic protocols for regulated pests PM 7/28 /1/), uzorci zemljišta porijeklom sa istih parcela, moraju biti podvrgnuti identičnoj metodologiji tokom još jedne godine istraživanja.

1.1.8. Stalni nadzor - *Phytophthora ramorum*

Phytophthora ramorum je vrsta iz roda *Phytophthora* koja uzrokuje visoko uginuće hrastova u Kaliforniji (SAD), gdje je bolest dobila naziv „iznenadno uginuće hrasta“. Patogen je takođe poznat kao prouzrokovatelj „ramorum uginuća“ ili „ramorum palež listova“ na većem broju autohtonih biljaka i četinaru u Kaliforniji, kao i na određenom broju ukrasnih biljaka u pojedinim djelovima Evrope.

Štete nastale usljed *P. ramorum* u Evropi su prvi put zabilježene 1997. godine, u vidu paleži grančica biljaka iz roda *Rhododendron* u rasadnicima i sporadično na većim žbunovima ovih biljaka u Njemačkoj. Slične štete na rododendronu su ustanovljene i u Holandiji. Neposredno zatim, ovaj patogen pronađen je kao prouzrokovatelj nekroze donjih djelova stabljike na *Viburnum* spp.

U Evropi, zbog povećanih mjera opreza i nadzora koji su propisani zakonodavstvom Evropske Unije, uvedeno je praćenje u cilju ustanovljavanja prisustva *P. ramorum*. Ovo je dovelo do pronalaženja ovog patogena na rododendronu i viburnumu u rasadnicima i u manjem dijelu na grmovima u parkovima i vrtovima u ostalim djelovima Evrope. Od tada, registrovani su nalazi ovog patogena i na nekim drugim biljkama domaćinima. U jesen 2003. godine prvi nalazi *P. ramorum* konstatovani su u Evropi na dvije vrste američkog crvenog hrasta *Quercus falcata* i *Q. rubra*, na kojima su registrovane rak-rane sa curenjem smole i sličnim simptomima karakterističnim za „iznenadno uginuće hrasta“ (slika 1:izvor internet: <http://www.invasivepests.org/products/gallery/phyra1.html>). U Velikoj Britaniji je, nakon toga, ustanovljeno prisustvo patogena na *Fagus sylvatica*, *Quercus ilex*, *Quercus cerris*, *Aesculus*

hippocastanum i *Castanea sativa*. U Holandiji je *P. ramorum* izolovana iz rak-rana na kori *Q. rubra*.

Sl. 1. Simptomi rak-rana iz kojih curi smola na *Quercus* sp.

Postoji više od 100 biljaka domaćina iz različitih botaničkih familija (uglavnom su to višegodišnje drvenaste biljke) koje su prisutne u spontanoj flori Evrope ili se gaje kao ukrasne biljke. Lista najčešćih prirodnih domaćina *P. ramorum* data je u tabeli 1.

Tab. 1. Najčešće biljke domaćini *Phytophthora ramorum*

<i>Acer pseudoplatanus</i>	<i>Quercus</i> spp.	<i>Vaccinium myrtillus</i>
<i>Aesculus hippocastanum</i>	<i>Viburnum</i> spp.	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>
<i>Castanea sativa</i>	<i>Rhododendron</i> spp.	<i>Betula pendula</i>
<i>Fagus sylvatica</i>	<i>Camellia</i> spp.	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>
<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Pieris</i> spp.	<i>Larix kaempferi</i>
<i>Laurus nobilis</i>	<i>Kalmia latifolia</i>	<i>Pseudotsuga menziesii</i>
<i>Calluna vulgaris</i>	<i>Magnolia</i> spp.	<i>Prunus laurocerasus</i>
<i>Arbutus unedo</i>	<i>Syringa vulgaris</i>	<i>Nerium oleander</i>

Phytophthora ramorum Werres, De Cock & Man in't Veld je gljivoliki organizam iz carstva *Chromista*, klase *Oomycetes*, reda *Peronosporales*, familije *Pythiaceae*. EPPO kod za *Phytophthora ramorum* je PHYTRA. Ovaj patogen, kao što je naprijed već pomenuto, izaziva uvenuće i sušenje šumskih i hortikulturnih biljaka, a njegovo prisustvo u zemljama Evropske Unije regulisano je Odlukom Komisije 2002/757/EC (koja je dopunjena sa dvije dodatne Odluke izdate 2004. i 2007. godine: 2004/426/EC i 2007/201/EC). Prema fitosanitarnoj kategorizaciji pripada EPPO Alert listi.

Prisustvo *P. ramorum* u Crnoj Gori utvrđivano je pregledom rasadnika i gradskih površina hortikulturnog bilja, kao i određenih šumskih sastojina u Crnoj Gori na eventualno prisustvo ovog parazitnog organizma. Budući da se u Crnu Goru uvozi sadni materijal hortikulturnog bilja, postoji opasnost od unošenja i širenja navedenog patogena. Najznačajnije biljke domaćini su *Rhododendron* sp., *Viburnum* sp., *Camellia* sp., *Pieris* sp., *Kalmia* sp., ali i mnoge druge, a njihov broj se nedavno povećao (npr. *Vaccinium* sp.).

U cilju približavanja našeg sa zakonodavstvom EU, a tiče se štetnog organizma *Phytophthora ramorum*, stvorena je zakonska osnova za utvrđivanje, praćenje i odgovarajuće suzbijanje ove bolesti, odnosno napisan je nacrt pravilnika o mjerama

za sprečavanje unošenja i širenja pseudogljive *Phytophthora ramorum*, prema kome će se usaglašavati dalji rad na ovom programu.

Tokom vegetacionog perioda uočen je određen broj biljaka koje su pokazivale simptome sušenja, uvelosti, paleži ili pjegavosti lišća, kao i nekroze sudovnog sistema. Naime, na ovim biljkama zabilježeni su simptomi koji su mogli da ukažu na eventualno prisustvo *P. ramorum* (slika 2). Stoga su ove biljke bile predmet uzorkovanja i laboratorijskih analiza. Lista pregledanih biljaka prikazana je u tabeli 2.

Sl. 2. Sušenje i propadanje pojedinih ukrasnih biljaka (autor: J. Latinović)

Tab. 2. Pregled ukrasnih biljnih vrsta i lokaliteti u cilju ustanovljavanja prisustva *P. ramorum*.

Naziv biljne vrste	Lokaliteti iz kojih su uzorkovane biljke
<i>Azalea</i> sp.	Tivat
<i>Camelia japonica</i> L.	Podgorica, Tivat, Kotor
<i>Chaenomeles japonica</i> Spach non Lindl	Kotor, Tivat
<i>Euonymus fortunei</i>	Podgorica, Kotor
<i>Euonymus japonicus</i> (Thumb) Lindl	Podgorica, Tivat,
<i>Eunomus japonicus</i> Aureopictus	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Evonimus</i> sp.	Podgorica, Tivat
<i>Laurus nobilis</i>	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Laurocerasus officinalis</i> Roem	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Ligustrum japonicum</i> Thunb	Podgorica
<i>Ligustrum ovalifolluim</i> Hassk	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Magnolia grandiflora</i> L.	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Pieris</i> sp.	Podgorica
<i>Pittosporum tobira</i> Ait	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Rhododendron</i> sp.	Podgorica, Kotor
<i>Syringa x chinensis</i> Willd.	Podgorica
<i>Thuja</i> sp.	Bar
<i>Viburnum carlesii</i> Hemsl.	Podgorica
<i>Viburnum lantei</i>	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Viburnum tinus</i> L.	Podgorica, Tivat, Kotor, Bar, Budva
<i>Viburnum</i> sp.	Podgorica, Kotor, Tivat

Zelene površine su pregledane u periodu april - maj, a takođe i u toku septembra i prvih 10 dana oktobra.

Najveći broj pregledanih sadnica odnsio se na vrste:

Laurocerasus officinalis Roem je česta vrsta na zelenim površinama u Podgorici, Tivtu i Kotoru. Biljke na kojima se javljaju simptomi koji mogu da podsjećaju na simptome koje izaziva *P. ramorum* su relativno česti. Analiza je obuhvatila veliki broj uzoraka (preko 30) iz Podgorice i gradova na primorju. Na ovim biljkama česta su oštećenja abiotičkog porijekla (ožegotine). Često su zabilježeni jači napadi lisnih vašiju, a u nekim slučajevima i grinje (slika 3).

Sl. 3. *Laurocerasus officinalis*. – lijevo: ožegotine, desno: lisne vaši (autor: J. Latinović)

Viburnum lantae je vrsta koja je dosta zastupljena na zelenim površinama. Dobro podnosi gradske uslove i brzo raste, a relativno je otporna na bolesti i štetočine, što se pokazalo i u ovim pregledima. Pregledan je veliki broj zasada na različitim tipovima zelenih površina. Najčešće prisutna su oštećenja lista abiotočkog ili mehaničkog porijekla (slika 4).

Ova vrsta pregledana je i u rasadnicima ukrasnog bilja. Uzorci biljaka koje se suše-propadaju u rasadniku su uzimani na analizu u jesen (oktobar 2010). Prisustvo vrsta iz roda *Phytophthora* provjeravano je na biljnim djelovima (korjenov vrat, stabljika i list), kao i u supstratu za gajenje. Sušenje biljaka u rasadniku je sporadično, i nema manifestaciju koja je karakteristična za masovnu pojavu biljnih patogena ili insekata. Najčešći uzrok sušenja najvjerovatnije leži u izostanku ukorjenjivanja, koje nije praćeno pojavom truleži korena.

Iz roda *Viburnum* pregledane su još i vrste *Viburnum tinus*, koji je relativno čest na zelenim površinama u Podgorici, Tivtu, Kotoru, Budvi i Baru, zatim *Viburnum carlesii* u Podgorici i još 2 vrste *Viburnum*-a čija determinacija do nivoa vrste nije urađena. Analizirana oštećenja su većim dijelom abiotočkog porijekla (uključujući i sušenje biljaka na zelenim površinama usljed nedostatka vode), a prisutne su i lisne vaši.

Sl. 4. *Viburnum* sp. – Oštećenja nastala abiotočkim činiocima (autor: J. Latinović)

Camelia japonica prisutna je sporadično na javnim zelenim površinama, a mnogo češće u privatnim baštama i okućnicama. Uočen je relativno mali broj stabala sa simptomima propadanja i uvenuća biljaka. Oštećenja su bila najvećim dijelom abiotočkog porijekla – ožegotine, povremeno se javlja ospičavost lista; u slučaju kada smo zabilježili napad vašiju, zabilježili smo i pojavu čađavice. Posmatrali smo *Camelia japonica* i u rasadnicima ukrasnog bilja (odrasle biljke) sa simptomima propadanja- sušenja pojedinih grana u kruni.

Na ovim biljkama nije utvrđeno prisustvo *Phytophthora* vrsta, a propadanje biljke i pojava nekih gljiva koje se sekundarno javljaju je najvjerovatnije posljedica fiziološkog stresa prilikom presađivanja ili previše jakog orezivanja (slika 5).

Sl. 5. *Camelia japonica*. – lijevo: simptomi uvenuća i sušenja, desno: čađavica (autor: J. Latinović)

Slične simptome propadanja kao kod *C. japonica* zabilježeni su i na vrsti *Laurus nobilis*. Simptomi su bili jačeg intenziteta (sušenje grana) u rasadniku, kao i na nekoliko lokaliteta na zelenim površinama u Podgorici.

Pittosporum tobira Ait je takođe biljna vrsta koja je podložna napadu *Phytophthora* sp. Pregledan je veliki broj odraslih biljaka *P. tobira* u Podgorici, kao i u primorskim gradovima Tivtu, Kotoru, Herceg Novom, Baru i Budvi, kao i novoformirani zasadi sa mladim biljkama. Nijesu zabilježeni simptomi koji ukazuju na pojavu nekih značajnijih patogena na ovoj vrsti, osim oštećenja abiotičke prirode, ožegotina, kao i simptoma koji mogu da ukazuju na nedostatak nutritijenata u supstratu za gajenje (hloroza kod nekih biljaka u žardinjerama).

Prisustvo *Rhododendron*-a na zelenim površinama zabilježen je jedino u Kotoru (2 žbuna) koja nijesu bila u dobrom fiziološkom stanju, odnosno imali su simptome propadanja i sušenja koji su prvenstveno bili posljedica fiziološkog stresa usljed rasta u nepovoljnim uslovima spoljašnje sredine i neodgovarajuće njege. Zabilježeno je prisustvo patogena koji su izazivali ospičavost i pjegavost listova. Detaljnija laboratorijska analiza materijala (pokušaji izolacije eventualnog prouzrokovala oboljenja) je takođe pokazala da *Phytophthora* vrste nijesu imale veze sa ovim propadanjem rododendrona. U jednom rasadniku u Podgorici nađen je rododendron, ali prisustvo patogena nije potvrđeno.

Nekoliko grupa skoro zasnovanih zasada *Azalea* sp. vrste zabilježili smo u Tivtu. Ove biljke su dobro održavane i bez simptoma propadanja, osim pojedinačno prisutnih ožegotina abiotičkog porijekla. *Euonymus japonicus*, *Eunomus japonicus* 'Aureopictus', *Euonymus fortunei*, kao i još nekoliko hortikulnih formi ove vrste su relativno zastupljeni na zelenim površinama, i to najčešće u žardinjerama ili oko novopodignutih objekata (tržni centri, hoteli i sl.). Njihovo propadanje je u najvećoj mjeri posljedica neodržavanja ili lošeg održavanja na zelenim površinama, mada simptomi u određenoj fazi sušenja mogu da podsjećaju na propadanje koje izazivaju *Phytophthora* vrste (slika 6). U nekim slučajevima konstatovali smo i jače napade lisnih vašiju (fiziološki oslabljene biljke).

Sl. 6. *Eunomus japonicus*. – Vlažne pjege sa hlorotičnim oreolom na listovima (autor: J. Latinović)

Zbog prisustva simptoma koji mogu da podsećaju na *Phytophthora* propadanje takođe su pregledane i *Ligustrum japonicum* Thunb (slika 7a) i *Ligustrum ovalifolium* Hassk, obje vrlo i gotovo tradicionalno zastupljene na zelenim površinama. Osim ovih uzorkovane su i *Chaenomeles japonica* Spach non Lindl i vrste iz roda *Pieris*, koje nijesu tako česte i relativno se od skora sreću po gradovima (posebno *Pieris*). *Syringa x chinensis* Willd pregledana je u nekoliko privatnih okućnica u Podgorici.

Na jorgovanu je zabilježeno prisustvo lisnih vašiju u velikom broju, kao i druga oštećenja koja mogu da ukazuju na prisustvo nekih gljiva, ali bez velikog značaja za biljku domaćina (slika 7b).

Sl. 7. Simptomi oštećenja na a) *Ligustrum japonicum* i b) *Syringa x chinensis* (autor: J. Latinović)

Započeta istraživanja na ukrasnim biljkama potrebno je nastaviti i intenzivirati.

U šumskim zajednicama (šumama) ovog dijela Evrope do sada nije bila utvrđena pojava *P. ramorum*. Pojava drugih vrsta iz roda *Phytophthora* intenzivnije se istražuje u hrastovim šumama u Evropi i regionu. Istraživanja sprovedena u Srbiji posljednjih godina ukazuju na prisustvo 5 (do sada determinisanih) vrsta iz roda *Phytophthora* u šumama hrasta.

Za pregled i utvrđivanje prisustva *P. ramorum* u šumama Crne Gore odabrane su submediteranske kserofilne šume liščara u okolini Podgorice. To su šume iz sveze *Ostryia – Carpinion orientalis*, Ass. *Quercus – Carpinetum orientalis*. Na odabranim lokalitetu - Građen,

Kući, su šume u kojima od hrastova dominiraju cer i medunac, sa prisutnim sladunom. Sastojina je raznodobna, prisustvo odraslih stabala sjemenog porijekla do 20% (starosti oko 50-80 godina), ostalo uglavnom izdanačka šuma različite starosti. Podmlađivanje hrasta mjestimično. Prisustvo *Carpinus orientalis* obilno. Ova šumska zajednica odabrana je kao karakteristični predstavnik hrastovih šuma u submediteranskom pojasu Crne Gore.

Šuma je pregledana maršutnom metodom početkom juna i sredinom oktobra, poslije perioda obilnijih padavina. Na stablima hrasta nijesu zapaženi simptomi koji mogu da ukazuju na sušenje izazvano *Phytophthora* vrstama na podmladku, niti na odraslim stablima. Zbog izraženo sušnog (kserotermnog) karaktera ovih šumskih zajednica, ne postoji velika vjerovatnoća da patogeni iz roda *Phytophthora* mogu i u budućnosti da prouzrokuju štete u ovim šumskim ekosistemima.

U budućem radu veću pažnju treba posvetiti hrastovim šumama na sjeveru i sjevero - zapadu Crne Gore, u brdskim i planinskim hrastovim šumama.

Posljednjih godina vrste iz roda *Phytophthora* su izolovane iz materijala porijeklom iz šuma bukve, uglavnom u zapadnoj i centralnoj Evropi. Na pojedinim lokalitetima mogu da, zajedno sa drugim faktorima biotičke i abiotičke prirode, učestvuju u propadanju šuma bukve.

Šume bukve zauzimaju značajne površine u Crnoj Gori, i za sada ovdje nijesu bili uočeni simptomi koji mogu da ukažu na ovakvo propadanje.

Detaljni pregled radi utvrđivanja eventualne pojave simptoma *Phytophthora* propadanja u šumama bukve obijen je u NP Biogradska Gora, u blizini Biogradske jezera. U obzir su uzete šumske zajednice koje pripadaju dvijema različitim cenoekološkim grupama:

1. planinske šume bukve (*Fagenion moesiace montanum*)
2. mješovita šume bukve sa plemenitim lišćarima (*Fagetum moesiace montanum aceretosum*).

Planinske šume bukve su pregledane, ali nijesu utvrđeni simptomi propadanja. Sušenje uzrokovano *Phytophthora* vrstama nije zabilježeno ni u šumama bukve sa plemenitim lišćarima u ovom području. Detaljnije je pregledan lokalitet u neposrednoj blizini jezera, na kome u spratu drveća bukva ima najveću brojnost, dok veću pokrovnost imaju plemeniti lišćari, naročito gorski javor, uz značajno prisustvo bijelog jasena (*Fraxinus excelsior*) na ravnom terenu. Takođe su pregledane i manje površine pod šumom bukve u okolini Kolašina, Pljevalja, Žabljaka, Plava, Gusinja i Podgorice. Nigde nijesu zapaženi simptomi koji bi mogli da ukažu na sušenje izazvano vrstama iz *Phytophthora* kompleksa. Ova istraživanja treba nastaviti sa posebnim akcentom na šume hrastova i drugih lišćarskih vrsta u sjevernim i sjeverozapadnim predjelima Crne Gore.

Imajući u vidu da je ovo prva godina rada na ovom potpuno novom i od EU obavezujućem programu, od velike koristi bila je dvokratna posjeta slovenačkog eksperta i koordinatora za *P. ramorum* u Sloveniji, g-đe Metke Žerjav, koja je takođe učestvovala u obilasku potencijalno zaraženih biljaka i nijesu konstatovani karakteristični simptomi *Phytophthora* oboljenja. Jedan od razloga mogao bi biti i taj što kod nas *Rhododendron* sp. kao glavni domaćin nije mnogo zastupljen. Takođe su dobijene i druge korisne informacije, a posebno način pouzdane identifikacije patogena, koja se zasniva na pripremanju posebne selektivne podloge za *P. ramorum* (tzv. PARP podloga). Iz Slovenije su dobijeni referentni izolati ove pseudogljive, čijim bi upoređivanjem sa eventualno dobijenim našim izolatima mogli da dobijemo preciznu informaciju o prisustvu ovog patogena.

Za izolaciju vrsta iz roda *Phytophthora* neophodna je priprema selektivne PARP hranljive podloge koja dozvoljava njihov razvoj, a istovremeno onemogućuje porast drugih organizama (gljiva i bakterija). Ovo svojstvo podloge zasniva se na njenoj posebnoj pripremi, prilikom čega se koriste tri vrste antibiotika koji sprečavaju rast bakterija i jedan specifični fungicid koji suzbija rast ostalih gljiva. Stoga ova podloga je od velikog značaja za izolaciju *Phytophthora* vrsta, a kad se uradi izolacija, dalje slijedi postupak presijavanja (pseudo)gljive na druge hranljive podloge, kao što je agar od šargarepe, na kome se ovaj parazit dobro

razvija i pri tome produkuje one reproduktivne strukture koje su važne za identifikaciju pod mikroskopom.

Osim izolacije parazita *P. ramorum* iz biljnih djelova (korjena, korjenovog vrata, stabljika, listova), vrši se i provjeravanje zaraženosti supstrata odnosno zemljišta na kome biljke rastu. U tu svrhu koristi se tzv. »metoda mamaka« (slika 8), kada se dublji sudovi napune zemljom za koju se predpostavlja da je zaražena i sipa se voda tako da nekoliko mm prekriva površinu zemlje. Na vodu se zatim postavljaju zdravi listovi osjetljivih biljaka domaćina (npr. listovi *Rhododendron* sp., *Viburnum* sp., *Laurocerasus* sp. i dr.) i čeka se nekoliko dana. Za tih nekoliko dana zoospore gljive bi plivajući u vodenoj sredini iz zaraženog zemljišta dospijele do listova, na kojima bi izvršile infekciju, te bi uskoro došlo do ispoljavanja simptoma u vidu vodenastih pjega, nekroze i sl. Ako listovi ostanu i dalje nepromijenjenog izgleda tj. zdravi, to je znak da zemljište nije zaraženo.

Sl. 8. „Metoda mamaka“ za ispitivanje zaraženosti zemljišta sa *Phytophthora* sp. (autor: J. Latinović)

Kao rezime gore navedenog, možemo konstatovati da u Crnoj Gori *Phytophthora ramorum* za sada nije ustanovljena, te da bi tako i ostalo, potrebno je nastaviti rad na ovom programu, obraćajući posebnu pažnju da ovaj opasni štetni organizam ne bude unešen na bilo koji od mogućih načina njegovog prenošenja i širenja u prirodi.

1.1.9. Stalni nadzor - smotavac karanfila

Tokom 2010. godine, rad na programu "Smotavci karanfila" tekao je prema utvrđenom planu. Rad saradnika Centra za zaštitu bilja (entomološka laboratorija) podrazumijevao je izbor lokaliteta i postavljanje feromonskih klopki, njihov pregled na prisustvo imaga i vizuelni pregled biljaka u rasadnicima ukrasnih i voćnih vrsta na prisustvo eventualnih simptoma napada.

Feromonske klopke su postavljene u tri mješovita rasadnika (voćne vrste i ukrasne biljke) na primorju (Đenovići, Radanovići i Bar) i u jednom rasadniku u Podgorici (Slike 1a, 1b, 1c i 1d).

Tokom oktobra postavljena je još jedna feromonska klopka u rasadniku ukrasnih biljaka u Baru (lokalitet Bar 1).

a

b

c

d

Slika 1. a, b, c, d. Feromonske klopke postavljene u rasadnicima voćnih i ukrasnih biljaka (autor: S. Radonjić)

Najranije uhvaćena imaga karanfilovog smotavca, nakon postavljanja klopki početkom avgusta, zabilježena su u lokalitetu Đenovići. Tokom septembra, oktobra i novembra konstatovano je hvatanje imaga i u ostalim lokalitetima (Slike 2a, 2b i 2c)

a

b

c

Slika 2. a, b, c. Feromonska klopka i uhvaćena imaga (autor: S. Radonjić)

Tokom perioda praćenja i šest obavljenih pregleda klopki, najveći broj imaga (ukupno 33) uhvaćen je u lokalitetu Bar, a zatim u lokalitetima Radanovići (21), Baošići (19) i Bar 1 (18).

U rasadniku u Podgorici, tokom cijelog posmatranog perioda, nije uhvaćen ni jedan imago. Vizuelnim pregledom sadnica ukrasnih biljaka i voćnih vrsta simptomi napada su primijećeni tokom oktobra i početkom novembra na mladim, tek izniklim i nešto starijim biljkama karanfila u rasadniku u Radanovićima i Baru (slike 3a i 3b).

U ostalim rasadnicima prisustvo simptoma napada na potencijalnim biljkama domaćinima nije zabilježeno.

a

b

Slika 3a i 3b. Napadnute biljke karanfila (autor: S. Radonjić)

Sve napadnute biljke imale su karakteristične simptome napada u vidu "slijepljenosti" vršnog, najmlađeg lišća zbog paučinastih niti koje izlučuje larva i formira "lisni zapredak" (Slika 4a i 4b).

a

b

Slika 4a i 4b. Karakterističan simptom napada - „slijepljenost vršnog lišća”(autor: S. Radonjić)

U slijepljenim zaprecima, nakon njihovog "otvaranja" na licu mjesta, nađene su larve koje su, usled ishrane lisnim tkivom, već napravile oštećenja u vidu rupičastih izgrizlina (slika 5a i 5b).

Ovi simptomi napada, kao i izgled larvi u oštećenom biljnom tkivu, nedvosmisleno su ukazivali da se radi o napadu karanfilovim smotavcem.

a

b

Slika 5a i 5b. Rupičasta oštećenja lisnog tkiva u „slijepljenom" vršnom lišću (autor: S. Radonjić)

Pregledom uzorkovanog, napadnutog biljnog materijala, u laboratoriji je, nakon izljetanja imaga iz lutaka formiranih u lisnom zapretku, potvrđeno da se radi o karanfilovom savijaču *Cacoecimorpha pronubana*. U svakom vršnom zapretku utvrđena je po jedna larva (Slike 6a, 6b i 6c).

a

b

c

Slike 6. a, b i c. Larva karanfilovog savijača u oštećenom vršnom „lisnom zapretku“ (autor: S. Radonjić)

S obzirom na potvrđeno prisustvo ove, izrazito polifagne štetočine i imajući u vidu da se u našim rasadnicima ukrasne biljke i voćne vrste proizvode zajedno ili u neposrednoj blizini, kao i to da je vrsta tokom prethodnih godina registrovana na lovoru, za očekivati je, u narednom periodu, njenu pojavu i na drugim biljnim vrstama koji joj u našim uslovima mogu biti domaćini.

Proizvođačima sadnog materijala u čijim su rasadnicima utvrđene napadnute biljke (broj napadnutih biljaka nije bio velik) preporučeno je njihovo momentalno uništavanje, uz primjenu mjera hemijskog suzbijanja imaga, što je savjetovano i ostalim proizvođačima u čijim rasadnicima je potvrđeno prisustvo leptira samo na feromonskim klopka, ali ne i simptomi napada na biljkama.

1.1.10. Stalni nadzor - San Jose Scale

U sklopu rada na programu San José Scale – kalifornijska štitasta vaš *Q. perniciosus* saradnici Centra za zaštitu bilja (entomološka laboratorija) su obilazili rasadnike voćnih vrsta koje su potencijalni domaćini ovoj štetočini. Sa obilascima terena se počelo tokom avgusta.

Q. perniciosus je veoma polifagna štetočina. Napada više od 150 biljnih vrsta. Pored mnogobrojnih voćki (jabuka, breskva, kruška, šljiva, vrste iz roda *Rubus* sp., a u Kini je konstatovana i na aktinidiji), napada i veliki broj listopadnog drverća i šiblja (*Acacia*, *Acer*, *Amelanchier*, *Chaenomeles*, *Cotoneaster*, *Crataegus*, *Cydonia*, *Euonymus*, *Fagus*, *Juglans*,

Ligustrum, Maclura, Malus, Populus, Prunus, Ptelea, Pyrus, Ribes, Rosa, Salix, Sorbus, Symphoricarpos, Syringa, Tilia, Ulmus).

Nalazi se na EPPO A2 karantinskoj listi kao i na našoj A2 listi. Gotovo svi navedeni domaćini su široko rasprostranjeni kako u EU, tako i u našoj zemlji.

Tokom rada na programu običeni su rasadnici voćnih vrsta u okolini Podgorice. Vizuelnim pregledom kore debla, grana, grančica i ljetorasta biljnih vrsta koje su domaćini ovoj štetočini (jabuka, kruška, breskva, šljiva, trešnja, višnja) **nijesu utvrđeni simptomi napada**.

Napadnute biljke se lako prepoznaju jer reaguju obrazovanjem crvenog prstena oko štita koji je, naročito lako uočljiv na vrstama i sortama svjetlije kore, kao i na plodovima.

Pored rasadnika, pregledima su obuhvaćeni i stariji voćnjaci u okolini Podgorice i Nikšića (Liverovići i Ozrinići). U dva lokaliteta na području Danilovgrada (Kosić i Begovina), konstatovano je, prisustvo ove vrste u zasadu jabuke.

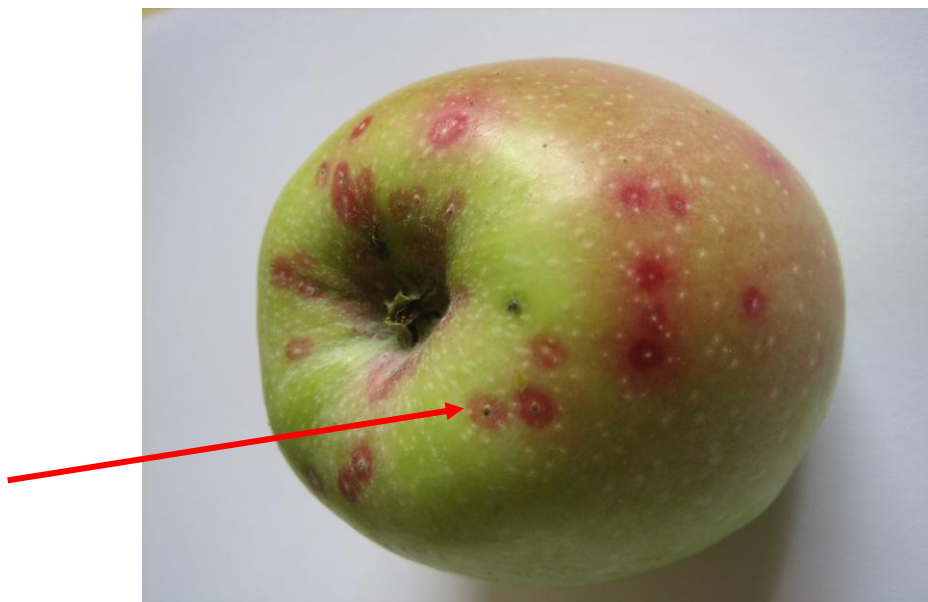
Simptomi napada zabilježeni su na plodovima i grančicama (Slike 1a, 1b i 1c i 2a i 2b).

a

b

c

Slika 1. Kalifornijska štitasta vaš: a i b - karakterističan simptom napada na plodu jabuke („crveni prsten“) i c – štit vaši i oko njega "prsten"(autor: S. Radonjić)

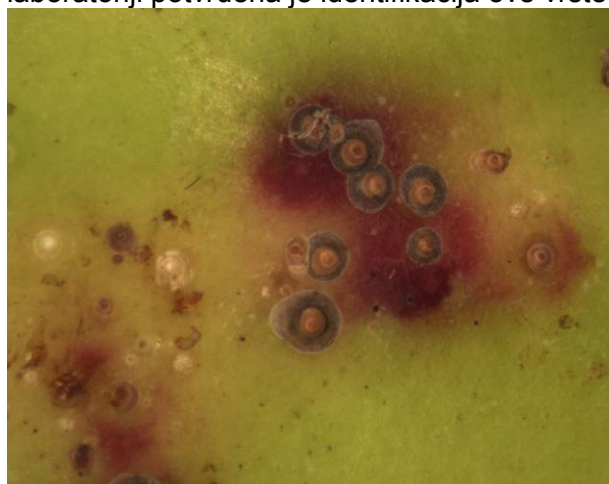
a

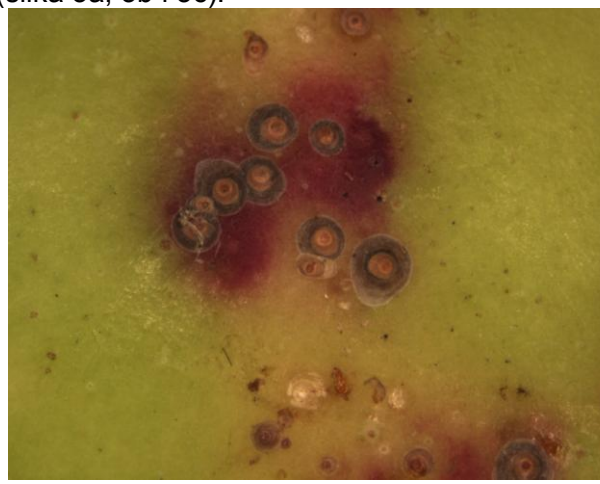
b

Slika 2. Štitovi vaši na kori grančica jabuke (autor: S. Radonjić)

Pored vizuelno utvrđenih, vrlo karakterističnih simptoma na napadnutim biljkama, koji ukazuju da se radi o kalifornijskoj štitastoj vaši, pregledom uzorkovanog materijala u laboratoriji potvrđena je identifikacija ove vrste (slika 3a, 3b i 3c).

a

b

c

Slika 3. Kalifornijska štitasta vaša: a i b – karakteristični štitovi i "crvenilo" na kori ploda oko njih; c- okrugli štit ženke i izduženo ovalni štit mužjaka (autor: S. Radonjić)

U okolini Nikšića, pregledom dva proizvodna voćnjaka u kojima su, između ostalih voćnih vrsta, najzastupljenije jabuka, breskva, kajsija i dunja, vizuelnim pregledima nije utvrđeno prisustvo kalifornijske štitaste vaši.

S obzirom da je prisustvo ove štetočine već utvrđeno i imajući u vidu načine njenog širenja i štete koje izaziva, kao i podatke o njenoj, do sada sporadičnoj pojavi u Crnoj Gori, smatramo da treba nastaviti praćenje i u narednoj godini i nabaviti feromonske klopke.

1.1.11. Stalni nadzor *Diabrotica virgifera* La Conte

Zlatica kukuruza je univoltina vrsta, koja prezimljava u stadijumu jajeta u zemlji. Larve oštećuju korjenov sistem kukuruza i nekih drugih vrsta iz porodice Poaceae. Jako napadnuta biljka, sa oštećenim korjenom, tokom vremenskih nepogoda poliježe, kasnije se stablo ispravlja i pri osnovi povija (gušćiji vrat). Stabljika i klip oštećene biljke slabije se razvijaju. Šteta se povećava kada, u periodu ishrane larve, vlada suša. U vrijeme cvjetanja imaga se hrane sa polenom, svilom i listovima, (Slika 1) i mogu prouzrokovati pojavu rehljavih klipova. U nedostatku polena i svile kukuruza, imaga se hrane polenom drugih biljaka koje cvjetaju, kao što su tikve, suncokret, pasulj (Slika 2) i neke druge vrste iz porodica Poacea, Asteraceae, Fabaceae i Cucurbitaceae.

Zlatica kukuruza je, prvi put u Crnoj Gori, utvrđena 1998. u okolini Bijelog Polja u blizini magistralnog puta koji vodi prema Srbiji, zbog čega se i počelo praćenje zlatice u ovom regionu.

Za praćenje se koriste žute ljepljive ploče ili feromonske klopke. Žute ploče registruju prisustvo imaga oba pola i pored zlatice hvataju i druge insekte, zbog čega se moraju mijenjati na 7 do 15 dana. Feromonske klopke su visoko selektivne, privlače samo mužjake zlatice i registruju prisustvo i pri manjem broju jedinki. Klopke se postavljaju krajem juna i kontrolišu jednom nedeljno ili petnaestodnevno do septembra.

S obzirom da je zlatica kukuruza najznačajnija štetočina kukuruza koji se gaji u monokulturi, jedna od najznačajnijih mjera borbe je primjena plodoreda. Za praćenje su odabrani lokaliteti na sjeveru Crne Gore uz glavne magistralne puteve prema Srbiji gdje se gaji kukuruz odnosno put od Bijelog Polja prema Prijepolju i od Ribarevine prema Beranama.

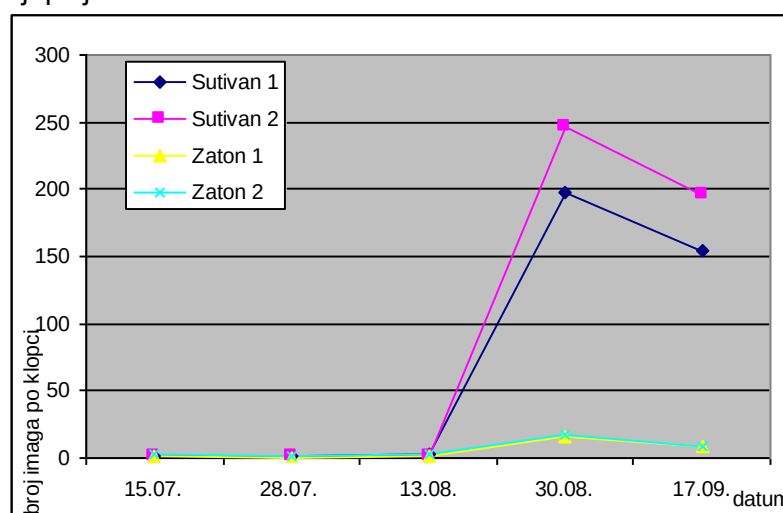
Prema planu rada na programu, nabavljena su dva tipa feromonskih klopki i to klopke PAL (Slika 3) i KLP (Slika 4). Klopke su postavljene na polja pod kukuruzom 30. juna i to na lokalitetima u okolini Bijelog Polja (Sutivan) i prema Beranama (Zaton) na kojima je zlatica već bila utvrđena krajem devedesetih godina prošlog vijeka. U klopkama tipa KLP nije bilo

ulova zlatice pri prvom pregledu, a kasnije su isključene iz osmatranja zbog toga jer se nije mogao nabaviti adekvatan insekticid za klopku. Klopka je suva i imaga su izlazila iz nje.

Pregled klopki vršen je petnaestodnevno (Slika 5). Rezultati pregleda dati su na grafikonu 1. S obzirom da je prisustvo zlatice kukuruza na ovim lokalitetima utvrđeno prvi put 1998. godine, prvi rezultati hvatanja imaga u toku ove godine ukazivali su na to da se brojnost nije značajnije mijenjala što je prema našoj procjeni posljedica sprovođenja plodoreda, jer na parcelama na kojima su postavljene klopke prethodne godine nije gajen kukuruz.

Međutim, pregledi koji su uslijedili kasnije, odnosno krajem avgusta i u drugoj polovini septembra pokazali su da je došlo do višestrukog povećanja broja imaga po klopki (Slika 6) zbog čega je predviđen još jedan obilazak i pregled klopki do polovine oktobra. Inače prilikom svih pregleda pa i pri posljednjem na klopka su se mogla naći imaga koja su se tek uhvatila što ukazuje da su imaga još aktivna.

Brojnost imaga je bila nekoliko puta veća na lokalitetu Sutivan u odnosu na Zaton, što ukazuje na mogućnost višekratnog unošenja zlatice kukuruza transportnim sredstvima jer je promet iz pravca Prijepolja veći.

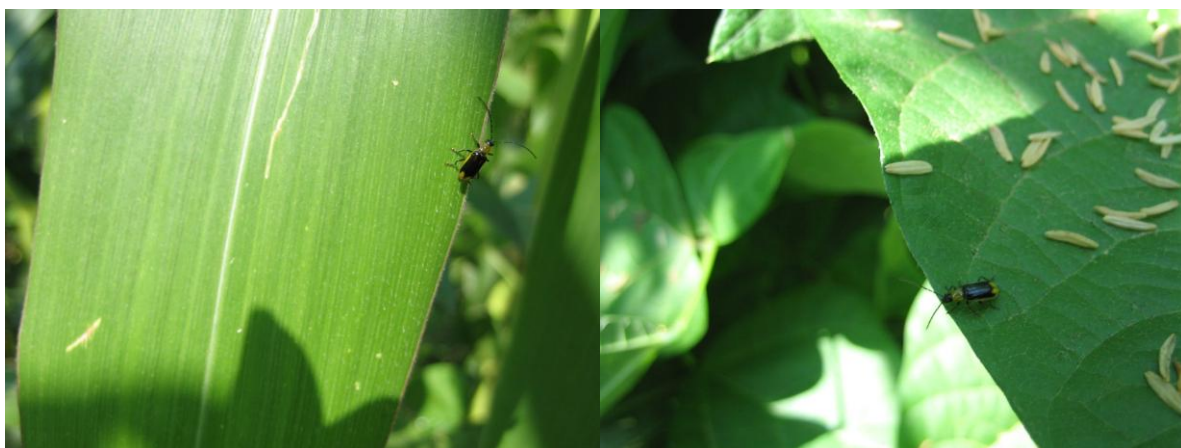

Grafikon 1. Ulov imaga zlatice kukuruza na feromonskim klopka tipa PAL tokom 2010. godine

Radi utvrđivanja eventualne štete na korjenovom sistemu vađen je korjen biljaka koje su pokazivale simptome kao da su bile napadnute larvama (Slika 7), međutim na korjenu nije bilo vidljivih oštećenja od larvi (Slika 8).

Što se tiče preduzimanja mjera borbe osnovno je sprovođenje plodoreda i unošenje zemljišnih insekticida neposredno pred sjetvu ako se kukuruz gaji u monokulturi.

Međutim uzgoj kukuruza u Crnoj Gori karakteriše se malim površinama i gotovo redovnim sprovođenju plodoreda.

Slika 1. Imago zlatice na listu kukuruza (autor: S. Hrnčič) Slika 2. Imago zlatice na listu pasulja (autor: S. Hrnčič)

Slika 3. Feromonska kloka tipa PAL (autor: S. Hrnčič)

Slika 4. Feromonska kloka tipa KLP (autor: S. Hrnčič)

a)

b)

Slika 5. a) Pregled klopki na prisustvo imaga, b) uvečan imago na klopci (autor: S. Hrnčič)

a) polovina avgusta

b) polovina septembra (autor: S.

Hrnčić)

Slika 6. Uхваćena imaga na klopkama u različito vrijeme vegetacije

Slika 7. Biljka koja izgledom podsjeća na oštećenja od zlatice (autor: S. Hrnčić)

Slika 8. Korjen biljaka bez oštećenja, a koje su izgledom podsjećale da su oštećene od zlatice (autor: S. Hrnčić)

1.1.12. Stalni nadzor – *Dryocosmus kuriphilus*

Dryocosmus kuriphilus Yasumatsu – osa galica kestena je porijeklom iz Kine i smatra se najznačajnijom štetočinom kestena u Svijetu. Napada vrste iz roda *Castanea*: *C. crenata* (japanski kesten), *C. dentata* (američki kesten), *C. mollissima* (kineski kesten), *C. sativa* (evropski pitomi kesten) i njihove hibride. *D. kuriphilus* prekida rast grančica i redukuje plodonosnost. Prinos može biti redukovan za 60 do 80 %. Snažne infestacije mogu dovesti do uvenuća i sušenja stabala kestena. Pored ekonomskih izaziva i štete estetske prirode.

U Evropi je prvi put utvrđena 2002. godine u Italiji u regionu Piemonte. U 2003. godini dodata je na EPPO karantinskoj listi A2. Francuska je 2005. godine usvojila mjere za sprečavanje unošenja i širenja *D. kuriphilus* na svojoj teritoriji. Iste godine Slovenija je, takođe, usvojila dodatne mjere za sprečavanje i dalje unošenje i širenje unutar njene teritorije, s obzirom da je već bilo utvrđeno njeno prisustvo. Kao rezultat tih nalaza, zemlje EU su donijele odluku o sprečavanju unošenja i širenja *D. kuriphilus* unutar Unije (2006/464/EC od 27.06.2006). U proljeće 2009. godine *Dryocosmus kuriphilus* je utvrđena i u Švajcarskoj

D. kuriphilus ima jednu generacija godišnje. Razmnožava se isključivo bespolnim putem odnosno partenogenetski. Ženke polažu jaja u pupoljke, a vrsta prezimljava kao mlada larva unutar pupa. U proljeće u vrijeme otvaranja pupoljaka usljed prisustva i ishrane larvi dolazi do formiranja zelenih ili roze gala promjera 5 do 20 mm. Larve završavaju razviće unutar pupa, a ženke se pojavljuju od kraja maja do sredine jula što zavisi od nadmorske visine. Ženke žive kratko (desetak dana) i za to vrijeme polažu jaja u pupoljke. U jednom pupoljku se može naći 20 do 30 jaja. Jedna ženka položi oko 100 jaja.

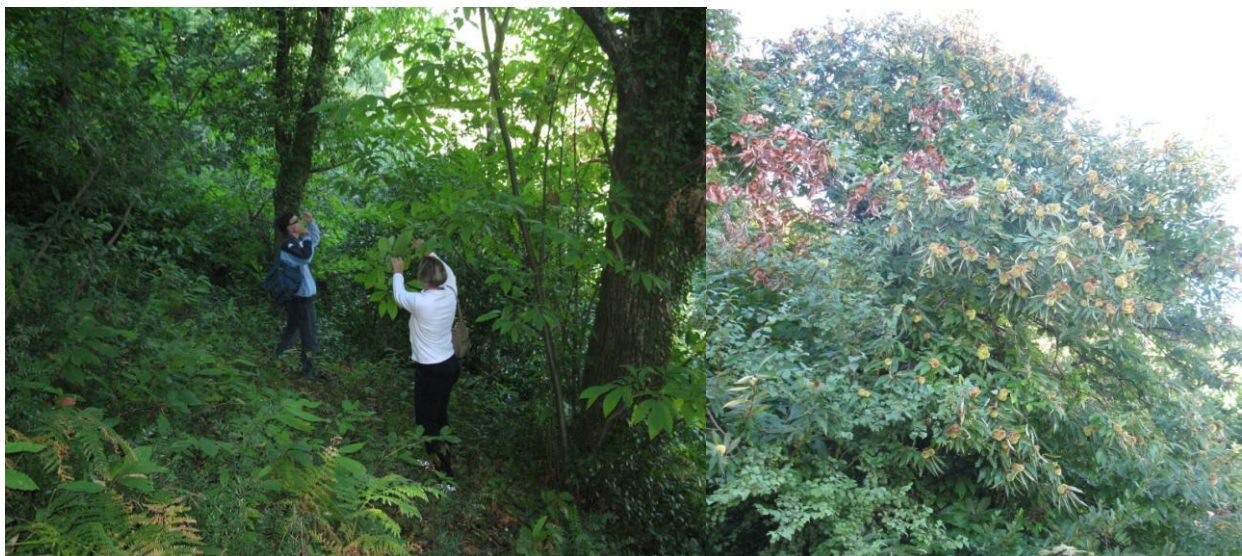
D. kuriphilus se na nova područja širi aktivnim letom ženki potpomognutih vjetrom, transportnim sredstvima, kalem grančicama i sadnicama. Veoma važna mjera u sprečavanju širenja je proizvodnja sadnog materijala u područjima bez prisustva štetočine.

S obzirom da se u Crnoj Gori kompleksi pitomog kestena nalaze na području Krajine i Stoliva eventualno prisustva *D. kuriphilus* praćeno je na ovim lokalitetima.

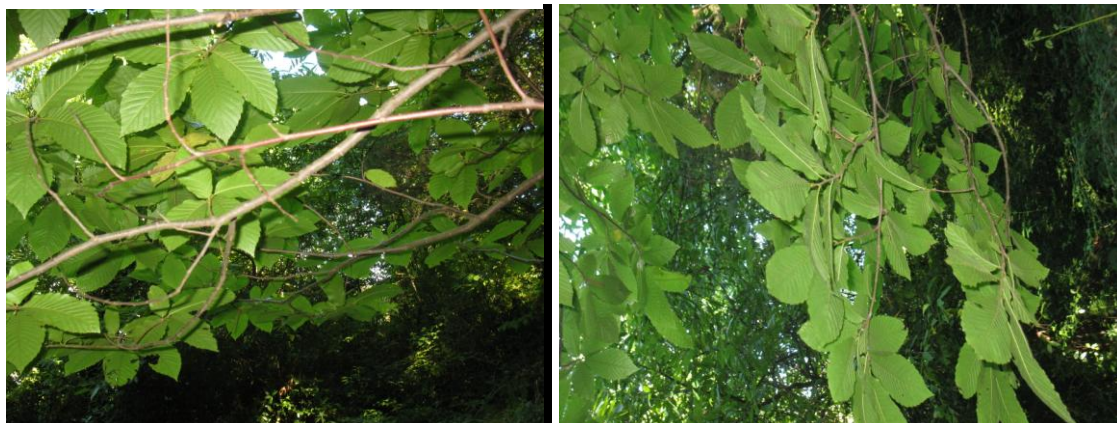
Vizuelni pregledi su urađeni u dva navrata i to početkom jula i početkom oktobra. Pregledi grančica su pokazali (slika 1 i 2) da **nije utvrđeno prisustvo** *D. kuriphilus* ni na području Krajine ni na području Stoliva odnosno Boke (slika 3). Prema našim saznanjima nije bilo ni uvoza pitomog kestena, a registrovani proizvođači sadnog materijala, nijesu imali proizvodnje sadnica. U prologu ovog izvještaja nalaze se fotografije gala u toku vegetacije (slika 4, internet), kao i fotografije gala koje su napravljene krajem novembra u okolini Viterba (Italija) (slika 5). Konačan **status**: rezultati monitoringa pokazuju da ***Dryocosmus kuriphilus* nije prisutna u Crnoj Gori**. Nadzor se nastavlja.

Slika 1. Vizuelni pregled grančica kestena u toku jula (autor: S. Hrnčić)

Slika 2. Vizuelni pregled grančica kestena u toku oktobra (autor: S. Radonjić)

Slika 3. Grančice kestena bez prisustva gala

Slika 4. Zelene i roze gale

1.1.13. Stalni nadzor - *Rhynchophorus ferrugineus*

Rhynchophorus ferrugineus je porijeklom iz Azije. U posljednje vrijeme postao je najznačajnija štetočina palmi u Svijetu. Napadu su naročito izložene palme koje u prečniku osnove stabla imaju više od 5 cm.

Rh. ferrugineus je između ostalog utvrđen u velikom broju Mediteranskih zemljama (Španija, Francuska, Grčka, Italija, Kipar, Turska, Sirija, Izrael, Egipat). Osnovni način širenja je uvoz i transport napadnutih palmi.

Imajući u vidu značaj palmi kao ukrasnih biljaka u mediteranskim zemljama i šteta koje *Rh. ferrugineus* izaziva, zemlje Evropske Unije su donijele odluku o preduzimanju hitnih mjera za sprečavanje unošenja i širenja štetočine unutar Unije (Decision 2007/365/EU od 31.05. 2007).

Vrsta ima više generacija u toku godine koje se preklapaju. Ženka polaže oko 300 jaja u odvojene rupe. Larva pravi štetu bušeći hodnike od vrha prema osnovi i može se naći u svim dijelovima palme do korjenovog vrata, ali ne ulazi u korjenov sistem. U jednom stablu istovremeno se mogu naći različiti stadijumi i stupnjevi razvića. Odrasli insekti, takođe žive unutar napadnute biljke i napuštaju je samo kada napadnuto stablo bude potpuno uništeno. Tada izlaze i traže novu biljku hraniteljku.

Glavne mjere za sprečavanje unošenja i širenja odnose se na strogu kontrolu uvezenih palmi, posebno iz zemalja za koje je poznato da je u njima prisutan *Rh. ferrugineus*.

S obzirom da su, posebno na crnogorskom primorju, palme veoma značajne ukrasne biljke unošenje ovih štetočina bi pored značajnih estetskih šteta moglo dovesti i do potpunog propadanja palmi što bi negativno uticalo na opšti izgled parkova i

šetališta. Pored primorja palme sve više zauzimaju mjesto i u urbanom zelenilu Podgorice, a naročito pored rezidencijalnih i drugi objekata visoke kategorije. Ovo je posebno važno zbog činjenice što je vrsta pored ostalih mediteranskih zemalja utvrđena i u Italiji iz koje se veoma često vrši uvoz palmi.

Programom rada predviđen je prije svega pregled uvezenih palmi, ali i palmi u urbanom zelenilu.

U tom cilju izvršena su tri obilska palmi koje je uvezla Opština Ulcinj iz Egipta.

Pri prvom pregledu palmi utvrđeno je da je 13 palmi izgledalo potpuno suvo odnosno na vrhu su bili suvi listovi, osam palmi je pored suvih listova imalo i mlade etiolirane listove (Slika 1). Razlog sušenja i etioliranja novih listova nije bilo moguće odrediti jer su palme dugo bile u zatvorenim kontejnerima i vjerovatno su pretrpjele fiziološki šok. Ostale palme na tom lokalitetu i ostala dva lokaliteta su imale zelene listove.

Na jednoj palmi ispod kore na deblu na visini od oko 1,20 m utvrđena su tijela tvrdokrilaca iz familije *Curculionidae* (Slika 2). S obzirom da su tijela bila u stanju raspadanja i iz više dijelova nije bilo moguće odrediti o kojoj vrsti se radi. Morfološki liče na predstavnike podfamilije *Rhynchophorinae* u kojoj se nalaze karantinske štetočine. Međutim, prema dužini i boji sastavljenih dijelova (glave, grudi i trbuha) (Slika 3) vrsta bi mogla biti iz roda *Dynamis*, koji ne pravi ekonomski značajne štete. *Rhynchophorus ferrugineus* izgleda drugačije (Slika 4).

Pri drugom pregledu utvrđeno je da je 9 palmi sa etioliranim listovima (Slika 5), a sa suvim 14 (Slika 6). Ostale palme su imale zelene listove.

Treći pregled palmi urađen je 20.09. 2010. Utvrđeno je da se palme koje su bile suve u prethodna dva pregleda nijesu oporavile (Slika 7), ali na njima nije bilo spoljnih znakova prisustva *Rh. ferrugineus*.

Pored ovih palmi na području Ulcinja vizuelno su pregledane i autohtone palme i na njima nije bilo znkova prisustva surlaša. Znakovi prisustva surlaša nijesu primijećeni ni na palmama u Štoju koje su uvezene prošle godine iz Italije (kazivanje člana porodice vlasnika rasadnika) (Slika 8).

Pored palmi na području Ulcinja tokom ljetnjih mjeseci vizuelnim pregledima su obuhvaćene i starije palme u urbanom zelenilu Bara, Budve, i Podgorice i nijesu utvrđeni znakovi prisustva surlaša. U toku prve polovine oktobra urađen je i vizuelni pregled palmi u urbanom zelenilu Herceg Novog i nije blo znakova prisustva ove štetočine.

U toku jula mjeseca urađena su i dva pregleda uvezenih palmi u marini „Porte Montenegro“. Jedan broj palmi uvezan je prošle godine iz Urugvaja, a jedan ove godine iz SAD. Ni na jednoj palmi nijesu primijećeni znakovi prisustva *Rh. ferrugineus*. Ponovni pregled ovih palmi izvršen je 29.09. i na njimanije bilo simptoma prisustva surlaša (Slika 9 i 10). Ovom prilikom želimo da istaknemo da smo sa zaposlenima u Marini koji su zaduženi za zelenilo imali izuzetno dobru saradnju.

Na žalost ovakva saradnja nije mogla biti uspostavljena i sa predstavnicima opštine Ulcinj. Prilikom prvog obilaska palmi u Ulcinju pridružio nam se i njihov predstavnik, ostale preglede smo uradili sami. Dodatni problem sa Ulcinjom je i činjenica da smo im još u toku maja (dopis br. 04-1422 od 20.05.2010) poslali dva izvještaja o palmama i predlog Ugovora o karantinskom nadzoru, a u skladu sa rješenjem Fitosanitarne inspekcije. Međutim, Ugovor nikada nije potpisan niti je vraćen sa bilo kakvom primjedbom, a svi pokušaji da uspostavimo neku saradnju su bili bezuspješni.

S obzirom da se određeni broj palmi nije uspio oporaviti da bi smo bili sigurni da razlog njihovog sušenja nije surlaš palmi neophodno je izvršiti njihovo uklanjanje i detaljan pregled unutrašnjosti uklonjenih palmi. Ovo dodatno iz razloga što smo nedavno dobili informaciju da je *Rh. ferrugineus* u Italiju unijet iz Egipta.

Status vrste: Rezultati monitoringa u 2010. godini pokazuju da vrsta nije utvrđena u Crnoj Gori. Nadzor se nastavlja.

a) b)
Slika 1. Palme u drvoredu prema Adi Bojani: a) sa suvim listovima, b) sa etioliranim listovima
(autor: S. Hrnčić)

a)

b)

Slika 2. Djelovi tijela nađenih insekata a), stablo gdje su insekti nađeni b) (autor.S.Hrnčić)

Slika 3. Djelovi tijela nađenih insekata (autor.S.Hrnčić)

Slika 4. Imaga *Rhynchophorus ferrugineus* (foto Hrnčič, novembar 2010. Italija)

Slika 5. Palma sa etioliranim listovima (autor.S.Hrnčič)

Slika 6. Suve palme (autor.S.Hrnčić)

Slika 7. Palme pri pregledu 20.09.2010.
Štoju (autor.S.Hrnčić)

Slika 8. Palme u rasadniku u

Slika 9. Palme uvezene iz Urugvaja

Slika 10. Palme uvezene iz SAD

1.1.14. Stalni nadzor - *Anoplophora chinensis*

Anoplophora chinensis je polifagna štetočina drvenastih biljaka. Utvrđena je kao štetočina na oko 68 vrsta iz 19 porodica (EPPO). Porijeklom je iz jugoistočne Azije (Kina i Japan). U svojoj postojbini ubraja se u najznačajnije štetočine citrusa. Pored citrusa, veoma ozbiljne štete prouzrokuje na listopadnim drvenastim biljkama iz rodova *Acer*, *Populus* i *Salix*. Najznačajniji način njenog širenja po svijetu je uvoz ukrasnih biljaka iz Azije.

Prvi put u je Evropi nađena u Lombardiji (Italija), a kao najznačajniji domaćini u ovom regionu utvrđene su vrste iz rodova: ***Acer*, *Platanus*, *Betula*, *Carpinus*, *Fagus*, *Corylus*, *Lagerstroemia*, *Malus* i *Pyrus***. Pored Italije, vrsta je zabilježena u Francuskoj i Holandiji gdje se sprovode mjere eradikacije.

U 2007. godini *A. chinensis* je utvrđena u jednom rasadniku u Hrvatskoj na uvezenom *Aceru*, ali je brзом intervencijom Fitosanitarne službe uništena.

Imajući u vidu značaj biljnih vrsta koje napada, kao rezultat nalaza u Evropskoj Uniji donešena je odluka o preduzimanju hitnih mjera za sprečavanje unošenja i širenja štetočine unutar Unije (Commission Decision 2008/840/EC od 07.11.2008).

A. chinensis ima jednu generaciju koja se može produžiti na dvije kalendarske godine u zavisnosti od vremena ovipozicije, klimatskih uslova i biljke hraniteljke. Imaga se pojavljuju krajem maja i prisutna su do kraja avgusta. Najbrojniji su drugoj polovini juna. Imaga se hrane listovima, peteljka i mladom korom raznog drveća. Nakon kopulacije ženke polažu jaja pod koru debla (do 60 cm iznad zemlje), jedno po jedno, praveći karakterističan zasjek u obliku obrnutog slova „T“. Larva ispod kore grana i debla pravi hodnike i galerije, a kasnije ulazi u drvo najnižih dijelova stabla i dovodi do njegovog propadanja.

Imajući u vidu značaj koji citrusi imaju za Crnu Goru, kao i obiman promet ukrasnih biljaka sa Italijom i uvoza mnogih biljnih vrsta koji su domaćini ovoj štetočini, u periodu od maja do septembra, obavljeni su vizuelni pregledi tokom vegetacije zasada citrusa na Primorju i rasadnika voćnih i ukrasnih biljaka potencijalnih domaćina ove vrste na Primorju i u okolini Podgorice.

Vizuelnim pregledima praćeno je eventualno prisustvo imaga i oštećenja koja pravi ishranom, kao i simptomi napada koji, takođe, ukazuju na prisustvo vrste (karakteristični zasjek u obliku obrnutog slova „T“ na kori debla).

Status vrste: Rezultati monitoringa u 2010. godini pokazuju da vrsta nije utvrđena u Crnoj Gori.

Tokom rada na programu entomološkoj laboratoriji nijesu dostavljani inspekcijski uzorci ukrasnih biljaka *Acer*, *Populus* i *Salix* (koji su pored citrusa izuzetno značajni domaćini) što ukazuje da nije bilo ni njihovog uvoza.

S obzirom na ekonomski značaj ove vrste potrebno je nastaviti praćenje i u narednoj godini i nabaviti feromonske klopke.

1.1.15. Stalni nadzor - *Bemisia tabaci*

Sa pregledima biljaka eventualnih domaćina, gdje je *B. tabaci* utvrđena prethodne godine, započeto je krajem maja.

U plasteniku gdje je prvi put utvrđeno prisustvo leptiraste vaši duvana tokom 2008. godine, ove u odnosu na prethodnu godinu, brojnost i krug domaćina se nijesu promijenili, što znači da je u svim pregledima do polovine septembra *B. tabaci* nalažena samo u ograničenom dijelu plastenika na ukrasnim biljkama *Lipia* i *Abutilon*. Istovremeno su pregledane i korovske biljke u okolini plastenika, međutim prisustvo leptiraste vaši nije utvrđeno. Utvrđeno je samo sporadično prisustvo *Trialeurodes vaporariorum* (Slika 1).

Razlog zbog koga se *B. tabaci* nije širila je kontinuirano sprovođenje mjera zaštite i uništavanje korovskih biljaka posebno onih iz familije mlječika.

Na žutim ljepljivim pločama hvatala su se pojedinačna imaga leptirastih vaši, međutim, prilikom skidanja sa ploča dolazilo je do oštećivanja, tako da se na pločama moglo samo registrovati prisustvo neke leptiraste vaši, ali ne i o kojoj vrsti se radi. Pouzdana determinacija imaga moguća je na osnovu izgleda larvi i nimfi i determinacija vaši je vršena samo na ovaj način.

Do polovine jula u entomološkoj laboratoriji, leptirasta vaš duvana iz prošlogodišnje populacije, uzgajana je na božićnoj zvijezdi, radi eventualne molekularne dijagnostike o kom tipu *B. tabaci* se radi, međutim zbog problema sa klimatizacijom došlo je do gubitka populacije.

Kada su u pitanju platenici ukrasnih biljaka u Baru i Radanovićima gdje je *B. tabaci*, takođe, prošle godine utvrđena na božićnoj zvijezdi i *Abutilon*-u, ove godine leptirasta vaš duvana nije bila utvrđena.

Pri ponovnom pregledu polovinom oktobra na biljkama božićne zvijezde (Slika 2) u plasteniku u Baru, utvrđeno je sporadično prisustvo imaga i larvi leptirastih vaši. Imaga su svojom veličinom i načinom držanja krila ukazivala da se radi o *T. vaporariorum* (Slika 3). Međutim, pregledi larvi pod ručnom lupom ukazivali su na to da se možda radi o miješanoj populaciji *Bemisia tabaci* i *Trialeurodes vaporariorum*. Prema izgledu larvi brojnija je bila vrsta *T. vaporariorum*. (Slika 4 i 5).

S obzirom da populacija nije bila brojna, ali i da bi se zbog suzbijanja leptiraste vaši mogle nesmetano razvijati, biljke božićne zvijezde su donešene u entomološku laboratoriju radi umnožavanja populacije. U toku novembra i decembra populacija se umnožila i utvrđeno je da se radi o miješanoj populaciji *B. tabaci* i *T. vaporariorum* (Slika 6 i 7), ali je brojnost *Trialeurodes vaporariorum* veća.

Polovinom novembra ponovo je urađen pregled biljaka u ovom plasteniku, ali opet su utvrđene samo pojedinačne larve na listovima božićne zvijezde. U plasteniku u Radanovićima *B. tabaci* nije utvrđena ni u kasnijem pregledu. Međutim, u ovom plasteniku ove godine nije bilo ni prijemčivih domaćina (božićna zvijezda, *Abutilon*, *Hibiscus*).

Pored ovih plastenika pregledana su još tri platenika sa ukrasnim biljkama na području Bara i jedan na području Tivta i *B. tabaci*, takođe, nije utvrđena. U plasteniku na području Tivta na lantani je utvrđen jak napad leptirastih vaši (Slika 8), međutim pregledi u laboratoriji su pokazali da se radi o *T. vaporariorum*.

U jednom od plastenika u Baru gaji se božićna zvijezda – *Euphorbia pulcherrima*, međutim, *B. tabaci* ni tamo nije utvrđena.

Takođe, urađena su ukupno dva pregleda ukrasnih biljaka u Veleteksu, ali ni tamo *B. tabaci* nije utvrđena.

U platenicima sa povrtarskim biljkama (paradajz i krastavac) na području Ulcinja, Podgorice i Danilovgrada *B. tabaci* nije utvrđena. Samo je na paradajzu utvrđeno prisustvo *T. vaporariorum* (Slika 9).

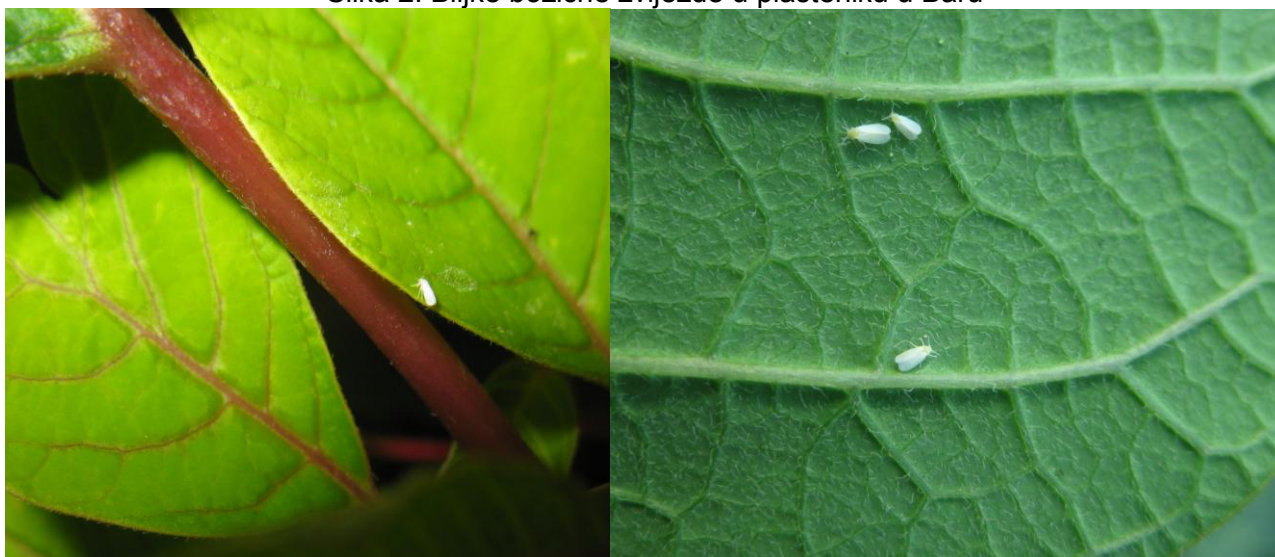
Uspostavljena je saradnja sa Institutom za jadranske kulture i melioraciju krša iz Splita odnosno sa specijalistom za *Aleyrodidae* dr Katjom Žanić.
Status vrste: *Bemisia tabaci* je prisutna u Crnoj Gori, ali u ograničenom području i nalazi se pod kontrolom. Nadzor se nastavlja.

Slika 1. Imaga *Trialeurodes vaporariorum* na korovskim biljkama

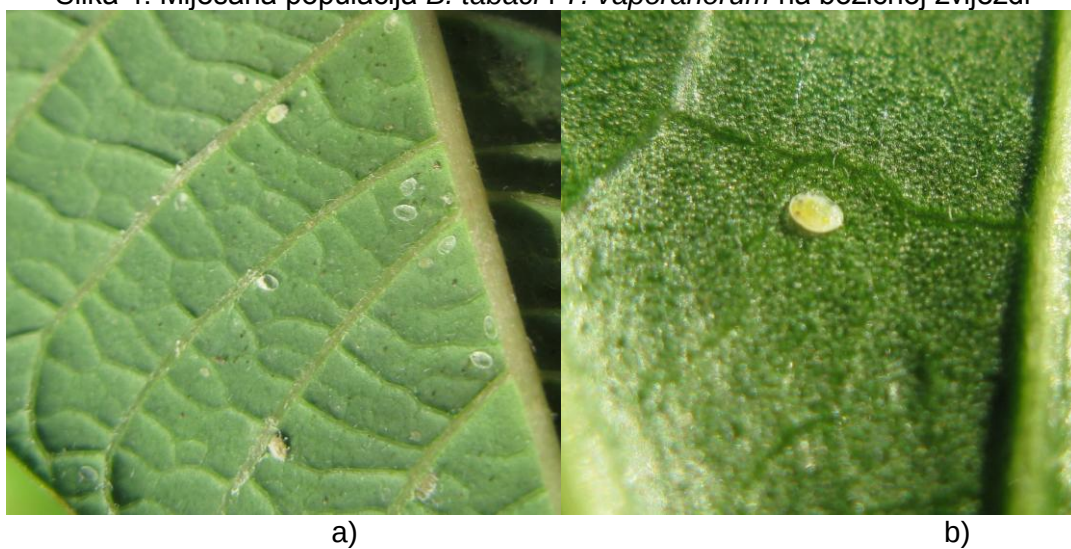
Slika 2. Biljke božićne zvijezde u plasteniku u Baru

Slika 3. Imaga *T. vaporariorum* na listu božićne zvijezde

Slika 4. Miješana populacija *B. tabaci* i *T. vaporariorum* na božićnoj zvijezdi

a)

b)

Slika 5. Larve na božićnoj zvijezdi u plasteniku u Baru, *T. vaporariorum* a) i *B. tabaci* b)

Slika 6. Miješana populacija imaga i larvi *T. vaporariorum* i *B. tabaci* na listu božićne zvijezde u entomološkoj laboratoriji

Slika 7. Miješana populacija *T. vaporariorum* i *B. tabaci* u entomološkoj laboratoriji (larve *B. tabaci* su žute)

Slika 8. Larve *Trialeurodes vaporariorum* na listu lantane

Slika 9. Imaga *Trialeurodes vaporariorum* na listu paradajza

1.1.16. Stalni nadzor nad nekim karantinskim virusima

Program „Stalni nadzor nad nekim karantinskim virusima“ jedna je od komponenti Programa zdravstvene zaštite bilja (tematski okvir - virusologija).

Realizacija projekta tokom perioda mart-novembar 2010. godine, obuhvatila je obilazak 41 lokaliteta na teritorijama opština Podgorica (16), Nikšić (3), Danilovgrad (4), Herceg-Novi (2), Tivat (1), Bar (4), Ulcinj (4), Žabljak (2), Kolašin (3) i Berane (2) i pregled različitih industrijskih, povrtarskih i korovskih biljnih vrsta (tabela u prilogu), gajenih u zaštićenom prostoru ili na otvorenom polju. Na osnovu vizuelnih pregleda biljaka, odabran je određeni broj uzoraka sa simptomima virusnih zaraza, kao i manji broj biljaka na kojima nijesu konstatovani simptomi u cilju ispitivanja prikrivenih (latentnih) zaraza. Dalja testiranja obavljena su u laboratorijskim uslovima, primjenom serološkog testa DAS-ELISA, uz korišćenje komercijalnih poliklonalnih antitijela specifičnih za detekciju četiri karantinska virusa:

- Virus bronzavosti paradajza (*Tomato spotted wilt virus*, TSWV);
- Virus nekrotične pjegavosti impatiensa (*Impatiens necrotic spot virus*, INSV);
- Virus žute uvijenosti listova paradajza (*Tomato yellow leaf curl virus*, TYLCV);
- Virus žute pjegavosti irisa (*Iris yellow spot virus*, IYSV)

Od svih sakupljenih uzoraka, na prisustvo TSWV testirano je 200 uzoraka od čega 82 uzorka različitih ukrasnih, 117 uzoraka različitih povrtarskih i 1 korovska biljna vrsta.

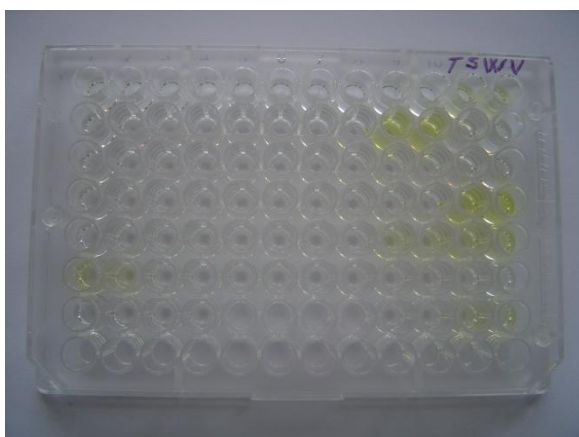
Virus bronzavosti paradajza je tokom 2010. godine dokazan samo u proizvodnji paprike u zaštićenom prostoru. Serološkim analizama prisustvo virusa je potvrđeno kod 48 uzoraka u 5 lokaliteta u opštini Podgorica - Mataguži (1), Vuksanlekići (12), Drešaj (10), Dušići (10) i Sukuruć (15) i 1 uzorku u opštini Ulcinj (Darza). Prilikom obavljanja zdravstvenih pregleda biljaka paprike u lokalitetu Sukuruć, simptomi TSWV zaraza konstatovani su na 90% biljaka u plasteniku.

Važno je istaći da u lokalitetu Sukuruć virus bronzavosti paradajza nije bio konstatovan u 2008. i 2009. godini, kao i da su lokaliteti Vuksanlekići, Drešaj (Podgorica) i Darza (Ulcinj) novi lokaliteti u kojima je dokazano prisustvo TSWV, što ukazuje na tendenciju širenja ovog virusa u Crnoj Gori.

Iako je paradajz glavni prirodni domaćin virusa bronzavosti paradajza u svijetu, njegovo prisustvo nije dokazano tokom perioda od 2008. do 2010. godine na ovoj biljnoj vrsti u Crnoj Gori. Takođe, prisustvo TSWV nije dokazano ni kod jedne ukrasne biljne vrste tokom 2010. godine.

Simptomi TSWV na biljkama paprike

*Rezultati ELISA testiranja na prisustvo TSWV
(pozitivni uzorci – žuti bunarčići; negativni uzorci – bezbojni bunarčići)*

Na prisustvo INSV, tokom perioda april-novembar 2010. godine, testirano je 90 uzoraka koji su pripadali nekoj od 37 različitih ukrasnih biljnih vrsta. Prisustvo INSV dokazano je u 1 uzorku begonije (*Begonia* sp.) u lokalitetu Tološi (Podgorica). Uzorak je uzet iz proizvodnje u zaštićenom prostoru. Takođe, na istom lokalitetu prisustvo INSV dokazano je 2009. godine kod četiri biljke primule (*Primula* sp.).

Nakon seroloških analiza, obavljena je izolacija virusa iz biljaka koje su bile zaražene TSWV i INSV. Izolacija je urađena primjenom mehaničkih inokulacija na test biljkama *N. tabacum* var. Samsun i to maceracijom 1 g biljnog materijala u rashlađenom 0,05 M fosfatnom puferu (pH 7,0).

Izolati TSWV na duvanu

U tabeli 1. je dat spisak biljnih vrsta i lokaliteta u kojima je tokom finansiranja projekta, u periodu od 2008. do 2010. godine, dokazano prisustvo TSWV.

Tabela 1. Spisak biljnih vrsta i lokaliteta u kojima je tokom 2009. i 2010. godine dokazano prisustvo TSWV

	Broj pozitivnih biljaka/uzoraka	Godina	Lokalitet	Biljka domaćin
1	4 uzorka	2009	Dušići, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> - paprika
2	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Calceolaria</i> sp. - papučica
3	12 uzoraka	2009	Dušići, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> - paprika
4	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Petunia</i> sp. - surfinija
5	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Primula</i> sp. - primula
6	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Primula</i> sp. - primula
7	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Primula</i> sp. - primula
8	3 uzorka	2009	Tološi, Podgorica	<i>Calceolaria</i> sp. - papučica
9	8 uzorka	2009	Mataguži, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> - paprika
10	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Primula</i> sp. - primula
11	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Primula</i> sp. - primula
12	2 uzorka	2009	Tološi, Podgorica	<i>Primula</i> sp. - primula
13	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Aquilegia</i> sp. - akvilegija
14	4 uzorka	2009	Mojdež, Herceg-Novi	<i>Gerbera</i> sp. - gerber
15	10 uzoraka	2009	Mataguži, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> - paprika
16	1 uzorak	2009	Tološi, Podgorica	<i>Chrysanthemum</i> sp. - hrizantema
17	1 uzorak	2010	Mataguži, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> - paprika
18	12 uzoraka	2010	Vuksanlekići, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> – paprika
19	10 uzoraka	2010	Drešaj, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> – paprika
20	10 uzoraka	2010	Dušići, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> – paprika
21	1 uzorak	2010	Darza, Ulcinj	<i>Capsicum annuum</i> – paprika
21	15 uzoraka	2010	Sukuruć, Podgorica	<i>Capsicum annuum</i> - paprika

U tabeli 2. je dat spisak biljnih vrsta i lokaliteta u kojima je tokom finansiranja projekta, u periodu od 2008. do 2010. godine, dokazano prisustvo INSV.

Tabela 2. Spisak biljnih vrsta i lokaliteta u kojima je tokom 2009. i 2010. godine dokazano prisustvo INSV

	Broj pozitivnih biljaka/uzoraka	Godina	Lokalitet	Biljka domaćin
1	4 uzorka	2009	Tološi, Podgorica	<i>Primula</i> sp. - primula
2	1 uzorak	2010	Tološi, Podgorica	<i>Begonia</i> sp. - begonija

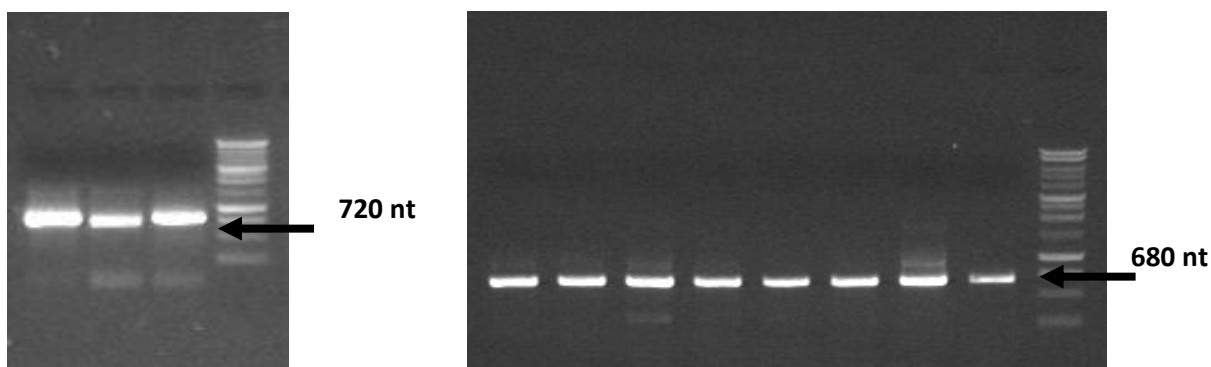
Uzorak begonije uzet u lokalitetu Tološi (Podgorica)

Ispitivani izolati TSWV, dobijeni iz različitih domaćina i lokaliteta, identifikovani su i na molekularnom nivou primjenom RT-PCR metode i korišćenjem prajmera odgovornih za amplifikaciju gena za protein nukleokapsida (NC – nucleocapsid), koji se nalazi na S segmentu RNA i gena za nestrukturani protein (NSm – non-structural protein) koji se nalazi na M segmentu M-RNA.

Parovi prajmera korišćeni u RT-PCR reakciji, odgovorni za amplifikaciju različitih regiona genoma TSWV

Oznaka prajmera	Ciljni region	Sekvenca Prajmera 5'→3'	Veličina amplikona
TSWV-S1983-For TSWV-S2767-Rev	NC	CCCTCGAGGCTTTCAAGCAAGTTCTGCG GCTCTAGAGCCATCATGTCTAAGGTTAAGCTCAC	780 nt
TSWV-M284-For TSWV-M962-Rev	NSm	GAAGGAACATCTTCCTTTGG CCTCTTCCTCTTCAACTGATCTCTC	680 nt

RT-PCR reakciji predhodila je ekstrakcija totalne količine ribonukleinskih kiselina iz test-biljaka. Izolacija totalne RNA obavljena korišćenjem RNeasy Plant Mini kita, po protokolu proizvođača (Qiagen, Njemačka). RT-PCR metoda je izvođena primjenom protokola za „One-tube“ RT-PCR uz korišćenje One-step RT-PCR kita firme Qiagen (Njemačka), po protokolu proizvođača.

Vizuelizacija produkata nastalih u RT-PCR reakciji korišćenjem prajmera za amplifikaciju dijela gena za nukleokapsid (N) na S-RNA i dijela gena za nestrukturani protein (NSm) na M-RNA

U cilju utvrđivanja TYLCV tokom 2010. godine testirano je 90 uzoraka različitih biljnih vrsta: *Petunia* sp. (16), paprika (37), paradajz (33), plavi patlidžan (1), cinija (1), *Solanum pseudocapsici* (1) i *Solanum jasminoides* (1). Uzorci su poticali iz 24 lokaliteta u 5 opština (Podgorica, Nikšić, Tivat, Bar i Ulcinj). Rezultati analiza pokazali su da TYLCV nije bio prisutan ni u jednom testiranom uzorku.

Analiza sakupljenih uzoraka na IYSV obuhvatila je testiranje 90 uzoraka četiri biljne vrste - crni luk (30), poriluk (18), *Amarilis* sp. (23) i *Iris* sp. (19) i obilazak 13 lokaliteta u 7 opština (Žabljak, Nikšić, Kolašin, Berane, Ulcinj, Bar i Podgorica). Primjenom DAS-ELISA testa prisustvo IYSV nije dokazano ni u jednom ispitivanom uzorku.

Kao što smo naveli i u izvještajima za 2008. i 2009. godinu, **mjerama kontrole TSWV i INSV treba posvetiti posebnu pažnju**, imajući u vidu njihovu ekonomsku značajnost, širok krug domaćina, karantinski status i prisutnost njihovog najefikasnijeg vektora – zapadnog cvjetnog tripsa (*Frankliniella occidentalis*) u Crnoj Gori. U tom smislu, kao prvi korak, preduzeti aktivnosti u cilju upoznavanja stručne i poljoprivredne javnosti sa oboljenjima koje prouzrokuju ovi virusi i mjerama kontrole koje se preduzimaju u cilju njihovog suzbijanja.

Komponenta 1.2:

Operativni program stalnog nadzora nad nekarantinskim štetnim organizmima

U sklopu ovog programa praćeno je 10 nekarantinskih štetnih organizmima i to:

1.2.1. Posebni nadzor - muva masline *Bactrocera oleae* Gmel

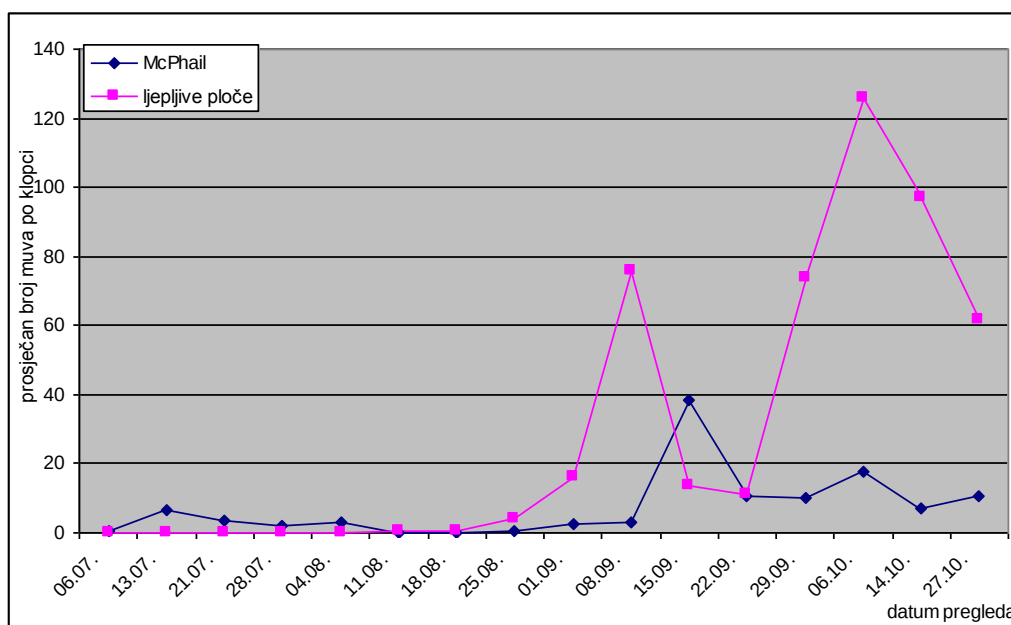
Prema planu rada na programu „Muva masline – *Bactrocera oleae* Gmel klopke za kontrolu brojnosti muve masline (žute ljepljive, McPhail staklene i žute i dodatno na području Bara feromonske) postavljene su duž crnogorskog primorja drugog jula (Slika 1). Kontrola klopki vršena je jednom nedjeljno (slika 2) do kraja oktobra, tačnije posljednji pregled urađen je 27.10.2010. godine. U isto vrijeme, uzorkovani su i plodovi radi kontrole prisustva aktivnih uboda (Slika 3). Pregled plodova vršen je u laboratoriji pod stereomikroskopom.

Na osnovu broja uhvaćenih imaga u klopka i pregleda plodova u laboratoriji tri puta u toku vegetacije putem faksa poslata su obavještenja maslinarima i to za dva udruženja u Ulcinju, za udruženja Bar, Budva i Boka. Pored toga svi predsjednici udruženja maslinara su pozvani i telefonom i obaviješteni o potrebi suzbijanja muve. Takođe, upozorenja su upućena i Savjetodavnoj službi za biljnu proizvodnju. Sva upozorenja su praćena i medijski putem sredstava informisanja.

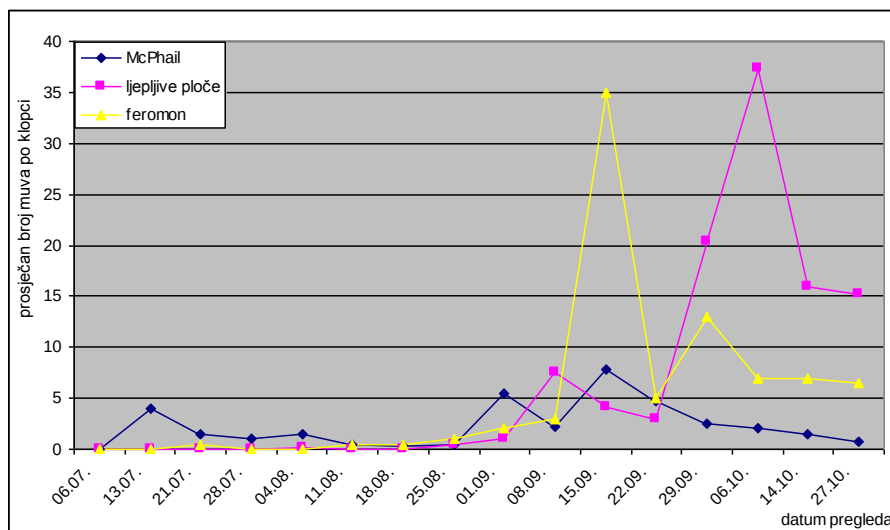
Obavještenja o potrebi suzbijanja upućana su 15. jula (dopis br. 04.2395) i 02. septembra.

Za prvo tretiranje preporučeni su preparati na bazi dimetoata, a za drugo na bazi deltametrina. Treće obavještenje upućeno je 30.09. i odnosilo se na preporuku maslinarima da organizuju brzu berbu masline jer je to bio jedini način za sprečavanje značajnijeg oštećenja ploda masline.

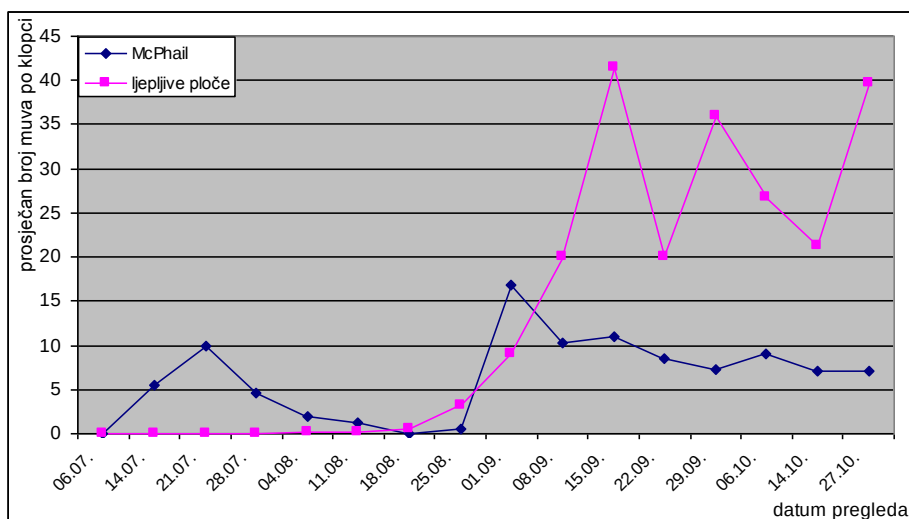
Period između dva hemijska tretmana je period kada su dnevne temperature bile jako visoke i ženke nijesu mogle polagati jaja, ako su ih i polagale dolazilo je do njihovog propadanja. Takođe, propadale su i larve prvog stupnja. Dinamika leta muve masline na području crnogorskog primorja prikazana je na grafikonima 1,2,3 i 4.

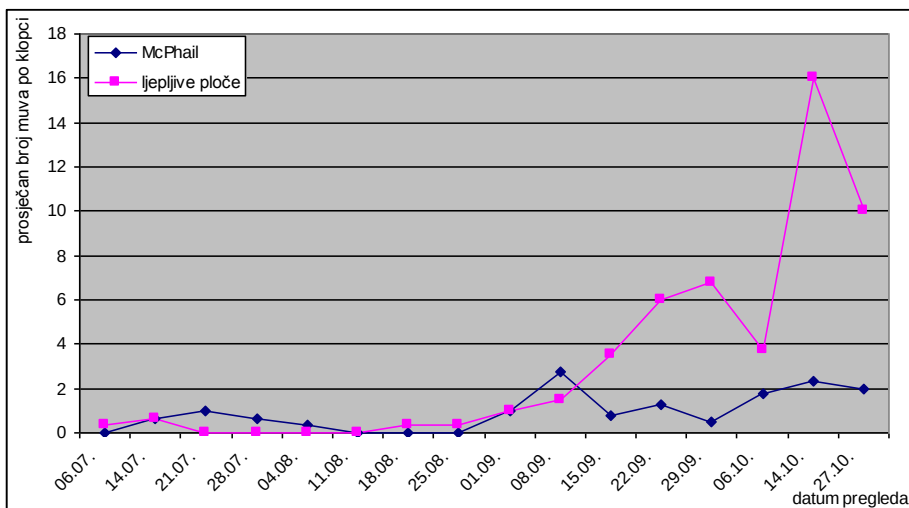
Grafikon 1. Dinamika leta muve masline na području Ulcinja tokom 2010. godine

Grafikon 2. Dinamika leta muve masline na području Bara tokom 2010. godine

Grafikon 3. Dinamika leta muve masline na području Budve tokom 2010. godine

Grafikon 4. Dinamika leta muve masline na području Boke tokom 2010. godine

Najveći broj muva hvatao se na klopama na području Ulcinja, a najmanji na području Boke. Na svim grafikonima se vidi da postoje tri pika. Dva se podudaraju sa preporukom za intervenciju (polovina jula i početak septembra).

Period od prvog septembra do polovine oktobra karakteriše se značajnim povećanjem ulova muva na svim lokalitetima, sa maksimumom u periodu između 29.09. i 07.10. Zbog ovakvog stanja na terenu i dato je obavještenje o potrebi za brzom berbom masline. U drugoj polovini oktobra došlo je do smanjenja broja muva u klopama. Paralelno sa povećanjem broja muve rasla je i aktivna infestacija.

Do kraja septembra aktivna infestacija na području Ulcinja kretala se od 6 % do 44 %. Pri posljednjem pregledu (27.10.) tamo gdje je bila 44 % iznosila je 74 % odnosno 30 % su bile larve prvog i drugog stupnja, a ostatak od 44 % su bile larve trećeg stupnja, lutke i prazni hodnici.

Na lokalitetu gdje je infestacija na kraju septembra bila 6 % pri posljednjem pregledu bila je 66 %, odnosno 50 % su bila jaja i larve prvog i drugog stupnja, dok je 16 % otpadalo na larve trećeg stupnja, lutke i napuštene hodnike.

Slična situacija je bila i na području Bara. Najmanju infestaciju imao je proizvođač sa područja Mrkojevića koji je postupao prema našim preporukama i na kraju pri posljednjem pregledu infestacija je iznosila svega 4 % i to 2 % su bile larve prvog stupnja i 2 % prazne galerije.

Na lokalitetu Reževići za koji znamo da proizvođač nije postupao prema našoj (pisanoj i usmenoj) preporuci procenat aktivne infestacije na kraju septembra je iznosio 19 % da bi na kraju pri posljednjem pregledu bio 74 %.

Na području Boke gdje su bili postavljeni ekotrapovi (slika 4) procenat aktivne infestacije je bio vrlo različit i pri pregledu od 06.10. kretao se od 6 % do 69 %.

Proizvođač koji je imao infestaciju 6 % je u narednoj nedelji obrao masline, dok je proizvođač sa infestacijom od 69 % masline obrao tek u drugoj polovini oktobra.

S obzirom da su oba ova maslinara isključivo koristili ekotrapove i da su na kraju imali veoma velike razlike u infestaciji ne može se tvrditi da su ekotrapovi efikasni u suzbijanju muve masline.

Iako se ova dva maslinjaka ne nalaze na velikoj prostornoj udaljenosti i broj muva koji se hvatao na klopama bio je znatno veći u maslinjaku sa većom infestacijom, što potvrđuje naše prethodne zaključke da su ekotrapovi dobri samo kada je niska brojnost muve.

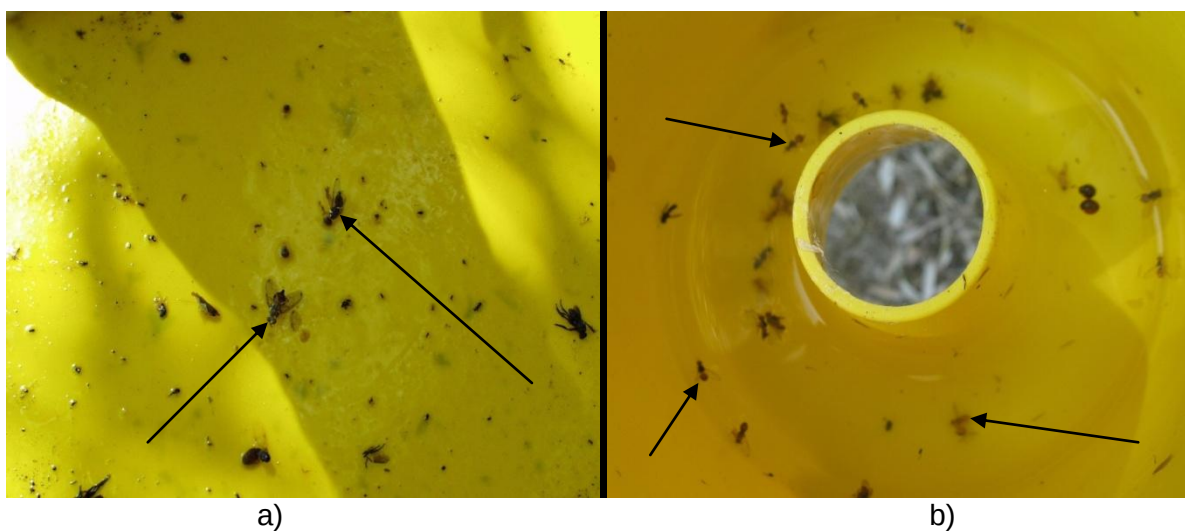
Iako smo udruženjima maslinara uputili upozorenje o potrebi brze berbe masline u toku oktobra, toga upozorenja držao se veoma mali broj maslinara, zbog čega smo na terenu pri posljednjem obilasku imali situaciju da je ogroman broj plodova otpao (Slika 5,6) i takav nije za upotrebu.

Otpadanju plodova u tolikom broju, pored muve, doprinijela je i olujna kiša koja je padala dan prije obilaska terena od strane stručnjaka entomoliga.

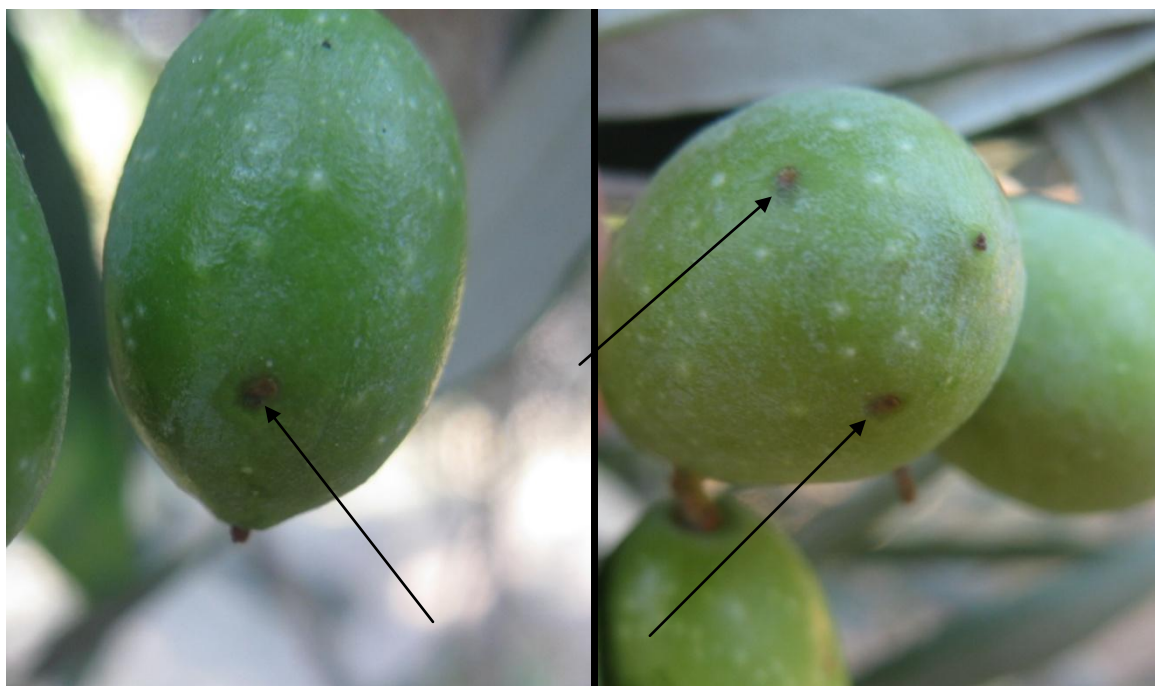

c) d)
Slika 1. Razni tipovi klopki: a) staklene McPhail, b) žute McPhail, c) žute ljepljive, d) feromonske (autor: S. Hrnčić)

a) b)
Slika 2. Muve masline na klopkama a) na žutoj ljepljivioj, b) u žutoj Mc Phail (autor: S. Hrnčić)

a)

b)

Slika 3. a) Aktivni ubodi na plodovima, b) mjesta izlazka imaga (autor: S. Hrnčić)

Slika 4. Ekotrapovi (autor: S. Hrnčič)

Slika 5. Veliki procenat otpalih plodova (27.10.2010.) (autor: S. Hrnčič)

Slika 6. Veliki procenat otpalih plodova koji propadaju (27.10.2010.) (autor: S. Hrnčič)

1.2.2. Posebni nadzor - voćna muva *Ceratitis capitata* Wiedemann

Tokom 2010. godine praćena je dinamika i brojnost populacije mediteranske voćne muve *C. capitata* na crnogorskom primorju, na lokalitetima od Ulcinja do Herceg Novog, u cilju primjene pravovremenih mjera suzbijanja. Pored lokaliteta na primorju klopke su, u cilju praćenja i utvrđivanja prisustva, postavljene u Podgorici i njenoj okolini (lokaliteti: Stari aerodrom, Beri i Lekići).

Pored praćenja vremena pojave i dinamike brojnosti populacije, na terenu je vršeno uzorkovanje plodova biljaka domaćina od momenta kada su postajali prijemčivi za napad.

Za praćenje dinamike populacije korišćen je, kao standard, visoko specifični, trikomponentni atraktant Biolure Unipak u Tephri klopkama u kombinaciji sa insekticidom DDVP. Biolure je upotrijebljen kao referentni atraktant zbog izuzetno dobrih rezultata koji su dobijeni tokom prošlogodišnjeg ispitivanja, a sastoje se u otkrivanju najranijeg početka leta muve, u vrijeme kada je brojnost populacije veoma niska. Ovo je od izuzetnog značaja za pravovremeno i uspješno suzbijanje, odnosno za smanjenje brojnosti ove štetočine.

Klopke su postavljene u voćnjacima na južnoj ekspoziciji, na stablu, u visini očiju. Njihov položaj je mijenjan tokom vegetacije u zavisnosti od fenofaze razvića ploda domaćina i trenutne raspoloživosti plodova u koje ženka može položiti jaja. U cilju utvrđivanja početka leta i dinamike brojnosti populacije, vršeni su obilasci terena u intervalima od 10- 15 dana.

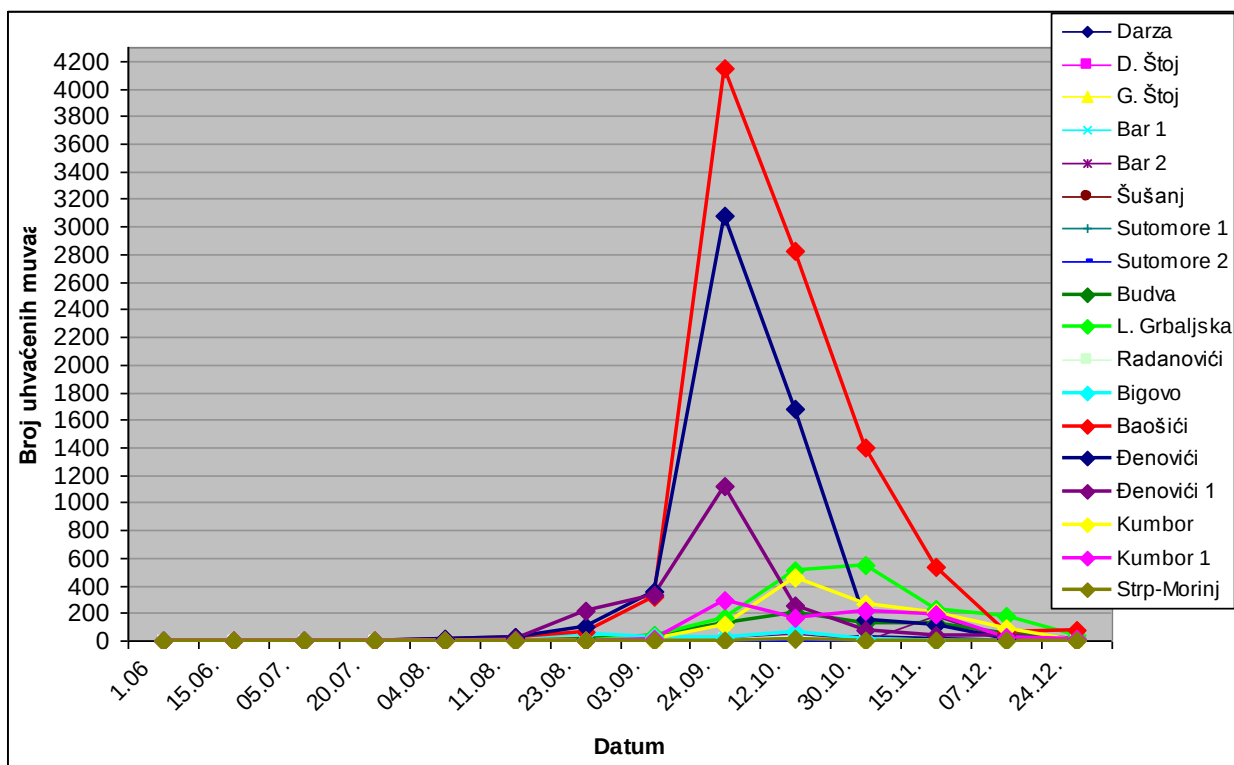
Tokom 2010. godine, prisustvo mediteranske voćne muve zabilježeno je u svih 18 posmatranih lokaliteta na crnogorskom primorju, premda sa veoma izraženim razlikama u pogledu ukupnog broja uhvaćenih muva i na osnovu dinamike populacije i vremena hvatanja prvih jedinki u klopkama.

U klopkama sa Biolure prve muve su uhvaćene na području bokokotorskog zaliva i u Budvi tokom prve i druge dekade jula (lokaliteti Kumbor, Baošići i Budva). Izvjesno povećanje brojnosti populacije zabilježeno je u bokokotorskom zalivu, u lokalitetima Bigovo, Baošići i Đenovići, tokom poslednje dekade avgusta. Trend povećanja brojnosti se nastavio, i na ovim lokalitetima dostigao maksimum u poslednjoj dekadi septembra, odnosno u prvoj polovini oktobra u lokalitetu Kumbor.

U ovom periodu konstatovan je početak značajnijeg povećanja brojnosti populacije i u lokalitetima Budva i Lastva Grbaljska, koji je tokom septembra i oktobra imao uzlazni trend, za razliku od lokaliteta u bokokotorskom zalivu u kojima je, zaključno sa pregledom 12.10.2010.godine zabilježeno stalno smanjenje broja uhvaćenih imaga. Međutim, iako je konstatovano smanjenje brojnosti u lokalitetima Baošići i Đenovići, bilježena je visoka brojnost populacije tokom cijelog perioda praćenja.

Smanjenje brojnosti populacije u lokalitetima u zalivu, uz istovremeno, izvjesno povećanje brojnosti u lokalitetima Lastva Grbaljska i Budva, objašnjava se razlikama u zastupljenosti vrsta i sorti plodova koji su domaćini mediteranskoj voćnoj muvi, kao i trenutnoj raspoloživosti plodova, s obzirom da su u lokalitetima u zalivu zastupljenije ranije sorte mandarine koje se beru tokom septembra, dok su u lokalitetima u Budvi i Lastvi Grbaljskoj zastupljene kasnije sorte. One su, takođe, brojno zastupljenije u Baru i Ulcinju, tako da je na ovom području izvjesno povećanje brojnosti populacije zabilježeno tek tokom druge dekade oktobra (Grafikon 1).

Grafikon 1. Dinamika populacije mediteranske voćne muve na području crnogorskog primorja u 2010. godini

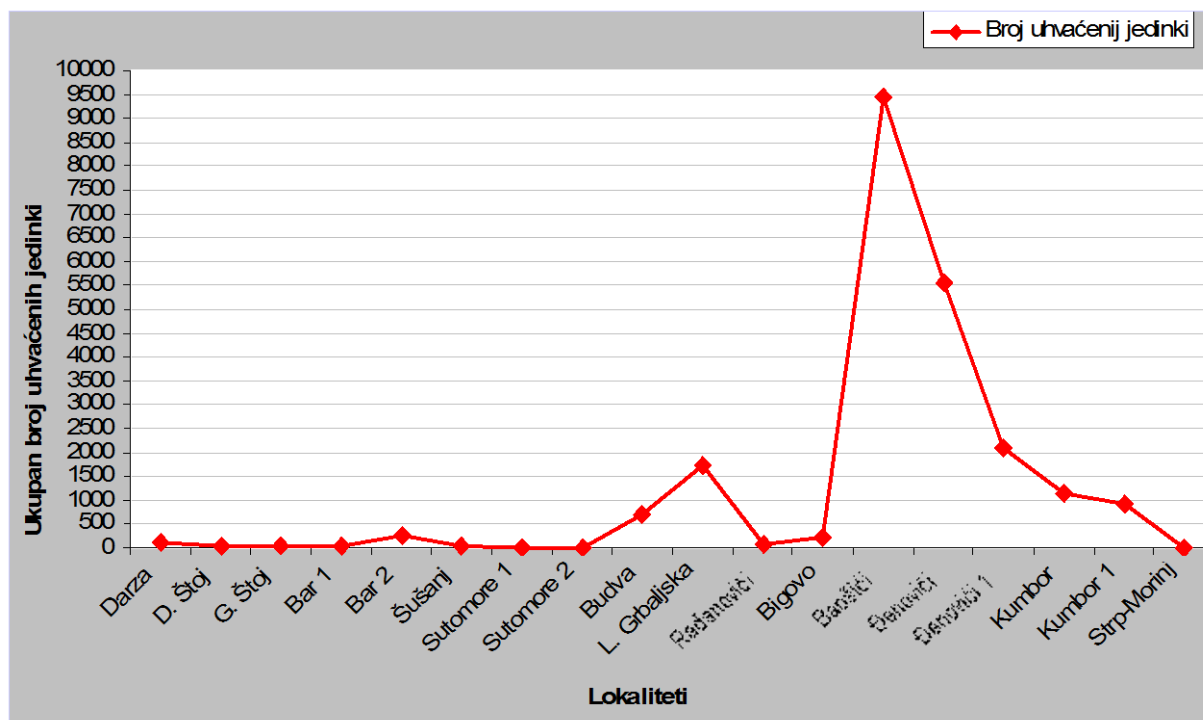
Tokom ovogodišnjeg praćenja brojnosti i dinamike populacije mediteranske voćne muve, uočeno je, kao i prethodnih godina, da je najveći broj jedinki uhvaćen na području bokokotorskog zaliva, a naročito u lokalitetima Baošići, Đenovići i Kumbor, gdje je tokom perioda praćenja uhvaćeno ukupno 9459, 5534 i 1154, ali je visoka brojnost populacije zabilježena i u lokalitetu Lastva Grbaljska, gdje je uhvaćeno ukupno 1711 jedinki.

Takođe je konstatovano da je, kao i prethodnih godina, brojnost populacije manja na području barske i ulcinjske opštine u odnosu na lokalitete od Budve do Herceg Novog.

Međutim, ono što je ove godine uočeno je, da je u lokalitetima na području Bara, brojnost populacije bila mnogo manja nego u prethodnim godinama, a naročito u lokalitetu Bar 1 i Šušanj gdje je tokom cijelog perioda uhvaćeno ukupno 31, odnosno 50 jedinki.

S druge strane, u odnosu na prethodnu godinu, zabilježen je nešto veći broj uhvaćenih jedinki na području ulcinjske opštine, a naročito u lokalitetu Darza, gdje je tokom posmatranog perioda uhvaćeno ukupno 122 jedinke, za razliku od 2009. godine kada nije bilo ni jedne, dok je u lokalitetima u Gornjem i Donjem Štoju brojnost bila niža, na prošlogodišnjem nivou (Grafikon 2).

Grafikon 2. Ukupan broj muva uhvaćenih na posmatranim lokalitetima na primorju u 2010. godini

Na osnovu podataka o ukupnom broju uhvaćenih muva na lokalitetima na crnogorskom primorju proizilazi da je od ukupno 22426 uhvaćenih jedinki, najviše, odnosno 42,17% uhvaćeno u lokalitetu Baošići, a zatim u lokalitetu Đenovići 24,67 %.

Raspoloživost različitih plodova domaćina ili sukcesivnost u njihovom dozrijevanju je od presudne važnosti za brojnost populacije *C. capitata* na jednom području jer, shodno svojoj biologiji i ponašanju, ženka polaže jaja u plodove koji se nalaze na početku fenofaze sazrijevanja i u poluzrele plodove. Ukoliko je na jednom lokalitetu zastupljeno više različitih vrsta plodova domaćina ili sorti koje sazrijevaju sukcesivno, muva neće ispoljavati izražena migratorna svojstva, već će se duže vremena održavati na istom mjestu.

Naravno, ovome doprinosi izostanak ili nepravovremena i neadekvatna primjena mjera suzbijanja.

Pregledom uzorkovanih plodova utvrđeno je da su plodovi smokve bili prvi napadnuti. U njima je prisusvo larvi različitog razvojnog stupnja, premda ne u visokoj brojnosti, zabilježeno krajem prve i tokom druge dekade septembra u lokalitetima Lastva Grbaljska, Radanovići, Bigovo i Đenovići. Tokom septembra i početka oktobra zabilježene su larve, takođe u niskoj brojnosti i u plodovima smokve na ostalim lokalitetima na primorju, sa izuzetkom Ulcinja.

U plodovima mandarine, prvi vidljivi simptomi napada zabilježeni su na ranim sortama u lokalitetima u bokokotorskom zalivu krajem septembra i početkom oktobra (konstatovan je jak intenzitet napada tamo gdje nijesu primjenjivane preporučene mjere suzbijanja). Tokom oktobra i novembra utvrđeni su, premda u mnogo manjem broju, napadnuti plodovi kasnijih sorti mandarine u lokalitetima Lastva Grbaljska, Budva, u jednom lokalitetu u Baru i u jednom lokalitetu u Ulcinju (Slike 1, 2, 3 i 4).

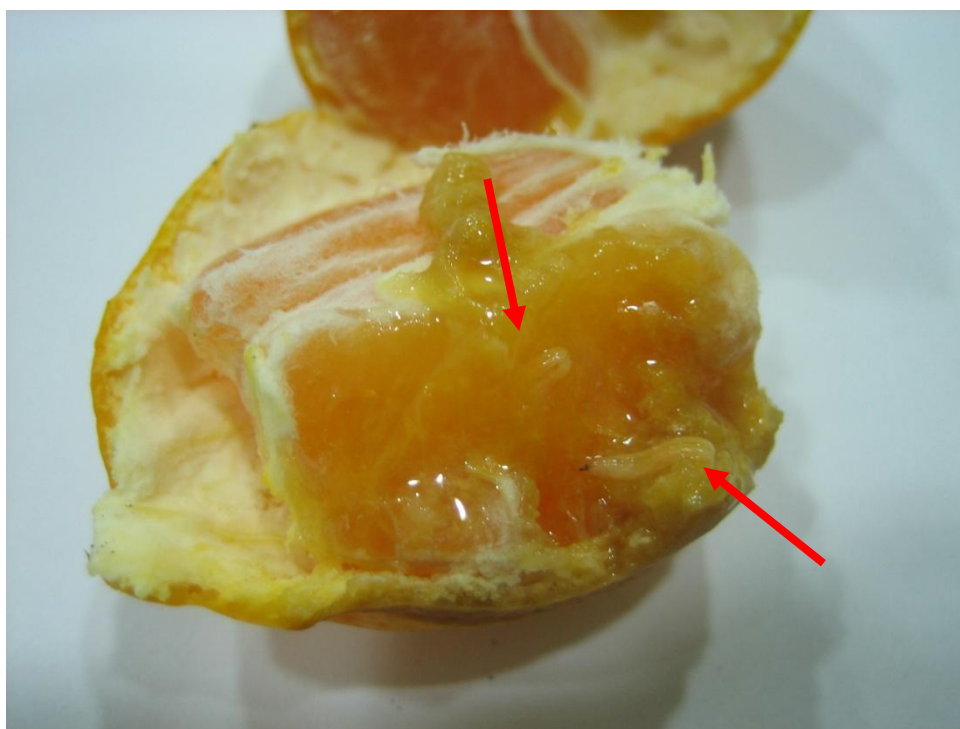
Slika 1. Imago na plodu mandarine (autor: S. Radonjić)

Slika 2. Početni simptomi napada na plodu mandarine (autor: S. Radonjić)

Slika 3. Neupotrebljivi napadnuti plodovi mandarine (autor: S. Radonjić)

Slika 4. Larve u napadnutom plodu mandarine (autor: S. Radonjić)

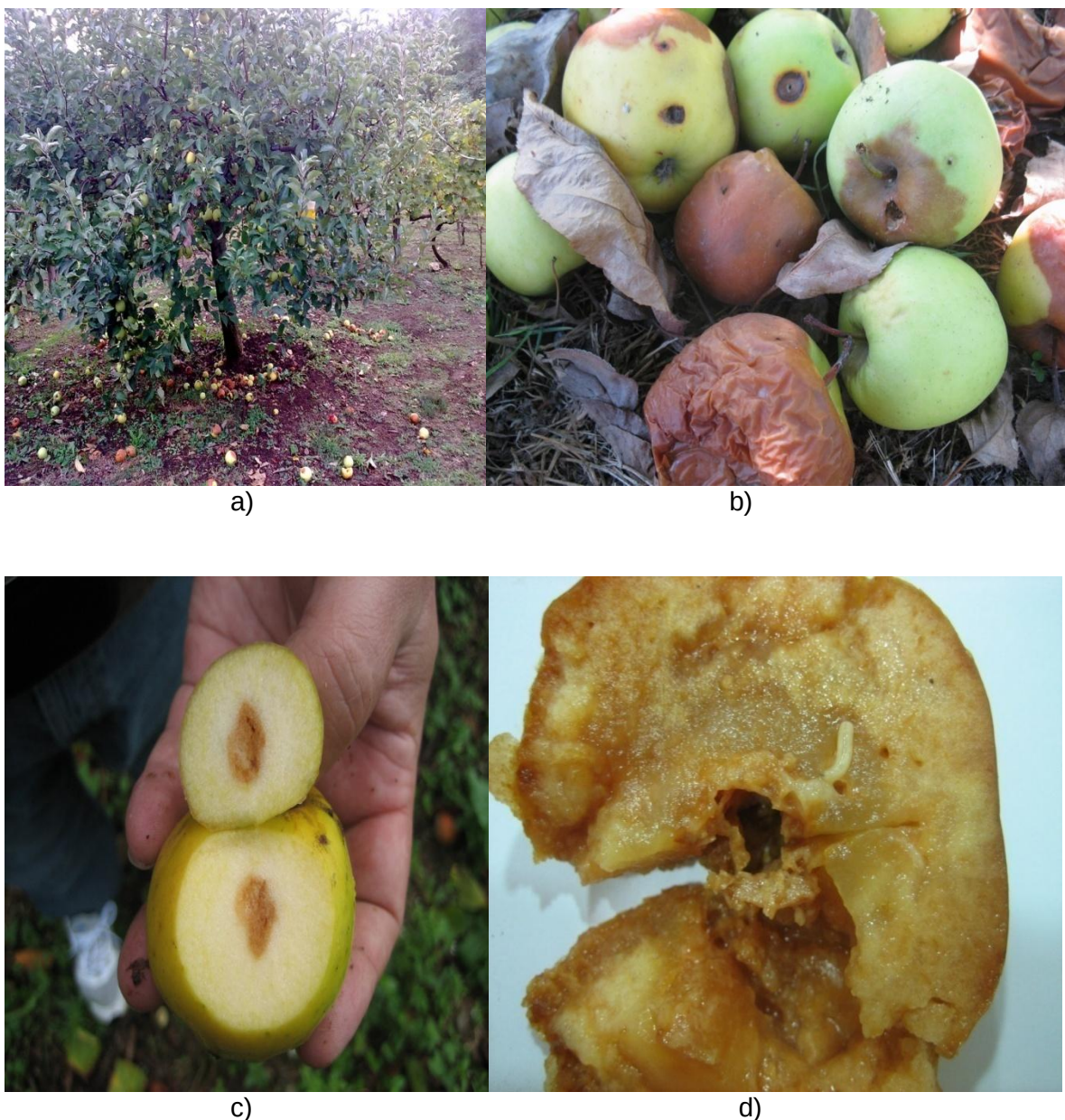
U ovoj godini, konstatovan je manji intenzitet napada na japanskoj jabuci nego prethodnih godina.

U Podgorici i okolini Tephri klopke su postavljene u tri lokaliteta (Stari aerodrom, Beri i Lekići). Klopke su postavljene u junu i zaključno sa 22.12.2010.godine prisustvo muve je zabilježeno samo u lokalitetu Stari aerodrom. Prva muva uhvaćena je 16.08.2010.godine, a poslednja 29.10.2010. Do povećanja brojnosti populacije u ovom lokalitetu došlo je tokom prve polovine oktobra, nakon čega je krajem oktobra broj uhvaćenih muva počeo da se smanjuje i tokom

novembra i decembra nije zabilježeno njihovo hvatanje. Pregledom uzorkovanih plodova japanske jabuke u dva navrata je, u lokalitetu Stari aerodrom, konstatovano prisustvo larvi.

Širenje mediteranske voćne muve na nova područja i novi domaćin

Obilaskom terena, primijećeni su tokom druge dekade septembra, na području Crmnice (lokalitet Godinje), otpali plodovi jabuke, sorte zlatni delišes (Slika 5a i 5b). Vizuelni pregled otpalih plodova, simptomi napada (Slika 5c), a naročito prisustvo larvi u njima (Slika 5d), ukazivali su da se radi o napadu mediteranske voćne muve. Tim prije što je pregledom plodova u krošnji uočeno nekoliko imaga *C. capitata* kako se "šetaju" po plodu tražeći pogodno mjesto za polaganje jaja (Slika 6). Pregledom uzorkovanih plodova i larvi u laboratoriji, potvrđeno je da se radi o *C. capitata*.

Slika 5. Jabuka-sorta zlatni delišes napadnuta mediteranskom voćnom muvom: otpali plodovi (a i b); karakterističan simptom oštećenja ploda jabuke (c); larva u plodu (d) (autor: S. Radonjić)

Slika 6. Imago na plodu jabuke – sorta zlatni delišes (autor: S. Radonjić)

Ovo je izuzetno važan nalaz koji ukazuje da se mediteranska voćna muva, pored toga što se odomaćila na području crnogorskog primorja, a zabilježena je i u Podgorici (2009 i 2010., u lokalitetu Stari aerodrom, i u okolini Podgorice – Beri, 2009) sada postepeno širi i u druge oblasti (područje prema Podgorici) koje joj klimatski i po raspoloživosti plodova domaćina odgovaraju. Takođe, ove godine je, po prvi put, zabilježena jabuka kao novi domaćin ovoj vrsti u Crnoj Gori.

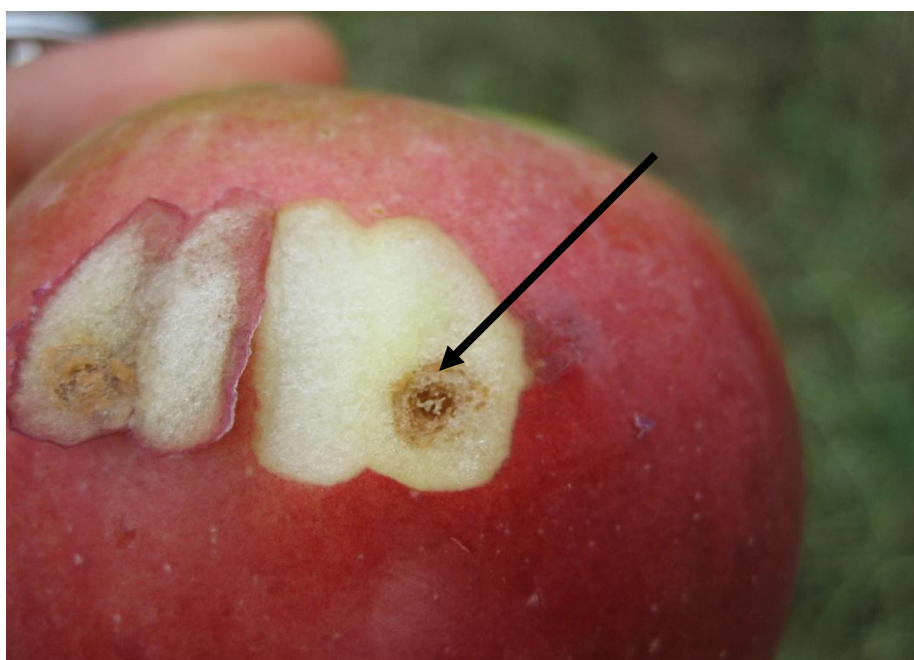
Područje Crmnice, iako je tradicionalno vinogradarski kraj, ima sve uslove koji odgovaraju muvi da se u njemu odomaći. Pored klime, koja je veoma slična onoj na primorju, ali i u Podgorici, raspoloživost plodova raznih domaćina (smokva, citrusi, jabuke, japanska jabuka, kruška, breskva) koji se najčešće hemijski ne štite protiv bolesti ili štetočina, jer su zastupljeni malim brojem stabala, idealni su za održavanje, uspješno prezimljavanje i odomaćenje populacije.

Primjera radi, na području Soluna (Grčka) mediteranska voćna muva je jedan od najvećih problema u komercijalnoj proizvodnji jabuke, naročito sorte zlatni delišes.

Tokom druge dekade oktobra simptomi napada zabilježeni su i na jabuci crvene pokožice ploda u lokalitetima Budva i Bigovo (Slike 7a i 7b).

a

b

Slika 7. Mjesto uboda legalicom i polaganja jaja u plod jabuke (a); jaja položena u grupi, neposredno ispod kore ploda (b) (autor: S. Radonjić)

S obzirom da je *C. capitata* nađena u novim lokalitetima i na novom domaćinu (Godinje, Budva i Bigovo – jabuka), i još više zbog toga što je u klopi postavljenoj u Podgorici (lokalitet Stari aerodrom), u periodu od 28.09.2010. godine do 10.10.2010. godine zabilježeno 72 uhvaćene jedinke, odnosno tokom cijelog perioda praćenja ukupno 92, ukazuju da postoji realna opasnost od daljeg širenja kruga domaćina i njenog odomaćenja i u Podgorici.

Na osnovu rezultata ovogodišnjeg praćenja i situacije zabilježene na terenu možemo konstatovati:

- kao i prethodnih godina i ove je potvrđeno da je prva biljka domaćin u čijim se plodovima razvijaju larve mediteranske voćne muve - **smokva**. Pored toga što je veoma dobar domaćin, značaj smokve je još veći jer služi za održavanje i umnožavanje početne populacije, čija je brojnost uvijek niska, ali se, usled izostanka početnih, pravovremenih mjera suzbijanja na smokvi povećava, tako da njihovo potomstvo kasnije napada mandarinu. **S obzirom da naši proizvođači, i uopšte držaoci gajenih biljaka, tradicionalno ne primjenjuju nikakve mjere hemijske zaštite u smokvi jer to smatraju ekonomski neopravdanim, smokva predstavlja siguran i stalni "rezervoar" za održavanje i umnožavanje mediteranske voćne muve.** Međutim, praćenjem pojave i utvrđivanjem momenta hvatanja prvih muva u klopama sa Biolure (što je kod nas, za sada, period od kraja druge dekade jula i početak avgusta) i sprečavanjem, primjenom hemijskih mjera suzbijanja, da muva položi jaja u plodove smokve koji su tada na raspolaganju, može se značajno uticati na smanjenje brojnosti populacije i zaštitu kako najranijih, tako i kasnijih, za nas najvažnijih, sorti mandarine. **Isto se odnosi i na japansku jabuku koja je, takođe, veoma dobar i kvalitetan domaćin, i u kojoj se, takođe, ne primjenjuju nikakve mjere hemijske zaštite.**

- izostanak primjene **agrotehničkih, mehaničkih i mjera hemijske zaštite na samom početku aktiviranja muve**, odnosno nakon hvatanja prvih jedinki u klopama i prvih larvi koje se nađu u plodovima, je jedan od razloga značajnijeg povećanja brojnosti populacije tokom septembra i oktobra.

- u mnogim voćnjacima (naročito u manjim, mješovitim, ali i u nekim većim), kao i u mnogim okućnicama, veoma je slaba higijena. Održavanje higijene voćnjaka, okućnica i bašta (preporučeno u prethodnim izvještajima) **sakupljanjem i paljenjem svih otpalih i na granama zaostalih plodova** koji pokazuju simptome napada, kao i plodova koji nakon berbe ostanu na biljci ili se odbacuju nakon sortiranja i pakovanja, jedna je od osnovnih mjera koja dovodi do smanjenja brojnosti populacije.

- s obzirom da mediteranska voćna muva nije prvenstveno štetočina "plantažnog tipa", već vrsta koja svoju životnu aktivnost vezuje za sredinu gdje ima dovoljno biljaka domaćina i u čije plodove može sukcesivno da polaže jaja (uključujući okućnice ili bašte u kojima se nalazi svega po nekoliko stabala, i naročito male mješovite zasade, kojih na primorju, a posebno na lokalitetima od Budve do Herceg Novog, ima mnogo), **moraju se i na ovakvim mjestima, bez obzira na "ekonomsku opravdanost" obavezno sprovoditi sve mjere suzbijanja (agrotehničke, mehaničke i hemijske).** Ovakvi lokaliteti predstavljaju veoma značajne tačke (žarišta) stalnog održavanja i umnožavanja populacije mediteranske voćne muve. Ovi lokaliteti, slično smokvi i japanskoj jabuci, mogu poslužiti kao utočište muvi u slučaju kada se prskaju drugi, naročito plantažni zasadi.

- činjenica da je mediteranska voćna muva ponovo zabilježena u Podgorici (lokalitet Stari aerodrom), a naročito imajući u vidu njenu pojavu na novom lokalitetu (Godinje) i na novom domaćinu (jabuka, kako u Godinju, tako i u primorskim lokalitetima Budva i Bigovo), ukazuje na realne opasnosti ali i veoma ozbiljne posledice od njenog daljeg širenja. Polazeći od činjenice da je mediteranska voćna muva, na području Mediterana, najopasnija štetočina na breskvi i citrusima, a Podgorica najznačajnije proizvodno područje breskve u Crnoj Gori i da se najveći dio ove proizvodnje plasira na inostranom tržištu, kao i to da se *C. capitata* nalazi na mnogim karantinskim listama u svijetu i na EPPO A2 karantinskoj listi, a i da je breskva jedan od najznačajnijih i najboljih domaćina za *C. capitata*, i još dodatno pri činjenici da je u sjevernoj Grčkoj, u okolini Soluna, ona jedna od najvećih štetočina na jabuci, govori o realnoj opasnosti koju ona može predstavljati proizvodnju voća na Primorju i u okolini Podgorice.

Istovremeno, polazeći od činjenice da je, poslije dužeg vremenskog perioda, *C. capitata* registrovana na novom domaćinu – jabuka, u nekoliko lokaliteta, ukazuje da ona, ne samo što se odomacila na jugu Crne Gore, već pokazuje tendenciju širenja prema unutrašnjosti, odnosno području oko Skadarskog jezera i Podgorice, zbog čega je neophodno i dalje nastaviti njeno praćenje.

Ono što posebno naglašavamo je, imajući u vidu ekonomski značaj ove štetočine, **neophodnost povećanja angažovanja i savjesnijeg pristupa samih proizvođača i "vikend" poljoprivrednika ovom problemu (a naročito preporučenim mjerama**

suzbijanja), uz neophodno i povećano zalaganje na terenu i stalne kontakte sa proizvođačima, svih opštinskih stručnih i savjetodavne službe.

1.2.3. Posebni nadzor - cikade vinove loze-prenosioci fitoplazmi

U sklopu rada na programu praćenja cikada vinove loze – prenosioca fitoplazmi, izvršen je obilazak vinograda polovinom maja sa lokalitetima u Zeti (Šušunja), Crmnici (Godinje), Rijeci Crnojevića (Drušići), Danilovgradu (Martinići), Nudolu i neposrednoj okolini Podgorice, sa ciljem utvrđivanja prisustva, brojnosti i rasprostranjenosti cikade vinove loze *Scaphoideus titanus*, vektora fitoplazme zlatastog žutila vinove loze - *Flavescence dorée* (FD), kao i brojnosti i faunističkog sastava ostalih cikada koje su životno vezane za vinograd i njegovu neposrednu blizinu, a prenosioci su bolesti žutila ili crvenila vinove loze *Bois Noir* (BN).

S obzirom da je cikada vinove loze *S. titanus* monofagna vrsta koja ima jednu generaciju godišnje, a prezimljava u stadijumu jaja koja ženka polaže ispod kore dvogodišnjih ili starijih lastara, a imajući u vidu naša iskustva iz 2009. godine, kao i iskustva iz Srbije, sjeverne Italije i Francuske, gdje je početak piljenja prvih larvi (L1) iz prezimljujućih jaja registrovan polovinom maja, sa pregledom vinograda na prisustvo *S. titanus* počelo se polovinom maja.

U svim lokalitetima u kojima je praćen početak piljenja larvi *S. titanus* ili eventualno njihovo prisustvo, prve nedjelje juna otpočelo se sa kečanjem odraslih jedinki i ostalih cikada koje su životno vezane za vinograd i njihovu neposrednu blizinu (livade, međe, utrine). Vršeno je do polovine avgusta u intervalima od 15-20 dana, s ciljem sakupljanja i utvrđivanja faunističkog sastava cikada, naročito onih koje pripadaju porodici Cixiidae, jer su najznačajniji vektori oboljenja BN, koje je 2008. godine utvrđeno u većini vinograda u Crnoj Gori.

Sve cikade koje su tokom ovog perioda sakupljene u vinogradima, poslate su u Institut za zaštitu bilja i životnu sredinu u Beogradu, u Odsjek za štetočine bilja, gdje je izvršena identifikacija svih nađenih vrsta (Tabela 1, u prilogu).

Scaphoideus titanus – Tokom rada na Programu, utvrđeno je prisustvo cikade vinove loze *S. titanus* u lokalitetima Nudo, Godinje i Šušunja 1 (Slika 1, 2, 3 i 4). Nakon početnog utvrđivanja prisustva larvi prvog i drugog razvojnog stupnja (L1 i L2), pregledom naličja lišća vinove loze u periodu od 19.05.2010. godine do 8.06.2010. godine, nastavilo se sa praćenjem brojnosti i dinamike populacije *S. titanus* do polovine septembra.

Imajući u vidu prošlogodišnja iskustva, a polazeći od saznanja vezanih za biologiju *S. titanus*, sa kečanjem u ovim vinogradima, u cilju utvrđivanja prisustva prvih imaga, počelo se u drugoj polovini jula. U lokalitetima u kojima je utvrđeno prisustvo larvi, i u kojima je do druge polovine septembra, u intervalima od 15-20 dana vršeno kečanje, postavljene su i žute ljepljive ploče početkom avgusta. One su, takođe, postavljene i u lokalitetima u kojima pregledom listova nije utvrđeno prisustvo larvi *S. titanus*.

Slika 1. Vinograd u vrijeme prvog pregleda na (autor: S. Radonjić)
prisustvo larvi *S. titanus* (autor: S. Radonjić)

Slika 2. Larva *S. titanus* na naličju lista

Slika 3. Larva *S. titanus* na naličju lista sa (autor: S. Radonjić)
karakteristične dvije crne pjege na vrhu abdomena (uvećano) (autor: S. Radonjić)

Slika 4. *S. titanus* - imago

Ono što se može konstatovati je, da je u odnosu na prethodnu godinu, brojnost populacije *S. titanus* bila niža u lokalitetima u Zeti (Šušunja) i u Nudolu, ali je u oba lokaliteta u Godinju zabilježeno izvjesno povećanje brojnosti populacije, kako na osnovu broja uhvaćenih imaga prilikom kečeranja, tako i na žutim ljepljivim pločama.

Činjenica da je *S. titanus* jedini, do sada, poznati vektor fitoplazme prouzrokovaca zlatostog žutila vinove loze (FD), već treću godinu prisutan u ovim lokalitetima, ukazuje da se vrsta odomaćila i da se njeno dalje praćenje kao i eventualna pojava na drugim lokalitetima mora nastaviti. Tim prije što je u većini lokaliteta, u blizini vinograda, prisutna višegodišnja povijuša *Clematis vitalba* (slike 5a i 5b), široko rasprostranjena svuda kod nas. Predstavlja prirodni rezervoar FD, a uglavnom raste na međama, uz puteve i često u gustim sastojinama sa kupinom.

U svim lokalitetima u kojima je zabilježeno prisustvo *S. titanus* i *C. vitalba*, uhvaćene su, kečeranjem u prvoj polovini avgusta, jedinke cikade *Dyctiophara europea* (Slika 6) koja je odgovorna za "unošenje" FD sa prirodno zaraženog *Clematis*-a u vinograd. Pored toga, *D. europea* predstavlja i alternativnog vektora fitoplazme *Flavescence doreé* (Filippin i sar.,

2009). Ove godine, utvrđena je njena veoma visoka brojnost u lokalitetu Nudo. Kečeraњem je sakupljeno preko 350 primjeraka ove cikade.

Slike 5a i 5b. Simptomatsko lišće *C. vitalba* na eventualno prisustvo FD (autor: S. Radonjić)

Slika. 6. *Dictyophara europea*

S obzirom da postoje sve komponente koje su neophodne za stvaranje uslova za pojavu FD na vinovoj lozi (*Clematis vitalba*, *Dictyophara europea*, *Scaphoideus titanus*, vinova loza), pored uzorkovanih jedinki *D. europea*, analizama na molekularnom nivou na eventualno prisustvo fitoplazme FD, obuhvaćene su i uhvaćene jedinke *S. titanus*, kao i simptomatično lišće *C. vitalba* i vinove loze koji su uzorkovani na lokalitetima gdje je konstatovano prisustvo *D. europea* i *S. titanus*.

Ostale cikade koje su životno vezane za vinograd i njegovu neposrednu blizinu:

S obzirom da je tokom 2008 i 2009. godine u našim vinogradima konstatovano prisustvo bolesti žutila ili crvenila vinove loze (Crno drvo - *Bois noir*- BN) koju prouzrokuje Stolbur

fitoplazma (nalazi se na EPPO A2 karantinskoj listi) i da je, za sada, jedini poznati vektor ove fitoplazme polifagna cikada *Hyalesthes obsoletus* (prema nekim navodima ima i drugih vrsta čija je vektorska uloga potvrđena – npr. *Dyctiophara europea*), prve nedjelje juna počelo se sa kečeraњem u cilju utvrđivanja faunističkog sastava cikada u vinogradima.

Pored glavnog vektora stolbur fitoplazme, cikade *Hyalesthes obsoletus*, još dvije vrste cikada su potvrđeni vektori Stolbur fitoplazme, ali na drugim gajenim biljkama: *Reptalus panzeri* i *Pentastiridius leporinus*. Obje ove vrste, takođe, pripadaju porodici Cixiidae. Vrsta *Reptalus panzeri* prenosi stolbur fitoplazmu na kukuruz (Jović i sar., 2007), dok vrsta *Pentastiridius leporinus* prenosi stolbur fitoplazmu na šećernu repu (Bressan i sar., 2008).

Tokom 2010. godine sastav i struktura zajednica cikada u vinogradima praćena je na 11 lokaliteta u cilju utvrđivanja prisustva potencijalnih vektora fitoplazme vinove loze iz stolbur grupe (16Sr XII-A) koja uzrokuje bolest BN.

Utvrđene su 34 vrste cikada iz 9 porodica i 28 rodova (Tabela 1, u prilogu). Od ovih cikada četiri vrste predstavljaju potencijalne vektere stolbur fitoplazme: ***Psammotetix alienus*** (Slika 7), ***Cixius pallipes***, ***Hyalesthes* sp.** i ***Reptalus cuspidatus***. Vrsta *Psammotetix alienus* je u literaturi poznata da može biti inficirana stolbur fitoplazmom (Riedle-Bauer i sar., 2006), ali je njena uloga u prenošenju ove fitoplazme i epidemiologiji *Bois Noir* bolesti vinove loze još uvijek nepoznata.

Slika 7. *Psammotetix alienus* (orig. I. Toševski)

Jedini poznati vektor stolbur fitoplazme na vinovoj lozi je vrsta *Hyalesthes obsoletus* (Maixner i sar., 1995) (porodica Cixiidae). Prisustvo ove cikade nije, za sada, registrovano u vinogradima u Crnoj Gori. Međutim, utvrđeno je prisustvo vrste iz roda *Hyalesthes* sp.

Pored toga, prisustvo cikada *Cixius pallipes* i *Reptalus cuspidatus* (porodica Cixiidae) koje su nađene u lokalitetima u Šušunji, Drušićima i Martinićima - *C. pallipes*, i u Šušunji i Godinju - *R. cuspidatus*, ukazuju na njihovu moguću ulogu u prenošenju stolbur fitoplazme u vinogradima u Crnoj Gori, posebno uzimajući u obzir odsustvo glavnog vektora ove bolesti, cikade *Hyalesthes obsoletus*.

Detaljna laboratorijska istraživanja u cilju utvrđivanja inficiranosti ovih cikada stolbur fitoplazmom su i dalje u toku i biće, takođe, dostavljena u konačnom izvještaju Instituta za zaštitu bilja i životnu sredinu u Beogradu.

PRILOG: Tabela

Familija	Subfamilija	Vrsta	Lokalitet															
			Šušunja 1				Šušunja 2			Godinje 1			Godinje 2			Drušići 1		
			07-06	28-06	09-07	26-07	07-06	28-06	26-07	08-06	28-06	26-07	07-06	28-06	26-07	11-06	29-06	31-07
Cixiidae	Cixiinae	<i>Cixius pallipes</i> Fieber, 1876	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15
		<i>Hyalesthes</i> sp.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
		<i>Reptalus cuspidatus</i> (Fieber, 1876)	30	0	0	0	0	0	0	2	8	0	26	0	0	0	0	0
Delphacidae	Delphacinae	<i>Laodelphax striatella</i> (Fallén, 1826)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Dictyopharidae	Dictyopharinae	<i>Dictyophara europaea</i> (Linnaeus, 1767)	0	0	0	3	0	0	22	0	0	2	0	0	1	0	0	8
Tettigometridae	Tettigometrinae	<i>Tettigometra laeta</i> Herrich-Schäffer, 1835	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
		<i>Tettigometra leucophaea</i> (Preyssler, 1792)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Issidae	Issinae	<i>Agalmatium bilobum</i> (Fieber, 1877)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
		<i>Issus coleoptratus</i> (Fabricius, 1781)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		<i>Mycterodus</i> sp.	0	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cercopidae	Cercopinae	<i>Aphrophora alni</i> (Fallén, 1805)	0	0	0	0	2	2	3	0	0	0	11	0	1	0	0	0

[illegible]

Issidae	Issinae	<i>Agalmatium bilobum</i> (Fieber, 1877)	0	0	3	0	0	0	0	0	3	0	0	4	4	0
		<i>Issus coleoptratus</i> (Fabricius, 1781)	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
		<i>Mycterodus sp.</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cercopidae	Cercopinae	<i>Aphrophora alni</i> (Fallén, 1805)	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	0	0	0
		<i>Lepyronia coleoptrata</i> (Linnaeus, 1758)	21	16	2	6	51	28	0	23	6	9	7	5	15	1
Aphrophoridae	Aphrophorinae	<i>Neophilaenus campestris</i> (Fallén, 1805)	0	1	0	2	1	0	1	0	1	0	0	0	2	1
		<i>Philaenus spumarius</i> (Linnaeus, 1758)	0	3	0	13	4	1	6	0	2	1	14	1	8	3
Membracidae	Smiliinae	<i>Stictocephala bisonia</i> Koop & Yonke, 1977	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0
Cicadellidae	Macropsinae	<i>Oncopsis sp.</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		<i>Oncopsis alni</i> (Schrank, 1801)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Idiocerinae	<i>Idiocerus sp.</i>	2	1	0	0	0	3	0	0	0	0	1	0	0	0
	Dorycephalinae	<i>Eupelix cuspidata</i> (Fabricius, 1794)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Aphrodinae	<i>Anoscopus histrionicus</i> (Fabricius, 1794)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		<i>Aphrodes bicincta</i> (Schrank 1776)	0	1	0	4	1	0	5	0	0	0	2	0	0	3
		<i>Aphrodes diminuta</i> Ribaut, 1952	0	0	0	3	3	0	3	0	0	0	0	0	0	8
		<i>Aphrodes makarovi</i> Zachvatkin, 1948	0	0	0	6	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0
	Cicadellinae	<i>Cicadella viridis</i> (Linnaeus, 1758)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Deltocephalinae	<i>Allygus mixstus</i> (Fabricius 1794)	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0

e

1.2.4. Posebni nadzor - bolesti vinove loze i njihovo praćenje – ESKA i dr.

Tokom 2010. godine obavljen je pregled svih važnijih područja za gajenje vinove loze u Crnoj Gori, sa namjerom da se utvrdi rasprostranjenost i intenzitet najvažnijih oboljenja. Pregled je obuhvatio područja opština Podgorica, Ulcinj, Bar, Danilovgrad, Cetinje i Tivat. Projektom je planirano i da se utvrde najznačajniji problemi prilikom suzbijanja raznih patogena koji prouzrokuju bolesti na vinovoj lozi.

Protekla godina je bila izuzetno povoljna za razvoj bolesti. Tokom perioda od kretanja vegetacije pa do početka berbe imali smo veliki broj kišnih dana sa velikom sumom padavina.

Razvoj fitopatogene gljive *Phomopsis viticola* koja izaziva oboljenje crnu pjegavost vinove loze pogoduju padavine u samom kretanju vegetacije, što je u ovoj godini bilo izuzetno izraženo. Svi vinogradari koji su obavili tretiranje prije kiše imali su skoro 100% efikasnost. Međutim, veoma često se dešava da se program zaštite kod ovog patogena ne ispoštuje pa nastaju problemi koje uzrokuje ovo oboljenje. Razlog značajnije pojave ovog oboljenja ogleda se u neblagovremenoj primjeni fungicida, a to se uglavnom dešava u manjim vinogradima gdje se ne vodi računa o fenofazama razvoj vinove loze (tretiranje se obavlja samo u zavisnosti od slobodnog vremena vinogradara) ili ukoliko u vinogradima imamo različit sortiment gdje vinova loza kreće neravnomjerno, a tretiranje se obavlja u zavisnosti od kretanja najdominantnije sorte. Ovakav slučaj je bio u lokalitetu Podhum gdje se crna pjegavost pojavila samo na sorti Kardinal, dok na sortama Šardone, Vranac i Kratošija nije bilo simptoma.

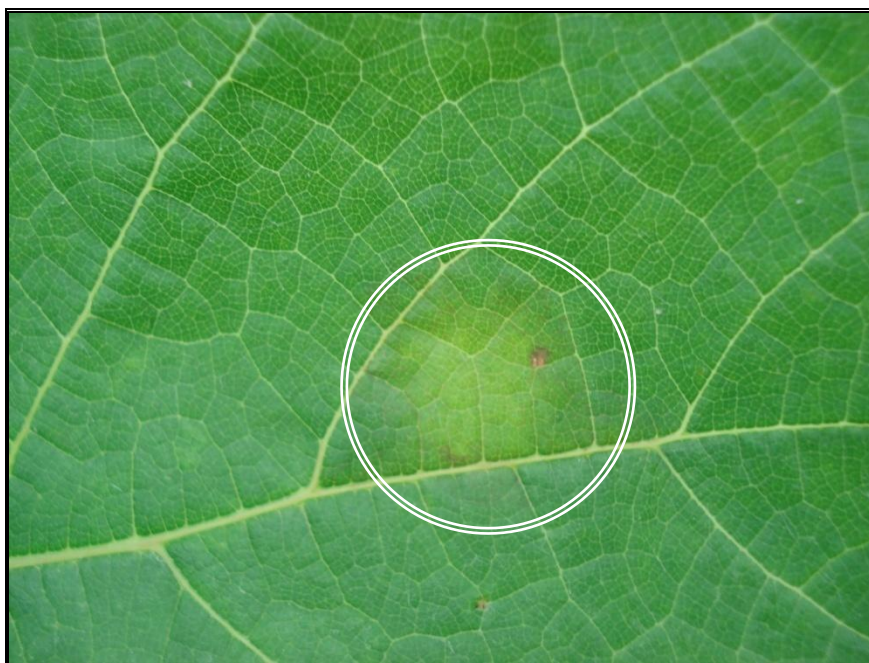
Simptomi crne pjegavosti vinove loze na lastaru (foto N.Latinović)

Što se tiče plamenjače vinove loze (*Plasmopara viticola*) može se reći da je ovo bila izuzetno povoljna godina za ovo oboljenje. Od kretanja vegetacije (od početka pa do sredine aprila u zavisnosti od lokaliteta) imali smo učestale i obilne padavine. Međutim, prvi primarni simptomi ovog oboljenja mogli su se uočiti tek krajem maja, a razlog takvog stanja može se tumačiti sa dosta kratkim intervalima u kojima su listovi bili vlažni, kao i sa vegetacionom fazom razvoja. Tek krajem maja vinova loza je prerasla posljednju žicu na naslonu (190cm)

(sl. 3), loza je manje prozračena i duže se zadržava vlaga na listu pa je tek u ovom periodu došlo do pojave prvih simptoma.

Fenofaza razvoja vinove loze i prvi simptomi oboljenja plamenjače vinove loze
(foto N. Latinović)

Primarna infekcija od prouzrokovala plamenjače vinove loze (foto N. Latinović)

Na lokalitetu Tološi od pojave prvih simptoma imali smo pet kišnih perioda koji su omogućavali ostvarivanje sekundarnih infekcija, dok je broj kišnih perioda na lokalitetu Barutana bio četiri sa mogućnošću ostvarivanja infekcije (grafikoni 2, 3, 5, i 6).

U svim pregledanim lokalitetima mogli su se uočiti simptomi ove bolesti, međutim oštećenja na grozdovima su bila različitog stepena. Uglavnom su bile infekcije već formiranih bobica u različitim fenofazama što je uticalo i na različit stepen oštećenja koji se kretao i do 80%.

Simptomi bolesti na listu (foto N.Latinović)

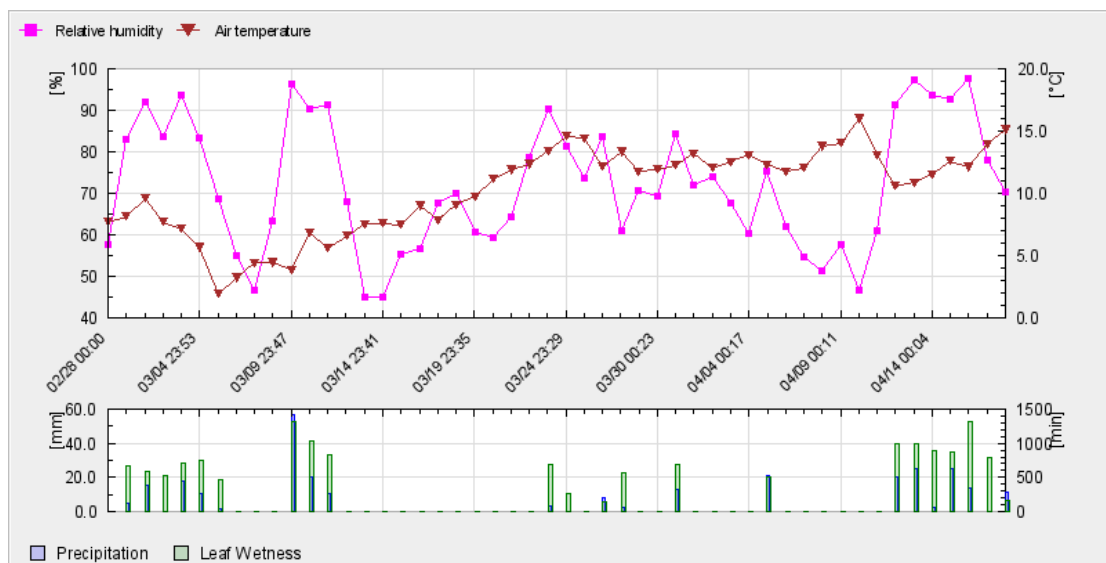
Oštećenja na grozdu prouzrokovana plamenjačom (foto N.Latinović)

Razlozi pojave bolesti i oštećenja na grozdovima su uglavnom neblagovremena primjena fungicida, kao i neadekvatan izbor fungicida u pojedinim fenofazama.

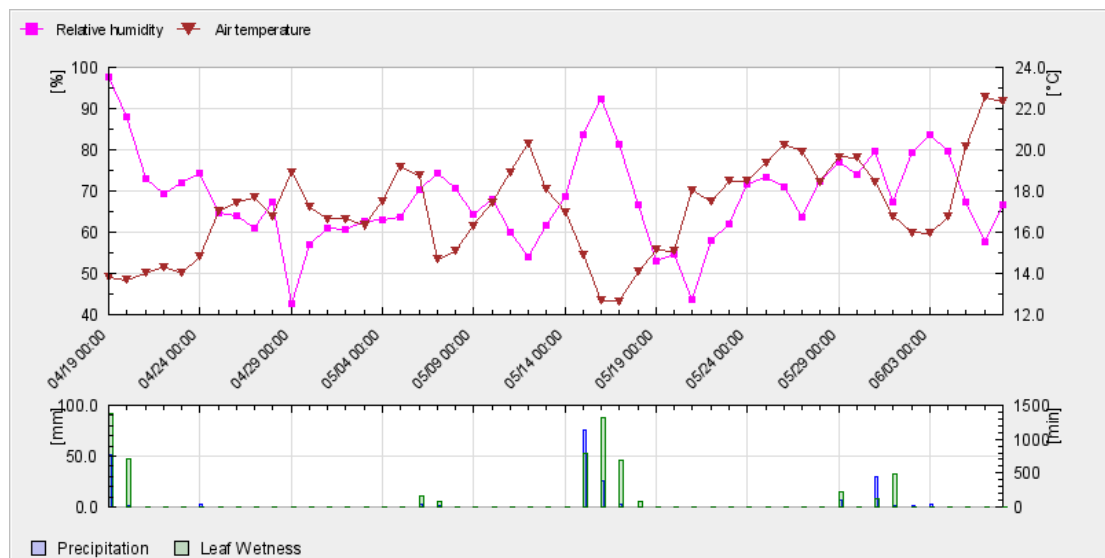
Karakteristična je pojava plamenjače na mladoj, tek posađenoj vinovoj lozi. Program zaštite kojeg se pridržavaju vinogradari uglavnom se poklapa sa programom koji im služi u starijim vinogradima, a koji se završava početkom fenofaze šarak kod vinove loze. Ovakav model zaštite nije dobar i on se mora mjenjati jer je kod mlade loze neophono štiti listove skoro do kraja vegetacije da bi lastari uspješno sazreli i da bi se mogli koristiti za uspješno formiranje uzgojnog oblika.

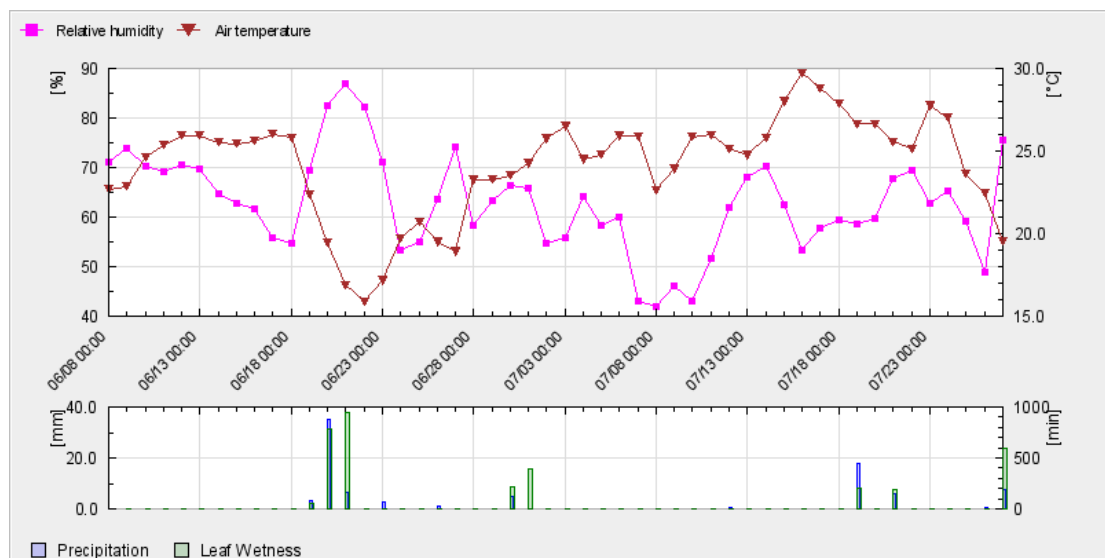
Simptomi plamenjače na tek posađenoj vinovoj lozi (lokaliteti Frutak i Boljevići) (foto N.Latinović)

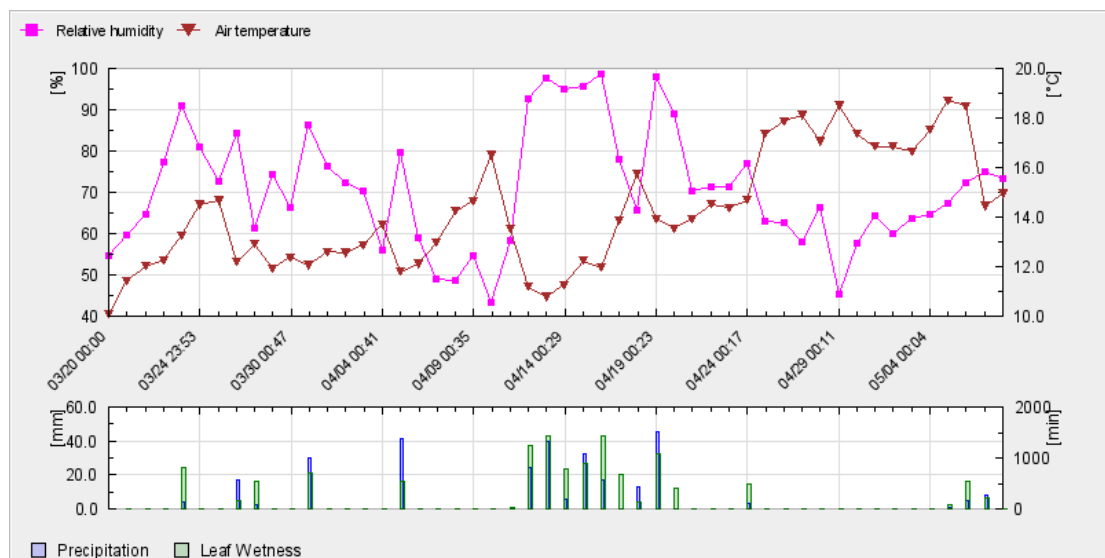
Grafikon 1. Podaci od 28.02. do 18.04. 2010. godine (meteostanica Tološi)

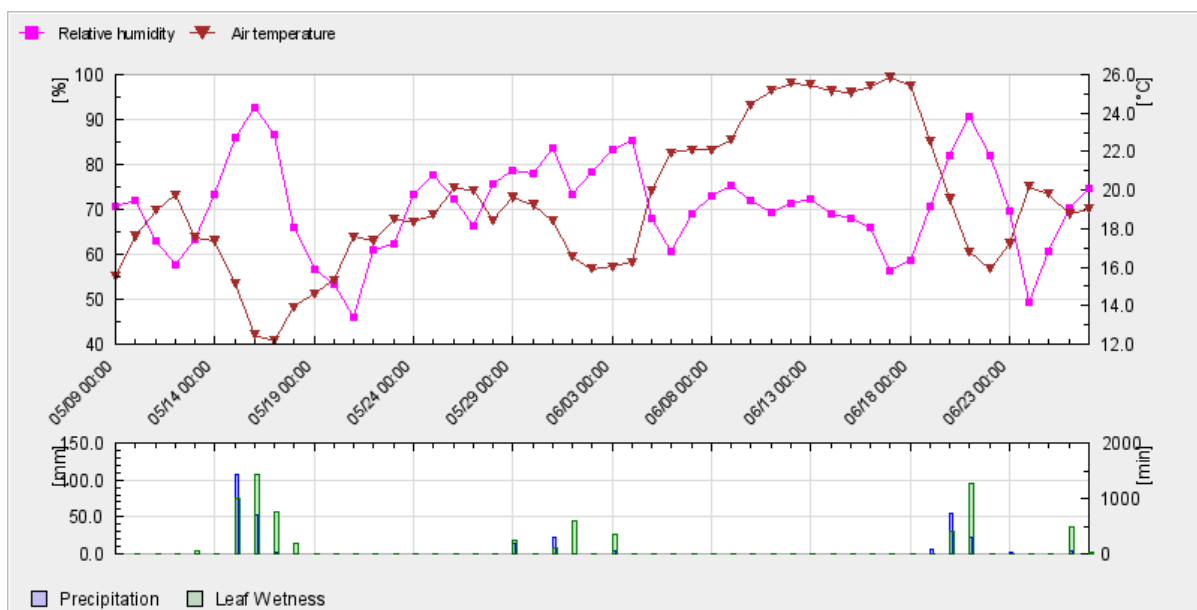
Grafikon 2. Podaci od 19.04. do 07.06. 2010. godine (meteostanica Tološi)

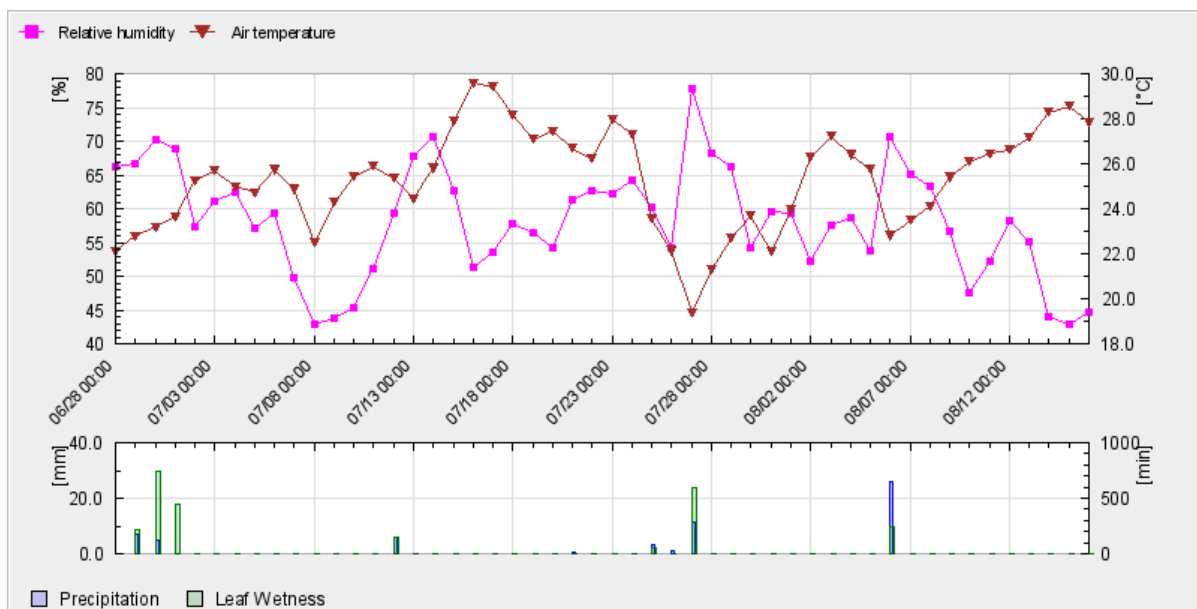
Grafikon 3. Podaci od 08.06. do 27.07. 2010. godine (meteostanica Tološi)

Grafikon 4. Podaci od 24.03. do 08.05. 2010. godine (meteostanica Barutana)

Grafikon 5. Podaci od 09.05. do 27.06. 2010. godine (meteostanica Barutana)

Grafikon 6. Podaci od 28.06. do 16.08. 2010. godine (meteostanica Barutana)

Pepelnica vinove loze je oboljenje koje se redovno javlja i ukoliko se fungicidi ne koriste redovno, dolazi do većih oštećenja na grožđu što znatno umanjuje prinos. Pored smanjenja prinosa ovo oboljenje može uticati i na kvalitet vina i rakije.

U pojedinim vinogradima do pojave pepelnice vinove loze prvi put je došlo sredinom juna na listovima i bobicama. Do značajnijih oštećenja (pucanje bobica došlo je do dva lokaliteta (Ubli i Goljemadi).

Pucanja bobica prouzrokovano pepelnicom (foto N.Latinović)

Skoro u svim vinogradima došlo je do pojave pepelnice, različitog intenziteta, krajem avgusta i početkom septembra. Pojava pepelnice u ovom periodu ne utiče na smanjenje prinosa u tekućoj godini ali je značajan signal za postojanje jakog inokuluma koji je izuzetno bitan za narednu sezonu. U ovakvim vinogradima sa zaštitom od ove bolesti mora se početi odmah u kretanju vegetacije. I vinogradare koji imaju ovakvo stanje sa pepelnicom neophodno je upoznati sa važnošću blagovremene primjene fungicida.

Simptomi pepelnice na listovima (foto N.Latinović)

Simptomi pepelnice koja se pojavila na listovima početkom septembra na lokalitetima: Vuksanlekići, Zagarač, Zeta, Podhum.

Pepelnica na bobicama (lokalitet Vranj) Pepelnica na bobicama (lokalitet Zagarač)
(foto N.Latinović)

Siva trulež vinove loze (*Botritis cinerea*) je oboljenje koje se rijetko javlja u našim vinogradima. Kod nas se javlja uglavnom u vinogradima koji su locirani blizu većih vodenih površina kao što su vinogradi u lokalitetu Godinje, ili vinogradi na većoj nadmorskoj visini od Podgorice, a to su vinogradi u Ublima (500 m nadmorske visine). Zbog dužeg zadržavanja vlage u vinogradima dolazi i do ostvarivanja infekcija grožđa sa prouzrokovateljem ove bolesti. Vinogradari u ovim lokalitetima pravilno primjenjuju fungicide u cilju suzbijanja ove bolesti, a nedoumice koje su imali oko vremena tretiranja su otklonjene zahvaljujući savjetima koji su prenešeni na prezentaciji i u kontaktu sa vinogradarima.

U vinogradima gdje nijesu primjenjeni fungicidi za suzbijanje sive truleži u drugoj polovini septembra je došlo do pojave ove bolesti. Ovo oboljenje u ovom periodu moglo se uočiti u skoro svim lokalitetima. Razlozi za pojavu oboljenja su sljedeći. Branje ove godine je otpočelo kasnije, a razlog su česte kiše tokom avgusta i u prvoj polovini septembra što je prouzrokovalo padanje procenta šećera u grožđu. Vinogradari su čekali da taj nivo naraste, međutim u drugoj polovini septembra došlo je do novih padavina. Zbog ovakvih pojava neophodno je primjenjivati fungicide (botriticide) u periodu početka cvjetanja, cvjetanju ili precvjetavanju (u zavisnosti od vremenskih prilika) i u periodu pred berbu gdje bi se koristili fungicidi sa kraćim periodom karence.

Simptomi sive truleži na grozdu (foto N.Latinović)

Eska oboljenje vinove loze posljednjih par godina uzima sve više maha u našim vinogradima. U svim lokalitetima gdje se značajnije gaji vinova loza mogu se uočiti simptomi ove bolesti. Proteklih godina naši vinogradari su upoznavani sa ovim oboljenjem kao i

mogućnostima njenog suzbijanja. I ove, kao i prethodnih godina uočena je pojava da se simptomi javljaju nakon pete godine gajenja vinove loze. Za sada je kod nas situacija nepromjenjena, iako u svijetu već ima slučajeva da se eska javlja i u drugoj godini gajenja viinove loze. U pregledanim vinogradima je utvrđivan procenat zaraženih čokota. On se kretao od 0.02 do 10%. Nakon uvida i poređenja sa prethodnim godinama može se vidjeti da imamo stagnaciju oboljenja, jer nije došlo do povećanja u odnosu na prethodnu godinu, a to nije bio do sada slučaj. Razlog ovakve pojave može se pripisati i većem korišćenju higijenskih mjera, koje su preporučene, tokom zimske rezidbe vinove loze. Pojedini vinogradari su bilježili zaražene čokote i pojedini su ih orezivali, a alat za rezidbu su dezinfikovali nekim dezinfekcionim sredstvom (uglavnom alkoholom) ili plamenom. Do pojave prvih simptoma došlo je krajem juna i početkom juna (u zavisnosti od lokaliteta), a mogli su se uočiti klasični simptomi na listu, kao i sušenje čitavog čokota.

Simptomi na listu i sušenje grozda (foto N.Latinović)

Pored prouzrokovaca bolesti u pojedinim vinogradima su uočeni još neki problemi koji nijesu prozrokovani patogenima. Vinogradari su se obraćali za pomoć u cilju rješavanja problema koji su nastali zahvaljujući nedostatku vode, ožegotine, hranljivih elemenata ili nepravilnoj primjeni sredstava za zaštitu bilja (fitotoksičnost). Pregledom ovakvih vinograda utvrđivan je razlog pojave simptoma i rješavanje ovih problema u tekućoj ili narednoj godini.

Nedostatak vode (foto N.Latinović)

Ožegotine (foto N.Latinović)

Nedostatak hranljivih elemenata (foto N.Latinović)
N.Latinović)

Fitotoksičnost Ubli (foto N.Latinović)

Ostale aktivnosti na ovom programu:

- Održano predavanje u Ublima udruženju vinogradara 27.02.2010. godine
- Prilog u emisiju Agrosaznanje prikazan je u dva termina 13. i 14.03.2010. godine o suzbijanju crne pjegavosti vinove loze.
- Štampan flajer o crnoj pjegavosti vinove loze

	Vlasnik vinograda	Lokalitet	Sortiment	Starost vinograda (godine)	Broj čokota	Broj zaraženih čokota eska oboljenjem	Procenat zaraženih čokota eska oboljenjem	Napomena
1.	Radislav Četković	Zoganje Ulcinj	Black Magic Vranac	3 9	1 100 6 000	0 2	0 0.03	Pojava sive truleži na stonim sortama
2.	Milović Boro	Briska Gora Ulcinj	Vranac Vranac Vranac	42 8 5	1 500 4 500 800	21 0 0	1.4 0 0	
3.	Pavle Raičević	Godinje Crmnica Bar	Vranac	22	300	3	1	Pojava sive truleži
4.	Dragoljub Leković	Godinje Crmnica Bar	Vranac	22	240	18	7.5	Jak intenzitet crne pjegavosti vinove loze, pojava sive truleži
5	Ljubomir Leković	Godinje Crmnica Bar	Vranac	17 6	160 370	3 0	1.9 0	Jak intenzitet crne pjegavosti vinove loze, pojava sive truleži
6	Veselin Leković	Godinje Crmnica Bar	Vranac	4	3000	0	0	Jak intenzitet crne pjegavosti vinove loze, pojava sive truleži
7	Petar Leković	Godinje Crmnica Bar	Vranac	13	300	2	0.67	Jak intenzitet crne pjegavosti vinove loze, pojava sive truleži
8	Pajović Nemanja	Seoca Crmnica Bar	Vranac	4 30	300 500	5	1.0	Slaba pojava crne pjegavosti i plamenjače vinove loze
9	Pajović Miodrag	Seoca Crmnica Bar	Vranac	50	250	1	0.5	
10	Pajović	Seoca	Vranac	4	200	0	0	

	Radivoje	Crmnica Bar						
11	Pajović Vasilije	Seoca Crmnica Bar	Vranac	15	2000	5	0.25	
12	Milenko Sjekloća	Limljani Crmnica Bar	Vranac Vranac Vranac	112 42 8	2 000 1 000 4 000	1 15 0	0.05 1.5 0	Vinograd u kome je neophodno postavljanje zaštitnih mreža zbog šteta koje nanose ptice.
13	Đurišić Goran	Boljevići Crmnica Bar	Vranac	30 40 2	300 200 50	2 4 0	0.67 2.0 0	Slaba pojava plamenjače
14	Branko Ukšanović	Kalimut (Boljevići) Crmnica Bar	Vranac	47 4 1	300 600 300	10 0 0	3.0 0 0	Najveći problem je jak intenzitet plamenjače u mladom zasadu.
15	Marko Camaj	Vuksanlekići Malesija Podgorica	Vranac Vranac Kardinal Ribijeri	4 26 4 4	1 000 500 6 000 1 000	0 14 0 0	0 2.8 0 0	Jako izražena pepelnica na listovima u septembru. Pokazatelj visokog potencijala ovog oboljenja za narednu godinu.
16	Marko T. Camaj	Sukuruć Malesija Podgorica	Vranac Kardinal Ribijeri	5 5 5	2 100 4 500 1 100	0 0 0	0 0 0	Izražena pepelnica na listovima u septembru. Pokazatelj visokog potencijala ovog oboljenja za narednu godinu. U mladom vinogradu neblagovremena zaštita od korova.
17	Slavko Milić	Podhum Malesija Podgorica	Vranac Kratošija Šardone Kardinal	8	1400	2	0.14	Jako izražena crna pjegavost na stonjoj sorti kardinal zbog neusklađenosti tretiranja vinove loze sa sortimentom.
18	Tomislav Šušlavčević	Vranj Malesija Podgorica	Kardinal	11	950	4	0.42	
19	Miljan Šušlavčević	Vranj Malesija Podgorica	Vranac Vranac	15 5	500 1 000	15 0	3.0 0	
20	Slavko Mijović	Šušunja Trešnjica Zeta	Vranac Kardinal Blek Medžik	5 2 2	1 000	0 0 0	0 0 0	Izražena pepelnica na listovima u septembru. Pokazatelj visokog potencijala ovog oboljenja za narednu

		Podgorica	Pleven Viktoria	2 2		0 0	0 0	godinu.
21	Božović Milorad	Ubli Podgorica	Vranac	4 15 30 35	2450 300 750 1000	0 2 21 20	0 0.67 2.8 2.0	
22	Mijović Tomislav	Ubli Podgorica	Vranac	1 15 25	900 600 500	0 3 15	0 0.5 3.0	Mogu se uočiti simptomi na bobicama koji su nastali od neadekvatne primjene sredstava za zaštitu bilja (fitotoksičnost)
23	Periša Vukčević	Goljemadi Podgorica	Vranac i Kratošija	26	400	23	5.8	Jako izraženi simptomi crne pjegavosti vinove loze i slabo izražena pepelnica koja je izazvala pucanje bobica.
24	Rajo Vukčević	Goljemadi Podgorica	Vranac i Kratošija	22	300	8	2.7	Jako izraženi simptomi crne pjegavosti vinove loze i slabo izražena pepelnica koja je izazvala pucanje bobica.
25	Predrag Vukičević	Beri Podgorica	Vranac	6 31	250 300	2 9	0.8 3.0	
26	Milorad Raičević	Beri Podgorica	Vranac	17	200	4	2	Pojava pepelnice u fazi porasta bobica.
27	Milenko Raičević	Beri Podgorica	Vranac	16	700	15		
28	Rajko Raičević	Beri Podgorica	Vranac	3	700	0	0	Pojava pepelnice u fazi porasta bobica.
29	Pero Raičević	Beri Podgorica	Vranac	4	500	0	0	
30	Nikola Raičević	Beri Podgorica	Vranac i Kratošija	4	700	0	0	Pojava pepelnice u fazi porasta bobica.
31	Željko Raičević	Beri Podgorica	Vranac i Kratošija	15	1400	11	0	
32	Lukić Momo	Frutak Danilovgrad	Vranac	5	1080	0	0	Plamenjača u mladom, jednogodišnjem zasadu vinove loze
33	Radonjić Veselin	Frutak Danilovgrad	Vranac	5 3 2	300 200 100	0 0 0	0 0 0	

34	Radonjić Slobodan	Frutak Danilovgrad	Vranac	5 4 3	170 520 80	0 0 0	0 0 0	Štete u ovom vinogradu koje je prouzrokovala plamenjača vinove loze iznose oko 80% iako je vinogradar obavio oko 10-ak puta.
35	Radonjić Veselin	Frutak Danilovgrad	Vranac	5	200	0	0	
36	Škuletić Dragan	Gornje Mrke Piperi Podgorica	Vranac	3	500	0 0	0 0	Štete od suše
37	Pavićević Tomo	Tološi Podgorica	Vranac	8	180	1	0.6	
38	Sreten Nikolić	Zagarač Danilovgrad	Vranac Vranac	37 5	300 800	3 0	1.0 0	Štete od plamenjače oko 30% Izražena i pepelnica na listovima u septembru
39	Bato Nikolić	Zagarač Danilovgrad	Vranac	10	230	3	1.3	
40	Šćepanović Vera	Zagarač Danilovgrad	Vranac	10	200	3	1.5	
41	Rajko Nikolić	Zagarač Danilovgrad	Vranac	31 21 13 5 4	200 200 400 400 700	3 2 1 0 0	0.67 1.0 0.3 0 0	Izraženi simptomi pepelnice na listovima i bobicama u periodu pred pojavu šarka
42	Željko Nikolić	Zagarač Danilovgrad	Vranac	41	700	6	1.2	
43	Savo Ražnatović	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	21 9	800 700	4 0	0.5 0	Slaba pojava sive truleži.
44	Radovan Ražnatović	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	31	1000	5	0.5	Slaba pojava sive truleži.
45	Voislav Ražnatović	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	41	300	2	0.67	Slaba pojava sive truleži.
46	Radovan Vujanović	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	32	1 500	8	0.53	Slaba pojava sive truleži.
47	Vujanović Rašo	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	5	600	0	0	Slaba pojava sive truleži.

48	Dragojević Jovan	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	39 11	200 1000	10 0	5 0	Slaba pojava sive truleži.
49	Lopičić Nikola	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	8 41	1000 1000	0 3	0 0.3	Slaba pojava sive truleži.
50	Dragojević Đorđe	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	5 36	300 400	0 12	0 3.0	Slaba pojava sive truleži.
51	Dragojević Gojko	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	5	1000	0	0	Slaba pojava sive truleži.
52	Lopičić Radomir	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	10 36	200 1100	0 15	0 1.4	Slaba pojava sive truleži.
53	Petar Ražnatović	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	41	200	0	0	Slaba pojava sive truleži.
54	Milovan Ražnatović	Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	35	1000	8	0.8	Slaba pojava sive truleži.
55	Nikola Pejović	Prevlaka Drušići Cetinje	Vranac i Kratošija	31 8	800 800	4 0	0.5 0	Slaba pojava sive truleži.
56	Aligrudić Mladen	Zeta Podgorica	Vranac	29 3	300 2500	10 0	3 0	U starom vinogradu izražena pojava crne pjegavosti vinove loze
57	Brajović Bosa	Martinići Danilovgrad	Vranac Kratošija	39	750	9	1.2	

Neki od običenih vinograda

Lokalitet: Frutak

Lokalitet: Godinje

Lokalitet: Seoca

Lokalitet: Goljemadi

Lokalitet: Boljevići

Lokalitet: Gornje Mrke

Lokalitet: Limljani

Lokalitet: Ubli

Lokalitet: Kalimut -Boljevići

Lokalitet: Zagarač

1.2.5. Posebni nadzor - sprječavanje najezde biljnih štetočina

Prvi obilasci terena urađeni su krajem maja (Slika 1), tačnije 26.05.2010.godine izvršen je obilazak terena na području Sušice – Korita (Bijelo Polje) i uzorkovni zemljišni uzorci radi utvrđivanja prisustva larvi majskog gundelja i njihovog uzrasta razvića. Uzorci su uzimani sa mjesta gdje je dvije godine uzastopno vršeno zasijavanje ovsa i tamo su uzeta dva uzorka. U jednom uzorku larve nijesu utvrđene, a u drugom je bilo 2 larve odnosno preračunato na m^2 8 larvi/ m^2 . Na mjestima gdje je prethodne godine vršeno zasijavanje, a ove godine ništa nije sijano utvrđeno je prosječno 8 larvi/ m^2 , a tamo gdje nije ništa sijano nego se radi o prirodnoj livadi izvađena su dva uzorka i broj larvi u jednom je iznosio 8 na m^2 i u drugom 88 na m^2 , odnosno prosječno 48 larvi po m^2 . Sve larve su bile u drugom larvenom stupnju što i odgovara ciklusa razvića majskog gundelja.

S obzirom da majski gundelj u Crnoj Gori ima više pokoljenja odnosno masovno leti u različitim godinama na različitim lokalitetima, 29.06. izvršen je obilazak područja Kolašina odnosno Lipova gdje je prema ciklusu razvića majski gundelj trebao letiti ove godine. Prilikom obilaska utvrđeno je prisustvo imaga *M. melolontha*, međutim brojnost nije bila visoka. Iako je kraj maja praktično i kraj leta majskog gundelja prema stanju listopadnog drveća brojnost nije bila visoka, jer nije bilo golobrsta što je karakteristika letnih godina. Na drveću je zabilježen samo djelimičan brst lista što može ukazivati da je tokom zime došlo do redukcije brojnosti imaga. Takođe, izvršeno je uzorkovanje zemljišnih uzoraka i nije utvrđeno prisustvo larvi.

Pored ovih obilazaka 31.05. izvršen je obilazak voćnjaka na području Mioske gdje su u toku prethodne godine zabilježene velike štete na listovima od gusjenica defolijatora prije svega

malog (*Operophtera brumata* L.) i velikog mrazovca (*Erannis defoliaria* Cl.). S obzirom da je vlasnik voćnjaka, Dulović Milorad, u toku prethodne godine, od Fitosanitarne uprave, dobio podršku za kupovinu motorne leđne prskalice kojom je ove godine štitio voćke oštećenje lisne mase bilo je neznatno. Prilikom pregleda voćnjaka utvrđene su pojedinačne larve gubara (*Lymantria dispar* L.) (Slika 2), velike riđe (*Vanessa polychloros* L.) (slika 3), ose prelje trešnje (*Neurotoma nemoralis* L.) (slika 4) i sporadična površinska oštećenja ploda šljive od mlaog mrazovca (Slika 5). Generalno situacija u voćnjaku u odnosu na prethodnu je znatno bolja.

Ono što bi moglo ukazivati na problem u narednoj godini jeste moguća gradacija gubara - *Lymantria dispar*. Naime na području od Cetinja prema primorju i u Crmnici tokom juna mjeseca registrovana je povećana brojnost larvi gubara (Slika 6) i značajno oštećenje lisne mase hrasta što su prvi znaci za gradaciju u narednoj godini. Kasnije u toku vegetacije (u julu) bilo je vidljivo oštećenje lisne mase i pojava pepelnice koja je obavezan pratilac golobrsta hrasta. Takođe, zabilježen je i sporadičan let mužjaka tokom dana. Gubar je noćni insekt i po danu leti samo u godinama kada se pojavi u većoj brojnosti

U periodu od 14.06.2010.godine do 20.07.2010.godine urađeno je još nekoliko obilazaka terena radi utvrđivanja prisustva majskog gundelja. Jedan od tih obilazaka urađen je 08.07.2010.godine i to područje Durmitora. Prema našoj procjeni majski gundelj će na ovom području letjeti na proljeće naredne godine. Majski gundelj je inače na ovom području letio 2007. godine. Iako je ovo godina kada se šteta od majskog gundelja na livadama najlakše uočava, ovog ljeta stanje livada je bolje nego u godinama koje su slijedile prethodnom letu. Ovo se može djelimično pripisati jako kišovitom proljeću što je uticalo na povećanu vlažnost zemljišta, a što larvama ne odgovara kao i prisustvu prirodnog regulatora brojnosti gljivice *Bauveria* sp.. Vađeni su zemljišni uzorci radi utvrđivanja brojnosti i starosti larvi kao i eventualnog prisustva lutki (Slika 7). Uzorci su vađeni sa površina na kojima je u prethodnim godinama zabilježena visoka brojnost larvi i značajne štete na travnom pokrivaču.

Veličina uzorka je standardna, 50 x 50 cm odnosno 0,25 m². Utvrđeno je da su larve pred čaurenjem, odnosno prelaskom u stadijum lutke, kao i prisustvo larvi koje su napadnute gljivicom *Bauveria* spp. (Slika 8):

Uzorak 1:	5 odraslih larvi
Uzorak 2:	4 odrasle larve, jedna lutka i jedna larva napadnuta sa gljivicom <i>Bauveria</i> sp.
Uzorak 3:	3 odrasle larva
Uzorak 4:	2 odrasle larve i jedna mrtva
Uzorak 5:	4 odrasle larve i jedna larva napadnuta sa gljivicom <i>Bauveria</i> sp.
Uzorak 6:	8 odraslih larvi i jedna larva napadnuta sa gljivicom <i>Bauveria</i> sp.
Uzorak 7:	7 odraslih larvi i jedna larva napadnuta sa gljivicom <i>Bauveria</i> sp.
Uzorak 8:	6 odraslih larvi i dvije larva napadnuta sa gljivicom <i>Bauveria</i> sp.

Područje Sušice (Bijelo Polje) pregledano je 15.07.2010.godine i tada su takođe vađeni zemljišni uzorci i to sa površina koje nijesu obrađivane ove godine kao i onih na kojima je bila posijana zob.

Sa parcela koja nije obrađivana uzeto je ukupno šest uzoraka i utvrđeno da su sve larve bile u drugoj godini starosti sa različitom brojnosti po uzorku:

Uzorak 1:	21 larva odnosno 84 m ²
Uzorak 2:	19 larvi odnosno 76 m ²
Uzorak 3:	13 larvi odnosno 52 m ²
Uzorak 4:	35 larvi odnosno 140 m ²
Uzorak 5:	40 larvi odnosno 160 m ²
Uzorak 6:	40 larvi odnosno 160 m ²

Na parceli gdje je bila zob uzeta su tri uzorka i utvrđeno je da je samo u jednom uzorku bilo 4 larve, dok u ostala dva nije bilo larvi. S obzirom da se parcele nalaze jedna uz drugu nameće se zaključak da se samo kontinuiranom obradom kroz nekoliko godina može značajno smanjiti brojnost majskog gundelja, a što poljoprivredni proizvođači teško prihvataju i teško se odlučuju za ovu mjeru borbe, što zahtijeva **edukaciju**.

Ono što se u momentu pregleda moglo uraditi jeste da se livade na kojima su prisutne larve majskog gundelja preoru i izfrezaju. Na ovaj način bi se postigao veoma dobar rezultat, jer bi veliki broj larvi koje su tada bile veoma plitko bio uništen prilikom obrade. Ova preporuka je prenijeta proizvođačima na licu mjesta.

Obilaskom područja Kopilja, zbog eventualnog prisustva italijanskog skakavca i Lukavice, zbog zrikavaca, ustanovljeno je da je brojnost odraslih jedinki skakavaca bila na nivou prošle godine dok su zrikavci zabilježeni u manjem broju.

Polovinom septembra, još jednom smo obišli područje Sušice, radi utvrđivanja brojnosti larvi majskog gundelja. Izvađeno je ukupno 7 uzoraka i to pet uzoraka sa površine gdje tokom ove godine nije bilo obrade zemljišta i dva sa obrađene površine. Pored utvrđivanja brojnosti cilj je bio utvrditi da li ima oboljelih larvi. Međutim, ni na jednoj larvi nijesu uočeni simptomi nekog oboljenja, a utvrđeno je sljedeće stanje:

Uzorak 1:	10 larvi odnosno 40 po m ²
Uzorak 2:	41 larva odnosno 164 po m ²
Uzorak 3:	20 larvi odnosno 80 po m ²
Uzorak 4:	33 larve odnosno 132 po m ²
Uzorak 5:	31 larve odnosno 124 po m ²
Uzorak 6:	1 larva odnosno 4 po m ²
Uzorak 7:	2 larve odnosno 8 po m ²

S obzirom da je majski gundelj veoma ozbiljan problem u planinskom području Crne Gore i da ga je veoma teško suzbijati na velikim površinama jedino rješenje je da se što veća površina ugroženih livada obradi i zasije vještačkim travama. Ukoliko se zemljište obrađuje onda postoji i mogućnost unošenja nekog zemljišnog insekticida.

Područje Durmitora je obišeno 03.11.2010.godine. Vađeni su zemljišni uzorci (slika 9) i utvrđeno je da je gundelj u stadijumu imaga (Slika 10) i da naredne godine treba očekivati let i štetu na listopadnom drveću. Istovremeno je obavljen razgovor sa gospodinom Vukanom Kavedžićem koji nam je potvrdio da tamo gdje se obrađuje nema problema sa gundeljom. Na području Bara Bojovića gundelj bi takođe trebao letiti naredne godine međutim zbog vremenskih uslova ovo nismo potvrdili.

Slika 1. Područje Sušice – mjesta uzimanja uzoraka (autor: S. Hrnčić)

Slika 2. Larva gubara (autor: S. Hrnčić)
(autor: S. Hrnčić)

Slika 3. Larve velike riđe

a)

b)

Slika 4. Osa prelja trešnje a) larva u pagusjeničjem gnijezdu , b) oštećenje lista (autor: S. Hrnčić)

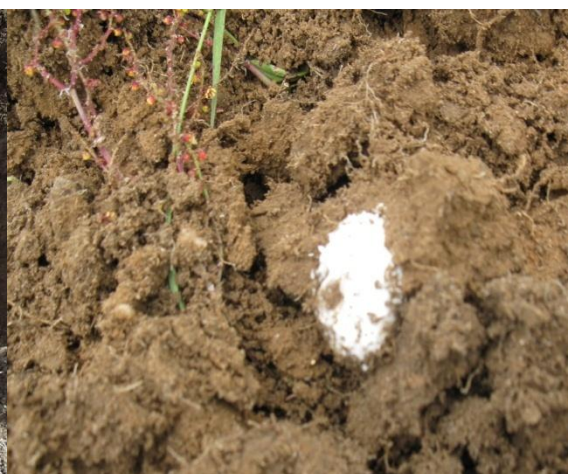
Slika 5. Površinsko oštećenje ploda šljive od malog mrazovca
Odrasla gusjenica gubara
(autor: S. Hrnčič)

Slika 6.

Slika 7. Lutka u zemlji

Slika 8. Larva gundelja obavijena sa *Bauveria spp*

Slika 9. Vađenje zemljišnih uzoraka
prezimljavanju

Slika 10. Imago majskog gundelja na

1.2.6. Posebni nadzor – invazivne vrste insekata u plastenicima

U okviru nadzora na ovom programu vršeni su obilasci terena tokom maja. Obilascima su obuhvaćeni plastenici u Zeti i Bjelopavlićima u kojima se gaje povrtarske kulture i plastenici u kojima se gaji ukrasno bilje u okolini Podgorice.

Prvim pregledima, koji su obavljani tokom maja, zabilježeno je prisustvo buvača *Luperomorpha xanthodera* na velikom broju ukrasnih biljaka u plasteniku u okolini Podgorice (Slika 1a, 1b, 1c i 1d). U plastenicima u kojima se gaje povrće konstatovano je prisustvo biljnih vaši (Aphididae) na krastavcu i minera na krastavcu i paradajzu (*Liriomyza* sp.) (Slike 2a i 2b i 3a i 3b).

a

b

c

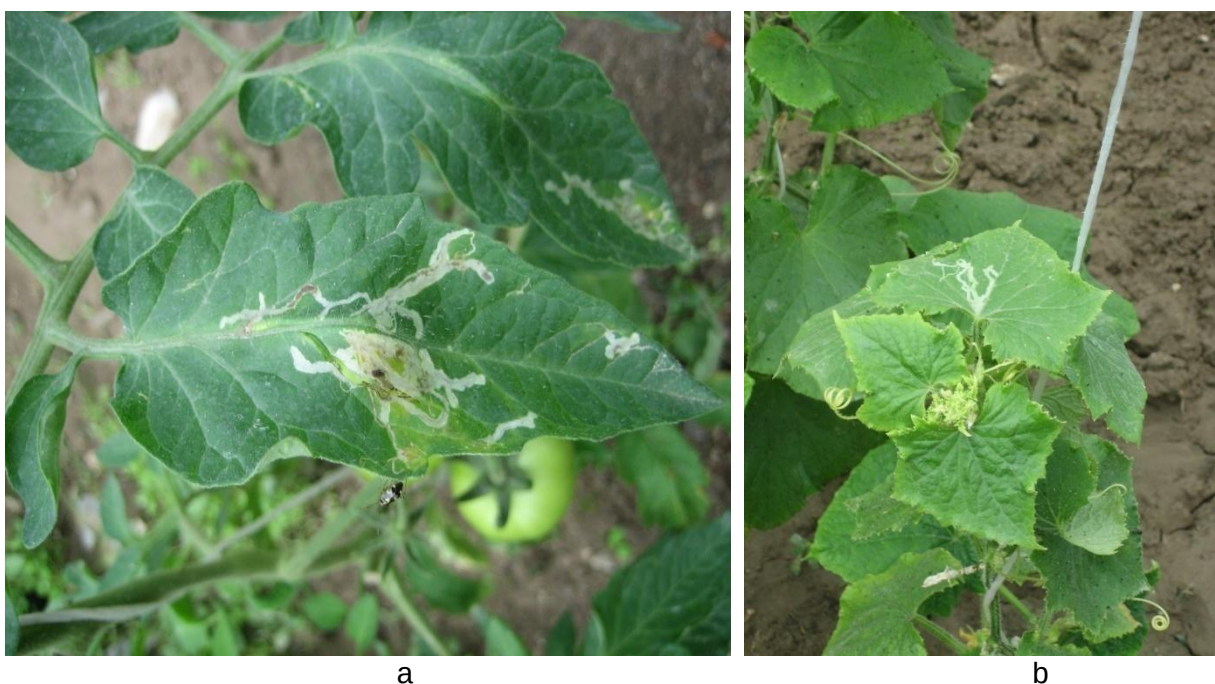

d

Slika 1. a i b - Imago *L. xanthodera* na cvjetovima ruže; c- *Pittosporium* sp.; d – *Jasminum* sp.

Slika 2a i 2b. Kolonija biljnih vaši (Aphididae) na licu (a) i naličju lista krastavca (b)

Slika 3. Simptomi napada minerom *Liriomyza* sp. na paradajzu (a) i krastavcu (b)

Pregledima plastenika na području Zete i Bjelopavlića, tokom perioda vegetacije, a naročito onih u kojima se gaji povrće, zabilježeno je prisustvo:

U Zeti - na paradajzu: običnog paučinara *Tetranychus urticae* (slika 4), minera *Lyriomiza* sp.

- na paprici: kalifornijskog tripsa *Frankliniella occidentalis* (u cvijetu i oštećenja na plodovima – slike 5a i 5b) i sporadični simptomi napada kukuruznim plamencom *Pyrausta nubilalis* (6a i 6b) i pamukovom sovicom *Helicoverpa armigera* (slika 7a i 7b)
- na krastavcu: običnog paučinara *Tetranychus urticae* i biljnih vaši Aphididae

- na blitvi: sporadično prisustvo kalifornijskog tripsa *Frankliniella occidentalis* i biljne vaši *Macrosiphum rosae* (Homoptera, Aphididae) (slika 8a i 8b).

Slika 4. Jak napad paradajza običnim paučinarom - *Tetranychus urticae*

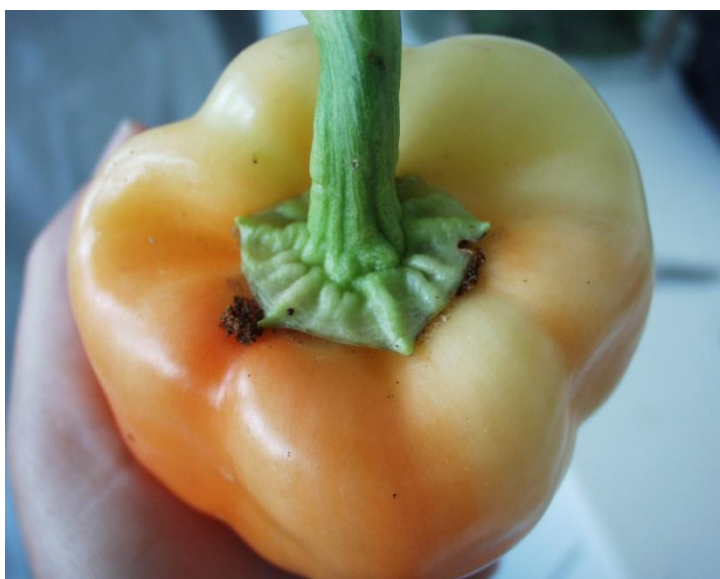

a

b

Slika 5. Kalifornijski trips: larve i imaga u cvijetu paprike (a); oštećenje plodova paprike (b)

a b
Slika 6. Kukuruzni plamenac: mjesto ubušivanja larve u plod paprike (a); larva u plodu (b)

a b
Slika 7. Pamukova sovica: mjesto ubušivanja larve u plod paprike (a); larve u plodu (b)

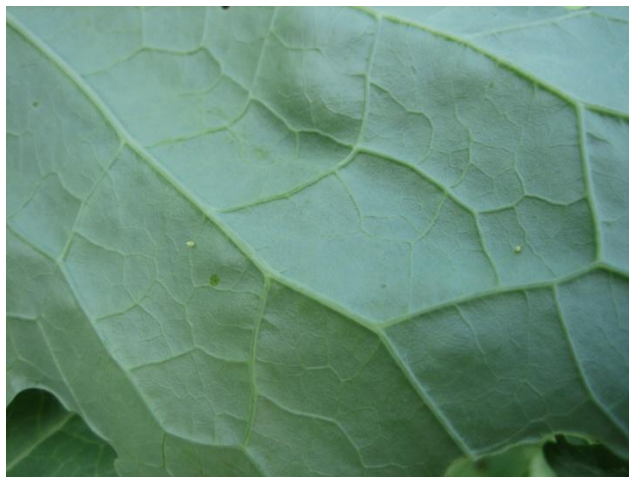

a b
Slika 8a i 8b. Kolonija vaši *Macrosiphum rosae* na blitvi

U Bjelopavlicima - na paradižu: bijele leptiraste vaši *Trialeurodes vaporariorum*, običnog paučinara *Tetranychus urticae* i karminastog paučinara *Tetranychus cinabarinus*, minera *Lyriomiza* sp.

- na paprici: kalifornijskog tripsa *Frankliniella occidentalis* (u cvijetu i oštećenja na plodovima, naročito u jednom plasteniku) i sporadičnih simptoma napada pamukovom sovicom *Helicoverpa armigera*
- na krastavcu: običnog paučinara *Tetranychus urticae*, biljnih vaši Aphididae i bijele leptiraste vaši *Trialeurodes vaporariorum*

- na kupusu: jaja i simptoma oštećenja od malog kupusara *Pieris rapae* (Slike 9a, 9b i 9c).

a

b

c

Slika 9. Mali kupusar: a-pojedinačno položena jaja; b- početni simptomi napada i larva prvog stupnja; c –odrasla larva

Tokom avgusta i septembra zabilježen je posebno jak napad grinjom *Tetranychus cinabarinus* ("karminasti paučinar") na paradajzu u nekoliko lokaliteta u Bjelopavlićima i u dva lokaliteta u Baru. Ova izrazito polifagna vrsta (polifagna je gotovo kao i *T. urticae*) napadnute biljke prekriva veoma gustom paučinom (Slike 10a, 10b i 10c). Odrasle jedinke su crvene sa tamnim mrljama sa strane, nimfe su zelene, a jaja bjeličasta ili ružičasta. Ženke polažu jaja pojedinačno na naličje lišća ili na paučinu (Slike 11a i 11b). Ova vrsta nema dijapauzu jer je adaptirana na više temperature.

S obzirom da je *T. cinabarinus* morfološki veoma slična izrazito polifagnoj, invazivnoj i agresivnoj crvenoj grinji *Tetranychus evansi* (južnoamerička vrsta čije je prisustvo već zabilježeno u mediteranskim zemljama, a štete naročito izražene na vrstama iz familije Solanaceae- posebno na paradajzu i plavom patlidžanu) uzorci sa grinjama su poslani na Poljoprivredni fakultet u Zemunu, prof. dr Radmili Petanović, akarologu, koja je potvrdila da su u dostavljenim uzorcima nađene samo jedinke *T. cinabarinus*.

Imajući u vidu realnu mogućnost pojave *T. evansi* i u našoj zemlji i da izaziva štete koje su slične onima koje izazivaju ostale tetranihidne grinje, kao i zbog morfološke sličnosti sa *T. cinabarinus* može, nakon intordukcije ostati, lako neprimijećena zbog čega se njena eventualna pojava mora pratiti.

a

b

c

Slika 10. *Tetranychus cinabarinus*: a – plodovi paradajza opredeni gustom paučinom; b i c – tipična hloroza i uvijanje lišća jako napadnutih biljaka

Slika 11. *T. cinabarinus*: a i b - odrasle jedinke, jaja i nimfe na naličju lista paradajza
Svim proizvođačima su, na licu mjesta, dati savjeti i preporuke za suzbijanje štetočina koje su tokom ovih pregleda utvrđene.

S obzirom na ekonomski značaj koji navedene vrste imaju u proizvodnji kako povrća tako i ukrasnih biljaka u zaštićenom prostoru, kao i to da su neke od ovih štetočina (prije svega kalifornijski trips i biljne vaši – Aphididae) isključivi prenosioci veoma destruktivnih virusa na povrću i ukrasnim biljkama (jedan od njih je, kod nas već utvrđeni, izrazito polifagan i destruktivan virus bronzavosti paradajza kojeg prenosi kalifornijski trips), a imajući u vidu stalnu opasnost od introdukcije novih, invazivnih vrsta insekata i grinja (npr. *T. evansi*) smatramo da rad na ovom programu treba nastaviti i u narednoj godini.

1.2.7. Posebni nadzor – nematoda jagode *Aphelenchoides fragariae*

Aphelenchoides fragariae (Ritzema Bos, 1891) Christie, 1932 (Sinonimi *Aphelenchus fragariae* (Ritzema) Bos, 1893; *Aphelenchus olesistus* (Ritzema) Bos, 1893; *Aphelenchoides olesistus* (Ritzema Bos) Steiner, 1932; *Aphelenchus olesistus* var. *longicollis* Schwartz, 1911; *Aphelenchoides olesistus* var. *longicollis* (Schwartz) Goodey, 1933; *Aphelenchus pseudolesistus* Goodey, 1928; *Aphelenchoides pseudolesistus* Goodey, 1933) je jedna od rijetkih fitoparazitnih nematoda koja napada nadzemni dio biljke. Kao štetočina u Svijetu je poznata kao značajna u zasadima jagode.

Prvi izlazak na teren odrađen je krajem aprila. Nadzorom je ove godine obuhvaćeno 3 hektara (2,85) površina pod jagodama na teritoriji opštine Podgorica. Jedan dio površina je u plastenicima.

Odrađena je nabavka nedostajuće opreme za sprovođenje nadzora. U aprilu su uzeti i prvi uzorci i od tada je nastavljeno je sa jednomjesečnim uzorkovanjem površina zaključno sa početkom novembra.

U uzorcima uzetim u aprilu i maju nijesu nađene nematode. Međutim, u uzorcima uzetim u junu nađene su forme nematoda vrste *Aphelenchoides fragariae* na tri lokaliteta slike 06-09. Ovakav rezultat nije iznenađujući i svakako nije alarmantan. Jagode u kojima je utvrđeno prisustvo vrste su stare dvije godine i ove godine se uklanjaju sa proizvodnih površina. Takođe, interesantno je naznačiti da simptomi pojave nijesu jako izraženi i da pojava vrste nije uticala značajno na prinos.

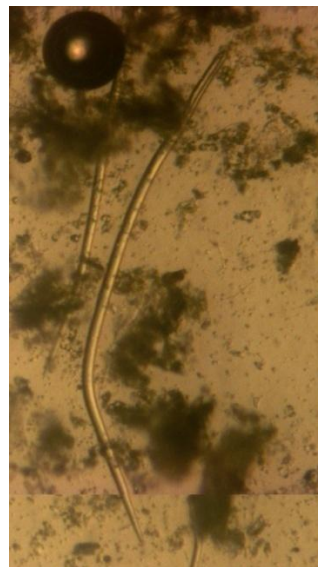
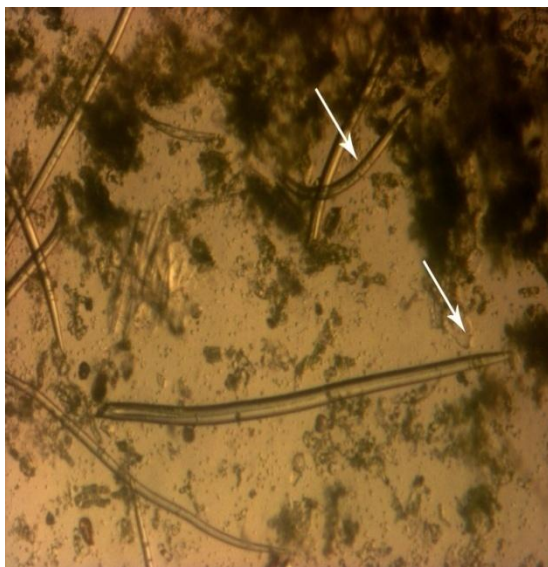
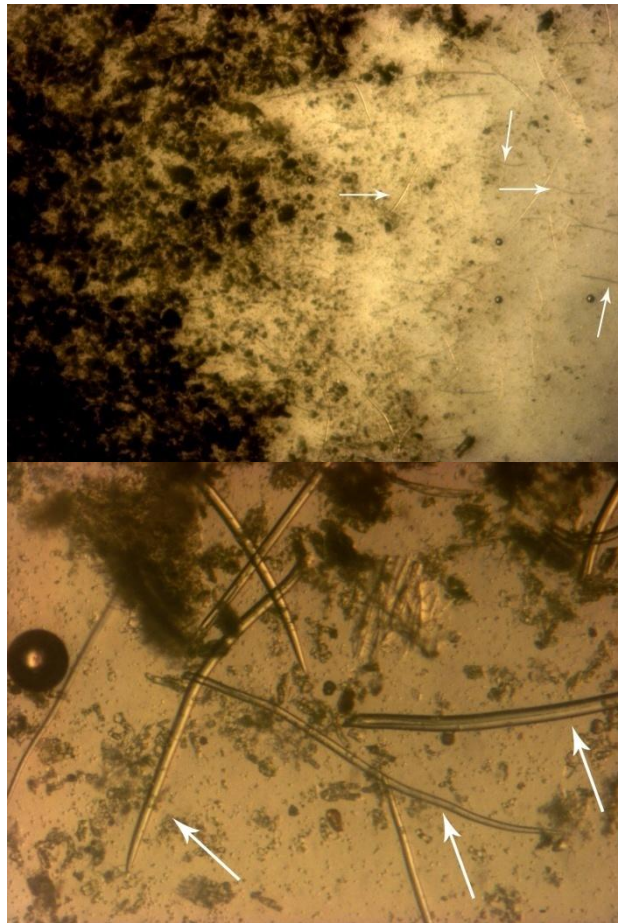
U uzorcima uzetim od jula do novembra nijesu utvrđene jedinke vrste.

Slike 01-04.: Izgled usjeva na parcelama vlasnika Miranovića, Micevskog, Stojanovića i Jankovića.

Slika 05.: Ekstarakcija nematoda iz listova jagode na Baermanovim lijevcima

Slike 06-09.: Nematode nađene u uzorcima lišća sa tri zaražena praćena lokaliteta, različita uvećanja

1.2.8. Posebni nadzor – *Phytophthora infestans*

U okviru planiranih aktivnosti, vezanih za realizaciju Projekta „**Prognoza pojave *Phytophthora infestans* (Montagne) de Bary na krompiru**“, u vremenskom periodu od februara do septembra mjeseca, 2010. godine, izvršena je realizacija I, II, III i IV faze istraživanja, u okviru kojih su obuhvaćene sve aktivnosti planirane projektom.

U okviru **I faze** istraživanja, izvršena je:

- nabavka 4 softvera za meteorološke stanice u cilju prognoze pojave uzročnika plamenjače na krompiru (*Phytophthora infestans*);
- nabavka laboratorijskog posuđa;
- nabavka potrošnog laboratorijskog materijala;
- nabavka hemikalija za veštačke hranljive podloge.

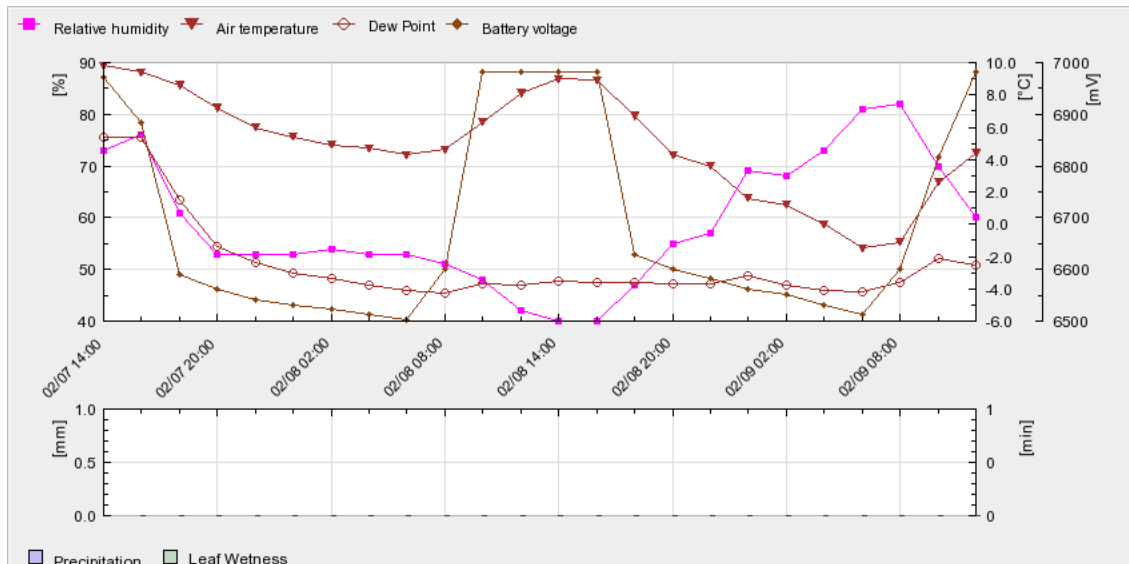
U okviru **II faze** istraživanja, realizovan je deo koji se odnosi na **proizvodnju ranog i kasnog krompira**, a koji je obuhvatao sljedeće aktivnosti:

- terenske obilaske odabranih lokaliteta shodno lokaciji meteoroloških stanica i njihovih dometa u zavisnosti od konfiguracije terena, a sve u cilju paralelnog
 - o praćenja fenofaza razvoja tokom proizvodnje krompira i
 - o prikupljanja simptomatološki sumnjivih uzoraka krompira radi laboratorijske dijagnostike *Phytophthora infestans* ;
- praćenje ispitivanog patogena u cilju prognoze njegove pojave i to kombinovanom primjenom 3 raspoloživa softver modela;
- objavljivanje (u sredstvima javnog informisanja) i davanje (razgovorima na terenu ili telefonskim putem) stručnih saveta za hemijsku zaštitu krompira od plamenjače u zavisnosti od lokaliteta njegovog uzgoja.

Dakle, predstavljenim aktivnostima u okviru faze II,

- o praćenjem proizvodnje krompira u odabranim lokalitetima, dobijeni su podaci o:
 - o izboru sorte,
 - o vremenu sadnje i nicanja,
 - o primjeni odgovarajućih agrotehničkih i hemijskih mera u proizvodnji krompira,
 - o vremenu vađenja krompira kao i
 - o prisustvu ispitivanog patogena;
- kombinovanom primjenom 3 raspoloživa softver modela, **izvršena je prognoza pojave *Phytophthora infestans* na ranom i kasnom krompiru u odabranim lokalitetima** i to na sljedeći način:

- **Smith period model-om** su se dobijali podaci koji su ukazivali na mogućnost stvaranja uslova neophodnih za infekciju tokom posmatrana 24 sata;
- **Schroedter und Ullrich Negativ Prognose model-om**, određivan je momenat prvog tretmana;
- **No Blight model-om**, koja iskazuje rizik od infekcije u vidu dnevnih infekcionih vrijednosti (*Phytophthora severity*), **odredio se momenat prvog tretmana, kao i razmaci između narednih tretmana;**

- Paralelno, sa registrovanjem mogućnosti prve pojave i praćenjem daljeg razvoja patogena po lokalitetima, a u cilju suzbijanja plamenjače na krompiru, obavljene su i sljedeće aktivnosti:

Za **rani krompir** (područje Malesije i zetske ravnice), objavljeno je u sredstvima javnog informisanja više stručnih saveta vezanih za hemijsku zaštitu krompira:

- stručni prilog o Projektu prognoza: *Agrosaznanje*, RTCG, 31.03.2010.godine,
- stručni tekst o prognozi *Phytophthorae infestans* na krompiru: dnevni list *Pobjeda*, 14.04.2010.godine,
- savjeti za hemijsku zaštitu krompira: dnevni list *Pobjeda*, 14.04.2010.godine,
- savjeti za hemijsku zaštitu krompira: dnevni list *Dan*, 15.05.2010.godine i
- savjeti za hemijsku zaštitu krompira: dnevni list *Pobjeda*, 19.05.2010.godine

Pored navedenog, stručni saveti su saopštavani direktno na terenu ili telefonskim kontaktima nakon pregleda uzoraka koji su prikupljeni na terenu i dostavljani od strane proizvođača krompira licima angažovanim na ovom projektu.

Za **kasni krompir**, obzirom da se prognoza odnosila na relativno male lokalitete, a ne regione (lokalitet Liverovići/Opština Nikšić i lokalitet Dapsiće/Opština Berane), stručni saveti nijesu vršeni putem sredstava javnog informisanja nego, direktno na terenu ili putem telefonskih razgovora nakon pregleda uzoraka koji su prikupljeni na terenu i dostavljani lično od strane proizvođača krompira licima angažovanim na ovom projektu.

Shodno napred rečenom, u periodu od marta do avgusta 2010 godine, kako za rani, tako i za kasni krompir, sveukupno je dato preko 50 stručnih saveta za zaštitu krompira od plamenjače i to: pozivom proizvođača na telefon stručne službe u Podgorici, dolaskom proizvođača u prostorije Savjetodavne službe, Fitosanitarne laboratorije i prilikom obilaska terena od strane učesnika ovoga Projekta.

U okviru **III faze** istraživanja napisan je i štampan **flajer** pod nazivom: „**Plamenjača krompira-prognoza pojave *Phytophthora infestans* i mogućnosti suzbijanja**“.

Flajer je dijeljen proizvođačima krompira u cilju njihove bolje informisanosti o ovom oboljenju i merama suzbijanja.

U okviru **IV faze**, izvršeno je sumiranje i obrada rezultata, odnosno podataka dobijenih sa meteo stanica, kao i analiza situacije na terenu shodno prisustvu plamenjače na krompiru.

Predstavljena istraživanja koja su rađena u cilju zaštite krompira od fitopatogene gljive *Phytophthorae infestans*, ukazuju na sljedeće rezultate:

- **u lokalitetima** u okviru kojih se uglavnom **gaji rani krompir** (sadnja u januaru, a vađenje u maju), a na osnovu paralelnog praćenja njene pojave i njenog razvoja na terenu, kao i parametara sa meteoroloških stanica tokom perioda januar-jun, došlo se do **rezultata** da je u područjima Malesije (prvenstveno u lokalitetu Sukuruć) i zetske ravnice (prvenstveno u lokalitetu Balijače), bio **dovoljan jedan hemijski tretman adekvatnim fungicidima**.

Na ovaj način, proizvođači krompira, u okviru navedenih lokaliteta, ukoliko su pratili date preporuke za suzbijanje *Phytophthorae infestans* preko sredstava javnog informisanja, postigli su značajnu uštedu (posmatrano kroz utrošak fungicida po jedinici površine), iz razloga što su samo jednim, pravovremeno izvedenim hemijskim tretmanom (umesto dosadašnja minimum 3 tretmana), postigli očekivani efekat: zaštitu svojih useva krompira od katastrofalnih posledica koje može naneti uzročnik plamenjače.

- **U lokalitetima** na kojima se nalaze meteo stanice (Liverovići/Opština Nikšić i Dapsiće/Opština Berane) i u kojima se odvijala **proizvodnja kasnog krompira** (sadnja u aprilu, a vađenje u septembru), vladali su povoljni ekološki faktori za razvoj plamenjače krompira te je iz tih razloga **neophodno bilo sprovesti više hemijskih tretmana fungicidima** u toku jula i avgusta mjeseca. Dakle, zbog česte smene kiše i sunca, i velikog infekcionog potencijala parazita, tokom čitave vegetacije kasnih sorti krompira na pomenutim lokalitetima, suzbijanje ovog oboljenja nije bilo nimalo jednostavno i zahtevalo je maksimalno poštovanje preporuka vezanih za: momenat tretiranja, izbor odgovarajućih preparata, dozu njihove primjene, kao i odgovarajući kvalitet tretmana. Proizvođači koji nijesu ispoštovali sve navedene preporuke o suzbijanju, imali su ove godine velike štete na krompiru.

Imajući u vidu veliku razliku u konfiguraciji lokaliteta sa izraženim brdsko-planinskim reljefom, pa samim tim i veliku razliku u mikroklimatskim faktorima koji su uticali na pojavu i širenje oboljenja, **podaci sa meteo stanica u navedenim lokalitetima, nijesu bili odgovarajući za šire proizvodno područje krompira u severnim regionima Crne Gore.**

1.2.9. Posebni nadzor – fitoparazitne nematode u plastenicima Meloidogyne

Fitoparazitne nematode roda *Meloidogyne* spp. su kao štetočine u plastenicima Zetske ravnice praćene u okviru nacionalnih programa 2008. i 2009. godine. Ove godine program je proširen i na područje Bjelopavlića. Fokusiranje na centralni dio države je opravdano jer je to najrazvijeniji dio Crne Gore što se tiče proizvodnje u zaštićenom prostoru i najopterećeniji dio napadom navedenih štetočina.

Tokom 2009. godine napad nije prelazio ocjenu 3, mada plastenika sa ocjenom 0 nije bilo; sa maksimalnom ocjenom 1 bilo je 33%; sa ocjenom 2 bilo je najviše - 50%; sa ocjenom 3 bilo je 17%, a sa maksimalnom ocjenom 4 i 5 nije bilo objekata. 2008. godine je npr. plastenika sa ocjenom 5 bilo visokih 25%.

Za dvije godine praćenja konstatovano je da su svi praćeni objekti zaraženi; da stepen zaraze nije svuda isti iz brojnih razloga i da brojnost fitoparazitnih nematoda raste protokom vremena, odnosno da su najbrojnije krajem ljeta i početkom jeseni, bez obzira na eventualnu promjenu kulture u objektu.

Rad na realizaciji projektne linije počeo je u aprilu. Nadzorom je ove godine obuhvaćeno 9 objekata na teritoriji opština Danilovgrad, Podgorica i gradske opštine Tuzi i Golubovci (tabela 01.).

Tabela 01.: Spisak praćenih objekata sa šiframa značajnim za tumačenje grafikona

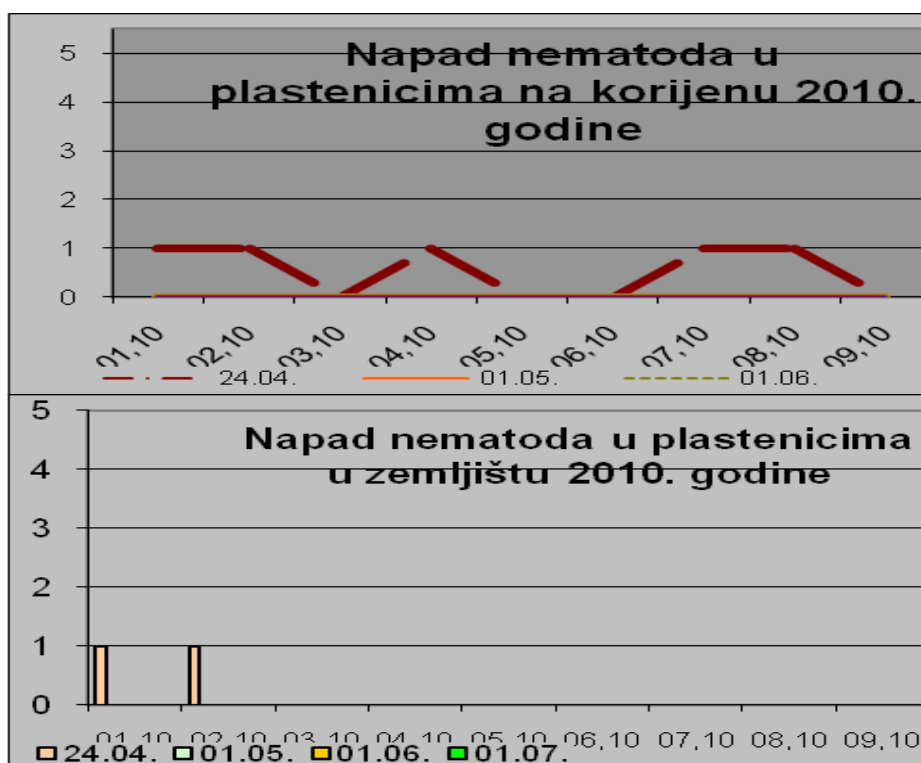
PROIZVOĐAČ	Mjesto	ŠIFRA
Sorać Ratimir	Tološi	01,10
Vujošević Ratko	Velja Paprat Dg	02,10
Jovović Veselin	Sige Dg	03,10
Milić Željko	Podhum	04,10
Čunmuljaj Smail	Podhum	05,10
Vuletić Boris	Mataguži	06,10
Đurović Nikola Budo	Balabani	07,10
Kukuličić Dejan	Golubovci	08,10
Madžarović Budimir	Berislavci	09,10

Slike 01-02.: Slike nenapadnutog usjeva

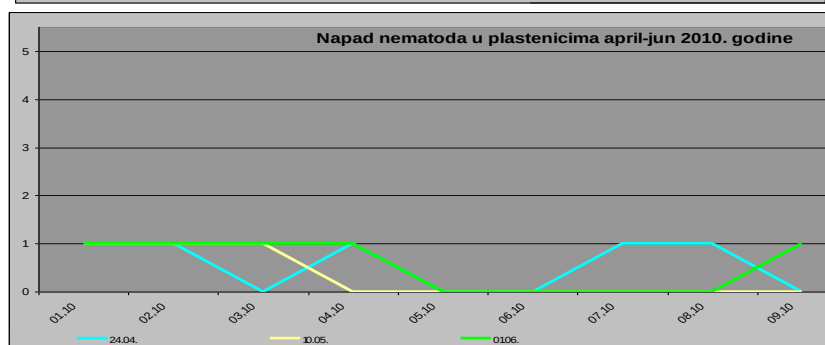
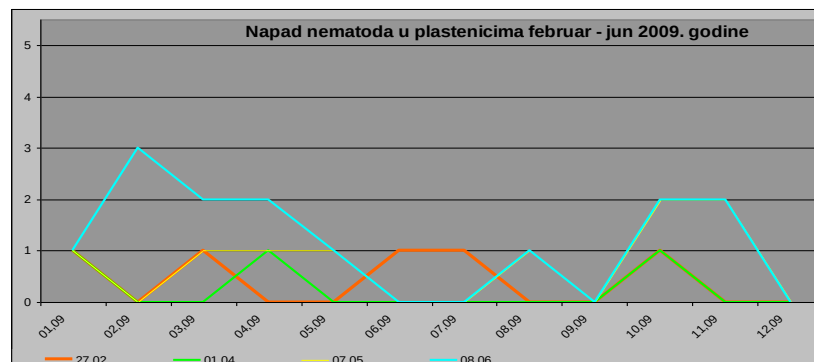
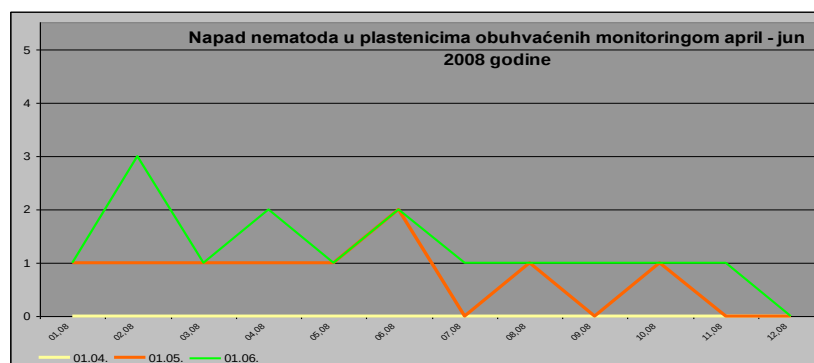
Slike 03-04.: Slika napadnutog usjeva paprike.

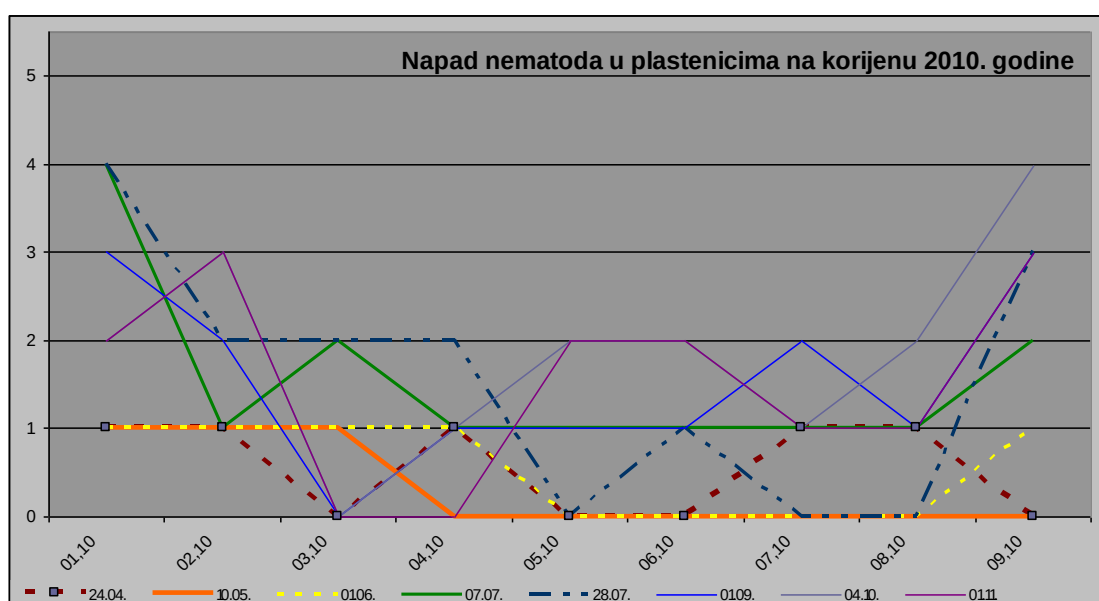
Grafikoni 01-02.: Napad nematoda u plastenicima u aprilu 2010. godine.

Neophodno je posebno naglasiti da su ove godine posebno praćeni napadi meloidogina na korijenu, a posebno njihova brojnost u zemljištu.

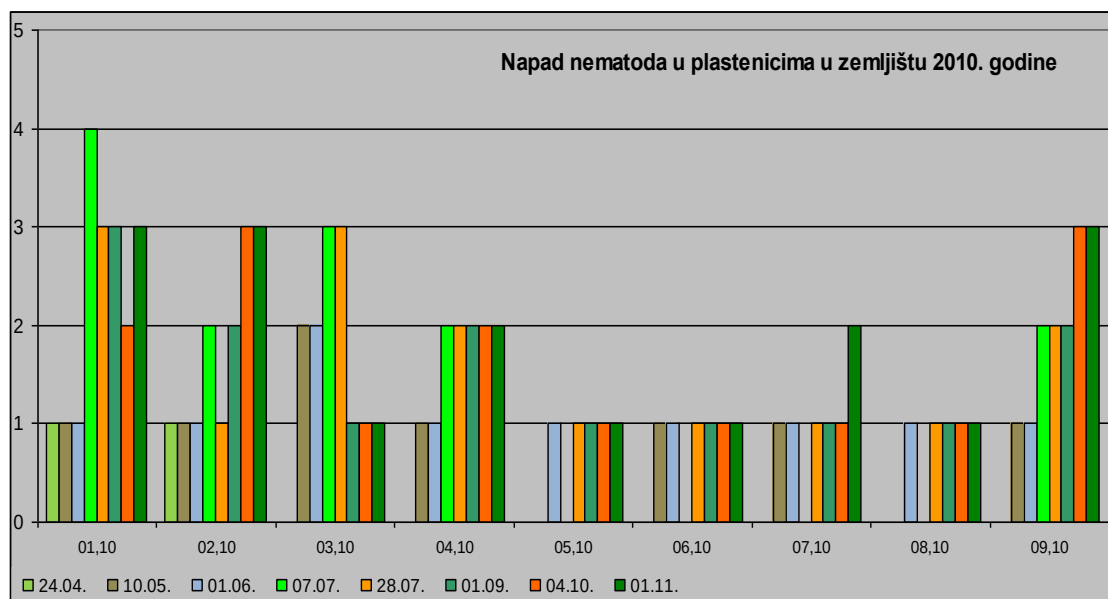
Odrađena je nabavka nedostajuće opreme za sprovođenje nadzora i u aprilu su uzeti prvi uzorci i na dalje se nastavilo sa jednomjesečnim monitoringom zaključno sa početkom novembra, kako je to planom bilo predviđeno.

Grafikoni 03-05.: Napad nematoda u plastenicima u periodu april-jun 2008., 2009. i 2010. godine.

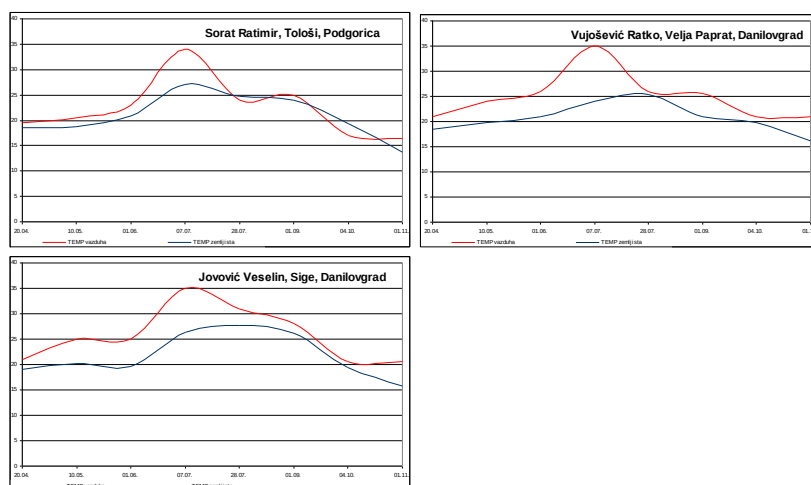

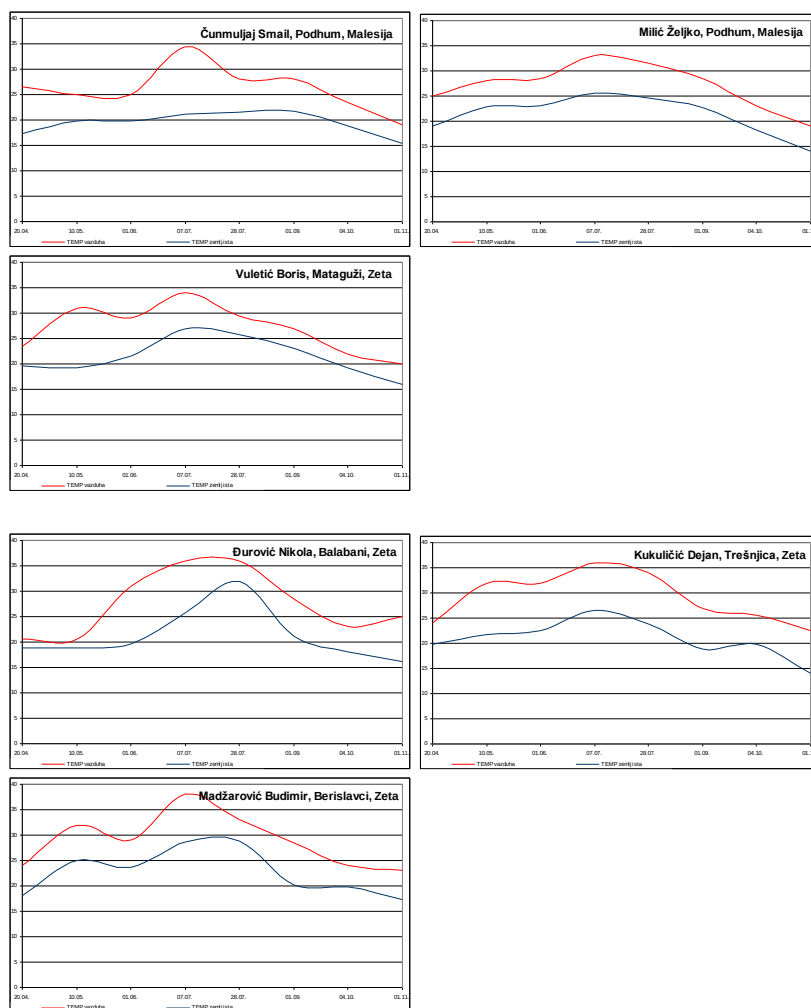
Grafikon 06.: Napad nematoda u plastenicima NA KORIJENU u periodu april-novembar 2010. godine.

Grafikon 07.: Napad nematoda u plastenicima U ZEMLJIŠTU u periodu april-novembar 2010. godine.

I u 2010 godioni na osnovu navedenih rezultata, da je napad bio srednje jak. Samo je u julu u jednom plasteniku zabilježena ocjena 4 i to u zemljištu. I tokom jula i avgusta na biljkama. Moram istaći da je tokom godine bilo na pojedinim mjestima u određenim objektima i ocjena 5, ali one ne odražavaju pravo stanje u cijelom objektu pa su svedene na ocjenu 4 ili 3. Svakako može da se konstatuje da objekta sa ocjenom 0 nije bilo, a u prosjeku se ocjena napada na korijenu biljaka kretala od ocjene 2 do 3, a u zemljištu oko ocjene 1. Za razvoj, razmnožavanje i napad na usjeve, vrsta roda jako je važna temperatura vazduha i zemljišta. Tokom 2010 godine mjerene su temperature u momentu uzimanja uzoraka u objektima.

Grafikoni 08-16.: Temperature zemljišta i vazduha u objektima mjerene u trenutku uzimanja uzoraka.

1.2.10. Posebni nadzor nad nekim bolestima masline i njihovo praćenje

Tokom 2010. godine u okviru Programa “Bolesti masline i njihovo praćenje” obavljani su višekratni obilasci terena u cilju ustanovljavanja prisustva i raširenosti pojedinih bolesti masline. Pregledani su maslinjaci sa područja Luštica, Tivta, Budve, Praskvice, Reževića, Bara i Ulcinja. Sakupljani su uzorci biljnog materijala i ispitivani u laboratorijskim uslovima.

Najraširenija bolest masline je »paunovo oko«, čiji je prouzročivač gljiva *Spilotea oleaginea*. Ova bolest je prisutna u gotovo svim maslinjacima u Crnoj Gori, u manjem ili većem stepenu, u zavisnosti od uslova sredine i osjetljivosti pojedinih sorti masline. Simptomi bolesti (sl. 1) manifestuju se najprije kružnim pjegama na listovima (koje podsjećaju na šare na paunovom repu, po čemu je bolest i dobila ime). Vremenom pjege se šire, zahvataju veći dio lista, listovi požute i otpadaju. Stoga dolazi do prijevremene defolijacije i iznurivanja stabala masline, što ima za posljedicu da kvantitet dobijenih plodova bude znatno smanjen u odnosu na zdrava stabla. Zapaženo je da je ova bolest u većem intenzitetu zabilježena u maslinjacima sa područja Ulcinja, Bara i Budve, nego na Lušici i u Bokokotorskom zalivu. Razlog je najvjerovatnije to što na ovom području preovlađuje autohtona sorta »Žutica«, koja je posebno osjetljiva prema ovom patogenu. Na Lušici, a pogotovu u Bokokotorskom zalivu, osim Žutice, ima i drugih sorti masline tj. sortiment je raznovrstan, te je prisustvo ove bolesti manje.

Sljedeća konstatovana bolest duž čitavog Crnogorskog primorja je trulež plodova masline, a prouzrokovatelj je gljiva *Sphaeropsis dalmatica*. Prisustvo parazita konstatovano je samo na oboljelim plodovima, dok na ostalim organima masline prisustvo bolesti nije zabilježeno. Parazit inficira kako zrele, tako i zelene plodove masline. Simptomi se najčešće manifestuju u vidu okruglastih, nekrotičnih pjega okruženih crvenkastim oreolom (sl. 2a). Napredovanjem bolesti nekroza se širi u tkivo ploda u vidu ulegnutih mrkih pjega ograničenih jasnim rubom, dovodeći do potpune truleži ploda (sl. 2b). U povoljnim uslovima za širenje bolesti mogu se uočiti crna tjelašca (piknidi gljive – sl. 3), čijim se probijanjem kroz epidermis i otvaranjem oslobađaju konidije koje ostvaruju dalje zaraze. Kada je plod u potpunosti zaražen, smežura se i mumificira i takav ostaje da visi na grani ili otpada. I u jednom i u drugom slučaju, ovakav plod predstavlja način prezimljavanja gljive i izvor inokuluma za narednu godinu. Naša najrasprostranjenija domaća sorta masline Žutica pokazala se kao osjetljiva prema prouzrokovatelju ove bolesti. Mada se zaraza gljivom *S. dalmatica* može ostvariti i na potpuno zdravim i neoštećenim plodovima masline, oštećenja na plodovima pospešuju nastanak i razvoj ove bolesti. Stoga oštećeni plodovi od uboda muve (sl. 4) masline predstavljaju „ulazna vrata“ za ovu parazitnu gljivu, te zato suzbijanje ove štetočine masline doprinosi i smanjenju intenziteta ove bolesti.

Slika 1. – *Spilotea oleaginea*. Simptomi „paunovog oka“ na listovima masline, sorta Žutica

Slika 2a. – *Sphaeropsis dalmatica*. Početni simptom: pjega na plodu masline, sorta Žutica

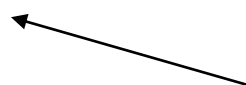
Slika 2b. – *Sphaeropsis dalmatica*. Simptomi truleži plodova masline, sorta Dužica

Slika 3. – Prisustvo piknida gljive *S. dalmatica* na zaraženim plodovima masline

Slika 4. – Nekrotične pjege prouzrokovane gljivom *S. dalmatica* nastale prodiranjem patogena kroz povrede koje je napravila muva masline *Bactrocera oleae*. Na manjem broju oboljelih plodova ustanovljene su i larve *Lasioptera berlesiana* (sl. 5), predatora jaja i početnih larvenih stadijuma muve masline, te i ovaj organizam, pored muve, igra ulogu u većem intenzitetu bolesti truleži plodova.

Slika 5. – Simptomi na plodu masline nastali kao posljedica prodiranja gljive *S. dalmatica* kroz povrede nastale od larve *Lasioptera berlesiana*

Na osnovu broja ukupno sakupljenih plodova, metodom slučajnog uzorka i broja zaraženih plodova u tom uzorku, ustanovljeno je da je procenat zaraženih plodova iznosio oko 10%, u zavisnosti od sorte i mikroklimatskih uslova. S obzirom da se radi o parazitu ploda (a ne uglavnom listova kao što je slučaj kod bolesti „paunovo oko“), to je značaj ovog oboljenja utoliko veći, jer za posledicu ima preuranjeno otpadanje plodova masline, smanjen njihov kvalitet, posebno kod stonih sorti, kao i smanjenje količine i kvaliteta ulja dobijenog od zaraženih plodova.

Ostale bolesti masline prisutne su u znatno manjem intenzitetu, te se može smatrati da su ove dvije prethodno opisane bolesti najznačajnije i najviše utiču na smanjenje prinosa i kvalitet dobijenih plodova. Ipak, treba pomenuti prisustvo prouzrokovaca antraknoze *Colletotrichum gloeosporioides*, raka masline *Pseudomonas syringae* pv. *savastanoi* i cercosporioze (*Cercospora cladosporioides*), koji se javljaju sporadično i samo na određenim osjetljivim sortama masline. Od značaja je i pojava verticilioznog uvenuća masline (*Verticillium dahliae*) na sorti Leccino 2006. godine u jednom zasadu u Baru, međutim, od tada ovaj patogen nije više izolovan. Razlog pojave sušenja pojedinih grana masline usljed prisustva ovog prouzrokovaca bolesti može se objasniti time što je vlasnik prije sadnje masline na istoj parceli gajio biljku domaćina (krompir) koja je osjetljiva prema gljivama iz roda *Verticillium*, te je nakon sadnje masline, zbog obilja inokuluma i u povoljnim uslovima za svoj razvoj, ovaj štetni organizam ispoljio svoje patogene osobine i na maslini. Na sreću, iako je te godine zabilježeno sušenje i propadanje pojedinih stabala iz zasada, izgleda da su odgovarajuća rezidba (uklanjanje sasušenih grana i grančica) i odgovarajuće mjere njege zasada doprinijeli njegovom oporavku i suzbijanju ove bolesti. Od tada nijesu zabilježeni drugi slučajevi verticilioze u Crnoj Gori. Ostali paraziti masline, kao što su *Stictis panizzei* i *Hysterographium fraxini* ustanovljeni su u gotovo zanemarljivom procentu.

Sumirajući naprijed navedeno, a tiče se oboljenja na maslinama u Crnoj Gori, preporuka je da se vrši zaštita masline od dvije najvažnije bolesti: »paunovog oka« (*Spilotea oleaginea*) i truleži plodova (*Sphaeropsis dalmatica*). Zaštita od ovih bolesti zasniva se na primjeni odgovarajućih agrotehničkih i hemijskih mjera.

Agrotehničke mjere u suzbijanju »paunovog oka« podrazumijevale bi provjetrenost krune koja se dobija adekvatnom rezidbom, kao i sakupljanje, iznošenje iz zasada i spaljivanje otpalog zaraženog lišća (kako ne bi ostalo kao inokulum za naredne infekcije). Od hemijskih mjera potrebno je tretirati masline preparatima na bazi bakra u dva navrata: krajem ljeta ili

početkom jeseni (u avgustu ili septembru, prije početka jesenjih kiša), a potom i krajem zime (u februaru). Hemijska zaštita bakarnim fungicidima može zaštititi zdravo lišće, a uslovi otpadanje zaraženih listova, eliminišući na taj način izvor inokuluma (Mijušković, 1999).

Što se tiče bolesti truleži plodova (*S. dalmatica*), agrotehničke mjere koje se preporučuju su, takođe, kao i kod »paunovog oka«, pravilna rezidba, koja omogućava dobru provjetrenost krune, zatim, obavezno sakupljanje zaraženih mumificiranih plodova, bilo da su ostali na stablu ili su otpali na zemlju, sa ciljem da se onemogući dalje širenje gljive sa ovih plodova na zdrave. Kako oštećenja od muve masline igraju veliku ulogu u pospješivanju intenziteta ove bolesti, to suzbijanje muve masline ujedno utiče na smanjenje bolesti truleži plodova. Ipak, s obzirom da su istraživanja (Latinović, 2006) pokazala da gljiva *S. dalmatica* može ostvariti zarazu i na potpuno zdravim i neoštećenim plodovima masline, preporučuju se hemijska tretiranja i u ovom slučaju preparatima na bazi bakra. Kačić i sar. (1992) smatraju da se najbolji rezultati u smislu zaštite od ove bolesti postižu ako se masline preventivno prskaju bakarnim sredstvima prvi put već u julu, kada muva masline započinje sa ubodima plodova, otvarajući tako put razvoju gljive. Iako prisutnost bakarnih preparata na plodu sprečava razvoj bolesti, sugerise se ponovljeno tretiranje istim preparatima krajem avgusta - početkom septembra, posebno ako tada nastupi kišni period. Tako se masline ujedno štite i od prouzrokovala »paunovog oka«, gljive *Spilocea oleaginea*, ali i od ostalih bolesti, koje su trenutno manje rasprostranjene u maslinjacima u Crnoj Gori.

Rezultati rada na bolestima masline u Crnoj Gori prezentovani su na 13.-om Kongresu Mediteranske Fitopatološke Unije koji se održao u Rimu 20-25 juna 2010. godine, kojom prilikom su široj naučnoj javnosti predstavljene najznačajnije, kao i nove bolesti masline kod nas. Radovi su publikovani u časopisu Petria, a nose nazive »Main olive diseases in Montenegro« i »First report of *Verticillium dahliae* on olives in Montenegro«.

Komponenta 1.3:

Hitne fitosanitarne mjere i naknada štete

Izveštaj o radu na programu Miner lista paradajza – *Tuta absoluta* Meyrick

Na osnovu Zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja (»Sl.list RCG«,br. 28/06) i na osnovu Programa fitosanitarnih mjera za 2010.godinu (»Sl.list CG«,br. 6/10) Program 1 Komponenta 1.3 Hitne fitosanitarne mjere a na osnovu predloga stručnjaka Centra za zaštitu bilja Biotehničkog fakulteta - Entomološka laboratorija broj 04-1158 od 26. 04. 2010. godine, Fitosanitarna uprava je predložila donošenje hitnih fitosanitarnih mjera za sprečavanje unošenja i širenja minera lista paradajza – *Tuta absoluta* Meyrick, koje su obuhvatale sprovođenje posebnog nadzora nad biljem iz familije Solonaceae, prvenstveno na paradajzu (uključujući plavi patlidžan, krompir i neke ukrasne vrste iz ove familije), drugim objektima pod nadzorom kao što je: ambalaža, transportna sredstva, staklenici, plastenici u područjima sa značajnom proizvodnjom paradajza (okolina Podgorice, Danilovgrada i primorje), otkupne stanice, pijace kao i vršenje pojačane kontrole uvoza navedenog bilja njegove ambalaže, transportnih sredstava itd.

Kao rezultat sprovođenja nevedenih mjera utvrđeno je prisustvo minera lista paradajza na više lokaliteta u Crnoj Gori.

Prisustvo minera je konstatovano u zaštićenom prostoru, ali i na otvorenom, u polju. Za sada je najizraženiji napad u zaštićenom prostoru. Od biljaka napadnut je paradajz i znatno manje plavi patlidžan.

Miner lista paradajza utvrđen je na feromonskim klopama i vizuelno na listovima i plodovima paradajza i listovima plavog patlidžana.

Miner lista paradajza utvrđen je i na području Luštica na paradajzu na otvorenom (Slika 1a) i na korovskim biljkama roda *Solanum* (Slika 1b). Na području Danilovgrada (Kosić) u jednom plasteniku sa oko 2000 biljaka, polovinom septembra utvrđen je jak intenzitet napada na mladim biljkama paradajza (Slika 3, 4), što je dovelo do sušenja najače

napadnutih biljaka. Proizvođač je zatražio pomoć u entomološkoj laboratoriji, a nakon konsultacije izveo je zaštitu sa dva preparata: **Nurell D** kroz sistem za navodnjavanje i **Koragen** tretiranjem folijarno (dva puta). Iako se paradajz poslije drugog tretmana sa Koragenom oporavio, proizvođač je naknadno uništio sve biljke jer nijesu cvjetale. Razlog za ovo nije poznat, jer nema podataka da Koragen ili Nurell utiču na neplodnost. Na nekoliko biljaka paradajza Cherry, u istom plasteniku nije bilo simptoma napada od minera.

U plasteniku u Radanovićima nije utvrđeno prisustvo minera na paradazu nego samo na plavom patlidžanu. Od sorti/hibrida paradajza značajno je učešće paradajza Cherry. Međutim, kasniji pregledi su pokazali da je i taj paradajz bio napadnut, i to i listovi i plodovi (Slika 5).

U plasteniku u Herceg Novom izvedena su dva tretiranja sa Avauntom (indoksikarb), međutim bez značajnijeg efekta i smanjenja brojnosti minera i štete. Takođe, pregledani su neki usjevi paradajza u okoli Bijelog Polja i pokazalo se da tamo nema minera - *Tuta absoluta*.

Osim pregleda usjeva paradajza na terenu vršeni su i pregledi ploda paradajza na tržnici (Gintaš) u Podgorici. Utvrđena su oštećenja ploda paradajza od minera, koji je prema kazivanju prodavaca porijeklom iz Bera i Novog Sela. Oni su tvrdili da su i proizvođači i da nemaju nikavih problema u proizvodnji. Izuzetak je bila samo jedna žena iz Berislavaca koja je rekla da nijesu mogli da se izbore sa „crvom“ i da su uništili usjev.

Mjere borbe koje se preporučuju za suzbijanje minera paradajza:

- masovno izlovljavanje, korišćenjem specifičnih feromona prije sadnje biljaka domaćina (prosječno 30-40 feromonskih klopki / ha);
- "čišćenje zemljišta" od biljnih ostataka;
- primjena imidakloprida kroz sistem za navodnjavanje 8-10 dana nakon sadnje;
- primjena spinosada ili indoksakarba kada se detektuju imaga;
- eliminacija biljnih ostataka odmah nakon berbe plodova;
- u slučaju kada se na feromonskim klopama hvata manje od 10 imaga nedeljno, preporučuju se bioprihvatljivi preparati kao što su *Bacillus thuringiensis* var. *kurstaki*. i azadiractina (kontaktno i sistemsko dejstvo);
- prostorna izolacija od prošlogodišnjih usjeva paradajza i plavog patlidžana od minimum 10 km;
- pravljenje mehaničkih barijera koje podrazumijevaju postavljanje i stalno držanje insekatskih mreža na plasticima da bi se spriječilo ulijetanje leptira iz spoljne sredine;
- neophodno je stalno prisustvo u usjevu u cilju ranog otkrivanja minera, pri formiranju prvih mina, kada treba izvesti tretiranje (kada se dozvoli da se miner umnoži ne mogu se izvesti uspješne mjere zaštite) Ranije preporučenim insekticidima treba dodati Koragen (Coragen® 20 SC, aktivna materija hlorantraniliprol) i Nurell D (aktivna materija hlorpirifos + cipermetrin).

a)

b)

Slika 1. Oštećenja od *T. absoluta* (Luštica) a) na listu paradajza, b) na korovskoj biljci, c) larva, d) lutka (autor S. Hrnčić)

Slika 3. *T. absoluta* na mladim biljkama paradajza u Kosiću (autor S. Hrnčić)

a)

b)

Slika 4. Mine na listu paradajza a) početak formiranja mina, b) starije mine (autor S. Hrnčić)

Slika 5. Oštećenje na plodovima paradajza Cherry (autor S. Hrnčić)

Izveštajno prognozni program

U okviru Izvještajno prognoznog programa stručnjaci Fitosanitarne laboratorije su pratili zdravstveno stanje važnih poljoprivrednih kultura porijeklom sa individualnog sektora.

Obrađeno je ukupno 100 uzoraka različitih biljnih vrsta na prisustvo štetnih organizama.

Uzorci biljnog materijala su u laboratoriju dostavljeni od strane Fitosanitarne uprave, Savjetodavne službe ili individualnih proizvođača.

Nakon izvršenih zdravstvenih analiza, napravljen je Izvještaj u vidu Nalaza za svaki uzorak ponaosob. Nalaz je obuhvatio sljedeće podatke: vrstu biljnog materijala; prezime, ime i adresu proizvođača – vlasnika biljnog materijala; naziv lokaliteta sa kojeg je uzet biljni materijal; datum prijema biljnog materijala/uzorka; naziv dostavljača uzorka; rezultat analize; ime i prezime lica-izvršioca analize (Tab.1).

Nalazi su dostavljeni Fitosanitarnoj upravi i Savjetodavnoj službi. Stručnjaci savjetodavne službe su shodno nalazima davali stručne savjete proizvođačima o fitosanitarnim mjerama koje bi morali da sprovedu kako bi poboljšali zdravstveno stanje poljoprivrednih kultura.

Tab. 1: Rezultati zdravstvenih analiza različitih biljnih vrsta na prisustvo štetnih organizama tokom 2010. godine

Red broj	Vrsta biljnog materijala	Prezime, ime i adresa proizvođača	Porijeklo biljnog materijala - lokalitet	Datum prijema uzorka	Uzorak dostavio/la	Utvrđeno prisustvo	Analizu izvršio/la
1	Sadnice maline		Foča	25.01.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Verticillium</i> sp jak napad	Dr Jelka Todorović
2	<i>Impatiens</i> Lepi Jova	Popović Veselin, Podgorica	Konik, Podgorica	16.02.2010.	proizvođač	nematoda	Dr Igor Pajović
3	<i>Magnolia grandiflora</i>	"Gradsko zelenilo" Podgorica	Donja Gorica, Podgorica	02.03.2010.	Savjetodav. služba	Fiziološke promene - niske temp.	Dr Jelka Todorović
4	Rasad paprike	Vučinić, Mataguži	Mataguži	17.03.2010.	proizvođač	TSWV- obrađeno ELISA testom	Dr Jelena Zindović, Olga Jakić, dipl.inž
5	Krtole krompira	Bijelo Polje	Bijelo Polje	31.03.2010.	proizvođač	<i>Elateridae</i>	Olga Jakić, dipl inž.
6	Paradjz iz plastenika	Kažić, Botun	Botun	15.04.2010.	Savjetodav. služba	<i>Sclerotinia sclerot.</i> , slab napad	Dr Jelka Todorović
7	Krastavac iz plastenika	Maraš Dragan Golubovci	Cijevna	15.04.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Sclerotinia sclerot.</i> na mladim plodovima (sekundarne infekcije prvi put konstatovane u CG)	Dr Jelka Todorović
8	Rasad lubenoce	Uskoković Željko, Podgorica	Donji Kokoti	16.04.2010.	Savjetodav.ne službe	nematoda	Dr Jelka Todorović
9	Krastavac iz plasrenika	Uskoković Željko, Podgorica	Donji Kokoti	16.04.2010.	Savjetodav služba	<i>Xanthomonas campestris</i> pv. <i>Cucurbitae</i> jak napad	Dr Jelka Todorović
10	Rasad lubenice	Popović Radomir, Golubovci	Golubovci	16.04.2010	Savjetodav. služba	nematode	Dr Jelka Todorović

11	Krastavac iz plastenika	Petrović Mladen, Ponari	Ponari	21.04.2010.	proizvođač	Patološki uzročnik nije konstatovan	Dr Jelka Todorović
12	Rasad dinje	Gegović, Sukuruć	Sukuruć	21.04.2010.	proizvođač	Patološki uzročnik nije konstatovan	Dr Jelka Todorović
13	Rasad lubenice	Popović Radovan, Golubovci	Golubovci	22.04.2010.	Fitosanit. uprava	nematode	Dr Igor Pajović
14	Koren kupine	Milikić Milovan, Slacko	Slacko	27.04.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Verticillium</i> sp., jak napad	Dr Jelka Todorović
15	Rasad lubenice	Uskoković Željko, Golubovci	Golubovci	28.04.2010.	Fitosanit. uprava	Nematode	Dr Igor Pajović
16	šimšir	Rasim Ljika, Ulcinj	Kodra	28.04.2010	proizvođač	<i>Monarthropalpus buxi</i> – larve muve galice-jak napad	Dr Snježana Hrnčić
17	gerber	Ana Marija, Mojdež	Mojdež, Herceg Novi	29.04.2010.	proizvođač	Patološki uzročnik nije konstatovan	Dr Jelka Todorović
18	paprika	Dragan Kažić, Mataguži	Mataguži	30.04.2010.	Savjetodav.slужba	Dokazano prisustvo TSWV ELISA testom	Dr Jelena Zindović, Olaga Jakić, dipl. inž.
19	Krompir(cv Kennebec)	Radinović, Podgorica	Kokoti	05.05.2010.	Savjetodav. služba	<i>Erwinia carotovora</i> var <i>carotovora</i>	Dr Jelka Todorović
20	Krompir (cv Kennebec)	Daković, Spuž	Spuž	05.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Erwinia carotovora</i> var <i>carotovora</i>	Dr Jelka Todorović
21	Rasad kupusa	Somivić, Podgorica	Podgorica	05.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Rhizoctonia solani</i> , jak napad	Dr Jelka Todorović
22	Krompir (cv. Trezor)	Željko Milić, Tuzi	Pothum	06.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Erwinia carotovora</i> var <i>atroseptica</i> , slab napad	Dr Jelka Todorović
23	Krompir (cv. Trezor)	Željko Milić, Tuzi	Pothum	06.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Phytophthora infestans</i>	Dr Jelka Todorović
24	Paprika iz plastenika	Željko Milić, Tuzi	Pothum	06.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Sclerotinia sclerotiorum</i> , slab napad	Dr Jelka Todorović
25	Rasad kupusa	Simović, Nikšić	Nikšić	07.05.2010.	Fitosanit.	<i>Rhizoctonia solani</i>	Dr Jelka

					uprava	koren,korenov vrat-jak napad <i>Alternaria brassicae</i> list,peteljka,jak napad	Todorović
26	Paprika iz plastenika	Perezić Muhamed, Ulcinj	Darza	10.05.2010.	proizvođač	Dokazano prisustvo TSWV procedurom obrade ELISA testom	Dr Jelena Zindović, Olga Jakić, dipl.inž.
27	Lubenica	Mugoša Darko, Podgorica	Donja Gorica	10.05.2010.	Savjetodav.slужba	Patološki uzročnik nije konstatovan	Dr Jelka Todorović
28	Lubenica	Mugoša Darko, Podgorica	Donja Gorica	12.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Fusarium oxysporum f.sp. niveum</i> , izuzetno jak napad	Dr Jelka Todorović
29	Paprika iz plastenika	Krstović Vaso, Golubovci	Golubovci	12.05.2010.	Savjetodav.slужba	Patološki uzročnik nije konstatovan	Dr Jelka Todorović
30	Jabuka	Radulović Milorad, Podgorica	Mareza	13.05. 2010.	proizvođač	<i>Monilia fructigena</i>	Dr Jelena Latinović, Dr Nedeljko Latinović
31	Muškatla - <i>Pelargonium</i> sp.	AD Veletex-Kalija, Podgorica	Golubovci	14.05.2010.	Držaoč bilja	<i>Xanthomonas campestris pv. pelargonii</i>	Dr Jelka Todorović
32	Paprika iz plastenika	Marko Camaj, Tuzi	Tuzi	17.05.2010.	Savjetodav.slужba	Dokazano prisustvo TSWV procedurom obrade ELISA testom	Dr Jelena Zindović, Olga Jakić, dipl.inž.
33	Višnja	Kovačević Jovica, Nudo	Nudo	17.05.2010.	proizvođač	<i>Vanessa polychloros</i> –velika riđa golobrst	Dr Hrnčić, Snježana, Dr Sanja Radonjić
34	Trešnja						

35	Kupina	Milikić Milovan, Slacko	Slacko	17.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Septoria rubi</i> -jak napad, prvi put konstatovana u CG	Dr Jelka Todorović
36	Kadifica <i>Tagetes</i> sp.)	"Gradsko zelenilo", Podgorica	Donja Gorica	19.05.2010.	Držaoc bilja	<i>Rhizoctonia solani</i> - jak napad	Dr Jelka Todorović
37	Žbunasti ljiljan	Vukotić Nikola, Nikšić	Duklo	20.05.2010.	proizvođač	<i>Fusarium</i> sp. i <i>Verticillium</i> sp.	Dr Jelka Todorović
38	Carski ljiljan	Vukotić Nikola, Nikšić	Duklo	20.05.2010.	proizvođač	<i>Verticillium</i> sp.	Dr Jelka Todorović
39	Suvo cveće	Zečević Julijana, Nikšić	Duklo	20.05.2010.	proizvođač	<i>Fusarium</i> sp. - jak napad	Dr Jelka Todorović
40	Lubenica	Radičević Tanja, Zeta	Vukovci	24.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Fusarium</i> <i>oxysporum</i> f.sp. <i>niveum</i>	Dr Jelka Todorović
41	Plavi patlidžan	Nicaj Franjo, zeta	Vranj	24.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Fusarium solani</i>	Dr Jelka Todorović
42	Krastavac	Uskoković Željko, Podgorica	Donji Kokoti	25.05.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Pseudomonas</i> <i>syringae</i> pv. <i>lachrymans</i>	Dr Jelka Todorović
43	Višnja	Dulović, Mioska	Mioska	26.05.2010.	proizvođač	<i>Vanessa</i> <i>polychloris</i> - velika riđa	Dr Snježana Hrnčić
44	Trešnja	Dulović, Mioska	Mioska	26.05.2010.	proizvođač	<i>Neurotoma</i> <i>flaviventris</i> – osa prelja kruške	Dr Snježana Hrnčić
45	Jabuka	Dulović, Mioska	Mioska	26.05.2010.	proizvođača	<i>Anthonomus</i> <i>pomorum</i> – cvjetojed jabuke	Dr Snježana Hrnčić
46	Kruška	Dulović, Mioska	mioska	26.05.2010.	proizvođača	<i>Neurotoma</i> <i>flaviventris</i>	Dr Snježana Hrnčić
47	Smokva	Popović, Danilovgrad	Slatina	26.05.2010.	proizvođač	<i>Homotoma ficus</i> smokvina buva	Dr Snježana Hrnčić
48	Maslina	Popović,	Slatina	26.05.2010.	proizvođač	<i>Euphyllura olivina</i> -	Dr Snježana

		Danilovgrad				buva masline	Hrnčić
49	šljiva	Popović, Danilovgrad	Slatina	26.05.2010.	proizvođač	<i>Aphididae</i> - biljne vaši	Dr Snježana Hrnčić
50	Kruška	Popović, Danilovgrad	Slatina	26.05.2010.	proizvođač	Eryophies pyri – eriofidna grinja kruške	Dr Snježana Hrnčić
51	Lubenica	Vlahović Ranko, Podgotica	Donja Gorica	26.05.2010.	proizvođač	<i>Fusarium oxysporum f.sp.niveum</i>	Dr Jelka Todorović
52	Vinova loza	Vađon Ljubica, Danilovgrad	Danilovgrad	28.05.2010.	proizvođač	<i>Phylloxera vastatrix</i>	Dr Nedeljko Latinović
53	Vinova loza	Milović Duško, Ubli	Ubli	31.05.2010.	proizvođač	Plasmopara viticola	Dr Nedeljko Latinović
54	Paprika	Đurišić Vesko, Podgorica	Zabjelo	31.05.2010.	proizvođač	<i>Frankliniella occidentalis</i> – kalifornijski trips	Dr Snježana Hrnčić
55	Paprika	Ljeković Toma, Vladne	Vladne	01.06.2010.	proizvođač	Dokazano prisustvo TSWV procedurom obrade ELISA testom	Dr Jelena Zindović, Olga Jakić, dipl.inž.
56	Paradajz	Đukanović Aleksandar, Podgorica	Dajbabe	04.06.2010.	proizvođač	<i>Aphididae</i> – biljne vaši	Olga Jakić, dipl.inž.
57	Šljiva	Junčaj Tomo, Podhum	Podhum	04.06.2010.	proizvođač	Plum pox virus- šarka	Olga Jakić, dipl.inž
58	Lubenica kalemljena na tikvu	Mugoša Darko, Podgorica	Donja Gorica	04.06.2010.	proizvođač	Patološki uzročnik nije konstatovan	Dr Jelka Todorović
59	Muškatla <i>Pelargonium sp.</i>)	AD Veletex-Kalija, Podgorica	Golubovci	04.06.2010.	Držaoc bilja	<i>Xanthomonas campestris pv.pelargonii</i>	Dr Jelka Todorović
60	Kadifca <i>(Tagetes spp.)</i>	AD Veletex-Kalija, Podgorica	Golubovci	04.06.2010.	Držaoca bilja	<i>Rhizoctonia solani</i>	Dr Jelka Todorović
61	Paradajz	Bojanović	Beri	07.06.2010.	proizvođač	<i>Phytophthora</i>	Dr Jelka

		Milivoje, Beri				<i>nicotianae</i> - prvi put konstatovana na paradajzu u CG	Todorović
62	Paradajz	Bojanović Milivoje, Beri	Beri	07.06.2010.	proizvođač	<i>Fusarium oxysporum f.sp. lycopersici</i>	Dr Jelka Todorović
63	Krompir	Vujaj Paško, Tuzi	Selo Vujaj	07.06.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Phytophthora infestans</i>	Dr Jelka Todorović
64	Krompir	Vujaj Paško, Tuzi	Selo Vujaj	07.06.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Rhizoctonia solani</i>	Dr Jelka Todorović
65	Rajska ptica (<i>Strelitzia regina</i>)	Vukotić Nikola, Nikšić	Duklo	07.06.2010.	proizvođač	<i>Phytophthora nicotianae</i> - prvi put konstatovana u Crnoj Gori na <i>Strelitzia regina</i>	Dr Jelka Todorović
66	Jabuka	Kazić Miško, Podgorica	Kamenica	08.06.2010.	proizvođač	<i>Aphididae</i>	Dr Nedeljko Latinović
67	Paradajz	Šušakčević Momčilo, Šušanje	Šušanje	09.06.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Sclerotinia sclerotiorum</i> - sekundarne zaraze	Dr Jelka Todorović
68	Ruža	Vukčević Mitar, Podgorica	Momišići	10.06.2010.	proizvođač	<i>Aphididae</i>	Dr Nedeljko Latinović
69	Paradajz	Vukčević Mitar, Podgorica	Momišići	10.06.2010.	proizvođač	<i>Phytophthora infestans</i>	Dr Nedeljko Latinović
70	Vinova loza	Vukčević Mitar, Podgorica	Momišići	10.06.2010.	proizvođač	<i>Plasmopara viticola</i>	Dr Nedeljko Latinović
71	Vinova loza	Vukčević Mitar, podgorica	Momišići	10.06.2010.	proizvođač	<i>Erysiphe necatrix</i>	Dr Nedeljko Latinović
72	Vinova loza	Vukčević Tomislav, podgorica	Ubli	15.06.2010.	proizvođač	<i>Plasmopara viticola</i>	Dr Nedeljko Latinović
73	Paprika	Radonjić Miomir,	Komani	15.06.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Rhizoctonia</i>	Dr Jelka

	iz plastenika	Komani				<i>solani</i> – jak napad	Todorović
74	Paradajz	Šušakčević Momčilo, Šušunja	Šušanja	16.06.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Botrytis sp</i> (na stabljici) i <i>Fusarium solani</i> (na plodu)	Dr Jelka Todorović
75	Vinova loza	Stojanović Novak, Farmaci	Farmaci	21.06.2010.	proizvođač	<i>Phylloxera</i> <i>nastatrix</i>	Dr Nedeljko Latinović
76	Vinova Loza	Savrović Radomir, Podgorica	Tološi	21.06.2010.	proizvođač	<i>Plasmopara</i> <i>viticola</i>	Dr Nedeljko Latinović
77	Kajsija	Popović Aleksandar, Cijevna	Cijevna	21.06.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Agrobacter</i> <i>tumefaciens</i>	Dr Jelka Todorović
78	Paradajz	Vukotić Zoran, Zeta	Gostilj	21.06.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Clavibacter</i> <i>michigenensis</i> <i>subsp.</i> <i>michigenensis</i>	Dr Jelka Todorović
79	Vinova loza	Racković dejan, Beri	Beri	23.06.2010.	proizvođač	<i>Erysiphe necator</i>	Dr Nedeljko Latinović
80	Krompir cv. Michigan purple	Nikčević Lidija, Nikšić	Kličevo	01.07.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Phytophthora</i> <i>infestans</i>	Dr Jelka Todorović, Dr Jelena Zindović
81	Krompir	Bobčić Slavko, Danilovgrad -- Vučica	Planina Jablan	02.07.2010	proizvođač	<i>Phytophthora</i> <i>infestans</i>	Dr Jelka Todorović
82	Krompir	Iković Milivoje, Danilovgrad	Danilovgrad	06.07.2010.	proizvođač	<i>Phytophthora</i> <i>infestans</i>	Dr Jelena Zindović
83	Krompir	Pavičević Radovan, Danilovgrad	Brštevci Jablana	07.07.2010.	proizvođač	<i>Phytophthora</i> <i>infestans</i>	Dr Jelena Zindović
84	Paradajz	Đurović Ljiljana,Zeta	Ponari	15.07.2010.	Savjetodav.slужba	<i>Helicoverpa</i> <i>arnigera</i>	Dr Sanja Radonjić
85	Paprika	Čelebić, Farmaci	Farmaci	19.07.2010.	proizvođač	Prisustvo pergamentnog	Olga Jakić, dipl.inž

						sušenja plodova: nedostatak Ca	
86	Vinova loza	Nikolić Sreten, Podgorica	Zagorić	19.07.2010.	Savjetodav.sluzba	<i>Plasmopara viticola</i>	Dr Nedeljko Latinović
87	Paradajz	Vukićević Milijana, Botun	Botun	27.07.2010.	Savjetodav.sluzba	Prisustvo pergamentnih nekroza usled nedostatka Ca	Dr Jelka Todorović
88	Krompir	Vukmirović Božo, Virpazar	Tomići	08.08.2010.	Savjetodav.sluzba	<i>Streptomyces scabies</i> - jak napad	Dr Jelka Todorović
89	Paprika	Ivović-Lalević Žarko, Danilovgrad	Danilovgrad	15.08.2010.	Savjetodav.sluzba	<i>Fusarium sp.</i>	Dr Jelka Todorović
90	Jabuka	Kalezić Petar, Bjelopavlići	Kosovi Lug, Bregovina	16.08.2010.	proizvođač	<i>Quadrospidiotus perniciosus</i>	Dr Sanja Radonjić
91	Krompir	Jovanović Nikola, Lovćen	Lovćen	17.08.2010.	proizvođač	<i>Rhizoctonia solani</i>	Dr Jelka Todorović
92	Paradajz	Raičević Milan, Podgorica	Vranići	17.08.2010.	proizvođač	Prisustvo pergamentnih nekroza usljed nedostatka Ca	Dr Jelka Todorović
93	Kupina	Doderović Vukota, Danilovgrad	Kosići	26.08.2010.	proizvođač	<i>Agrilus rubicola</i> – prstenar maline	Dr Snježana Hrnčić
94	Malina	Doderović Vukota, Danilovgrad	Kosići	26.08.2010.	proizvođač	<i>Agrilus rubicola</i> – prstenar maline i galice maline <i>Lasioptera rubi</i>	Dr Snježana Hrnčić
95	Kupus	Perić Vladimir, Podgorica	Konik,Vrela Ribnička	06.09.2010.	proizvođač	<i>Trialeurodes vaporariorum</i> -leptirasta vaš	Dr Snježana Hrnčić
96	Krompir	Lakušić Vera, Lijeva Reka	Levaja	06.09.2010.	proizvođač	<i>Streptomyces scabies</i> -j ak napad	Dr Jelka Todorović
97	Dunja	-	Novšiće, Plav	08.09.2010.	Ekipe Fitosan.	<i>Erwinia amylovora</i>	Dr Jelka

					laboratorije	– jak napad	Todorović, Olga Jakić dipl.inž
98	Šljiva	-	Novšiće, Plav	08.09.2010.	Ekipe Fitosan. laboratorije	Plum pox potyvirus- jak napad	Dr Jelka Todorović, Olga Jakić dipl.inž
99	Dunja		Limski most, Plav	08.09.2010.	Ekipe Fitosan. laboratorije	<i>Erwinia amylovora</i> – Jak napad	Dr Jelka Todorović, Olga Jakić dipl.inž
100	Šljiva		Limski most, Plav	08.09.2010.	Ekipe Fitosan. laboratorije	Plum pox potyvirus – jak napad	Dr Jelka Todorović, Olga Jakić dipl.inž

2 SREDSTVA ZA ZAŠTITU I ISHRANU BILJA I BEZBJEDNOST HRANE

2.1 PROGRAM PRAĆENJA SREDSTAVA ZA ZAŠTITU I ISHRANU BILJA I BEZBJEDNOST HRANE

2.1.1 Monitoring rezidua pesticida u hrani biljnog porijekla na nivou primarne proizvodnje

Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog porijekla za 2010. godinu objavljen je u "Sl. list CG", br. 12/2010. Programom monitoringa određeni su vršioci monitoringa, prioriteti uzimanja uzoraka hrane biljnog porijekla, broj uzoraka i analiza aktivnih materija radi praćenja nivoa rezidua pesticida. Program se sprovodio u cilju procjene ugroženosti zdravlja stanovništva, a u skladu sa propisanim nivoima rezidua pesticida utvrđenih Pravilnikom o količinama pesticida, metala i metaloida i drugih otrovnih supstancija, hemioterapeutika, anabolika i drugih supstancija koje se mogu nalaziti u namirnicama, („Službeni list SRJ”, br. 5/92, 11/92 i 32/02) i Regulativom komisije (EC) br. 149/2008 od 29. januara 2008 o uspostavljanju maksimalno propisanog nivoa rezidua.

Ovaj Program je bio zasnovan na preporuci Evropske komisije od 4. februara 2008. godine koja se odnosi na koordinisani program monitoringa Evropske Unije za (2008/103/EC). Prioriteti uzimanja uzoraka hrane biljnog porijekla bili su određeni u skladu sa analizom rizika na osnovu dotadašnjih dokaza o uticaju rezidua pesticida na zdravlje stanovništva, kako sljede:

Sistem rangiranja prioriteta	
Monitoring	Vrsta monitoringa
Nizak nivo prioriteta – ne postoji dokaz o prekoračenom MRL/ Maximum Residue Levels ili ne-odobrenim pesticidima na/u robi (izvor: dosadašnja praćenja, izvještaji, sistem brzog obavješćavanja –RASFF's, ili drugi podaci monitoringa drugih država); – nizak broj očekivanih rezidua pesticida na/u robi; – roba je manjim dijelom zastupljena u ishrani bilo koje populacijske grupe.	Rutinski dio, u procesu monitoringa uloge ishrane, u cilju provjere zakonske usaglašenosti i obezbjeđenja potrebnih informacija.
Srednji nivo prioriteta – postoji dokaz o prekoračenom MRL ili ne-odobrenim pesticidima na/u robi (izvor: dosadašnja praćenja, izvještaji, sistem brzog obavješćavanja – RASFF's, ili drugi podaci monitoringa drugih država); – očekivana pojava rezidua na/u robi – roba je većim dijelom zastupljena u ishrani bilo koje populacijske grupe; – narastajuća popularnost je promovisala priliv roba iz novih izvora.	Rutinski dio monitoringa uglavnom za svježe vrste roba. Cilj ove vrste monitoringa je praćenje prethodnih rezultata.
Visok nivo prioriteta – skoriji dokaz o prekoračenom MRL ili ne-odobrenim pesticidima na/u robi (izvor: dosadašnja praćenja, izvještaji, sistem brzog obavješćavanja – RASFF's, ili drugi podaci monitoringa drugih država); – dokaz da unos može preći akutnu referentnu dozu / Acute Reference Dose; – očekivane rezidue na/u robi koja je od izuzetnog značaja za neku potrošačku grupu.	Godišnji monitoring hrane koja je značajna u ishrani i/ili ciljani monitoringa za identifikovane probleme.

Parametri koji su bili uzeti u obzir prilikom izrade programa su sljedeći:

- broj stanovnika po opštinama;
- statistički podaci o potrošnji hrane biljnog porijekla (zastupljenosti u ishrani);
- podaci o domaćoj proizvodnji i uvozu hrane biljnog porijekla;
- podaci o nivou rezidua iz prethodnih godina;
- kapaciteti laboratorija, primijenjene metode;
- registrovana sredstva za zaštitu bilja;
- broj skladišta, veleprodaja, uvoznika i maloprodaja hrane biljnog porijekla.

Analizu uzoraka su vršila ovlašćena pravna lica za poslove laboratorijskih analiza za praćenje rezidua sredstava za zaštitu bilja u skladu sa Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja i Zakonom o bezbjednosti hrane. Izvještaji osim obrađenih rezultata analiza po vrsti robe, aktivnim materijama sadrže i kvantifikovane podatke o izvršenim analizama sa instrumentalnim tehnikama, naznačene analitičke metode koje su primijenjene u skladu sa procedurama kontrole kvaliteta, broj i tip odstupanja i preduzete mjere. Uzimanje uzoraka vršeno je u skladu sa propisanim postupcima (Uputstvo o načinu uzimanja uzoraka za vršenje analiza i superanaliza namirnica i predmeta opšte upotrebe ("Službeni list SFRJ", broj 60/78).

Tabela 1. Vrsta hrane biljnog porijekla koje je analizirana u 2010. godini.

R. br.	VRSTA ROBE
1.	pasulj (svježi ili smrznut, bez mahuna)
2.	šargarepa
3.	krastavac
4.	narandže
5.	mandarine
6.	limun
7.	šljiva
8.	luk
9.	krompir (mladi i skladišni)
10.	pirinač
11.	banane
12.	stono grožđe
13.	vinsko grožđe
14.	dinja
15.	lubenica
16.	pečurke
17.	slatka paprika
18.	pšenica
19.	jabuke
20.	glavičasti kupus
21.	salata
22.	paradajz
23.	breskva
24.	nektarina
25.	japanska jabuka
26.	kesten
27.	kivi
28.	nar
29.	plavi patlidžan
30.	sirova kafa
31.	smokva
32.	jagoda

Tabela 2. Analizirani uzorci voća i povrća – Program monitoring za 2010. godina – po nalogu Fitosanitarne Uprave Crne Gore

VRSTA UZORKA	BROJ UZORAKA	ODGOVARA / NE ODGOVARA	OPŠTINA (FSI)
Svježe povrće			
-bijeli kupus	9	odgovara	Podgorica/Bijelo Polje
- pasulj	8	odgovara	Podgorica / Bijelo Polje / Bar / Pljevlja / Berane
- krastavac	14	13 odgovara 1 neodgovara*	Podgorica / Bijelo Polje/Bar /Berane
- zelena salata	5	odgovara	Podgorica / Herceg Novi / Bar /
- paradajz	12	odgovara	Podgorica / Bijelo Polje / Bar / Rožaje / Nikšić / Pljevlja
- šargarepa	10	odgovara	Podgorica / Bijelo Polje / Pljevlja / Berane
- paprika	21	20 odgovara 1 neodgovara**	Podgorica / Bijelo Polje / Bar / Herceg Novi
- luk	6	odgovara	Podgorica / Bijelo Polje / Bar / Herceg Novi
-krompir	22	odgovara	Podgorica / Bijelo Polje / Pljevlja / Berane
-dinja	6	odgovara	Podgorica / Berane / Herceg Novi
-lubenica	14	odgovara	Podgorica / Berane / Bar / Herceg Novi
-plavi patlidžan	1	odgovara	Podgorica
UKUPNO	128		
Svježe voće			
- pomorandža	6	odgovara	Bar / Podgorica
- jabuka	9	odgovara	Herceg Novi / Podgorica / Bar / Rožaje / Bijelo Polje
- limun	3	odgovara	Podgorica / Bar
- banana	7	odgovara	Bar / Herceg Novi
-mandarine	25	22 odgovara 3 neodgovara***	Bar / Podgorica
-šljiva	7	odgovara	Bijelo Polje / Berane / Pljevlja / Podgorica
-stono grožđe	7	odgovara	Bijelo Polje / Berane / Bar / Podgorica
-vinsko grožđe	2	odgovara	Podgorica
-breskva	6	odgovara	Podgorica / Bijelo Polje / Herceg Novi
-nektarina	1	odgovara	Podgorica
-japanska jabuka	2	odgovara	Podgorica

-kesten	1	odgovara	Podgorica
-kivi	6	odgovara	Podgorica
-nar	2	odgovara	podgorica
-smokva	2	odgovara	Podgorica
-jagoda	4	odgovara	Podgorica
UKUPNO	90		
Žitarice			
- merkantilna pšenica	2	odgovara	Podgorica
-pirinač	9	odgovara	Podgorica
Sirova kafa	4	odgovara	Podgorica
Pečurke	7	odgovara	Podgorica
UKUPNO	22		
SVEGA UKUPNO	240		

*pronađena aktivna materija *hlorpyrifos* u suvišku, predtzete odgovarajuće mjere;

**pronađena aktivna materija *hlorpyrifos* u suvišku, predtzete odgovarajuće mjere;

*** pronađena aktivna materija *fenthion* u suvišku, predtzete odgovarajuće mjere;

Fitosanitarna uprava je sprovodila monitoring u primarnoj proizvodnji, skladištima primarnih proizvoda, na otkupnim mjestima, pijacama - otvorenim prodajnim mjestima i na mjestima carinjenja, na graničnim prelazima na kojima je organizovana fitosanitarna služba. Broj uzoraka se povećavao ili smanjivao u skladu sa iznosom predviđenim Programom fitosanitarnih mjera, na osnovu mogućeg rizika, naročito u slučajevima neodgovarajućeg nalaza, povećane potrošnje pojedinih vrsta roba (turistička sezona, specifični dani za trgovinu - pazarni dan, vjerski praznici i sl.) u skladu sa datim parametrima.

2.1.2 Monitoring nitrata u hrani biljnog porijekla

Prvi puta u Crnoj Gori utvrđen je Program monitoringa nitrata u hrani biljnog porijekla – lisnato povrće za 2010. godinu koji je objavljen je u "Sl. list CG", br. 16/2010. Programom monitoringa nitrata u hrani biljnog porijekla – lisnatom povrću: zelena salata i spanać, određeni su vršioc monitoringa, prioriteti uzimanja uzoraka, broj uzoraka i analiza radi praćenja nivoa nitrata. Nivo nitrata u biljci ne zavisi samo od stepena obezbijeđenosti biljaka azotom, tj. nitratom, već i od drugih brojnih faktora kao što su: količina, izvor i vrijeme primjene azota, svjetlost, vodni režim, temperatura, biljna vrsta, faza rasta i razvika, ostali ekološki činioci (sadržaj CO₂ u atmosferi, tip zemljišta, prisustvo herbicida, obezbijeđenost biljaka pojedinim neophodnim elementima).

Program se sprovodio u cilju procjene ugroženosti zdravlja stanovništva, a u skladu sa Pravilnikom o dozvoljenim količinama teških metala, mikotoksina i drugih supstanci u hrani („Službeni list CG” broj 81/09) i Regulativom komisije (EC) br. 1881/2006 od 19. decembra 2006.godine o uspostavljanju MRL za određene kontaminante u hrani.

Prioriteti uzimanja uzoraka bili su određeni u skladu sa analizom rizika na osnovu dotadašnjih dokaza o uticaju nitrata na zdravlje stanovništva, kako sljede:

Sistem rangiranja prioriteta	
Monitoring	Vrsta monitoringa
Nizak nivo prioriteta	Rutinski dio, u procesu monitoringa uloge ishrane, u cilju provjere zakonske usaglašenosti i obezbjeđenja potrebnih informacija.
Srednji nivo prioriteta	Rutinski dio monitoringa uglavnom za svježije vrste roba. Cilj ove vrste monitoringa je praćenje prethodnih rezultata.

Visok nivo prioriteta	Godišnji monitoring hrane koja je značajna u ishrani i/ili ciljani monitoringa za identifikovane probleme.
-----------------------	--

Parametri koji su bili uzeti u obzir prilikom izrade programa su sljedeći:

- broj stanovnika po opštinama;
- statistički podaci o potrošnji spanaća i salate;
- podaci o domaćoj proizvodnji i uvozu spanaća i salate;
- podaci o nivou rezidua iz pristupačnih izvora informisanja;
- kapaciteti laboratorija, primijenjene metode;
- registrovana sredstva za ishranu bilja;
- broj skladišta, veleprodaja, uvoznika i maloprodaja spanaća i salate.

Analizu uzoraka vršila su ovlaštena pravna lica za poslove laboratorijskih analiza za praćenje nitrata u skladu sa Zakonom o bezbjednosti hrane i Zakonom o sredstvima za ishranu bilja (u daljem tekstu: ovlaštene laboratorije). Ovlaštene laboratorije osim redovnih rezultata analiza koje dostavljaju inspektorima koji su uzeli uzorak, dostavljaju i mjesečne izvještaje o izvršenim analizama nivoa nitrata u salati i spanaću Fitosanitarnoj upravi.

Uzimanje uzoraka vršeno je u skladu sa propisanim postupcima (Uputstvo o načinu uzimanja uzoraka za vršenje analiza i superanaliza namirnica i predmeta opšte upotrebe ("Službeni list SFRJ", broj 60/78).

Tabela 1. Vrsta hrane biljnog porijekla koje je analizirana u 2010. godini.

R. br.	VRSTA ROBE
1.	Svježi spanać (<i>Spinacia oleracea</i>)
2.	Svježa zelena salata (<i>Lactuca sativa</i> L.) (salata gajena u zaštićenom i na otvorenom prostoru), isključujući ledenku
3.	Zelena salata - ledenka (Iceberg-type)

Tabela 2. Analizirani uzorci salate i spanaća – Program monitoring za 2010. godina – po nalogu Fitosanitarne Uprave Crne

R. br.	Hrana	Vrijeme berbe	zbi r	b r	Odgovara / Ne odgovara	Lokacija FI
1.	Svježi spanać (<i>Spinacia oleracea</i>)	1. oktobar do 31. mart	12	3 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	Ne odgovara* Odgovara Ne odgovara* Ne odgovara* Ne odgovara* Odgovara Odgovara Odgovara Odgovara	Bar Bar Bar Tivat Podgorica Bar Herceg N. Danilovgr. Bar Ulcinj
		1. april do 30.septembar	4	4	Odgovara	Bar
2.	Svježa zelena salata (<i>Lactuca sativa</i> L.) (salata	1. oktobra do 31. marta				
		zelena salata zaštićeni	13	1 1	Odgovara Odgovara	Bar Bar

	gajena u zaštićenom i na otvorenom prostoru), isključujući ledenku		prostor		1 1 3 5 1	Odgovara Odgovara Odgovara Odgovara Odgovara	Tivat Herceg N. Podgorica Kotor Danilovgr.
			zelena salata otvoreni prostor	10	3 3 1 2 1	Odgovara Odgovara Odgovara Odgovara Odgovara	Bar Bar Risan Budva Herceg N.
		1. aprila do 30. septembra					
			zelena salata zaštićen prostor	4	1 3	Ne odgovara* odgovara	Bar Bar
			zelena salata otvoreni prostor	3	1 2	Odgovara Odgovara	Bar / Podgorica
3.	Zelena salata - ledenka (Iceberg- type)	tokom cijele godine					
			zelena salata gajena u zaštićenom prostoru	1	1	Odgovara	Danilovgr.

*pronađena povišen sadržaj nitrata, preduzete mjere. Zabrana berbe i prometa do dobijanja odgovarajućih rezultata;

Fitosanitarna uprava je sprovodila monitoring u primarnoj proizvodnji, skladištima primarnih proizvoda, na otkupnim mjestima, pijacama - otvorenim prodajnim mjestima. Broj uzoraka se povećavao ili smanjivao u skladu sa iznosom predviđenim Programom fitosanitarnih mjera, na osnovu mogućeg rizika, naročito u slučajevima neodgovarajućeg nalaza, povećane potrošnje pojedinih vrsta roba (turistička sezona, specifični dani za trgovinu - pazarni dan, vjerski praznici i sl.) u skladu sa datim parametrima.

3 MONITORING POSTREGISTRACIJSKOG PRAĆENJA SREDSTAVA ZA ISHRANU BILJA

3.1 Stanje i distribucija kadmijuma u proizvodnji krompira u Crnoj Gori

Kadmijum pripada grupi toksičnih metala, koji se smatraju značajnim zagađivačima životne sredine. Zajednička im je osobina da već i pri relativno malim koncentracijama djeluju toksično. Njihovo nakupljanje u biosferi i ulaznje u ciklus kruženja materije veoma je opasno za sve žive organizme. Čovjek može da se kontaminira na različite načine. Jedan od načina je i preko zemljišta, jer zemljište u velikom procentu, i do 60%, predstavlja mogući izvor dospijevanja ovog metala u biljke. Njegovo porjeklo u zemljištu može biti različito. Pored matičnog supstrata kao prirodnog, pedogenog- geohemijskog izvora zagađenja, na šta čovjek ne može mnogo da utiče, veći je broj izvora antropogenog porjekla, u kom slučaju je lakše rastvorljiv i više pokretljiv u zemljištu, te bolje pristupačan za biljke. Najznačajniji antropogeni izvori su: metalska industrija, rudnici ili topionice metala, saobraćajna sredstva, hemizacija poljoprivrede (organska i mineralna đubriva, posebno fosforna đubriva ili ona koja sadrže hlor, ali i pesticidi-herbicidi), zatim urbani otpad (akumulatori, suve baterije) i dr. Atmosfera predstavlja značajan transportni medijum. Preko atmosfere kadmijum dospjeva u biosferu najčešće u obliku prašine, aerosola i dima. Paru i prašinu koje sadrže metal vazdušne mase mogu da prenesu na velike udaljenosti. U tom procesu kadmijum se taloži na biljke ili površinu zemljišta i voda.

Dospjevši u zemljište njegovo štetno dejstvo može da se izmjeni pod uticajem brojnih osobina zemljišta kao što su: tip, sadržaj i kvalitet gline i organske materije, pH vrijednost, kapacitet izmjene katjona, redoks potencijal, vlažnost i dr. Takođe, tekstura je značajan faktor sa stanovišta pokretljivosti metala u zemljištu, veći sadržaj Cd i Zn nalazi se u tkivu biljaka gajenim na zemljištima lakšeg mehaničkog sastava.

Treba imati u vidu i to da joni metala u zemljištu stvaraju različita jedinjenja zavisno od osobina zemljišta, a nastala jedinjenja razlikuju se prema pokretljivosti u zemljištu, pristupačnosti za biljke, toksičnosti i dr. Tako kadmijum može biti vezan za karbonate, za Fe i Mn okside, za organsku materiju, dio je u izmijenjenom obliku vezan za adsorptivni kompleks, a postoji i izvjesni ostatak. Pristupačnost biljkama i pokretljivost u zemljištu zavisi od rastvorljivosti tih jedinjenja, što je u slučaju kadmijuma znatno više izraženo u odnosu na druge teške metale. Isto tako i izmjenjiva frakcija za Cd je značajno visoka, iznosi 10-50% od njegovog ukupnog sadržaja u zemljištu. Zato biljke lako usvajaju kadmijum.

Međutim zemljište može „skladištiti“ imobilne jone sam određeno vrijeme, jer svaka promjena u sastavu zemljišta, posebno povećanje kiselosti i smanjenje kapaciteta adsorpcije katjona, može dovesti do njegovog uključenja u biološke tokove, pa može biti toksičan i u malim količinama.

Fitotoksičnost i akumulacija kadmijuma u biljkama takođe zavisi od brojnih faktora: njegove koncentracije u okruženju i dužine izlaganja biljaka kadmijumu, vrste biljke, ali zavisno i od sorte, fenofaze razvoja tj. starosti biljke, dijelova i namjene gajenih biljaka i dr. Među biljkama krompir se ističe kao dobar akumulator, posebno u ranijim fazama razvika, a među sortama krompira kao dobro podložna unosu kadmijuma, među ostalim sortama, izdvaja se i Kenebec koji je zastupljen u proizvodnji kod nas. U posljednje vrijeme sve se više pooštrava budnost u praćenju koncentracije kadmijuma u krompiru, što je uzrokovano povećanim prisustvom ovog problema ali i zbog značajnosti krompira u ishrani.

Zagađena zemljišta su veoma ozbiljan ekološki problem iz razloga što nakon ulaska u sastav zemljišta kadmijum se nakuplja u gornjem sloju i tako predstavlja potencijalnu opasnost za živi svijet, decenijama, pa i znatno duže, a kontaminirana zemljišta zahtijevaju poseban način korišćenja. Literaturni podaci ukazuju da descedentno migriranje kadmijuma u profilu može biti brže i dublje za razliku od drugih teških metala (Pb, As, Cu, Ni).

Iz tog razloga, njegovo dospjevanje i nakupljanje u zemljištu mora se spriječiti ili barem kontrolisati kako bi u sistemu zemljište-biljka-čovjek i životinja krajnji korisnik imao biološki ispravnu hranu. Jedan, ali vrlo bitan, način kontrolisanja jeste organizovanje Sistema trajnog praćenja (monitoring) poljoprivrednog zemljišta. Samo tako je moguće osigurati valjane i pravovremene podatke o zemljištu na nacionalnom nivou.

Materijal i metode

Prema predviđenom Programu rada za 2010. godinu, na projektu „Stanje i distribucija kadmijuma u proizvodnji krompira u Crnoj Gori“, rađeno je sljedeće:

- I. s ciljem utvrđivanja dinamike rada na Programu prvo su izvršene pripreme izlaska na teren:
 - prema uputstvima Fitosanitarne uprave izabrani su lokaliteti na sedam različitih terena Crne Gore na kojima treba izvršiti uzorkovanje zemljišta, saglasno intenzitetu proizvodnje merkantilnog krompira kao i različitosti u pogledu uslova gajenja (klimatskih i edafskih);
 - obavljani su kontakti sa najvećim proizvođačima na svakom od odabranih lokaliteta, radi dobijanja saglasnosti za izvođenje istraživačkih aktivnosti na njihovim parcelama i utvrđivanja termina za svaku od njih;
 - izvršene su pripreme za analitičku obradu uzoraka zemljišta.

- II. dio istraživanja odnosio se na uzimanje uzoraka zemljišta (prosječnog sa parcele pod krompirom, iz sloja 0 do 40 cm, i iz profila sa neobrađivane parcele kod istog tipa zemljišta, iz slojeva 0-20 i 20-40 cm). Ovo uzorkovanje je vršeno u periodu naliivanja krompira (faza ogrtanje i prihrana), u drugoj polovini jula, sljedećim redoslijedom:

- Bijelo Polje - Tomaševo - na parceli B. M. - 17. 07. 2010;
- Berane – Lješnica – na parceli Š. M. - 17. 07. 2010;
- Pljevlja – Srdanov grob – na parceli M. D. - 17.07. 2010;
- Pljevlja – Doganje – na parceli L. M. - 17.07.2010;
- Nikšić – Z.Z.Župa, - na parceli zadruga - 20.07.2010;
- Nikšić- Krnovo – na parceli V. R. - 15.08.2010;
- Žabljak – na parceli J. V. - 15.08.2010;

Na osnovu rekognosciranja terena mogu se iznijeti sljedeća zapažanja, po lokalitetima:

- *Tomaševo (I)* Pozicija N-43.122932, E - 19.627488, parcela se nalazi neposrednoj blizini regionalnog puta Slijepač most - Pljevlja; oranica veličine oko 1,5 ha, na dubljem aluvijalnom zemljištu, pod zasadam krompira sorte Kenebek ;
- *Berane-Lješnica (II)*, N-42.917159, E - 19.9151, parcela površine 0,7 ha, na dubokom aluvijumu, sorta krompira Agrija;
- *Pljevlja-Srdanov grob (III)*, N-43.396858, E - 19.289627, parcela veličine 1,3 ha smještena u pitomoj uvali udaljenoj oko 7,6 km vazdušne linije sjevero-zapadno od termoelektrane, blizu potoka iz koga se vrši navodnjavanje, zemljište smeđe duboko-umjereno skeletno, sorta krompira Agrija;
- *Pljevlja-blizu termoelektrani (IV)*, N-43.327764, E - 19.36365, njiva veličine blizu 3 ha nalazi se na 3 km udaljenosti od termoelektrane u pravci istoka, dublje-smeđe ilovasto zemljište, sorta Agrija;
- *Nikšić-Župa (V)*, N-42.72727, E - 19.11009, parcela se nalazi u neposrednoj blizini objekta ZZ „Župa“ površine oko 2,5ha, na smeđem-dubljem zemljištu težeg mehaničkog sastava, sorta Aladin;
- *Krnovo (VI)*, N-42.869366, E - 19.085242, površina oko 1,3 ha, srednje plitka buavica, tamne boje, pod blažim nagibom, sorta Agrija;
- *Žabljak (VII)*, N-43.081606, E - 19.133522, parcela veličine oko 2ha, rastresita dublja buavica, sorta Kenebek

- III. faza obuhvatila je pripremu prikupljenih uzoraka zemljišta i laboratorijsko analiziranje onih parametara koji su značajni sa stanovišta sagledavanja zastupljenosti i mobilnosti kadmijuma u zemljištu.

Za ispitivanje tih (fizičkih i hemijskih) osobina zemljišta primjenjene su sljedeće metode:

- Mehanički sastav međunarodnom B-pipet metodom;
- Teksturni sastav, prema podjeli Ehwald-a i saradnika;
- pH vrijednost, elektrometrijski u suspenziji 1:2,5 (sa destilovanom vodom i 1M KCl-u) na pehametru;
- Sadržaj humusa metodom po Kocmanu;
- Količina CaCO_3 , volumetrijski, Scheiblerovim kalcimetrom;
- Lakopristupačni fosfor i kalijum, Al-metodom Egnera i Riehma;
- „Ukupni“ sadržaj teških metala u zemljištu, u vazdušno suvim i usitnjenim uzorcima, očitavanjem iz rastvora dobijenog kiselinskom digestijom sa ($\text{HNO}_3 + \text{H}_2\text{O}_2$);
- Sadržaj Cd i Zn u zemljištu nakon ekstrakcije uzoraka 0,005M DTPA (diethylenetriaminepentaacetic acid) rastvorom;
- Očitavanja su izvedena metodom atomske apsorpcione spektrofotometrije (AAS) u plamenu acetilen/vazduh.

REZULTATI

Iz prikazanih rezultata (tab.1.) vidi se da u pogledu **mehaničkog sastava** postoje razlike između zemljišta na ispitivanim lokalitetima. U zemljištima obrađivanih površina sadržaj

ukupne gline (prah+glina) kreće se između 36.13% kod ilovastog zemljišta sa Žabljaka i 62.13% kod glinaste ilovače na terenu Berane-Lješnica. Visok sadržaj gline, preko 50%, nađen je u zemljištu šest ispitivanih lokaliteta. Samo na lokalitetu Žabljak sadržaj gline u obradivom zemljištu je niži, iznosi 36,13%.

Poznato je da zemljišta težeg mehaničkog sastava (sadrže više gline) imaju veću sposobnost vezivanja elemenata, jer sadržaj gline, ali i njen kvalitet, zajedno sa sadržajem i kvalitetom humusa određuje kapacitet adsorpcije kationa.

Rezultati navedeni u tabeli 2. ukazuju da u pogledu **hemijskog sastava**, takodje, postoje bitne razlike između proučavanih zemljišta.

Udio CaCO_3 u oranicama je približno isti kod većine lokaliteta. Kreće se od 2.10% na lokalitetu Berane-Lješnica do 3,90% na lokalitetu Tomaševo. Slično je njegovo variranje i u uzorcima iz profila, gdje sa povećanjem dubina profila procenat karbonata opada ili ostaje nepromijenjen. Znatno više je prisutan samo kod zemljišta lokaliteta Pljevalja-Srdanov grob, u oranici sa krompirom iznosi 19,80%, što je veća vrijednost nego u istom zemljištu na neobrađivanoj površini gdje raste sa dubinom dubini, od 8,65% u gornjem do 12, 45% u donjem sloju.

Tabela 1. Mehanički i teksturni sastav zemljišta (%)

Lokalitet	Vlasnik	dubina	Krupni pijesak	sitni pijesak	prah	glina	Ukupni pijesak	Ukupna glina	tekstura
I-Tomaševo	B.M.	0--40	5.19	35.91	42.90	16.00	41.10	58.90	Glinasta ilovača
I-2		0--20	20.11	43.21	25.57	11.10	63.33	36.67	Ilovača
I-3		20--40	5.21	50.59	29.22	14.98	55.80	44.20	Ilovača
II-1 Berane-Lješnica	Š.M.	0--40	4.27	33.61	38.03	24.10	37.88	62.13	Glinasta ilovača
II-2		0--20	2.01	31.42	41.70	24.87	33.42	66.58	Glinasta ilovača
II-3		20--40	6.38	23.80	40.75	29.08	30.18	69.82	Laka glinuša
III-1 Pljevlja S. G.	M.D.	0--40	12.39	30.66	29.23	27.72	43.05	56.95	Laka glinuša
III-2		0--20	6.83	36.57	25.83	30.77	43.40	56.60	Laka glinuša
III-3		20--40	9.82	28.72	22.71	38.75	38.53	61.47	Laka glinuša
IV-1 Pljevlja TE	L. M.	0--40	7.73	31.92	24.25	36.10	39.65	60.35	Laka glinuša
IV-2		0--20	13.37	39.30	27.60	19.72	52.67	47.33	Glinasta ilovača
IV-3		20--40	9.88	37.24	18.17	34.70	47.13	52.87	Laka glinuša
V-1 Nikšić-Župa	M.D.	0--40	8.75	39.77	26.58	24.90	48.53	51.47	Glinasta ilovača
V-2		0--	5.24	32.6	30.	31.	37.9	62.10	Laka glinuša

		20		6	70	40	0		
V-3		20-- 40	6.46	26.5 9	28. 35	38. 60	33.0 5	66.95	Laka glinuša
IV 1- Krnovo	V.R.	0-- 40	2.91	38.1 7	44. 70	14. 23	41.0 7	58.93	Ilovača
IV-2		0-- 20	4.93	51.7 0	33. 92	9.4 5	56.6 2	43.38	Ilovača
IV-3		20-- 40	9.68	52.2 7	19. 03	19. 03	61.9 5	38.05	Pjeskovito glinovata ilovača
VII-1 Žabljak	J.V.	0-- 40	6.35	57.5 3	24. 95	11. 17	63.8 7	36.13	Ilovača
VII-2		0-- 20	4.86	59.0 1	24. 65	11. 47	63.8 7	36.13	Ilovača
VII-3		20-- 40	9.15	58.1 3	21. 92	10. 80	67.2 8	32.72	Pjeskovita ilovača

Vrijednost pH ispitivanih zemljišta mijenja se u širokom rasponu od lokaliteta do lokaliteta. Varira od vrlo jako kisjele reakcije do slabo alkalne, odnosno kod oranica pH u dest. vodi od kreće se od 4.30 do 7.52, u KCl-u između 3,71 i 6,95.

Važno je istaći da se uočavaju određene promjene reakcije zemljišta koje upućuju na prisustvo procesa, suprotnog smjera, na raznim lokalitetima.

Naime, na jednoj strani u uslovima intenzivne obrade raste pH vrijednost zemljišta u odnosu na vrijednost kod neobrađivanih površina. Te promjene iznose oko 0,5 pH, pa zemljišta iz klase kisjele prelaze u klasu slabo kisjele reakcije.

Takav slučaj je utvrđen na terenima Tomaševo i Berane (grafik 1.) S druge strane, na lokalitetima: Pljevlja (IV), zatim Nikšić-Župa i Žabljak, kod oranica pod krompirom, uočava se prisustvo procesa acidifikacije, za vrijednost oko 0,6 pH jedinica, što ukazuje na oprez i potrebu češćeg praćenja promjena, te pravovremenog preduzimanja mjera za sprečavanje daljeg napredovanja tog procesa.

Razlog za oprez je veći ako se uzme u obzir da su zemljišta kod tih lokaliteta već i u prirodnim uslovima kisjele ili jako kisjele reakcije.

Tabela 2. Osnovne hemijske osobine zemljišta

Lokalitet	Vlasnik	Dubina (cm)	Stanje obrade	pH		CaCO ₃ (%)	Humus (%)	P ₂ O ₅ (mg/100 gr. zem)	K ₂ O (mg/100 gr. zem)
				H ₂ O	KCl				
Kolašin - Tomaševo	B. M.	0-40	Usjev	6,74	6,11	3,9	2,25	2,8	5,1
		0-20	Profil	6,11	5,51	2,75	3,16	1,55	3,90
		20-40	Profil	6,22	5,64	2,40	1,35	2,00	1,50
Berane - Lješnica	Š. M.	0-40	Usjev	6,2	5,6	2,1	4,08	3,9	8,4
		0-20	Profil	5,51	4,95	2,65	3,38	1,90	5,95
		20-40	Profil	5,86	5,30	2,65	2,28	0,10	5,15
Pljevlja –	M. D.	0-40	Usjev	7,52	6,9	19,8	3,6	60,4	58,7

Srdanov Grob					5				
		0-20	Profil	7,39	6,83	8,65	4,38	2,90	19,00
		20-40	Profil	7,51	6,95	12,45	2,03	0,25	12,35
Pljevlja – Termo elektrana	L.M.	0-40	Usjev	5,52	4,91	3,2	3,65	1,6	13,3
		0-20	Profil	6,05	5,50	2,70	4,77	0,40	16,90
		20-40	Profil	6,29	5,71	2,50	1,91	0,10	11,90
Nikšić - Župa	M.D.	0-40	Usjev	6,15	5,45	2,3	3,82	2,6	24,2
		0-20	Profil	6,73	6,17	2,70	5,48	0,40	23,50
		20-40	Profil	6,97	6,40	2,35	4,26	0,10	23,55
Nikšić - Krново	V.R.	0-40	Usjev	4,30	3,71	3,2	5,5	13,7	31,5
		0-20	Profil	4,31	3,78	3,15	6,75	1,70	13,70
		20-40	Profil	4,46	3,97	2,20	3,56	0,40	4,60
Žabljak	J.V.	0-40	Usjev	5,27	4,52	2,3	5,46	16,7	51,4
		0-20	Profil	5,66	5,12	2,20	6,26	1,25	14,75
		20-40	Profil	5,86	5,28	2,40	5,55	0,25	9,15

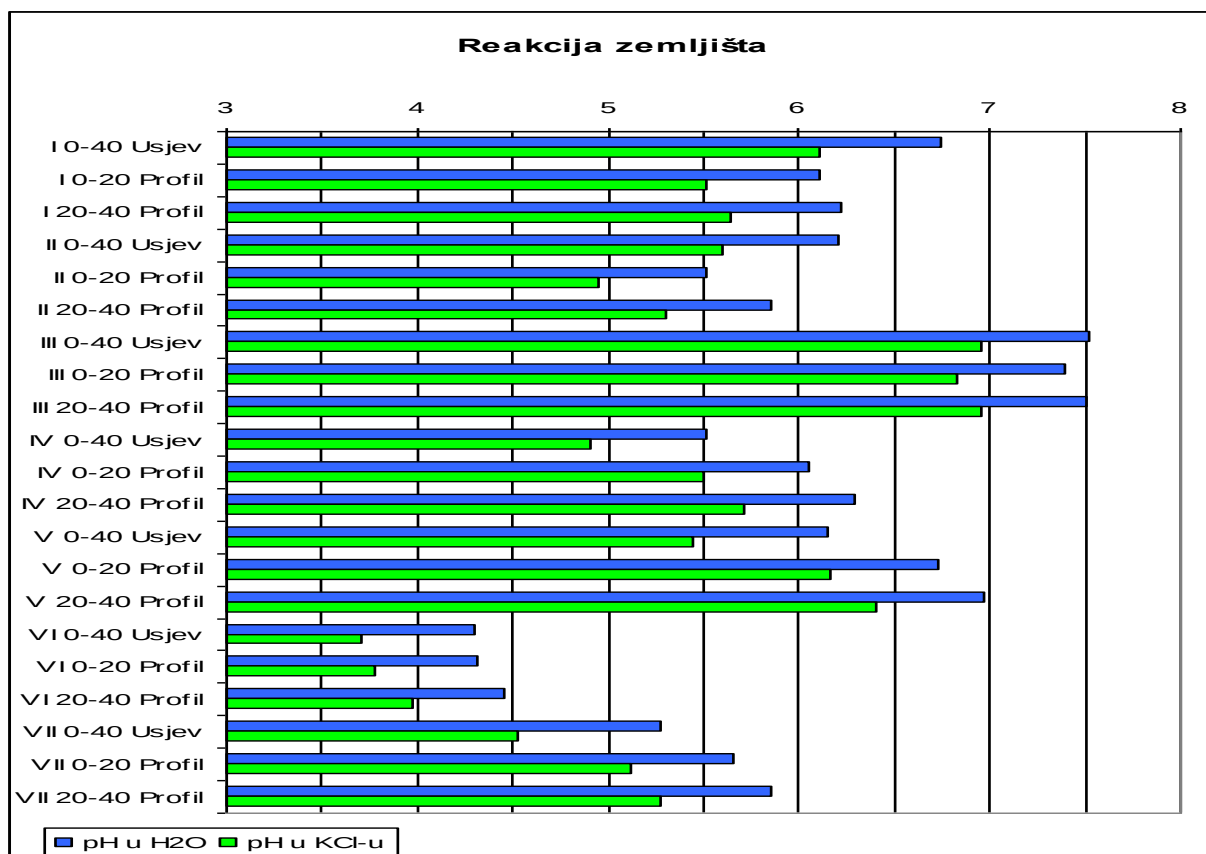
Osim toga, ujednačene vrijednosti pH za obradivane i neobradivane površine nadjene su kod izrazito kiselog zemljišta na Krnovu i slabo alkalnog, odnosno neutralnog u Pljevljima (III).

Količina humusa kreće se između umjerene i visoke obezbijeđenosti (grafik 2.). U njivama pod krompirom varira od 2.25%, na lokalitetu Tomaševo, do 5,50% na Krnovu.

Sadržaj humusa u oraničnom sloju zemljišta iz profila uglavnom je veći nego u zemljištu kod oranica (do 40 cm dubine).

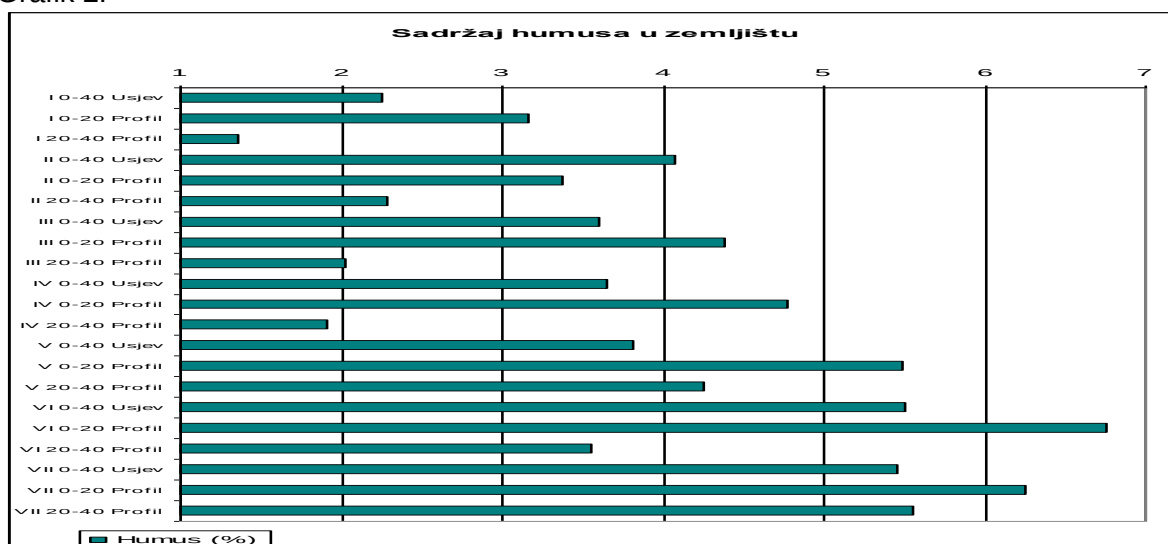
Izuzetak tome je kod zemljišta na lokalitetu Berane gdje je visok nivo humusa u zemljištu pod krompirom (4,08%), osrednji u gornjem sloju neobradjivanog zemljišta i nizak u donjem sloju (3.38 i 2.28%). Podudarno ponašanju sadržaja CaCO_3 i udio humusa sa dubinom zemljišta opada.

Grafik 1.

Sa stanovišta obogaćivanja površinskih slojeva zemljišta kadmijumom, bilo da se unosi đubrivima, atmosferskim talogom ili biljnim ostacima, važi pravilo da povećan sadržaj humusa u oraničnom sloju doprinosi njenoj većoj adsorpciji u tom djelu profila zemljišta.

Grafik 2.

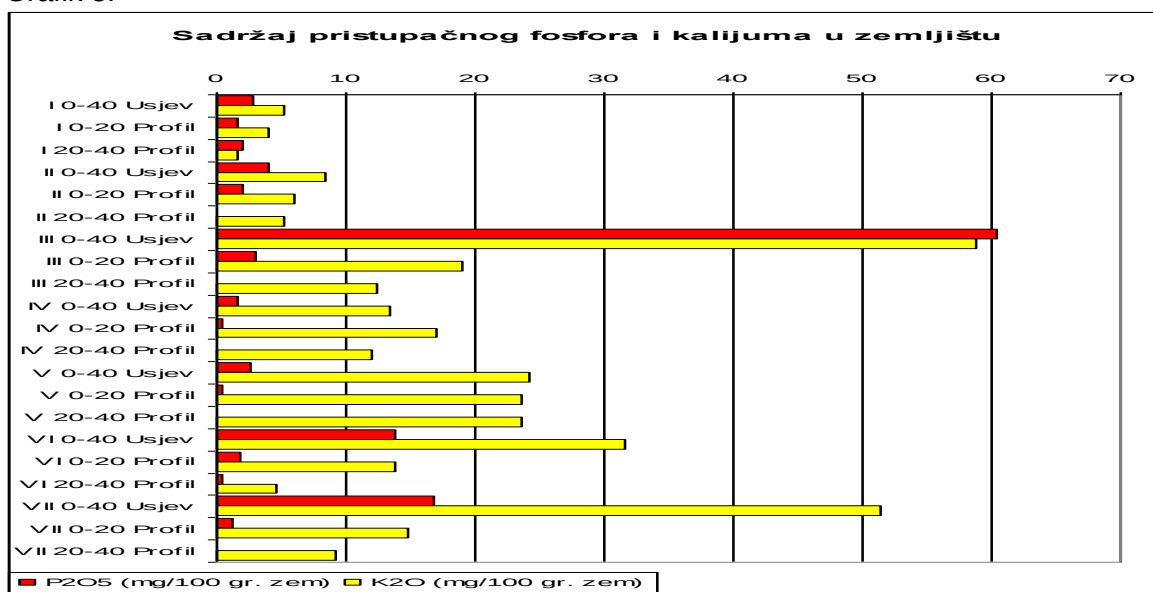
Sadržaj lakopristupačnog fosfora u zemljištima pod krompirom ima vrlo širok opseg promjene, od niskog, čak, vrlo niskog sadržaja, kod većine ispitvanih zemljišta, preko srednjeg na Krnovu i Žabljaku (13,7 i 16,7 mg/100 g zemljišta) do ekstremno visokog, 60,40 mg P₂O₅/100 g zemljišta, na lokalitetu Pljevlja-Srdanov grob.

Lakopristupačni kalijum, kod njiva, takodje se izrazito mijenja od lokaliteta do lokaliteta. Te promjene idu od nivoa niske obezbijedjenosti, ispod 10 mg K₂O/100 g. zemljišta na lokalitetima Kolašin i Berane, preko nivoa srednje obezbijedjenosti na lokalitetu Pljevlja kod termoelektrane i visoke obezbijedjenosti na lokalitetima Nikšić, Župa i Krnovo.

Krompirišta na terenu Žabljak i Pljevlja-Srdanov grob su ekstremno visoke obezbijedjena pristupačnim kalijumom, što ukazuje na veoma veliku disperziju zaliha i fosfora i kalijuma kod tih zemljišta (grafik 3).

Kada se uporede vrijednosti sadržaja lakopristupačne forme jednog i drugog makro biogenog elementa, kao i sadržaj humusa, u obradivanim i neobradivanim zemljištima istih lokaliteta, može se zaključiti da je pretjerano nakupljanje fosfora i kalijuma u intenzivnoj proizvodnji lokaliteta Srdanov grob posljedica nekontrolisane upotrebe mineralnih đubriva, na Žabljaku i organskog.

Grafik 3.

Sadržaj kadmijuma i cinka u ispitivanim zemljištima

Količina „ukupnog“ kadmijuma u zemljištu (tabela 3.) obradjenih i neobradjenih površina, većine lokaliteta nalazi se u granicama maksimalno dozvoljene koncentracije (do 2 mg/kg) kako propisuje Pravilnik o dozvoljenim količinama opasnih i štetnih materija u zemljištu i metodama za njihovo ispitivanje („Sl.list RCG“, br. 18/97).

Medjutim, na lokalitetu Pljevlja – Srdanov grob sadržaj ukupnog kadmijuma veći je od dozvoljenog i to kako u krompirištu tako i u uslovima mirovanja kod istog tipa zemljišta: 3.65 mg/kg, tj. 5.34 mg/kg u sloju 0-20 cm i 6.05 mg/kg u sloju 20-40 cm.

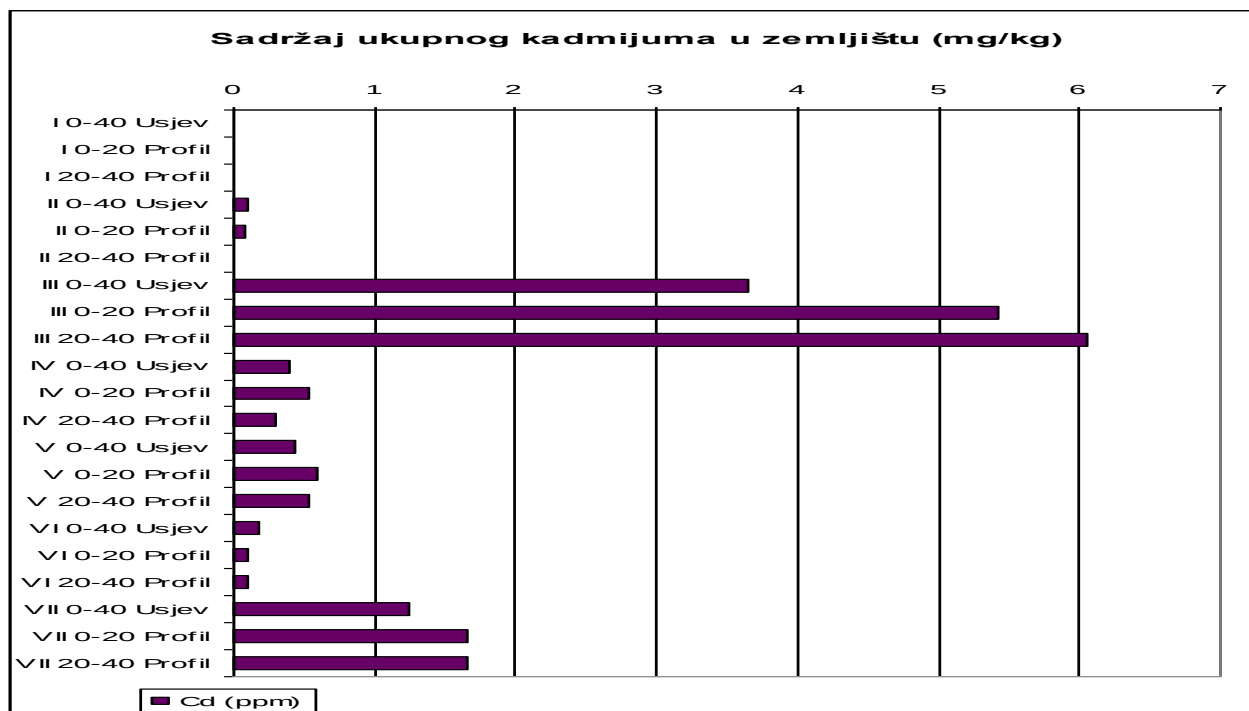
Tabela 3. Ukupni i pristupačni sadržaj Cd i Zn (mg/kg)

b. u	Lokalitet	Vlasnik	Dubina (cm)	Stanje obrade	Ukupni Cd	Pristupačni Cd	Ukupni Zn	Pristupačni Zn
I	Tomaševo	B.M.	0-40	Usjev	0.025	< 0,02	77.77	0.772
I	Tomaševo	B.M.	0-20	Profil	0.025	< 0,02	70.14	1.240
I	Tomaševo	B.M.	20-40	Profil	0.025	< 0,02	70.75	0.159
II	Berane – Lješnica	Š. M.	0-40	Usjev	0.1	0.066	78.48	0.971
II	Berane – Lješnica	Š. M.	0-20	Profil	0.075	0.072	84.03	1.122
II	Berane – Lješnica	Š. M.	20-40	Profil	0.025	< 0,02	88.73	0.595
III	Pljevlja – Srdanov Grob	M. D.	0-40	Usjev	3.65	1.089	127.22	4.282

III	Pljevlja – Srdanov Grob	M. D.	0-20	Profil	5.425	1.578	178.7	3.708
III	Pljevlja – Srdanov Grob	M. D.	20-40	Profil	6.05	1.548	191.07	2.540
IV	Pljevlja Termoelektrana –	L.M.	0-40	Usjev	0.4	0.133	55.89	0.719
IV	Pljevlja Termoelektrana –	L. M.	0-20	Profil	0.525	0.176	58.31	1.749
IV	Pljevlja Termoelektrana –	L. M.	20-40	Profil	0.3	0.07	58.56	0.216
V	Nikšić - Župa	M. D.	0-40	Usjev	0.425	0.151	74.79	0.607
V	Nikšić - Župa	M. D.	0-20	Profil	0.6	0.257	92.52	1.150
V	Nikšić - Župa	M. D.	20-40	Profil	0.525	0.309	92.02	0.47
VI	Nikšić - Krnovo	V. R.	0-40	Usjev	0.18	0.08	86.13	1.208
VI	Nikšić - Krnovo	V. R.	0-20	Profil	0.103	0.042	68.56	0.706
VI	Nikšić - Krnovo	V. R.	20-40	Profil	0.103	0.2	72.88	0.117
VI I	Žabljak	J. V.	0-40	Usjev	1.236	0.502	86.41	1.423
VI I	Žabljak	J. V.	0-20	Profil	1.648	0.623	91.41	1.344
VI I	Žabljak	J.V.	20-40	Profil	1.648	0.48	91.35	0.321

Promjene stanja količine „ukupnog“ kadmijuma kod zemljišta u proizvodnji u odnosu na ona u mirovanju su različite od lokaliteta do lokaliteta (grafik 4.). Samo kod zemljišta sa terena Tomaševo nema tih promjena, odnosno, vrlo nizak sadržaj kadmijuma (0.025mg/kg) u prirodnim uslovima zemljišta ostaje nepromijenjen i kod parcele gdje se godinama gaji krompir. U tom pogledu, bez bitnih promjena ostaje i obradivo zemljište lokaliteta Pljevlja, ono koje se nalazi oko 3 km udaljeno od termoelektrane u pravci istoka, sa 0.400 mg/kg kod oranice i 0.413 mg/kg prema prosjeku za zemljišta oba sloja iz profila. Međutim, uočava se pojava, koja mora da se ima u vidu, da je sadržaj ukupnog kadmijuma u površinskom sloju kod profila znatno veći (0.525 mg/kg) nego u donjem-dubljem sloju zemljišta (0.300 mg/kg). Ovakva pojava nije neočekivana, budući da se ovo zemljište nalazi u zoni uticaja potencijalnog zagađivača. Pojava blagog povećanja „ukupnog“ kadmijuma u poljoprivrednom zemljištu, u odnosu na njegovo „prirodno“ stanje, prisutna je na terenima Berane-Lješnica i Krnovo: pod usjevom vrijednosti su 0.100mg/kg i 0.180 mg/kg, a prosjek za oba sloja iz profila 0.050 i 0.103 mg/kg. Nasuprot takvim rezultatima nađeni su i oni koji ukazuju na trend opadanja nivoa kadmijuma u obradivanim površinama, tu se izdvajaju tereni: Pljevlja Srdanov grob, Nikšić-Župa i Žabljak.

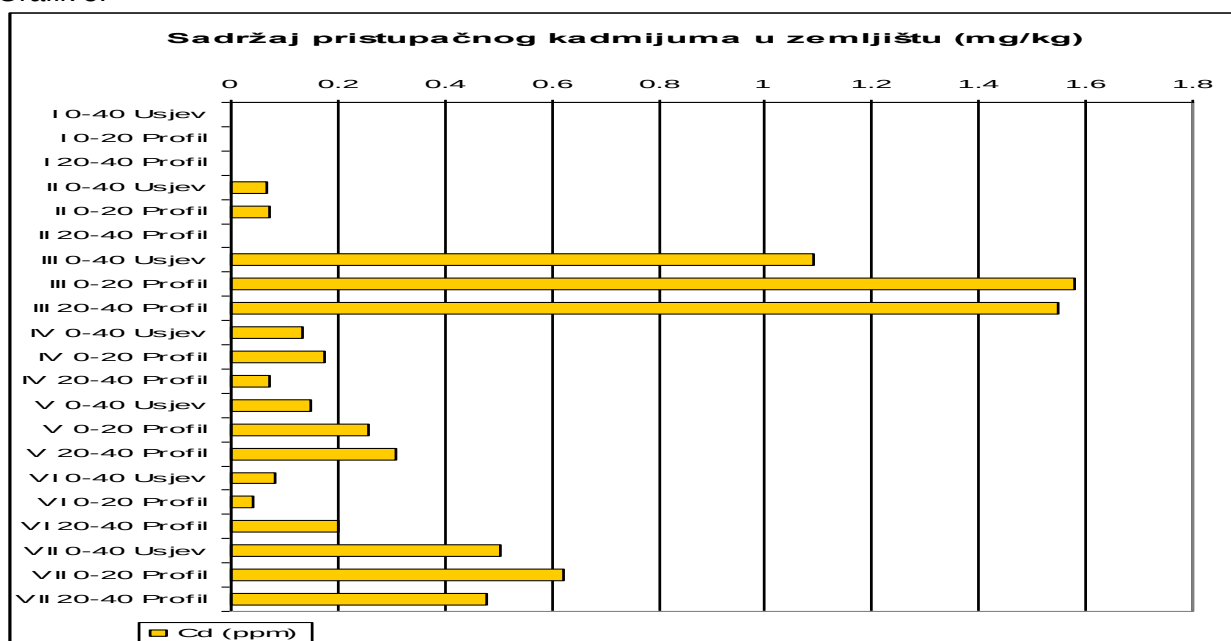
Grafik 4.

Pristupačnost kadmijuma u biljkama i pokretljivost u zemljištu zavise od rastvorljivosti jedinjenja u kojima je vezan, od pH vrijednosti, sadržaja i kvaliteta koloidnih materija (gline i humusa), sadržaja Zn i dr..U vezi s tim, obrađena je i analiza sadržaj Cd u DTPA ekstraktu.

Podudarno promjenama zastupljenosti ukupnog sadržaja kadmijuma u različitim uslovima obrade zemljišta i po lokalitetima mijenja se i njegov sadržaj u lako izmjenljivom obliku, tabela 3. i grafikon 5.

Grafik 5.

Za ovaj oblik kadmijuma nijesu propisane granične vrijednosti. Smatra se da količina ekstrahovanog pomoću DTPA testa prije služi kao stvarni pokazatelj ukupnog sadržaja nego kao indikator njegove pristupačnosti biljkama (grafikon 6.).

Nizak sadržaj ovog oblika kadmijuma, niži od 0,1 mg/kg, utvrđen je kod obradljivanih i neobradljivanih zemljišta na lokalitetima: Trebaljevo, Berane-Lješnica i Krnovo. Kod lokaliteta Nikšić-Župa iznosi 0,150 mg/kg u zemljištu pod krompirom, dok u neobradljivanom zemljištu je veći i raste sa povećanjem dubine, u površinskom sloju iznosi 0,257 mg/kg u donjem 0,309 mg/kg.

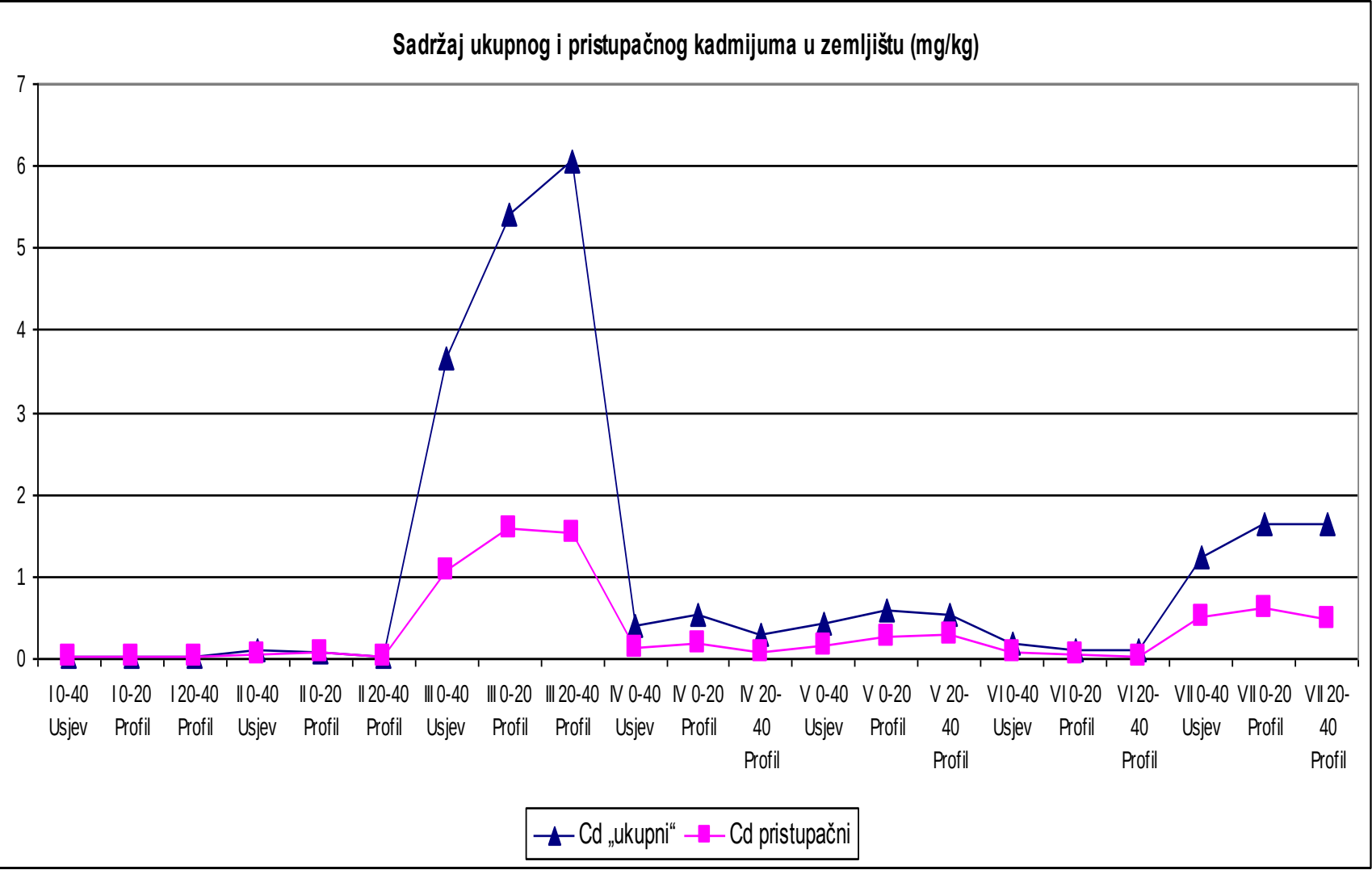
Suprotno tome, na lokalitetima Žabljak i Pljevlja-termoelektrana je nizak, <1,0 mg/kg, kako kod zemljišta pod kultom tako i kod zemljišta u mirovanju, ali veće vrijednosti ima u površinskom sloju neobradjenog zemljišta (0,623 i 0,176 mg/kg) nego podpovršinskom sloju (0,480 mg/kg, 0,070 mg/kg). Takođe, procenat njegovog učešća u „ukupnom“ sadržaju je veći kod površinskog nego kod donjeg sloja zemljišta iz profila: na lokalitetu Žabljak je 37.80% i 29.13%, a na lokalitetu Pljevlja – kod termoelektrane 33.52% i 23.33%, što upućuje na veću mobilnost kadmijuma u površinskom sloju.

Dakle, ovakvi rezultati signaliziraju prisustvo procesa obogaćivanja površinskog dijela zemljišta kadmijumom dospijelog iz atmosfere ili kao rezultat fertilizacije mineralnim i organskim đubrivima u prethodnom periodu.

Najveće koncentraciji ovog oblika Cd imaju zemljišta na lokalitetu Pljevlja – Srdanov grob. Isto kao u slučaju „ukupnog“ nešto je niže koncentracije kod obradjenog (1.089 mg/kg) u odnosu na neobradjeno zemljište (1,578 mg/kg za sloj od 20 cm i 1.548 za sloj ispod). Njegove relativne vrijednosti su: 29,84% u zemljištu pod krompirom i 29,09% odnosno 25,59% po dubini zatravljenog zemljišta.

Međutim, ako se uporede ovi rezultati sa istim kod drugih lokaliteta proizilazi da je kadmijum ovdje manje mobilan, odnosno više vezan, što se može dovesti u vezu sa visokom procentom CaCO_3 i pH vrednošću na tom terenu.

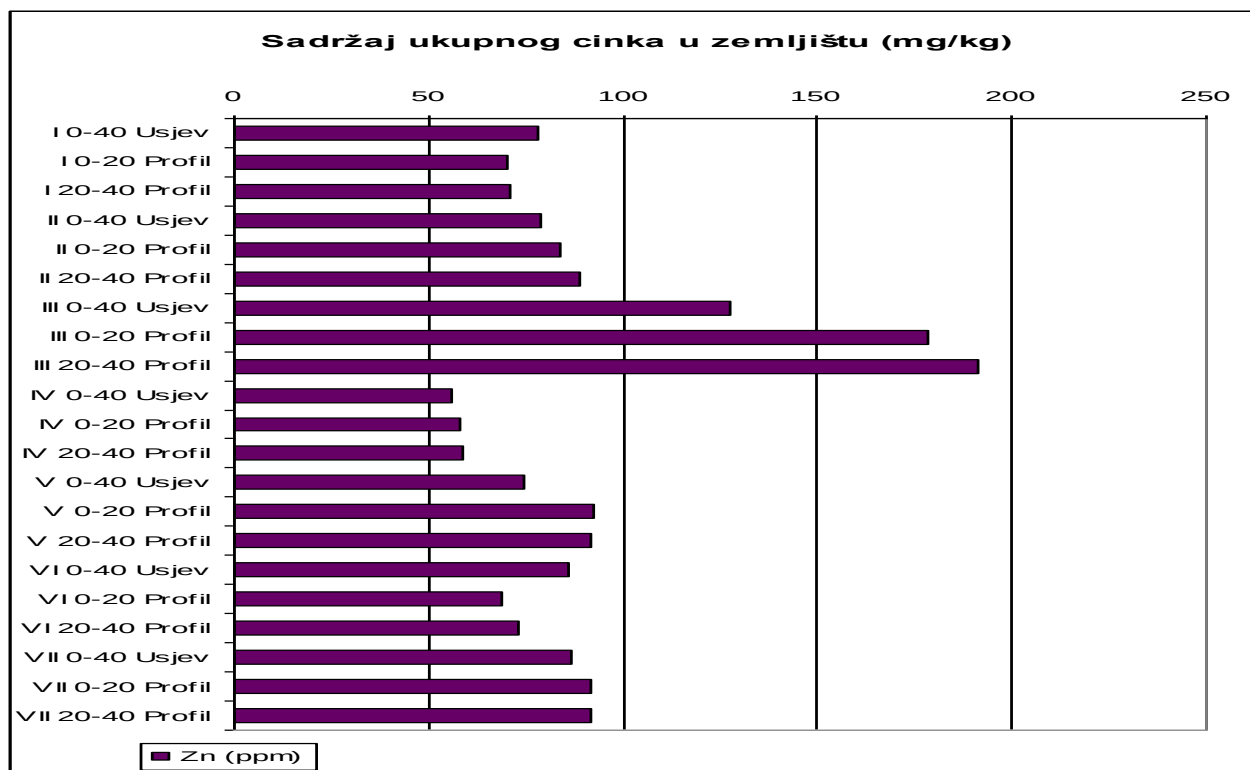
Grafik 6.

Sadržaj „ukupnog“ cinka (tabela 3), iako promjenljiv po lokalitetima, kod svih proučavanih zemljišta je znatno niži od granice maksimalno dozvoljenog (300 mg/kg).

U koncentraciji preko 100 mg/kg nalazi se jedino kod zemljišta iz Pljevalja-Srdanov grob (grafik 7.). Zatim, isto kao u slučaju kadmijuma sadržaj „ukupnog“ cinka je veći u obrađivanom nego u neobrađivanom zemljištu i povećava se sa dubinom profila (127,22 mg/kg, po slojevima 178,70 i 191,07 mg/kg).

Grafik 7.

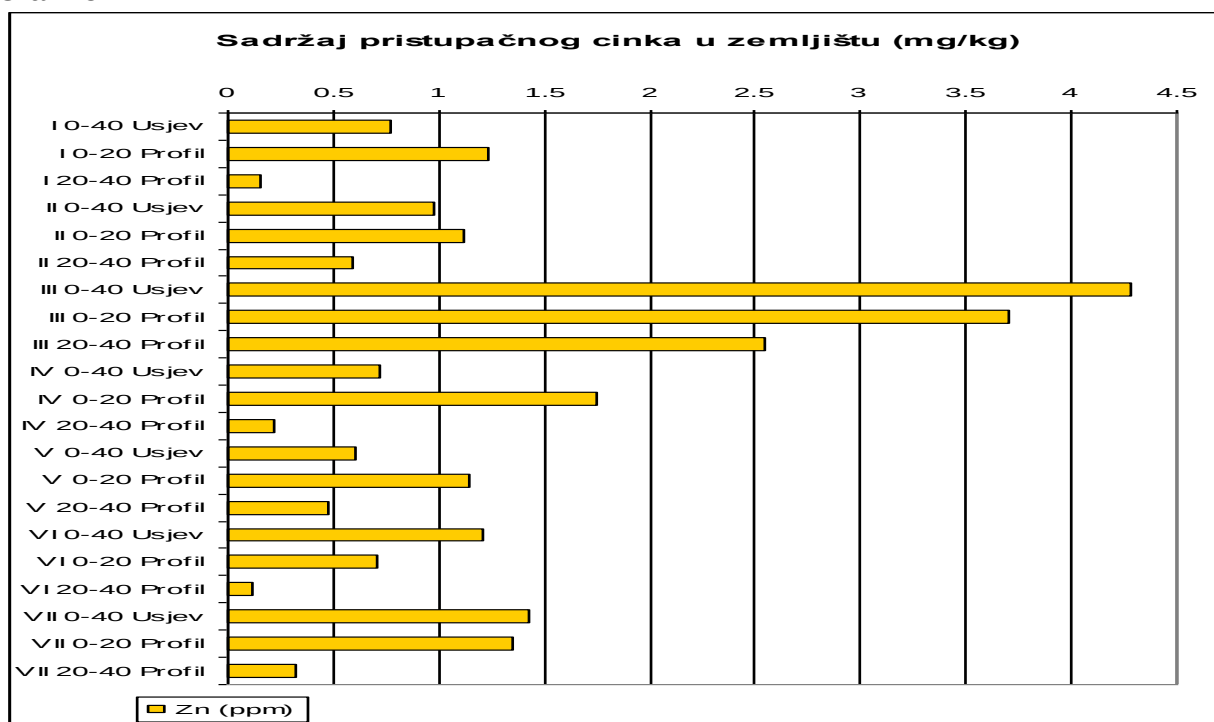

Sadržaj lakopristupačnog oblika Zn u zemljištu (u DTPA ekstraktu) različit je od lokaliteta do lokaliteta, različit je i prema načinu obrade, ali i zavisno od dubine uzorkovanja istog zemljišta (tabela 3. i grafik 8.). U obrađivanim zemljištima kreće se od 0.772 mg/kg, na lokaciji Tomaševo, do 4,282 mg/kg na lokaciji Srdanov grob.

Ovi rezultati isto se moraju imati u vidu pri sagledavanju stanja, mobilnosti i lakše usvoivosti kadmijuma od strane biljaka, jer veće prisustvo drugih teških metala, među kojima i Zn, konkurentno utiču na adsorpciju Cd, tj. manje adsorbuje.

U neobrađivanim zemljištima, kod svih lokaliteta, znatno je većeg sadržaja u površinskom nego u dubljem dijelu profila. Ta pojava je u najvećoj mjeri izražena kod zemljišta Pljevlja IV i Pljevlja III, zatim slijede, Tomaševo, Žabljak, Nikšić-Župa, Krnovo, pa Berane.

Grafik 8.

Procenat pristupačnog u odnosu na ukupni sadržaj cinka je svuda nizak, znatno je niži od 10% te se nalazi u koncentracijama koje se ne smatraju toksičnim za biljke i za lanac ishrane. Najmanji udio od 0.81% nađen je u zemljištu sa usjevom na terenu Nikšić-Župa, a najveći od 3.37% u zemljištu Pljevlja –Srdanov grob.

ZAKLJUČCI

Program projekta pod nazivom "Stanje i distribucija kadmijuma u proizvodnji krompira u Crnoj Gori", za 2010 godine, je iniciran od strane Fitosanitarne uprave Crne Gore.

Istraživanjima su obuhvaćena zemljišta sedam različitih lokaliteta na kojima se intenzivno proizvodi merkantilni krompir u različitim uslovima gajenja (klimatskim i zemljišnim).

Na osnovu dobijenih rezultata mogu se izdvojiti sljedeći zaključci i predložiti dalje aktivnosti:

Analizirana svojstva zemljišta, mehanički sastav i hemijske osobine, variraju kako među lokalitetima, tako i na istom lokalitetu zavisno od načina korišćenja zemljišta. Izdvajaju se oni rezultati koji ukazuju da višegodišnja intenzivna obrada zemljišta, u proizvodnji krompira, ima uticaja na određene promjene u hemijskom sastavu zemljišta.

Na lokalitetima: Pljevlja – kod termoelektrane, Nikšić-Župa i Žabljak, gdje su zemljišta u prirodnim uslovima kisjele ili jako kisjele reakcije, primjena intenzivne agrotehnike utiče na prisustvo procesa daljeg zakisjeljavanja. Ovaj podatak treba imati u vidu kao bitan pri prognoziranju budućeg stanja kadmijuma u zemljištu, a vezano s tim, radi pravovremenog preduzimanja mjera za sprečavanje napredovanja tog procesa.

Posmatrajući prosjek udio humusa u oranicama većine lokaliteta ostaje uglavnom na približno istom nivou kao kod površinskog i donjeg sloja zatravljenih zemljišta.

Trend povećanja lakopristupačnog fosfora i kalijuma, u enormnim količinama, prisutan je u zemljištu lokaliteta Pljevlja-Srdanov grob, dok se na Žabljaku i Krnovu povećava samo kalijum, sa nivoa srednje na nivo vrlo visoke obezbijeđenosti.

Sadržaj „ukupnog“ kadmijuma u zemljištima, kod pet od sedam ispitivanih lokaliteta, nalazi se znatno ispod granice maksimalno dozvoljene koncentracije. Na Žabljaku je veći u odnosu na vrijednosti kod ostalih pet lokaliteta, međutim, i tamo se nalazi u granicama dozvoljenog. Najveće njegove vrijednosti, znatno iznad dozvoljenog sadržaja, nađene su na terenu

Pljevlja-Srdanov grob i to u zemljištu pod zasadam krompira, ali u još većoj količini kod oba sloja neobrađivanog zemljišta i raste sa povećanjem dubine.

Na istom terenu i sadržaj Cd (u DTPA rastvoru) u zemljištu je, opet, najveći, iako njegovo učešće u sadržaju ukupnog je niže nego kod ostalih ispitivanih zemljištima što je nesumnjivo u vezi sa fizičkim i hemijskim osobinama zemljišta. Naime, radi se o lakim glinušama sa visokim udjelom gline, visokom količinom kalcijum karbonata, neutralne hemijske reakcije, srednje obezbijeđenim humusom.

Pri tako visokom sadržaju kadmijuma u zemljištu opravdano je očekivati, ako već i nije, da dođe do njegovog nakupljanja u krompiru, moguće i u drugim biljkama koje uspijevaju na tom zemljištu.

Sličan zaključak može se donijeti i za ispitivana zemljišta sa Žabljaka, gdje je vrijednost Cd u DTPA ekstraktu znatno niža od 1mg/kg, ali i tako njegova relativna vrijednost (% od ukupnog) je prilično visoka, u zemljištu pod krompirom iznosi 40,61%. Treba imati u vidu da je u pitanju zemljište kisjele reakcije, što po pravilu uslovljava veću razmjenjivost kadmijuma, te i njegovu veću pristupačnost.

Iznijeti podaci ukazuju na opravdanost započetih istraživanja ove vrste, kao i na potrebu da se ta istraživanja nastave.

Prvenstveno, detaljnijim istraživanjima treba preciznije odrediti porjeklo visoke koncentracije kadmijuma u zemljištu lokaliteta Pljevalja-Srdanov grob, kao i na Žabljaku.

U tom smislu treba analizirati prisustvo kadmijuma u zemljištu na više mjesta, u neposrednom i širem okruženju naznačenih lokacija, u više slojeva na većoj dubini profila, zavisno od moćnosti zemljišta. Pored do sada određivanih fizičkih i hemijskih osobina kod zemljišta treba analizirati i vrijednosti: katjonskog izmjenjivačkog kompleksa (CEC), sadržaja kadmijuma ekstrahovanog u 0.01M KCL-u, redoks potencijala, hidrolitičke kiselosti (kod kisjelih zemljišta, radi pravilnijeg sagledavanja potrebe za primjenom kalcifikacije i doziranja krečnog materijala).

Obavezno treba analizirati sadržaj kadmijuma u jestivom dijelu gajenih biljaka.

Osim toga, treba uzeti u razmatranje i rezultate analiza vazduha i vode (koja se koristi za navodnjavanje), zatim analize upotrebljenih đubriva (mineralnih i organskih), kao i podatke o zastupljenosti kadmijuma u geološkoj podlozi.

Istovremeno, treba širiti ova istraživanja na druge dijelove Crne Gore i na taj način postepeno obuhvatiti i pod kontrolom imati sve veći dio površine poljoprivrednih zemljišta, a ujedno formirati bazu za budući monitoring zemljišta.

4 SREDSTVA ZA ZAŠTITU BILJA

Donošenjem dva veoma važna pravna akta i to Pravilnika o sadržaju liste aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 67/2009) i Liste aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 70/2009) napravljen je veliki iskorak u ovoj oblasti. Na osnovu Zakona o sredstvima za zaštitu bilja čl.30, Fitosanitarna uprava je utvrdila nacrt nove Liste dozvoljenih aktivnih materija usklađenu sa listom EU. Objavljivanjem u Službenom listu Crne Gore, utvrđena lista se primjenjuje prilikom izdavanja odobrenja o ispunjavanju fitosanitarnih uslova za uvoz sredstava za zaštitu bilja.

Kako su sa liste izbačene određene aktivne materije koje su kod nas bile u uotrebi, a nemaju još uvijek adekvatnu zamjenu za zaštitu određenih poljoprivrednih kultura, potrebno je pristupiti izdavanju varednih dozvola za uvoz (Zakon o sredstvima za zaštitu bilja čl.32). Za izdavanje varednih dozvola potrebno je stručno mišljenje Komisije za sredstva za zaštitu bilja. Detaljne informacije o statusu aktivnih materija izbačenih sa evropske liste (a samim tim i naše) koriste se sa oficijelnih sajtova EU.

Takđe, upoznati smo da su neke aktivne materije izbačene zbog svoje štetnosti za zdravlje ljudi i zagađenja životne sredine, a neke zbog nedostatka novca kod kompanija koje treba

da podnesu zahtjev za produžetak njihove registracije, što ćemo imati u vidu prilikom izdavanja varednih dozvola.

Komisija za sredstva za zaštitu bilja u čijem sastavu se nalaze predstavnici: Biotehničkog fakulteta, Centra za ekotoksikološka ispitivanja Crne Gore, Instituta za javno zdravlje i Fitosanitarne uprave ima zadatak da daje mišljenja i pruža stručnu pomoć: u postupku registracije ili priznavanja sredstava za zaštitu bilja, utvrđivanja roka važenja registracije i produženje registracije, uporedivosti prilika poljoprivredne proizvodnje, zaštite bilja, životne sredine ili klimatskih uslova, izdavanje dozvole za istraživanje i razvoj, izdavanje vanredne dozvole, dozvole za proširenje upotrebe sredstava za zaštitu bilja (male kulture i male namjene), pri izradi i analizi monitoringa sredstava za zaštitu bilja i rezidua sredstava za zaštitu bilja, unapređivanja dobre poljoprivredne prakse za sredstva za zaštitu bilja i integralne zaštite bilja.

Zasjedanje Komisije za sredstva za zaštitu bilja

Takođe, održani su i informativni sastanci sa uvoznicima i distributerima sredstava za zaštitu bilja u cilju pripreme za sprovođenje zabrana u skladu sa novom listom aktivnih materija, na kojem su bili obaviješteni o usvajanju liste i opravdanosti njenog sprovođenja u smislu eliminisanja prepreka za izvoz poljoprivrednih proizvoda, ispunjavanje međunarodnih standarda, sprječavanje uvoza i dislociranja sa drugih tržišta sredstava za zaštitu bilja koja se ne nalaze na Listi aktivnih materija kao i stvaranje zaliha istih koje bi predstavljale problem u smislu bezbjednog skladištenja ili uklanjanja.

Dogovoreno je da se prilikom redovnog godišnjeg popisa, koji se vrši krajem godine, Fitosanitarnoj upravi dostavi izvještaj o zalihama sredstava za zaštitu bilja.

4.1 PROGRAM PRAĆENJA SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA I PRAĆENJA REZIDUA PESTICIDA U PROIZVODNJI JAGODE

Tokom 2010. godine obavljeno je praćenje zaštite jagode u četiri zasada jagode na teritoriji opštine Podgorica. Jagodnjaci se nalaze u sljedećim lokalitetima: Balabansko Polje Zeta, Podhum Malesija i Kokoti.

Mapa sa lokalitetima gdje se praćena zaštite jagode

Lokalitet: Farmaci
(Zeta)

Lokalitet: Balabansko polje I

U jagodnjacima su evidentirani problemi koje uzrokuju bolesti, štetočine i korovi. U svim zasadima su se nalazili živi jagode stari jednu, dvije, a u jednom zasadu su bile jagode stare tri godine. Praćenje je počelo u februaru i kontinuirano je trajalo do decembra. U ovoj godini se kasnilo sa radovima u jagodnjacima zbog obilnih padavina protekle zime.

U jagodnjacima u kojima se u prvom dijelu sezone pratila pojava bolesti i štetočina, nalaze se živi koji su posađeni tokom ljeta i jeseni 2009. i takođe u istom periodu 2008. godine. Samo u jednom jagodnjaku je jedan manji dio bio pod jagodama koje su posađene 2007.godine.

Lokalitet: Balabansko polje II (Zeta)

Lokalitet: Podhum

U prvom obilasku tokom mjeseca januara su se mogli uočiti simptomi oboljenja pjegavost lista jagode (*Mycosphaerella fragariae*) i ovo oboljenje je prisutno tokom čitavog perioda obilaska jagode od januara pa do danas (slika 1).

Slika 1. Simptomi pjegavosti lista jagode na prošlogodišnjim listovima (januar)

Početkom marta je krenula vegetacija u jagodnjacima. U ovom periodu se jasno uočavaju razlike na starim i mladim listovima.

Na starim listovima gdje nije dobro obavljena zaštita od pjegavosti lista jasno su uočljivi simptomi biolesti dok ih na mladim listovima još nema (slika 2).

Neposredno prije kretanja vegetacije uglavnom se primjenjuju bakarni preparati i herbicidi za suzbijanje korova u prostoru između redova. Korovi se jedino suzbijanju između redova dok se u redu nalaze folije pa sa korovima u ovakvom načinu gajenja skoro i da nema problema.

Njihovo suzbijanje se uglavnom obavlja ručno. Dominantni korovi u zasadima jagode su širokolisni korovi.

Slika 2. Simptomi pjegavosti lista na prošlogodišnjim listovima i tek razvijeni listovi jagode na kojima nema simptoma (mart)

Neposredno prije kretanja vegetacije uglavnom se primjenjuju bakarni preparati (slika 3) i herbicidi za suzbijanje korova u prostoru između redova. Korovi se jedino suzbijaju između redova dok se u redu nalaze folije (slika 4) pa sa korovima u ovakvom načinu gajenja skoro i da nema problema. Njihovo suzbijanje se uglavnom obavlja ručno. Dominantni korovi u zasadima jagode su širokolisni korovi.

Slika 3 – Ostaci od bakra na foliji

Slika 4 – Sistem gajenja jagode na

Krajem marta mogli su se uočiti i prvi cvjetovi (slika 5), pogotovo u jagodnjacima gje se koriste specijalne folije za prekrivanje preko noći koje omogućavaju stabilnije temperature i veće utopljavanje jagoda (slika 6).

Slika 5 – Pojava prvih cvjetova

Slika 6 – Folije za prekrivanje jagode

Korove u ovom periodu je neophodno uništavati, jer je njihov razvoj tokom marta izuzetno brz. Suzbijanje korova u ovom periodu obavlja se kombinovano primjenom mehaničkih mjera (slika 7) i herbicida (slika 8).

Slika 7 – mehaničko uništavanje korova
suzbijanje korova

Slika 8 – primjena herbicida za

U ovom periodu se počinje i sa suzbijanjem sive truleži, najznačajnijeg oboljenja jagode u našem području. Zbog toga što jagode sukcesivno rađaju one i sukcesivno cvjetaju zato je ovaj period izuzetno osjetljiv. U ovoj fenofazi razvoja jagode dolazi do ostvarivanja infekcija sa prouzrokovalčem sive truleži (*Botrytis cinerea*). Infekcije se ostvaruju zahvaljujući kiši i visokoj relativnoj vlazi vazduha. U ovom periodu padavine su česte za područje Podgorice.

Početkom aprila pronađeni su prvi primjerci lisnih vaši na jagodama (slika 9) (lokalitet Farmaci), međutim intenzitet je bio veoma slab jer su pronađene samo na par žvica. Primjena insekticida u ovom periodu je ograničena zbog pčela ali zbog slabog intenziteta ovih štetočina nema potrebe ni za njihovim suzijanjem.

Slika 9 - Lisne vaši

Period od sredine pa do kraja aprila je najintezivniji u razvoju jagode. U ovom periodu imamo više fenofaza razvoja jagode. Isprepliću se fenofaze cvjetanja, zamećanja plodova, a dolazi i do pojave prvih zrelih plodova (slika 10).

Slika 10- Cvjetanje, zamećanje plodova i početak zriobe.

U ovom periodu su uočeni i prvi simptomi sive truleži jagode (slika 11). Kada se uoče simptomi koji su u početku veoma rijetki neophodno je mehaničkim putem otkloniti takve plodove da ne bi predstavljali izvore zaraze.

Slika 11 – Prvi simptomi sive truleži

Krajem aprila već je čest simptom sporulacija patogena koji prouzrokuje sivu trulež i spore u ovom periodu ostvaruju infekcije na cvjetovima i mladim plodovima (slika 12).

Slika 12 - Sporulacija patogena prouzrokovaca sive truleži
Krajem aprila počinje i berba jagode (slika 13)

Slika 13 – Berba jagode

Zbog početka berbe bilo je neophodno i uzimati uzorke jagode na ispitivanje ostataka pesticida. Obilasci jagodnjaka nijesu najavljivani do samog dana obilaska tako da se na taj način moglo dosta i kontrolisati sama primjena sredstava za zaštitu bilja.

Uzimanje uzoraka za kontrolu sadržaja ostataka pesticida obavljani su bez prethodne najave 07.05., a plodovi su uzimani iz ambalaže u kojoj su se nalazili već ubrani plodovi koji su bili spremni za tržište. Analizu uzetih uzoraka obavila je JU CENTAR ZA EKOTOKSIKOLOŠKA ISPITIVANJA CRNE GORE.

Nakon obavljene analize rezultati su bili sljedeći:

Od kontrolisane 91 aktivne materije (u obzir su bile uzete i one koje su upotrebljavane u zasadima jagode) u uzorcima su pronađene sljedeće aktivne materije:

U prvom uzorku aktivna materija azoksistrobin 0,02 mg/kg (dozvoljeno 10 mg/kg) i aktivna materija ciprodinil 0,01 mg/kg (dozvoljeno 5 mg/kg).

U drugom uzorku aktivna materija azoksistrobin 0,02 mg/kg

U trećem uzorku aktivna materija azoksistrobin 0,24 mg/kg i aktivna materija vinklozin 0,02 mg/kg (dozvoljeno 0,05 mg/kg).

U četvrtom uzorku aktivna materija azoksistrobin 0,01 mg/kg i aktivna materija ciprodinil 0,01 mg/kg.

Pregledani uzorci jagode su bili zdravstveno ispravni i mogli su se iznositi na tržište.

U periodu uzimanja uzoraka bila je u toku najintenzivnija berba (slika 14 i 15) pa je ovaj period i izabran za kontrolu ostataka pesticida. U periodu prije uzimanja uzoraka praćena su sva tretiranja sa sredstvima za zaštitu bilja i pregledana evidencija o njihovoj primjeni kod poljoprivrednih proizvođača.

Slika 14 – Sazrijevanje plodova jagode (5. maj)

Slika 15 – Berba jagode

Dalji poslovi u cilju praćenja jagodnjaka do decembra su se zasnivali na praćenju primjene sredstava za zaštitu bilja kao i problemima koji se javljaju u proizvodnji jagode.

Od fungicida koji se koriste u našem području su fungicidi za zaštitu od pjegavost lista i sive truleži jagode. Za tu namjenu se koriste sljedeći fungicidi:

1. azoksistrobin (Quadris SC)
2. difenokonazole (Score 250 EC)
3. bakarni preparati
4. fenheksamid (Teldor 500 SC),
5. vinklozolin (Ronilan DF)
6. ciprodinil + fludioksonil (Switch WG).

Tokom juna, kada se beru uglavnom zadnji plodovi još se mogu uočiti simptomi sive truleži (slika 16) koja predstavlja najznačajnije oboljenje jagode i na čije suzbijanje se mora pokloniti posebna pažnja.

Slika 16 – Simptomi sive truleži (01.06)

Nakon berbe stare uglavnom dvogodišnje i trogodišnje jagode se vade, a krajem jula, zatim u avgustu i septembru dolazi do podizanja novih zasada (slika 17 i 18).

Slika 17 - Novi zasad u lokalitetu Podhum (03.09.)

Slika 18 – Priprema zemljišta za podizanje novog zasada, lokalitet Dušić - Malesija

U ovom periodu neophodno je ispratiti zdravstveno stanje i obavljati zaštitu od pjegavosti lista i eventualne pojave insekata.

Tokom septembra i oktobra dolazi i do formiranja plodova jagode koje je neophodno ukloniti da bi se živići bolje razvili i pripremili za zimski period (slika 19).

Slika 19 – Uklanjanje plodova jagode sa mladih jagoda posađenih u avgustu

Suzbijanje korova u ovom periodu je neophodno i većinom se pribjegava mehaničkom suzbijanju (slika 20).

Slika 20 - Mehaničko suzbijanje korova

Rezime

Tokom perioda januar – decembar obavljen je 30 obilazaka pomenutih zasada kao i zasada koji u su se nalazili u njihovoj blizini i konstatovani su sljedeći problemi:

1. Jagoda kao još relativno nova kultura u masovnijem gajenju nije previše komplikovana za zaštitu.
2. Od bolesti se izdvajaju dva oboljenja a to su siva trulež ploda i pjegavost lista jagode. Ova dva oboljenja su konstatovana u svim pregledanim jagodnjacima.
3. Štetočine ne predstavljaju značajan problem, iako u svijetu to nije slučaj. Od štetočina su konstatovane vaši samo u jednom lokalitetu i to samo na par živića. Međutim, vlasnici zasada primjenjuju insekticide iako nema insekata. Najčešći odgovor na pitanje »Zašto primjenjujete insekticide kada nema insekata« je »Preventivno« iako to samo važi za bolesti. Ovo je pojava na kojoj se treba raditi jer su dosadašnji savjeti uticali na formiranje ovakvih navika. Period primjene ovih insekticida ne utiče na ostatke u plodu jagode tako da su jedine štete komercijalne prirode i utiču na povećanje cijene proizvodnje.
4. Korovi u jagodi se dosta dobro suzbijaju na što utiče prvenstveno sam način uzgoja jagode. Jagoda se gaji na bankovima koji su uzdignuti od površine zemlje i koji su prekriveni folijom koja onemogućava porast korova.

Tokom narednog perioda neophodno je i dalje pratiti stanje u jagodnjacima i povećati broj lokaliteta pogotovo u drugim opštinama u Crnoj Gori. Pratilo bi se zdravstveno stanje

jagodnjaka kao i primjena sredstava za zaštitu bilja pored Podgorice i u Ulcinju, danilovgradu i Nikšiću.

Ostale aktivnosti na ovom programu:

- Prilog u emisiju Agrosaznanje prikazan je u dva termina 15. i 16.05.2010. o zaštiti jagode i rezultatima analize ostataka sredstava za zaštitu bilja u uzetim uzorcima.

HITNE MJERE U OBLASTI BEZBJEDNOSTI HRANE BILJNOG PORIJEKLA NA NIVOU PRIMARNE PROIZVODNJE

U svrhu brzog reagovanja u situacijama neočekivane i iznenadne pojave nebezbedne hrane biljnog porijekla, koja se ne može predvidjeti, a koja zahtjeva neodložno sprovođenje hitnih mjera radi zaštite zdravlja ljudi u 2010. godini sprovedene su stručne aktivnosti i laboratorijska ispitivanja u cilju utvrđivanja porijekla kadmijuma u krompiru.

Sproveden je monitoring kojim su obuhvaćeni potencijalni izvori kao što su zemljište, voda, vazduh, sjeme, đubriva i drugi faktori koji su mogli uticati na sadržaj kadmijuma. Monitoring se sproveo na teritoriji cijele Crne Gore. Izvršeno je uzorkovanje biljnog materijala i zemljišta i odrađeno je ukupno 66 analiza uzoraka (Centar za ekotoksikološka ispitivanja i Institut za javno zdravlje).

Od uzetih uzoraka zemljišta 4 uzorka nijesu odgovarala propisanim vrijednostima i Vlada Crne Gore je donijela zaključak o formiranju mješovite Komisije za utvrđivanje mjera za prevazilaženje problema. Od uzoraka biljnog materijala 2 uzorka krompira nijesu odgovarala propisanim vrijednostima i preduzete su odgovarajuće mjere (uništavanje).

3. SERTIFIKACIJA SJEMENSKOG MATERIJALA POLJOPRIVREDNOG BILJA

Komisija Biotehničkog fakulteta za sertifikaciju sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja u sastavu: dr Zoran Jovović, dr Jelka Todorović, Olga Jakić, dipl.ing. i Radonja Obradović, viši teh. je i u 2010. godini, obavila sve predviđene vegetacione preglede sjemenskog krompira i sjemenkih žita.

3.A SJEMENSKA PROIZVODNJA KROMPIRA

U 2010. godini sjemenski krompir je proizvodilo 8 proizvođača:

1. ZZ »Trebiljevo« – Kolašin;
2. »Sjeme Kolašin« – Bijelo Polje;
3. Jakšić Vasilije – Žabljak;
4. Medenica Miloš – Kolašin;
5. Adrović Jonuz – Berane;
6. GIM Trade – Nikšić;
7. ZZ »Župa« – Nikšić;
8. Mičković Andrija – Nikšić.

Proizvodnja sjemenskog krompira u 2010. godini odvijala se na **105,57 ha** i uzgajano je ukupno **15 sorti** krompira. U Tabeli 1 dat je pregled sjemenske proizvodnje krompira u 2010. godini. Od ukupno prijavljenih 105.57 ha, sjemenom kategorije »superelita« i »elita« zasađeno je **75.98 ha**, odnosno **72%** (uvoz iz Holandije, Kanade i Slovenije), dok je na **25.9 ha (24%)** sađen sadni materijal kategorije »original« iz domaće proizvodnje. Na **4.3 ha (4%)** korišćena je »prva sortna reprodukcija« i ove površine Komisija je isključila u prvom poljskom pregledu.

Veliki broj sorti (15), od kojih se neke prvi put gaje u Crnoj Gori, više je odraz veoma lošeg stanja u ovom sektoru (veći broj proizvođača je već duži niz godina u velikim finansijskim problemima) nego želje i potrebe za osavremenjavanjem sortimenta i poboljšanja stanja na tržištu sjemenskog krompira. Sadni materijal nabavljan je, uglavnom, kasno tako da su proizvođači bili prinuđeni da kupuju ono što je u tom trenutku jedino bilo u ponudi.

Generalno gledajući i ova godina je za proizvodnju sjemenskog krompira bila veoma nepovoljna. Dugi kišni period na početku vegetacione sezone uslovio je, na velikom broju lokaliteta, značajno kašnjenje sadnje. Nastavak padavina tokom početnih faza rasta i razvoja krompira uslovio je epidemijsku pojavu plamenjače, zbog čega su pojedine parcele morale biti isključene (sl. 1 i 2). Plamenjača krompira i suša koja se javila u fazi intenzivnog rasta biljaka glavni su razlog, na najvećem broju parcela, malih prinosa krompira.

Tab. 1. Pregled sjemenske proizvodnje krompira (proizvođači, zasađene površine, sorte, kategorije) u 2010. godini

Sorta	Kategorija	Proizvođač								Ukupno	Ukupno E+OR
		ZZ "Trebaljevo" Kolašin (01)	"Sjeme Kolašin" Bijelo Polje (02)	Jakšić Vasilije Žabljak (03)	Medenica Miloš Kolašin (05)	Adrović Jonuz Berane (06)	"GIM TRADE" Nikšić (07)	ZZ "Župa" Nikšić (09)	Andrija Mičković Nikšić (12)		
Kennebec	E	1.87	3.7	2.9	3.7	1	9.1	6.4	1	29.67	34.67
	OR	0.7								0.7	
	I SR								4.3	4.3	
Agria	E	0.9	6.45	2.4	1.2	1.5	8.3	2.5		23.25	36.41
	OR	2.16				2.4	5.3	3.3		13.16	
Aladin	E	0.5	1.3	0.3	1.3		4.3	1.2		8.9	10.93
	OR	0.23				1.8				2.03	
Tresor	E	0.16	2.3	1.45	0.7		0.7	1.2		6.51	6.51
Daphne	E		1.5 5							1.55	1.55
Jaerla	E		1.8							1.8	1.8
Dido	E		0.65							0.65	0.65
Kuroda	E			1.3						1.3	3.8
	OR						2.5			2.5	
Michigan purpl	OR				1.7					1.7	1.7
Kondor	OR					0.7				0.7	0.7
Almera	OR					4				4	4
KIS Mirna	SE					0.55				0.55	0.55
Pšata	SE					0.7				0.7	0.7
Riviera	OR						0.5			0.5	0.5
Margarita	E							1.1		1.1	1.1
UKUPNO:		6.52	17.75	8.35	8.6	12.65	30.7	15.7	5.3	105.57	

Sl. 1. Plamenjača u usjevu krompira
(Brezna)

Sl. 2. Plamenjača u usjevu krompira
(Kolašin)

Prvi pregled (tab. 2), obavljen je u periodu od 25. juna do 17. jula i obuhvatio je 96 parcela (105.57 ha), odnosno 138 uzoraka. Iz navedenog podatka se vidi da je prosječna veličina proizvodne parcele iznosila 1.1 ha i bila je na nivou prosjeka zadnjih nekoliko godina. Sve površine pod sjemenskim krompirom bile su locirane na nadmorskoj visini većoj od 800 m, od čega se najveći dio njih nalazio na visini većoj od 1000 m. Na prvom pregledu je iz daljnjeg praćenja isključeno 14.17 ha (13.4% ukupnih površina, odnosno 21 uzorak).

Tab. 2. Vegetacioni pregledi usjeva sjemenskog krompira u 2010. godini

Proizvođač	Zasađena površina (ha)	Od čega				Isključeno (ha)		Ostalo za ELISA test (ha)
		SE	E	OR	I SR	I pregled	II pregled	
ZZ "Trebalevo" Kolašin (01)	6.52		3.43	3.09		2.87	0	3.65
Sjeme Kolašin - Bijelo Polje (02)	17.75		17.75			0	0	17.75
Jakšić Vasilije Žabljak (03)	8.35		8.35			0	0	8.35
Medenica Miloš - Kolašin (05)	8.6		6.9	1.7		0	0	8.6
Adrović Jonuz - Berane (06)	12.65	1.25	2.5	8.9		3	2.3	7.35
"GIM TRADE" - Nikšić (07)	30.7		22.4	8.3		2.8	0	27.9
ZZ "Župa" - Nikšić (09)	15.7		12.4	3.3		0.8	1.8	13.1
Andrija Mičković - Nikšić (12)	5.3		1		4.3	4.7	0	0.6
Ukupno (ha)	105.57	1.25	74.73	25.29	4.3	14.17	4.1	87.3
Ukupno (%)	100	1.2	70.8	24.0	4.0	13.4	3.9	82.7

Glavni razlozi za isključenje navedenih površina bili su: nedovoljna površina proizvodnih parcela, nepoštovanje plodoreda i zahtijevane izolacije, upotreba neadekvatnog sadnog materijala i plamenjača (sl. 3 i 4). Tokom ovog pregleda, najznačajniji fitopatološki problemi odnosili su se na prisustvo fitopatogene bakterije *Erwinia carotovora* var. *atroseptica* i fitopatogene gljive *Rhizoctonia solani*.

Sl. 3. Usjev u dobroj kondiciji
(fenofaza cvjetanja - Kolašin)

Sl. 4. Usjev u lošoj kondiciji
(fenofaza nalijevanje krtola - Kolašin)

Visok procenat prisustva *Erwinia carotovora* var. *atroseptica* (konstatovan u dva slučaja), tumači se dvojako:

- na parceli gdje su za sadnju korištene cijele krtole - smatra se da je polazni sjemenski materijal bio zdravstveno neispravan;
- na parceli gdje su za sadnju korištene sječene krtole – patogen se prenosio alatima sa zaraženih na zdrave biljke.

Drugim pregledom, koji je obavljen od 6. do 15. avgusta, bilo je obuhvaćeno 91.4 ha zasada pod sjemenskim krompirom, odnosno 117 uzoraka. Iz daljeg praćenja isključeno je 4.1 ha (3.9%), odnosno 6 uzoraka. Tokom ovog pregleda, najznačajniji fitopatološki problemi odnosili su se na fitopatogene gljive *Rhizoctonia solani* i *Phytophthora infestans*.

Problem prisustva *Rhizoctonia solani*, pripisuje se lošim vremenskim uslovima u fazi nicanja krompira. Izuzetno vlažno i hladno vrijeme dovelo je biljku u stanje otežanog i produženog nicanja čime su se stvorili optimalni uslovi za razvoj *Rhizoctonia solani*, iz razloga što je krompir u ovoj fenofazi najosjetljiviji na pomenutog patogena. U protivnom, pri optimalnim klimatskim faktorima za razvoj krompira, biljka lako prevazilazi problem *Rhizoctonia solani*.

Izuzetno veliki problemi vezani za fitopatogenu gljivu *Phytophthora infestans* (uzročnika plamenjače na krompiru), mogu se vezati za:

- idealne klimatske faktore za razvoj patogena i
- neblagovremenu zaštitu krompira

Gotovo svakodnevne kiše otežavale su individualne proizvođače da slijede date im savjete u borbi protiv navedenog patogena i to iz dva razloga:

- otežanog ulaska mehanizacije u zasade krompira zbog vlažnog terena ili
- ukoliko je zasad tretiran, zbog učestalih padavina, upotrijebljeni fungicid nije mogao da se zadrži na biljci odredjeni vremenski period (najmanje 1,5 do 2 sata), tako da efikasnost nije ni uslijedila.

U trećem pregledu, koji je obavljen u periodu od 18. do 24. avgusta, Komisija je obišla svih preostalih 75 usjeva i utvrdila optimalan datum desikacije za svaku pojedinačnu njivu. Tokom ovog pregleda vršena je i kontrola sprovođenja desikacije na osnovu naloga datih u II vegetacionom pregledu. Zabrinjava podatak da se preporučeni termini za desikaciju vrlo malo poštuju i u narednoj sezoni treba staviti poseban akcenat na ovu veoma važnu mjeru (sl. 5).

Komisija za zdravstveni i stručni nadzor nad proizvodnjom sjemenskog krompira trenutno je agažovana na poslovima ČETVRTOG pregleda. U ovom pregledu izvršena je procjena prinosa 111 uzoraka i uzeto je isto toliko uzoraka za naknadnu zdravstvenu kontrolu. Rezultati procjene prinosa su dati u tabeli 3. Novina u ovom poslu je ta, što će od ove godine, umjesto dosadašnjih 110 krtola biti uzimano po 200 krtola po svakom uzorku. Zbog već navedenih problema koje smo u ovoj godini imali sa plamenjačom Komisija je donijela odluku da se definitivna ocjena zdravstvenog stanja krompira po pitanju *Phytophthora infestans* izvrši tokom ovog pregleda, a time i sagledaju rezultati napora učinjenih u očuvanju krtola krompira od ove fitopatogene gljive.

Sl. 5. Primjer nepoštovanja termina za desikaciju (Bijelo Polje)

Iako je u ovoj godini obim poslova na uzimaju krtola za postkontrolu bio povećan navedene aktivnosti su završene na vrijeme.

Od prijavljenih 105.57 ha uslov da bude praćeno i u postkontroli steklo je 87.3 ha (111 uzotraka) ili 82,7% od ukupno zasađenih površina.

Do novembra mjeseca dostavljena je sva dokumentaciju kako bi izdavanje Sertifikata o priznavanju usjeva bilo urađeno na vrijeme.

Zapisnici iz sva četiri poljska pregleda urađeni su blagovremeno i bez primjedbi potpisani od strane proizvođača. Obračun ostvarenih prinosa (ukupnih i prinosa sjemenske frakcije) ovavljeni su neposredno nakon završetka IV pregleda.

Tab. 3. Ostvareni prinos sjemena u 2010. godini

ZZ "Trebalevo" – Kolašin (01)							
Broj zapisnika	Sorta	Kategorija	Zasađena površina (ha)	Sklop biljaka	Naturalni prinos (t/ha)	Prinos sjemena (t/ha)	Prinos sjemena po parceli (t/ha)
01//2	Agria	E	0.7	45286	14.7	10.6	7.4
01//5	Kennebec	E	1.2	40334	11.0	8.4	10.1
01//6	Agria	OR	0.7	49223	16.9	13.6	9.5
01//7	Kennebec	E	0.55	43900	22.1	15.8	8.7
01//11	Aladin	E	0.5	46500	20.0	13.4	6.7
UKUPNO:			3.7				42.4
"Sjeme Kolašin" DOO – Bijelo Polje (02)							
02//1	Kennebec	E	2.5	47590	19.1	11.0	27.5
02//2	Daphne	E	1.55	54310	30.5	20.8	32.2
02//3	Agria	E	0.9	60000	27.9	20.3	18.2

02//4	Agria	E	1.2	58790	23.2	16.3	19.6
02//5	Agria	E	0.5	56340	25.1	16.9	8.5
02//6	Aladin	E	1.3	61690	23.3	20.4	26.5
02//7	Jaerla	E	1.8	34590	15.1	7.2	12.9
02//8	Tresor	E	1.8	46770	17.6	11.9	21.5
02//9	Agria	E	0.5	40500	16.9	15.3	7.7
02//10	Tresor	E	0.5	40330	14.5	10.2	5.1
02//11	Agria	E	1.3	53920	12.0	10.5	13.6
02//12	Agria	E	0.7	47375	13.9	12.7	8.9
02//13	Kennebec	E	1.2	54428	14.2	11.0	13.2
02//14	Agria	E	0.8	53375	14.2	6.4	5.1
02//15	Agria	E	0.55	45660	9.2	8.6	4.7
02//16	Dido	E	0.65	38800	4.9	4.5	2.9
UKUPNO:			17.8				227.9
Zoran Jakšić – Žabljak (03)							
03//1	Aladin	E	0.3	49250	23.2	17.9	5.4
03//2	Tresor	E	1.45	44000	16.9	13.4	19.4
03//3	Kuroda	E	1.3	43429	16.6	14.8	19.3
03//4	Kennebec	E	1.3	44900	17.2	15.5	20.1
03//5	Agria	E	1.3	45728	17.2	16.2	21.1
03//6	Kennebec	E	1.6	44500	15.9	14.4	23.1
03//7	Agria	E	1.1	46000	12.0	11.0	12.1
UKUPNO:			8.4				120.4
Medenica Miloš – Kolašin (05)							
05//1	Michigan purple	OR	0.7	36900	10.0	10.0	7.0
05//2	Kennebec	E	0.8	51500	23.0	18.9	15.1
05//3	Aladin	E	0.6	53000	27.2	17.9	10.7
05//4	Michigan purple	OR	0.5	34000	10.7	7.7	3.9
05//5	Michigan purple	OR	0.5	38230	10.3	8.9	4.4
05//6	Kennebec	E	1.5	49000	15.6	9.6	14.4
05//7	Tresor	E	0.7	55000	14.7	9.7	6.8
05//8	Aladin	E	0.7	54334	12.3	9.6	6.7
05//9	Kennebec	E	1.4	55100	14.9	10.3	14.4
05//10	Agria	E	1.2	48000	11.3	8.9	10.6
			8.6				94.0

Adrović Jonuz - Berane (06)							
Broj zapisnika	Sorta	Kategorija	Zasađena površina (ha)	Sklop biljaka	Naturalni prinos (t/ha)	Prinos sjemena (t/ha)	Prinos sjemena po parceli (t/ha)
06//1	Aladin	OR	1.3	41550	14.6	10.8	14.1
06//6	Aladin	OR	0.5	41750	14.7	10.9	5.4
06//9	Kondor	OR	0.7	42780	13.3	8.2	5.7
06//10	Agria	OR	0.6	48750	10.6	7.9	4.7
06//11	Agria	OR	0.5	42600	22.6	10.7	5.4
06//12	Kennebec	E	1	41546	16.5	8.5	8.5
06//13	Agria	E	1.5	50460	15.8	11.8	17.8
06//14	KIS Mirna	SE	0.55	43500	13.1	10.2	5.6

06//15	Pšata	SE	0.7	31570	12.0	9.0	6.3
			7.4				73.5
“GIM TRADE” DOO - Nikšić (07)							
07//1	Agria	OR	3.5	44530	27.4	12.0	42.1
07//2	Agria	OR	1.8	45769	19.5	13.2	23.8
07//3	Agria	E	1	46778	20.5	14.5	14.5
07//6	Agria	E	0.9	43545	22.5	16.3	14.7
07//7	Agria	E	1.4	44818	23.0	15.3	21.5
07//8	Agria	E	1	42600	15.0	11.5	11.5
07//9	Kennebec	E	6	43667	20.1	14.1	84.5
07//10	Agria	E	2	41333	18.1	13.9	27.9
07//11	Tresor	E	0.7	45250	17.3	12.2	8.6
07//12	Riviera	OR	0.5	39000	24.0	12.9	6.4
07//13	Aladin	E	4.3	35000	10.8	6.0	26.0
07//14	Kennebec	E	1.3	48583	17.1	13.5	17.5
07//15	Agria	E	2	40500	18.5	8.5	17.0
07//17	Kennebec	E	1.5	43111	14.9	11.2	16.7
			27.9				332.6
ZZ “Župa” - Nikšić (07)							
09//1	Kennebec	E	1.6	45272	11.0	9.5	15.2
09//2	Tresor	E	1.2	38700	14.8	10.2	12.2
09//3	Margarita	E	0.5	39666	18.1	13.4	6.7
09//6	Agria	OR	3.3	43437	14.0	9.4	31.2
09//7	Agria	E	0.7	39666	7.0	5.3	3.7
09//8	Agria	E	0.5	47600	10.7	6.0	3.0
09//9	Kennebec	E	1.3	40000	10.3	10.1	13.1
09//10	Agria	E	1	41200	14.9	8.2	8.2
09//11	Aladin	E	0.7	43000	22.3	10.0	7.0
09//12	Kennebec	E	0.5	44660	14.6	13.0	6.5
09//14	Kennebec	E	1.8	36000	19.7	10.9	19.6
			13.1				126.3
Mićković Andrija - Nikšić (12)							
12//4	Kennebec	E	0.6	36000	3.6	3.2	1.9
			0.6				1.9
UKUPNO ZA 2010:							
			82.7				1019

Naknadni pregled (postkontrola) uzetih uzoraka završen je u krajem decembra 2010. godine kada je na osnovu dobijenih rezultata izvršena dodatna eliminacija površina koje nijesu zadovoljile na testu.

Svi poslovi po ovom programu odrađeni su u skladu sa planiranom dinamikom tako da se i ove godine sa izdavanjem deklaracija i etiketa počelo blagovremeno.

Tokom decembra 2010. pregledani su svi magacini sa sjemenskim krompirom (Nikšić, Kolašin i Berane) i konstatovala da veliki broj njih ne ispunjava uslove, te da će unpređenje ove proizvodnje u budućnosti zavisiti upravo od uslova u skladištima.

Kada je riječ o nadzoru nad proizvodnjom sjemena krompira u 2010.godini, konstatujemo da je Komisija sve predviđene aktivnosti uradila kvalitetno, savjesno i na vrijeme. Pored inspekcijskog nadzora Komisija je, kao i predhodnih godina, bila vrlo aktivna na poslovima

edukacije proizvođača, tako da su pojedine parcele obilježene i veći broj puta nego što to pravila stručne kontrole nalažu.

Komisija je tokom ovogodišnjeg nadzora konstatovala određene probleme, veoma značajne za ovu proizvodnju, a koji se manje-više već godinama ponavljaju:

- prijave proizvodnje su dostavljane neblagovremeno, bile su nepotpune (nedostaje prateća dokumentacija) i sa netačnim podacima (površina, sorta, kategorija);
- nepoštovanje plodoreda se nastavlja;
- negativna selekcija se vrši na veoma malom broju parcela;
- zaštita usjeva u toku vegetacije bila je neblagovremena i nekvalitetna, iz tih razloga proizvođači su imali velike probleme sa plamenjačom;
- proizvođači se ne pridržavaju propisanog termina za desikaciju, a neki od njih je, na pojedinim parcelama, i potpuno izostavljaju.

U **2010. godini** ukupno je proizvedeno **1.019.000 kg sjemenskog krompira** veoma zadovoljavajućeg kvaliteta.

A) SJEMENSKA PROIZVODNJA ŽITA

U 2010. godini, **po prvi put u Crnoj Gori**, imali smo sjemensku proizvodnju žitarica. U ovoj godini proizvodilo se **sjeme ječma i ovsa**, a od naredne godine treba očekivati da se broj žitarica u sjemenskoj proizvodnji poveća (pšenica, raž, heljda).

Poslove sjemenske proizvodnje ječma i ovsa u 2010. godini obavljala su 3 proizvođača:

1. »Sjeme Kolašin« – Bijelo Polje;
2. ZZ »Župa« – Nikšić;
3. PZ »Agrosjever« – Berane.

Proizvodnja žitarica, u ovoj godini, odvijala se na **31,3 ha**, od čega **21.5 ha** ovsa i **9.8 ha** ječma (tab. 4). Ovas je bio zastupljen sa dvije sorte (Rajac i Lovćen), koliko ih je imao i ječam (Pek i Dinarac). Na **17.3 ha** sijano je sjeme kategorije C (original), a na preostalih 14 ha C1 (prva sortna reprodukcija).

Generalni utisak je da je neiskustvo koje je bilo evidentno kod svih proizvođača bio glavni razlog za ovako veoma loš proizvodni rezultat. Iako su svi proizvođači bili blagovremeno upoznati, od starne saradnika Biotehničkog fakulteta, o svim potencijalnim problemima koji prate jedan ovakav vid proizvodnje, ipak, u najvećoj mjeri oni to nijesu shvatili dovoljno ozbiljno pa onda 67.4% otpisanih površina i ne začuđuje. Nedovoljna količina primijenjenih đubriva, zakorovljenost, pojava žitne pijavice (Lema ssp.) i žitne rđe (Puccinia coronata) bili su glavni razlog što je ova godina bila ovakva (sl. 6 i 7).

Sl. 6. Usjev ovsa isključen iz daljeg praćenja (Kolašin)

Prvi pregled, obavljen je u periodu od 7. do 10. jula i obuhvatio je 31.3 ha (15 parcela), odnosno 31 uzorak. Prosječna veličina proizvodne parcele iznosila je 2.1 ha što se sa aspekta mehanizovane proizvodnje u **brdsko-planinskom rejonu** može smatrati povoljnim. Sve površine bile su locirane na nadmorskoj visini od 800 do 1000 m što se smatra optimalnom zonom gajenja jarih žitarica. U ovom pregledu je iz daljnjeg praćenja isključeno 6 ha (19.2% ukupnih površina), odnosno 5 uzoraka).

U ovom pregledu, na pojedinim parcelama, došlo je do pojave žitne pijavice (*Lema ssp.*), ali je ona blagovremenim hemijskim tretmanom uspješno suzbijena. Na skoro svim njivama primijećeno je prisustvo žitne rđe (*Puccinia coronata*) i data uputstva za njeno suzbijanje. Prisustvo korova evidentirano je na značajnom procentu parcela.

Drugim pregledom (sl. 8), koji je obavljen od 31. jula do 7. avgusta, bila su obuhvaćena 25.3 ha, odnosno 26 uzoraka. Iz daljeg praćenja isključeno je 15.1 ha (48.2%), odnosno 18 uzoraka. Tokom ovog pregleda, najznačajniji fitopatološki problem, koji je ujedno bio razlog za isključenje najvećeg broja parcela bila je žitna rđa (*Puccinia coronata*). Zbog izostanka hemijskih mjera zaštite prisutnost ove gljive na velikom broju parcela iznosila je i do 100%. Od prijavljenih 31.3 ha uslov da bude sertifikovano stekli su usjevi na površini 10.2 ha (8 uzoraka) ili 32.6% od ukupno zasijanih površina.

Sl. 7. Usjev ovsa zaražen žitnom rđom (Brezna)

Tab. 4. Rezultati vegetacionih pregleda usjeva sjemenskog ovsa i ječma u 2010. godini

Proizvođač	Zasijan a površin a (ha)	Od čega:		Isključeno (ha):		Ostalo za laboratorijsku kontrolu (ha)
		C	C ₁	I pregle d	II pregle d	
SJEMENSKI OVAS						
“Sjeme Kolašin” - Bijelo Polje (02)	4.5	4.5		0	4.5	0
ZZ “Župa” – Nikšić (09)	8		8	0	8	0
PZ “Agrosjever” – Berane (10)	9	9		0	0	9
Ukupno ovas (ha)	21.5	13.5	8		12.5	9
SJEMENSKI JEČAM						
“Sjeme Kolašin” - Bijelo Polje (02)	3.8	3.8		0	2.6	1.2
ZZ “Župa” – Nikšić (09)	6		6	6	0	0
Ukupno ječam (ha)	9.8	3.8	6	0	2.6	1.2
UKUPNO (OVAS + JEČAM)	31.3			6	15.1	10.2

Sl. 8. Detalj sa drugog vegetacionog pregleda

Oprema za doradu i pakovanje sjemena obezbjeđena je iz Srbije. U toku dorade sjemena Komisija je od jedinog proizvođača koji je stekao pravo konačne sertifikacije sjemena uzela uzorke za utvrđivanje kvaliteta (sl. 9). U ovim poslovima veliku pomoć proizvođači su dobili od FAO kancelarije u Beranama.

Sl. 9. Uzimanje uzoraka za laboratorijske analize

Neophodna dokumentaciju za potrebe izdavanja Sertifikata o priznavanju usjeva i kopije Zapisnika o stručnoj kontroli dostavljen je blagovremeno.

II. NAKNADNA ZDRAVSTVENA KONTROLA SJEMENSKOG KROMPIRA (POSTKONTROLA)

Sastavni dio sertifikacije sjemenskog krompira je postkontrola sjemenskog krompira. Nakon završetka vegetacijskih pregleda usjeva sjemenskog krompira, te uzimanja uzoraka krtola krompira iz usjeva koji su tokom aprobacija zadovoljili normative kvaliteta koje mora posjedovati sjemenski krompir, otpočele su aktivnosti na realizaciji naknadne zdravstvene kontrole ili postkontrole, koja je u 2010. godini obuhvatila testiranje 113 uzoraka sjemenskog krompira. Realizacija projekta odvijala se u tri etape:

1. uzimanje i sadnja apikalnih dijelova krtola krompira u plasteniku;
2. uzimanje uzoraka lišća, 4-5 nedelja nakon sadnje i
3. laboratorijsko testiranje biljaka na prisustvo ekonomski značajnih virusa krompira.

Tokom uzimanja isječka krtola krompira obavljen je vizuelni pregled na prisustvo fitopatogenih gljiva i bakterija i tom prilikom konstatovan veći procenat zaraze plamenjačom krompira (*Phytophthora infestans*) od dozvoljenog kod jedne partije (sorta Dido, lokalitet Trebaljevo). Kod većeg partija konstatovano je prisustvo *Streptomyces scabies* i *Rhizoctonia solani*, ali u dozvoljenom procentu.

Tabela sa procentima zaraza fitopatogenim gljivama i bakterijama:

Proizvođač: ZZ „Trebaljevo“ – Kolašin															
Šifra: 01															
Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijava kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Rhizoctonia solani		Phytophthora infestans	Streptomyces scabies	Fusarium spp.	Erwinia carotovora	Napomena
									Krupne sklerocije	Sitne sklerocije					
01/1		Agria	Radi gojno	OR	0.3	0.3		0	-	-	-	-	-	-	-
01/2		Agria	Breza Gornja	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
01/3		Agria	Breza Kopita	OR	0.7	0.7		0	-	-	-	-	-	-	-
01/4		Kennebec	Breza Kopita	OR	0.7	0.7		0	-	-	-	-	-	-	-
01/5		Kennebec	Trebaljevo –	E	1.2			1.2	0,0	0,0	0,5	9,8	0,0	0,0	

			Kod Duke												
01/6		Agri a	Treb aljev o – Kod Bojić a	OR	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0	9,6	0,0	0,0	
01/7		Ken nebe c	Treb aljev o – Ispo d mag acina	E	0.55			0.5 5	0,0	1,7	0,0	5,0	0,0	0,0	
01/8		Ken nebe c	Podb išće 1	E	0.12	0.12		0	-	-	-	-	-	-	-
01/9		Tres or	Podb išće 2	E	0.16	0.16		0	-	-	-	-	-	-	-
01/1 0		Agri a	Podb išće 3	E	0.2	0.2		0	-	-	-	-	-	-	-
01/1 1		Aladi n	Treb aljev o - Saret ina	E	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0	4,4	0,0	0,0	
01/1 2		Aladi n	Treb aljev o – Kod kolib e	OR	0.23	0.23		0	-	-	-	-	-	-	-
01/1 3		Agri a	Treb aljev o – Kod kolib e	OR	0.46	0.46		0	-	-	-	-	-	-	-
TOT AL:					6.52	2.87		3.6 5							

Proizvođač: „Sjeme Kolašin“ DOO – Bijelo Polje

Šifra: 02

Broj zapis nika i dekla racije	Br oj pa rtij e	Sorta	Ozn aka usjev a	Prija vljen a kate gorij a	Uku pno posa đen o (ha)	Isklj učen o I pregl ed (ha)	Isklj učen o II pregl ed (ha)	Os tal o za EL IS	Rhizocton ia solani Krup ne skler ocije	Sitn e skle roci	Phyto phthor a infesta ns	Strept omyce s scabie s	Fus ariu m spp	Erwi nia carot ovor a	Napo men a
--	-----------------------------	-------	--------------------------	---	--	---	--	----------------------------------	--	---------------------------	---------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------	-----------------------------------	------------------

								A tes t (ha)		e					
02/1		Kenne bec	Čokrl ije	E	2.5			2.5	0,0	6,1	0,0	1,3	0,0	0,0	
02/2		Daphn e	Bošk ovići 1	E	1.55			1.5 5	0,0	3,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
02/3		Agria	Bošk ovići 2	E	0.9			0.9	0,0	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
02/4		Agria	Bošk ovići 3	E	1.2			1.2	0,0	15	0,0	0,0	0,0	0,0	
02/5		Agria	Mah ala Bosi na	E	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
02/6		Aladin	Galic a	E	1.3			1.3	0,0	2,7	0,0	5,0	0,0	0,0	
02/7		Jaerla	Soko lac	E	1.8			1.8	0,0	1,2	0,0	5,0	0,0	0,0	
02/8			Soko lac	E	1.8			1.8	0,0	3,2	0,0	5,0	0,0	0,0	
02/9		Agria	Soko lac- Meh ova	E	0.5			0.5	0,0	6,3	0,0	5,0	0,0	0,0	
02/1 0		Tresor	Soko lac- Meh ova	E	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
02/1 1		Agria	Lipo vo- Cigla na 1	E	1.3			1.3	0,0	4,2	0,0	4,1	0,0	0,0	
02/1 2		Agria	Lipo vo- Cigla na 2	E	0.7			0.7	0,0	12,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
02/1 3		Kenne bec	Lipo vo – Miga lovic a 1	E	1.2			1.2	0,0	3,2	0,0	5,0	0,0	0,0	
02/1 4		Agria	Lipo vo –	E	0.8			0.8	0,0	9,6	0,0	3,3	0,0	0,0	

			Migalovica 2												
02/15		Agria	Drijenak 1	E	0.55			0.55	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
02/16		Dido	Drijenak 2	E	0.65			0.65	0,0	4,1	0,0	5,0	0,0	0,0	
TOTAL:					17.75			17.75							

Proizvođač: Jakšić Vasilije – Žabljak

Šifra: 03

Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijava kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Rhizoctonia solani		Phytophthora infestans	Streptomyces scabiei	Fusarium spp	Erwinia carotovor	Napomena
									Krupne sklerocije	Sitne sklerocije					
03/1		Aladin	Jezera 1	E	0.3			0.3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
03/2		Tresor	Jezera 2	E	1.45			1.45	0,0	10,1	0,0	2,3	0,0	0,0	
03/3		Kuroda	Jezera 3	E	1.3			1.3	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
03/4		Kenebec	Jezera 4	E	1.3			1.3	0,0	9,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
03/5		Agria	Jezera 5	E	1.3			1.3	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
03/6		Kenebec	Jezera 6	E	1.6			1.6	0,0	8,3	0,9	0,6	0,0	0,0	
03/7		Agria	Jezera 7	E	1.1			1.1	0,0	9,1	0,6	1,9	0,0	0,0	
TOTAL:					8.35			8.35							

Proizvođač: Medenica Miloš – Kolašin

Šifra: 05

Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijava kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Rhizoctonia solani		Phytophthora infestans	Streptomyces scabiei	Fusarium spp	Erwinia carotovor	Napomena
									Krupne sklerocije	Sitne sklerocije					
05/1		Michigan purpl	Drijenak-ujak	OR	0.7			0.7	0,0	0,0	1,97	0,0	0,0	0,0	
05/2		Kennebec	Rogobore 1	E	0.8			0.8	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
05/3		Aladin	Rogobore 2	E	0.6			0.6	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	
05/4		Michigan purpl	Rogobore 3	OR	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0	5,1	0,0	0,0	
05/5		Michigan purpl	Drijenak-kod kuće	OR	0.5			0.5	0,0	2,0	1,95	6,5	0,0	0,0	
05/6		Kennebec	Lipovo 1 – roza kuća	E	1.5			1.5	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
05/7		Tresor	Lipovo 2	E	0.7			0.7	0,0	1,5	0,0	5,0	0,0	0,0	
05/8		Aladin	Lipovo 3	E	0.7			0.7	0,0	1,3	0,0	5,0	0,0	0,0	
05/9		Kennebec	Lipovo 4	E	1.4			1.4	0,0	3,4	0,0	5,0	0,0	0,0	
05/10		Agria	Lipovo 5	E	1.2			1.2	0,0	6,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
TOTAL:					8.6			8.6							

Proizvođač: Adrović Jonuz - Berane

Šifra: 06

Broj zapisnika i	Broj pa	Sorta	Oznaka usjeva	Prijava	Ukupno posa	Isključeno I	Isključeno II	Ostalo	Rhizoctonia solani		Phytophthora	Streptomyces	Fusarium	Erwinia carot	Napomena
									Krupne	Sitne					

deklaracije	rtije		va	kategorija	đeno (ha)	pregled (ha)	pregled (ha)	za ELISA test (ha)	ne sklerocije	e sklerocije	infestansi	scabies	spp	ovora	
06/1		Aladin	Plav 1 (Liješće)	OR	1.3			1.3	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	
06/2		Almera	Plav 2 (Novišće)	OR	1	1		0	-	-	-	-	-	-	-
06/3		Almera	Plav 3 (Limski most)	OR	1	1		0	-	-	-	-	-	-	-
06/4		Almera	Plav 4 (Limski most)	OR	1	1		0	-	-	-	-	-	-	-
06/5		Almera	Lješnica 1	OR	1		1	0	-	-	-	-	-	-	-
06/6		Aladin	Lješnica 2	OR	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0	0,0	
06/7		Agrija	Rijeka 1 (kod mosta)	OR	0.8		0.8	0	-	-	-	-	-	-	-
06/8		Agrija	Rijeka 2 (ispod puta)	OR	0.5		0.5	0	-	-	-	-	-	-	-
06/9		Kondor	Rijeka 3 (kod mosta)	OR	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
06/10		Agrija	Rijeka 4 (dru	OR	0.6			0.6	0,0	11,6	0,0	0,0	0,0	0,0	

			ga)												
06/1 1		Agri a	Lješ nica 3	OR	0.5			0.5	0,0	0,0	0,96	0,0	0,0	0,0	
06/1 2		Ken nebe c	Crno vrel o 1	E	1			1	0,0	4,1	0,0	3,5	0,0	0,0	
06/1 3		Agri a	Crno vrel o 2	E	1.5			1.5	0,0	4,9	0,0	5,0	0,0	0,0	
06/1 4		KIS Mirn a	Crno vrel o 3	SE	0.55			0.5 5	0,0	13,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
06/1 5		Pšat a	Crno vrel o 4	SE	0.7			0.7	0,0	8,8	0,0	4,3	0,0	0,0	
TOT AL:	Treći pregled				12.6 5	3	2.3	7.3 5							

Proizvođač: „GIM TRADE“ DOO - Nikšić															
Šifra: 07															
Broj zapis nika i dekla racije	Br oj pa rtij e	Sort a	Ozna ka usjev a	Prija vljen a kate gorij a	Uku pno posa đeno (ha)	Isklj učen o I pregl ed (ha)	Isklj učen o II pregl ed (ha)	Os tal o za EL IS A tes t (ha)	Rhizocton ia solani		Phyto phthor a infesta ns	Strept omyce s scabie s	Fus ariu m spp	Erwi nia carot ovor a	Napo men a
									Krup ne skler ocije	Sitn e skle roci je					
07/1		Agri a	Ivanje	OR	3.5			3.5	0,0	0,0	0,23	5,0	0,0	0,0	
07/2		Agri a	Murat ovica (Izvor 2)	OR	1.8			1.8	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
07/3		Agri a	Murat ovica (Izvor 1)	E	1			1	0,0	3,9	0,0	5,0	0,0	0,0	
07/4		Kuro da	Murat ovica (Rupa)	OR	1.5	1.5		0	-	-	-	-	-	-	-
07/5		Kuro da	Murat ovica (Prod avnic a)	OR	1	1		0	-	-	-	-	-	-	-

07/6		Agri a	Murat ovica (Ogra da 1)	E	0.9			0.9	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
07/7		Agri a	Murat ovica (Ogra da 2)	E	1.4			1.4	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
07/8		Agri a	Murat ovica (Šum a)	E	1			1	0,0	0,9	0,0	5,0	0,0	0,0	
07/9		Ken nebe c	Brezn a 1	E	6			6	0,0	2,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
07/1 0		Agri a	Brezn a 2	E	2			2	0,0	1,1	0,0	5,0	0,0	0,0	
07/1 1		Tres or	Brezn a 3	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0	3,3	0,0	0,0	
07/1 2		Rivie ra	Brezn a 4	OR	0.5			0.5	0,0	0,8	0,76	2,8	0,0	0,0	
07/1 3		Aladi n	Ostvic a Striko vića	E	4.3			4.3	0,0	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0	
07/1 4		Ken nebe c	Ostrvi ca Begov ića	E	1.3			1.3	0,0	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
07/1 5		Agri a	Ostrvi ca Begov ića	E	2			2	0,0	2,2	0,0	5,0	0,0	0,0	
07/1 6		Ken nebe c	Ostrvi ca Striko vića	E	0.3	0.3		0	-	-	-	-	-	-	-
07/1 7		Ken nebe c	Vučje	E	1.5			1.5	0,0	4,5	0,0	4,4	0,0	0,0	
					30.7	2.8		27. 9							

Proizvođač: ZZ „Župa“ - Nikšić

Šifra: 09

Broj zapis nika i dekla racije	Br oj pa rtije	Sort a	Ozn aka usje va	Prija vljen a kate gorija	Uku pno posa đeno (ha)	Isklju čeno I pregl ed (ha)	Isklju čeno II pregl ed (ha)	Os tal o za EL ISA	Rhizoctoni a solani		Phyto phthor a infesta ns	Strept omyces scabies	Fus arium spp	Erwi nia carot ovor a	Napo mena
									Krup ne skler ocije	Sitn e skler ocije					

								test (ha)							
09/1		Ken nebe c	Bre zna 1 (ogr ada)	E	1.6			1.6	0,0	4,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
09/2		Tres or	Bre zna 2 (kod ovs a)	E	1.2			1.2	0,0	2,9	0,0	2,5	0,0	0,0	
09/3		Marg arita	Bre zna (isp od šum e)	E	0.5			0.5	0,0	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
09/4		Ken nebe c	Bre zna (etn o selo)	E	1.2		1.2	0	-	-	-	-	-	-	-
09/5		Marg arita	Miol je Polj e	E	0.6		0.6	0	-	-	-	-	-	-	-
09/6		Agri a	Plis kov ci	OR	3.3			3.3	0,0	0,4	0,82	3,3	0,0	0,0	
09/7		Agri a	Luk avic a	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
09/8		Aaldi n	Lub anja glav a 1	E	0.5			0.5	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
09/9		Ken nebe c	Lub anja glav a 2	E	1.3			1.3	0,0	3,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
09/1 0		Agri a	Lub anja glav a 3	E	1			1	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	
09/1 1		Aaldi n	Lub anja glav a 4	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	

09/12		Ken nebe c	Lub anja glav a 5	E	0.5			0.5	0,0	4,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
09/13		Agri a	Krn ovo	E	0.8	0.8		0	-	-	-	-	-	-	-
09/14		Ken nebe c	Vučj e	E	1.8			1.8	0,0	8,7	0,0	3,2	0,0	0,0	
TOTAL:					15.7	0.8	1.8	13.1							

Proizvođač: Mićković Andrija - Nikšić

Šifra: 12

Broj zapis nika i dekla racije	Br oj pa rtij e	Sort a	Ozn aka usje va	Prija vljen a kate gorij a	Uku pno posa đeno (ha)	Isklju čeno I pregl ed (ha)	Isklju čeno II pregl ed (ha)	Os tal o za EL IS A tes t (ha)	Rhizoctoni a solani		Phyto phthor a infesta ns	Strept omyce s scabie s	Fus ariu m spp	Erwi nia carot ovor a	Napo mena
									Krup ne skler ocije	Sitn e skler ocije					
12/1		Ken eneb c	Brez na	I SR	1.85	1.85		0	-	-	-	-	-	-	-
12/2		Ken eneb c	Brez na – Kod crkv e	I SR	2.45	2.45		0	-	-	-	-	-	-	-
12/3		Ken nebe c	Luk avic a – Kod kolib e	E	0.4	0.4		0	-	-	-	-	-	-	-
12/4		Ken nebe c	Luk avic a – Kod adv okat a	E	0.6			0.6	0,0	7,1	0,0	5,0	0,0	0,0	
TOTAL:					5.3	4.7		0.6							

Uzimanje isječaka apikalnog dijela krtola
krompira

Uzorci krompira u plasteniku

Laboratorijska testiranja biljaka krompira obavljena su u cilju ispitivanja prisustva ekonomski značajnih virusa krompira - virusa uvijenosti listova krompira (Potato leaf roll virus, PLRV), Y virusa krompira (Potato virus Y, PVY), X virusa krompira (Potato virus X, PVX), M virusa krompira (Potato virus M, PVM), A virusa krompira (Potato virus A, PVA) i S virusa krompira (Potato virus S, PVS), primjenom serološkog testa DAS-ELISA i korišćenjem komercijalnih antiseruma firme Bioreba (Švajcarska).

Testiranje uzoraka krompira u laboratoriji

Nakon pregleda u polju, 73 usjeva (113 uzoraka) zadovoljila su normative kvaliteta koje mora posjedovati sjemenski krompir. Od ukupnog broja, 2 usjeva (4 uzorka) su konkurisala za proizvodnju osnovnog sjemena (kategorija „elita“) i testirana su na prisustvo 6 virusa krompira, dok je 71 usjev (109 uzoraka) konkurisao za proizvodnju sertifikovanog sjemena (kategorije „original“ i „prva sortna reprodukcija“) i bio testiran na prisustvo 2 ekonomski najznačajnija virusa (PLRV i PVY).

Rezultati seroloških analiza ukazali su da je sjemenski materijal iz 52 usjeva (81 uzorak) deklarisan pod kategorijom „original“, dok je sjemenski materijal iz 12 usjeva (19 uzoraka) deklarisan kao „prva sortna reprodukcija“.

Od ukupnog broja usjeva koji su bili predmet naknadne zdravstvene kontrole, 7 usjeva (9 uzoraka) nije deklarirano.

Razlog za to je prisustvo virusnih zaraza u procentu većem od dozvoljenog (Pravilnik o zdravstvenom stanju usjeva, Službeni list SRJ br. 13/02).

Prosječan nivo virusnih zaraza u 2010. godini bio je značajno veći (15,2%) od procenta virusnih zaraza u 2009. godini (3,82%).

Prosječan nivo virusnih zaraza Y virusom krompira iznosio je 11,73%, dok je procenat zaraza virusom uvijenosti listova krompira bio znatno niži i iznosio 3,47%.

Rezultati analiza na prisutvo virusa krompira po lokalitetima i sortama:

Proizvođač: ZZ „Trebalevo“ – Kolašin															
Šifra: 01															
Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijavljena kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Prisutni virusi		Ukupni (stvarni) procenat zaraza	Korigovani procenat	Druga sorta (%)	Proizvedena kategorija	Procjenjena ukupnog prinosa (t)
									PV	PLRV					
01/1		Agria	Radigajno	OR	0.3	0.3		0						-	-
01/2		Agria	Breza Gornja	E	0.7			0.7	8,5	1,4	9,9			I SR	
01/3		Agria	Breza Kopita	OR	0.7	0.7		0						-	-
01/4		Kennebec	Breza Kopita	OR	0.7	0.7		0						-	-
01/5		Kennebec	Trebalevo – Kod Duke	E	1.2			1.2	57,8	8,9	66,7			NIJE DEKLARISAN	
01/6		Agria	Trebalevo – Kod Bojića	OR	0.7			0.7	15,6	8,9	24,5			NIJE DEKLARISAN	
01/7		Kennebec	Trebalevo – Ispod magacina	E	0.55			0.55	3,5	0,0	3,5			O	
01/8		Kennebec	Podbišće 1	E	0.12	0.12		0						-	-
01/9		Tresor	Podbišće 2	E	0.16	0.16		0						-	-
01/10		Agria	Podbišće 3	E	0.2	0.2		0						-	-
01/11		Aladin	Trebalevo -	E	0.5			0.5	0,0	3,1	3,1			O	

			Sareti na												
01/12		Aladi n	Treba ljevo – Kod kolibe	OR	0.23	0.23		0						-	-
01/13		Agria	Treba ljevo – Kod kolibe	OR	0.46	0.46		0						-	-
TOTAL:					6.52	2.87		3.65							

Proizvođač: „Sjeme Kolašin“ DOO – Bijelo Polje

Šifra: 02

Broj zapis nika i deklar acije	Broj par tije	Sorta	Ozna ka usjev a	Prijav ljena kateg orija	Ukup no posa đeno (ha)	Isklju čeno I pregl ed (ha)	Isklju čeno II pregl ed (ha)	Ost alo za ELI SA test (ha)	Prisut ni virusi		Uku pni (stva rni) proc enat zara za	Korig ovani proce nat	Dr ug a sor ta (%)	Proizv edena katego rija	Procje njena ukupn og prinos a (t)
02/1		Kenn ebec	Čokrl ije	E	2.5			2.5	8, 3	0,0	8,3			I SR	
02/2		Daph ne	Bošk ovići 1	E	1.55			1.55	2, 8	0,0	2,8			O	
02/3		Agria	Bošk ovići 2	E	0.9			0.9	0, 0	1,4	1,4			O	
02/4		Agria	Bošk ovići 3	E	1.2			1.2	2, 2	0,0	2,2			O	
02/5		Agria	Maha la Bosin a	E	0.5			0.5	4, 1	1,3	5,4	5,0		O	
02/6		Aladi n	Galic a	E	1.3			1.3	0, 0	0,0	0,0			O	
02/7		Jaerl a	Sokol ac	E	1.8			1.8	0, 0	0,0	0,0			O	
02/8		Treso	Sokol ac	E	1.8			1.8	0, 0	0,0	0,0			O	
02/9		Agria	Sokol ac- Meho va	E	0.5			0.5	0, 0	0,0	0,0			O	
02/10		Treso r	Sokol ac- Meho va	E	0.5			0.5	0, 0	2,5	2,5			O	

02/11		Agri a	Lipo vo- Cigla na 1	E	1.3			1.3	0, 0	0,0	0,0			O	
02/12		Agri a	Lipo vo- Cigla na 2	E	0.7			0.7	3, 6	0,0	3,6			O	
02/13		Ken nebe c	Lipo vo – Migal ovica 1	E	1.2			1.2	0, 0	0,0	0,0			O	
02/14		Agri a	Lipo vo – Migal ovica 2	E	0.8			0.8	0, 0	0,0	0,0			O	
02/15		Agri a	Drije nak 1	E	0.55			0.5 5	2, 2	2,2	4,4			O	
02/16		Dido	Drije nak 2	O	0.65			0.6 5	1, 8	0,0	1,8			NIJE DEK- LARIS AN**	
TOT AL:					17.75			17. 75							

** *Phytophthora infestans* 2,5 %

Proizvođač: Jakšić Vasilije – Žabljak																																																																																	
Šifra: 03																																																																																	
Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijavljena kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Prisutni virusi		Ukupni (stvarni) procenat zaražaz	Korigovani procenat	Druga sorta (%)	Proizvedena kategorija	Procijenjena ukupnog prinosa (t)																																																																		
									PVV	PLRV						03/1		Aladin	Jezera 1	E	0.3			0.3	0,0	0,0	0,0			O		03/2		Tresor	Jezera 2	E	1.45			1.45	0,0	0,0	0,0			O		03/3		Kuroda	Jezera 3	E	1.3			1.3	0,0	0,0	0,0			O		03/4		Kenenbec	Jezera 4	E	1.3			1.3	0,0	0,0	0,0			O		03/5	
03/1		Aladin	Jezera 1	E	0.3			0.3	0,0	0,0	0,0			O																																																																			
03/2		Tresor	Jezera 2	E	1.45			1.45	0,0	0,0	0,0			O																																																																			
03/3		Kuroda	Jezera 3	E	1.3			1.3	0,0	0,0	0,0			O																																																																			
03/4		Kenenbec	Jezera 4	E	1.3			1.3	0,0	0,0	0,0			O																																																																			
03/5		Agria	Jez	E	1.3			1.3	0,0	0,0	0,0			O																																																																			

			era 5						0						
03/6		Kennebec	Jezera 6	E	1.6			1.6	1,8	1,8	3,6			O	
03/7		Agria	Jezera 7	E	1.1			1.1	0,0	0,0	0,0			O	
TOTAL:					8.35			8.35							

Proizvođač: Medenica Miloš – Kolašin																																																																																																																																																																																	
Šifra: 05																																																																																																																																																																																	
Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijavljena kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Prisutni virusi		Ukupni (stvarni) procenat zaražaz	Korigovani procenat	Druga sorta (%)	Proizvedena kategorija	Procjenjena ukupnog prinosa (t)																																																																																																																																																																		
									PVV	PLRV						05/1		Michigan purple	Drijenak-ujak	OR	0.7			0.7	52,3	0,0	52,3			NIJE DEKLARISAN		05/2		Kennebec	Rogobore 1	E	0.8			0.8	7,1	0,0	7,1			I SR		05/3		Aladin	Rogobore 2	E	0.6			0.6	5,8	0,0	5,8	5,0		O		05/4		Michigan purple	Rogobore 3	OR	0.5			0.5	32,2	0,0	32,2			NIJE DEKLARISAN		05/5		Michigan purple	Drijenak-kod kuće	OR	0.5			0.5	13,1	0,0	13,1			NIJE DEKLARISAN		05/6		Kennebec	Lipovo 1 – roza kuća	E	1.5			1.5	10,5	0,0	10,5	10,0		I SR		05/7		Tresor	Lipovo 2	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0			O		05/8		Aladin	Lipovo 3	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0			O		05/9		Kennebec	Lipovo 4	E	1.4			1.4	2,7	0,0	2,7			O		05/10		Agria	Lipovo 5	E	1.2			1.2	0,0	0,0	0,0			O		TOT	
05/1		Michigan purple	Drijenak-ujak	OR	0.7			0.7	52,3	0,0	52,3			NIJE DEKLARISAN																																																																																																																																																																			
05/2		Kennebec	Rogobore 1	E	0.8			0.8	7,1	0,0	7,1			I SR																																																																																																																																																																			
05/3		Aladin	Rogobore 2	E	0.6			0.6	5,8	0,0	5,8	5,0		O																																																																																																																																																																			
05/4		Michigan purple	Rogobore 3	OR	0.5			0.5	32,2	0,0	32,2			NIJE DEKLARISAN																																																																																																																																																																			
05/5		Michigan purple	Drijenak-kod kuće	OR	0.5			0.5	13,1	0,0	13,1			NIJE DEKLARISAN																																																																																																																																																																			
05/6		Kennebec	Lipovo 1 – roza kuća	E	1.5			1.5	10,5	0,0	10,5	10,0		I SR																																																																																																																																																																			
05/7		Tresor	Lipovo 2	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0			O																																																																																																																																																																			
05/8		Aladin	Lipovo 3	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0			O																																																																																																																																																																			
05/9		Kennebec	Lipovo 4	E	1.4			1.4	2,7	0,0	2,7			O																																																																																																																																																																			
05/10		Agria	Lipovo 5	E	1.2			1.2	0,0	0,0	0,0			O																																																																																																																																																																			
TOT					8.6			8.6																																																																																																																																																																									

AL:							
-----	--	--	--	--	--	--	--

Proizvođač: Adrović Jonuz - Berane															
Šifra: 06															
Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijavljena kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Prisutni virusi		Ukupni (stvarni) procenat zaražena	Korigovani procenat	Druga sorta (%)	Proizvedena kategorija	Procjena ukupnog prinosa (t)
									PV	PLRV					
06/1		Aladin	Plav 1 (Liješće)	OR	1.3			1.3	22,7	0,8 + 0,8*	24,3			NIJE DEKLARISAN	
06/2		Almera	Plav 2 (Novi šće)	OR	1	1		0						-	-
06/3		Almera	Plav 3 (Lims ki most)	OR	1	1		0						-	-
06/4		Almera	Plav 4 (Lims ki most)	OR	1	1		0						-	-
06/5		Almera	Lješnica 1	OR	1		1	0						-	-
06/6		Aladin	Lješnica 2	OR	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0			ISR	
06/7		Agria	Rijeka 1 (kod most a)	OR	0.8		0.8	0						-	-
06/8		Agria	Rijeka 2 (ispod puta)	OR	0.5		0.5	0						-	-
06/9		Kondor	Rijeka 3 (kod most a)	OR	0.7			0.7	11,1	0,0	11,1	10,0		ISR	

06/10		Agria	Rijeka 4 (druga)	OR	0.6			0.6	1,5	0,0	1,5			I SR	
06/11		Agria	Lješnica 3	OR	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0			I SR	
06/12		Kennebec	Crno vrelo 1	E	1			1	0,0	4,1	4,1			O	
06/13		Agria	Crno vrelo 2	E	1.5			1.5	0,0	2,7	2,7			O	
06/14		KIS Mirna	Crno vrelo 3	SE	0.55			0.55	0,0	0,0	0,0			E	
06/15		Pšata	Crno vrelo 4	SE	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0			E	
TOTAL:	Treći pregled				12.65	3	2.3	7.35							

* : PVY +PLRV

Proizvođač: „GIM TRADE“ DOO - Nikšić															
Šifra: 07															
Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijavljena kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Oslobođeno ELISA test (ha)	Prisutni virusi		Ukupni (stvarni) procenat zaražena	Korigovani procenat	Druga sorta (%)	Proizvedena kategorija	Procjenjena ukupnog prinosa (t)
									PVY	PLRV					
07/1		Agria	Ivanje	OR	3.5			3.5	2,9	0,0	2,9			I SR	
07/2		Agria	Muratovica (Izvor 2)	OR	1.8			1.8	0,0	0,0	0,0			I SR	
07/3		Agria	Muratovica (Izvor 1)	E	1			1	3,6	1,2	4,8			O	
07/4		Kuroda	Muratovica (Rupa)	OR	1.5	1.5		0						-	-
07/5		Kuroda	Muratovica (Prodavnica)	OR	1	1		0						-	-
07/6		Agria	Muratovica (Ograd	E	0.9			0.9	1,2	2,4	3,6			O	

			a 1)												
07/7		Agria	Murato vica (Ograd a 2)	E	1.4			1.4	0, 7	0, 0	0,7			O	
07/8		Agria	Murato vica (Šuma)	E	1			1	0, 0	2, 9	2,9			O	
07/9		Kenn ebec	Brezn a 1	E	6			6	2, 2	1, 1	3,3			O	
07/10		Agria	Brezn a 2	E	2			2	0, 0	0, 0	0,0			O	
07/11		Tres or	Brezn a 3	E	0.7			0.7	0, 0	0, 0	0,0			O	
07/12		Rivie ra	Brezn a 4	OR	0.5			0.5	2, 9	0, 0	2,9			I SR	
07/13		Aladi n	Ostvic a Strikov ića	E	4.3			4.3	0, 0	0, 0	0,0			O	
07/14		Kenn ebec	Ostrvic a Begovi ća	E	1.3			1.3	0, 0	0, 0	0,0			O	
07/15		Agria	Ostrvic a Begovi ća	E	2			2	0, 0	0, 0	0,0			O	
07/16		Kenn ebec	Ostrvic a Strikov ića	E	0.3	0.3		0						-	-
07/17		Kenn ebec	Vučje	E	1.5			1.5	0, 0	0, 0	0,0			O	
					30.7	2.8		27.9							

Proizvođač: ZZ „Župa“ - Nikšić

Šifra: 09

Broj zapis nika i deklar acije	Broj par tije	Sorta	Ozn aka usjev a	Prijavl jena kateg orija	Ukup no posa đeno (ha)	Isklju čeno I pregl ed (ha)	Isklju čeno II pregl ed (ha)	Ost alo za ELI SA test (ha)	Prisut ni virusi		Uku pni (stva rni) proc enat zara za	Korig ovani proce nat	Dru ga sor ta (%)	Proizv edena katego rija	Procj ena ukup nog prino sa (t)
									P V Y	PL RV					
09/1		Kenn ebec	Brezn a 1 (ogra da)	E	1.6			1.6	4, 3	0,0	4,3			O	

09/2		Tresor	Brezna 2 (kod ovsa)	E	1.2			1.2	1,8	1,8	3,6			O	
09/3		Margarita	Brezna (ispod šume)	E	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0			O	
09/4		Kennebec	Brezna (etno selo)	E	1.2		1.2	0						-	-
09/5		Margarita	Miolje Polje	E	0.6		0.6	0						-	-
09/6		Agria	Pliskovci	OR	3.3			3.3	0,7	6,5	7,2			ISR	
09/7		Agria	Lukavica	E	0.7			0.7	0,0	1,5	1,5			O	
09/8		Aaldin	Lubanjaglav a 1	E	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0			O	
09/9		Kennebec	Lubanjaglav a 2	E	1.3			1.3	0,0	0,0	0,0			O	
09/10		Agria	Lubanjaglav a 3	E	1			1	0,0	0,0	0,0			O	
09/11		Aaldin	Lubanjaglav a 4	E	0.7			0.7	0,0	0,0	0,0			O	
09/12		Kennebec	Lubanjaglav a 5	E	0.5			0.5	0,0	0,0	0,0			O	
09/13		Agria	Krno vo	E	0.8	0.8		0						-	-
09/14		Kennebec	Vučje	E	1.8			1.8	4,2	1,7	5,9	5,0		O	
TOTAL:					15.7	0.8	1.8	13.1							

Proizvođač: Mićković Andrija - Nikšić
Šifra: 12

Broj zapisnika i deklaracije	Broj partije	Sorta	Oznaka usjeva	Prijavljena kategorija	Ukupno posađeno (ha)	Isključeno I pregled (ha)	Isključeno II pregled (ha)	Ostalo za ELISA test (ha)	Prisutni virusi		Ukupni (stvarni) procenat zaražaz	Korigovani procenat	Druga sorta (%)	Proizvedena kategorija	Procjenjena ukupnog prinosa (t)
									PV	PLRV					
12/1		Kenenebec	Brezna	I SR	1.85	1.85		0						-	-
12/2		Kenenebec	Brezna – Kod crkve	I SR	2.45	2.45		0						-	-
12/3		Kenenebec	Lukavica – Kod kolibe	E	0.4	0.4		0						-	-
12/4		Kenenebec	Lukavica – Kod advokata	E	0.6			0.6	10,7	0,0	10,7	10,0		I SR	
TOTAL:					5.3	4.7		0.6							

MONITORING PROIZVODNJE SJEMENSKOG KROMPIRA U CRNOJ GORI NA PRISUSTVO KROMPIROVIH CISTOLIKIH NEMATODA

Monitoring podrazumijeva praćenje prisustva karantinski štetnih organizama nematoda krompira: *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis*.

Tokom jula, počeo je monitoring površina pod sjemenskim krompirom. U laboratoriju je dopremljeno 110 (102+8) uzorka sa 158,68 hektara. Uzorci su procesuirani u laboratoriji (slike: 01-04) i u njima nije konstatovano prisustvo KCN.

Krompirove cistolike nematode (KCN) nijesu nađene ni u jednom uzorku, ni na merkantilnom, ni na sjemenskom krompiru, ni u uzorcima uzetim u unutrašnjem prometu.

Tako da se krompir sa pregledanih površina može deklarirati kao provjeren i nezaražen krompirovim nematodama.

Sl. 03-06.: Procesuiranje uzoraka KCN u laboratoriji. Slike 03 i 04 sušenje uzoraka; 05 elutriator Kort's-ovog tipa sa sitom u toku rada i 06 zemljište uhvaćeno na sitima koje se provjerava na prisustvo KCN

PROGRAM BILJNIH GENETIČKIH RESURSA

U toku 2010. godine u skupu Programa biljni genetičkih resursa podržan je zahtjev Maslinarskog društva „Boka“ za zasnivanje kolekcionog zasada različitih sorti maslina preventivno domaćih sorti radi očuvanja genetskog materijala i naučnog praćenja stepena prilagođenosti i održivosti pojedinih sorti u agroekološkim uslovima Crne Gore.

Cilj ovog programa je da se dobijeni podaci mogu koristiti od strane svih maslinara kao i naučnih radnika.

Ovaj ogled će poslužiti kao primjer dobro planiranog zasada, zasnovanog i održavanog po savremenim principima masline. Ovaj park masline biće dostupan svima koji su zainteresovani za ovu kulturu, a posebno za one čiji je cilj i opredjeljenje razvoj i unapređenje maslinarstva.

Uz pomoć naučnog kadra iz ove oblasti i entuzijazmu maslinara Boke informacije dobijene iz ovog zasada primjenjivaće maslinari u sopstvenim zasadima, a država će moći realno planirati dalja ulaganja u ovu proizvodnju.

Pregled terena za zasnivanje

Planiranje zasada

INSPEKCIJSKI NADZOR

PODRUČNA JEDINICA FITOSANITARNE INSPEKCIJE	BROJ ZAHTJEVA	BROJ RJEŠENJA			BROJ PREGLEDA TRANZIT	FITOSANITARNA UVJERENJA			UZET O UZO RAK A
		UVOZ	PRENAPUČENJE	ZABRANA UVOZA		UKUPNO	IZVOZ	RE-EXPORT	
Podgorica	4202	2480	50	14	415	1243	677	566	230
Bijelo Polje	8763	5733	1050	11	1675	294	294	0	177
Bar	1326	486	141	8	269	609	45	564	116
Nikšić	1561	311	218	0	854	178	160	18	127
Pljevlja	784	490	30	4	28	367	367	0	18
Debeli Brijeg	1706	756	402	2	539	7	7	0	38
Dračenovac	790	305	55	0	57	373	363	10	6
Kula	1065	447	31	0	103	510	491	19	9
Berane	678	123	3	1	19	532	531	1	28
Plav	403	142	18	0	32	211	204	7	12
UKUPNO	21278	11273	1998	40	3991	4324	3139	1185	761

U toku 2010.godine vršene su kontrole na osnovu :

- Zakona o sredstvima za zaštitu bilja (Sl. list CG, br. 51/08);
- Zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja (Sl. list RCG br. 28/06)
- Zakona o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja (Sl. list RCG, br. 28/06);
- Zakona o sadnom materijalu (Sl. list RCG, br. 28/06);
- Zakona o zaštiti biljnih sorti (Sl. list CG, br. 48/07 i Sl. list CG, br. 48/08);
- Zakona o bezbjednosti hrane (Sl. list CG, br. 14/07);
- Zakona o sredstvima za ishranu bilja (Sl. list CG, br. 48/07);
- Zakona o genetički modificovanim organizmima (Sl. list CG, br. 22/08).

i tom prilikom pokrenuto je 18 zahtjeva za prekršaje za koje je propisana novčana kazna, a za 21 predmet su preduzete mjere za otklanjanje nepravilnosti.

Prilikom ovih kontrola **uništeno je** ukupno **55.210 kg** raznih vrsta roba i to:

- 43.200 kg banana
- 253 kg kafe
- 130 kg sjemena
- 1.960 kg tritikalea
- 400 kg citrusa
- 200 kg jabuka
- 975 kg grejfruta
- 5.000 kg krompira
- 880 kg grožđa
- 500 kg paradajza
- 1.350 kg paprike
- 112 kg kestena
- 30 kg šargarepe
- 220 kg pasulja

i **vraćeno isporučiocu 599.532 kg** raznih vrsta roba i to:

- 58.000 kg mineralnog đubriva NPK
- 50.130 kg pirinča
- 21.144 kg kikirikija

- 222.000 kg brašna
- 224.880 kg pšenice
- 7.500 kg sjemenskog krompira
- 118 kg sredstava za zaštitu bilja
- 5.760 kg bijelog luka
- 10.000 kg ječma
- 1.000 komada sadnica voća.

IZVJEŠTAJ

UPRAVE ZA ŠUME ZA 2010. GODINU

<u>Direkcija</u>	tel. 052/323578
Email:	cgsume@t-com.me
<u>Direktor</u>	tel. 052/323578
	Fax. 052/323730
<u>Tehnički sektor</u>	tel. 052/323024

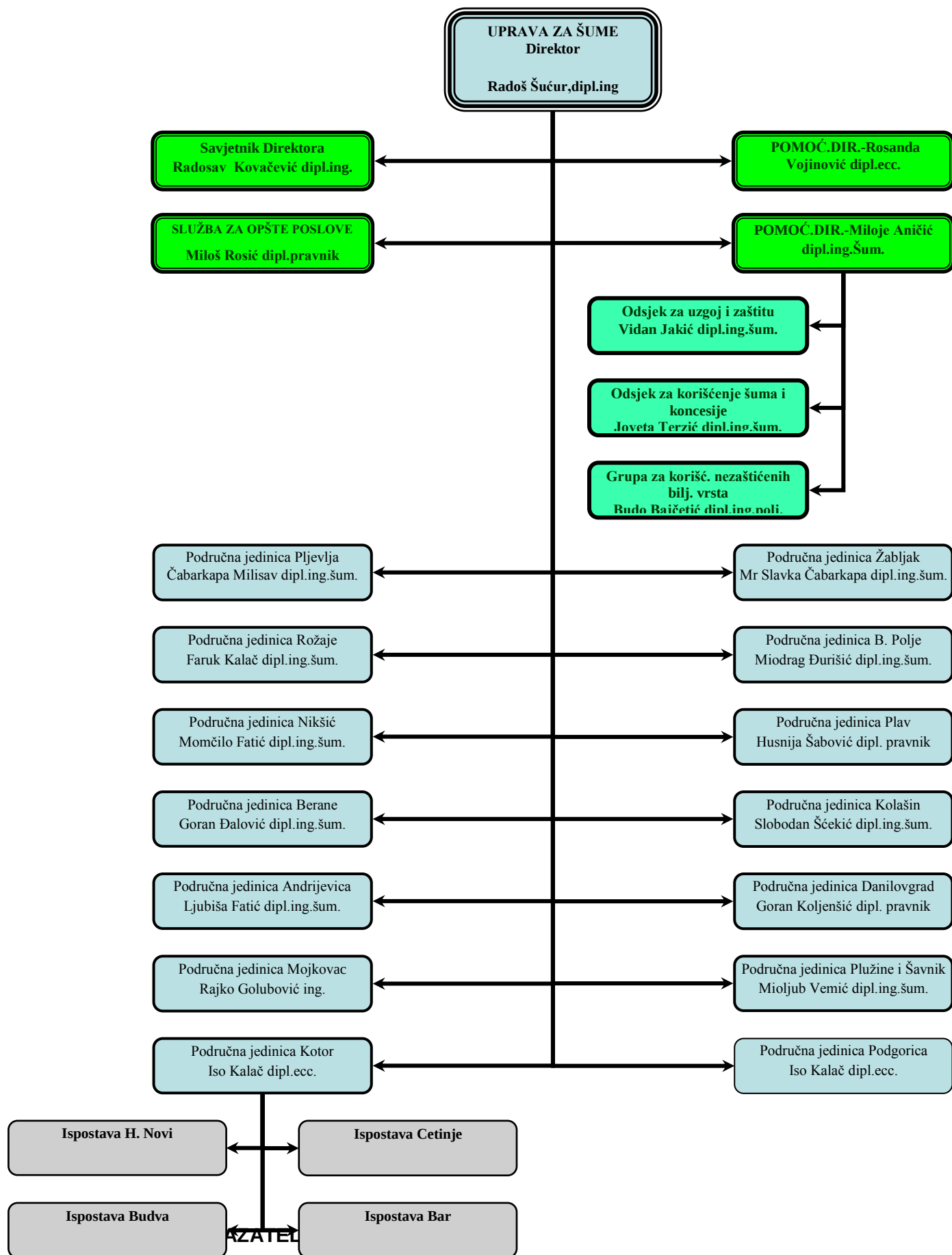
Sjedište: Pljevlja, Miloša Tošića bb.

www.upravazasume.me

Djelatnost:

U skladu sa Zakonom o šumama ("Sl. list RCG", br. 74/10), Uredbom o osnivanju ("Sl. list RCG", br. 43/01) i Uredbom o organizovanju i načinu rada državne uprave ("Sl. list RCG", br. 54/04) Uprava za šume Crne Gore je organ državne uprave, nadležan da gazduje šumama. Nadležni organ uprave obavlja upravne i sa njima povezane stručne poslove koji se odnose na:

- Izradu i pripremu planova u šumarstvu,
- Sprovođenje nacionalne inventure šuma,
- Ustupanje radova u šumama u državnoj svojini na izvođenju,
- Prikupljanje podataka o stanju šuma,
- Izradu karata šumskih staništa i tipova šuma (kartiranje),
- Sprovođenje monitoringa zdravstvenog stanja šuma, održivosti gazdovanja šumama i bespravnih aktivnosti u šumama,
- Podizanje novih šuma, uključujući pošumljavanje i njegu novih kultura,
- Uspostavljanje, vođenje i održavanje informacionog sistema o šumama,
- Održavanje i sanaciju šumskih puteva u skladu sa ovim zakonom,
- Pripremu stručnih osnova za propise, planove i programe koje na osnovu ovlašćenja utvrđenih ovim zakonom donose Vlada i Ministarstvo,
- Sprovođenje mjera za očuvanje biodiverziteta i prirodnih vrijednosti šuma,
- Sprovođenje zaštite šuma od biotičkih i abiotičkih činilaca i požara, uključujući dijagnostično – prognozne poslove,
- Čuvanje šuma i šumskog zemljišta od protivpravnih radnji,
- Doznaku stabala za sječu, žigosanje sortimenata i prijem sječišta, odnosno šumskih radova,
- Pružanje stručne pomoći vlasnicima šuma u privatnoj svojini u pogledu korišćenja i zaštite šuma,
- Kontrolu izvedenih radova po izvođačkom projektu,
- Saradnju sa naučno istraživačkim institucijama iz oblasti šumarstva,
- Druge poslove u skladu sa zakonom.

Na osnovu člana 2. Zakona o šumama (Sl. List CG 74/10) šume i šumska zemljišta, uživaju posebnu zaštitu, koja se ostvaruje:

- Trajnim očuvanjem i unapređenjem šuma i šumskog zemljišta i njihovih funkcija;
- Održivim i multifunkcionalnim gazdovanjem šumama;
- Očuvanjem i unapređenjem bioloških i pejzažnih raznovrsnosti šuma, kao i kvaliteta njihove životne sredine.

Uprava za šume je u skladu sa Zakonom o Budžetu za 2010. godinu (Sl.list CG br.87/10) planirana kao potrošačka jedinica Budžeta (eko-kod 41103).

PRIHODI

Izvršenje plana

U skladu sa Zakonom o šumama Uprava za šume je ostvarila sledeće prihode u 2010. godini:

Vrsta prihoda	Planirano	Ostvareno
prihodi od koncesione naknade (70 %)	4.115.750,35	3.394.491,49
prihodi od taksi na ogrijev za seoska domaćinstva	404.866,39	396.039,77
Prihodi od naknade za doznaku stabala i izdavanje uvjerenja o porijeklu drvnih sortimenata		260.362,30
prihodi od naknada koju plaćaju vlasnici privatnih šuma	393.704,00	399.193,55
prihodi od taksi na nezaštićene biljne vrste	40.000,00	40.039,36
ostali prihodi		113.386,22
Nenaplaćena potraživanja po osnovu koncesione naknade iz 208. i 2009. godine	1.153.182,05	
U K U P N O:	6.107.502,79	4.603.512,69

Po osnovu koncesione naknade (30 %) opštine na čijoj se teritoriji nalazi šuma koja se koristi ostvarile su prihod u iznosu od **1.018.347,44 €**.

KOMENTAR:

Pojava globalne ekonomske krize, naročito pad cijena sirovina i smanjenje tražnje, najviše se uz građevinsku industriju odrazila na oblast drvoprerađivačke i šumarstva.

S obzirom da su šume date na korišćenje putem dugoročnih ugovora, na sedam i petnaest godina, odnosno koncesionarima je data mogućnost obezbjeđivanja dugoročne sigurnosti snabijevanja sirovinom i neophodna izvjesnost ulaganja u nove tehnologije, to su se

njihove privredne aktivnosti u ovoj godini svodile na korišćenje šuma na nivou koji je ekonomski opravdan a ne onaj koji je predviđen ugovorom.

Vlada Crne Gore je zaključcima broj 03-10201 od 01. 10. 2009. godine usvojila niz mjera u sektoru drvoprerađivačke industrije.

Previđeni Budžet Uprave za šume na početku godine

Funkcionalna klasifikacija	Ekonomskaklasifikacija	O p i s	Iznos
		Uprava za šume	6.107.502,79
2441		Program: Uređenje, uzgoj i zaštita šuma	5.106.707,08
	4	Izdaci	5.106.707,08
	41	Tekući izdaci	3.506.707,08
	411	Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	1.376.754,11
	412	Ostala lična primanja	445.978,50
	413	Rashodi za materijale i usluge	755.767,36
	44	Kapitalni izdaci	1.600.000,00
	441	Kapitalni izdaci	1.600.000,00
2451		Program: Administracija	1.000.795,71
	4	Izdaci	1.000.795,71
	41	Tekući izdaci	1.000.795,71
	411	Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	616.279,93
	412	Ostala lična primanja	51.602,25
	413	Rashodi za materijale i usluge	283.967,66
	414	Tekuće održavanje	13.502,47
	416	Renta	6.376,16
	418	Ostali izdaci	26.067,24

RASHODI

Struktura ostvarenih rashoda po programima

Program: Uređivanje, uzgoj i zaštita šuma (411032441)

Ekonomska klasifikacija	Vrsta rashoda (opis)	Ostvareni rashod	Planirani rashod
411	Bruto zarade i doprinosi	2.061.563,20	2.288.083,14
412	Ostala lična primanja	155.376,70	445.978,50
413	Rashodi za materijal	1.025.235,36	755.767,36
414	Tekuće održavanje	16.878,08	16.878,08
441	Kapitalni izdaci	1.482.703,57	1.600.000,00
UKUPNO:		4.741.726,91	5.106.707,08

Program: Administracija (411032451)

Ekonomska klasifikacija	Vrsta rashoda (opis)	Ostvareni rashod	Planirani rashod
411	Bruto zarade i doprinosi	608.996,80	616.279,93
412	Ostala lična primanja	28.472,30	54.602,25
413	Rashodi za materijal	283.967,61	283.967,66
414	Tekuće održavanje	13.501,92	13.502,47
416	Renta	6.310,00	6.376,00
418	Ostali izdaci	26.067,00	26.067,24
UKUPNO:		967.315,41	1.000.795,71

Bruto zarade

Bruto zarade ostvarene su iznosu od 2.670.560,00 € za obadva programa.

Rashodi za materijal i usluge

Ovi rashodi vezani su za ostvarenje namjenskih prihoda Uprave za šume. U okviru ovih sredstava u iznosu od 1.309.203,00 € za obadva programa opredijeljena su sredstva za: kancelarijski materijal, sitan inventar, kupovina radne odjeće za terensko osoblje (lugari i tehničari), materijal za posebne namjene (sadni materijal i sjeme), sredstva za održavanje higijene, rezervne dijelove, službena putovanja, energiju, bankarske i poštanske uskuge, prevoz sadnog materijala i radnika i dr.

U okviru ove stavke najznačajniji su iznosi za nabavku goriva, radne odjeće i cipela, za terensko osoblje, sadnog materijala i dr.

Tekuće održavanje

Isto se odnosi na održavanje građevinskih objekata, javne infrastrukture, popravka i održavanje vozila i sredstava za rad u iznosu od 30.380,00 €.

Kapitalni izdaci

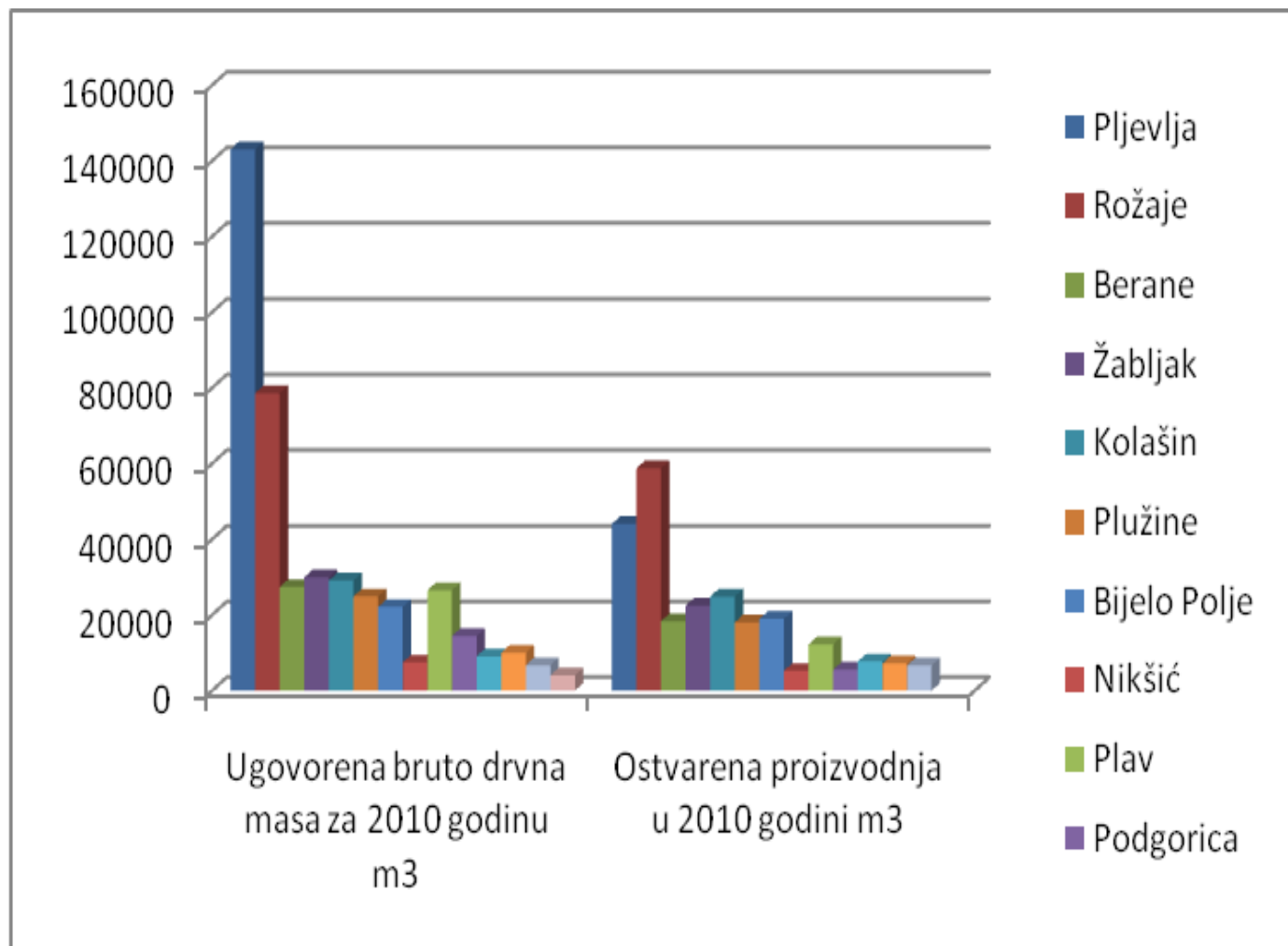
Odnose se na :

- uređivanje gazdinskih jedinica u 2009. godini.....	630.814,41 €
- pošumljavanje.....	813.867,70 €
- izrada šumskih puteva.....	9.729,00 €
- ostalo.....	28.229,46 €
U K U P N O:	1.482.703,57 €

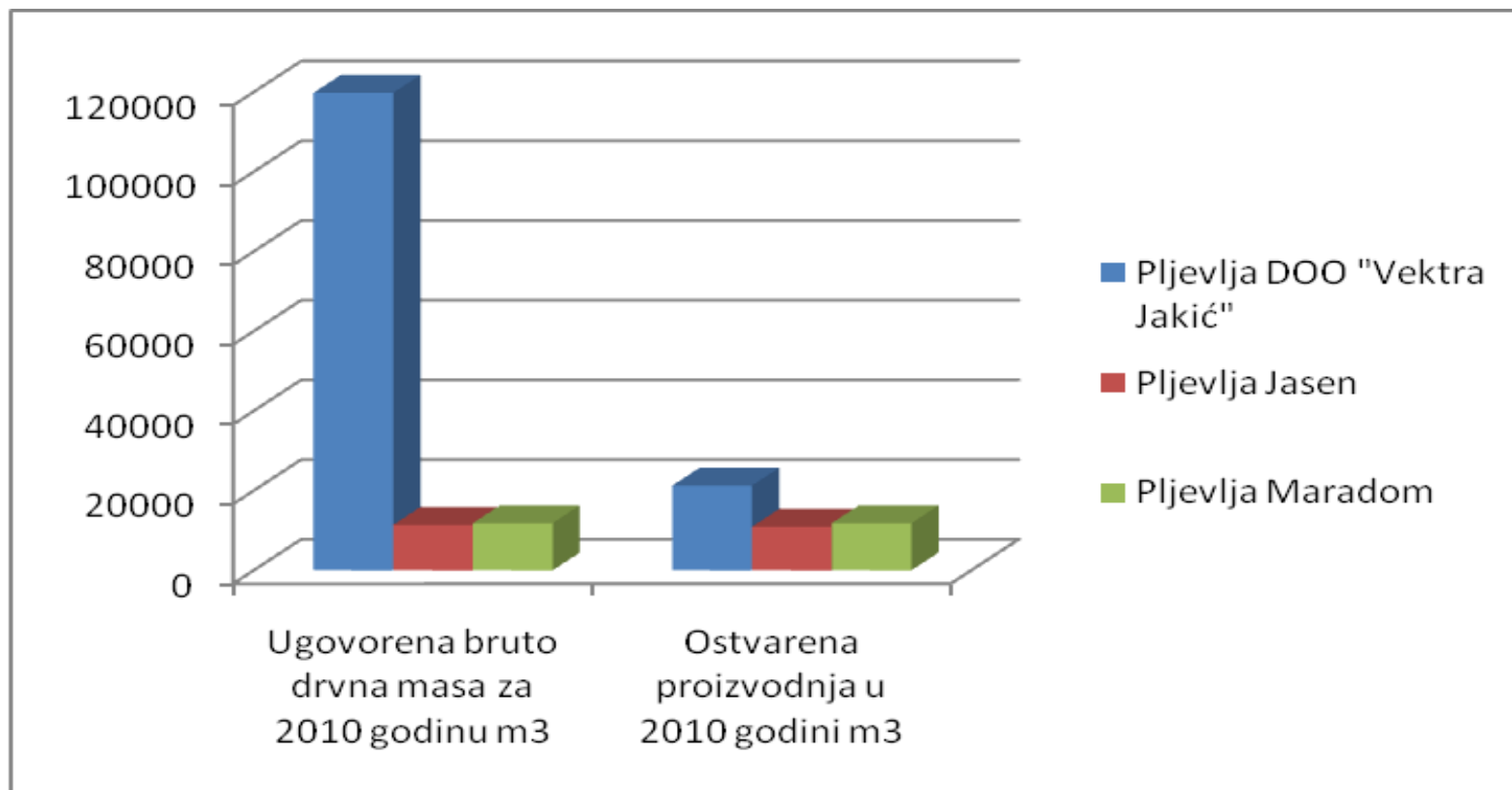
FIZIČKI POKAZATELJI

**PREGLED UGOVORENE BRUTO DRVNE MASE, POSJEĆENE BRUTO DRVNE MASE,
FINANSIJSKOG ZADUŽENJA I PLAĆANJA ZA 12 MJESECI 2010. GODINE**

PODRUČNA JEDINICA	UGOVORENA BRUTO DRV.MASA ZA 2010.GOD.	OSTVARENA PROIZVODNJA U 2010.GOD	%	ZADUŽENJE ZA 2010.GOD.	PLAĆANJE ZA 2010.GOD.
<i>PLJEVLJA</i>	143 082	44 066	31	1.933,271,63	314.751,60
<i>ROZAJE</i>	78 632	58 751	75	1.075.601,90	1.250.367,12
<i>BERANE</i>	27 412	18 344	67	389.546,50	314.724,49
<i>ZABLJAK</i>	29 959	22 488	75	622.136,30	115.531,39
<i>KOLASIN</i>	29 103	24 869	85	262.948,50	411.250,82
<i>PLUZINE</i>	24.911	18.038	72	352.396,30	419.157,22
<i>B. POLJE</i>	22 124	18 970	86	343.471,60	285.490,93
<i>NIKSIC</i>	7 446	5 242	70	63.860,50	49.148,35
<i>PLAV</i>	26 531	12 232	46	571.399,52	3 699,41
<i>PODGORICA</i>	14 422	5 550	38	127.560,00	90.458,13
<i>ANDRIJEVICA</i>	9 052	7 725	85	88.199,40	73.781,83
<i>DANILOVGRAD</i>	9 995	7 193	72	65.967,00	63.130,20
<i>MOJKOVAC</i>	6 712	6 640	99	82.116,00	
<i>SAVNIK</i>	4 024			35.500,00	
UKUPNO	433 405	250 108	58	6.013.975,15	3.391.491,49

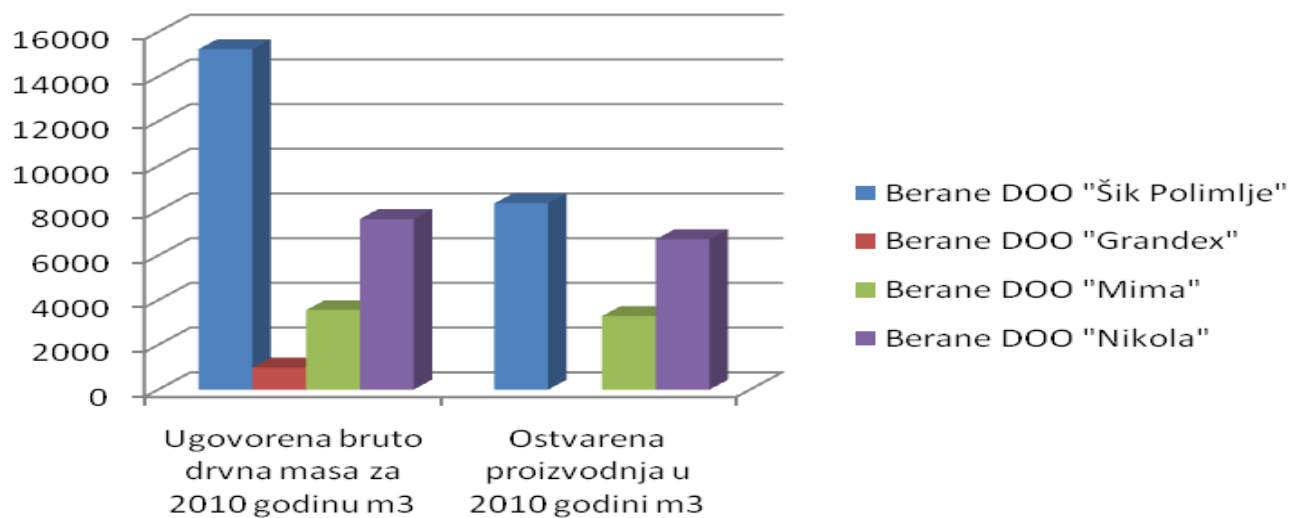

Područna jedinica	Koncesionar	Gazdinska jedinica	Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3	Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3	%	Zaduzenje za 2010 godinu €	Placanje za 2010. Godinu €
PLJEVLJA	DOO., VEKTRA JAKIC"	LJubišnja	119 809	21 252	18	1.526.972,13	0,00
		Kosanica					
		Obzir Buren					
		Maočnica					
		Voloder II					
		Vežišnica					
		Korijen					
		Potkovač					
		Otilovići					
	JASEN	Kozička rijeka	11 414	10 926	96	218.911,40	195.404,80
		Petinske šume					
	MARADOM	Kraljeva Gora Bunetina	11 859	11 828	100	187.388,10	119.346,80
UKUPNO			143 082	44 066		1.933.271,63	314.751,60

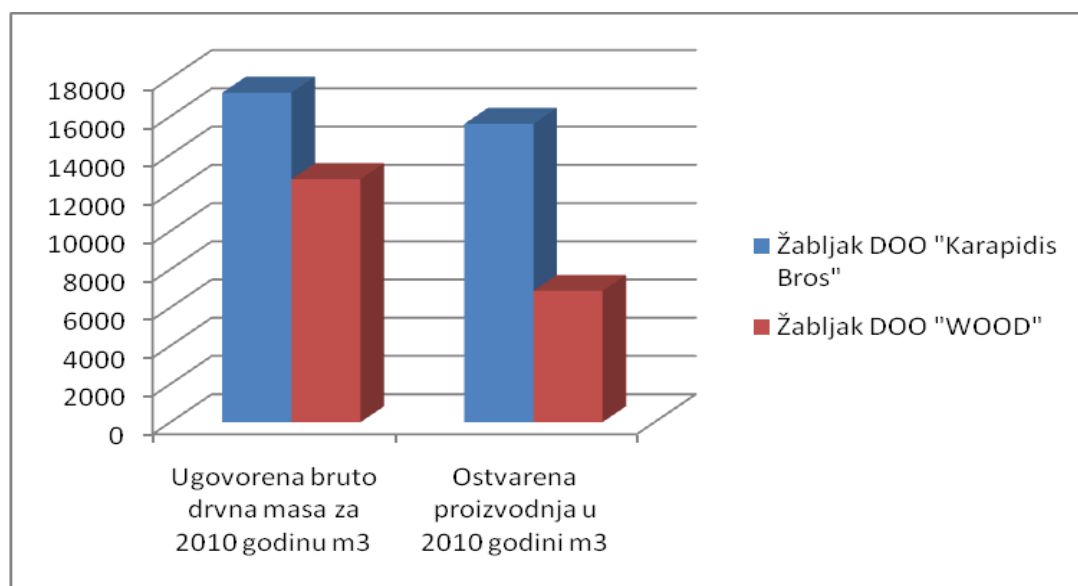

ROŽAJE	UGOVORENA BRUTO DRV.MASA ZA 2010.GOD.	OSTVARENA PROIZVODNJA U 2010.GOD	%	ZADUŽENJE ZA 2010.GOD.	PLAĆANJE ZA 2010.GOD.
	78 632	58 751	75	1.075.601,90	1.250.367,12

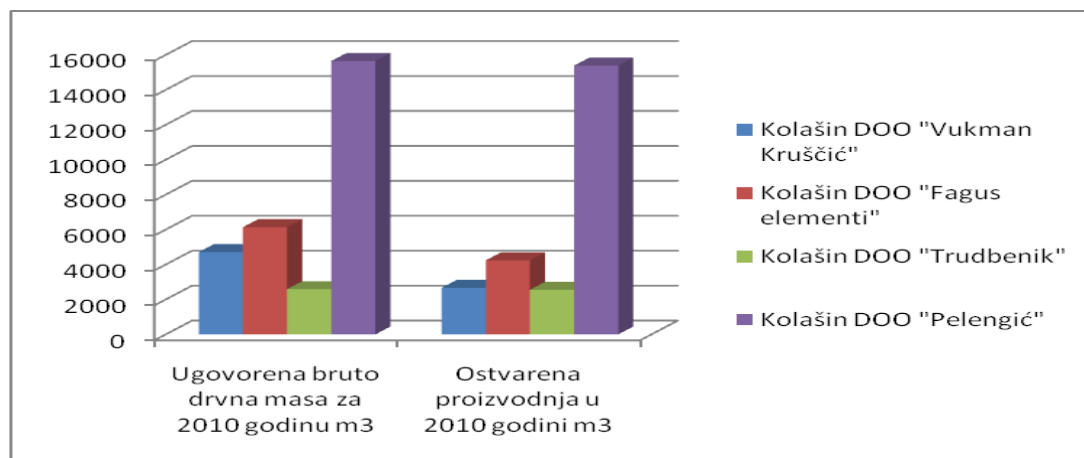
<i>Podrucna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
BERANE	DOO., ŠIK POLIMLJE"	Šekularske šume	15 233	8 335	55	204.933,10	172.984,85
		Turjak					
		Jelovica					
	DOO.,GRANDEX"	Kalud. Dap. šume	987			16.779,00	6.912,80
	DOO.,MIMA"	Kalud. Dap. šume	3 556	3 289	92	60.452,00	38.343,72
	DOO., NIKOLA'	Skrivena	7 636	6 724	88	107.382,40	96.483,12
UKUPNO			27 412	18 344		389.546,50	314.724,49

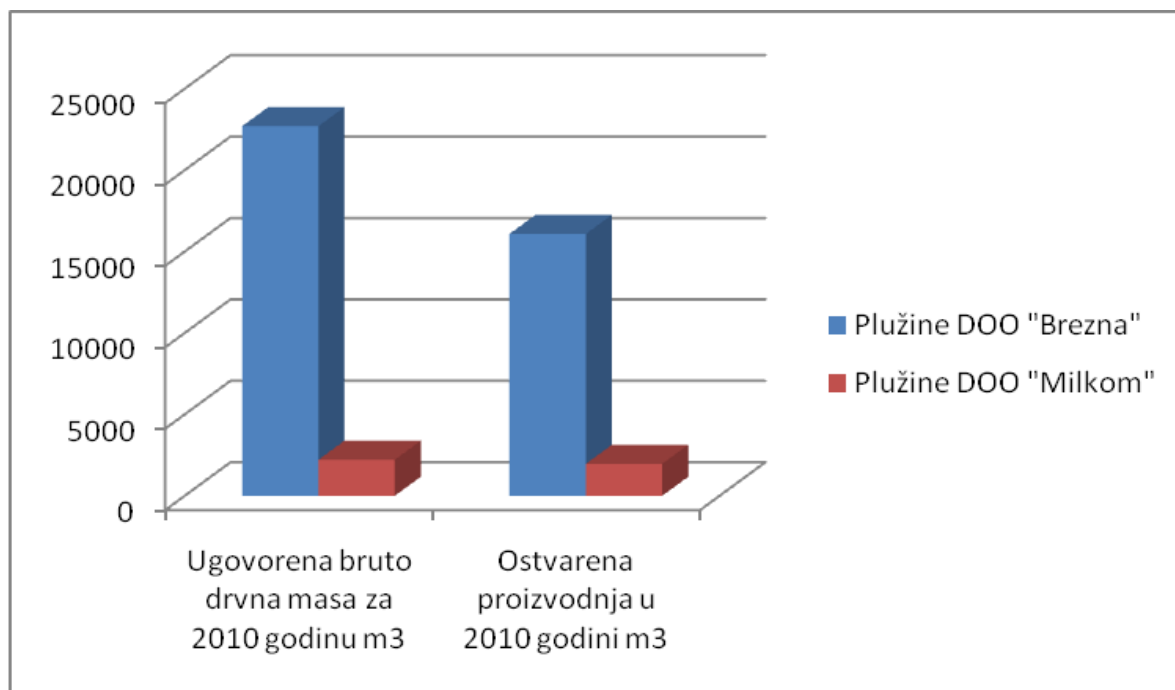
<i>Podrucna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
ŽABLJAK	DOO „KARAPIDIS BROS”	Tepacke sume	17 243	15 609	91	280.345,80	44.881,08
		Gornji Saranci					
		Donji Saranci					
	DOO „WOOD”	Donji Saranci	12 716	6 873	54	341.790,50	70.650,31
UKUPNO			29 959	22 488		622.136,30	115.531,39

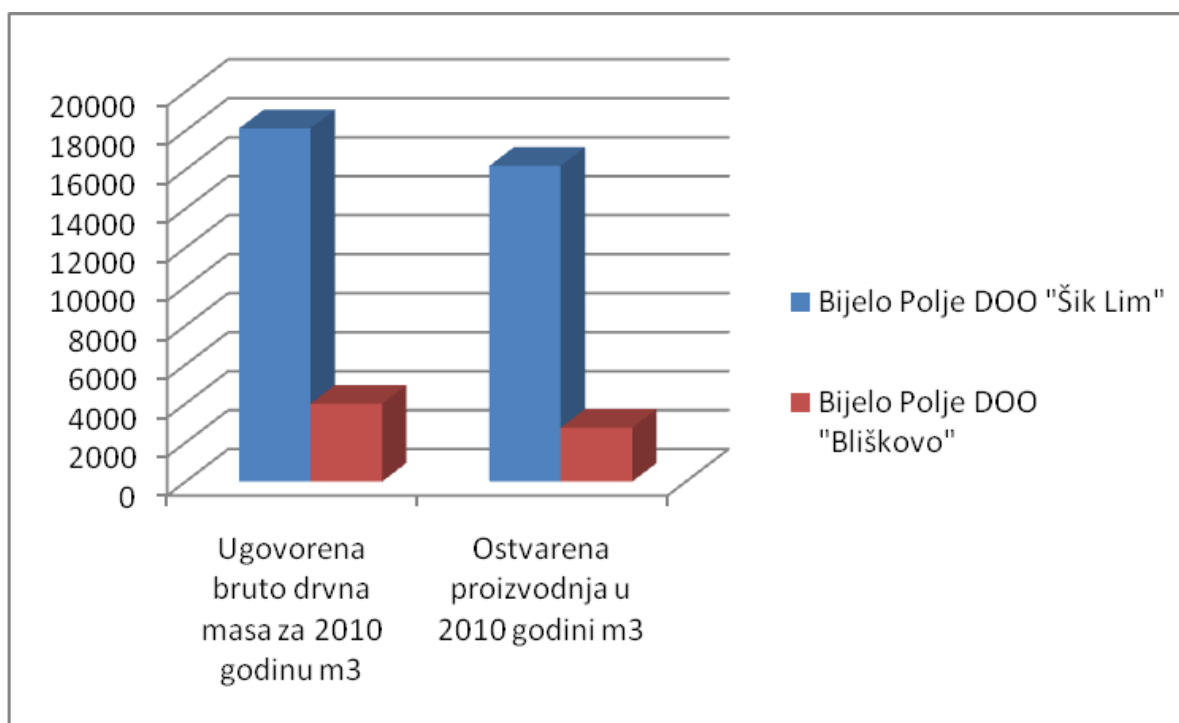
Područna jedinica	Koncesionar	Gazdinska jedinica	Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3	Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3	%	Zaduzenje za 2010 godinu €	Placanje za 2010. Godinu €
KOLAŠIN	DOO„VUKMAN KRUŠČIĆ”	Vučje	4 716	2 673	57	21.222,00	16.178,00
	DOO„FAGUS ELEMENTI”	Komovi I	6 141	4 242	69	52.198,50	31.411,42
	DOO„TRUDBENIK”	Rečka Rij. Vranještica	2 594	2 559	99	17.127,90	77.888,97
	DOO„PELENGIĆ”	Komovi I	15 652	15 390	98	172.400,60	285.772,43
		Pčinja Pješčanica					
UKUPNO			29 103	24 869		262.948,50	411.250,82

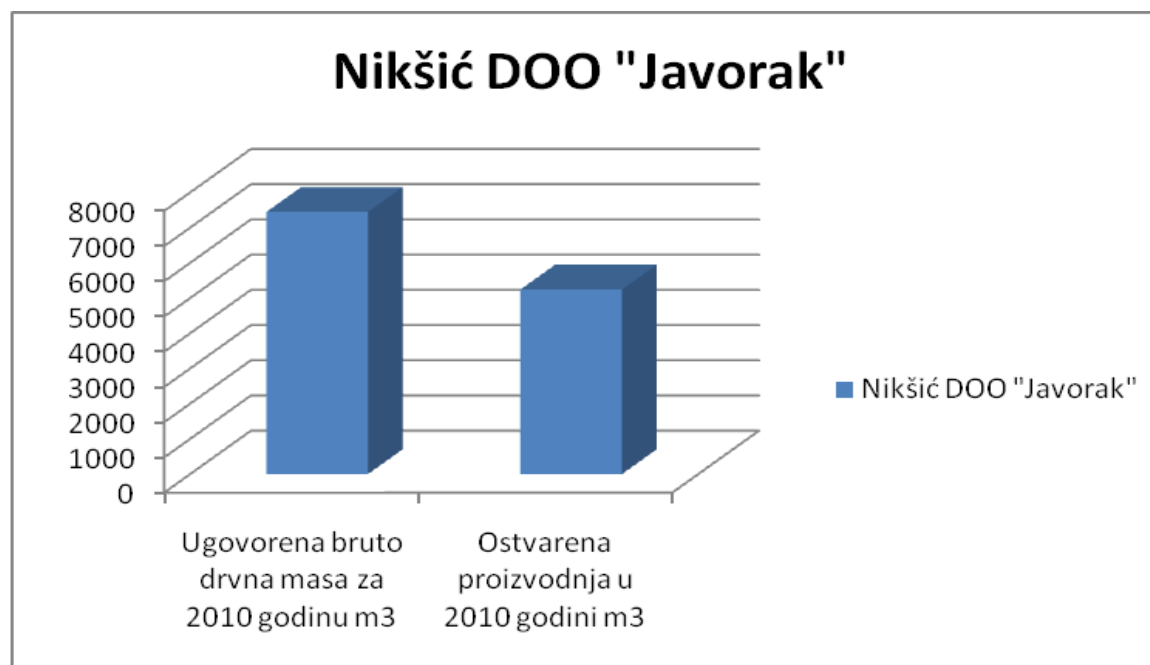
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
PLUŽINE	DOO„BREZNA”	Bundos	22 693	16 078	71	283.793,30	364.445,50
		Goransko					
		Volujak Mratinje					
	DOO„ MILKOM”	Planina piva	2 213	1 960	89	68.603,00	54.711,72
UKUPNO			24.911	18 038		352.396,30	419.157,22

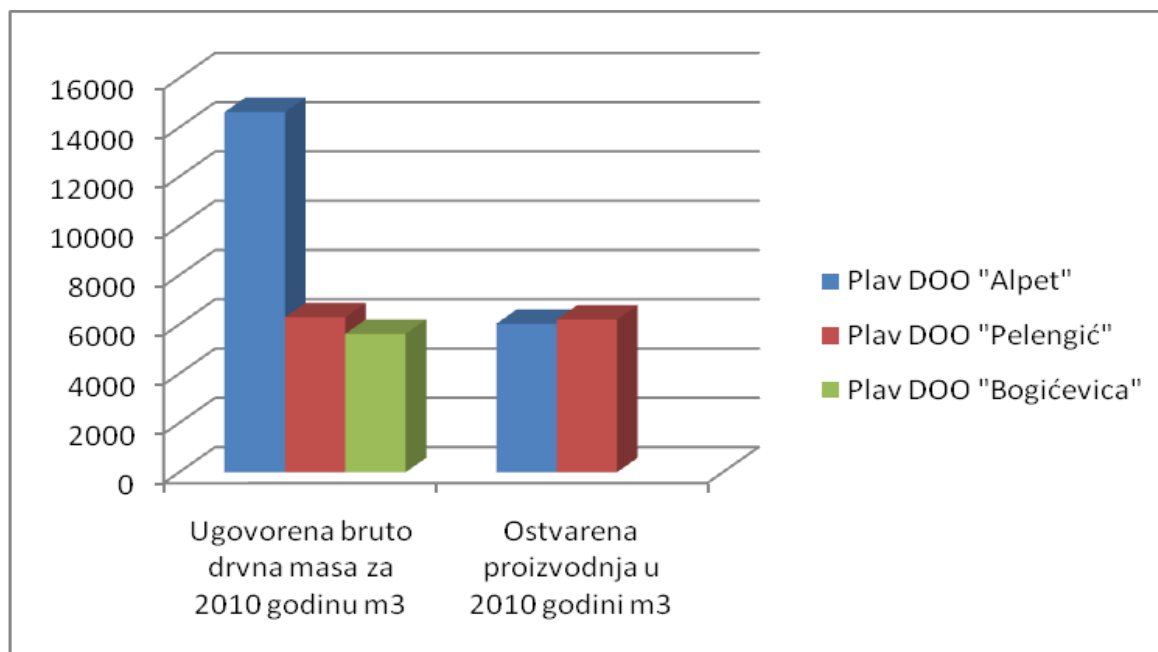
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
BIJELO POLJE	DOO.ŠIK,, LIM"	Rudo Polje	18 123	16 199	89	270.126,80	220.971,19
		Bjelasica					
		Bliškovno					
	DOO„BLIŠKOVO"	Mejdanica Lisa	4 001	2 771	69	73.344,80	64.519,74
UKUPNO			22 124	18 970		343.471,60	285.490,93

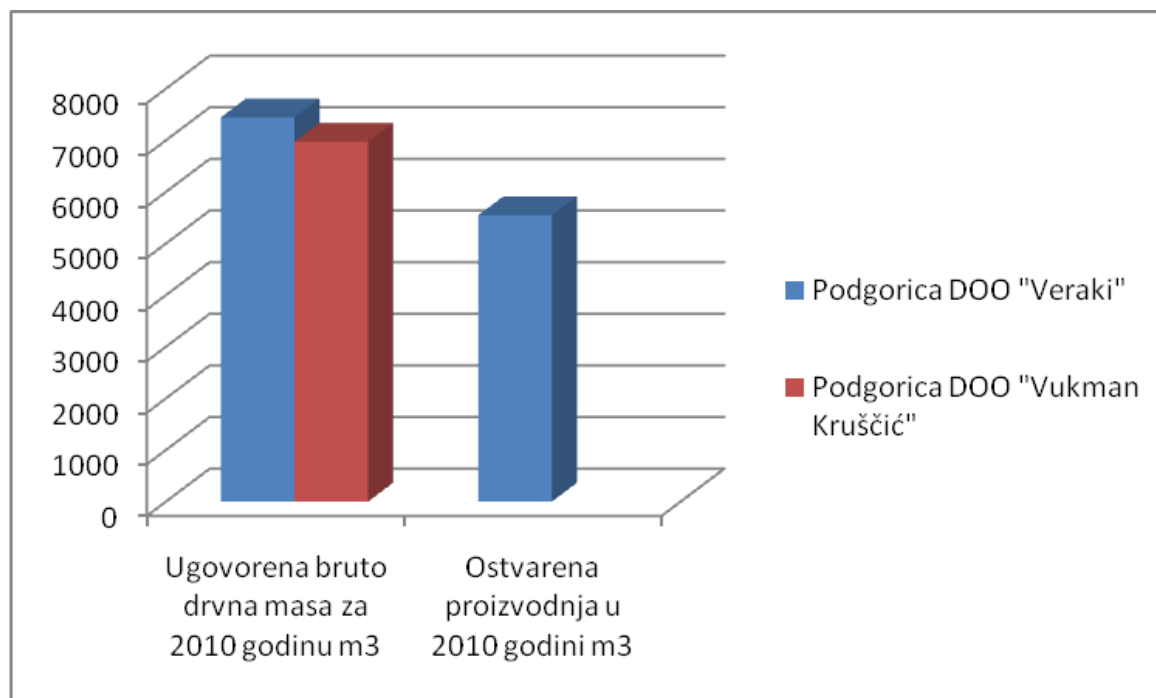
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
NIKŠIĆ	DOO,,JAVORAK”	NJegos	7 446	5 242	70	63.860,50	49.148,35
		Somina					
UKUPNO			7 446	5 242		63.860,50	49.148,35

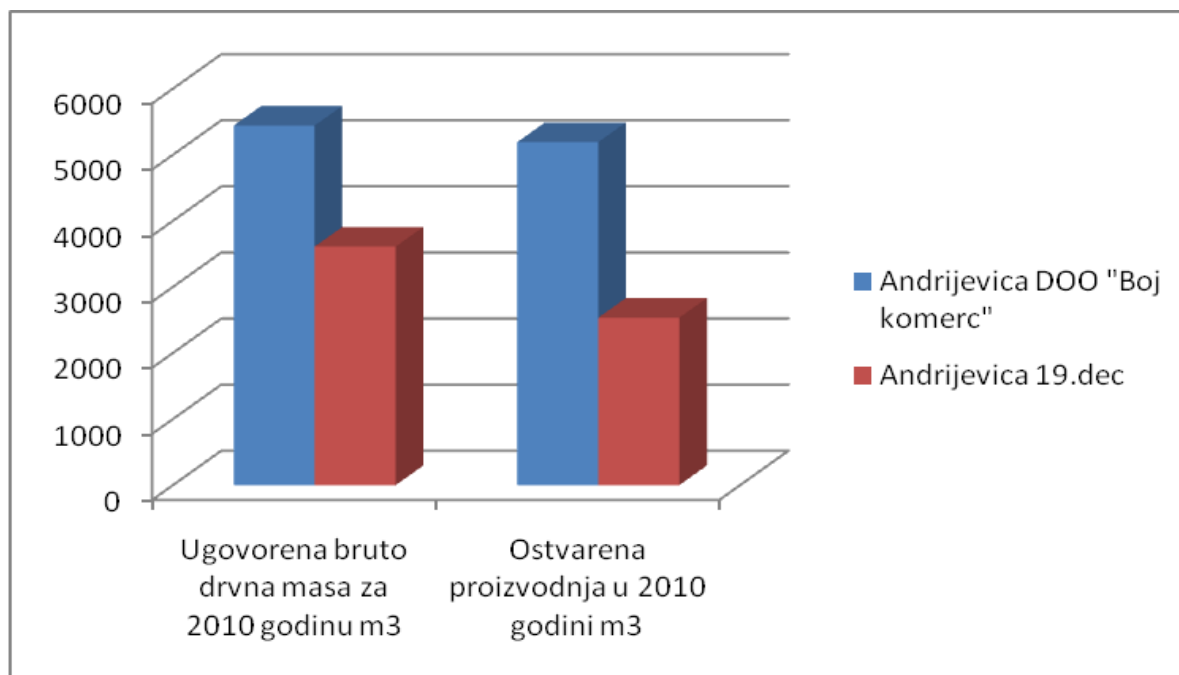
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
PLAV	DOO,, ALPET"	Trokuz Ribljak	14 624	6 032	41	161.893,42	3.699,41
	DOO,,PELENGIĆ"	Čakor Visitor	6 288	6 200	99	90.140,80	
	DOO,,BOGIĆEVICA"	Babino Polje Treskavac	5 619			319.365,30	
UKUPNO			26 531	12 232		571.399,52	3.699,41

Područna jedinica	Koncesionar	Gazdinska jedinica	Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3	Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3	%	Zaduzenje za 2010 godinu €	Placanje za 2010. Godinu €
PODGORICA	DOO „VERAKI”	Opasanica Travsko gor	7 448	5 550	73	78.532,00	90.458,13
	DOO „VUKMAN KRUŠČIĆ”	Vuciji Potok	6 974			49.035,00	
UKUPNO			14 422	5 550		127.567,00	90.458,13

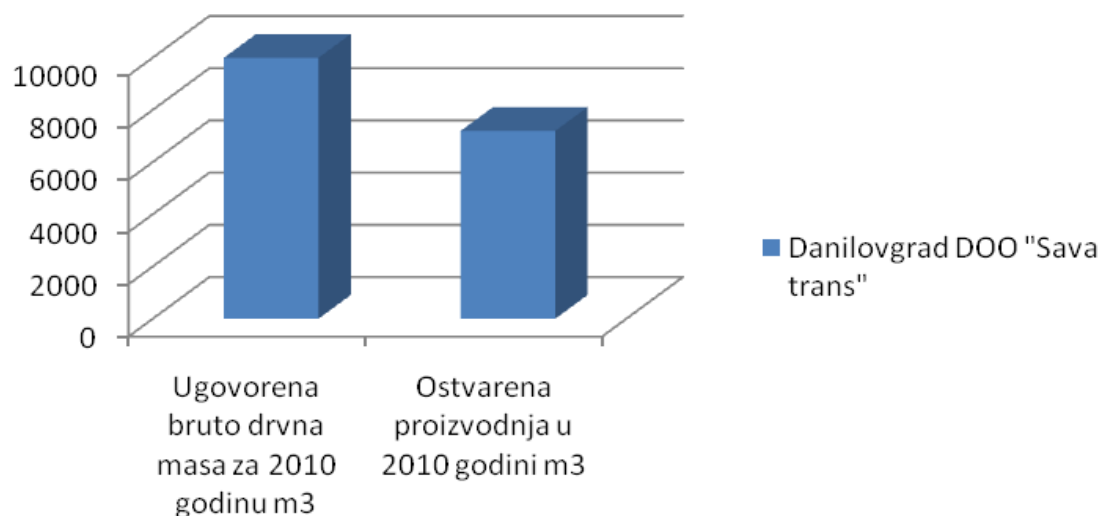

<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
ANDRIJEVICA	DOO,, BOJ KOMERC''	Jelovica	5 442	5 191	95	46.275,00	32.078,60
		Mojanska Rijeka Kraštica					
	19 DECEMBAR	Kutska rijeka	3 610	2 534	70	41.924,40	41.703,23
		Piševska rijeka					
UKUPNO			9 052	7 725		88.199,40	73.781,83

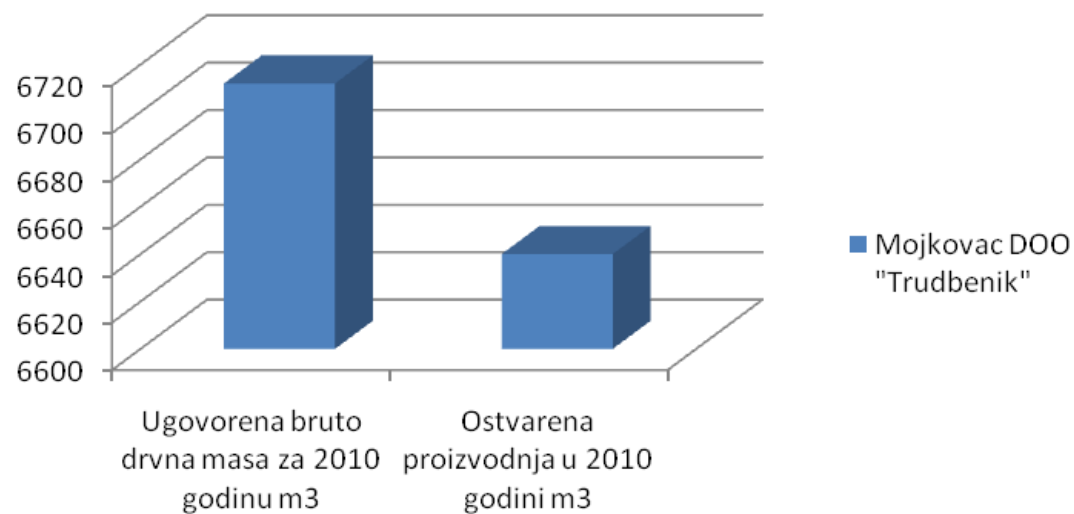
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
DANILOVGRAD	DOO,, SAVA TRANS"	Prekornica	9 995	7 193	72	65.967,00	63.130,20
UKUPNO			9 995	7 193		65.967,00	63.130,20

Danilovgrad DOO "Sava trans"

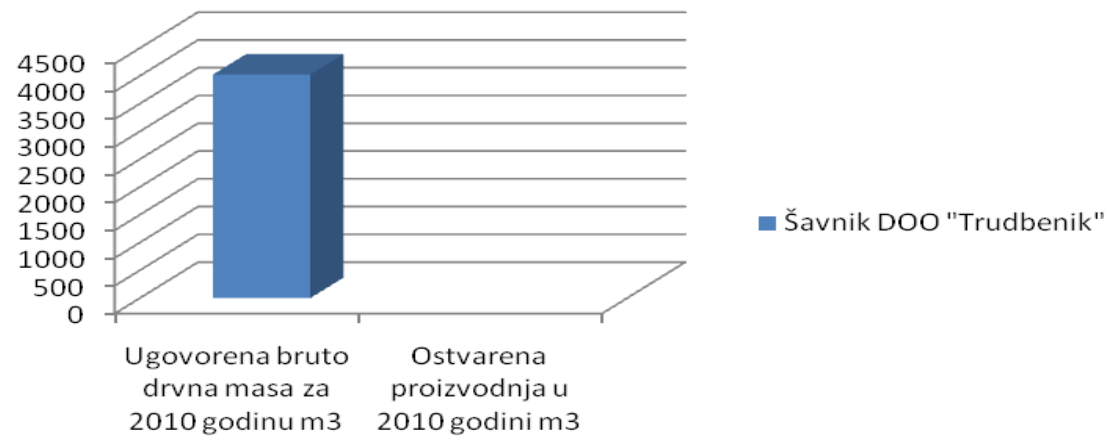
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
MOJKOVAC	DOO „TRDBENIK”	Petrovica Omar Buren	6 712	6 640	99	82.116,00	
UKUPNO			6 712	6 640		82.116,00	

Mojkovac DOO "Trudbenik"

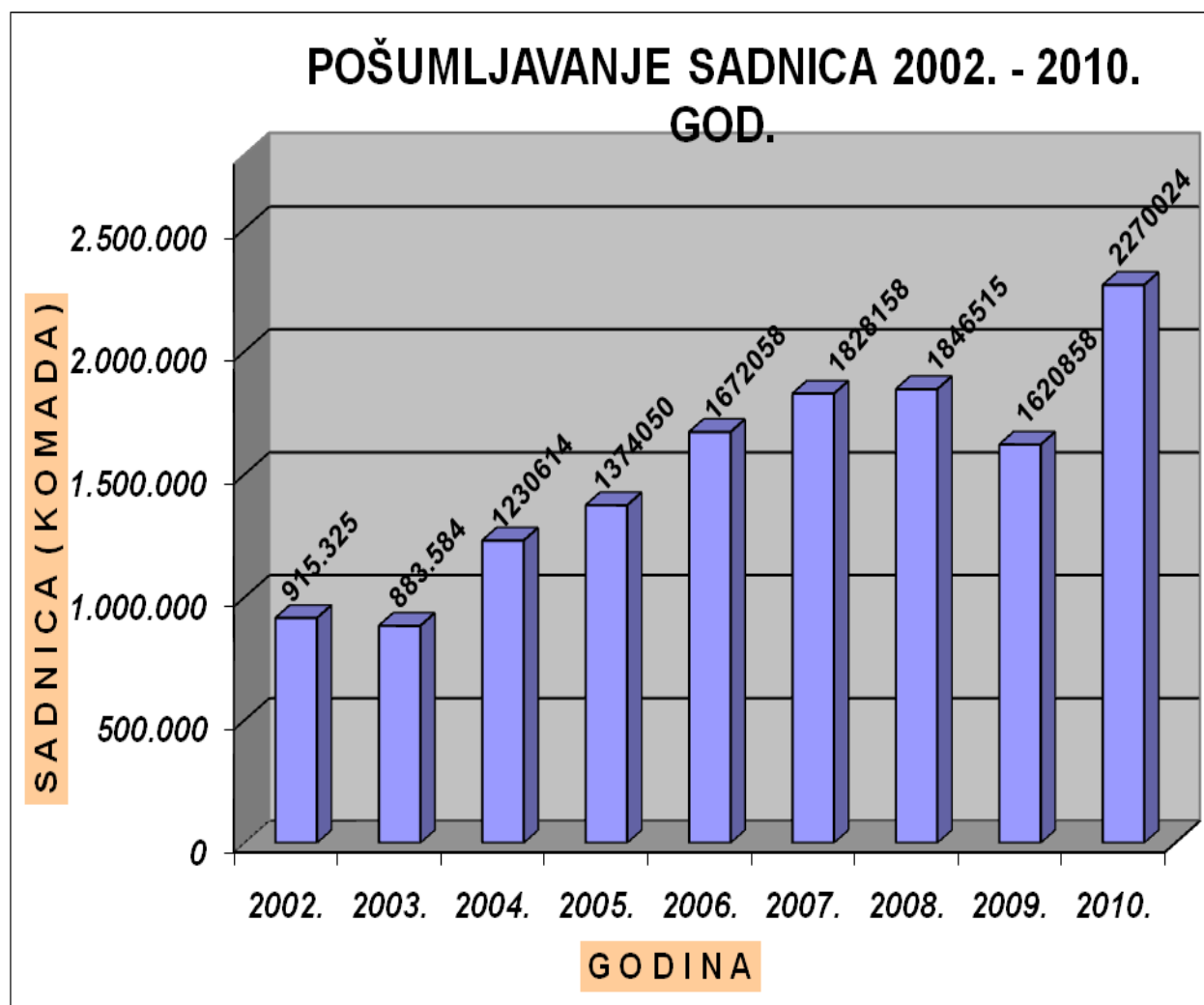

<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
ŠAVNIK	DOO„TRUDBENIK”	Komarnica Dragišnica	4 024			35.500,00	
UKUPNO			4 024			35.500,00	

Šavnik DOO "Trudbenik"

PREGLED POŠUMLJAVANJA ZA PERIOD 2002.-2010. GODINA

REALIZACIJA ŠUMSKO UZGOJNIH RADOVA U 2010.GODINI

Uprava za šume je u skladu sa šumsko.privrednim osnovama planirala šumsko-uzgojne radove u svim Područnim jedinicama, kako po vrsti,tako i obimu:

A.Njega šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Njega mladika	82,63.....	- ha
2.Njega guštika	69,00.....	- ha
3.Prorede u mlađem letvenjaku	77,41.....	- ha
4.Prašenje(okopavanje)kultura	101,00.....	- ha
5.Čišćenje kultura od izbojaka	134,70.....	82,75 ha
6.Čišćenje kultura od korova	32,00.....	14,15 ha
7.Prorede u kulturama st.do 30.god.	162,33.....	- ha
Svega:.....	659,07.....	96,90 ha

B.Obnova šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Priprema zemlj.za prir.podmlađivanje	33,25.....	- ha
2.Priprema zemlj.za pošumlj.sjedišta	105,30.....	16,50 ha
3.Kompletiranje prir.podml.sadnjom	57,73.....	25,33 ha
4.Pošumljavanje redovnih sjedišta	111,00.....	69,80 ha
5.Popunjavanje kultura	106,80.....	188,62 ha
6.Pošumljavanje paljevina	190,10.....	291,20 ha
7.Popunjav. prir. podml. Sjetvom	14,90.....	- ha
Svega:.....	619,08.....	591,45 ha

C.Podizanje novih šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Piprema zem.za pošum.goleti	-.....	3,00 ha
2.Pošumljavanje goleti	145,74.....	154,27 ha
Svega:.....	145,74.....	157,27 ha

D.Rekonstrukcija šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Rekonstrukcija izdanač.šuma	27,00.....	- ha
2.Rekonstrukcija šikara	6,00.....	- ha

3.Konverzija izdanačkih šuma	10,00	- ha
4.Rekonstrukcija vis.devastiranih šuma	2,80.....	- ha
Svega:.....	45,80.....	- ha

A+B+C+D 1469,69 ha..... 845,62 ha

Prosječni obim šumsko uzgojnih radova po Opštim osnovama za sve Područne jedinice obuhvata radove na površini od 2.359,14 ha. Plan šumsko uzgojnih radova za 2010. godinu predviđen je na površini od 1.469,69 ha tj. 62,30 % od prosječnog godišnjeg plana.

Njega šuma (njega mladika, njega guštika, prorede u mlađem letvenjaku, prašenje (okopavanje) kultura, čišćenje kultura od izbojaka, čišćenje kultura od korova, prorede u kulturama starosti do 30 godina) planirani su na površini od 659,07 ha, a realizovani su u 2010. godini na površini od 96,90 ha tj. 14,70 % od godišnjeg plana.

Mjere njege šuma su sastavni i neophodni proces u gazdovanju sa svim šumama. Iako trenutno ne postoje pozitivni ekonomski efekti ovu vrstu radova neophodno je realizovati u znatno većem procentu, pogotovo na lokalitetima gdje je nastalo sušenje šuma. Dugoročno ovim mjerama se postiže:

- biološka i mehanička stabilnost sastojine
- povećanje prirasta povećanjem površine aktivnih kruna i prirasnog potencijala (oblikovanje sastojina)
- bolje zdravstveno stanje-vitalnost
- ekološka stabilnost (sastav, građa i starost)
- smanjivanje stepena ugroženosti od požara

Na relativno mali procenat izvršenja šumsko uzgojnih radova (57 %) nesumljivo utiče mala realizacija u fazi njege šuma (14,70 %). Najveći obim radova na njezi šuma planiran je u Područnoj jedinici Pljevlja (205,00 ha), a obaveza za realizaciju ovih radova pripala je prema ugovoru o koncesijama najvećem koncesionaru DOO"Vektra-Jakić" koja nije ništa realizovala u ovoj fazi šumsko – uzgojnih radova što je uticalo na konačni procenat šumsko uzgojnih radova. Drugi razlog, a odnosi se na ostale Područne jedinice, je nedostatak finansijskih sredstava koja je planom neophodno opredijeliti za ovu vrstu radova. Dodatni problem čini nemogućnost realizacije drvne mase koja se dobija nakon prorednih sječa.

Obnova šuma (priprema zemljišta za prirodno podmlađivanje, priprema zemljišta za pošumljavanje sječišta, kompletiranje prirodnog podmlatka sadnjom, pošumljavanje redovnih sječišta, popunjavanje kultura, pošumljavanje paljevina, popunjavanje prirodnog podmlatka sjetvom) planirani su na površini od 619,08 ha, a realizovani su u 2010. godini na površini od 591,45 ha to jest 95,54 % od godišnjeg plana.

Podizanje novih šuma (priprema zemljišta za pošumljavanje goleti i pošumljavanje goleti) planirani su na površini od 145,74 ha i realizovani su u 2010. godini na površini od 157,27 ha to jest 107,91 % od godišnjeg plana.

U posljednje vrijeme se šumi i njenim opšte korisnim funkcijama pridaje sve veći značaj. Naročito treba istaći zaštitne funkcije šuma koje u uslovima razvoja industrijske proizvodnje traže angažovanje i usmjeravanje društvene aktivnosti u pravcu primjenjivanja ekoloških normi sa jedne strane i intenzivnije usmjeravanje aktivnosti u pravcu obimnijeg pošumljavanja neobraslog šumskog zemljišta sa druge strane.

Značajni radovi u toku 2010. godine su sanacija, pošumljavanje opožarenih šumskih zemljišta, pošumljavanje devastiranih sastojina, goleti i degradiranog šumskog zemljišta na površini oko 749 ha i gdje je zasađeno 1.784.555 sadnica. Pošumljavanje se vršilo sadnicama smrče, bijelog i crnog bora i bagrema koje su proizvedene u rasadniku Uprave za šume Područne jedinice Kolašin, a ostatak je nabavljen iz privatnog rasadnika "Montena max" Nikšić.

Rekonstrukcija šuma (rekonstrukcija izdanačkih šuma, rekonstrukcija šikara, konverzija izdanačkih šuma, rekonstrukcija visokih devastiranih šuma) planirani su na površini od 45,80 ha i ništa nije realizovano od ovih radova u 2010. godini.

Šumsko uzgojni radovi u svim fazama rada ostvareni su na površini od 845,62 ha to jest 57,54 % od godišnjeg plana.

Pošumljavanje se vršilo sa sadnicama smrče, bijelog i crnog bora i bagrema koje su proizvedene u rasadnicima Uprave za šume Kolašin i Rožaje a ostatak je nabavljen iz privatnog rasadnika "Monteno Max" iz Nikšića.

Iz rasadnika "Monteno Max" Nikšić preuzeto je 1.607.360 sadnica čiji troškovi iznose 381.870,45 EUR-a, iz rasadnika "Trebiljevo"- Kolašin preuzeto je 390.411 sadnica za pošumljavanje, iz rasadnika "Županica"- Rožaje preuzeto je 200.000 sadnica za pošumljavanje, iz privatnog rasadnika "Lug"- Rožaje preuzeto je 35.000 sadnica.

Ukupni troškovi šumsko uzgojnih radova u 2010. godini su 365.363,10 EUR-a (trokovi neto zarada povremene radne snage, prevoz).

Proizvodnje sadnog materijala

Rasadnička proizvodnja u Upravi za šume Crne Gore organizuje se u rasadniku "Županica" na otvorenom prostoru na površini od 1,30 ha. Ukupna površina rasadnika je 2,40 ha. Trenutno se u rasadniku organizuje proizvodnja klasičnih sadnica smrče i c.bora i ukupno je proizvedeno 506.406 sadnica.

Rasadnik u Kolašinu zauzima površinu od 4.340 m² bruto površine. U toku 2010. godine proizveden je sledeći broj sadnica:

- za pošumljavanje.....297.550 kom
- za dalju reprodukciju.....330.000 kom

Proizvodnja sa slobodnim korijenom

- za pošumljavanje.....156.950 kom

Ukupna proizvodnja u 2010. godini iznosi**784.500** komada.

PREGLED PREUZETOG SADNOG MATERIJALA ZA PROLJEĆE-JESEN 2010. GODINE

RASADNI K	VRSTA SADNICA	STAROS T	TIP	PLJEVLJ A	ROŽAJE	BERANE	PLAV	B. POLJE	ŽABLJAK	KOLAŠIN	ANDRIJE V	PLUŽINE	ŠAVNIK	DANILOV	PODGOR.	NIKŠIĆ	MOJKOV.	KOTOR	UKUPNO MONT. MAX	UKUPNO ŠUM. UPRAVE	PRIVATNA L	PRAVNA L	TREBALJEVO	UKUPNO 1 + 2 RASADNIK
„MONTENO MAX“ NIKŠIĆ	SM	2 + 2	rol	32.0 00	15.0 00	1400 00	1450 00	224000	-	-	8000 0	9600	6320	-	120	6510	173000	200	831.75 0					831.7 50
	SM	2 + 0	kont	-	-									2500 0		3000 0			55.000					55.00 0
	SM	3 + 0	kont	-	-			38000								8000 0			118.00 0					118.0 00
	CB	1 + 1	rol.	8.80 0		1500 0		50000				2000		1300 00	2300	3515 0			243.25 0					243.2 50
	CB	1 + 2	rol.	-	5000 0							2100	120			2.11 0		4700	59.030					59.03 0
	CB	2 + 2	rol.	-	-											600			600					600
	CB	2 + 0	kont	-	-			53000						1082 50		5500 0			216.25 0					216.2 50
	BB	1 + 1	rol.	1.20 0	-							7100	120			480		150	9.050					9.050
	BB	2 + 2	rol.	-	-											500			500					500
	JL	1 + 2	rol.	-	-									5500					5.500					5.500
	OM	1 + 2	rol.	-	-										2500	10.6 00			13.100					13.10 0
	OM	2 + 2	rol.	-	5000							1000	120			2.18 0		30	8.330					8.330
	BAGR.	1+0	kl.	2.00 0	9500	2000		10000			1000	500	500	1000	4000	9.50 0	3000	4000	47.000					47.00 0
UKUPNO				44.0 00	7950 0	1570 00	1450 00	375000			8100 0	2230 0	7180	2697 50	8920	2326 30	176000	9080	1.607.3 60					1.607. 360
„TREBALJEVO“ KOLAŠIN	SM	2 + 0	K					91800		6000	5493 0									152.73 0	51.5 38	3.12 0	207.3 88	207.3 88
	SM	2 + 2 3 + 0	SK					41500		2860 0	1400 0									84.100	5.09 0	900	90.09 0	90.09 0
	CB	2 + 0	K																		3.40 0		3.400	3.400

	CB	2 + 0 3 + 0	SK					5500	2090 0	1400 0							10.000			50.400	630	320	51.35 0	51.35 0
	BB	2+0	K																		3.92 0		3.920	3.920
	BB	2 + 0 3 + 0	SK					5500	5620	8000							120			19.240	1080	220	20.54 0	20.54 0
	OST:Č ET.								160											160	6.59 0	2.46 5	9.215	9.215
	LIŠČA RI																				3.87 8	630	4.508	4.508
UKUPNO								144300	2668 0	5660 0	6893 0						10120			306.63 0	76.1 26	7.65 5	390.4 11	390.4 11
UKUPNO 1 + 2 RASADNIK				44.0 00	7950 0	1570 00	1450 00	519300	2668 0	5660 0	1499 30	2230 0	7180	2697 50	8920	2326 30	186.12 0	9080	1.607.3 60	306.63 0	76.1 26	7.65 5	390.4 11	1.997. 771

Napomena : Iz privatnog rasadnika “ LUG “ – Rožaje uzeto 35.000 sadnica SM starosti 2 + 2 , a iz rasadnika “ ŽUPANICA “
upotrijebljeno 200.000 sadnica za pošumljavanje.
Utrpljeno 61.000 sadnica

**PREGLED SJEMENSKIH OBJEKATA
ZA OBEZBJEĐENJE REPRODUKTIVNOG MATERIJALA ŠUMSKOG DRVEĆA**

R. br.	Opština	Gazdinska jedinica	Odd.	Vrsta sj. objekta	Predlog ekspertskeg tima	koordinate	P/ha (ukupna/reduk.)
1	Pljevlja	Maočnica	65a	Jela	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6620038 4780334	39,40/18,91
2	Pljevlja	Kovač	19	Smrča	Tretman sjemenskog objekta	6591917 4818492	36,80/29,44
3	Pljevlja	Kovač	8	Bukva	Tretman sjemenskog objekta	6590663 4820105	21,40/7,49
4	Pljevlja	Kovač	46a	Jela	Tretman sjemenskog objekta	6594805 4818929	3,86/2,47
5	Pljevlja	Ljubišnja	81a	Smrča	Tretman sjemenskog objekta	6588992 4801529	5,35/4,28
6	Žabljak	Gornji Šaranci	25	Bijeli bor	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6602615 4772706	5,80/3,65
7	Žabljak	Tepačke šume	18	Smrča	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6590974 4782922	5,35/4,28
8	Rožaje	Balotičke šume	40	Smrča	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6680100 4740620	29,15/16,32
9	Rožaje	Bač-Besnik	45	Jela	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6689000 4746677	62,34/16,32
10	Berane	Jelovica	85a	Munika	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6642000 4750944	33,00/23,76
11	Berane	Mrtvica-Tivran	80b	Crni bor	Izdvojiti kao prirodnu rijetkost, NIR*, tretman sjemenskog objekta	66653000 4755819	38,50/24,64
12	Plav	Babino polje- Treskavica	34b	Molika	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6667020 4715824	13,59/6,66
13	Kotor	Vrmac	Nije uredje no/	Dalmat. Crn i bor	Izdvojiti kao prirodnu rijetkost, NIR*, tretman sjemenskog objekta	6562220 4697850	3,68/2,94
14	Kotor	Vrmac	Nije uredje	Atlanski Kedar	Izdvojiti kao prirodnu rijetkost, NIR*, tretman	6562220 4697850	Roditeljska stabla

			<i>no</i>		<i>sjemenskog objekta</i>		
15	<i>Kolašin</i>	<i>Nacionalni park Biogradska gora</i>	<i>/</i>	<i>Jasen, Javor, Brijest, Lipa, Bukva</i>	<i>Tretman sjemenskog objekta i NIR*</i>	6630800 4751807	30,70/24,87
16	<i>Kolašin</i>	<i>Nacionalni park Biogradska gora</i>	<i>/</i>	<i>Bukva</i>	<i>Tretman sjemenskog objekta i NIR*</i>	6630500 4751807	2,85/2,00
POVRŠINA SJEMENSKIH OBJEKATA: <u>Četinari</u>:276,82 ha / 153,67 ha <u>Lišćari</u>: 54,95 ha / 34,36 ha							

Ukupna površina ovih sjemenskih objekata iznosi 331,78 ha od čega 276,82 ha su četinarske sastojine, a 54,95 ha sjemenske sastojine liščara. U godinama punog uroda u sjemenskim sastojinama sakupljala bi se oko 1.100 kg sjemena što je više od potreba Uprave za šume Crne Gore.

U toku 2010. godine realizovan je niz aktivnosti predviđenim projektom "unapređenje procesa sakupljanja šumskog sjemena".

- poslovno tehnička saradnja sa J.P."Srbija Šume" za period 2010 – 2015. godina u vezi korišćenja Sjemenskog centra u Požegi i kontrolu kvaliteta i zdravstvenog stanja sjemena u Institutu za šumarstvo Beograd,

- dorada sjemena svih vrsta četinara koje je sakupljeno na teritoriji Crne Gore i dostavljeno sjemenskom centru u Požegi,

- sakupljanje i dorada sjemena domaćih provenijencija Srbije i Crne Gore za potrebe Crne Gore,

- pakovanje i skladištenje sjemena na duži vremenski period prema unaprijed dogovorenom radu,

- kontrolu kvaliteta i zdravstvenog stanja sjemena prije i poslije dorade,

- vrši pakovanje sjemena, obelježavanje u skladu sa propisima koji važe za Crnu Goru,

- procjena dugoročnih potreba za pošumljavanje šumskog zemljišta i definisanje nacionalnog programa za pošumljavanje,

- urađen je priručnik za proizvodnju šumskog sjemena u prirodnim sjemenskim objektima kao i registar šumskih sjemenskih objekata Crne Gore.

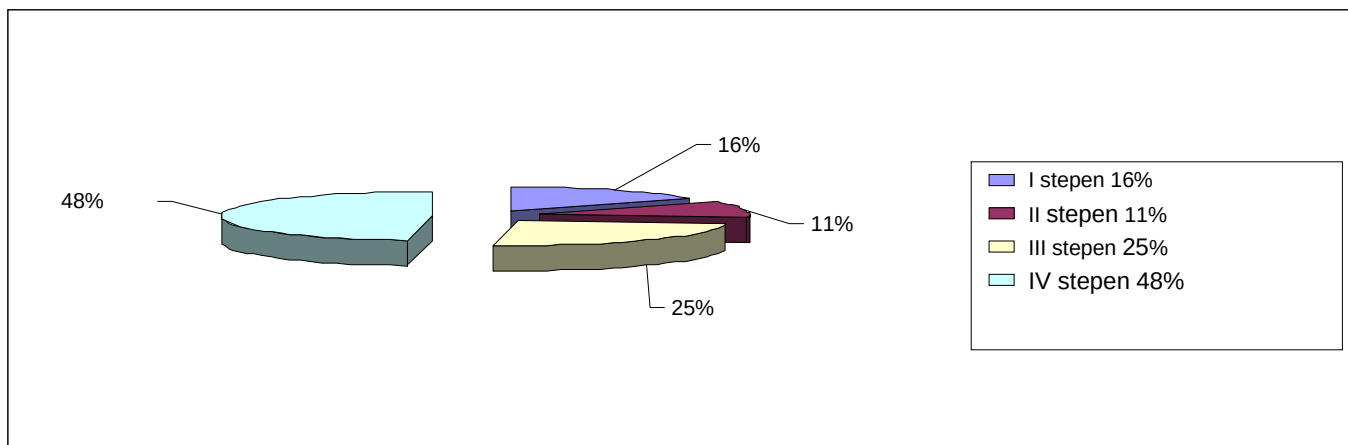
U njima su jasno prikazani koraci i procedure primjenjivi u novoformiranom lancu snadbijevanje sjemena i definisane sve aktivnosti i nadležnosti u skladu sa nacionalnim zakonskim okvirom kao i odgovarajućim propisima Evropske unije.

- donešen je i niz podzakonskih akata o reproduktivnom materijalu šumskog deveća,

- zaključen je sporazum o poslovnoj saradnji za NVO "Natura" iz Kolašina, i NVO "Runo list" iz Rožaja za period 2010-2020. godina i realizovan plan obuke menadžera za sjemensku i rasadničku proizvodnju i penjača i nabavljena odgovarajuća oprema za penjače koja je neophodna za branje i sakupljanje sjemena.

Šumski požari

U 2010. godini izrađeni su godišnji planovi zaštite šuma od požara i to za svaku područnu jedinicu posebno. U okviru ovog plana obezbjeđuje se protiv požarna sredstva, angažuje se potreban broj izvršilaca na osmatranju, dojavi i gašenju požara. Preko sredstava javnog informisanja i sopstvenih radio veza (mobilna telefonija), postavljanja tabli upozorenja, lokalnog stanovništva i na drugi način služba zaštite šuma u Upravi za šume preventivno se djeluje na sprečavanju pojave šumskih požara. Grafički prikaz šumskih površina po stepenu ugroženosti:

Plan zaštite od požara u područnoj jedinici Pljevlja dostavljen je blagovremeno najvećem koncesionaru "Vektra Jakić" iz razloga što je Ugovorom predviđeno da koncesionar između ostalog ima obavezu da organizuje zaštitu šuma od požara u 13 gazdinskih jedinica.

Koncesionari koji su dobili koncesije na godinu dana dužni su da poštuju Pravilnik o sječi- uspostavljanje šumskog reda (kao preventivna mjera zaštite šuma od požara).

Odsjek za uzgoj i zaštitu šuma u svom radu se angažuje na otkrivanju i sprečavanju bespravnih radnji tako da je najveći broj prijava podnesen protiv poznatih izvršilaca. Inače, broj bespravnih radnji je u opadanju što se može zaključiti iz broja podnesenih prijava.

Iako je kaznena politika pooštrena broj riješenih prijava i dalje nije na zadovoljavajućem nivou . Služba zaštite šuma u svom radu se angažuje na otkrivanju i sprečavanju bespravnih radnji tako da je najveći broj prijava podnešen protiv poznatih izvršilaca.

IZVJEŠTAJ PODNIJETIH I RIJEŠENIH PRIJAVA ZA BESPRAVNE RADNJE U DRŽAVNIM I PRIVATNIM ŠUMAMA ZA 2010. GOD.

PODRUČNA JEDINICA	DRŽAVNE ŠUME I ZEMLJIŠTE																			PRIVATNE ŠUME							
	BESPRAVNE SJEČE																UZURPACIJE			NEODOBRENE SJEČE							
	1. Prekršajne prijave				2. Krivične prijave				3. Nepoznat izvršilac				UKUPNO 1+2+3			Prič. šteta 1+2+3	K ri pr ij	Besp sječ.	P ri č. st et e	Prij za pre .	Posjč. drv. zapremina		Prič. šteta				
	P	Posječ. drv. zapremina			Prič. šteta	P	Čet	Liš	Zap	Prič. šteta																	
		Čet	Liš	Zap							€	Čet	Liš	Zap	€	Čet	Liš	Zap	€	P	ha	€	P	Σ	Zap	€	
m³			€	m³			€	m³			m³			€	P	ha	€	P	m³		€						
Pljevlja	1		0,1 1		1,76	6	7,69	27,32		1153,7 3	8	44,61	12,47	2,49	4517,4 5	52,30	39,90	2,49	5672,94								
Rožaje	5	3,13	0,9 1		211, 00	9	36,60	25,32	38,3 0	2075,0 0	5	88,58		65,82	4492,0 0	128,3 1	26,23	104,1 2	6778,00	1 2	8,417 4		10	221,09			
Berane						10	45,25	92,39		7027,6 4	5	1131, 89	28,67	10,35	132968 ,30	1177, 14	121,06	10,35	139995,9 4				8	233,18			932,7 7
Plav						7	68,57	8,77	77,3 4	10338, 00	1 2	344,9 5	22,21	367,1 6	51295, 61	413,5 2	30,98	444,5 0	61633,61				1	3,29			
B.Polje						37	98,86	212,7 6		25354, 60	2 2	104,3 4	91,85		25134, 95	203,2 0	304,61		50489,55								
Žabljak											1	5,97		5,97	321,25	5,97		5,97	321,25								
Kolašin						1		8,39		420,00	4		71,00	52,00	3231,0 0		79,39	52,00	3651,00	1	0,05		1	52,00			
Andrij.						2	13,18		13,1 8	1542,0 0	6	112,0 7	169,4 5	281,5 2	7750,0 0	125,2 5	169,45	294,7 0	9292,00								
Plužine						2		14,05		224,80	1		23,80	23,80	1109,0 0		37,85	23,80	1333,80				1	28,10			449,6 0
Šavnik											5		25,25		476,26		25,25		476,26								
Danilov																											
Podgor.						13		84,54	53,7 4	5456,2 4							84,54	53,74	5456,24								

[illegible]

PREGLED ŠUMSKIH POŽARA U DRŽAVNIM ŠUMAMA ZA 2010. GODINU

[illegible]

PODGORICA	1	5,00		200,00	200,00					200,00	200,00		1872,00	1872,00		28.08.2010
NIKŠIĆ	4	8,50		15,00	15,00					15,00	15,00		120,00	120,00		Augus 2010
MOJKOVAC	2	4,00	1500 sadnica	70,00	70,00	1500 sadnica	5,00	5,00		65,00	65,00	47,00 1.500,0 0	624,00	2.171,00		27.08.2010
KOTOR	4	28,05	Degradira ne niske garige	65,00	65,00		20,00	20,00		45,00	45,00	187,20		187,20		18.07.2010 28.08.2010
UKUPNO:	39	482,98	37790,00 1500 sadnic	1053,0 0	38843,0 0	1333,00 1500 sadnic	72,00	1405,00	34218,0 0	980,00	35198,00	149504 ,20	1435971,00	1582075,20	1330,00	

PREGLED ŠUMSKIH POŽARA U PRIVATNIM ŠUMAMA ZA 2010. GODINU

PODRUČNA JEDINICA	Broj Pož.	Opož. Površ.	OPOŽARENA DRVNA ZAPREM.			OD TOGA						PRIČINJENA ŠTETA			Troškovi gašenja	Datum pojave i gašenja požara
						POTPUNO UNIŠTENO			MOŽE SE KORISTITI							
			Četinari	Liščari	Svega	Četinari	Liščari	Svega	Četinari	Liščari	Svega	Potpuno uništeno	Može se koristiti	Svega		
			ha	m³			m³			m³			eur			
PLJEVLJA	2	3,70	250,00		250,00				250,00		250,00		9739,00	9739,00		
ROŽAJE	1	1,50	8,00	10,00	18,00				8,00	10,00	18,00		1245,00	1245,00		21.08/10
BERANE																
PLAV																
B.POLJE																
ŽABLJAK																
KOLAŠIN																
ANDRIJEVICA																
PLUŽINE	3	207,00	Gorjelo	sitno	rastinje	I livade										
ŠAVNIK																
DANILOVGRA																
PODGORICA																
NIKŠIĆ																
MOJKOVAC																
KOTOR																
UKUPNO:	6	212,20	258,00	10,00	268,00				258,00	10,00	268,00		10984,00	10984,00		

Zaštita šuma podrazumjeva zaštitu od abiotskih faktora (neorganske prirode) visoke i niske temperature, atmosferski talozi (kiša, snijeg, inje, led i grad) šumski požar, grom, otrovi, gasovi, dim i biotskih (organski): šumske gljive, bakterije koje prouzrokuju bolesti na šumskom drveću (fitopatogene bakterije) zatim razne parazite i poluparazitske biljke, šumski korov, štetni šumski insekti, neki štetni šumski glodari, domaća stoka i na kraju čovjek.

Od gore navedenih abiotskih faktora najznačajniji radovi se odnose na doznaku, sječu i brzo izvlačenje stabala koja su oštećena od abiotskih faktora i imaju cilj sprečavanje sekundarnih bolesti stetnih insekata.

PREGLED DOZNAČENE BRUTO DRVNE MASE SLUČAJNIH UŽITAKA IZ 2010. GOD.

PODRUČNA JEDINICA	UKUPAN BROJ DOZNAČENIH ODJELA	BRUTO DOZNAČENA DRVNA MASA SLUČAJNIH UŽITAKA		
		Četinari m3	Lišćari m3	Ukupno m3
PLJEVLJA	111	27.210,30	48,70	27.259,00
ROŽAJE	179	24.194,47		24.194,47
BERANE				
PLAV	48	8.187,00	2.162,00	10.349,00
B.POLJE	38	2.572,30		2.572,30
ŽABLJAK	27	4.366,00	15,00	4.381,00
KOLAŠIN				
ANDRIJEVICA				
PLUŽINE	6	678,00	830,00	1.508,00
ŠAVNIK				
DANILOVGRAD				
PODGORICA				
NIKŠIĆ	3			

			339,045	339,045
MOJKOVAC				
KOTOR				
UKUPNO:	412	67.208,07	3.394,75	70.602,82

U toku 2010. godine Uprava za šume je nabavila feromonske klopke i feromonske preparate i na po jednim lokalitetima utvrdila i da do šest puta veća brojnost štetnih insekata nego u prethodnim periodima.

Ips typographus

Pityogenes chalcographus

Ips typographus

Pityogenes chalcographus

UREĐIVANJE ŠUMA ZA 2010.god.

U 2010.godini Uprava za šume je zaključila Ugovor o izradi Posebnih osnova za gazdovanje šumama za deset Gazdinskih jedinica i to:

- GJ" Maočnica"-PJ Pljevlja
- GJ" Lovničke šume" – PJ Rožaje
- GJ" Paučinske šume"-PJ Rožaje
- GJ" Gornji Ibar" – PJ Rožaje
- GJ" Gradišnica-Jelovica" – PJ Andrijevića
- GJ" Korita" – PJ Bijelo Polje
- GJ" Jelovica" – PJ Berane
- GJ" Krnovo-Vučje" – PJ Nikšić
- GJ" Bukovica" – PJ Šavnik
- GJ" Korjen"-PJ Pljevlja

Izvođači radova za navedene Gazdinske jedinice su:

- "Institut za šumarstvo" AD – Podgorica (4 Gazdinske jedinice)
- DOO"Šuma plan" – Čelinac (4 Gazdinske jedinice)
- "Fornet" DOO – Beograd (1 Gazdinska jedinica)
- "Pro-Silva HISS" D.O.O.Plav(1 Gazdinska jedinica)

Ukupna površina za sve GJ iznosi 34.952,00 ha a cijena koštanja radova 564.281,12 EUR-a.

Izvođači radova

"Institut za šumarstvo"AD Podgorica

Sa ovim Izvođačem sklopljen je Ugovor za izradu Posebnih osnova gazdovanja šumama i to:

- GJ" Maočnica " PJ Pljevlja čija je površina 4.365 ha, a cijena koštanja radova 91.513,77 EUR-a,
- GJ" Lovničke šume" – PJ Rožaje, ima površinu od 2.190 ha, a cijena koštanja radova je 27.582,71 EUR-a,
- GJ" Gradišnica – Jelovica" PJ ANdrijevića, ima površinu od 4.236 ha, a cijena koštanja radova iznosi 84.269,53 EUR-a, i
- GJ" Korita"- PJ Bijelo Polje, ima površinu od 2.800 ha, a cijena koštanaj radova iznosi 66.734,00 EUR-a.

D.O.O."Šuma plan" – Čelinac

Sa ovom firmom sačinjen je Ugovor za izradu osnova za sledeće Gazdinske jedinice :

- GJ" Paučinske šume"- PJ Rožaje, čija je površina 3.453 ha, a cijena koštanja radova iznosi 53.045,52 EUR-a,
- GJ" Jelovica" - PJ Berane, čija je površina 4.730 ha, a cijena koštanja radova iznosi 68.781,98 EUR-a,

-GJ"Krnovo-Vučje"- PJ Nikšić čija je površina 2.771 ha, a cijena koštanja radova iznosi 41.470,97 EUR-a, i

-GJ"Bukovica" _ PJ Šavnik čija je površina 4.173 ha, a cijena koštanja radova iznosi 53.371,04 EUR-a.

D.O.O."Fornet"-Beograd

Sa ovim izvođačem sklopljen je Ugovor za izradu Posebne osnove za GJ"Gornji Ibar" PJ Rožaje čija je površina 3.033 ha, a cijena koštanja izrade osnove 51.578,00 EUR-a.

"Pro-Silva HISS" D.O.O.Plav

Sa ovim izvođačem sklopljen je Ugovor za izradu Posebne osnove za GJ"Korjen" PJ Pljevlja, čija je površina 3.201 ha, a cijena koštanja izrade osnove 25.952,18 EUR-a.

Svi izvođači radova su predali urađene Posebne osnove gazdovanja šumama za koje se vrši kontrola baza podataka od strane Odsjeka za monitoring i kontrola Posebnih osnova od strane revizionih komisija.

**PREGLED AKTIVNOSTI U OKVIRU KORIŠĆENJA
NEZAŠTIĆENIH BILJNIH VRSTA ZA 2010.GODINU**

Uprava za šume je u 2010.godini zaključila 31 Ugovor za korišćenje nezaštićenih biljnih vrsta, sa pravnim licima koja su ispunjavala uslove po Konkursu.

Tokom godine Uprava za šume je izdavala Uvjerenja o porijeklu, koja su se odnosila na sledeće količine nezaštićenih biljnih vrsta:

1. Svježa,zamrznuta i salamurena pečurka 175.397 kg.
2. Suva pečurka7.675 kg.
3. Svježe ljekovito bilje i šumski plodovi 540.812 kg.
4. Suvo ljekovito bilje i šumski plodovi 184.895 kg.

S v e g a:**908.779 kg.**

U 2011.godini bio je izražen problem prodaje pečurke iz ljetnjeg roda zbog lošeg kvaliteta, što je umanjilo očekivanu otkupnu cijenu. Obračunata naknada za korišćenje u 2010.godini iznosila je 42.113,46 EUR-a, što je nešto više od petogodišnjeg prosjeka.

Treba istaći da pojedini korisnici imaju problema oko naplate prodane robe, kao i u ranijem periodu što se reflektuje i na redovnost isplate prema beračima.

IZVJEŠTAJ

UPRAVE ZA VODE ZA 2010. GODINU

IZVJEŠTAJ O RADU UPRAVE ZA VODE ZA 2010.GODINU

Zakonom o vodama („Službeni list RCG“, broj 27/07) uređeni su opšti uslovi unaprjeđenja, zaštite i korišćenja površinskih i podzemnih voda kao vodnog dobra, koje služi opštoj upotrebi, a u okviru toga i ostvarivanje opšteg interesa u ovoj oblasti.

U izvještajnom periodu za 2010.godinu, Uprava za vode sprovela je sljedeće aktivnosti:

- a) Implementacijom Zakona o vodama i Zakona o finansiranju upravljanja vodama („Službeni list CG“, broj 65/08) proistekla je obaveza izrade podzakonskih akata i njihova primjena. Do sada je usvojeno 18 podzakonskih akata.
- b) Uprava za vode postupak izdavanja vodnih akata sprovodi primjenom zakona kojim je uređen opšti upravni postupak i po zahtjevima na osnovu ispunjenosti uslova za izdavanje vodnih akata, radi obezbjeđenja jedinstvenog vodnog režima, integralnog upravljanja i pravilnog pristupa vodama, kojim se utvrđuju uslovi i način ostvarivanja prava na vodu. Broj izdatih rješenja od strane Uprave za vode u 2010.godini iznosi: 23 rješenja za utvrđivanje vodnih uslova; 62 rješenja za vodnu saglasnost i 2 rješenja za vodnu dozvolu.
- c) Shodno odredbama Zakona o finansiranju upravljanja vodama, izvršen je u toku obračunskog perioda, privremeni obračun vodnih naknada za korišćenje voda i zaštitu voda od zagađivanja za 2010.godinu, u iznosu od 2.678.351,00 €, od čega je prihod od naknada za korišćenje voda 2.420.708,74 € i zaštitu voda od zagađivanja 257.642,26 €.
- d) Istekom obračunskog perioda, izvršen je konačan obračun vodnih naknada za 2010.godinu, u iznosu od 2.252.543,23 €, od čega je prihod po osnovu naknada za, izvađeni materijal iz vodotoka 249.382,39 €, zaštitu voda od zagađivanja 516.986,83 € korišćenje voda 1.402.960,85 € i za flaširanje vode u komercijalne svrhe (koncesiona naknada) 83.213,16 €. Iznos vodnih naknada za 2010.godinu nije konačan iz razloga što su obveznici plaćanja vodnih naknada u obavezi da ovoj upravi dostave godišnje izvještaje o ukupnim količinama zahvaćene i ispuštene otpadne vode, najkasnije do 31. januara tekuće za prethodnu godinu. S tim u vezi Uprava za vode je donijela rješenja o konačnom obračunu vodnih naknada za 2010.godinu, na osnovu dostavljenih godišnjih izvještaja od strane obveznika plaćanja vodnih naknada. Međutim, za obveznike plaćanja vodnih naknada koji nijesu dostavili godišnje izvještaje, ova uprava nije u mogućnosti izvršiti konačan obračun naknade za korišćenje voda i zaštitu voda od zagađivanja za 2010.godinu, te je u cilju obračuna i naplate vodnih naknada, obavijestila Inspektora za vode da u skladu sa zakonom preduzme neophodne mjere i izvrši pregled poslovnih knjiga za 2010.godinu za navedene obveznike.
- e) Sredstva od naknada pripadaju Budžetu Crne Gore i Budžetima lokalnih samouprava na čijim teritorijama se nalaze vode, vodno dobro, vodni objekti i sistemi koji se koriste ili zagađuju vode recipijenta, u srazmjeri 30% : 70%. Sredstva koja pripadaju Budžetu Crne Gore koriste se prema Programu koji donosi Vlada Crne Gore, a koji se odnose na upravne i stručne poslove u upravljanju vodama, uređenje i korišćenje voda, zaštitu voda od zagađivanja, uređenje vodotoka, zaštitu od štetnog dejstva voda i druge poslove u upravljanju vodama, u skladu sa Zakonom.
- f) Koncesije na javnom vodnom dobru definisane su Zakonom o vodama („Službeni list RCG“, br.27/07), a što je u skladu sa članom 6 stav 1 i 2 Zakona o koncesijama („Službeni list CG“, broj 8/09) kojim je uređen način i postupak dobijanja koncesije za korišćenje prirodnih bogatstava. Kako je odredbama člana 134 Zakona o vodama predmet koncesije, eksploatacija rječnih nanosa, ako je procijenjena količina nanosa na ležištu veća od 100m³ i flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe, Uprava za vode je pripremila Plan davanja koncesija za eksploataciju rječnih nanosa (šljunak i pijesak) i flaširanje, odnosno

pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe za 2010.godinu. Ovim planom utvrđena su područja-lokaliteti na kojima se može vršiti koncesiona djelatnost.

- g) Shodno navedenom planu, Uprava za vode je pripremila osnovni dokument na osnovu koga se pokreće postupak za davanje koncesija, i to: Koncesioni akt za davanje koncesija za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe i Koncesioni akt za davanje koncesija za eksploataciju rječnih nanosa (šljunak i pijesak).
- h) Po usvajanju Koncesionog akta od strane Vlade Crne Gore i člana 21 Zakona o koncesijama ("Službeni list CG", broj 08/09), Uprava je objavila Javni oglas za davanje koncesija za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe za sedam izvorišta (izvorišta: Jasen-opština Bar, Drijenak-opština Kolašin, Moračko Trebaljevo (Sjerogošte)-opština Kolašin, Vrelo-opština Mojkovac, Bradavec-opština Andrijevića, istraž. eksploat. bunar u Kočanskom polju-Nikšić, i istraž. eksploat. Bunar na Cetinju) i Javni oglas za davanje koncesija za eksploataciju rječnih nanosa (šljunak i pijesak) za 59 lokacija, za opštine Podgoricu-gornji tok rijeke Morače, Berane, Bijelo Polje, Andrijevicu, Mojkovac, Kolašin, Nikšić, Rožaje i Plav.
- i) Donošenjem odluka o dodjeli predmetnih koncesija i ispunjavanjem obaveza iz koncesionih ugovora dovešće do pravilnog, ekonomičnog i efikasnog korišćenja vodnog dobra i obezbjeđenja finansijskih sredstava za unapređenje voda tj. ekonomske valorizacije, kroz plaćanje koncesionih naknada.
- j) Donji tok vodotoka Morače ne predstavlja predmet koncesije, već izvođenje regulacionih radova donjeg toka rijeke Morače, shodno Glavnom projektu, na potezu od ušća njene najnižvodnije desne pritoke rijeke Sitnice, atara sela Botuna do atara sela Ponara. Ciljevi ovog projekta zbog kojeg je nužno-opravedano izvršiti regulaciju korita rijeke Morače na identifikovanom potezu, u dužini od oko 10 km, su sljedeći : odbrana od velikih voda obalna i objekata i regulacija korita rijeke Morače sa aspekta pronosa nanosa. Glavni projekat regulacije rijeke Morače na dionici od ušća rijeke Sitnice do Ponara urađen je u skladu sa tehničkim standardima i zakonskom regulativom. Investitor Uprava za vode, imenovala je revizionu komisiju koja je pratila obradu projekta i podnijela Izvještaj o tehničkoj kontroli- reviziji Glavnog projekta regulacije rijeke Morače od ušća rijeke Sitnice do Ponara. Regulacioni radovi će se izvoditi tokom 2011.godine u skladu sa Glavnim projektom. Ovaj projekat bi trebalo da se realizuje kroz privatno javno partnerstvo, gdje bi se shodno Zakonu o vodama izvršilo uklanjanje nanosa koji se po Projektu pokazao kao višak, očistilo korito vodotoka Morače kako je to pokazao hidraulički proračun i formiralo korito za malu i veliku vodu.
- k) Tokom decembra 2010.godine održano je više sastanaka predstavnika Crne Gore i Albanije u Ulcinju i Skadru u vezi rješavanja hitnih mjera za regulaciju rijeke Bojane sa osvrtom na posljedice poplava. Pripremljena je Platforma za hitno rješavanje regulacije rijeke Bojane na međugraničnom potezu, kao i dorada, dopuna i poboljšanje Nacrta projekta „Projekat studije protočnosti rijeke Bojane”. Potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju od strane ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore i ministra zaštite životne sredine, šumarstva i vodoprivrede Republike Albanije definisane su kratkoročne i dugoročne mjere. Ove mjere će se realizovati zajedničkim kandidovanjem urađenih projekata kod međunarodnih donatorskih i kreditnih fondova.

Budžetom Crne Gore za 2010.godinu, Upravi za vode odobrena su sredstva od 763.611,55€, od čega je usmjereno, za:

- opšte prihode koji se odnosi na zarade, materijalne troškove, opremu i ostalo 133.611,55€ i
- namjenska sredstava 630.000,00€.

Na prijedlog Uprave za vode, shodno članu 4 Zakona o finansiranju upravljanja vodama, Vlada Crne Gore, na sjednici od 4. marta 2010. godine donijela je Program upotrebe sredstava za upravljanje vodnim resursima za 2010. godinu, na iznos od 580.000,00€. Takođe, shodno Zaključku Vlade Crne Gore broj:03-8362 od 8.oktobra 2010.god., izvršeno je preusmjeravanje sredstava sa Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine na Upravu za vode, u iznosu od 50.000,00€, čime su se stvorili uslovi za realizaciju sredstava po namjenama iz Programa.

1. Za izradu planske i projektne dokumentacije u oblasti upravljanja vodnim resursima, Programom su opredijeljena sredstva u iznosu od 45.000,00€, od čega je 30.000,00€ planirano za izradu Projekta regulacije rijeke Morače na potezu od ušća rijeke Sitnice (Botun) do Ponara i 15.000,00€ za izradu Projekta održavanja protočnosti desnog rukavca rijeke Bojane u zoni ušća.

Raspisani su tenderi i izabrani najpovoljniji ponuđači. Sredstva za izradu Projekta regulacije rijeke Morače utrošena su u iznosu od 28.000,00€.

Sredstva za izradu Projekta održavanja protočnosti desnog rukavca rijeke Bojane utrošena su u iznosu od 5.000,00€. Ostatak sredstava biće realizovan u 2011.godini.

Za reviziju (tehničku kontrolu) Glavnog projekta regulacije rijeke Morače od ušća Sitnice do Ponara utrošena su sredstva u iznosu od 4.500,00€.

Za izradu koncesionih akata za dodjelu koncesija za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe i eksploataciju riječnih nanosa utrošena su sredstva u iznosu od 5.000,00€.

2. Za zaštitu od štetnog dejstva voda, Programom je planiran iznos od 205.000,00€.

Shodno Programu, sredstva u iznosu od 90.000,00€ planirana su za učešće u realizaciji Projekta na izradi obaloutvrda na rijeci Lim u opštini Berane. U 2010.godini realizovano je 60.000,00€.

Sredstva u iznosu od 22.567,44€ utrošena su za učešće u zaštiti od štetnog dejstva voda i to, za:

- MZ Prošćenje, opština Mojkovac, za učešće u gradnji mosta sa prilazima u selo Gostilovina-1.980,00€;

- radove na produbljivanju korita rijeke Mrkošnice, formiranju nasipa i zaštitnih brana radi zaštite objekata duž obala u otežanim uslovima usljed velikih vodostaja- 1.898,44€;

- regulacione radove u koritu rijeke Gračanice u Nikšiću, na lokaciji Halda, u dužini 1,9km-1.989,00€;

- utvrđivanje obima mjera potrebnih za sanaciju desne obale rijeke Cijevne u Tuzima, sa predlogom neophodnih radova- 600,00€;

- učešće u izradi obaloutvrde u selo Crnča, opština Bijelo Polje- 500,00€;

- zaštitu priobalnog zemljišta na rijeci Zeti- 600,00€;

- hitne interventne mjere, tokom decembra 2010.godine usljed nastalih poplava, sredstva u iznosu od 15.000,00€ usmjerena su kao pomoć opštinama: Berane, Andrijevića i Nikšić.

3. Za zaštitu voda od zagađivanja, Programom je planiran iznos od 10.000,00€, za učešće u čišćenju riječnih tokova, od čega je utrošeno, za:

- NVO Zelena Zeta, za aktivnosti čišćenja i sakupljanja otpada u dijelu toka rijeke Zete od gradskog mosta do ušća pritoke Moravice-500,00€;

- čišćenje korita rijeke Gračanice u Nikšiću-1.900,00€.

4. Za podršku projektima vodosnabdijevanja u bezvodnim područjima, hidrogeološke istražne radove, učešće u izgradnji objekata vodosnabdijevanja u bezvodnim područjima i obezbjeđenje dodatnih količina vode u sušnom periodu, uplaćena su sredstva u iznosu od 447.448,74€ i to, za:

- izgradnju vodovoda za vodosnabdijevanje Rijeke Crnojevića-320.000,00€. Ovo je nastavak radova iz prethodne godine, gdje se obezbjeđenje sredstava za realizaciju ovog projekta vršilo shodno dinamici izvođenja radova i ispostavljenj situaciji. Kapacitet pomenutog vodovoda je 15l/s, što je dovoljno za vodosnabdijevanje Rijeke Crnojevića i okolnih mjesta. Trasa cjevovoda je projektovana duž postojećih lokalnih saobraćajnica, napuštenih pješačkih staza i preko javnih površina. Za te potrebe urađen je novi bunar. Bunar se nalazi na koti cca 65m nadmorske visine i od njega do rezervoara Jelenak je potisni cjevovod dužine 1200metara.
- rad Komisije, koja je na osnovu raspoložive dokumentacije i činjeničnog stanja na terenu sačinila Izvještaj sa prijedlogom za dalji nastavak radova u cilju obezbjeđenja dodatnih količina vode za potrebe Rijeke Crnojevića- 1.200,00€;
- sanaciju i asfaltiranje dijela puta u Drušićima, Rijeka Crnojevića-4.000,00€;
- MZ Rijeka Crnojevića, za sanaciju, rekonstrukciju i priključenje na novi vodovod u Drušićima-8.580,00€;
- J.P.“Vodovod i kanalizacija“-Cetinje, za učešće u rješavanju problema vodosnabdijevanja nastalih u distributivnoj mreži u opštini Cetinje-7.000,00€;
- izvođenje hidrogeoloških radova na području opštine Cetinje-29.624,40€;
- izvođenje hidrogeoloških istražnih radova na području Bosače, opština Žabljak-29.954,34€;
- izvođenje hidrogeoloških istraživanja i testiranja vodoizvorišta na lokalitetu Drušići, opština Cetinje-10.000,00€;
- izradu Programa hidrogeoloških istraživanja na području opštine Žabljak, za potrebe vodosnabdijevanja- 1.990,00€;
- učešće u izgradnji vodovoda za selo Kruševica, opština Šavnik-3.500,00€;
- učešće u realizaciji projekta izgradnje seoskog vodovoda MZ Đulići, opština Andijevica-5.000,00€;
- nabavku opreme i instalacije za vodoizvorište na lokalitetu Drušići, opština Cetinje-10.000,00€;
- učešće u finansiranju radova na sanaciji i rekonstrukciji seoskih bistijerni-16.600,00€, od čega je utrošeno, za: opštinu Podgorica 6.000,00€ (MZ Piperi-800,00€; MZ Bratonožići-1.600,00€; Beri- 800,00€; Vukovci-800,00€; Bigor- 400,00€; Oravo-800,00€; MZ Gornja Gorica-800,00€), opštinu Danilovgrad 6.100,00€ (MZ Kujava-800,00€; Gradina-800,00€; Bandići-900,00€; Zagarač-2.800,00€; Viš-800,00€), opštinu Berane-Gračanica-800,00€; opštinu Herceg Novi-Zelenika-1.300,00€; opštinu Cetinje-Dobrvska Župa- 800,00€; opštinu Plužine-Budanj-1.600,00€.

5. Za jačanje administrativnih i materijalnih kapaciteta, Programom su utrošena sredstva u iznosu od 55.000,00€. Sredstva su usmjerena, za: izradu dokumenata koja zahtijevaju obezbjeđenje potrebnih podloga i elemenata neophodnih za njihovu izradu, prikupljanje, arhiviranje i sređivanje dokumentacione osnove, odnosno projektne dokumentacije neophodne za izradu Planova upravljanja i regulacionih radova, reviziju projektne dokumentacije, koncesionih akata i objavljivanje javnih oglasa u domaćoj i stranoj štampi.

IZVJEŠTAJ

AGENCIJE ZA DUVAN ZA 2010. GODINU

1. S obzirom da je jedna od osnovnih nadležnosti Agencije za duvan praćenje stanja na tržištu duvanskih proizvoda, osnovne karakteristike tog tržišta u 2010. godini bile su:
 - Ostvarivanje u kontinuitetu pozitivnih rezultata u skladu sa ciljevima iz Akcionog programa mjera na suzbijanju ilegalne trgovine cigaretama. Prema podacima registrovanih trgovaca na veliko duvanskim proizvodima, trgovcima na malo prodato je preko 1.600 tona cigareta. U ukupnoj prodaji cigareta, dominantna je prodaja uvoznih, sa učešćem od 92% ili preko 1.500 tona. Tržišno učešće cigareta iz domaće proizvodnje iznosilo je svega 8% (120 tona);
 - Uvozom cigareta u Crnu Goru tokom 2010. godine bavile su se kompanije koje su dobile od Agencije za duvan dozvolu, a to su: Rokšped, Bar-Kod, Filip Moris Montenegro, Europrogres Montenegro, Patron DF, Direktna trgovina MNE, koje, istovremeno, obavljaju i trgovinu na veliko duvanskim proizvodima. Pored ovih, veleprodaju cigareta vršile su još dvije kompanije koje su u 2010. godini dobile dozvolu, i to: Duvanski kombinat u stečaju Podgorica i Montenegro duvan comerc Mojkovac. Uvoz ostalih duvanskih proizvoda (osim cigareta) obavljala su četiri subjekta (Elmag, Polini, Julieta Montenegro i Interflame). Lidersku poziciju u prometu cigareta ima Rokšped sa učešćem od 72% u prodaji uvoznih cigareta;
 - Krajnji subjekti u prometnom lancu su maloprodajni objekti; u evidenciji Agencije u 2010. dozvolu za prodaju cigareta imalo je preko 2.000 maloprodajnih objekata, u čemu novih 332 objekta;
 - Agencija vodi i registar o markama duvanskih proizvoda, prema kome ima registrovanih 160 brendova cigareta (2007. bilo je registrovanih 70 brendova; 2005.godine svega 35);
 - Proizvodni program Filipa Morisa je najzastupljeniji na crnogorskom tržištu, sa tržišnim učešćem od 29%;
 - udio crnog tržišta cigareta kreće između 8 i 9%. Postignuti rezultati nastavak su započetog pozitivnog trenda iz prethodnih nekoliko godina i rezultat su koordinirane saradnje državnih organa okupljenih u vladin Operativni tim. Stvaranje sređenog i fer tržišta cigareta tokom poslednje četiri godine doprinijelo je ostvarivanju značajnih i stabilnih budžetskih prihoda, kao i povećanom interesovanju inostranih proizvođača duvanskih proizvoda za dolazak na crnogorsko tržište. Aktivnosti nadležnih državnih organa na daljem sređivanju tržišta cigareta odvijace se u kontinuitetu i u 2011. godini kako bi ova štetna društvena pojava bila konačno za nama.
2. Tokom 2010. godine nijesu povećavane akcizne stope; cijene cigareta su bile nepromijenjene; budžetski prihodi po tom osnovu bili su stabilni i kretali su se u okviru planiranih. U budžet Crne Gore uplaćeno je preko 42 mil. eura, od čega na akzcize otpada oko 30 mil. eura; ostalo čine PDV i carina. Slijedeći politiku EU na planu vođenja akcizne politike kod duvanskih proizvoda, decembra 2010. godine usvojen je zakon kojim su povećane sve vrste akciznih stopa na sve vrste duvanskih proizvoda, sa rokom primjene od početka 2011. godine.
3. Agencija za duvan je u toku 2010. godine učestvovala u radu Četvrte Konferencije Međuvladinog pregovaračkog tijela u Ženevi, koja djeluje u okviru Svjetske zdravstvene organizacije vezano za realizaciju Okvirne konvencije o kontroli duvana (FCTC) a radi izrade Protokola o nelegalnoj trgovini duvanskim proizvodima. Zbog nekoliko veoma bitnih neusaglašenih pitanja Protokol nije završen i rad na njemu biće nastavljen u 2011. g. Završno, Peto zasijedanje Međuvladinog pregovaračkog tijela planirano je za početak 2012. godine, kada se očekuje i finalizacija Protokola. Nakon toga, Protokol bi trebao biti potpisan od svih zemalja potpisnica Konvencije do

kraja 2012. godine. Okvirna konvencija o kontroli duvana, čiji je potpisnik i Crna Gora, je prvi međunarodni dokumenat kojim se utvrđuju opšta pravila za sveobuhvatnu kontrolu proizvodnje, prerade i prometa duvana i duvanskih proizvoda.

4. Na poziv Sekretarijata Okvirne konvencije za kontrolu duvana Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) Agencija za duvan prisustvovala je radu Četvrte ministarske konferencije zemalja potpisnica Okvirne konvencije o kontroli duvana, koja je održana u Urugvaju krajem 2010.godine. Ova konferencija je upravno tijelo Okvirne konvencije o kontroli duvana SZO, čiji je zadatak da se konstantno stara o primjeni Konvencije i donošenju neophodnih odluka za unapređenje njene efikasne primjene.
5. Službenici Agencije za duvan su u 2010. godini obišli i bili prisutni na par međunarodnih sajmova duvanskih proizvoda, prateće opreme i pribora za pušenje. To su prilike gdje se na jednom mjestu sretaju i prezentiraju svoje potencijale proizvođači i uvoznici iz cijeloga svijeta, razmjenjuju informacije o aktuelnim tržišnim kretanjima, trendovima i inovacijama u tom sektoru. Veoma je važno prisustvo najznačajnijih kompanija iz duvanske industrije, a i drugih stručnjaka iz ove oblasti, jer se na taj način kompleksno sagledava stanje i razvoj duvanske industrije i na pravi način prate dešavanja na svjetskom tržištu duvana.

REZIME IZVJEŠTAJA

***O RADU I STANJU U UPRAVNIM OBLASTIMA IZ NADLEŽNOSTI MINISTARSTVA
POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA ZA 2010. GODINU***

REZIME IZVJEŠTAJA MINISTARSTVA POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA

2010. GODINA NAPRETKA I IZAZOVA

NAPREDAK

- Ostvaren kontinuitet pozitivnih trendova
- Nastavak integracionih procesa
- Nastavak reformi i realizacije strateških i programskih dokumenata
- Intenzivna međunarodna saradnja

IZAZOVI

- Ispunjavanje uslova za sticanje statusa kandidata
- Godina velikih elementarnih nepogoda
- Suočavanje sa posljedicama globalne ekonomske krize (slaba bankarska podrška, izražena nelikvidnost, realizovani programi reorganizacije)

OSTVARENI REZULTATI U 2010.

- Da podsjetimo, u 2009. godini, u uslovima ekonomske krize, stopa rasta poljoprivrede bila je +1,8% a BDP je pao 5,7%. Učešće poljoprivrede u BDP povećano je sa 7,5 na 8%. (MONSTAT)
- Nastavljen trend rasta primarne poljoprivredne proizvodnje od 3% (259,8 mil. € u odnosu na 2009. kada je ostvareno 251,3 mil. € za 10 mjeseci. Još snažniji rast agroindustrije.
- Rast izvoza hrane 18% i pad uvoza 0,5% u odnosu na 2009.
- Ostvaren prodor na nova tržišta – regionalna i šira
- Relizovane značajne investicije – rast konkurentnosti

GODINA NASTAVKA INTEGRACIONIH PROCESA

- EU integracije – Odgovori na dopunska pitanja (12.04.2010), održan privremeni pododbor sa Evropskom komisijom za poljoprivredu, ruralni razvoj i ribarstvo, intenzivirana komunikacija sa direktoratima DGAGRI, DGSANCO i DGFISH (23.03.2010). Pripremljen nacrt NPI za period 2011-2015. Nastavljena dosljedna primjena Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.
- STO – nastavljeni pregovori sa Ukrajinom uz puno istrajavanje na STO integraciji uz očuvanje nacionalnih ekonomskih interesa. Aktuelna naša ponuda o slobodnoj trgovini sa Ukrajinom.
- CEFTA – nastavak dalje liberalizacije. U prvom kvartalu 2011. stupiće na snagu dogovorena liberalizacija što će omogućiti potpuno otvaranje tržišta Hrvatske, Albanije i Moldavije.
- Novi bilateralni sporazumi sa Turskom (stupio na snagu 1. marta 2010), Ruskom Federacijom, Bjelorusijom i Kazahstanom (prvi kvartal 2011)

REFORMA ZAKONODAVSTVA

- U 2010. doneseni su:
- Zakon o stočarstvu
- Izmjene i dopune Zakona o identifikaciji i registraciji životinja
- Zakon o oznakama geografskog porijekla i garantovanim tradicionalnim proizvodima
- U pripremi je prijedlog:
- Zakona o veterini
- U pripremi su nacrti:
- Zakon o bezbjednosti hrane

- Zakon o maslinarstvu
- Zakona o poljoprivrednim zadrugama i
- Zakona o poljoprivrednom zemljištu
- Paralelno sa zakonima donose se i implementiraju podzakonski propisi – 5 iz fitosanitarne oblasti, 9 iz ribarstva i 16 iz oblasti veterine

MEĐUNARODNI PROJEKTI

- Identifikacija i registracija životinja (I&R) faza II, IPA 2007. - EU
- Podrška kontroli i iskorjenjavanju bjesnila i klasične kuge svinja u Crnoj Gori – IPA 2008. - EU
- Razvoj sistema bezbjednosti hrane – IPA 2008. - EU
- Twinning projekat “Podrška formiranju IPARD sistema u Crnoj Gori” - IPA 2008. – EU
- Twinning program sa Slovenijom IPA MN 07 IBJLS01 - Pravna harmonizacija.
- Izrada Sektorskih Analiza – meso, mlijeko i voće i povrće – (Apolonia – Italija, GTZ – Njemačka i Evropska delegacija)
- Organska poljoprivreda u Crnoj Gori: Zajednička podrška malim proizvođačima u organskoj poljoprivredi – TCP/MNE/3201 - FAO
- Program razvoja organske poljoprivrede u Crnoj Gori - Danska
- Tehnička pomoć u razvoju farmerima u planinskim oblastima Kosova i Crne Gore, GCP/RER/019/LUX FAO
- Podrška ekonomskom razvoju i zapošljavanju u Crnoj Gori (GTZ WBF) – Sektor vina - Njemačka
- Izgradnja sirara u Crnoj Gori – Njemačka
- Održivi razvoj regiona Bjelasica, Komovi i Prokletije - Austrija
- SEEDNet - Mreža razvoja biljnih genetičkih resursa za Jugoistočnu Evropu - Švedska
- ADRIAMED PROJEKAT Naučna saradnja u pomoći odgovornom ribarstvu na Jadranskom moru – FAO
- Održivo upravljanje morskim ribarstvom - IPA 2009.EU

NASTAVAK REALIZACIJE MIDAS PROJEKTA

- Do sada povučeno 1,9 mil. €, preostalo 9,1 mil. € (kredit Svjetske Banke) – period 2011-2014, stepen realizacije 17.3%.
- Finansijski uslovi kredita su grejs period 5,5 godina, otplata kredita 11,5 godina, godišnja kamatna stopa je manja od 1,5%
- Iznos granta 4 mil. USD (GEF- Globalni fond za zaštitu prirodne okoline) za periodu 2011-2014
- Potpisano 20 ugovora sa firmama i ekspertima i isplaćeno 1.564.414.28€

Komponente projekta

- Jačanje programa ruralnog razvoja kroz:
- Podršku investicijama u poljoprivredna gazdinstva (priprijeđen operativni priručnik za grantove) u skladu sa IPARD zahtjevima.
- Jačanje terenskih i savjetodavnih službi (nabavljen kancelarijski namještaj, 16 automobila - januar 2011, kompjuterska oprema, angažovani eksperti za dobru poljoprivrednu praksu – GAP i za implementaciju mjera za zaštitu životne sredine.)
- Jačanje administrativnih i upravljačkih kapaciteta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
- Uspostavljanje nukleusa Jedinice za ruralni razvoj i Agencije - sektor za plaćanje (sagledana iskustva iz regiona, studijske posjete, obuka kadra, nabavljena oprema i namještaj.)

- Pripremljena sistematizacija MPRR-A
- Poljoprivredni popis (sproveden u junu ove godine, objavljeni prvi rezultati u julu, detaljni rezultati u februaru 2011 uz učešće međunarodne agencije za implementaciju)
- Izrada registra farmi i izradu povezanih katastarskih mapa za vina, masline i/ili voće (urađen presjek stanja postojećih registara a u narednoj godini uradiće se zajednički registar gazdinstava)
- Kreiranje modernog sistema bezbjednosti hrane
- Opremanje Specijalističke Veterinarske laboratorije i poboljšanje kapaciteta Nacionalnih referentnih laboratorija (urađen biznis plan, pripremljena dokumenta za akreditaciju specijalističke veterinarske laboratorije, u toku tender za nabavku laboratorijske opreme)
- Unaprijeđenje fitosanitarnih i veterinarskih punktova granične kontrole u Luci Bar (određena lokacija, pripremljen biznis plan u skladu sa EU standardima kontrole)
- Uspostavljanje sistema bezbjednog odlaganja nus proizvoda životinjskog porijekla (u toku je tenderska procedura za izbor kompanije za izradu fizibiliti studije)
- Rekonstrukcija i opremanje zgrade Instituta za biologiju mora – Kotor (urađen arhitektonski projekat i pripremljena dokumentacija za nabavke)

IZAZOVI

“SA VAMA I KADA JE TEŠKO”

- Relizovane redovne mjere kojima je 715 poljoprivrednih proizvođača ostvarilo pravo na nadoknadu štete po raznim osnovama
- Pored toga, u uslovima elementarnih nepogoda za 1.860 porodica ugroženih u poplavama, iskazana je solidarnost i društvena odgovornost kompanija iz agroindustrije, šumarstva i drvoprerađivača donacijama u vrijednosti oko 500.000€
- Data je podrška u hrani, vodi za piće, ogrijevu, stočnoj hrani, zbrinjavanju i veterinarskoj zaštiti ugroženog stočnog fonda

REALIZACIJA AGROBUDŽETA U 2010. GODINI

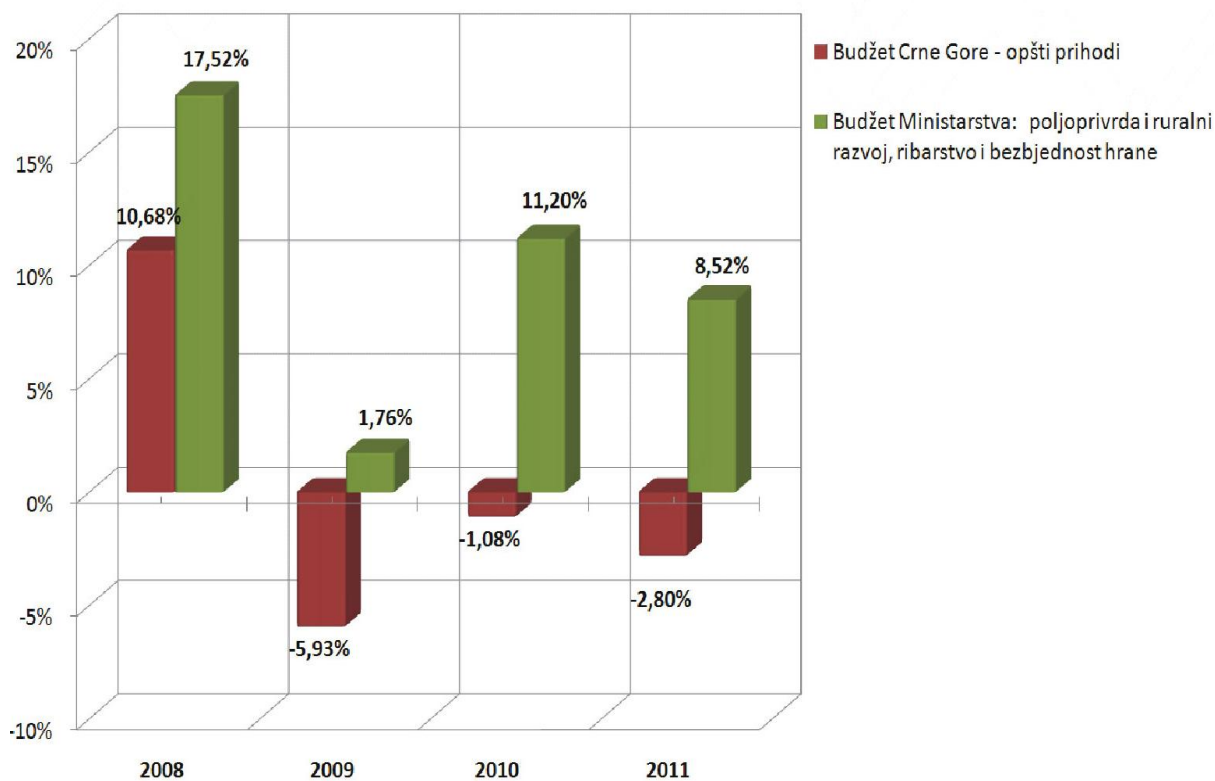
Budžet Crne Gore i Agrobudžet (2007-2011*)

	2007	2008	2009	2010	2011
BDP (GDP)	2.680.500	3.085.600	2.981.000	3.117.000*	3.179.100*
Budžet Crne Gore - opšti prihodi	630.900	698.300	656.900	649.800	631.600
Budžet Ministarstva - poljoprivreda i ruralni razvoj, ribarstvo i bezbjednost hrane	14.040	16.500	16.790	18.671	20.261

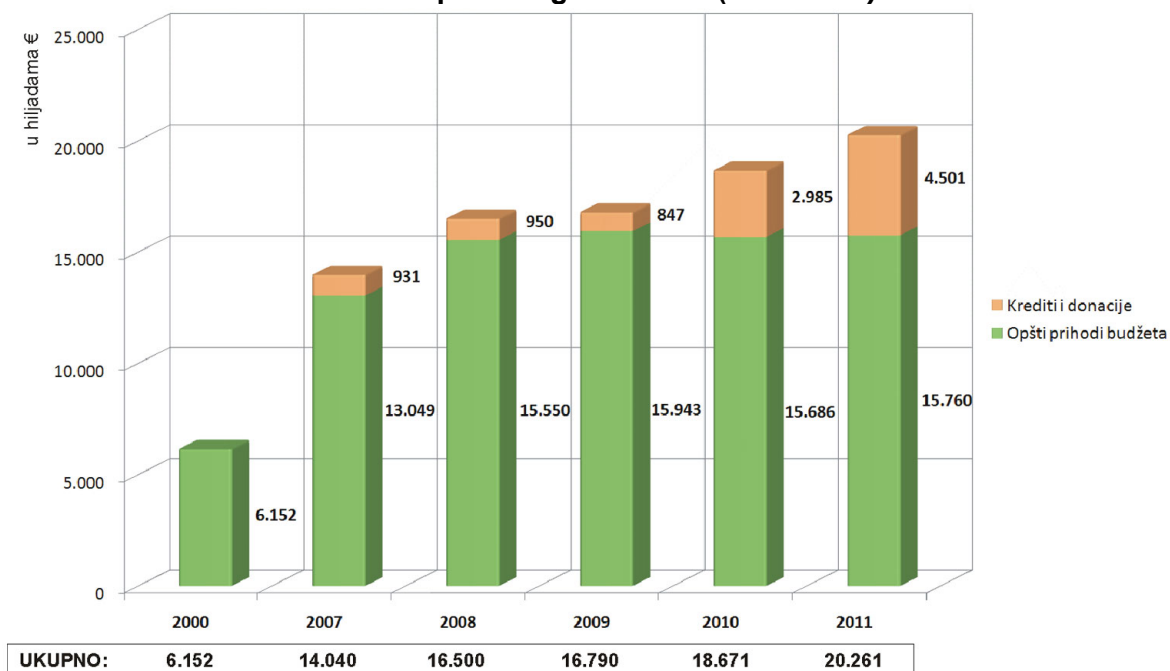
u hiljadama €

*procjena

Grafički prikaz kretanja Budžeta Crne Gore i Agrobudžeta (2008-2011*)

Grafički prikaz Agrobudžeta (2000-2011)

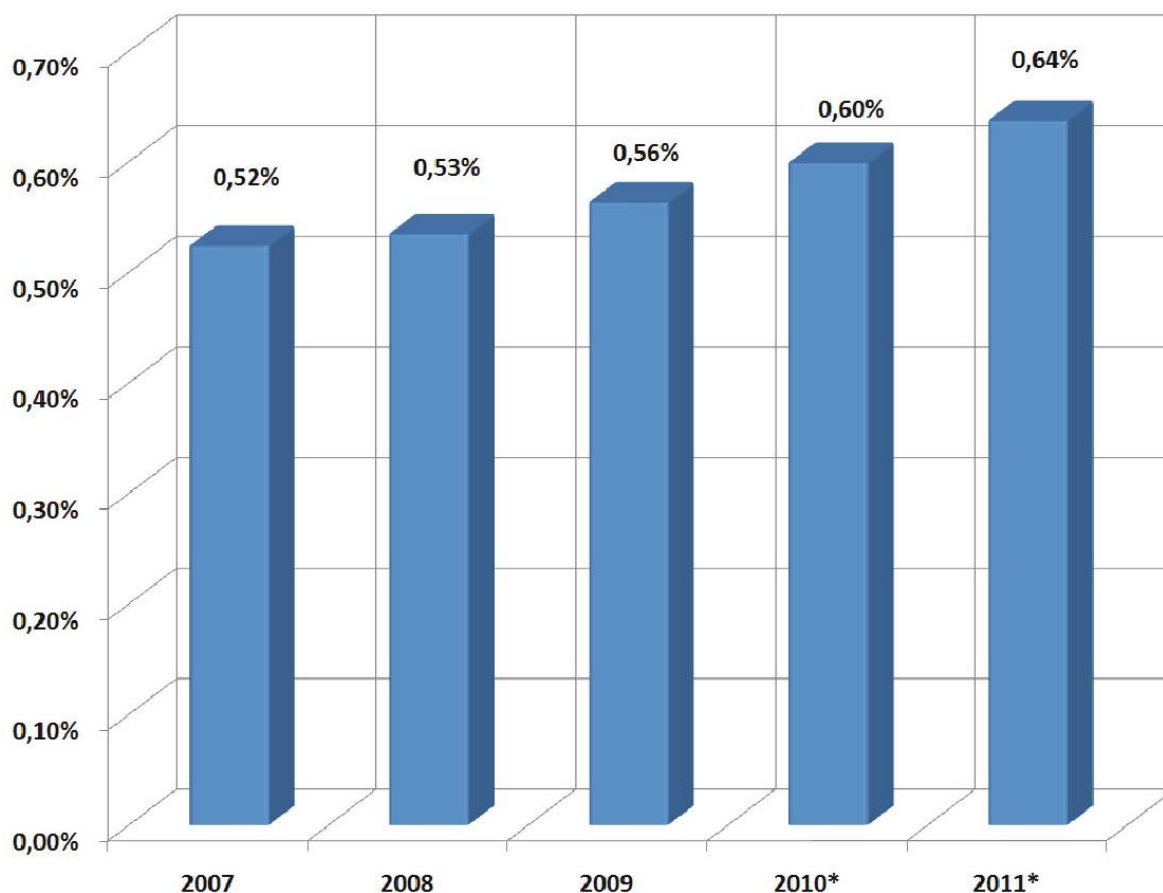

Kredit i donacije	2010	2011
Kredit Svjetske Banke i GEF	2065000	3381000
Razvoj ribarskog sektora	720000	720000
Danski projekat - organska hrana	200000	400000
UKUPNO	2985000	4501000

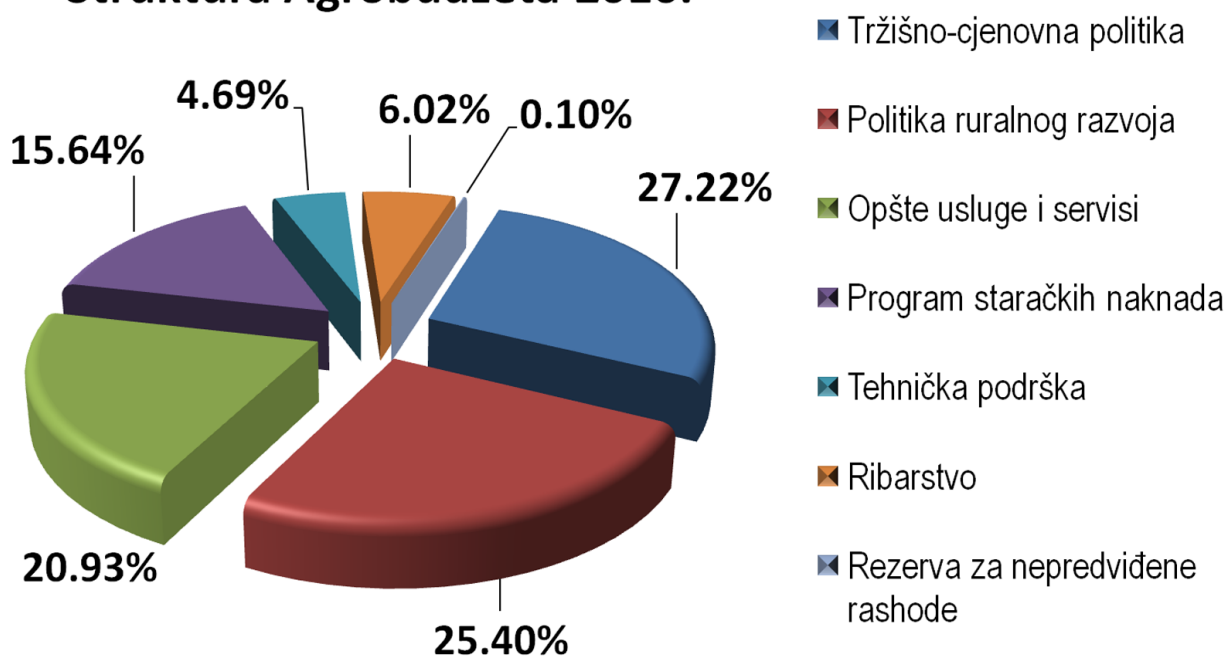
Učešće Agrobudžeta u Budžetu Crne Gore (2007-2011)

Učešće Agrobudžeta u BDP (2007-2011*)

Struktura Agrobudžeta 2010.

Tržišno cjenovna politika

- Direktna plaćanja (7 programa)
- Stabilizacija tržišta (2 programa)

Politika ruralnog razvoja

- Jačanje konkurentnosti (11 programa)
- Održivo gazdovanje resursima (3 programa)
- Poboljšanje kvaliteta života, podrška ekonomskim aktivnostima u ruralnim područjima

Opšte usluge i servisi (8 programa)

Socijalni transferi (1 program)

Ribarstvo (3 programa)

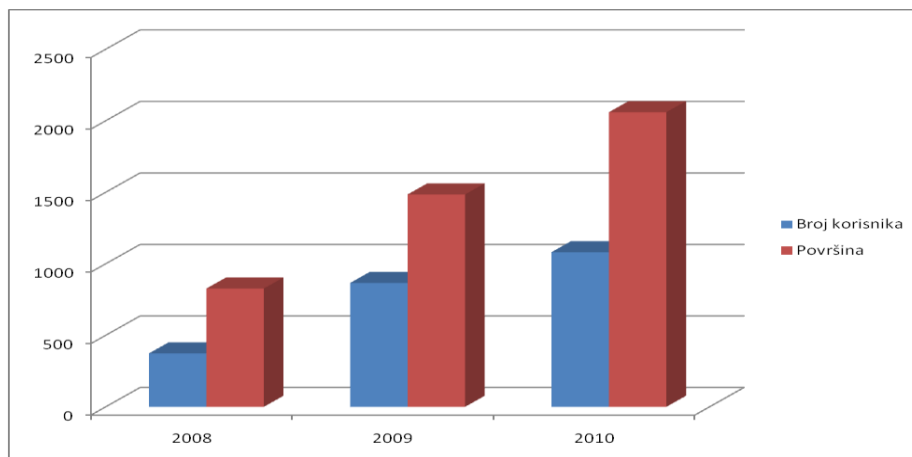
TRŽIŠNO CJENOVNA POLITIKA

Direktna plaćanja

- Isplaćene premije za 7,532 farmera (za krave, junice, licencirane bikove, pastuve, tov junadi, ovce i koze)
- Evidentirana prava za 7.717 farmera u 2010. koja će biti isplaćena u narednoj godini (rast 2,4% u odnosu na 2009)
- Isplaćene klanične premije za 793 farmera (rast 32% u odnosu na 2009. godinu)
- Podrška za proizvodnju mlijeka:
 - Obezbjedeana redovna podrška od 5,5 centi za proizvođače
 - 2,5 centi za mljekare + 2 centa za povećanje otkupa + 3 centa za otkup u udaljenim zonama
 - Godišnji otkup 28,4 mil. litara (3% veći u odnosu na 2009. na godinu
 - 24 mljekare i sirare se bavile otkupom (u 2009. godini 21)
 - Podrškom obuhvaćeno 2.775 farmera

PODRŠKA RATARSTVU

- 1.081 proizvođača ostvarilo pravo na premiju – povećanje 13% u odnosu na 2009.
- Proizvodnja na 2.060 ha – povećanje 40%
- Subvencionisana žetva za 350 proizvođača u ruralnom području
- Podrška proizvodnji sjemenskog krompira i žitarica na 115.2 ha
- Podrška proizvodnji duvana na 66,1 ha za 106 proizvođača

PODRŠKA PČELARSTVU

- Nastavljeno sa proizvodnjom selekcionisanih matica od majki rodonačelnica – isporučeno 7.618 matica (za 65% više nego u 2009)
- Podrška za nabavku 2.774 komada podnjača
- Podrška u nabavci organskog lijeka za 1.000 pčelara
- Podrška nabavci opreme do 40% investicije (opreme za vrcanje, punjenje, skladištenje meda i poboljšanje higijena)
- Podržano 30 mladih pčelara početnika kroz učešće u formiranju pčelinjih zajednica
- U Savez pčelara Crne Gore ukupno učlanjeno 1.800 pčelara
- Podrška časopisu „Pčelarstvo“, pripremljen priručnik za dobru pčelarsku praksu
- Podržane manifestacije pčelarskih manifestacija i odlazak pčelara na međunarodne manifestacije (Ljubljana)

PROGRAM INTERVENCIJA NA TRŽIŠTU

- Rekordan izvoz od 9.568 t voća i povrća od čega 5.917t povrća, 3.474 t voća i 177 t ljekobilja (u 2009. godini 3.600 t)
- Izvozilo se u preko 20 zemalja (zemlje EU, zemlje potpisnice CEFTA sporazuma i Rusiju)
- Ostvarene dobre otkupne i veleprodajne cijene
- Prosječna veleprodajna cijena paradajza za period 1. jul 7. septembar iznosila je 69 centi

- Otkupna cijena maline u Crnoj Gori bila 1,65€ a u okruženju se kretala do 1€
- Otkupljeni tržišni viškovi jagjadi – 16.362 grla po 2,4€ kg/žive mjere
- Izvoz mesnih prerađevina, kože, vune, ribe – 3.552 t (za 11 mjeseci 2010)

POLITIKA RURALNOG RAZVOJA

Mjere za jačanje konkurentnosti

- U 2010. ukupno 1.930 korisnika podrške investicijama u poljoprivredi u iznosu 2.163.183€ (22,8%) kroz dva javna poziva za 9.479.014€ investicija utvrđenih na terenu
- Imena svih korisnika podrške su, u skladu sa dosadašnjom praksom, objavljena na sajtu ministarstva.
- Nabavljeno je novih 186 traktora i motokultivatora i 714 priključnih oruđa.
- Podržana je adaptacija i izgradnja 343 farme i nabavka 3.447 grla
- Podrškom je obuhvaćena i izgradnja 48.000 m² zaštićenog prostora
- Podržano 66 pogona za preradu

Prvi poziv u 2010. godini

	Poljoprivredna oprema i mekanizacija	Stočarske farme	Izgradnja i opremanje zaštićenog prostora	Prerada animalnih proizvoda	Čuvanje, pakovanje i prerada biljnih proizvoda	UKUPNO
Broj zahtjeva	214	295	24	18	13	564
Odobreni zahtjevi	189	182	23	11	10	415
Investicije utvrđene na terenu €	677.520,23	870.850,32	120.170,66	811.465,41	262.512,94	2.742.519,56
Iznos podrške €	203.256,07	261.255,10	36.051,20	208.478,80	78.753,88	787.794,95

- Nabavljeno je novih 29 traktora, 29 motokultivatora, 64 motorne kosačice, 34 freze, 23 prikolice, 17 sakupljača sjena, 14 atomizera, 7 sadilica za krompir, 7 prevrtača sjena, 2 vadilice za krompir, 4 muzilice, 2 cistijerne, 2 vitla, 2 grabilice, jedan rasturač stajnjaka, jedna sijačica kukuruza.
- Podržana je adaptacija i izgradnja 43 farme krava, 11 farmi ovaca i koza, 6 farmi za tov junadi, 3 farme svinja, 7 živinarskih farmi, kao i nabavka priplodnih grla (krava, ovaca, koza – ukupno 1063 grla)
- Podrškom je obuhvaćena i izgradnja 30.000 m² zaštićenog prostora

Sektor prerade mesa

- Izgradnja i modernizacija 4 klanice,
- Opremanje 5 pogona za preradu i sušenje mesa i mesnih prerađevina,

Sektor mljekarstva

- Dva pogona za preradu mlječnih proizvoda

Sektor vinarstva

- Izgradnja, adaptacija i opremanje 2 vinska podruma

Sektor maslinarstva

- Adaptacija i opremanje jednog pogona za preradu maslina

Sektor ljekovitog bilja

- Izgradnja i opremanje jednog pogona za preradu ljekovitog bilja

Ostalo

- Adaptacija dva objekta za proizvodnju pečuraka
- Pogona za pakovanje i skladištenje sitnozrnastih materijala i proizvodnju ratluka
- Pogona za proizvodnju stočne hrane
- Jedne pekare
- I jednog pogona za otkup, skladištenje i preradu voća i povrća

Drugi poziv u 2010. godini

	Poljoprivredna oprema i mekanizacija	Stočarske farme	Izgradnja i opremanje zaštićenog prostora	Prerada animalnih proizvoda	Čuvanje, pakovanje i prerada biljnih proizvoda	UKUPNO
Broj zahtjeva	795	942	42	35	27	1,841
Odobreni zahtjevi	699	648	23	30	15	1,415
Investicije utvrđene na terenu €	1.886.849,82	2.363.622,05	147.197,45	2.081.089,00	257.736,22	6.736.495
Iznos podrške €	382.971,94	472.724,41	44.159,24	398.212,11	77.320,87	1.375.389
Procenat podrške	20%	20%	30%	20%	30%	

- Nabavljeno je novih 44 traktora, 84 motokultivatora, 278 motorne kosačice, 68 sakupljača sjena, 54 freze, 34 pluga, 31 prikolica, 24 grabilice, 10 vadilica za krompir, 9 atomizera, 7 prevrtača sjena, 4 sadilice za krompir, 4 sjetvo spremača, 3 mašine za rezanje loze, 2 šizel tilera, 2 rasturača stajnjaka, jedna cistijerna, jedan kombajn, jednog vitla, jedna sijačica kukuruza.
- Podržana ja adaptacija i izgradnja 169 farmi krava, 55 farmi koza i ovaca, 30 farmi za tov junadi, 6 farmi svinja, 11 živinarskih farmi, 2 ribnjaka, kao i nabavka 67 muzilica i nabavka priplodnih grla (krava, ovaca, koza – ukupno 2,384)
- Podrškom je obuhvaćena i izgradnja 18.000 m² zaštićenog prostora

Sektor prerade mesa

- Izgradnja i modernizacija 5 klanica,
- Opremanje 14 pogona za preradu i sušenje mesa i mesnih prerađevina,

Sektor mljekarstva

- deset pogona za preradu mlječnih proizvoda

Sektor pčelarstva

- Jedan pogon za proizvodnju pogača za ishranu pčela

Sektor vinarstva

- Izgradnja, adaptacija i opremanje 4 vinska podruma
- Adaptacija jednog objekta za proizvodnju pečuraka

Sektor voća i povrća

- Jedan pogon za preradu malina

- Jednan pogona za otkup, skladištenje i preradu voća i povrća
- Pogon za proizvodnju, uvoz i prodaju sadnog materijala

Sektor ljekovitog bilja i šumskih plodova

- Izgradnja i opremanje dva pogona za preradu ljekovitog bilja i jednog pogona za preradu šumskih plodova

Ostalo

- Pogon za pakovanje i skladištenje sitnozrnastih materijala i proizvodnju ratluka
- Objekat za skladištenje krompira i žitarica
- Jedan pogon za proizvodnju integralnog brašna
- Jedan pogon za proizvodnju konditorskih proizvoda

MJERE JAČANJA KONKURENTNOSTI

Podrška podizanju višegodišnjih zasada

- Podignuto novih 104,35 ha vinograda, 175,02 ha voćnjaka uključujući 13,3 ha maslinjaka
- U registar proizvođača grožđa i vina u 2010. upisana nova 42 proizvođača (ukupno 135 proizvođača)
- Revitalizovano 9.300 stabala maslina kod 144 maslinara
- Obavljene fizičko-hemijske analize za 600 uzoraka zemljišta

MJERE JAČANJA KONKURENTNOSTI

Podrška investicijama u preradu na porodičnim gazdinstvima

- U cilju jačanja konkurentnosti, očuvanja proizvodnje tradicionalnih proizvoda data podrška za 5 porodičnih gazinstava (3 vinska podruma, jedna sušara i jedna prerada maslina)

Podrška politici kvaliteta

- Nastavljena podrška za uvođenje HACCP sistema (podržano 8 subjekta, sada 40 subjekata primjenjuje HACCP)
- Podržana 6 proizvođača tradicionalnih proizvoda (adaptacija objekata, primjena dobre higijenske prakse, primjena dobre proizvođačke prakse i drugih opštih i higijenskih zahtjeva)
- Podržan rad Laboratorije za mljekarstvo u cilju akreditacije i Laboratorija za vino
- Podržan rad „Monteorganike“ (uvođenje sistema kvaliteta i procedura ISO 65)

Promotivne aktivnosti

- Ponovljeni uspješni nastupi poljoprivrednih proizvođača, udruženja i agroindustrije na međunarodnim sajmovima u Novom Sadu, Bariju i Zenici i osvojena značajna priznanja – titule apsolutnih šampiona, šampionski pehari i brojne medalje... Na sajmovima su nagrađivani proizvodi vinske, mesne i mljekarske industrije zatim industrije bezalkoholnih pića, pčelarstva, flaširanih voda i drugi.
- Projekat Privredne komore „Dobro iz Crne Gore“. Pravo na ovaj prestižni žig garancije kvaliteta dobilo 12 kompanija iz oblasti agroindustrije za 70 proizvoda.
- Podržane 32 manifestacije širom Crne Gore od nacionalnog, regionalnog i lokalnog značaja.

MJERE ZA ODRŽIVO GAZDOVANJE PRIRODNIM RESURSIMA

- Data podrška za očuvanje genetskih resursa u stočarskom i biljnom sektoru
- Podrška organskoj poljoprivredi - U registar proizvođača u organskoj poljoprivredi upisano 67 proizvođača i 9 u okviru grupne sertifikacije – ukupno 76 proizvođača. U procesu kontrole i sertifikacije u organskoj proizvodnji isključeno 8 proizvođača
- Prihvaćene aplikacije za podršku 13 projekata proizvođača organske hrane u saradnji sa danskom Vladom, od čega je do sada 5 isplaćeno
- 2,025 farmera dobilo premije za izdig na katune (5% više u odnosu na 2009. godinu)

MJERE ZA POBOLJŠANJE KVALITETA ŽIVOTA I PODRŠKA EKONOMSKIM AKTIVNOSTIMA U RURALNIM PODRUČJIMA

- Probijeno, nasuto i pročišćeno 164 km. seoskih puteva
- Izgradnja seoskih vodovoda, nabavka cijevi, izgradnja i sanacija bistijerni, istražnih bušotina na području opštine Žabljak
- Podrška radu seoskih škola i elektrifikacija katuna putem solarnog sistema (Lukavica, Sinjajevina, Ponikvice i Trešnjevo)

DIVERZIFIKACIJA EKONOMSKIH AKTIVNOSTI

- Podrška poljoprivrednim aktivnostima u cilju dodatnih prihoda, očuvanja kulturnog nasljeđa i tradicije
- Data podrška za 5 korisnika – seoski turizam
- Data podrška razvoju domaćih zanata – 7 korisnika (poljoprivredni alati, ručna radinost, obrada kamena)

OPŠTE USLUGE I SERVISI

- Podržan rad laboratorija
- Rad Selekcijske službe i Savjetodavne službe u biljnoj proizvodnji (terenski obilasci, neposredne demonstracije na terenu, stručni seminari za proizvođače i zaposlene u službama, savjeti putem medija, izrada brošura i priručnika, realizacija Agrobudžeta, učešće u realizaciji međunarodnih projekata i realizacija AMIS-a...)
- Podrška radu Agrobiznis Info Centra na Žabljaku

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA ŽIVOTINJA

- Realizovan operativni program zdravstvene zaštite životinja preko Veterinarske uprave
- Realizovano 18 mjera u cilju ranog otkrivanja, sprječavanja širenja i suzbijanja zaraznih i parazitskih oboljenja životinja, praćenja rezidua (Veterinarska uprava, 29 veterinarskih ambulanti, SVL, CETI)
- Obrađeno 209 zahtjeva za utvrđivanje ispunjenosti uslova za upis objekata u registar

PROGRAM FITOSANITARNIH MJERA

- Realizovano 27 programa fitosanitarnih mjera Preko Fitosanitarne uprave
- Realizovani programi monitoringa nitrata u lisnatom povrću, pesticida u hrani biljnog porijekla i praćenje stanja kadmijuma

SOCIJALNI TRANSFERI

- Nastavljena realizacija programa staračke naknade
- 5.757 korisnik

- Isplaćeno 12 naknada u iznosu od 2,83 mil. €

RIBARSTVO

- Nastavljena podrška u cilju izgradnje efikasnog sektora ribarstva i marikulture
- Podrška profesionalnim ribarima kroz izmirenje poreskog duga i pomoć za opravku brodova, kao i podrška uzgajalištima pastrmke i školjki i kompletiranje centra za purifikaciju kod udruženja marikulturista
- Urađena ribolovna osnova Pivskog jezera
- Sproveden monitoring kvaliteta vode za uzgajališta školjki i nastavljen monitoring resursa bijele i plave ribe
- Data podrška za 7 ribnjaka za nabavku riblje mlađi
- Nastavljeno poribljavanje rijeka i jezera

B) SEKTOR ŠUMARSTVA

REALIZACIJA NACIONALNOG ŠUMARSKOG PROGRAMA U 2010.

Nacionalna inventura šuma

- Postavljena mreža klastera, osnovnih mjernih jedinica za inventuru, 2x2 km preko cijele teritorije Crne Gore;
- Ukupno 3.505 klastera na kojima se prikupljaju podaci o stanju šumskog fonda.
- Urađena je priprema radnih i preglednih karata (oko 7.000 digitalizovanih karata)
- Prikupljanje podataka počelo je u maju, a završeno krajem novembra.

Razvijena je i Nova metodologija za planiranje gazdovanja šumama

- Softver OSNOVA je unaprijeđen i prilagođen za upotrebu u Crnoj Gori ;

Sjemenska i rasadničarska proizvodnja

- Implementira se Akcioni plan za unapređenje procesa sakupljanja šumskog sjemena sa dodatnim preporukama;
- Izrađen je **Registar sjemenskih objekata** i ažuriran je **Priručnik za proizvodnju šumskog sjemena**

Harmonizacija domaćih propisa sa evropskim

- **Zakon o šumama** je urađen uz podršku međunarodnih organizacija (SNV-a i FODEMO projekta) i 9. decembra usvojen u Skupštini Crne Gore;
- Izrađeno sedam pravilnika u vezi **Zakona o reproduktivnom materijalu šumskog drveća** čime je upotpunosti zaokružen cjelokupan zakonski okvir u ovoj oblasti
- Uspostavljen je i stalni **Monitoring zdravstvenog stanja šuma** zasnovan na međunarodno ustanovljenoj ICP metodologiji.
- Crna Gora je dostavila podatke za novo izdanje izvještaja **"Šume država Evrope "**
- U cilju ostvarivanja otvorenih diskusija i aktivnog učešća svih zainteresovanih strana u procesima reforme sektora šumarstva, u februaru je održan **Prvi crnogorski šumarski forum**.

GAZDOVANJE ŠUMAMA

- Realizovala Uprava za šume
- U prvih deset mjeseci 2010. godine ostvarena je proizvodnja od 222.583 m³ bruto drvne mase (četinara i lišćara).
- Povećanje proizvodnje u odnosu na 2009. godinu za 36%.
- Izrađene su **Posebne osnove** gazdovanja šumama za 9 gazdinskih jedinica na površini od **33.000 ha**.
- U 2010. godini posađeno je 2.110.625 sadnica (redovno pošumljavanje - 1.678.025 sadnica, privatnim licima, NVO, školama, klubovima i dr. podijeljeno je 396.100 sadnica a pčelarima 36.500 sadnica bagrema).
- Za bespravne sječe u državnim šumama podnesena je 141 prijava za poznate počinioce, 131 prijava za NN lica i 9 prekršajnih prijava. U državnim šumama za 11 mjeseci 2010. godine bespravno je posječeno 4.551 m³ drvne mase (od čega je 1.370 m³ zaplijenjeno) a u privatnim 937 m³ bespravnih sječa i podneseno 38 prijava.

LOVSTVO

- Vlada Crne Gore, je shodno odredbama Zakona o divljači i lovstvu, na predlog Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, usvojila **Inovirani elaborat o ustanovljavanju lovišta** ;

- Odlukom je ustanovljeno 31 lovište i osnovano 4 lovišta sa posebnom namjenom.
- Lovišta sa posebnom namjenom su: „Piva“ na dijelu teritorije opštine Plužine, „Ljubišnja“ na dijelu teritorije opštine Pljevlja, „Dragišnica“ na dijelu teritorije opštine Šavnik i „Komovi“ – lovište sa posebnom namjenom koje obuhvata dijelove teritorija opština Podgorica, Andrijevica i Kolašin, kao jedinstvenu cjelinu za gazdovanje sa divljači.
- Postupak dodjele lovišta na korišćenje se na osnovu pokreće se na osnovu javnog konkursa, čija priprema je u toku.
- Sa Lovačkim savezom CG organizovane su brojne aktivnosti na promovisanju lovstva i njegovog značaja. U tom pravcu povodom 100 godina od donošenja prvog zakona o Lovstvu pripremljena je monografija „**Lovno zakonodavstvo u Crnoj Gori**“.

MEĐUNARODNI PROJEKTI U ŠUMARSTVU

U ovom trenutku realizujemo sljedeće međunarodne projekte

- Sa Vladom Velikog Vojvodstva Luksemburga -FODEMO projekat “Razvoj šumarstva u Crnoj Gori”,
- Sa Vladom Norveške – NFG projekat: “Turizam zasnovan na prirodnoj baštini”,
- Sa Vladom Holandije tehnička podrška od strane holandske razvojne organizacije (SNV Montenegro),
- Predlog projekta „Podrška za izgradnju kapaciteta u sektoru šumarstva” koji je pripremljen od strane Ministarstva i Uprave za šume odobren je od strane EU za finansiranje putem IPA 2010 fonda.

C) SEKTOR VODOPRIVREDE

PROGRAM UPOTREBE SREDSTAVA U VODOPRIVREDI ZA 2010.

Finansiranjem izgradnje objekata vodosnabdijevanja seoskih područja obuhvaćena je izgradnja 22 vodovoda, kao i drugih objekata koji su u funkciji poboljšanja uslova vodosnabdijevanja na selu

Red. br.	OPŠTINA	NAMJENA - OPIS	REALIZOVANO €
1.	ANDRIJEVICA	1.Vodovod Slatina 2. Vodovod G. Grudice u MZ Gračanica	50.000 10.000
		UKUPNO	60.000
2.	B E R A N E	1. Vodovod Polica	50.000
		UKUPNO	50.000
3.	BIJELO POLJE	1. Vodovod za selo Sipanje 2. Vodovod u MZ Tomaševo 3. Vodovod za naselje Zminjac 4. Vodovod za MZ Pavino Polje	15.000 15.000 10.000 10.000
		UKUPNO	50.000
4.	DANILOVGRAD	1. Vodovod Pavkovići	50.000
		UKUPNO	50.000
5.	KOLAŠIN	1. Vodovod Manastir Morača	20.000
		UKUPNO	20.000
6.	MOJKOVAC	1. Vodovod Štitarica	40.000
		UKUPNO	40.000
7.	NIKŠIĆ	1. Vodovod Šipačno 2. Vodovod Lukovo	40.000 10.000
		UKUPNO	50.000
8.	P L A V	1. Vodovod Murina	30.000
		UKUPNO	30.000
9.	PLUŽINE	1. Izgradnja objekata na području Opštine Plužine	20.000
		UKUPNO	20.000
10.	P L J E V L J A	1. Vodovod u selu Maoče u MZ Maoče 2. Vodovod Vrioci u selu Jakupov Grob u MZ Boljanići 3. Vodovod Milunići u MZ Gotovuša 4. Vodovod Borovica u MZ Zabrdje	20.000 10.000 10.000 20.000
		UKUPNO	60.000
11.	R O Ž A J E	1. Vodovod Malindubrava – Pripeč – Vuča	30.000
		UKUPNO	30.000
12.	C E T I N J E	1. Vodovod Dubovik 2. Vodovod Prekornica – Boguti – Krkorin 3. Vodovod u MZ Dodoši	25.000 10.000 10.000
		UKUPNO	45.000
13.	Š A V N I K	1. Vodovod Kruševice 2. Sanacija izvorišta i kaptaže u Gornjoj Bijeloj 3. izgradnja rezervoara u Donjoj Bijeloj	10.000 10.000 10.000
		UKUPNO	30.000

FABRIKE ZA FLAŠIRANJE VODE

- U funkciji je 7 fabrika za flaširanje vode
- Instalirani kapacitet svih 7 fabrika 344,5 mil. litara godišnje
- Ukupno zaposlenih – 225

PROGRAM UPOTREBE SREDSTAVA ZA UPRAVLJANJE VODAMA, ZAŠTITU VODA I ZAŠTITU OD VODA ZA 2010.

- Realizovala Uprava za vode
- Opredijeljeno 630.000,00 €
- Urađeni koncesioni akti za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe i za davanje koncesija za eksploataciju riječnih nanosa (šljunak i pijesak).
- Izrada Projekta regulacije rijeke Morače na potezu od ušća rijeke Sitnice (Botun) do Ponara i izrada Projekta održavanja protočnosti desnog rukavca rijeke Bojane u zoni ušća.
- Učešće u realizaciji Projekta na izradi obaloutvrda na rijeci Lim u opštini Berane.
- Izgradnja vodovoda za vodosnabdijevanje Rijeke Crnojevića - 320.000,00€ - nastavak radova iz prethodne godine)
- Izvođenje hidroloških istražnih radova na području opštine Žabljak, Cetinje - 72,000€
- Učešće u gradnji mostova, seoskih vodovoda, bistijerni, regulacija korita rijeka, izgradnja nasipa i zaštitnih brana,

REZIME IZVJEŠTAJA VETERINARSKE UPRAVE

Veterinarska uprava Crne Gore osnovana je Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave (« Sl. List RCG» br. 54/04). Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji utvrđene su organizacione jedinice i to: **SEKTOR ZA VETERINARSTVO** u koji spadaju **Odsjek za zaštitu zdravlja i dobrobit životinja**, **Odsjek za veterinarsko javno zdravlje** i **Odsjek za inspekcijski nadzor**, i **SLUŽBA ZA OPŠTE POSLOVE**.

ODSJEK ZA ZAŠTITU ZDRAVLJA I DOBROBIT ŽIVOTINJA obavlja stručne poslove koji se odnose na praćenje i sprječavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje određenih zaraznih bolesti životinja. Naročito opasne zarazne bolesti utvrđene tokom 2010. Godine su bjesnilo kod 11 domaćih i 69 divljih životinja, a od opasnih bolesti dijagnostikovane su tuberkuloza kod 2 goveda, leukoza kod 11 goveda, antraks kod 4 goveda i 5 slučajeva američke kuge pčelinjeg est, što suštinski predstavlja veoma povoljnu epizootiološku situaciju u Crnoj Gori. U estic od 01.01.-31.12.2010. godine predato je 54 zahtjeva za nadoknadu štete za uginule ili ubijene životinje, svi zahtjevi su obrađeni i vlasnicima je isplaćena utvrđena nadoknada. Za spovodjenje mjera predviđenih Operativnim programom za 2010. Godinu, u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama izvršena je nabavka lijekova i medicinskih sredstava putem tendera. Sve preventivne i dijagnostičke mjere izvršene su u potpunosti i u predviđenom roku. U skladu sa Programom esticide rezidua za 2010. Godinu i Pravilnikom o esticide rezidua u životinjama, namirnicama životinjskog porijekla i hrani za životinje i Uputstvom za uzorkovanje, monitoring rezidua je sproveden u objektima u kojima se životinje uzgajaju i drže odnosno objektima za klanje, mljekarama, objektima za uzgoj i preradu ribe, meda, objektima za proizvodnju jaja. Zahvaljujući sprovedenom esticide Crna Gora je Odlukom komisije Evropske unije od 30.10.2009.g. stavljena na listu zemalja koje vrše monitoring rezidua u skladu sa propisima EU.

FVO inspekcija, direktorata F za hranu i potrošače DG Sanco iz Brisela je, po prvi put, kontrolisala naš sistem monitoring rezidua i dostavila izvještaj nakon sprovedene misije iz kojega izdvajamo ukupni zaključak: "U cjelini, zaključak je da estic kontrole rezidua koji postoji u Crnoj Gori u principu zadovoljava uslove Direktive br. 96/23/EZ, a uzorkovanje se obavlja u skladu sa Odlukom Komisije br. 98/179/EZ, iako bi se njegova djelotvornost mogla poboljšati povećanjem djelokruga ispitivanja i obezbjeđivanjem da uzorci budu ciljni na prihvatljiv način i da se uzimaju tokom cijele godine. Jedan nedosljedan uzorak je otkriven 2010. Godine i bez odlaganja su preduzete sve aktivnosti nakon toga." Ovaj izvještaj je postavljen na sajt EK u Briselu, i veoma je afirmativan za nas.

Ostvarena je komunikacija za nadležnim organom za bezbjednost hrane u Ruskoj federaciji i dostavljeni odgovori na njihov upitnik, tako da očekujemo ubrzo estic naših proizvoda na rusko tržište. U 2010. Godini predstavnici Veterinarske uprave su učestvovali u radnim grupama za izradu Operativnog programa o zdravstvenoj zaštiti životinja za 2011. Godinu i predloga 14 novih pravilnika. Svakodnevno se podnose izvještaji o epizootiološkoj situaciji u Crnoj Gori preko mreže zvaničnih međunarodnih organizacija (WAHIS i WHO).

Veterinarska Uprava učestvuje u realizaciji tri projekta koje finansira EU i to:

IPA 2007- Projekat identifikacije i registracije malih preživara- Faza II 1,4 mil. Eura, počeo je u avgustu 2009. Godine i traje 18 mjeseci;

IPA 2008-Projekat Razvoj sistema bezbjednosti hrane 2,0 mil. Eura uz komponentu za podršku daljeg usaglašavanja legislative i unaprijeđivanje postojećeg sistema bezbjednosti hrane, posebno u dijelu koordinacije između nadležnih organa.

IPA 2008- Podrška kontroli i iskorjenjivanju bjesnila i klasične kuge svinja 1,5 mil. Eura.

Formirana regionalna mreža za zaštitu dobrobiti životinja WBVN (Western Balkan Veterinary Network) čiji je Crna Gora aktivni član, izvršena je i procjena broj pasa lutilica u Podgorici finansiran od strane RSPCA uz učešće Veterinarske uprave i Nevladine organizacije za

zaštitu životinja Podgorica , I veliki broj obuka I radionica za unapređenje zaštite dobrobiti životinja.

ODSJER ZA VETERINARSKO JAVNO ZDRAVLJE

U estic od **01.01.2010** do **31.10.2010** Veterinarskoj upravi podnijeto je **262** zahtjeva za utvrđivanje ispunjenosti propisanih uslova u objektima u kojima se obavlja djelatnost proizvodnje I prometa hrane životinjskog porijekla, hrane za životinje I djelatnosti u primarnoj proizvodnji hrane životinjskog porijekla. Odbijeno je 2 zahtjeva , a privremeno odobreno 19 objekata.

Veterinarska uprava je u periodu od 01. Januar – 31. Decembar 2010. God. Obradila 2324 zahtjeva za utvrđivanje veterinarsko-zdravstvenih uslova za uvoz životinja, sjemena, mesa, proizvoda od mesa, mlijeka, proizvoda od mlijeka, jaja, proizvoda od jaja, riba i proizvoda od riba, hrane za životinje, vitaminsko- mineralnih preparata –dodatak hrani za životinje. Od 2324 zahtjeva: 39 je stornirano, 8 odbijeno. Urađeni su modeli novih Sertifikata za izvoz po međunarodnim standardima.

ODSJER ZA INSPEKCIJSKI NADZOR

Veterinarska inspekcija je organizovana u 10 područnih jedinica i na 9 graničnih prelaza. U Odsjeku veterinarske inspekcije zaposlena su 20 inspektora. Inspekcijske preglede mesa (linija klanja) u odobrenim objektima za klanje u 2010.godini po ovlašćenju Veterinarske uprave vršili su ovlašćeni esticide zaposleni u veterinarskim ambulancama (21 DVM).Odsjekom rukovodi glavni veterinarski inspektor. U izvještajnom periodu izvršeno je ukupno 24.144 inspekcijska kontrola od čega 19138 kontrola u spoljnotrgovinskom prometu i 5006 unutrašnjih kontrola.

Ukupan broj utvrđenih nepravilnosti u unutrašnjem prometu bio je 913. Zbog utvrđenih nepravilnosti preduzeto je 498 upravnih mjera i radnji. Izrečena je mjera zabrane obavljanje djelatnosti u 12 objekta za promet na malo mesa zbog neispunjavanja opštih higijenskih zahtjeva u objektima. U 2010.godini uzeto je ukupno 5889 uzorka hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje iz proizvodnje, prometa i uvoza. Zbog utvrđenih odstupanja koja su se odnosila na prateću dokumentaciju, transport, odstupanja koja se odnose na temperaturne zahtjeve I deklarisanje proizvoda nije odobren uvoz 34 pošiljke I iste su sa graničnih prelaza vraćene inoisporučiocu. Zbog mikrobiološke neispravnosti 5 pošiljki je nakon laboratorijskih ispitivanja ocijenjeno ebezbednim. Na zahtjev uvoznika nebezbedne pošiljke su uništene na propisan način.Nije registrovana nijedna epidemija ljudi čiji je uzročnik nebezbedna hrana životinjskog porijekla ni trovanja životinja čiji je uzročnik nebezbedna hrana za životinje. Sprječeno je širenje zaraznih bolesti, prvenstveno zoonoza (TBC, bjesnilo, trihineloz, salmoneloza) blagovremenim preduzimanjem mjera utvrđenih zakonom, a kontrolisan je uspostavljeni HACCP estic u većim objektima za klanje, preradu mesa I mlijeka a u ostalim objektima je otpočeo postupak uspostavljanja istog. Zbog neusaglašenosti sa propisanim infrastrukturnim zahtjevima u većem broju objekata je neophodna rekonstrukcija I dogradnja što zahtjeva duže vrijeme I velika ulaganja.S ciljem unaprjeđivanja znanja i vještina vetrinarskih inspektora za sprovođenje nadzora u skladu sa zahtjevima EU tokom godine održano je nekoliko seminara, vorkšopova ekspertskih misija u organizaciji Taiex-a, FAO I OIE.

SLUŽBA ZA OPŠTE POSLOVE

PRAVNA SLUŽBA

Na zahtjev Ministarstva poljoprivrede, šumarstva I vodoprivrede dostavljeni su odgovori sa spisima predmeta u upravnim postupcima:UP 060-11/10-0401-9 od 15.09.2010godine UP 060-11/09-0401-17 od 15.01.2010. godine;dostavljeni odgovori sa spisima predmeta vezano za obraćanja zainteresovanih, pravnih I fizičkih lica; Osnovnom državnom tužiocu

dostavljeno je izjašnjenje u Ktr.br.634/10; nadležnim sudovima na nivou Crne Gore blagovremeno su dostavljena izjašnjenja i dokazi u vezi tužbi koje joj se stavljaju na teret ;pružana je pravna pomoć službenicima Veterinarske uprave; podnositelima zahtjeva omogućen je blagovremen pristup traženoj informaciji shodno Zakonu o slobodnom pristupu informacijama; Za sprovođenje projekta " Giljotina propisa"- izvršen je popis svih propisa iz nadležnosti Veterinarske uprave;vođenje i ažuriranje jedinstvene kadrovske evidencije; Postupanje po žalbama na rješenja veterinarskih inspektora br.060-323/10-0101-1911,br 060-323/10-0310-112, br.060-323/10-0310-114, br.060-323/10-0310-111; Izrađene su prepiske iz domena opštih i pravnih poslova; Vodjen je i okončan jedan disciplinski postupak;

EKONOMSKO FINANSIJSKA SLUŽBA

Zakonom o budžetu („ Službeni list RCG“, broj 87/09) Veterinarskoj upravi su za rad organa opredjeljena sredstva u iznosu od **2.012.082,11 eura** za 2010 godinu, a od cega je utrošeno 1.998.904,13eura . Za rad organa (zarade, rashodi za materijal i usluge, zakup i sl.) utroseno je 491.680,10 eura, sto je za 56.737,05 eura manje nego 2009. Godine zbog mjera stednje Vlade Crne Gore i racionalnog poslovanja Veterinarske uprave. Raspoloživa sredstva za 2010 godinu na budžetskoj poziciji **4171-Subvencije za proizvodnju i pružanje usluga** su iznosila **1.500.000,00** eura,sto je za 350.000,00 eura manje nego 2009. Godine. Sredstva su namjenski utrošena u iznosu od 1.469.085,60 eura u skladu sa Operativnim programom zdravstvene zaštite zivotinja i Zakonom o veterinarstvu. Iz ovog programa se takođe finansira i laboratorijska dijagnostika bolesti na osnovu zaključenog Ugovora sa Specijalističkom veterinarskom laboratorijom. Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji za izvršene usluge u 2010 godine isplaćeno je 355.506,80 eura.

Veterinarska uprava je ostvarila prihode za 2010 godinu u iznosu od **1.154.414,60eura**, što predstavlja povećanje od 10 % u odnosu na 2009. Godinu, uz srazmjernu manju potrošnju, a realizaciju svih postavljenih zadataka.

REZIME SPECIJALISTIČKA VETERINARSKA LABORATORIJA

JU Specijalistička veterinarska laboratorija osnovala je Vlada Republike Crne Gore Odlukom o osnivanju Javne ustanove Specijalistička veterinarska laboratorija („Sl. List RCG“ broj 68/04) u oktobru 2004. Godine, a novoformirana JU Specijalistička veterinarska laboratorija počela je zvanično sa radom 1. Marta 2005. God. Upravni odbor čine: Sunčica Boljević, Predsjednica, Biljana Blečić, član I mr Nikola Pejović, član, dok je esticid mr Dejan Laušević.

Tokom 2010. God., Laboratorija je izvršila dvije grupe ispitivanja I to:

- **A:** Izvršena ispitivanja u skladu sa Operativnim programom zdravstvene zaštite životinja u 2010. Godini („Sl. List Crne Gore“ broj 1/10)
- **B:** Izvršena ispitivanja po zahtjevima vlasnika životinja I subjekata u poslovanu sa hranom životinjskog porijekla I hrane za životinje.

Ispitivanju na osnovu Operativnog programa zdravstva zaštite životinja u 2010. God. („Sl. List CG“ broj 1/10) vršena estu Ugovoru sa Veterinarskom upravom Crne Gore broj: 12 od 02.02.2010., odnosno broj 323/10-0101-370 od 15.02.2010. god.

Bruceloza goveda: ispitano je 53.050 uzorka čime je zacrtani plan iz Operativnog programa ispunjen 100,09%. Ni u jednom dostavljenom uzorku nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela protiv *Brucellae spp.*

Bruceloza malih preživara: ispitano je 36.582 uzoraka što je 29,86% manje u odnosu na prethodnu godinu. Plan zacrtan Operativnim programom za 2010. Godinu ispunjen je 91,46% . Ispitivanjem uzoraka utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela protiv *Brucella spp.* Samo u slučajevima nelegalno uvezenih životinja u 54 slučaja u 2 stada.

Enzootska leukoza goveda: ispitano je 46.647 uzoraka, čime je zacrtani plan iz Operativnog programa ispunjen 93,3%. Laboratorijskim ispitivanjima utvrđeno je prisustvo specifičnih antitijela na enzootsku leukozu goveda u ukupno 11 uzoraka I to: 7 sa područja opštine Ulcinj, 1 sa područja opštine Herceg Novi, 1 sa područja Nikšića, 1 sa područja Berane I 1 sa područja opštine Rožaja.

Klasična kuga svinja: ispitano je 11 sumnjivih uzoraka I 7 uzoraka divljih svinja. Zaraza nije potvrđena ni u jednom uzorku.

Bjesnilo: od ukupno 118 dostavljena materijala, zaraza je potvrđena u 69 slučajeva na teritoriji 10 opština I to: Nikšić, Žabljak, Pljevlja, Šavnik, Plužine, Cetinje, Bijelo Polje, Danilovgrad, Podgorica, Ulcinj, Bar I Hereg Novi.

Bolesti pčela: od 567 dostavljenih I obrađenih uzoraka pčela i/ili pčelinjeg estu, američka kuga, kao najopasnija bolest pčela na našim prostorima, je registrovana na teritoriji 5 opština (Podgorica, Rožaje, Mojkovac, Bijelo Polje I Pljevlja), u 16 pčelinjaka I ukupno 66 pčelinjih društava.

Bolest plavi jezik: ispitano je ukupno 1.034 uzoraka ovaca I 1.034 uzoraka goveda pri čemu je utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa bolesti plavi jezik u 7 uzorka ovaca (Bar, Bijelo Polje, Cetinje, Berane I Plav) I u 16 uzoraka goveda (Andrijevica, Rožaje, Bijelo Polje, Berane, Plav, Bar, Tivat, Ulcinj).

Avijarna esticide: ispitano je 1.392 uzoraka domaće živine I 151 uzorak divljih ptica I ni u jednom slučaju nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus avijarne influence, niti je detektovano prisustvo sekvence RNA virusa avijarne influence.

Atipična kuga živine: u 1.294 uzoraka krvnih seruma kokošaka, od ukupno ispitanih 1.392, utvrđeno je prisustvo specifičnih antitijela na virus atipične kuge živine. Ovi podaci ukazuju na izloženost ispitivanih jedinki virusu Newcastle bolesti – vjerovatno kao posljedica uspješne vakcinacije živine. U 98 uzoraka nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus atipične kuge živine, što upućuje na zaključak da ove ispitivane jedinke nijesu dolazile u kontakt sa virusom atipične kuge živine ni terenskim – infektivnim sojem, ni vakcinalnim sojem.

Slinavka I šap: ispitivanjem svih 300 uzoraka (150 goveda + 150 ovaca) nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela na virus slinavke I šapa.

Listeria monitoring: Izvršenim ispitivanjem 501 dostavljena uzoraka hrane životinjskog porijekla, *L. monocytogenes* je izolovana u 23 uzorka što ukupno predstavlja 4,59%.

Salmonella monitoring: Ukupno je ispitano 421 uzoraka na prisustvo bakterija iz roda *Salmonella* vrsta. Prisustvo bakterija *Salmonella* spp. U uzorcima fecesa živine utvrđeno je u 4 uzorka.

Monitoring bolesti slatkovodnih riba: Ispitano je 90 uzoraka riba iz registriranih ribnjaka I ni u jednom uzorku nije izolovan esticid opasan po zdravlje ljudi, niti je utvrđen izazivač bolesti koje se obavezno prijavljuju OIE.

Tokom godine izvršena su I brojna druga dijagnostička ispitivanja u pojedinačnim slučajevima sumnje na postojanje neke zarazne bolesti domaćih životinja.

Obim ostalih ispitivanja po vrstama izvan Operativnog programa:

VRSTA ISPITIVANJA		Broj uzoraka
Mikrobiološko ispitivanja hrane životinjskog porijekla		1722
Mikrobiološko ispitivanje briseva za kontrolu higijenskog stanja		871
Ispitivanje prisustva goveđih estici u namirnicama životinjskog porijekla		-
Mikrobiološko ispitivanje hrane za životinje		58
Mikrobiološki pregledi briseva životinja (grlo, nos, uho, vagina,...)		16
Mikrobiološko ispitivanje kloakalnih briseva živine na salmonelozu		299
Mikrobiološko ispitivanje transportnih podloški živine – na salmonelozu		10
Mikrobiološko ispitivanje fecesa živine – na salmonelozu		83
Mikrobiološko ispitivanje uginuća živine - na salmonelozu		88
Mikrobiološko ispitivanje unutrašnjih organa životinja (patološki esticid)		29
Mikrobiološko ispitivanje fecesa , urina		9
Klinički, patomorfoloski pregled riba		3
Mikrobiološko ispitivanje mastitisa krava		692
Mikrobioloski pregledi briseva (površine objekata za životinje)		17
Bakteriološko ispitivanje na antrax (patološki esticid)		17
Ispitivanje uzoraka koža na antrax za izvoz (<i>askoli precipitacija</i>)		40
Koprološki pregledi		11
Parazitološki pregledi – razni		11
Patoanatomski pregledi		7
Pregled mesa domaćih svinja na trihinelozu		24
Pregled mesa divljih svinja na trihinelozu		8
Lajšmanioza pasa (IFA-test)		132
Erlhioza pasa		2
Dirofilarioza pasa		1
Ispitivanje uvezene živine tokom trajanja karantina:	Avijarna influenza	140
	Infektivni burzitis	140
	Infektivni bronhitis	140
	Newcastle bolest	140
	Mikoplazmoza	140
Ispitivanje uvezenih goveda tokom trajanja karantina:	Bruceloza	81
	Leukoza	81
	Plavi jezik	81
	Q – groznica	81
	IBR/IPV	81
	Paratuberkuloza	81

Ispitivanje uvezenih svinja tokom trajanja karantina:	Bruceloza	9
	KKS	9
	Aujeszky bolest	9
	PRRS	9
	H ₁ N ₁	9
	Mycoplasma hyopneumoniae	9
Ispitivanje uvezenih koza tokom trajanja karantina:	Bruceloza	4
	Q – groznica	4
	Plavi jezik	4
	CAEV	4

Pored pomenutih laboratorijskih ispitivanja, Specijalistička veterinarska laboratorija je za potrebe Veterinarske uprave, a u skladu sa Operativnim programom zdravstvene zaštite životinja u 2010. God. Obezbijedila adekvatno skladištenje, čuvanje i pravovremenu raspodjelu vakcina i bioloških dijagnostičkih sredstava ovlašćenim veterinarskim ambulantama u Crnoj Gori.

Specijalistička veterinarska laboratorija nastavila je aktivno da radi na složenom procesu usvajanja zahtjeva esticid ISO/IEC 17025 za akreditaciju laboratorija za ispitivanje, očekujući da će u 2011. Godini završiti sve aktivnosti na akreditaciji.

U toku svakodnevnog obavljanja svoje djelatnosti, zaposleni Specijalističke veterinarske laboratorije ostvarivali su stalne stručne kontakte i saradnju sa veterinarskim kadrom veterinarskih i poljoprivrednih organizacija, veterinarskom inspekcijom, Veterinarskom upravom, pojedinim katedrama Fakulteta veterinarske medicine u Beogradu, kao i drugim specijalističkim ustanovama unutar i van Crne Gore i redovno učestvovali na domaćim i međunarodnim stručnim sastancima i radnim grupama.

REZIME IZVJEŠTAJA FITOSANITARNE UPRAVE

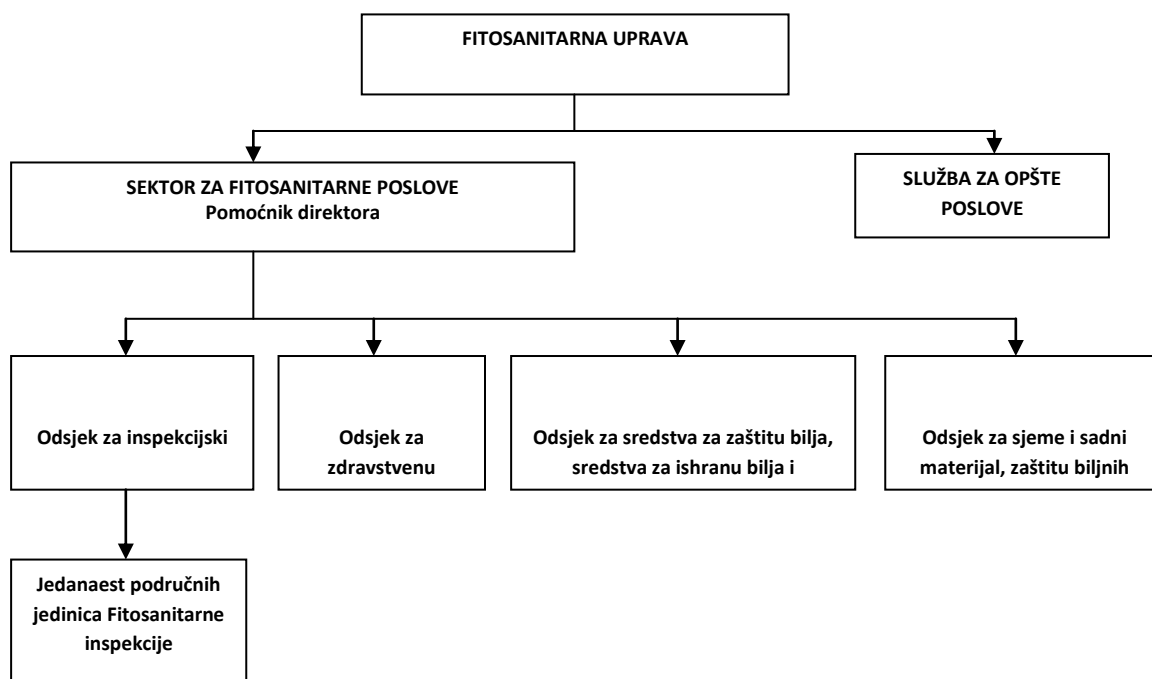
Uvodne napomene

Fitosanitarna uprava je osnovana Uredbom o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. List CG“, br. 43/2008), a usvajanjem Zakona o budžetu Crne Gore za 2009. Godinu („Sl. List CG“, br. 82/2008) stvorili su se uslovi za početak njenog rada.

Fitosanitarna uprava je počela sa radom 1. Marta 2009.godine.

Izveštaj se dostavlja u skladu sa članom 72 Zakona o državnoj upravi (Sl. List RCG br. 38/03, 22/08) i obavezom Fitosanitarne uprave da najmanje jednom godišnje podnosi Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja izveštaj o radu i stanju u fitosanitarnoj oblasti, o realizaciji svojih aktivnosti i preuzetih obaveza, kao i o izvršavanju zakona i drugih propisa, realizaciji programa i zaključaka Vlade, mjera koje su preduzete i njihovih rezultata.

Organigram Fitosanitarne uprave

U skladu sa aktom o sistematizaciji radnih mjesta u Fitosanitarnoj upravi predviđeno je ukupno 38 službeničkih i namješteničkih radnih mjesta. Trenutno sva predviđena radna mjesta nijesu popunjena te je u Fitosanitarnoj upravi zaposleno ukupno 27 službenika i namještenika.

Ljudski resursi Fitosanitarne uprave – sadašnje stanje

FITOSANITARNA UPRAVA	Broj zaposlenih	obrazovanje
Direktor	1	Dipl. Ing. Polj.
pomoćnik direktora	1	Dipl. Ing. Polj.
1. Sektor za fitosanitarne poslove		
Odsjek zdravstvene zaštite bilja	3	2 Dipl. Ing. Polj. 1 magistar/bakteriolog
Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti i GMO	1	Dipl. Ing. Polj.
Odsjek za sredstva za zaštitu bilja, sredstva za ishranu bilja i bezbjednost hrane	1	Dipl. Ing. Polj.
Odsjek za inspekcjski nadzor (fitosanitarna inspekcija)	16	Dipl. Ing. Polj.
2. Služba za opšte poslove	4	1 magistar. Ecc 1 dipl. Pravnik 2 SSS
UKUPNO	27	

*dipl. Ing. Polj. – diplomirani inženjer poljoprivrede, sa odgovarajućom specijalizacijom

* SSS –Srednja stručna sprema

AKTIVNOSTI

Aktivnosti Fitosanitarne uprave u 2010.godini uglavnom su se odnosile na: pravno-administrativne i organizacione poslove, izradu pravnih i drugih akata, realizaciju programa i slične poslove u skladu sa dodjeljenim nadležnostima:

- Rješenje o unutrašnjim organizacionim jedinicama Fitosanitarne uprave 11/10-0101-1 od 12.01.2010.godine;
- Izrada programa fitosanitarnih mjera za 2010. Godinu;
- Lista kategorija registraturskog materijala br.320/10-0101-46;
- Formiranje sindikalne organizacije Fitosanitarne uprave;
- Formiranje komisije za internu kontrolu br. 320/10-0101-274;
- Upustvo o korišćenju mobilnih telefona, reperezentacije, službenih vozila i privatnih vozila u službene svrhe br. 320/10-0101-276;
- Upustvo za kontrolu poslovanja br. 320/10-0101-275;
- Odluka o radnom vremenu za rad sa strankama br.320/10-0101-282;
- Vodić za slobodan pristup informacijama br. 320/10-0101-412;
- Rad u pododboru za poljoprivredu – poglavlje 11;
- Rad u pododboru za bezbjednost hrane, veterinarsku i fitosanitarnu politiku – poglavlje 12;
- Rad u pododboru za unutrašnje tržište i konkurenciju;
- aktivnostima na pripremi Nacionalnog programa za integraciju 2010-2014;
- Izrada legitimacija za Fitosanitarne inspektore;
- Uspostavljanje, sprovođenje i razvoj finansijskog upravljanja i kontrola u Fitosanitarnoj upravi;

Objavljena su sljedeći propisi:

- Zakon o potvrđivanju međunarodnog ugovora o biljnim genetičkim resursima za hranu i poljoprivredu („Sl.list CG Međunarodni ugovori br.03/10);
- Program fitosanitarnih mjera za 2010. Godinu („Sl. List Crne Gore“ br. 6/10);
- Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za drveni material za pakovanje u međunarodnom prometu („Sl.list CG”, broj 4/10);

- Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje gljive *Synchytrium endobioticum* (Schilb) Perc., uzročnika raka krompira ("Sl. List CG", broj 15/10);
- Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje krompirovih cistolikih nematoda ("Sl. List CG", broj 43/10);
- Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje prstenaste truleži krtola krompira (potato ring rot) koju prouzrokuje bakterija *Clavibacter michiganensis* (Smith) Davis et al. Ssp. *Sepedonicus* (Spieckermann et Kotthoff) Davis et al. ("Sl. List CG", broj 66/10);
- Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje smeđe truleži krtola krompira i bakterijskog uvenuća krompira i paradajza (potato brown rot) koju prouzrokuje bakterija *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi et al. ("Sl. List CG", broj 67/10).
- Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog porijekla za 2010.godinu („Sl. List CG“, br. 12/2010);
- Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog i životinjskog porijekla za 2011.godinu („Sl. List CG“, br. 77/2010);
- Program Monitoringa nitrata u hrani biljnog porijekla-lisnato povrće za 2010. Godinu ("Sl.list CG", broj 16/10)
- Pripremljeni nacrti sljedećih pravnih akata:
 - Učestvovanje u izradi pravilnika o uslovima koje treba da ispuni pravno ili fizičko lice za osnivanje banke gena;
 - Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za drveni materijal za pakovanje u međunarodnom prometu;
 - Pravilnik o mjerama kontrole krompirovih cistolikih nematoda;
 - Pravilnik o zaštitnim mjerama protiv gljive *Synchytrium endobioticum*, prouzrokovaca raka krompira;
 - Pravilnik o zaštitnim mjerama protiv bakterije *Ralstonia solanacearum*, prouzrokovaca smeđe truleži krtola krompira i bakterijskog uvenuća krompira i paradajza;
 - Pravilnik o zaštitnim mjerama protiv bakterije *Clavibacter michiganensis*, ssp. *Sepedonicus*, prouzrokovaca prstenaste truleži krtola krompira;
 - Učestvovanje u izradi Pravilnika o razvrstavanju, označavanju, obilježavanju i pakovanju opasnih hemikalija;
 - Učestvovanje u izradi izmjena i dopuna Zakona o bezbjednosti hrane;
 - Pravilnik o metodama uzorkovanja za sprovođenje službene kontrole ostataka pesticida u i na proizvodima biljnog i životinjskog porijekla;
 - Lista aktivnih materija dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja za 2011;
 - Pravilnik o postupku registracije sredstava za zaštitu bilja;
 - Pripremljen predlog Zakona o izmjenama i dopunama zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja;

Redovne aktivnosti:

- Propisivanje fitosanitarnih uslova za uvoz;
- Registracija objekata za proizvodnju i prodaju sjemena, sadnog materijala, pesticida i đubriva;
- Prikupljanje podataka o stanju zaliha sredstava za zaštitu bilja na teritoriji Crne Gore;
- Aktivnosti na izgradnji, rekonstrukciji i održavanju graničnih prelaza;

- Fitosanitarni nadzor u međunarodnom prometu;
- Sastanci sa proizvođačima bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom;
- Obavljanje fitosanitarnih pregleda od strane fitosanitarnih inspektora;
- Izrada finansijskog plana potrošnje;
- Realizacija Programa fitosanitarnih mjera za 2010.godinu;
- Praćenje prijava proizvodnje;
- Davanje mišljenja na izmjene i dopune zakona i drugih akata;
- Ažuriranje web stranice i dr.

Rad u Komisijama:

- Komisija za sprovođenje integrisanog upravljanja granicom;
- Komisija za sredstva za zaštitu bilja;
- Komisija za ispunjavanje uslova registracije maloprodajnih i veleprodajnih objekata;
- Operativni tim za regulatornu reformu;
- Komisija za drveni pakovni materijal;
- Komisija za odabiranje i priznavanje matičnih stabala koja se koriste kao reprodukcioni materijal za proizvodnju sadnog materijala u voćarstvu;
- Komisija za naknadu štete;
- Komisije za izradu pravnih akata;
- Komisija za internu kontrolu;
- Radna grupa za evropske integracije za poglavlje fitosanitarna politika, bezbjednost hrane i GMO i dr.;

Međunarodne aktivnosti:

- Predlog IPA 2010 – Jačanje fitosanitarnog sektora Crne Gore;

Institucije:

- **IPPC** (International Plant Protection Commission – Međunarodna komisija za zaštitu bilja); **UPOV** (International Union for the Protection of New Varieties of Plants – Međunarodna Unija za zaštitu biljnih sorti), **CEFTA** (Central European Free Trade Agreement – Centralni Evropski Sporazum o Slobodnoj Trgovini); **EFSA** (European Food Safety Authority – Evropska agencija za bezbjednost hrane); **ECPGR** (European Cooperative Programme for Plant Genetic Resources – Evropski Kooperativni Program za Biljne Genetske Resurse); **AEGIS** (European Genebank Integrated System – Evropski Integrisani Sistem Banke Gena); **FERA** (Food and Environment and Research Agency – Agencija za hranu i životnu sredinu UK); **EK** (European Commission – Evropska Komisija); **FAO / The International Treaty** on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (Međunarodni Ugovor o biljnim genetičkim resursima za hranu i poljoprivredu); **TAIEX** (Technical Assistance and Information Exchange – Tehnička asistencija i razmjena informacija) i dr.

Zemlje:

- Albanija, Austrija, BiH, Hrvatska, Njemačka, Srbija i dr.

Obuka:

- **TAIEX AGR IND/EXP 33581** / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o razmjeni informacija o zadržavanju pošiljki bilja, biljnih proizvoda i drugih objekata pod nadzorom ili štetnih organizama u izolovanom stanju, koji se unose iz trećih zemalja (Celex 31994D0003) – Ekspert iz Rumunije – Cojanu Monica Maria / **02 – 03. Februara 2010.godine;**
- **TAIEX AGR IND/EXP 33596** / Obuka Fitosanitarnih inspektora za otkrivanje štetnih organizama – Ekspert iz Slovenije – Lešnik Mojca, Licen Radovan, Milinović Sanja, Seljak Gabrijel / **08- 10. Februara 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu pravilnika o stavljanju u promet sjemena žita – Ekspert iz Slovenije – dr Jože Ileršič / **15- 19. Februar 2010.godine;**
- **TAIEX AGR IND/EXP 40224** / Godišnji sastanak oficira za vezu za izradu plana obuke za 2010.godinu - / **18. Februar 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za način vođenja i sadržaj registra sredstava za zaštitu bilja – Ekspert iz Slovenije – Milena Koprivnikar Bobek / **01- 03. Mart 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu pravilnika o stavljanju u promet sjemena krompira – Ekspert iz Slovenije – Marinka Pečnik / **08- 12. Marta 2010.godine;**
- **TAIEX AGR IND/EXP 33580** / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o uslovima za upis u Registar proizvođača, prerađivača, uvoznika, skladištara i distributera određenog bilja, biljnih proizvoda i drugih objekata (Celex 31992L0090) – Ekspert iz Rumunije – Corina Padurariu / **15- 16. Mart 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za informacione sisteme u fitosanitarnoj oblasti – Ekspert iz Slovenije – Stanislav Gomboc / **29- 31. Mart 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o hitnim fitosanitarnim mjerama u slučaju pojave ili unosa Phytophthora ramorum (Celex 32002D0757), Nacrta Pravilnika o hitnim fitosanitarnim mjerama u slučaju pojave ili unosa Pepino mosaic virus (Celex 32004D0200) i Nacrta Pravilnika o hitnim fitosanitarnim mjerama u slučaju pojave ili unosa Potato Spindle Tuber Viroid (Celex 32007D0410);) – Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić / **12- 15. Aprila 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Pravilnika o stavljanju u promet sjemena žita i Pravilnika o upisu sorti u sortnu listu – Ekspert iz Slovenije – dr Jože Ileršič / **31. Maj – 04. Jun 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za Nacrt priručnika za fitosanitarne inspektore – Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić i Anita Benko / **01- 03. Jun 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za registraciju sredstava za zaštitu bilja – Ekspert iz Slovenije – dr Jernej Drofenik / **23. Juna – 01.jula 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta Zakona o izmjenama i dopunama zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja (sa TOC tabelom) – Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić / **26. – 28. Jula 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje Phytophthora ramorum (Celex 32002D0757) i Nacrta Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje borove nematode Bursaphelenchus xylophilus (Steiner et Buhrer) Nickle et al.Commission (Celex 32006D0133) – Ekspert iz Slovenije – Vlasta Knapić / **07. – 09. Septembar 2010.godine;**

- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za laboratorijsko osoblje Fitosanitarne laboratorije oblast nematologija i fitopatologija – Eksperti iz Slovenije – Gregor Urek i Metka Žerjav / **07. – 09. Septembar 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu pravilnika o stavljanju u promet materijala za vegetativno umnožavanje vinove loze – Ekspert iz Slovenije – Marinka Pečnik / **20- 24. Septembar 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Studijska posjeta Fitosanitarnoj upravi Slovenije – predstavnici fitosanitarne uprave Crne Gore / **03. – 10. Oktobar 2010.godine;**
- **IPA MN 07 IBJLS01** Pravna harmonizacija / Expertska misija za izradu Nacrta priručnika za fitosanitarne inspektore – Ekspert iz Slovenije – Anita Benko / **19. – 22. Oktobar 2010.godine;**
- **IPA 2008 Europe Aid/128268/C/SER/ME** Obuka za zvanične kontrole kontaminenata u hrani i metode analiza – **decembar 2010.godine;**

Sporazumi:

- Potpisan Sporazum između Vlade Crne Gore i Vijeća Ministara Bosne i Hercegovine o graničnim prelazima za međunarodni saobraćaj (oktobar 2010);
- Potpisan Sporazum između Vlade Crne Gore i Vijeća Ministara Bosne i Hercegovine o graničnim prelazima za pogranični saobraćaj (oktobar 2010);
- Potpisan protokol između Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije o graničnoj fitosanitarnoj i veterinarskoj inspekcijskoj kontroli u željezničkom saobraćaju (oktobar 2010);
- Potpisan Memorandum o razumjevanju za uspostavljanje Integracionog sistema evropske banke gena / AEGIS (decembar 2010);

Obuke:

- Pripremni sastanak za realizaciju obuke za 2010. Godinu (januar 2010);
- Uprava za kadrove – kako Crna Gora koristi sredstva IPA (februar 2010);
- Uprava za kadrove – Postupak donošenja propisa (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Sistem javnih nabavki u Crnoj Gori (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Slobodan pristup informacijama (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Budžetski sistem u Crnoj Gori (mart 2010);
- Uprava za kadrove – Planiranje i izvršenje programskog budžeta (april 2010);
- Uprava za kadrove – Posebni postupci javnih nabavki i postupci javnih nabavki male vrijednosti (april 2010);

Saradnja:

- Ministarstvo finansija; Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo vanjskih poslova; Ministarstvo za informaciono društvo; Ministarstvo ekonomije; Ministarstvo za evropske integracije; Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo rada i socijalnog staranja; Ministarstvo saobraćaja; Ministarstvo za ljudska i manjinska prava; Uprava Carina; Uprava za kadrove; Poreska Uprava; Uprava za šume; Uprava za imovinu; Uprava policije; Veterinarska uprava; Biotehnički fakultet; Institut za javno zdravlje; Cetar za ekotoksikološka ispitivanja; Agencija za zaštitu životne sredine; Hidrometeorološki zavod; Direkcija za javne nabavke; Državna revizorska institucija; Državni Arhiv; Zavod za statistiku; Privredna komora Crne Gore; Savjetodavna služba za biljnu proizvodnju; Nacionalni savjet za procjenu

bezbjednosti hrane; Gradska opština Golubovci; Odbor udruženja špeditera; NVO, mediji i ostalo.

FINANSIJE:

Planirani budžet Fitosanitarne uprave za 2010. Godinu je bio **573.571,02€**.

U toku godine, ukupno je otpušteno, odnosno odobreno **558.800,05€**.

Od tog iznosa Fitosanitarna uprava je potrošila **544.141,44€**, odnosno procenat realizacije je iznosio **97,4%**.

Fitosanitarna uprava je u toku prošle godine ostvarila **prihod** Budžetu Crne Gore u iznosu od **611.055,13€**.

Što se tiče **Programa fitosanitarnih mjera za 2010. Godinu** („Sl. List Crne Gore“ br. 6/10), Budžetom su bila predviđena sredstva u iznosu od **220.000,00€**.

U toku 2010. Godine za realizaciju ovog programa utrošeno je 202.396,97€.

PREGLED PROGRAMA FOTOSANITARNIH MJERA ZA 2010.godinu

	Programa fitosanitarnih mjera za 2010. Godinu	Vrijednost €	Utroseno €	Ostalo €
1	Program zdravstvene zaštite bilja			
1.1	Operativni program stalnog nadzora nad karantinskim štetnim organ	76.790,50	76.405,20	385,30
1.1.1	Stalni nadzor krompirovih cistolikih nematoda KCN (dio programa 3.1)	7.000,00	6.984,90	15,10
1.1.2	Stalni nadzor drveta i materijala od drveta – Bursaphelenchus xylophilus	3.000,00	2.983,50	16,50
1.1.3	Stalni nadzor – Pepino mosaic virus	5.440,00	5.440,00	0
1.1.4	Stalni nadzor – Potato spindle tuber viroid	5.850,00	5.850,00	0
1.1.5	Stalni nadzor – Ralstonia solanacearum (Smith) Yabuuchi et al.	5.480,00	5.480,00	0
1.1.6	Stalni nadzor – Clavibacter michiganensis	5.180,00	5.180,00	0
1.1.7	Stalni nadzor – Potato Wart Disease	5.300,50	5.300,50	0
1.1.8	Stalni nadzor – Phytophthora ramorum	3.520,00	3.520,00	0
1.1.9	Stalni nadzor – smotavac karanfila	3.000,00	3.000,00	0
1.1.10	Stalni nadzor – San José Scale	2.500,00	2.500,00	0
1.1.11	Stalni nadzor – Diabrotica virgifera La Conte	2.500,00	2.500,00	0
1.1.12	Stalni nadzor – Dryocosmus kuriphilus Yumatsu	2.000,00	2.000,00	0
1.1.13	Stalni nadzor – Rhynchophorus ferrugineus (Olivier)	2.000,00	2.000,00	0
1.1.14	Stalni nadzor – Anoplophora chinensis (Forster)	2.000,00	2.000,00	0
1.1.15	Stalni nadzor – Bemisia tabaci Gennadius	5.520,00	5.520,00	0
1.1.16	Postkontrola sjemenskog krompira – virusi (dio programa 3.1)	13.500,00	13.146,30	353,70
1.1.17	Stalni nadzor nad nekim karantinskim virusima	3.000,00	3.000,00	0
1.2	Operativni program posebnog nadzora nad nekarantinskim štetnim organizmima	50.149,94	50.106,00	43,94
1.2.1	Posebni nadzor – muva masline Bactrocera oleae Gmel	9.000,00	9.000,00	0
1.2.2	Posebni nadzor – voćna muva Ceratitis capitata Wiedemann	5.670,00	5.670,00	0
1.2.3	Posebni nadzor – cikade vinove loze – prenosioci fitoplazmi	5.060,00	5.060,00	0
1.2.4	Posebni nadzor – bolesti vinove loze i njihovo praćenje – ESKA i dr.	5.000,00	5.000,00	0
1.2.5	Posebni nadzor – sprječavanje najezde biljnih štetočina	3.890,00	3.890,00	0
1.2.6	Posebni nadzor – invazivne vrste insekata u platicnicima	4.020,00	4.020,00	0
1.2.7	Posebni nadzor – esticid jagode Aphelenchoides fragariae	3.099,12	3.088,80	10,32
1.2.8	Posebni nadzor – Phytophthora infestans	3.560,00	3.560,00	0
1.2.9	Posebni nadzor – fitoparazitne nematode u platicnicima Meloidogyne	5.017,82	4.984,20	33,62

1.2.10	Posebni nadzor nad nekim bolestima masline i njihovo praćenje	5.833,00	5.833,00	0
1.3	Hitne fitosanitarne mjere i naknada šteta	7.000,00	5.731,11	1.268,89
	Ukupno 1:	133.940,44	132.242,31	1.698,13
2	Program praćenja sredstava za zaštitu i ishranu bilja i bezbjednost hrane			
2.1	Monitoring rezidua esticide u hrani biljnog porijekla	10.000,00	0	10.000,00
2.2	Monitoring nitrata	2.500,00	1.579,00	921,00
2.3	Monitoring i postregistracijsko praćenje sredstava za ishranu bilja	5.000,00	5.000,00	0
2.4	Program praćenja sredstava za zaštitu bilja i praćenje rezidua esticide u proizvodnji jagode	7.515,00	7.515,00	0
2.5	Mjere u oblasti bezbjednosti hrane biljnog porijekla na nivou prim pr	5.000,00	630,59	4.369,41
	Ukupno 2:	30.015,00	14.724,59	15.290,41
3	Program za sjemenski i sadni materijal i biljne genetičke resurse			
3.1	Sertifikacija sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja	26.000,00	24.459,60	1.540,40
3.2	Program biljnih genetičkih resursa	10.000,00	10.000,00	0
	Ukupno 3:	36.000,00	34.459,60	1.540,40
4	Tehnička i administrativna podrška implementaciji programa	20.044,56	19.970,47	74,09

Realizovan Program fitosanitarnih mjera za 2010.godinu.

INSPEKCIJSKI NADZOR

IZVJEŠTAJ O RADU

PODRUČNA JEDINICA FITOSANITARNE INSPEKCIJE	BROJ ZAHTEJEVA	BROJ RJEŠENJA			BROJ PREGLEDA TRANZIT	FITOSANITARNA UVJERENJA			UZETO UZORAK A
		UVOZ	PRENAPUČENJE	ZABRANA UVOZA		UKUPNO	IZVOZ	RE-EXPORT	
Podgorica	4202	2480	50	14	415	1243	677	566	230
Bijelo Polje	8763	5733	1050	11	1675	294	294	0	177
Bar	1326	486	141	8	269	609	45	564	116
Nikšić	1561	311	218	0	854	178	160	18	127
Pljevlja	784	490	30	4	28	367	367	0	18
Debeli Brijeg	1706	756	402	2	539	7	7	0	38
Dračenovac	790	305	55	0	57	373	363	10	6
Kula	1065	447	31	0	103	510	491	19	9
Berane	678	123	3	1	19	532	531	1	28
Plav	403	142	18	0	32	211	204	7	12
UKUPNO	21278	11273	1998	40	3991	4324	3139	1185	761

U toku 2010.godine vršene su kontrole na osnovu :

- Zakona o sredstvima za zaštitu bilja (Sl. List CG, br. 51/08);
- Zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja (Sl. List RCG br. 28/06)
- Zakona o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja (Sl. List RCG, br. 28/06);
- Zakona o sadnom materijalu (Sl. List RCG, br. 28/06);
- Zakona o zaštiti biljnih sorti (Sl. List CG, br. 48/07 i Sl. List CG, br. 48/08);
- Zakona o bezbjednosti hrane (Sl. List CG, br. 14/07);
- Zakona o sredstvima za ishranu bilja (Sl. List CG, br. 48/07);
- Zakona o genetički modificovanim organizmima (Sl. List CG, br. 22/08).

I tom prilikom pokrenuto je 18 zahtjeva za prekršaje za koje je propisana novčana kazna, a za 21 predmet su preduzete mjere za otklanjanje nepravilnosti.

Prilikom ovih kontrola **uništeno je** ukupno **55.210 kg** raznih vrsta roba i to:

- 43.200 kg banana
- 253 kg kafe
- 130 kg sjemena
- 1.960 kg tritikalea
- 400 kg citrusa
- 200 kg jabuka
- 975 kg grejfruta
- 5.000 kg krompira
- 880 kg grožđa
- 500 kg paradajza
- 1.350 kg paprike
- 112 kg kestena
- 30 kg šargarepe
- 220 kg pasulja

i **vraćeno isporučiocu** **599.532 kg** raznih vrsta roba i to:

- 58.000 kg mineralnog đubriva NPK
- 50.130 kg pirinča
- 21.144 kg kikirikija
- 222.000 kg brašna
- 224.880 kg pšenice
- 7.500 kg sjemenskog krompira
- 118 kg sredstava za zaštitu bilja
- 5.760 kg bijelog luka
- 10.000 kg ječma
- 1.000 komada sadnica voća

REZIME IZVJEŠTAJA UPRAVE ZA ŠUME

<u>Direkcija</u>	tel. 052/323578
Email:	cgsume@t-com.me
<u>Direktor</u>	tel. 052/323578
	Fax.052/323730
<u>Tehnički sektor</u>	tel. 052/323024

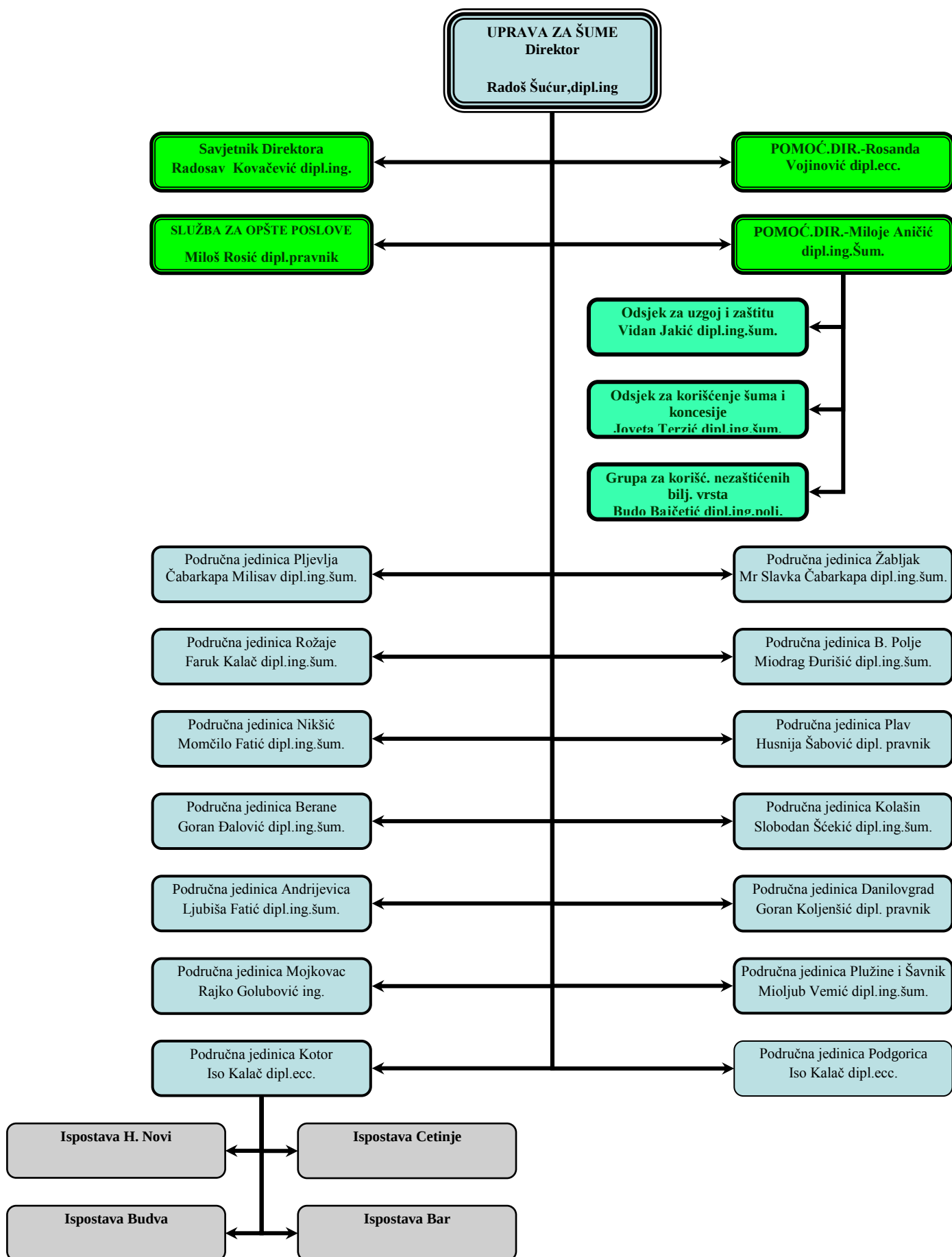
Sjedište: Pljevlja, Miloša Tošića bb.

www.upravazasume.me

Djelatnost:

U skladu sa Zakonom o šumama ("Sl. list RCG", br. 74/10), Uredbom o osnivanju ("Sl. list RCG", br. 43/01) i Uredbom o organizovanju i načinu rada državne uprave ("Sl. list RCG", br. 54/04) Uprava za šume Crne Gore je organ državne uprave, nadležan da gazduje šumama. Nadležni organ uprave obavlja upravne i sa njima povezane stručne poslove koji se odnose na:

- Izradu i pripremu planova u šumarstvu,
- Sprovođenje nacionalne inventure šuma,
- Ustupanje radova u šumama u državnoj svojini na izvođenju,
- Prikupljanje podataka o stanju šuma,
- Izradu karata šumskih staništa i tipova šuma (kartiranje),
- Sprovođenje monitoringa zdravstvenog stanja šuma, održivosti gazdovanja šumama i bespravnih aktivnosti u šumama,
- Podizanje novih šuma, uključujući pošumljavanje i njegu novih kultura,
- Uspostavljanje, vođenje i održavanje informacionog sistema o šumama,
- Održavanje i sanaciju šumskih puteva u skladu sa ovim zakonom,
- Pripremu stručnih osnova za propise, planove i programe koje na osnovu ovlašćenja utvrđenih ovim zakonom donose Vlada i Ministarstvo,
- Sprovođenje mjera za očuvanje biodiverziteta i prirodnih vrijednosti šuma,
- Sprovođenje zaštite šuma od biotičkih i abiotičkih činilaca i požara, uključujući dijagnostično – prognozne poslove,
- Čuvanje šuma i šumskog zemljišta od protivpravnih radnji,
- Doznaku stabala za sječu, žigosanje sortimenata i prijem sječišta, odnosno šumskih radova,
- Pružanje stručne pomoći vlasnicima šuma u privatnoj svojini u pogledu korišćenja i zaštite šuma,
- Kontrolu izvedenih radova po izvođačkom projektu,
- Saradnju sa naučno istraživačkim institucijama iz oblasti šumarstva,
- Druge poslove u skladu sa zakonom.

FINANSIJSKI POKAZATELJI

Na osnovu člana 2. Zakona o šumama (Sl. List CG 74/10) šume i šumska zemljišta, uživaju posebnu zaštitu, koja se ostvaruje:

- Trajnim očuvanjem i unapređenjem šuma i šumskog zemljišta i njihovih funkcija;
- Održivim i multifunkcionalnim gazdovanjem šumama;
- Očuvanjem i unapređenjem bioloških i pejzažnih raznovrsnosti šuma, kao i kvaliteta njihove životne sredine.

Uprava za šume je u skladu sa Zakonom o Budžetu za 2010. godinu(Sl.list CG br.87/10) planirana kao potrošačka jedinica Budžeta (eko-kod 41103).

PRIHODI

Izvršenje plana

U skladu sa Zakonom o šumama Uprava za šume je ostvarila sledeće prihode u 2010. godini:

Vrsta prihoda	Planirano	Ostvareno
prihodi od koncesione naknade (70 %)	4.115.750,35	3.394.491,49
prihodi od taksi na ogrijev za seoska domaćinstva	404.866,39	396.039,77
Prihodi od naknade za doznaku stabala i izdavanje uvjerenja o porijeklu drvnih sortimenata		260.362,30
prihodi od naknada koju plaćaju vlasnici privatnih šuma	393.704,00	399.193,55
prihodi od taksi na nezaštićene biljne vrste	40.000,00	40.039,36
ostali prihodi		113.386,22
Nenaplaćena potraživanja po osnovu koncesione naknade iz 208. i 2009. godine	1.153.182,05	
U K U P N O:	6.107.502,79	4.603.512,69

Po osnovu koncesione naknade (30 %) opštine na čijoj se teritoriji nalazi šuma koja se koristi ostvarile su prihod u iznosu od **1.018.347,44 €**.

KOMENTAR:

Pojava globalne ekonomske krize, naročito pad cijena sirovina i smanjenje tražnje, najviše se uz građevinsku industriju odrazila na oblast drvoprerađivačke industrije.

S obzirom da su šume date na korišćenje putem dugoročnih ugovora, na sedam i petnaest godina, odnosno koncesionarima je data mogućnost obezbjeđivanja dugoročne sigurnosti snadbijevanja sirovinom i neophodna izvjesnost ulaganja u nove tehnologije, to su se njihove privredne aktivnosti u ovoj godini svodile na korišćenje šuma na nivou koji je ekonomski opravdan a ne onaj koji je predviđen ugovorom.

Vlada Crne Gore je zaključcima broj 03-10201 od 01. 10. 2009. godine usvojila niz mjera u sektoru drvoprerađivačke industrije.

Previđeni Budžet Uprave za šume na početku godine

Funkcionalna klasifikacija	Ekonomska klasifikacija	O p i s	Iznos
		Uprava za šume	6.107.502,79
2441		Program: Uređenje, uzgoj i zaštita šuma	5.106.707,08
	4	Izdaci	5.106.707,08
	41	Tekući izdaci	3.506.707,08
	411	Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	1.376.754,11
	412	Ostala lična primanja	445.978,50
	413	Rashodi za materijale i usluge	755.767,36
	44	Kapitalni izdaci	1.600.000,00
	441	Kapitalni izdaci	1.600.000,00
2451		Program: Administracija	1.000.795,71
	4	Izdaci	1.000.795,71
	41	Tekući izdaci	1.000.795,71
	411	Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	616.279,93
	412	Ostala lična primanja	51.602,25
	413	Rashodi za materijale i usluge	283.967,66
	414	Tekuće održavanje	13.502,47
	416	Renta	6.376,16
	418	Ostali izdaci	26.067,24

RASHODI

Struktura ostvarenih rashoda po programima

Program: Uređivanje, uzgoj i zaštita šuma (411032441)

Ekonomska klasifikacija	Vrsta rashoda (opis)	Ostvareni rashod	Planirani rashod
411	Bruto zarade i doprinosi	2.061.563,20	2.288.083,14
412	Ostala lična primanja	155.376,70	445.978,50
413	Rashodi za materijal	1.025.235,36	755.767,36
414	Tekuće održavanje	16.878,08	16.878,08
441	Kapitalni izdaci	1.482.703,57	1.600.000,00
UKUPNO:		4.741.726,91	5.106.707,08

Program: Administracija (411032451)

Ekonomska klasifikacija	Vrsta rashoda (opis)	Ostvareni rashod	Planirani rashod
411	Bruto zarade i doprinosi	608.996,80	616.279,93
412	Ostala lična primanja	28.472,30	54.602,25
413	Rashodi za materijal	283.967,61	283.967,66
414	Tekuće održavanje	13.501,92	13.502,47
416	Renta	6.310,00	6.376,00
418	Ostali izdaci	26.067,00	26.067,24
UKUPNO:		967.315,41	1.000.795,71

Bruto zarade

Bruto zarade ostvarene su iznosu od 2.670.560,00 € za obadva programa.

Rashodi za materijal i usluge

Ovi rashodi vezani su za ostvarenje namjenskih prihoda Uprave za šume. U okviru ovih sredstava u iznosu od 1.309.203,00 € za obadva programa opredijeljena su sredstva za: kancelarijski materijal, sitan inventar, kupovina radne odjeće za terensko osoblje (lugari i tehničari), materijal za posebne namjene (sadni materijal i sjeme), sredstva za održavanje higijene, rezervne dijelove, službena putovanja, energiju, bankarske i poštanske uskuge, prevoz sadnog materijala i radnika i dr.

U okviru ove stavke najznačajniji su iznosi za nabavku goriva, radne odjeće i cipela, za terensko osoblje, sadnog materijala i dr.

Tekuće održavanje

Isto se odnosi na održavanje građevinskih objekata, javne infrastrukture, popravka i održavanje vozila i sredstava za rad u iznosu od 30.380,00 €.

Kapitalni izdaci

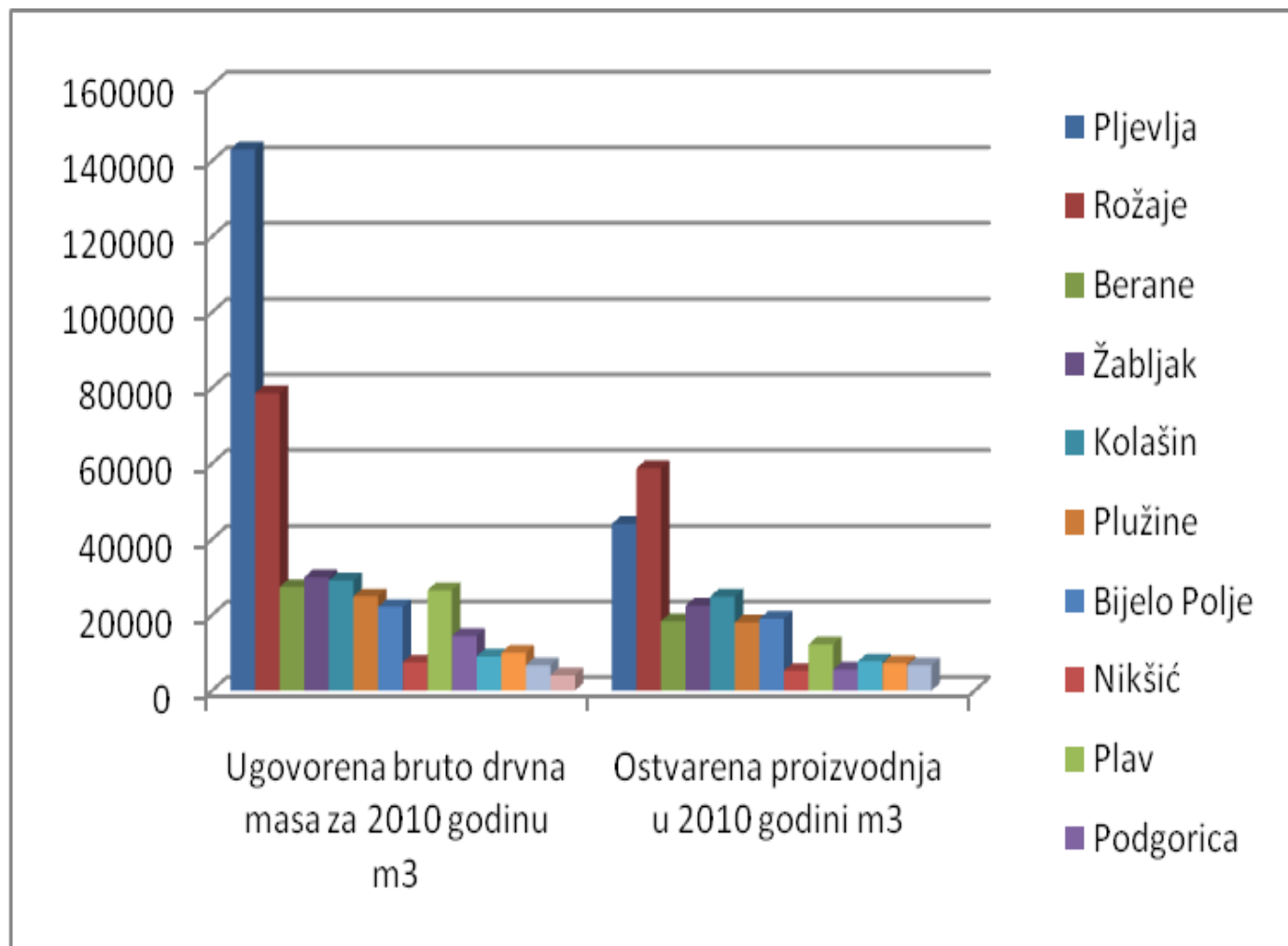
Odnose se na :

- uređivanje gazdinskih jedinica u 2009. godini.....	630.814,41 €
- pošumljavanje.....	813.867,70 €
- izrada šumskih puteva.....	9.729,00 €
- ostalo.....	28.229,46 €
U K U P N O:	1.482.703,57 €

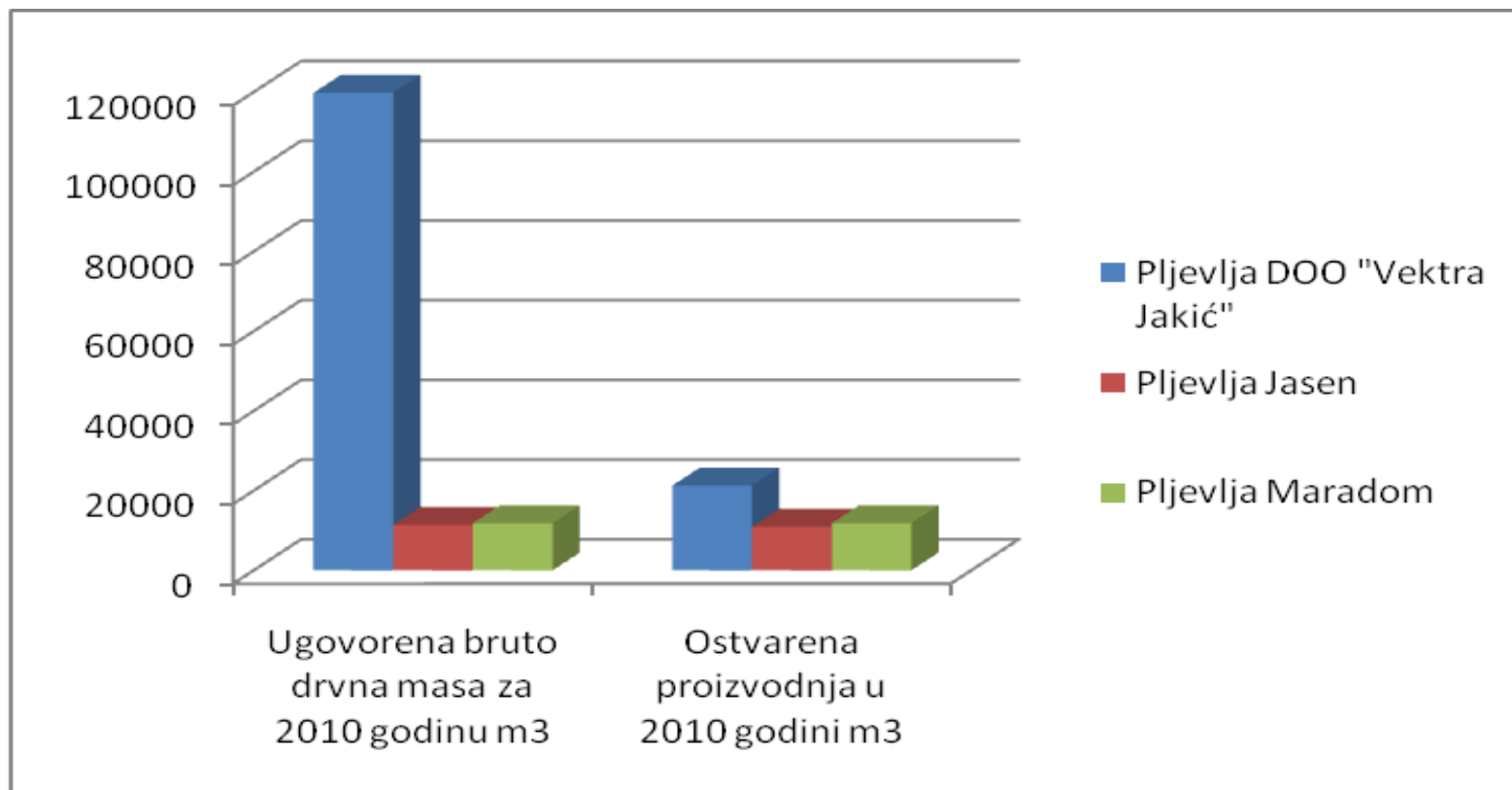
FIZIČKI POKAZATELJI

**PREGLED UGOVORENE BRUTO DRVNE MASE, POSJEĆENE BRUTO DRVNE MASE,
FINANSIJSKOG ZADUŽENJA I PLAĆANJA ZA 12 MJESECI 2010. GODINE**

PODRUČNA JEDINICA	UGOVORENA BRUTO DRV.MASA ZA 2010.GOD.	OSTVARENA PROIZVODNJA U 2010.GOD	%	ZADUŽENJE ZA 2010.GOD.	PLAĆANJE ZA 2010.GOD.
<i>PLJEVLJA</i>	143 082	44 066	31	1.933,271,63	314.751,60
<i>ROZAJE</i>	78 632	58 751	75	1.075.601,90	1.250.367,12
<i>BERANE</i>	27 412	18 344	67	389.546,50	314.724,49
<i>ZABLJAK</i>	29 959	22 488	75	622.136,30	115.531,39
<i>KOLASIN</i>	29 103	24 869	85	262.948,50	411.250,82
<i>PLUZINE</i>	24.911	18.038	72	352.396,30	419.157,22
<i>B. POLJE</i>	22 124	18 970	86	343.471,60	285.490,93
<i>NIKSIC</i>	7 446	5 242	70	63.860,50	49.148,35
<i>PLAV</i>	26 531	12 232	46	571.399,52	3 699,41
<i>PODGORICA</i>	14 422	5 550	38	127.560,00	90.458,13
<i>ANDRIJEVICA</i>	9 052	7 725	85	88.199,40	73.781,83
<i>DANILOVGRAD</i>	9 995	7 193	72	65.967,00	63.130,20
<i>MOJKOVAC</i>	6 712	6 640	99	82.116,00	
<i>SAVNIK</i>	4 024			35.500,00	
UKUPNO	433 405	250 108	58	6.013.975,15	3.391.491,49

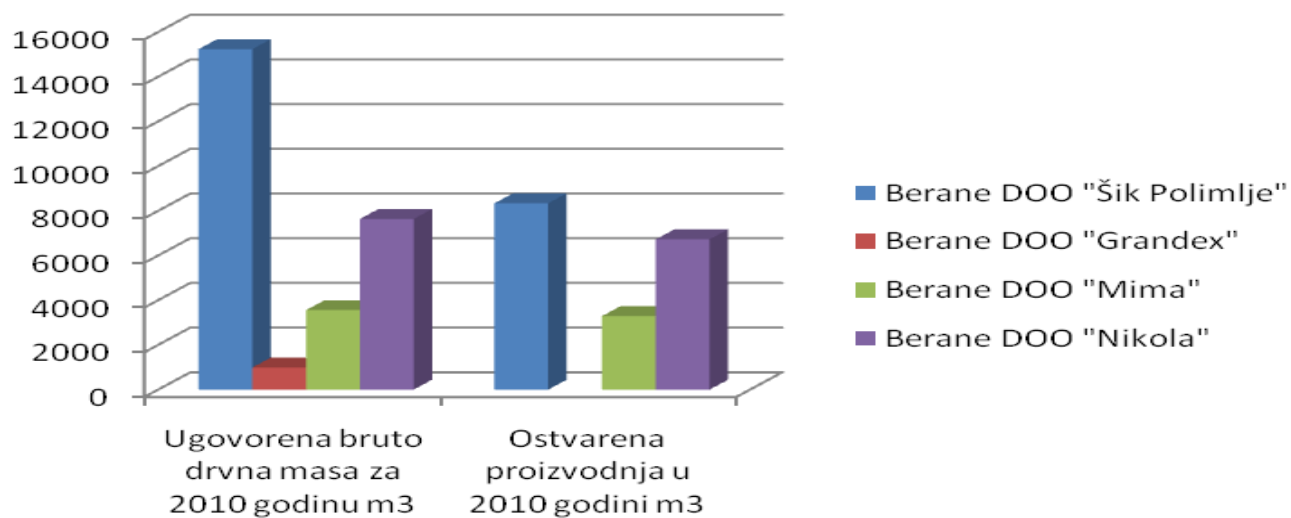

Područna jedinica	Koncesionar	Gazdinska jedinica	Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3	Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3	%	Zaduzenje za 2010 godinu €	Placanje za 2010. Godinu €
PLJEVLJA	DOO., VEKTRA JAKIC"	LJubišnja	119 809	21 252	18	1.526.972,13	0,00
		Kosanica					
		Obzir Buren					
		Maočnica					
		Voloder II					
		Vežišnica					
		Korijen					
		Potkovač					
		Otilovići					
	JASEN	Kozička rijeka	11 414	10 926	96	218.911,40	195.404,80
		Petinske šume					
	MARADOM	Kraljeva Gora Bunetina	11 859	11 828	100	187.388,10	119.346,80
UKUPNO			143 082	44 066		1.933.271,63	314.751,60

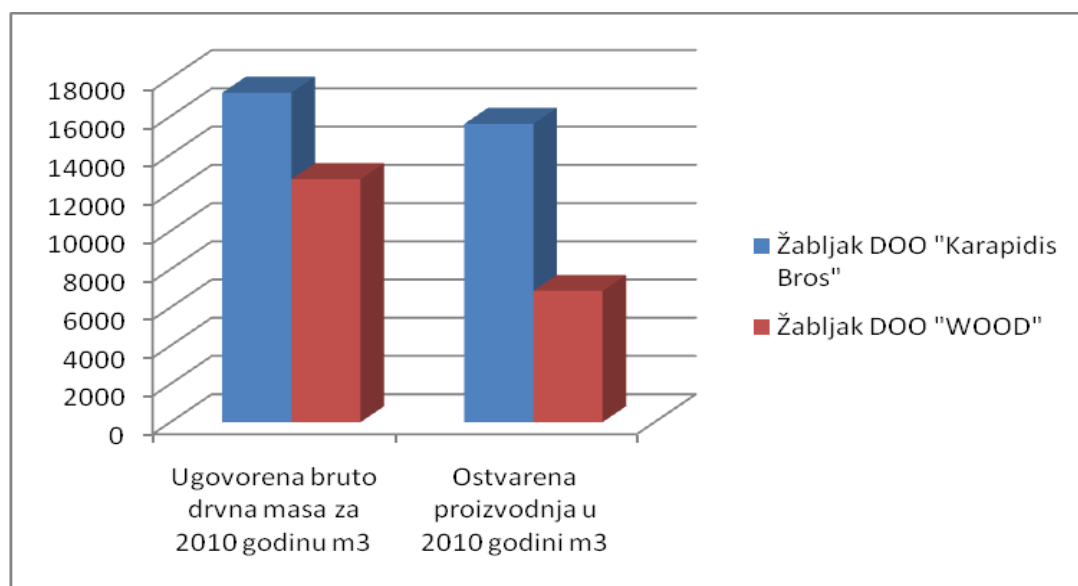

ROŽAJE	UGOVORENA BRUTO DRV.MASA ZA 2010.GOD.	OSTVARENA PROIZVODNJA U 2010.GOD	%	ZADUŽENJE ZA 2010.GOD.	PLAĆANJE ZA 2010.GOD.
	78 632	58 751	75	1.075.601,90	1.250.367,12

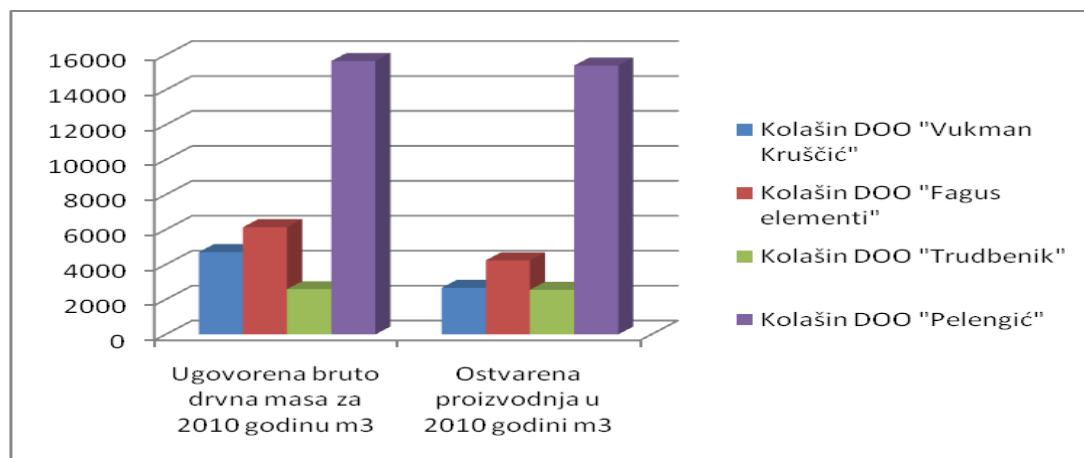
<i>Podrucna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
BERANE	DOO., ŠIK POLIMLJE"	Šekularske šume	15 233	8 335	55	204.933,10	172.984,85
		Turjak					
		Jelovica					
	DOO.,GRANDEX"	Kalud. Dap. šume	987			16.779,00	6.912,80
	DOO.,MIMA"	Kalud. Dap. šume	3 556	3 289	92	60.452,00	38.343,72
	DOO., NIKOLA'	Skrivena	7 636	6 724	88	107.382,40	96.483,12
UKUPNO			27 412	18 344		389.546,50	314.724,49

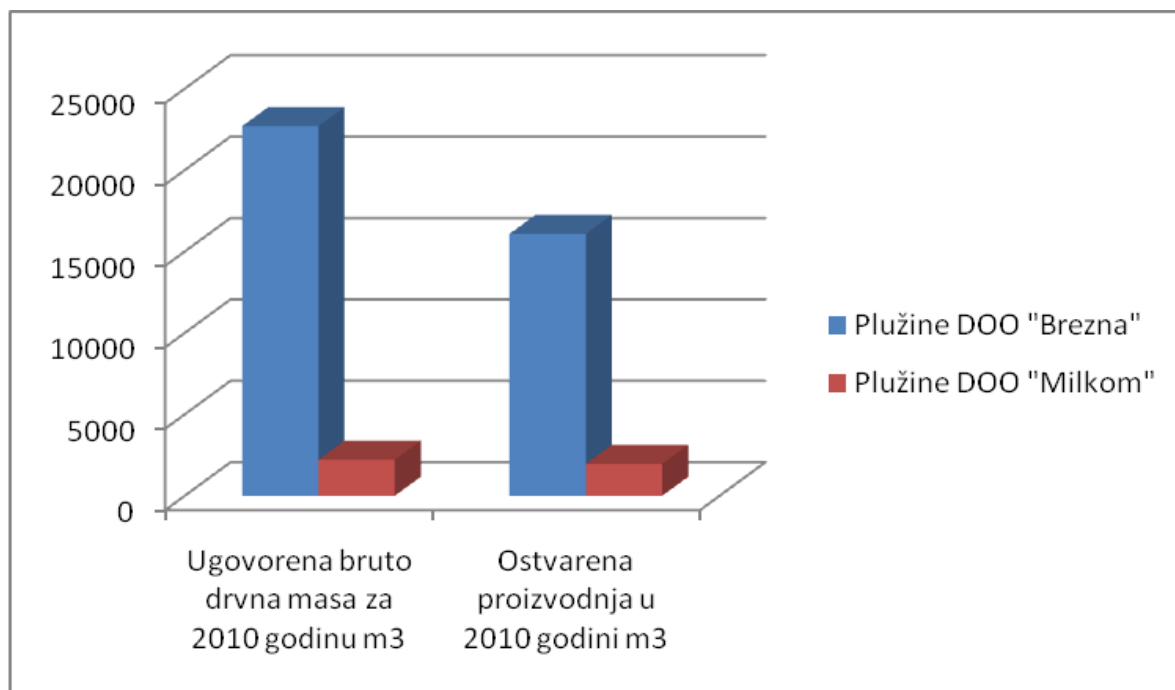
<i>Podrucna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
ŽABLJAK	DOO „KARAPIDIS BROS”	Tepacke sume	17 243	15 609	91	280.345,80	44.881,08
		Gornji Saranci					
		Donji Saranci					
	DOO „WOOD”	Donji Saranci	12 716	6 873	54	341.790,50	70.650,31
UKUPNO			29 959	22 488		622.136,30	115.531,39

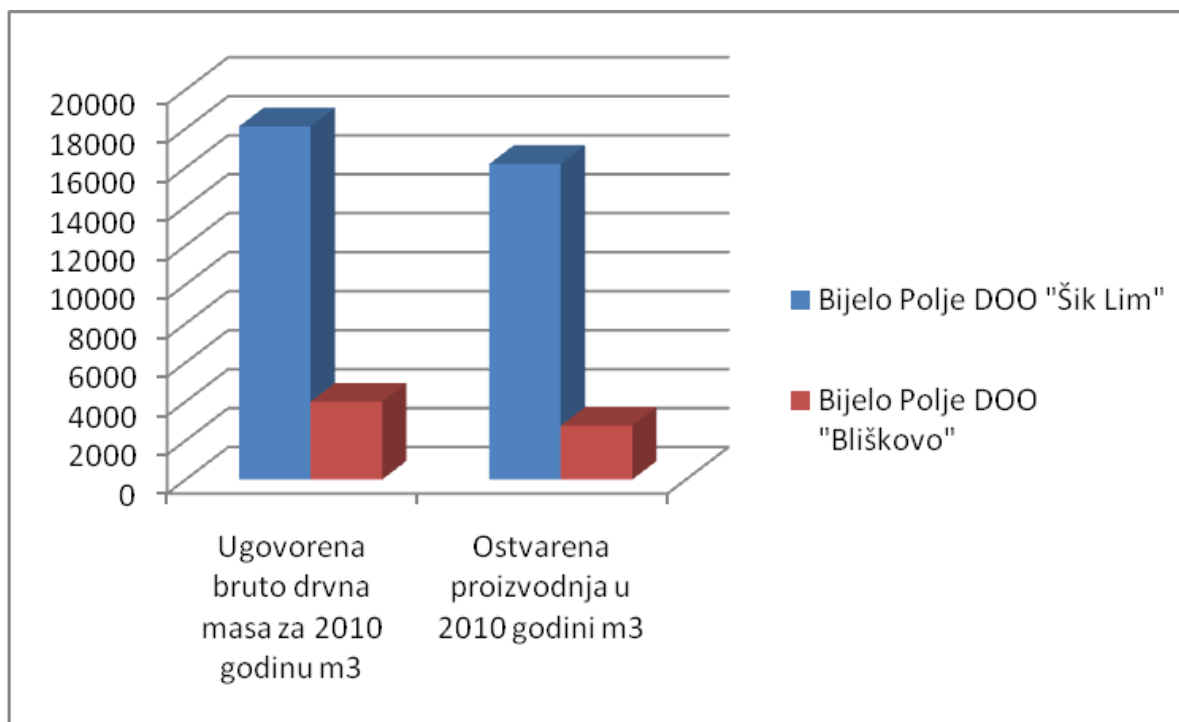
Područna jedinica	Koncesionar	Gazdinska jedinica	Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3	Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3	%	Zaduzenje za 2010 godinu €	Placanje za 2010. Godinu €
KOLAŠIN	DOO „VUKMAN KRUŠČIĆ”	Vučje	4 716	2 673	57	21.222,00	16.178,00
	DOO „FAGUS ELEMENTI”	Komovi I	6 141	4 242	69	52.198,50	31.411,42
	DOO „TRUDBENIK”	Rečka Rij. Vranještica	2 594	2 559	99	17.127,90	77.888,97
	DOO „PELENGIĆ”	Komovi I	15 652	15 390	98	172.400,60	285.772,43
		Pčinja Pješčanica					
UKUPNO			29 103	24 869		262.948,50	411.250,82

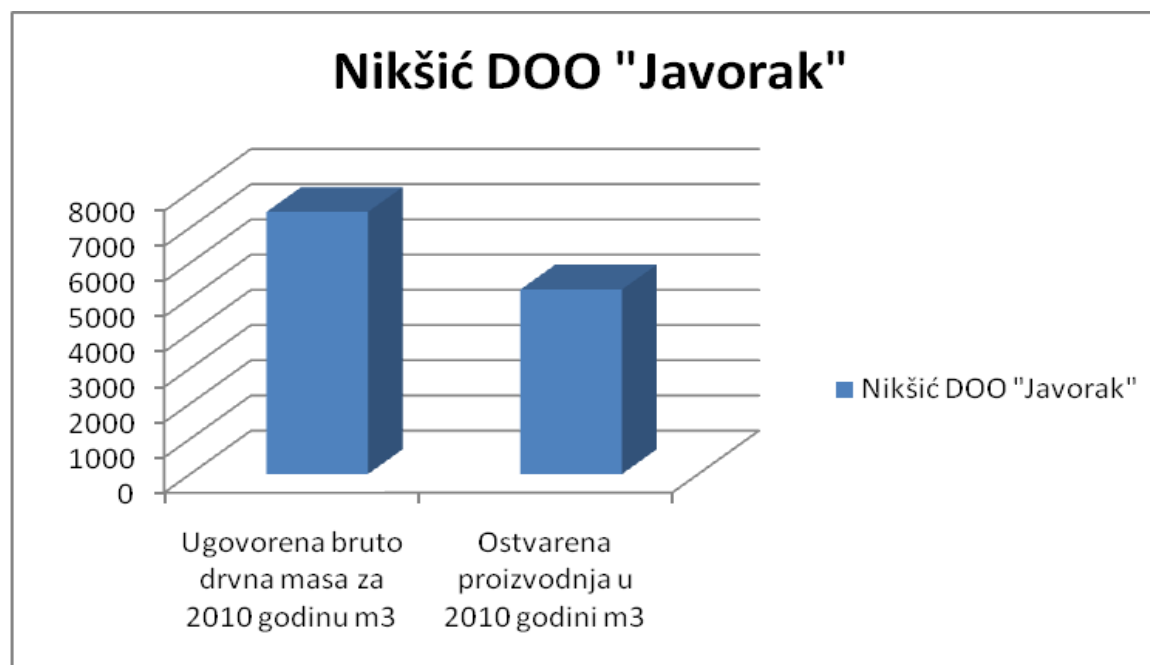
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
PLUŽINE	DOO„BREZNA”	Bundos	22 693	16 078	71	283.793,30	364.445,50
		Goransko					
		Volujak Mratinje					
	DOO„ MILKOM”	Planina piva	2 213	1 960	89	68.603,00	54.711,72
UKUPNO			24.911	18 038		352.396,30	419.157,22

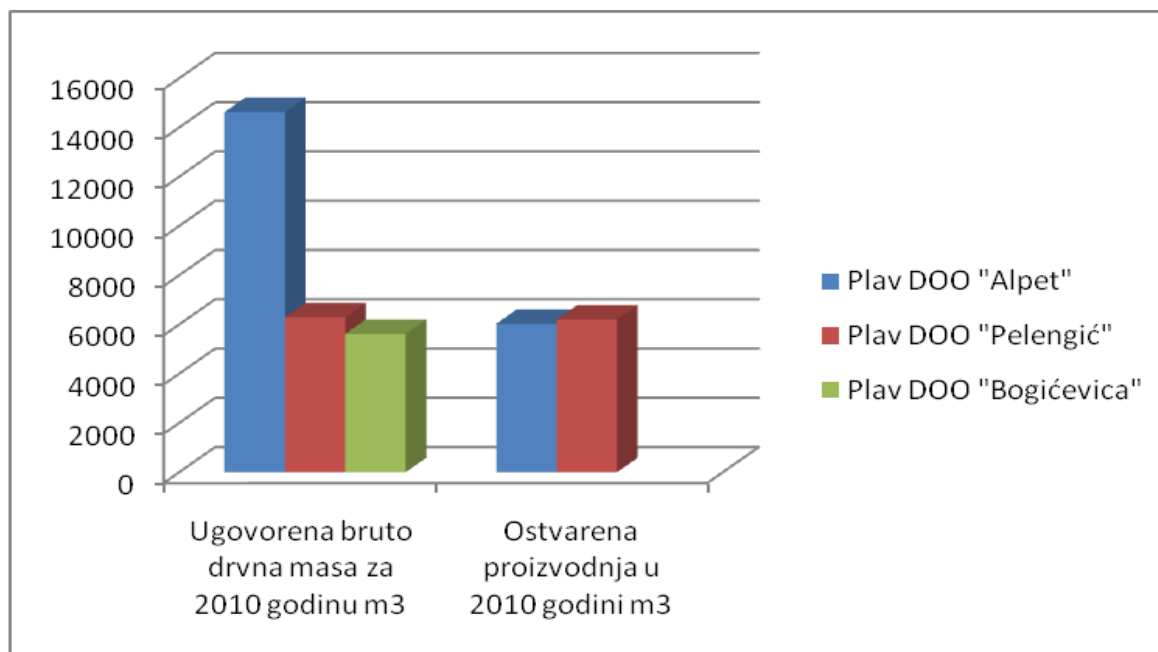
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
BIJELO POLJE	DOO.ŠIK,, LIM''	Rudo Polje	18 123	16 199	89	270.126,80	220.971,19
		Bjelasica					
		Bliškovno					
	DOO,,BLIŠKOVO''	Mejdanica Lisa	4 001	2 771	69	73.344,80	64.519,74
UKUPNO			22 124	18 970		343.471,60	285.490,93

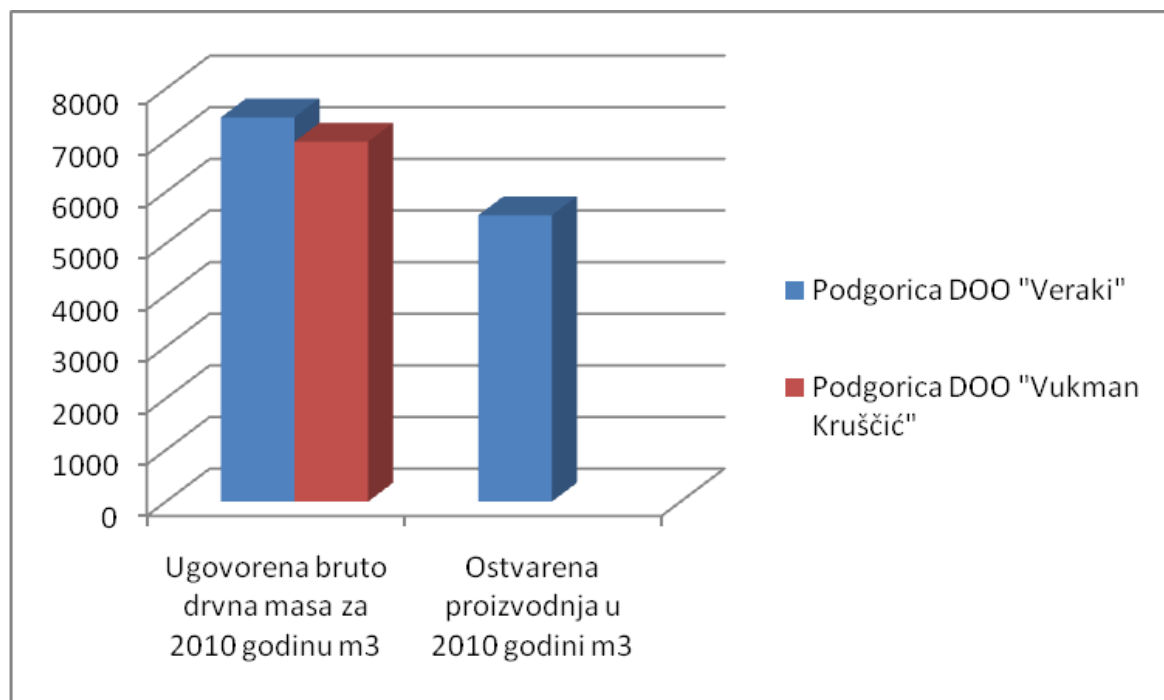
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
NIKŠIĆ	DOO „JAVORAK”	NJegos	7 446	5 242	70	63.860,50	49.148,35
		Somina					
UKUPNO			7 446	5 242		63.860,50	49.148,35

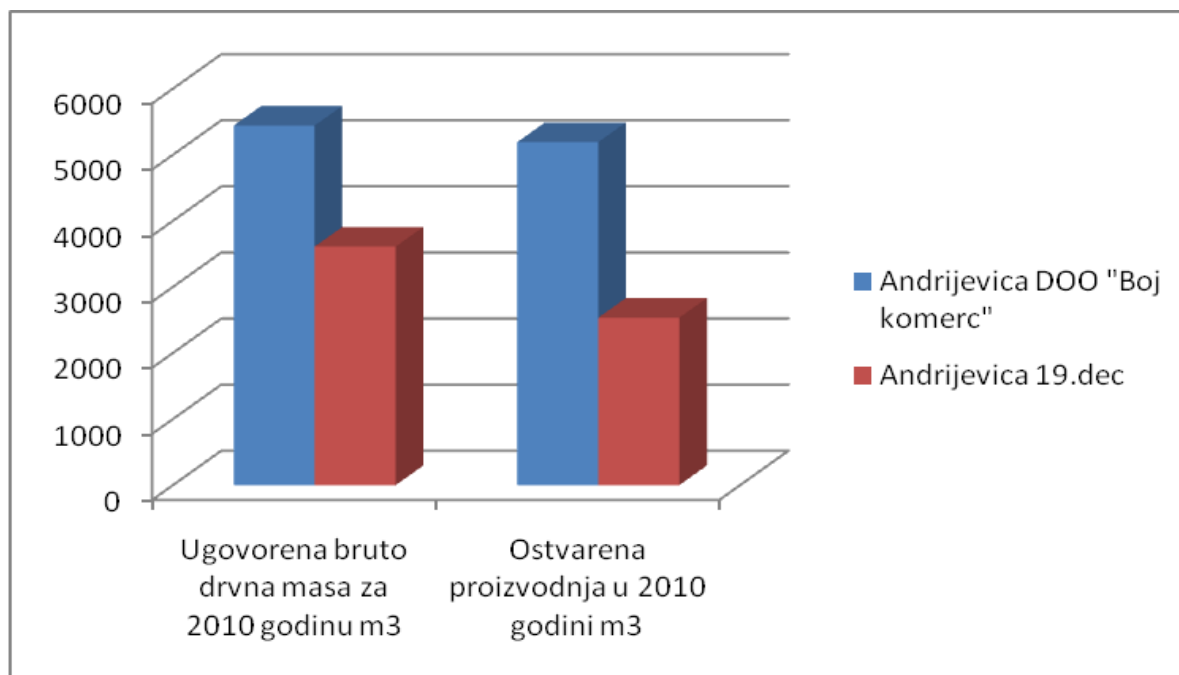
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
PLAV	DOO,, ALPET"	Trokuz Ribljak	14 624	6 032	41	161.893,42	3.699,41
	DOO,,PELENGIĆ"	Čakor Visitor	6 288	6 200	99	90.140,80	
	DOO,,BOGIĆEVICA"	Babino Polje Treskavac	5 619			319.365,30	
UKUPNO			26 531	12 232		571.399,52	3.699,41

Područna jedinica	Koncesionar	Gazdinska jedinica	Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3	Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3	%	Zaduzenje za 2010 godinu €	Placanje za 2010. Godinu €
PODGORICA	DOO „VERAKI”	Opasanica Travsko gor	7 448	5 550	73	78.532,00	90.458,13
	DOO „VUKMAN KRUŠČIĆ”	Vuciji Potok	6 974			49.035,00	
UKUPNO			14 422	5 550		127.567,00	90.458,13

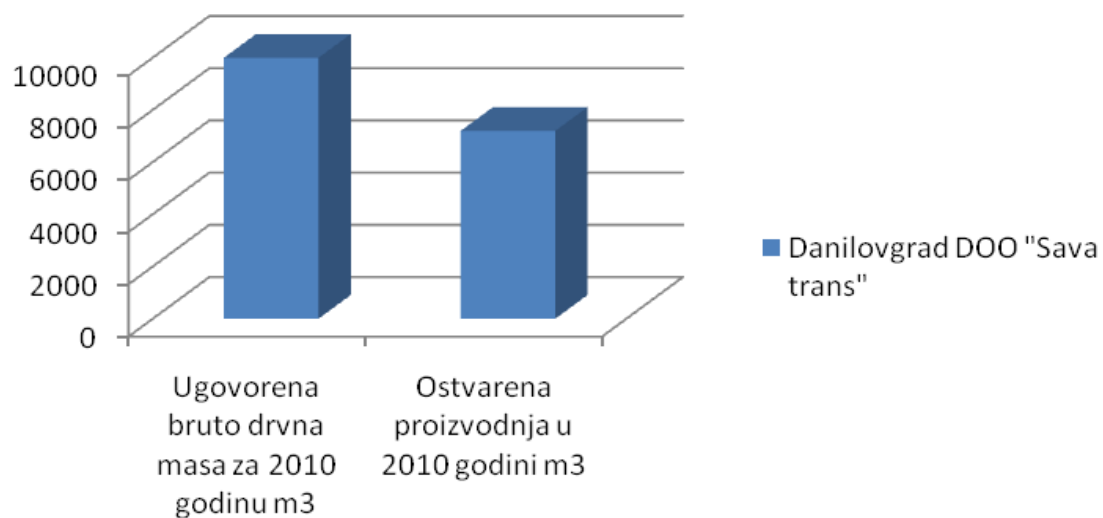

<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
ANDRIJEVICA	DOO,, BOJ KOMERC''	Jelovica	5 442	5 191	95	46.275,00	32.078,60
		Mojanska Rijeka Kraštica					
	19 DECEMBAR	Kutska rijeka	3 610	2 534	70	41.924,40	41.703,23
		Piševska rijeka					
UKUPNO			9 052	7 725		88.199,40	73.781,83

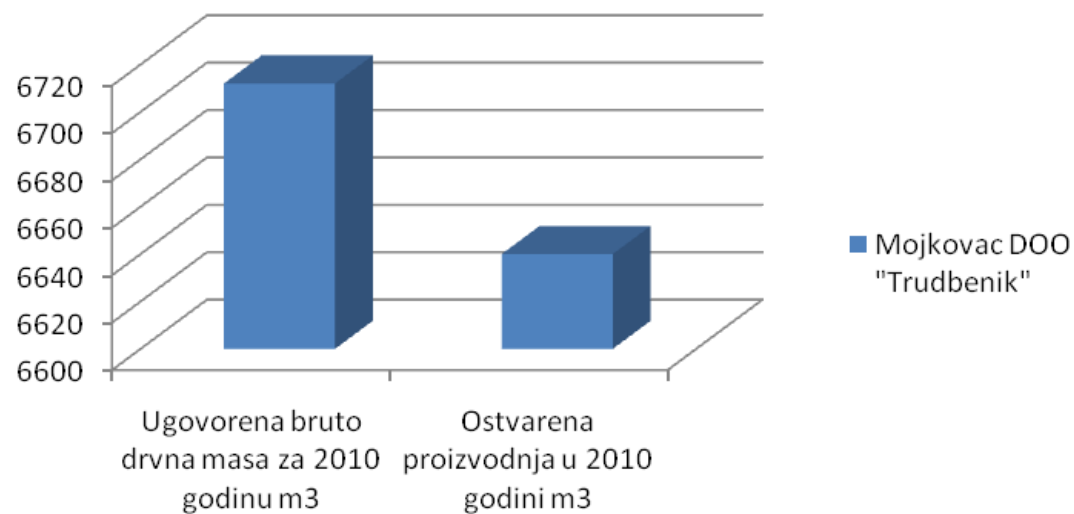
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
DANILOVGRAD	DOO,, SAVA TRANS"	Prekornica	9 995	7 193	72	65.967,00	63.130,20
UKUPNO			9 995	7 193		65.967,00	63.130,20

Danilovgrad DOO "Sava trans"

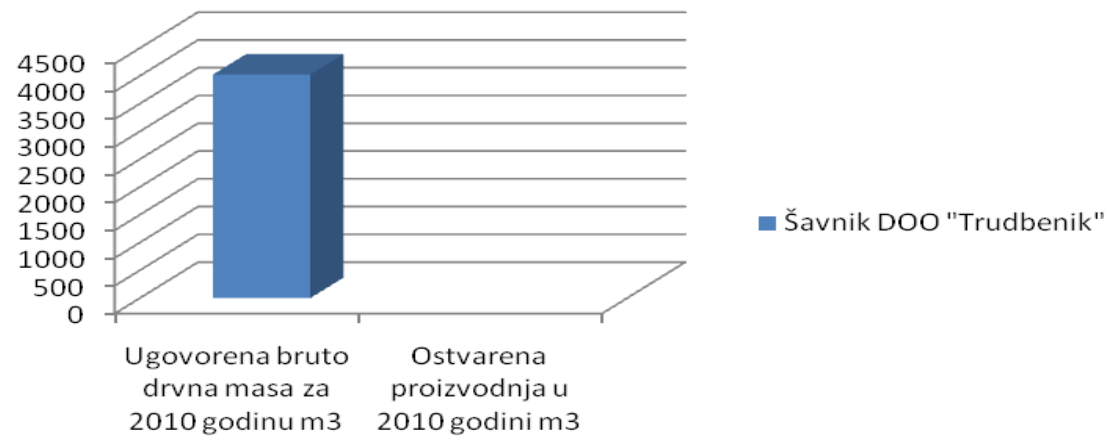
<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
MOJKOVAC	DOO „TRDBENIK”	Petrovica Omar Buren	6 712	6 640	99	82.116,00	
UKUPNO			6 712	6 640		82.116,00	

Mojkovac DOO "Trudbenik"

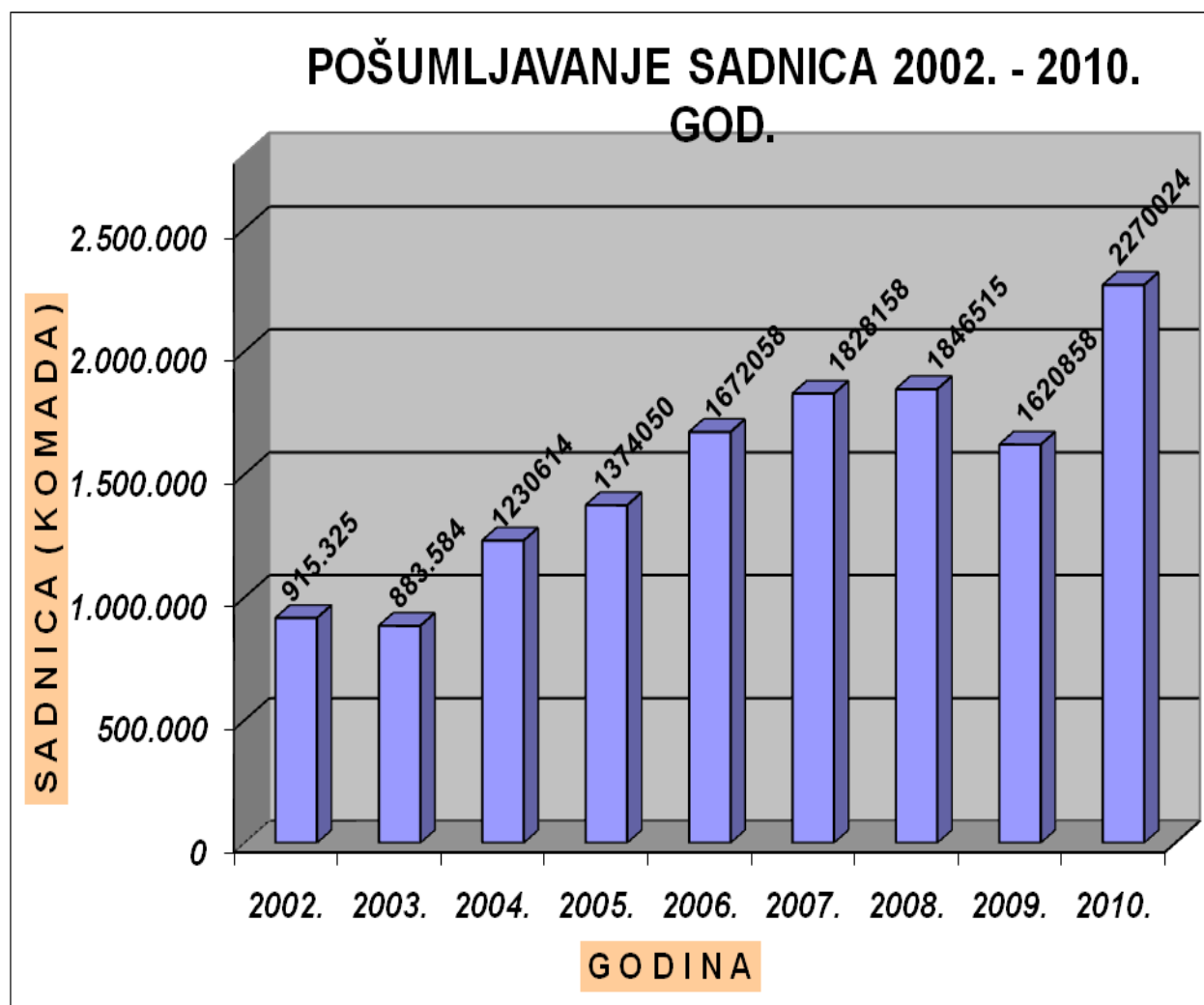

<i>Područna jedinica</i>	<i>Koncesionar</i>	<i>Gazdinska jedinica</i>	<i>Ugovorena bruto drvena masa za 2010 godinu m3</i>	<i>Ostvarena proizvodnja u 2010 godini m3</i>	<i>%</i>	<i>Zaduzenje za 2010 godinu €</i>	<i>Placanje za 2010. Godinu €</i>
ŠAVNIK	DOO „TRUDBENIK“	Komarnica Dragišnica	4 024			35.500,00	
UKUPNO			4 024			35.500,00	

Šavnik DOO "Trudbenik"

PREGLED POŠUMLJAVANJA ZA PERIOD 2002.-2010. GODINA

REALIZACIJA ŠUMSKO UZGOJNIH RADOVA U 2010.GODINI

Uprava za šume je u skladu sa šumsko.privrednim osnovama planirala šumsko-uzgojne radove u svim Područnim jedinicama, kako po vrsti,tako i obimu:

A.Njega šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Njega mladika	82,63.....	- ha
2.Njega guštika	69,00.....	- ha
3.Prorede u mlađem letvenjaku	77,41.....	- ha
4.Prašenje(okopavanje)kultura	101,00.....	- ha
5.Čišćenje kultura od izbojaka	134,70.....	82,75 ha
6.Čišćenje kultura od korova	32,00.....	14,15 ha
7.Prorede u kulturama st.do 30.god.	162,33.....	- ha
Svega:.....	659,07.....	96,90 ha

B.Obnova šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Priprema zemlj.za prir.podmlađivanje	33,25.....	- ha
2.Priprema zemlj.za pošumlj.sjedišta	105,30.....	16,50 ha
3.Kompletiranje prir.podml.sadnjom	57,73.....	25,33 ha
4.Pošumljavanje redovnih sjedišta	111,00.....	69,80 ha
5.Popunjavanje kultura	106,80.....	188,62 ha
6.Pošumljavanje paljevina	190,10.....	291,20 ha
7.Popunjav. prir. podml. Sjetvom	14,90.....	- ha
Svega:.....	619,08.....	591,45 ha

C.Podizanje novih šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Piprema zem.za pošum.goleti	-.....	3,00 ha
2.Pošumljavanje goleti	145,74.....	154,27 ha
Svega:.....	145,74.....	157,27 ha

D.Rekonstrukcija šuma	Plan (ha)	Realizacija (ha)
1.Rekonstrukcija izdanač.šuma	27,00.....	- ha
2.Rekonstrukcija šikara	6,00.....	- ha

3.Konverzija izdanačkih šuma	10,00	- ha
4.Rekonstrukcija vis.devastiranih šuma	2,80.....	- ha
Svega:.....	45,80.....	- ha

A+B+C+D 1469,69 ha..... 845,62 ha

Prosječni obim šumsko uzgojnih radova po Opštim osnovama za sve Područne jedinice obuhvata radove na površini od 2.359,14 ha. Plan šumsko uzgojnih radova za 2010. godinu predviđen je na površini od 1.469,69 ha tj. 62,30 % od prosječnog godišnjeg plana.

Njega šuma (njega mladika, njega guštika, prorede u mlađem letvenjaku, prašenje (okopavanje) kultura, čišćenje kultura od izbojaka, čišćenje kultura od korova, prorede u kulturama starosti do 30 godina) planirani su na površini od 659,07 ha, a realizovani su u 2010. godini na površini od 96,90 ha tj. 14,70 % od godišnjeg plana.

Mjere njege šuma su sastavni i neophodni proces u gazdovanju sa svim šumama. Iako trenutno ne postoje pozitivni ekonomski efekti ovu vrstu radova neophodno je realizovati u znatno većem procentu, pogotovo na lokalitetima gdje je nastalo sušenje šuma. Dugoročno ovim mjerama se postiže:

- biološka i mehanička stabilnost sastojine
- povećanje prirasta povećanjem površine aktivnih kruna i prirasnog potencijala (oblikovanje sastojina)
- bolje zdravstveno stanje-vitalnost
- ekološka stabilnost (sastav, građa i starost)
- smanjivanje stepena ugroženosti od požara

Na relativno mali procenat izvršenja šumsko uzgojnih radova (57 %) nesumljivo utiče mala realizacija u fazi njege šuma (14,70 %). Najveći obim radova na njezi šuma planiran je u Područnoj jedinici Pljevlja (205,00 ha), a obaveza za realizaciju ovih radova pripala je prema ugovoru o koncesijama najvećem koncesionaru DOO"Vektra-Jakić" koja nije ništa realizovala u ovoj fazi šumsko – uzgojnih radova što je uticalo na konačni procenat šumsko uzgojnih radova. Drugi razlog, a odnosi se na ostale Područne jedinice, je nedostatak finansijskih sredstava koja je planom neophodno opredijeliti za ovu vrstu radova. Dodatni problem čini nemogućnost realizacije drvne mase koja se dobija nakon prorednih sječa.

Obnova šuma (priprema zemljišta za prirodno podmlađivanje, priprema zemljišta za pošumljavanje sječišta, kompletiranje prirodnog podmlatka sadnjom, pošumljavanje redovnih sječišta, popunjavanje kultura, pošumljavanje paljevina, popunjavanje prirodnog podmlatka sjetvom) planirani su na površini od 619,08 ha, a realizovani su u 2010. godini na površini od 591,45 ha to jest 95,54 % od godišnjeg plana.

Podizanje novih šuma (priprema zemljišta za pošumljavanje goleti i pošumljavanje goleti) planirani su na površini od 145,74 ha i realizovani su u 2010. godini na površini od 157,27 ha to jest 107,91 % od godišnjeg plana.

U posljednje vrijeme se šumi i njenim opšte korisnim funkcijama pridaje sve veći značaj. Naročito treba istaći zaštitne funkcije šuma koje u uslovima razvoja industrijske proizvodnje traže angažovanje i usmjeravanje društvene aktivnosti u pravcu primjenjivanja ekoloških normi sa jedne strane i intenzivnije usmjeravanje aktivnosti u pravcu obimnijeg pošumljavanja neobraslog šumskog zemljišta sa druge strane.

Značajni radovi u toku 2010. godine su sanacija, pošumljavanje opožarenih šumskih zemljišta, pošumljavanje devastiranih sastojina, goleti i degradiranog šumskog zemljišta na površini oko 749 ha i gdje je zasađeno 1.784.555 sadnica. Pošumljavanje se vršilo sadnicama smrče, bijelog i crnog bora i bagrema koje su proizvedene u rasadniku Uprave za šume Područne jedinice Kolašin, a ostatak je nabavljen iz privatnog rasadnika "Montena max" Nikšić.

Rekonstrukcija šuma (rekonstrukcija izdanačkih šuma, rekonstrukcija šikara, konverzija izdanačkih šuma, rekonstrukcija visokih devastiranih šuma) planirani su na površini od 45,80 ha i ništa nije realizovano od ovih radova u 2010. godini.

Šumsko uzgojni radovi u svim fazama rada ostvareni su na površini od 845,62 ha to jest 57,54 % od godišnjeg plana.

Pošumljavanje se vršilo sa sadnicama smrče, bijelog i crnog bora i bagrema koje su proizvedene u rasadnicima Uprave za šume Kolašin i Rožaje a ostatak je nabavljen iz privatnog rasadnika "Monteno Max" iz Nikšića.

Iz rasadnika "Monteno Max" Nikšić preuzeto je 1.607.360 sadnica čiji troškovi iznose 381.870,45 EUR-a, iz rasadnika "Trebiljevo"- Kolašin preuzeto je 390.411 sadnica za pošumljavanje, iz rasadnika "Županica"- Rožaje preuzeto je 200.000 sadnica za pošumljavanje, iz privatnog rasadnika "Lug"- Rožaje preuzeto je 35.000 sadnica.

Ukupni troškovi šumsko uzgojnih radova u 2010. godini su 365.363,10 EUR-a (troškovi neto zarada povremene radne snage, prevoz).

Proizvodnje sadnog materijala

Rasadnička proizvodnja u Upravi za šume Crne Gore organizuje se u rasadniku "Županica" na otvorenom prostoru na površini od 1,30 ha. Ukupna površina rasadnika je 2,40 ha. Trenutno se u rasadniku organizuje proizvodnja klasičnih sadnica smrče i c.bora i ukupno je proizvedeno 506.406 sadnica.

Rasadnik u Kolašinu zauzima površinu od 4.340 m² bruto površine. U toku 2010. godine proizveden je sledeći broj sadnica:

- za pošumljavanje.....297.550 kom
- za dalju reprodukciju.....330.000 kom

Proizvodnja sa slobodnim korijenom

- za pošumljavanje.....156.950 kom

Ukupna proizvodnja u 2010. godini iznosi**784.500** komada.

PREGLED PREUZETOG SADNOG MATERIJALA ZA PROLJEĆE-JESEN 2010. GODINE

RASADNIK	VRSTA SADNICA	STAROST	TIP	PLJEVLJA	ROŽAJE	BERANE	PLAV	B. POLJE	ŽABLJAK	KOLAŠIN	ANDRIJEV	PLUŽINE	ŠAVNIK	DANILOV	PODGOR.	NIKŠIĆ	MOJKOV.	KOTOR	UKUPNO MONT. MAX	TREBALJEVO UKUPNO SUM. UPRAVE	PRIVATNA L	PRAVNA L	UKUPNO TREBALJEVO	UKUPNO 1 + 2 RASADNIK
„MONTENO MAX“ NIKŠIĆ	SM	2 + 2	rol	32.000	15.000	14000 0	14500 0	224000	-	-	80000	9600	6320	-	120	6510	173000	200	831.750					831.750
	SM	2 + 0	kont.	-	-									25000		30000			55.000					55.000
	SM	3 + 0	kont.	-	-			38000								80000			118.000					118.000
	CB	1 + 1	rol.	8.800	-	15000		50000				2000		13000 0	2300	35150			243..250					243..250
	CB	1 + 2	rol.	-	50000							2100	120			2.110		4700	59.030					59.030
	CB	2 + 2	rol.	-	-											600			600					600
	CB	2 + 0	kont.	-	-			53000						10825 0		55000			216.250					216.250
	BB	1 + 1	rol.	1.200	-							7100	120			480		150	9.050					9.050
	BB	2 + 2	rol.	-	-											500			500					500
	JL	1 + 2	rol.	-	-									5500					5.500					5.500
	OM	1 + 2	rol.	-	-										2500	10.600			13.100					13.100
	OM	2 + 2	rol.	-	5000							1000	120			2.180		30	8.330					8.330
	BAGR.	1+0	kl.	2.000	9500	2000		10000			1000	500	500	1000	4000	9.500	3000	4000	47.000					47.000
UKUPNO				44.000	79500	15700 0	14500 0	375000			81000	22300	7180	26975 0	8920	23263 0	176000	9080	1.607.360					1.607.360
„TREBALJEVO“ KOLAŠIN	SM	2 + 0	K					91800		6000	54930									152.730	51.538	3.120	207.388	207.388
	SM	2 + 3 + 0	SK					41500		28600	14000									84.100	5.090	900	90.090	90.090
	CB	2 + 0	K																		3.400		3.400	3.400
	CB	2 + 0 3 + 0	SK					5500	20900	14000							10.000			50.400	630	320	51.350	51.350
	BB	2+0	K																		3.920		3.920	3.920
	BB	2 + 0 3 + 0	SK					5500	5620	8000							120			19.240	1080	220	20.540	20.540
	OST:ČET.								160											160	6.590	2.465	9.215	9.215
	LIŠČARI																				3.878	630	4.508	4.508
UKUPNO								144300	26680	56600	68930						10120			306.630	76.126	7.655	390.411	390.411
UKUPNO 1 + 2 RASADNIK				44.000	79500	15700 0	14500 0	519300	26680	56600	14993 0	22300	7180	26975 0	8920	23263 0	186.120	9080	1.607.360	306.630	76.126	7.655	390.411	1.997.771

Napomena : Iz privatnog rasadnika “ LUG “ – Rožaje uzeto 35.000 sadnica SM starosti 2 + 2 , a iz rasadnika “ ŽUPANICA “ upotrijebljeno 200.000 sadnica za pošumljavanje.
Utrpljeno 61.000 sadnica

**PREGLED SJEMENSKIH OBJEKATA
ZA OBEZBJEĐENJE REPRODUKTIVNOG MATERIJALA ŠUMSKOG DRVEĆA**

R. br.	Opština	Gazdinska jedinica	Odd.	Vrsta sj. objekta	Predlog ekspertske tima	koordinate	P/ha (ukupna/reduk.)
1	Pljevlja	Maočnica	65a	Jela	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6620038 4780334	39,40/18,91
2	Pljevlja	Kovač	19	Smrča	Tretman sjemenskog objekta	6591917 4818492	36,80/29,44
3	Pljevlja	Kovač	8	Bukva	Tretman sjemenskog objekta	6590663 4820105	21,40/7,49
4	Pljevlja	Kovač	46a	Jela	Tretman sjemenskog objekta	6594805 4818929	3,86/2,47
5	Pljevlja	Ljubišnja	81a	Smrča	Tretman sjemenskog objekta	6588992 4801529	5,35/4,28
6	Žabljak	Gornji Šaranci	25	Bijeli bor	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6602615 4772706	5,80/3,65
7	Žabljak	Tepačke šume	18	Smrča	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6590974 4782922	5,35/4,28
8	Rožaje	Balotičke šume	40	Smrča	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6680100 4740620	29,15/16,32
9	Rožaje	Bać-Besnik	45	Jela	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6689000 4746677	62,34/16,32
10	Berane	Jelovica	85a	Munika	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6642000 4750944	33,00/23,76
11	Berane	Mrtvica-Tivran	80b	Crni bor	Izdvojiti kao prirodnu rijetkost, NIR*, tretman sjemenskog objekta	66653000 4755819	38,50/24,64
12	Plav	Babino polje- Treskavica	34b	Molika	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6667020 4715824	13,59/6,66
13	Kotor	Vrmac	Nije uredj	Dalmat. Cr	Izdvojiti kao prirodnu rijetkost, NIR*, tretman	6562220 4697850	3,68/2,94

			<i>eno/</i>	<i>ni bor</i>	<i>sjemenskog objekta</i>		
14	Kotor	Vrmac	Nije uredj eno	Atlanski Kedar	Izdvojiti kao prirodnu rijetkost,NIR*, tretman sjemenskog objekta	6562220 4697850	Roditeljska stabla
15	Kolašin	Nacionalni park Biogradska gora	/	Jasen, Javor, Brijest, Lipa, Bukva	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6630800 4751807	30,70/24,87
16	Kolašin	Nacionalni park Biogradska gora	/	Bukva	Tretman sjemenskog objekta i NIR*	6630500 4751807	2,85/2,00
POVRŠINA SJEMENSKIH OBJEKATA: <u>Četinari</u>:276,82 ha / 153,67 ha <u>Lišćari</u>: 54,95 ha / 34,36 ha							

Ukupna površina ovih sjemenskih objekata iznosi 331,78 ha od čega 276,82 ha su četinarske sastojine, a 54,95 ha sjemenske sastojine lišćara. U godinama punog uroda u sjemenskim sastojinama sakupljala bi se oko 1.100 kg sjemena što je više od potreba Uprave za šume Crne Gore.

U toku 2010. godine realizovan je niz aktivnosti predviđenim projektom "unapređenje procesa sakupljanja šumskog sjemena".

- poslovno tehnička saradnja sa J.P."Srbija Šume" za period 2010 – 2015. godina u vezi korišćenja Sjemenskog centra u Požegi i kontrolu kvaliteta i zdravstvenog stanja sjemena u Institutu za šumarstvo Beograd,

- dorada sjemena svih vrsta četinara koje je sakupljeno na teritoriji Crne Gore i dostavljeno sjemenskom centru u Požegi,

- sakupljanje i dorada sjemena domaćih provenijencija Srbije i Crne Gore za potrebe Crne Gore,

- pakovanje i skladištenje sjemena na duži vremenski period prema unaprijed dogovorenom radu,

- kontrolu kvaliteta i zdravstvenog stanja sjemena prije i poslije dorade,

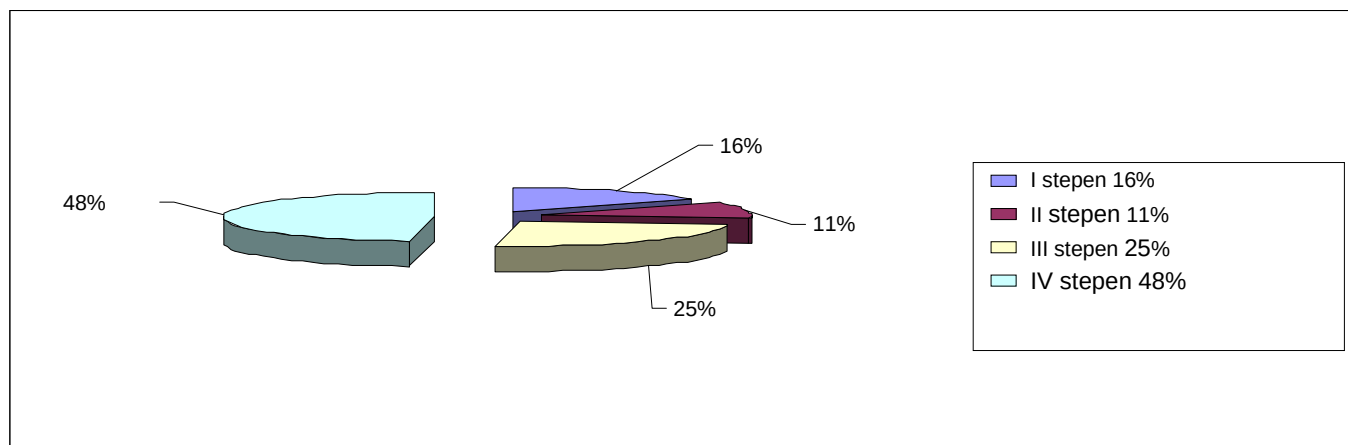
- vrši pakovanje sjemena, obelježavanje u skladu sa propisima koji važe za Crnu Goru,
- procjena dugoročnih potreba za pošumljavanje šumskog zemljišta i definisanje nacionalnog programa za pošumljavanje,
- urađen je priručnik za proizvodnju šumskog sjemena u prirodnim sjemenskim objektima kao i registar šumskih sjemenskih objekata Crne Gore.

U njima su jasno prikazani koraci i procedure primjenjivi u novoformiranom lancu snadbijevanje sjemena i definisane sve aktivnosti i nadležnosti u skladu sa nacionalnim zakonskim okvirom kao i odgovarajućim propisima Evropske unije.

- donešen je i niz podzakonskih akata o reproduktivnom materijalu šumskog deveća,
- zaključen je sporazum o poslovnoj saradnji za NVO "Natura" iz Kolašina, i NVO "Runo list" iz Rožaja za period 2010-2020. godina i realizovan plan obuke menadžera za sjemensku i rasadničku proizvodnju i penjača i nabavljena odgovarajuća oprema za penjače koja je neophodna za branje i sakupljanje sjemena.

Šumski požari

U 2010. godini izrađeni su godišnji planovi zaštite šuma od požara i to za svaku područnu jedinicu posebno. U okviru ovog plana obezbjeđuje se protiv požarna sredstva, angažuje se potreban broj izvršilaca na osmatranju, dojavi i gašenju požara. Preko sredstava javnog informisanja i sopstvenih radio veza (mobilna telefonija), postavljanja tabli upozorenja, lokalnog stanovništva i na drugi način služba zaštite šuma u Upravi za šume preventivno se djeluje na sprečavanju pojave šumskih požara. Grafički prikaz šumskih površina po stepenu ugroženosti:

Plan zaštite od požara u područnoj jedinici Pljevlja dostavljen je blagovremeno najvećem koncesionaru "Vektra Jakić" iz razloga što je Ugovorom predviđeno da koncesionar između ostalog ima obavezu da organizuje zaštitu šuma od požara u 13 gazdinskih jedinica.

Koncesionari koji su dobili koncesije na godinu dana dužni su da poštuju Pravilnik o sječi- uspostavljanje šumskog reda (kao preventivna mjera zaštite šuma od požara).

Odsjek za uzgoj i zaštitu šuma u svom radu se angažuje na otkrivanju i sprečavanju bespravnih radnji tako da je najveći broj prijava podnesen protiv poznatih izvršilaca. Inače, broj bespravnih radnji je u opadanju što se može zaključiti iz broja podnesenih prijava.

Iako je kaznena politika pooštrena broj riješenih prijava i dalje nije na zadovoljavajućem nivou . Služba zaštite šuma u svom radu se angažuje na otkrivanju i sprečavanju bespravnih radnji tako da je najveći broj prijava podnešen protiv poznatih izvršilaca.

IZVJEŠTAJ PODNIJETIH I RIJEŠENIH PRIJAVA ZA BESPRAVNE RADNJE U DRŽAVNIM I PRIVATNIM ŠUMAMA ZA 2010. GOD.

PODRUČNA JEDINICA	DRŽAVNE ŠUME I ZEMLJIŠTE																				PRIVATNE ŠUME										
	BESPRAVNE SJEČE																	UZURPACIJE			NEODOBRENE SJEČE										
	1. Prekršajne prijave				2. Krivične prijave				3. Nepoznat izvršilac				UKUPNO 1+2+3			Prič. šteta 1+2+3	K ri pr ij	Bes p sječ .	Prič. st et e	Pri j za pre .	Posjč. drv. zapremina		Prič. šteta								
	P	Posječ. drv. zapremina			Prič. šteta	P	Posječ. drv. zapremina			Prič. šteta	P	Čet									Liš	Zap		P	Čet	Liš	Zap	P	ha	€	P
		Čet	Liš	Zap			€	Čet	Liš				Zap	€	Čet																
	m³				€	P	m³			€	P	m³			€	P	ha	€	P	m³		€									
Pljevlja	1		0,11		1,76	6	7,69	27,32		1153,73	8	44,61	12,47	2,49	4517,45	52,30	39,90	2,49	5672,94												
Rožaje	5	3,13	0,91		211,00	9	36,60	25,32	38,30	2075,00	5	88,58		65,82	4492,00	128,31	26,23	104,12	6778,00	12	8,4174		10	221,09							
Berane						10	45,25	92,39		7027,64	5	1131,89	28,67	10,35	132968,30	1177,14	121,06	10,35	139995,94				8	233,18		932,77					
Plav						7	68,57	8,77	77,34	10338,00	12	344,95	22,21	367,16	51295,61	413,52	30,98	444,50	61633,61				1	3,29							
B.Polje						37	98,86	212,76		25354,60	22	104,34	91,85		25134,95	203,20	304,61		50489,55												
Žabljak											1	5,97		5,97	321,25	5,97		5,97	321,25												
Kolašin						1		8,39		420,00	4		71,00	52,00	3231,00		79,39	52,00	3651,00	1	0,05		1	52,00							
Andrij.						2	13,18		13,18	1542,00	6	112,07	169,45	281,52	7750,00	125,25	169,45	294,70	9292,00												
Plužine						2		14,05		224,80	1		23,80	23,80	1109,00		37,85	23,80	1333,80				1	28,10		449,60					
Šavnik											5		25,25		476,26		25,25		476,26												
Danilov																															
Podgor.						13		84,54	53,74	5456,24							84,54	53,74	5456,24												
Nikšić	1		0,661		10,58	4		12,64		202,36	3		162,26	63,17	2596,06		175,56	63,173	2809,00												
Mojko.						9	39,14	43,00	3,00	6565,10	18	137,68	68,24		16903,20	176,82	111,24	3,00	23468,30	1	3,00		1	20,38	5,00						
Kotor						2		52,25		978,12							52,25		978,12				4	32,34		517,44					
UKUPNO	7	3,13	1,68		223,34	102	245,60	581,43	121,89	51991,59	90	1970,09	675,20	872,28	250795,08	2218,82	1258,31	994,17	303010,01	14	11,467		26	590,38	5,00	2489,69					

PREGLED ŠUMSKIH POŽARA U DRŽAVNIM ŠUMAMA ZA 2010. GODINU

PODRUČNA JEDINICA	Broj Pož.	Opož. Površ.	OPOŽARENA DRVNA ZAPREM.			OD TOGA						PRIČINJENA ŠTETA			Troškovi gašenja	D p g p
						POTPUNO UNIŠTENO			MOŽE SE KORISTITI							
			Četinari	Lišćari	Svega	Četinari	Lišćari	Svega	Četinari	Lišćari	Svega	Potpuno uništeno	Može se koristiti	Svega		
		ha	m³			m³			m³			eur			eur	
PLJEVLJA	4 13	95,06 329,32 6,00	Kulture desetogodišnje 37660,00 703,00		38363,00	1258,00	47,00	1305,00	34163,00	655,00	34818,00	40298,00 88566,00 3400,00	1430386,00	40298,00 1518952,00		16 14
ROŽAJE	1 6	0,60 3,85	Sadnice smrče stare 5 god. 55,00		55,00				55,00		55,00	862,00 12994,00		862,00 15963,00	60,00 1230,00	13 16
BERANE																
PLAV																
B.POLJE	3	0,60	75,00		75,00	75,00		75,00				1650,00		1650,00		30
ŽABLJAK																
KOLAŠIN	1	2,00	Kul. Smrče iz 2009 god.												40,00	25
ANDRIJEVICA																
PLUŽINE																
ŠAVNIK																
DANILOVGRAD																
PODGORICA	1	5,00		200,00	200,00					200,00	200,00		1872,00	1872,00		28
NIKŠIĆ	4	8,50		15,00	15,00					15,00	15,00		120,00	120,00		Av
MOJKOVAC	2	4,00	1500 sadnica	70,00	70,00	1500 sadnica	5,00	5,00		65,00	65,00	47,00 1.500,00	624,00	2.171,00		27
KOTOR	4	28,05	Degradirane niske garige	65,00	65,00		20,00	20,00		45,00	45,00	187,20		187,20		18 28
UKUPNO:	39	482,98	37790,00 1500 sadnic	1053,00	38843,00	1333,00 1500 sadnic	72,00	1405,00	34218,00	980,00	35198,00	149504,20	1435971,00	1582075,20	1330,00	

PREGLED ŠUMSKIH POŽARA U PRIVATNIM ŠUMAMA ZA 2010. GODINU

PODRUČNA JEDINICA	Broj Pož.	Opož . Povr š. ha	OPOŽARENA DRVNA ZAPREM.			OD TOGA						PRIČINJENA ŠTETA			Troško vi gašenja eur	Datum pojave i gašenj a požara
			Četinar i	Lišćar i	Sveg a	POTPUNO UNIŠTENO			MOŽE SE KORISTITI			Potpun o uništen o	Može se koristit i	Sveg a		
						Četinar i	Lišćar i	Sveg a	Četinar i	Lišćar i	Svega					
			m ³			m ³			m ³			eur				
PLJEVLJA	2	3,70	250,00		250,00				250,00		250,00		9739,00	9739,00		
ROŽAJE	1	1,50	8,00	10,00	18,00				8,00	10,00	18,00		1245,00	1245,00		21.08/10
BERANE																
PLAV																
B.POLJE																
ŽABLJAK																
KOLAŠIN																
ANDRIJEVICA																
PLUŽINE	3	207,00	Gorjelo	sitno	rastinje	I livade										
ŠAVNIK																
DANILOVGRA																
PODGORICA																
NIKŠIĆ																
MOJKOVAC																
KOTOR																
UKUPNO:	6	212,20	258,00	10,00	268,00				258,00	10,00	268,00		10984,00	10984,00		

Zaštita šuma podrazumjeva zaštitu od abiotskih faktora (neorganske prirode) visoke i niske temperature, atmosferski talozi (kiša, snijeg, inje, led i grad) šumski požar, grom, otrovi, gasovi, dim i biotskih (organski): šumske gljive, bakterije koje prouzrokuju bolesti na šumskom drveću (fitopatogene bakterije) zatim razne parazite i poluparazitske biljke, šumski korov, štetni šumski insekti, neki štetni šumski glodari, domaća stoka i na kraju čovjek.

Od gore navedenih abiotskih faktora najznačajniji radovi se odnose na doznaku, sječu i brzo izvlačenje stabala koja su oštećena od abiotskih faktora i imaju cilj sprečavanje sekundarnih bolesti stetnih insekata.

PREGLED DOZNAČENE BRUTO DRVNE MASE SLUČAJNIH UŽITAKA IZ 2010. GOD.

PODRUČNA JEDINICA	UKUPAN BROJ DOZNAČENIH ODJELA	BRUTO DOZNAČENA DRVNA MASA SLUČAJNIH UŽITAKA		
		Četinari m3	Lišćari m3	Ukupno m3
PLJEVLJA	111	27.210,30	48,70	27.259,00
ROŽAJE	179	24.194,47		24.194,47
BERANE				
PLAV	48	8.187,00	2.162,00	10.349,00
B.POLJE	38	2.572,30		2.572,30
ŽABLJAK	27	4.366,00	15,00	4.381,00
KOLAŠIN				
ANDRIJEVICA				
PLUŽINE	6	678,00	830,00	1.508,00
ŠAVNIK				
DANILOVGRAD				
PODGORICA				
NIKŠIĆ	3			

			339,045	339,045
MOJKOVAC				
KOTOR				
UKUPNO:	412	67.208,07	3.394,75	70.602,82

U toku 2010. godine Uprava za šume je nabavila feromonske klopke i feromonske preparate i na po jednim lokalitetima utvrdila i da do šest puta veća brojnost štetnih insekata nego u prethodnim periodima.

Ips typographus

Pityogenes chalcographus

Ips typographus

Pityogenes chalcographus

UREĐIVANJE ŠUMA ZA 2010.god.

U 2010.godini Uprava za šume je zaključila Ugovor o izradi Posebnih osnova za gazdovanje šumama za deset Gazdinskih jedinica i to:

- GJ" Maočnica"-PJ Pljevlja
- GJ" Lovničke šume" – PJ Rožaje
- GJ" Paučinske šume"-PJ Rožaje
- GJ" Gornji Ibar" – PJ Rožaje
- GJ" Gradišnica-Jelovica" – PJ Andrijević
- GJ" Korita" – PJ Bijelo Polje
- GJ" Jelovica" – PJ Berane
- GJ" Krnovo-Vučje" – PJ Nikšić
- GJ" Bukovica" – PJ Šavnik
- GJ" Korjen"-PJ Pljevlja

Izvođači radova za navedene Gazdinske jedinice su:

- "Institut za šumarstvo" AD – Podgorica (4 Gazdinske jedinice)
- DOO"Šuma plan" – Čelinac (4 Gazdinske jedinice)
- "Fornet" DOO – Beograd (1 Gazdinska jedinica)
- "Pro-Silva HISS" D.O.O.Plav(1 Gazdinska jedinica)

Ukupna površina za sve GJ iznosi 34.952,00 ha a cijena koštanja radova 564.281,12 EUR-a.

Izvođači radova

"Institut za šumarstvo"AD Podgorica

Sa ovim Izvođačem sklopljen je Ugovor za izradu Posebnih osnova gazdovanja šumama i to:

- GJ" Maočnica " PJ Pljevlja čija je površina 4.365 ha, a cijena koštanja radova 91.513,77 EUR-a,
- GJ" Lovničke šume" – PJ Rožaje, ima površinu od 2.190 ha, a cijena koštanja radova je 27.582,71 EUR-a,
- GJ" Gradišnica – Jelovica" PJ ANdrijević, ima površinu od 4.236 ha, a cijena koštanja radova iznosi 84.269,53 EUR-a, i
- GJ" Korita"- PJ Bijelo Polje, ima površinu od 2.800 ha, a cijena koštanaj radova iznosi 66.734,00 EUR-a.

D.O.O."Šuma plan" – Čelinac

Sa ovom firmom sačinjen je Ugovor za izradu osnova za sledeće Gazdinske jedinice :

- GJ" Paučinske šume"- PJ Rožaje, čija je površina 3.453 ha, a cijena koštanja radova iznosi 53.045,52 EUR-a,
- GJ" Jelovica" - PJ Berane, čija je površina 4.730 ha, a cijena koštanja radova iznosi 68.781,98 EUR-a,

-GJ"Krnovo-Vučje"- PJ Nikšić čija je površina 2.771 ha, a cijena koštanja radova iznosi 41.470,97 EUR-a, i

-GJ"Bukovica" _ PJ Šavnik čija je površina 4.173 ha, a cijena koštanja radova iznosi 53.371,04 EUR-a.

D.O.O."Fornet"-Beograd

Sa ovim izvođačem sklopljen je Ugovor za izradu Posebne osnove za GJ"Gornji Ibar" PJ Rožaje čija je površina 3.033 ha, a cijena koštanja izrade osnove 51.578,00 EUR-a.

"Pro-Silva HISS" D.O.O.Plav

Sa ovim izvođačem sklopljen je Ugovor za izradu Posebne osnove za GJ"Korjen" PJ Pljevlja, čija je površina 3.201 ha, a cijena koštanja izrade osnove 25.952,18 EUR-a.

Svi izvođači radova su predali urađene Posebne osnove gazdovanja šumama za koje se vrši kontrola baza podataka od strane Odsjeka za monitoring i kontrola Posebnih osnova od strane revizionih komisija.

PREGLED AKTIVNOSTI U OKVIRU KORIŠĆENJA

NEZAŠTIĆENIH BILJNIH VRSTA ZA 2010.GODINU

Uprava za šume je u 2010.godini zaključila 31 Ugovor za korišćenje nezaštićenih biljnih vrsta, sa pravnim licima koja su ispunjavala uslove po Konkursu.

Tokom godine Uprava za šume je izdavala Uvjerenja o porijeklu, koja su se odnosila na sledeće količine nezaštićenih biljnih vrsta:

1. Svježa,zamrznuta i salamurena pečurka 175.397 kg.
2. Suva pečurka7.675 kg.
3. Svježe ljekovito bilje i šumski plodovi 540.812 kg.
4. Suvo ljekovito bilje i šumski plodovi 184.895 kg.

S v e g a:**908.779 kg.**

U 2011.godini bio je izražen problem prodaje pečurke iz ljetnjeg roda zbog lošeg kvaliteta, što je umanjilo očekivanu otkupnu cijenu. Obračunata naknada za korišćenje u 2010.godini iznosila je 42.113,46 EUR-a, što je nešto više od petogodišnjeg prosjeka.

Treba istaći da pojedini korisnici imaju problema oko naplate prodane robe, kao i u ranijem periodu što se reflektuje i na redovnost isplate prema beračima.

PREGLED AKTIVNOSTI U OKVIRU KORIŠĆENJA

NEZAŠTIĆENIH BILJNIH VRSTA ZA 2010.GODINU

Uprava za šume je u 2010.godini zaključila 31 Ugovor za korišćenje nezaštićenih biljnih vrsta, sa pravnim licima koja su ispunjavala uslove po Konkursu.

Tokom godine Uprava za šume je izdavala Uvjerenja o porijeklu, koja su se odnosila na sledeće količine nezaštićenih biljnih vrsta:

1. Svježa,zamrznuta i salamurena pečurka	175.397 kg.
2. Suva pečurka	7.675 kg.
3. Svježe ljekovito bilje i šumski plodovi	540.812 kg.
4. Suvo ljekovito bilje i šumski plodovi	184.895 kg.
 S v e g a:	 908.779 kg.

U 2011.godini bio je izražen problem prodaje pečurke iz ljetnjeg roda zbog lošeg kvaliteta, što je umanjilo očekivanu otkupnu cijenu. Obračunata naknada za korišćenje u 2010.godini iznosila je 42.113,46 EUR-a, što je nešto više od petogodišnjeg prosjeka.

Treba istaći da pojedini korisnici imaju problema oko naplate prodate robe, kao i u ranijem periodu što se reflektuje i na redovnost isplate prema beračima.

REZIME IZVJEŠTAJA UPRAVE ZA VODE

Zakonom o vodama („Službeni list RCG“, broj 27/07) uređeni su opšti uslovi unaprjeđenja, zaštite i korišćenja površinskih i podzemnih voda kao vodnog dobra, koje služi opštoj upotrebi, a u okviru toga i ostvarivanje opšteg interesa u ovoj oblasti.

U izvještajnom periodu za 2010.godinu, Uprava za vode sprovela je sljedeće aktivnosti:

- l) Implementacijom Zakona o vodama i Zakona o finansiranju upravljanja vodama („Službeni list CG“, broj 65/08) proistekla je obaveza izrade podzakonskih akata i njihova primjena. Do sada je usvojeno 18 podzakonskih akata.
- m) Uprava za vode postupak izdavanja vodnih akata sprovodi primjenom zakona kojim je uređen opšti upravni postupak i po zahtjevima na osnovu ispunjenosti uslova za izdavanje vodnih akata, radi obezbjeđenja jedinstvenog vodnog režima, integralnog upravljanja i pravilnog pristupa vodama, kojim se utvrđuju uslovi i način ostvarivanja prava na vodu. Broj izdatih rješenja od strane Uprave za vode u 2010.godini iznosi: 23 rješenja za utvrđivanje vodnih uslova; 62 rješenja za vodnu saglasnost i 2 rješenja za vodnu dozvolu.
- n) Shodno odredbama Zakona o finansiranju upravljanja vodama, izvršen je u toku obračunskog perioda, privremeni obračun vodnih naknada za korišćenje voda i zaštitu voda od zagađivanja za 2010.godinu, u iznosu od 2.678.351,00 €, od čega je prihod od naknada za korišćenje voda 2.420.708,74 € i zaštitu voda od zagađivanja 257.642,26 €.
- o) Istekom obračunskog perioda, izvršen je konačan obračun vodnih naknada za 2010.godinu, u iznosu od 2.252.543,23 €, od čega je prihod po osnovu naknada za, izvađeni materijal iz vodotoka 249.382,39 €, zaštitu voda od zagađivanja 516.986,83 € korišćenje voda 1.402.960,85 € i za flaširanje vode u komercijalne svrhe (koncesiona naknada) 83.213,16 €. Iznos vodnih naknada za 2010.godinu nije konačan iz razloga što su obveznici plaćanja vodnih naknada u obavezi da ovoj upravi dostave godišnje izvještaje o ukupnim količinama zahvaćene i ispuštene otpadne vode, najkasnije do 31. januara tekuće za prethodnu godinu. S tim u vezi Uprava za vode je donijela rješenja o konačnom obračunu vodnih naknada za 2010.godinu, na osnovu dostavljenih godišnjih izvještaja od strane obveznika plaćanja vodnih naknada. Međutim, za obveznike plaćanja vodnih naknada koji nijesu dostavili godišnje izvještaje, ova uprava nije u mogućnosti izvršiti konačan obračun naknade za korišćenje voda i zaštitu voda od zagađivanja za 2010.godinu, te je u cilju obračuna i naplate vodnih naknada, obavijestila Inspektora za vode da u skladu sa zakonom preduzme neophodne mjere i izvrši pregled poslovnih knjiga za 2010.godinu za navedene obveznike.
- p) Sredstva od naknada pripadaju Budžetu Crne Gore i Budžetima lokalnih samouprava na čijim teritorijama se nalaze vode, vodno dobro, vodni objekti i sistemi koji se koriste ili zagađuju vode recipijenta, u srazmjeri 30% : 70%. Sredstva koja pripadaju Budžetu Crne Gore koriste se prema Programu koji donosi Vlada Crne Gore, a koji se odnose na upravne i stručne poslove u upravljanju vodama, uređenje i korišćenje voda, zaštitu voda od zagađivanja, uređenje vodotoka, zaštitu od štetnog dejstva voda i druge poslove u upravljanju vodama, u skladu sa Zakonom.
- q) Koncesije na javnom vodnom dobru definisane su Zakonom o vodama („Službeni list RCG“, br.27/07), a što je u skladu sa članom 6 stav 1 i 2 Zakona o koncesijama („Službeni list CG“, broj 8/09) kojim je uređen način i postupak dobijanja koncesije za korišćenje prirodnih bogatstava. Kako je odredbama člana 134 Zakona o vodama predmet koncesije, eksploatacija rječnih nanosa, ako je procijenjena količina nanosa na ležištu veća od 100m³ i flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe, Uprava za vode je pripremila Plan davanja koncesija za eksploataciju rječnih nanosa (šljunak i pijesak) i flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe za 2010.godinu. Ovim planom utvrđena su područja-lokaliteti na kojima se može vršiti koncesiona djelatnost.

- r) Shodno navedenom planu, Uprava za vode je pripremila osnovni dokument na osnovu koga se pokreće postupak za davanje koncesija, i to: Koncesioni akt za davanje koncesija za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe i Koncesioni akt za davanje koncesija za eksploataciju rječnih nanosa (šljunak i pijesak).
- s) Po usvajanju Koncesionog akta od strane Vlade Crne Gore i člana 21 Zakona o koncesijama ("Službeni list CG", broj 08/09), Uprava je objavila Javni oglas za davanje koncesija za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe za sedam izvorišta (izvorišta: Jasen-opština Bar, Drijenak-opština Kolašin, Moračko Trebaljevo (Sjerogošte)-opština Kolašin, Vrelo-opština Mojkovac, Bradavec-opština Andrijevic, istraž. eksploat. bunar u Kočanskom polju-Nikšić, i istraž. eksploat. Bunar na Cetinju) i Javni oglas za davanje koncesija za eksploataciju rječnih nanosa (šljunak i pijesak) za 59 lokacija, za opštine Podgoricu-gornji tok rijeke Morače, Berane, Bijelo Polje, Andrijevicu, Mojkovac, Kolašin, Nikšić, Rožaje i Plav.
- t) Donošenjem odluka o dodjeli predmetnih koncesija i ispunjavanjem obaveza iz koncesionih ugovora dovešće do pravilnog, ekonomičnog i efikasnog korišćenja vodnog dobra i obezbjeđenja finansijskih sredstava za unapređenje voda tj. ekonomske valorizacije, kroz plaćanje koncesionih naknada.
- u) Donji tok vodotoka Morače ne predstavlja predmet koncesije, već izvođenje regulacionih radova donjeg toka rijeke Morače, shodno Glavnom projektu, na potezu od ušća njene najnižvodnije desne pritoke rijeke Sitnice, atara sela Botuna do atara sela Ponara. Ciljevi ovog projekta zbog kojeg je nužno-opravdano izvršiti regulaciju korita rijeke Morače na identifikovanom potezu, u dužini od oko 10 km, su sljedeći : odbrana od velikih voda obalna i objekata i regulacija korita rijeke Morače sa aspekta pronosa nanosa. Glavni projekat regulacije rijeke Morače na dionici od ušća rijeke Sitnice do Ponara urađen je u skladu sa tehničkim standardima i zakonskom regulativom. Investitor Uprava za vode, imenovala je revizionu komisiju koja je pratila obradu projekta i podnijela Izvještaj o tehničkoj kontroli- reviziji Glavnog projekta regulacije rijeke Morače od ušća rijeke Sitnice do Ponara. Regulacioni radovi će se izvoditi tokom 2011.godine u skladu sa Glavnim projektom. Ovaj projekat bi trebalo da se realizuje kroz privatno javno partnerstvo, gdje bi se shodno Zakonu o vodama izvršilo uklanjanje nanosa koji se po Projektu pokazao kao višak, očistilo korito vodotoka Morače kako je to pokazao hidraulički proračun i formiralo korito za malu i veliku vodu.
- v) Tokom decembra 2010.godine održano je više sastanaka predstavnika Crne Gore i Albanije u Ulcinju i Skadru u vezi rješavanja hitnih mjera za regulaciju rijeke Bojane sa osvrtom na posljedice poplava. Pripremljena je Platforma za hitno rješavanje regulacije rijeke Bojane na međugraničnom potezu, kao i dorada, dopuna i poboljšanje Nacrta projekta „Projekat studije protočnosti rijeke Bojane”. Potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju od strane ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore i ministra zaštite životne sredine, šumarstva i vodoprivrede Republike Albanije definisane su kratkoročne i dugoročne mjere. Ove mjere će se realizovati zajedničkim kandidovanjem urađenih projekata kod međunarodnih donatorskih i kreditnih fondova.

Budžetom Crne Gore za 2010.godinu, Upravi za vode odobrena su sredstva od 763.611,55€, od čega je usmjereno, za:

- opšte prihode koji se odnosi na zarade, materijalne troškove, opremu i ostalo 133.611,55€ i
- namjenska sredstava 630.000,00€.

Na prijedlog Uprave za vode, shodno članu 4 Zakona o finansiranju upravljanja vodama, Vlada Crne Gore, na sjednici od 4. marta 2010. godine donijela je Program upotrebe sredstava za upravljanje vodnim resursima za 2010. godinu, na iznos od 580.000,00€.

Takođe, shodno Zaključku Vlade Crne Gore broj:03-8362 od 8.oktobra 2010.god., izvršeno je preusmjeravanje sredstava sa Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine na Upravu za vode, u iznosu od 50.000,00€, čime su se stvorili uslovi za realizaciju sredstava po namjenama iz Programa.

1. Za izradu planske i projektne dokumentacije u oblasti upravljanja vodnim resursima, Programom su opredijeljena sredstva u iznosu od 45.000,00€, od čega je 30.000,00€ planirano za izradu Projekta regulacije rijeke Morače na potezu od ušća rijeke Sitnice (Botun) do Ponara i 15.000,00€ za izradu Projekta održavanja protočnosti desnog rukavca rijeke Bojane u zoni ušća.

Raspisani su tenderi i izabrani najpovoljniji ponuđači. Sredstva za izradu Projekta regulacije rijeke Morače utrošena su u iznosu od 28.000,00€.

Sredstva za izradu Projekta održavanja protočnosti desnog rukavca rijeke Bojane utrošena su u iznosu od 5.000,00€. Ostatak sredstava biće realizovan u 2011.godini.

Za reviziju (tehničku kontrolu) Glavnog projekta regulacije rijeke Morače od ušća Sitnice do Ponara utrošena su sredstva u iznosu od 4.500,00€.

Za izradu koncesionih akata za dodjelu koncesija za flaširanje, odnosno pakovanje ili dopremanje vode u komercijalne svrhe i eksploataciju rječnih nanosa utrošena su sredstva u iznosu od 5.000,00€.

2. Za zaštitu od štetnog dejstva voda, Programom je planiran iznos od 205.000,00€.

Shodno Programu, sredstva u iznosu od 90.000,00€ planirana su za učešće u realizaciji Projekta na izradi obaloutvrda na rijeci Lim u opštini Berane. U 2010.godini realizovano je 60.000,00€.

Sredstva u iznosu od 22.567,44€ utrošena su za učešće u zaštiti od štetnog dejstva voda i to, za:

- MZ Prošćenje, opština Mojkovac, za učešće u gradnji mosta sa prilazima u selo Gostilovina-1.980,00€;

- radove na produbljivanju korita rijeke Mrkošnice, formiranju nasipa i zaštitnih brana radi zaštite objekata duž obala u otežanim uslovima usljed velikih vodostaja- 1.898,44€;

- regulacione radove u koritu rijeke Gračanice u Nikšiću, na lokaciji Halda, u dužini 1,9km-1.989,00€;

- utvrđivanje obima mjera potrebnih za sanaciju desne obale rijeke Cijevne u Tuzima, sa predlogom neophodnih radova- 600,00€;

- učešće u izradi obaloutvrde u selo Crnča, opština Bijelo Polje- 500,00€;

- zaštitu priobalnog zemljišta na rijeci Zeti- 600,00€;

- hitne interventne mjere, tokom decembra 2010.godine usljed nastalih poplava, sredstva u iznosu od 15.000,00€ usmjerena su kao pomoć opštinama: Berane, Andrijevica i Nikšić.

3. Za zaštitu voda od zagađivanja, Programom je planiran iznos od 10.000,00€, za učešće u čišćenju rječnih tokova, od čega je utrošeno, za:

- NVO Zelena Zeta, za aktivnosti čišćenja i sakupljanja otpada u dijelu toka rijeke Zete od gradskog mosta do ušća pritoke Moravice-500,00€;

- čišćenje korita rijeke Gračanice u Nikšiću-1.900,00€.

4. Za podršku projektima vodosnabdijevanja u bezvodnim područjima, hidrogeološke istražne radove, učešće u izgradnji objekata vodosnabdijevanja u bezvodnim područjima i obezbjeđenje dodatnih količina vode u sušnom periodu, uplaćena su sredstva u iznosu od 447.448,74€ i to, za:

- izgradnju vodovoda za vodosnabdijevanje Rijeke Crnojevića-320.000,00€. Ovo je nastavak radova iz prethodne godine, gdje se obezbjeđenje sredstava za realizaciju ovog projekta vršilo shodno dinamici izvođenja radova i ispostavljenj situaciji. Kapacitet pomenutog vodovoda je 15l/s, što je dovoljno za vodosnabdijevanje Rijeke Crnojevića i okolnih mjesta. Trasa cjevovoda je projektovana duž postojećih lokalnih saobraćajnica, napuštenih pješačkih staza i preko javnih površina. Za te potrebe

urađen je novi bunar. Bunar se nalazi na koti cca 65m nadmorske visine i od njega do rezervoara Jelenak je potisni cjevovod dužine 1200metara.

- rad Komisije, koja je na osnovu raspoložive dokumentacije i činjeničnog stanja na terenu sačinila Izvještaj sa prijedlogom za dalji nastavak radova u cilju obezbjeđenja dodatnih količina vode za potrebe Rijeke Crnojevića- 1.200,00€;
- sanaciju i asfaltiranje dijela puta u Drušićima, Rijeka Crnojevića-4.000,00€;
- MZ Rijeka Crnojevića, za sanaciju, rekonstrukciju i priključenje na novi vodovod u Drušićima-8.580,00€;
- J.P.“Vodovod i kanalizacija“-Cetinje, za učešće u rješavanju problema vodosnabdijevanja nastalih u distributivnoj mreži u opštini Cetinje-7.000,00€;
- izvođenje hidrogeoloških radova na području opštine Cetinje-29.624,40€;
- izvođenje hidrogeoloških istražnih radova na području Bosače, opština Žabljak-29.954,34€;
- izvođenje hidrogeoloških istraživanja i testiranja vodoizvorišta na lokalitetu Drušići, opština Cetinje-10.000,00€;
- izradu Programa hidrogeoloških istraživanja na području opštine Žabljak, za potrebe vodosnabdijevanja- 1.990,00€;
- učešće u izgradnji vodovoda za selo Kruševica, opština Šavnik-3.500,00€;
- učešće u realizaciji projekta izgradnje seoskog vodovoda MZ Đulići, opština Andijevica-5.000,00€;
- nabavku opreme i instalacije za vodoizvorište na lokalitetu Drušići, opština Cetinje-10.000,00€;
- učešće u finansiranju radova na sanaciji i rekonstrukciji seoskih bistijerni-16.600,00€, od čega je utrošeno, za: opštinu Podgorica 6.000,00€ (MZ Piperi-800,00€; MZ Bratonožići-1.600,00€; Beri- 800,00€; Vukovci-800,00€; Bigor- 400,00€; Oravo-800,00€; MZ Gornja Gorica-800,00€), opštinu Danilovgrad 6.100,00€ (MZ Kujava-800,00€; Gradina-800,00€; Bandići-900,00€; Zagarač-2.800,00€; Viš-800,00€), opštinu Berane-Gračanica-800,00€; opštinu Herceg Novi-Zelenika-1.300,00€; opštinu Cetinje-Dobrvska Župa- 800,00€; opštinu Plužine-Budanj-1.600,00€.

5. Za jačanje administrativnih i materijalnih kapaciteta, Programom su utrošena sredstva u iznosu od 55.000,00€. Sredstva su usmjerena, za: izradu dokumenata koja zahtijevaju obezbjeđenje potrebnih podloga i elemenata neophodnih za njihovu izradu, prikupljanje, arhiviranje i sređivanje dokumentacione osnove, odnosno projektne dokumentacije neophodne za izradu Planova upravljanja i regulacionih radova, reviziju projektne dokumentacije, koncesionih akata i objavljivanje javnih oglasa u domaćoj i stranoj štampi.

REZIME IZVJEŠTAJA AGENCIJE ZA DUVAN

1. S obzirom da je jedna od osnovnih nadležnosti Agencije za duvan praćenje stanja na tržištu duvanskih proizvoda, osnovne karakteristike tog tržišta u 2010. godini bile su:
 - Ostvarivanje u kontinuitetu pozitivnih rezultata u skladu sa ciljevima iz Akcionog programa mjera na suzbijanju ilegalne trgovine cigaretama. Prema podacima registrovanih trgovaca na veliko duvanskim proizvodima, trgovcima na malo prodato je preko 1.600 tona cigareta. U ukupnoj prodaji cigareta, dominantna je prodaja uvoznih, sa učešćem od 92% ili preko 1.500 tona. Tržišno učešće cigareta iz domaće proizvodnje iznosilo je svega 8% (120 tona);
 - Uvozom cigareta u Crnu Goru tokom 2010. godine bavile su se kompanije koje su dobile od Agencije za duvan dozvolu, a to su: Rokšped, Bar-Kod, Filip Moris Montenegro, Europrogres Montenegro, Patron DF, Direktna trgovina MNE, koje, istovremeno, obavljaju i trgovinu na veliko duvanskim proizvodima. Pored ovih, veleprodaju cigareta vršile su još dvije kompanije koje su u 2010. godini dobile dozvolu, i to: Duvanski kombinat u stečaju Podgorica i Montenegro duvan comerc Mojkovac. Uvoz ostalih duvanskih proizvoda (osim cigareta) obavljala su četiri subjekta (Elmag, Polini, Julieta Montenegro i Interflame). Lidersku poziciju u prometu cigareta ima Rokšped sa učešćem od 72% u prodaji uvoznih cigareta;
 - Krajnji subjekti u prometnom lancu su maloprodajni objekti; u evidenciji Agencije u 2010. dozvolu za prodaju cigareta imalo je preko 2.000 maloprodajnih objekata, u čemu novih 332 objekta;
 - Agencija vodi i registar o markama duvanskih proizvoda, prema kome ima registrovanih 160 brendova cigareta (2007. bilo je registrovanih 70 brendova; 2005.godine svega 35);
 - Proizvodni program Filipa Morisa je najzastupljeniji na crnogorskom tržištu, sa tržišnim učešćem od 29%;
 - udio crnog tržišta cigareta kreće između 8 i 9%. Postignuti rezultati nastavak su započetog pozitivnog trenda iz prethodnih nekoliko godina i rezultat su koordinirane saradnje državnih organa okupljenih u vladin Operativni tim. Stvaranje sređenog i fer tržišta cigareta tokom poslednje četiri godine doprinijelo je ostvarivanju značajnih i stabilnih budžetskih prihoda, kao i povećanom interesovanju inostranih proizvođača duvanskih proizvoda za dolazak na crnogorsko tržište. Aktivnosti nadležnih državnih organa na daljem sređivanju tržišta cigareta odvijace se u kontinuitetu i u 2011. godini kako bi ova štetna društvena pojava bila konačno za nama.
2. Tokom 2010. godine nijesu povećavane akcizne stope; cijene cigareta su bile nepromijenjene; budžetski prihodi po tom osnovu bili su stabilni i kretali su se u okviru planiranih. U budžet Crne Gore uplaćeno je preko 42 mil. eura, od čega na akzcize otpada oko 30 mil. eura; ostalo čine PDV i carina. Slijedeći politiku EU na planu vođenja akcizne politike kod duvanskih proizvoda, decembra 2010. godine usvojen je zakon kojim su povećane sve vrste akciznih stopa na sve vrste duvanskih proizvoda, sa rokom primjene od početka 2011. godine.
3. Agencija za duvan je u toku 2010. godine učestvovala u radu Četvrtе Konferencije Međuvladinog pregovaračkog tijela u Ženevi, koja djeluje u okviru Svjetske zdravstvene organizacije vezano za realizaciju Okvirne konvencije o kontroli duvana (FCTC) a radi izrade Protokola o nelegalnoj trgovini duvanskim proizvodima. Zbog nekoliko veoma bitnih neusaglašenih pitanja Protokol nije završen i rad na njemu biće nastavljen u 2011. g. Završno, Peto zasijedanje Međuvladinog pregovaračkog tijela planirano je za početak 2012. godine, kada se očekuje i finalizacija Protokola. Nakon toga, Protokol bi trebao biti potpisan od svih zemalja potpisnica Konvencije do

kraja 2012. godine. Okvirna konvencija o kontroli duvana, čiji je potpisnik i Crna Gora, je prvi međunarodni dokumenat kojim se utvrđuju opšta pravila za sveobuhvatnu kontrolu proizvodnje, prerade i prometa duvana i duvanskih proizvoda.

4. Na poziv Sekretarijata Okvirne konvencije za kontrolu duvana Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) Agencija za duvan prisustvovala je radu Četvrte ministarske konferencije zemalja potpisnica Okvirne konvencije o kontroli duvana, koja je održana u Urugvaju krajem 2010.godine. Ova konferencija je upravno tijelo Okvirne konvencije o kontroli duvana SZO, čiji je zadatak da se konstantno stara o primjeni Konvencije i donošenju neophodnih odluka za unapređenje njene efikasne primjene.
5. Službenici Agencije za duvan su u 2010. godini obišli i bili prisutni na par međunarodnih sajmova duvanskih proizvoda, prateće opreme i pribora za pušenje. To su prilike gdje se na jednom mjestu sretaju i prezentiraju svoje potencijale proizvođači i uvoznici iz cijeloga svijeta, razmjenjuju informacije o aktuelnim tržišnim kretanjima, trendovima i inovacijama u tom sektoru. Veoma je važno prisustvo najznačajnijih kompanija iz duvanske industrije, a i drugih stručnjaka iz ove oblasti, jer se na taj način kompleksno sagledava stanje i razvoj duvanske industrije i na pravi način prate dešavanja na svjetskom tržištu duvana.